

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KOSOVA'DA YAYIMLANAN ÇEVREN DERGİSİNDEKİ HALK
BİLİMİ UNSURLARI

Yüksek Lisans Tezi

KÜBRA NUR SERDAROĞLU

AMASYA
Aralık – 2025

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KOSOVA’DA YAYIMLANAN ÇEVREN DERGİSİNDEKİ HALK
BİLİMİ UNSURLARI

Hazırlayan
Kübra Nur SERDAROĞLU

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Cavit GÜZEL

AMASYA – 2025

Pusulam Olan Hocama ve Yüce Türk Milletine...

TEZ ONAY SAYFASI

Kübra Nur SERDAROĞLU tarafından hazırlanan “KOSOVA’DA YAYIMLANAN ÇEVREN DERGİSİNDEKİ HALK BİLİMİ UNSURLARI” başlıklı çalışma aşağıdaki jüri tarafından 27/11/2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğu ile Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri

İmza

Danışman : Doç. Dr. Cavit GÜZEL

.....

Üye : Prof. Dr. Salahaddin BEKKİ

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Orhan Fatih KUŞDEMİR

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. .../.../.....

.....

Doç. Dr. Hadi BELGE

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN SAYFASI

Tezimin içerdiki yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

....../.../.....

Kübra Nur SERDAROĞLU

İmza

ÖZET

KOSOVA'DA YAYIMLANAN ÇEVREN DERGİSİNDEKİ HALK BİLİMİ UNSURLARI

Kübra Nur SERDAROĞLU

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Aralık/2025

Danışman: Doç. Dr. Cavit, GÜZEL

Toprak kazanmak ve kazanılan toprağı muhafaza etmek tarih boyunca halklar için önem arz eden olguların başında gelmiştir. Balkanlar, asırlarca Türklerin hüküm sürdüğü ata toprağıdır ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk tarafından dış politikada gerek siyasal gerek duygusal olarak her zaman önem verilen bir temsilin sahibi olmuştur. Halk bilimi, bir kültür zinciri olarak halkı bir arada tutan, birbirine bağlayan, güçlü bir yapının parçadan bütüne incelenmesi için bakışını halka yönelten bir disiplin ve ortak bir paydayı temsil eden insanların, yaşam karşısındaki zihin yapısını ortaya koymaya çalışan bir bilim dalıdır. Sözlü kültür ortamının ürettiği olgular yazılı kültür ortamında yazı ile kalıcı hale getirilirken, halkın eylemlerinin altındaki nedeni, yaşam karşısında takındığı tavrı ve zihninde mevcut olan kültürel ürünleri tespit etmek ve tespit edilen verileri bilimsel olarak sınıflandırmak önem arz etmektedir. Başlangıç ve bitiş tarihi belli olmayan süreli yayınlar, yayım hayatında olduğu dönemdeki sosyal hayat, zamanla değişen veya mevcut konumunu muhafaza eden birikimler hakkında kanaat oluşturmakta, kültürün taşınması ve aktarılmasında rol oynamakta, başlangıç ve bitiş tarihleri arasındaki geçen sürenin düşünce yapısını tespit etmekte bir vasıta görevi görmektedir. Çevren Dergisi, 1973-1992 yılları arasında Kosova'da yayımlanmış ve on dokuz yıl Balkanların sesi olmuştur. Türk milletinin kalkınmasına katkı sunmak için yayın hayatına başlayan Çevren, yapılan derleme faaliyetleri sonucu kayıt altına aldığı verilerle kültürel bir birikimin taşıyıcısı olma sorumluluğunu üstlenmiştir. Yayın hayatı boyunca derleme faaliyetlerine yer veren Çevren'de, derleme faaliyetlerini hangi isimlerin yürüttüğü, hangi bölgelerde derlemelerin yapıldığı tespit edilerek kayıt altına alınmıştır. Başta Kosova olmak üzere, Kuzey Makedonya ile ilgili veriler de bulunmaktadır. Çevren'de, bölgede ayak basılan yerler kadar ihmal edilen bölgelerde mevcuttur. Bu bölgelerde tespit edilerek çalışma içerisinde değerlendirilmiştir. Kayıt altına alınan veriler, Türklerin, hüküm sürdüğü yıllar boyunca bu topraklarda bir kültür inşası yaptığını, Türk kültürünün bu topraklarda zamanın keskin dişlerine rağmen canlı kaldığını açıkça göstermektedir. Çevren, 1973-1992 yılları arasının dönem

fotoğrafını çekerken, çekilen fotoğraf, Türk kültürünün bölgedeki düşünce ve dolayısıyla kültür dünyasında bayrağını dalgalandırmaya devam ettiğini açıkça göstermektedir. Çevren’de, halk bilimi kadrolarından dokuz kadroya ait veriler tespit edilmiştir. Bu kadrolar, halk edebiyatı, halk inançları ve inanışları, halk mimarisi, halk sanatları ve zanaatları, giyim-kuşam-süs, geçiş dönemleri, halk müziği ve müzik araçları, halk tiyatrosu ve halk oyunlarıdır. Tespit edilen veriler uygun tasnifler altında bilimsel olarak incelenmiştir. Halk biliminin kadrolarından biri olan halk edebiyatına ait veriler oldukça zengindir. Halk inançları ve inanışları bağlamında değerlendirilen veriler bu inanç ve inanışların Orta Asya’dan geldiğini göstermektedir. İncelenen veriler, Türk milliyetçiliğinin bölgede kalkındığının kanıtıdır. Çevren, yazın hayatına maddi imkansızlıklar yüzünden son vermek zorunda kalsa da bölgedeki yazın hayatı, Balkanlarda Türklüğün sesi olmaya devam etmiştir. Çevren, yayın hayatına son verdikten iki yıl sonra, Çevren’in yazın ekibinde olan isimler, ilk sayısı Eylül 1994’te okurla buluşan ve Osman Baymak’ın sahibi olduğu *BAY* Dergisinde aynı amaçla yazın hayatlarına devam etmişlerdir. “*Kosova’da Yayımlanan Çevren Dergisindeki Halk Bilimi Unsurları*” adını taşıyan bu çalışmada Balkanlarda, Türklüğün fizyolojisinin, Çevren’e yansıyan anatomisi ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: halk, Balkan, Kosova, Çevren

ABSTRACT

FOLKLORE ELEMENTS İN ÇEVREN MAGAZİNE PUBLISHED İN KOSOVO

Kübra Nur SERDAROĞLU

Amasya University, Institute of Social Science

Department of Turkish Language and Literature, M.A., December/2025

Supervisor: Doç. Dr. Cavit GÜZEL

Acquiring and preserving land has been one of the most important phenomena for peoples throughout history. The Balkans is the ancestral land where Turks ruled for centuries and has always been an important representation in foreign policy, both politically and emotionally, by Mustafa Kemal Atatürk, the founder of the Republic of Turkey. Folklore is a discipline that keeps the people together as a cultural chain, binds them together, directs its gaze towards the people for the examination of a strong structure from part to whole, and is a science that tries to reveal the mind structure of people representing a common denominator in the face of life. While the facts produced by the oral culture environment are made permanent with writing in the written culture environment, it is important to identify the reason behind the actions of the people, their attitude towards life and the cultural products present in their minds, and to classify the identified data scientifically. Periodicals with uncertain start and end dates form opinions about the social life of the period in which they were published, the accumulations that changed over time or maintained their current position, play a role in the transportation and transmission play a role in the transportation and transmission of culture and serve as a means of determining the mindset of the period between the start and end dates. Çevren magazine was published in Kosovo between 1973-1992 and was the voice of the Balkans for nineteen years. Çevren, which started its publishing life to contribute to the development of the Turkish nation, has assumed the responsibility of being the carrier of a cultural accumulation with the data recorded as a result of the compilation activities. In Çevren, which includes compilation activities throughout its publishing life, the names of the people who carried out the compilation activities and in which regions the compilations were carried out were identified and recorded. There is also data on North Macedonia, especially Kosovo. In Çevren, there are as many neglected regions as there are well-established ones. These regions were identified and evaluated in the study. The recorded data clearly shows that the Turks built a culture in these lands during the years they ruled and that Turkish culture remained alive in

these lands despite the sharp teeth of time. While Çevren took a photograph of the period between 1973 and 1992, the photograph clearly shows that Turkish culture continues to fly its flag in the world of thought and therefore culture in the region. In Çevren, data belonging to nine cadres of folklore cadres were identified. These cadres are folk literature, folk beliefs and beliefs, folk architecture, folk arts and crafts, clothing-dressing-ornament, transition periods, folk music and musical instruments, folk theater and folk games. The identified data were scientifically analyzed under appropriate classifications. The data on folk literature, one of the cadres of folklore is quite rich. The data evaluated in the context of folk beliefs and beliefs show that these beliefs and beliefs come from central Asia. The analyzed data is proof that Turkish nationalism has taken off in the region. Although Çevren had to end his literary life due to financial difficulties, his literary life in the region continued to be the voice of Turkishness in the Balkans. Two years after Çevren ceased publication, the members of Çevren's writing team continued to write for the same purpose in BAY magazine, the first issue of which was published in September 1994 and owned by Osman Baymak. In this study titled "Folklore Elements In Çevren Magazine Published In Kosovo" the anatomy of the physiology of Turkishness in the Balkans reflected in Çevren was revealed.

Keywords: public, Balkans, Kosovo, Çevren

ÖN SÖZ

Halk bilimi, toplumun kültürü hakkında bilgi sunan güçlü bir zinciri meydana getirirken kadroları ise bu zinciri bir arada tutan, güçlü kılan ve besleyen yapı taşları olmuştur. Toplumlar yaptıkları her şeyi temellendirirken bu temeli ortaya çıkarmak, halkın zihninde canlı olan olguları kayıt altına alarak gelecek nesiller içinde canlı tutmak, zihinde yer tutan ve kadim dönemden beri önem verilen olgulara neden önem verildiğini ortaya koymak, ortaya konulan olguları temellendirerek açıklamak ve sınıflandırmak kıymetlidir. Yaşamını idame ettirmeye çalışan insan, içinde bulunduğu dünyayı gözlemlemiş, anlamaya çalışmış, canlılığını devam ettiren her olguyu kıymetlendirerek ön plana çıkarmış ve bu kıymeti muhafaza etmeye çalışmıştır. Kültür, çok tanımlı bir yapı olarak değerlendirilirken her toplum kültürü tanımlamaya, ön plana çıkarmak istediği değerlerden başlamıştır. Bir arada yaşayan halkı birbirine bağlayan olgular bir arada aynı toprak üzerinde yaşamaktan çok aynı kültürün taşıyıcısı olmaktır. Edebiyat, dil ve sanatla farklı toprak parçaları üzerinde yaşayan insanlar kendi kültürünün bayrağını düşünce yapısında dalgalandırmayı başarabilmiştir. Güçlü bir kültüre sahip toplumlar dünya sahnesinde boy gösterirken bu kültürü anlamak için başvuru yöntemler halk biliminin kapısını aralamaktadır.

Balkanlar, Türkler için tarih boyunca önem ifade etmiştir. Asırlarca Balkanlarda hüküm süren Türkler için bölge yalnız siyasi açıdan değil duygusal açıdan da anlam ifade etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün yaptığı konuşmalarda, milli döneme ait belgelerde, Balkanlara önem verdiği açıkça görülmektedir. Türkler, Balkanlarda kaldıkları yıllarda bu topraklarda kültür inşasına başlamış ve sağlam temellerle, kendi öz kimlikleriyle farklı etnik kökenleri de etkilemeyi başarmışlardır.

Kosova, tarih boyunca bağımsızlık mücadelesi vermiş bir Balkan ülkesidir. *Kosova'da Yayımlanan Çevren Dergisindeki Halk Bilimi Unsurları* adlı bu çalışmada 1973-1992 yılları arasında okurla buluşan ve Türk milletinin kalkınması amacıyla ortaya çıkan Çevren Dergisi halk bilimi unsurları açısından incelenmiştir. Çevren'de halk biliminin 9 kadrosuyla ilgili veriler tespit edilmiş ve bu veriler bilimsel olarak sınıflandırılmıştır. Balkan topraklarında Türklüğün fizyolojisinin, Çevren'e yansıyan anatomisi ortaya çıkarılmaya çalışılarak 19 yıllık bir dönemin halk bilimi açısından fotoğrafı çekilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde Kosova ile ilgili bilgiler verilerek Kosova'nın tarihçesi ve Türk varlığı, Kosova ve Türklerin Kosova'daki yeri ve Kosova ile ilgili hazırlanmış tezler; ikinci bölümde Çevren Dergisi ve dergideki halk bilim faaliyetleri, halk bilim bibliyografyası ve Çevren'deki derleme

faaliyetleri hakkında bilgiler verilmiş; üçüncü bölümde ise uygun başlıklar altında halk bilimi unsurları incelenmiştir.

Çalışma süresince aklımda daima *“Dinlenmemek üzere yürümeye karar verenler asla ve asla yorulmazlar. Türk gençliği gayeye, bizim yüksek idealimize durmadan, yorulmadan yürüyecektir”* cümleleriyle masanın başına oturduğum, cümlelerin sahibi Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu, ulu önderimiz Gazi Mustafa Kemal Atatürk’e yaşayan kimsenin tecrübesinin olmadığı bir yerden bile biz evlatlarına yol göstermeye devam ettiği için minnettarım.

Lisanstan bu yana öğrencisi olmaktan onur duyduğum, halk bilimine bakış açımda zerreden başlayarak zaman içinde zihnimde bir bütün oluşturan, düşünce dünyamda sayısız pencere açıp manzaranın dışında kalanı da görmeyi öğreten, gözlerimde biriken sonsuz manzarada yürümem için cesaret veren, aydınlığını cömertçe paylaşan, anlattıklarını zihnimin odalarına yerleştirmeye çalıştığım her an aynı zamanda bilgi ve tecrübeyi muhafaza etmenin önemini de bana kavratın, bu çalışmayı ithaf ettiğim kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Cavit GÜZEL’e saygı ve şükranlarımı sunarım. İnsanın kaç yaşına gelirse gelsin bir hocanın öğrencisi olarak kalmasının ne denli kıymetli olduğunu bana öğrettiği ve bugün öğrencisi olarak anıldığım için sonsuz minnettarım.

İncelediğim derginin eksik sayılarını tamamlayan, yürümeye çalıştığım yol hakkında bildiklerini cömertçe paylaşan ve karşılaştığım sorunlarda daima buralarda olduğunu hissettiren Dr. Yeldes ŞARE hocama gönülden teşekkür ederim.

Gözlerimde her geçen gün biriken bir manzarayla çok güzel bir yolda yürüdüm. Bu yolda yürürken onlardan esirgediğim her anı anlayışla karşılayıp, bulunduğum odanın kapısını usulca çekerek içinde dolaşmakta olduğum zaman dilimini zariflikle selamlayan annem Nilüfer SERDAROĞLU ve babam Fatih SERDAROĞLU’na sonsuz teşekkür ederim.

Son olarak 11 Kasım 2025 günü Türk Silahlı Kuvvetlerine ait C-130 tipi Askeri Kargo Uçağının düşmesi sonucu şehit olan 20 askerimiz başta olmak üzere vatan için toprağa düşmüş tüm şehitlerimizin hatırimızda olduğunu ve asla unutulmayacağını belirterek, aziz ruhlarını saygıyla selamlıyorum.

Kübra Nur SERDAROĞLU

.../.../.....

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN SAYFASI.....	1
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xvi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xvii
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

1.1. KOSOVA İLE İLGİLİ BİLGİLER.....	2
1.1.1. Kosova'nın Tarihçesi ve Türk Varlığı.....	2
1.1.2. Kosova ve Türklerin Kosova'daki Yeri.....	5
1.1.3. Kosova Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Hazırlanmış Tezler	8
1.1.3.1. Kosova ile İlgili Tespit Edilen Halk Bilim Çalışmaları.....	8
Yüksek Lisans Tezleri	8
1.1.3.2. Kosova ile İlgili Tespit Edilen Dil Bilim Çalışmaları	9
1.1.3.3. Kosova ile İlgili Tespit Edilen Edebiyat Çalışmaları	9

II. BÖLÜM

2.1. ÇEVREN DERGİSİ VE DERGİDEKİ HALK BİLİM FAALİYETLERİ.....	10
2.1.1. Çevren Dergisi.....	10
2.1.2. Çevren Dergisi Halk Bilim Bibliyografyası	15
2.1.2.1. Halk Edebiyatı	15
2.1.2.1.1. Masal	17
2.1.2.1.2. Atasözleri ve Deyimler.....	20
2.1.2.1.3. Bilmece.....	21
2.1.2.1.4. Ninni.....	21
2.1.2.1.5. Tekerleme.....	21
2.1.2.1.6. Fıkra.....	22
2.1.2.1.7. Mâni.....	23
2.1.2.1.8. Türkü	24
2.1.2.1.9. Destan.....	26
2.1.2.1.10. Efsane	27

2.1.2.1.11. Kargış (Beddua).....	27
2.1.2.1.12. Halk Şiiri.....	27
2.1.2.2. Halk İnançları ve İnanışları.....	28
2.1.2.3. Halk Mimarisi	29
2.1.2.4. Halk Sanatları ve Zanaatları.....	30
2.1.2.5. Giyim-Kuşam-Süs.....	30
2.1.2.6. Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlilik-Ölüm)	30
2.1.2.7. Halk Müziği ve Müzik Araçları	31
2.1.2.8. Halk Tiyatrosu	31
2.1.2.9. Halk Oyunları (Dansları)	31
2.1.3. Çevren Dergisi'ndeki Derleme Faaliyetleri.....	31
2.1.3.1. Kosova'da Derleme Faaliyetleri	33
2.1.3.2. Kuzey Makedonya'da Derleme Faaliyetleri	35
III. BÖLÜM	
3. HALK BİLİMİ UNSURLARININ İNCELENMESİ.....	36
3.1. Halk Edebiyatında Konuşmalık Türler	36
3.1.1. Atasözleri.....	36
3.1.1.1. Derlenen Atasözlerinin İncelenmesi	39
3.1.1.2. Yapıları Bakımından Atasözleri	40
3.1.1.2.1 Beyit Şeklinde Olan Atasözleri.....	40
3.1.1.2.2 Dize Şeklinde Olan Atasözleri.....	40
3.1.1.2.3. Eksiltili Atasözleri	40
3.1.1.2.4. Öykü Biçimindeki Atasözleri	41
3.1.1.3. Konuları Bakımından Atasözleri	41
3.1.1.3.1. İnsan ve Değerler.....	42
3.1.1.3.2. İnsan-Cemiyet	62
3.1.1.3.3. Bilgi ve Hakikat	68
3.1.1.3.4. Dünya Görüşü	69
3.1.1.3.5. Diğer	71
3.1.1.3.6. Atasözü Olarak Değerlendirilmiş Deyimler	76
3.1.1.4. Atasözleriyle İlgili Araştırma-İnceleme-Karşılaştırma Yazıları.....	79
3.1.1.4.1. Sınıflandırılmayan Atasözlerinin Konuları Bakımından Sınıflandırılması..	86
3.1.2. Deyim	95
3.1.2.1. Deyimlerin Biçim Bakımından İncelenmesi.....	97

3.1.2.1.1. Sözcük Öbeği Durumundaki Deyimler	97
3.1.2.1.2. Tümce Durumundaki Deyimler.....	97
3.1.2.2. Deyimlerin Anlam Bakımından İncelenmesi.....	98
3.1.2.2.1. Gerçek Anlamlı Deyimler	98
3.1.2.2.2. Gerçek Anlamının Dışında Kullanılan Deyimler	99
3.1.3. Hayır Duaları ve Beddualar (Alkış-Kargış).....	100
3.1.3.1. Kargış/Beddua.....	100
3.1.4. Tekerlemeler.....	102
3.1.4.1. Yapıları Bakımından Tekerlemeler.....	104
3.1.4.1.1. İki Mısralı Tekerlemeler.....	105
3.1.4.1.2. Dört Mısralı Tekerlemeler.....	105
3.1.4.1.3. Beş Mısralı Tekerlemeler	105
3.1.4.1.4. Altı Mısralı Tekerlemeler	105
3.1.4.1.5. Yedi Mısralı Tekerlemeler	106
3.1.4.1.6. Sekiz Mısralı Tekerlemeler	106
3.1.4.1.7. Dokuz Mısralı Tekerlemeler	107
3.1.4.1.8. On Mısralı Tekerlemeler	107
3.1.4.1.9. On Bir Mısralı Tekerlemeler	107
3.1.4.1.10. On İki Mısralı Tekerlemeler	108
3.1.4.1.11. On Üç Mısralı Tekerlemeler	108
3.1.4.1.12. On Beş Mısralı Tekerlemeler.....	109
3.1.4.1.13. Yirmi Mısralı Tekerlemeler.....	109
3.1.4.1.14. Yirmi Sekiz Mısralı Tekerlemeler	110
3.1.4.2. Konuları Bakımından Tekerlemeler	111
3.1.4.2.1. Masal Tekerlemeleri.....	111
3.1.4.2.2. Oyun Tekerlemeleri.....	112
3.1.4.2.3. Yergi Tekerlemeleri	116
3.1.4.2.4. Mevsim ve Tören Tekerlemeleri	118
3.1.4.2.5. Tabiat Unsurlarıyla İlgili Tekerlemeler.....	120
3.1.4.3. Tekerlemeyle İlgili İnceleme Yazıları	120
3.1.5. Bilmeceler.....	121
3.1.5.1. Yapıları Bakımından Bilmeceler	123
3.1.5.1.1. Mensur Bilmeceler	123
3.1.5.1.2. Manzum Bilmeceler	124

3.1.5.2. Konuları Bakımından Bilmeceler	127
3.1.5.2.1. İnsanlar ve Onun Uzuvarıyla İlgili Bilmeceler	128
3.1.5.2.2. Hayvanlar ve Onun Uzuvarıyla İlgili Bilmeceler	128
3.1.5.2.3. Bitkiler ve Onun Uzuvarıyla İlgili Bilmeceler	129
3.1.5.2.4. Eşyalarla İlgili Bilmeceler	130
3.1.5.2.5. Tabiat ve Tabiat Hadiseleriyle İlgili Bilmeceler	131
3.1.5.2.6. Dini Manevi ve Metafizik Konularla İlgili Bilmeceler	131
3.1.5.2.7. Giyim-Kuşamla İlgili Bilmeceler	132
3.1.5.2.8. Yiyecek ve İçeceklerle İlgili Bilmeceler	132
3.1.5.3. Bilmecelerle İlgili İnceleme Yazıları	133
3.2. Halk Edebiyatında Söylemelik Türler	133
3.2.1. Ninni	134
3.2.1.1. Yapıları Bakımından Ninniler	137
3.2.1.1.1. Hecelerine Göre Ninniler	137
3.2.1.1.2. Mısralarına Göre Ninniler	138
3.2.1.2. Konuları Bakımından Ninniler	143
3.2.1.2.1. Geleceğe Dair Hayaller, Umutlar, Arzular, Dilekler ve İdealler	144
3.2.1.2.2. Peygamber ve Velilerden Beklenen Yardım	144
3.2.1.2.3. Hayvanlar	145
3.2.1.2.4. Dua-Beddua	146
3.2.1.2.5. Sevgi ve İlgi	146
3.2.1.2.6. Akraba	147
3.2.1.2.7. Övgü-Yergi	148
3.2.1.2.8. Şikâyet-Teessür	149
3.2.1.2.9. Va'd	149
3.2.1.2.10. Tehdit-Korkutma	150
3.2.1.2.11. Giyim-Kuşam	150
3.2.1.3. Konuları Bakımından Gruplanamayan Ninniler	150
3.2.2. Mâniler	150
3.2.2.1. Çevren Dergisinde Mânilerle İlgili Derleme Çalışmaları	152
3.2.2.2. Tespit Edilen Mânilerin Yapı Özellikleri	154
3.2.2.2.1. Hece Sayılarına Göre Mâniler	154
3.2.2.2.2. Mısra Sayılarına Göre Mâniler	157
3.2.2.3. Tespit Edilen Mânilerde Konu	159

3.2.2.3.1. Sevda Mânileri	159
3.2.2.3.2. Şehir Mânileri.....	160
3.2.2.3.3. Cinsel Konulu Mâniler	161
3.2.2.3.4. Ramazan Mânileri	162
3.2.2.3.5. Mektup Mânileri.....	162
3.2.2.3.6. Hayvanlarla İlgili Mâniler	163
3.2.2.3.7. Askerlik Mânileri	163
3.2.2.3.8. Gelin-Kaynana Mânileri.....	164
3.2.2.3.9. Öğüt Mânileri	164
3.2.2.3.10. Sosyal Konulu Mâniler	165
3.2.2.3.11. Felek İçin Söylenmiş Mâniler.....	166
3.2.2.3.12. İsimlerle Kurulu Mâniler	166
3.2.2.3.13. Gurbet Mânileri	166
3.2.2.3.14. Anne İçin Söylenmiş Mâniler.....	167
3.2.2.3.15. Nazarla İlgili Mâniler	167
3.2.2.3.16. Kardeş Mânileri	168
3.2.2.3.17. Politik Mâniler	168
3.2.2.3.18. Fotoğraf Arkası Mâniler	168
3.2.2.4. Hazırlanış ve Uygulanışlarına Göre Mâniler	169
3.2.2.5. Mânilerle İlgili Araştırma-İnceleme Yazıları	174
3.2.3. Türkü	180
3.2.3.1. Vezinleri Bakımından Türküler	185
3.2.3.1.1. Yedi Heceli Türküler.....	186
3.2.3.1.2. Sekiz Heceli Türküler.....	186
3.2.3.1.3. On Heceli Türküler.....	187
3.2.3.1.4. On Bir Heceli Türküler.....	188
3.2.3.1.5. On İki Heceli Türküler	189
3.2.3.1.6. On Beş Heceli Türküler.....	189
3.2.3.1.7. On Altı Heceli Türküler	190
3.2.3.2. Yapılarına Göre Türküler.....	191
3.2.3.2.1. Ana Metinleri İki Mısra Olan Türküler	192
3.2.3.2.2. Ana Metinleri Üç Mısra Olan Türküler.....	194
3.2.3.2.3. Ana Metinleri Dört Mısra Olan Türküler	198
3.2.3.2.4. Ana Metinleri Beş Mısra Olan Türküler	203

3.2.3.2.5. Karşılıklı Türküler	203
3.2.3.3. Konularına Göre Türküler.....	206
3.2.3.3.1. Tabiat Türküleri.....	207
3.2.3.3.2. Aşk Türküleri	208
3.2.3.3.3. Yiğitlik Türküleri ve Tarihi Olayları Konu Edinen Türküler.....	209
3.2.3.3.4. Tören Türküleri	210
3.2.3.3.5. Askerlik Türküleri	218
3.2.3.3.6. Hayvanlar Üzerine Söylenmiş Türküler	219
3.2.3.3.7. Olay Türküleri	220
3.2.3.3.8. Kişiler Üzerine Söylenmiş Türküler.....	222
3.2.3.3.9. Keder, Dert ve Hastalık Türküleri.....	223
3.2.3.3.10. Gurbet ve Hasret Türküleri.....	225
3.2.3.3.11. Meslek ve İş Türküleri.....	226
3.2.3.3.12. Eşkıya Türküleri	226
3.2.3.3.13. Ölüm Türküleri (Ağıtlar)	227
3.2.3.3.14. Ninniler ve Çocuk Türküleri.....	228
3.2.3.3.15. Hapishane Türküleri	229
3.2.3.3.16. Mizahi Türküler	230
3.2.3.3.17. Yergi Türküleri	230
3.2.3.3.18. Öğretici ve Öğüt Verici Türküler	231
3.2.3.3.19. Uygunsuz İçerikteki Türküler.....	232
3.2.3.3.20. Sorudan Oluşan Türküler.....	233
3.2.3.4. Öyküleriyle Kosova ve Kuzey Makedonya Türküleri.....	234
3.2.3.4.1. Kalâ'dan Atma Beni Türküsü.....	234
3.2.3.4.2. Saniye Hanımın Türküsü.....	234
3.2.3.4.3. Köroğlu Türküsü	235
3.2.3.4.4. Sultan Reşat Pederimizden Geldi Telgram Türküsü	237
3.2.3.4.5. Romanya Savaşı Türküsü.....	238
3.2.3.4.6. Yemen Şanlı Yemen Türküsü	239
3.2.3.4.7. Kırık Haydut Türküsü	239
3.2.3.4.8. Şems Türküsü	240
3.2.3.4.9. İki Varyantı Olan Adsız Türkü.....	241
3.2.3.4.10. Makbule Adında bir Kızı Yazılmış Adsız Türkü.....	242
3.2.3.4.11. Yüksek Yüksek Tepelerde Ev Kurmasınlar Türküsü	243

3.2.3.4.12. İki Varyantı Olan Müftar Bey Türküsü	245
3.2.3.5. Türküyle İlgili Araştırma-İnceleme Yazıları	246
3.3. Halk Edebiyatında Anlatmalık Türler	260
3.3.1. Masal	260
3.3.1.1. Masallarla İlgili Yayınlanan Tanıtma-Araştırma Yazıları	262
3.3.1.2. Derlemelerle Kayıt Altına Alınan Masalların Listesi	265
3.3.1.3. Masalların Formelleri	268
3.3.1.4. Masalların Sınıflandırılması	281
3.3.1.4.1. Hayvan Masalları	283
3.3.1.4.2. Asıl Masallar	285
3.3.1.4.3. Şakalar ve Fıkralar	303
3.3.1.4.4. Zincirlemeli Masallar	307
3.3.2. Fıkra	345
3.3.2.1. Fıkralarla İlgili Yayınlanan Tanıtma-Araştırma-İnceleme Yazıları	347
3.3.2.2. Fıkralarla İlgili Derleme Çalışmaları ve Fıkraların Tipler Üzerinden Sınıflandırılması	358
3.3.2.2.1. Bireysel Tipler	359
3.3.2.2.2. Ortak Tipler	360
3.3.3. Efsane	362
3.3.3.1. Efsanelerin Sınıflandırılması	364
3.3.3.1.1. Tarihi Efsaneler	367
3.3.3.1.2. Dini Efsaneler (Menkıbeler)	375
3.3.4. Destan	379
3.3.4.1. Konuları Bakımından Destanlar	381
3.3.4.1.1. Savaş Destanları	381
3.3.4.1.2. Vukû Bulan Bir Olayı Anlatan Destanlar	389
3.3.4.1.3. Zanâat (Zenâat) Destanları	393
3.3.4.1.4. Yaş Destanları	394
3.3.4.1.5. Yemeklerle İlgili Destan	396
3.3.4.1.6. Tabiat Unsurları ve Olaylarıyla İlgili Destanlar	396
3.3.4.1.7. Öğüt Destanları	401
3.3.4.1.8. Ahlakla İlgili Destanlar	404
3.4. Âşıklık Geleneği ve Halk Şiiri	406
3.5. Halk İnançları ve İnanışları	410

3.6. Geçiş Dönemleri	430
3.6.1. Doğum	430
3.6.2. Sünnet	432
3.6.2.1. Sünnet Öncesi	432
3.6.2.2. Sünnet Sırası	433
3.6.2.3. Sünnet Sonrası	434
3.6.3. Evlenme	435
3.7. Giyim-Kuşam-Süs.....	439
3.8. Halk Mimarisi	443
3.8.1. Sosyal Yaşamla İlgili Anıtlar	443
3.8.1.1. Hamam.....	443
3.8.1.2. Köprü	444
3.8.1.3. Saat Kulesi	445
3.8.1.4. Tabakhane	446
3.8.2. Dini İnanışlarla İlgili Anıtlar	446
3.8.2.1. Camiler.....	446
3.8.2.2. Türbeler-Tekkeler	449
3.9. Halk Sanatları ve Zanaatları.....	450
3.10. Halk Oyunları (Dansları)	452
3.11. Halk Müziği ve Müzik Araçları	454
SONUÇ	457
KAYNAKÇA.....	465
ÖZ GEÇMİŞ	472

ŞEKİLLER DİZİNİ

- Şekil 1. Kosova Cumhuriyeti
- Şekil 2. Kosova' da Derleme Yapılan Bölgeler ve Derlenen Türler
- Şekil 3. Mamuşa (Kosova) Derleme Bölgesi
- Şekil 4. Kuzey Makedonya' da Derleme Faaliyetleri ve Derlenen Türler
- Şekil 5. Atasözlerinin Kosova' da Derlendiği Yerler
- Şekil 6. Atasözlerinin Kuzey Makedonya' da Derlendiği Yerler
- Şekil 7. Deyimlerin Kosova'da Derlendiği Yerler
- Şekil 8. Deyimlerin Kuzey Makedonya'da Derlendiği Yerler
- Şekil 9. Kosova' da Tekerlemelerin Derlendiği Bölgeler
- Şekil 10. Kosova' da Bilmecelelerin Derlendiği Bölgeler
- Şekil 11. Kosova' da Ninnilerin Derlendiği Bölgeler
- Şekil 12. Kuzey Makedonya' da Ninnilerin Derlendiği Bölgeler
- Şekil 13. Kosova' da Mânilerin Derlendiği Bölgeler
- Şekil 14. Kuzey Makedonya' da Mânilerin Derlendiği Bölgeler
- Şekil 15. Kosova' da Türkülerin Derlendiği Bölgeler
- Şekil 16. Kuzey Makedonya' da Türkülerin Derlendiği Bölgeler
- Şekil 17. Kosova' da Masalların Derlendiği Bölgeler
- Şekil 18. Kuzey Makedonya' da Masalların Derlendiği Bölgeler
- Şekil 19. Kosova'da Fıkraların Derlendiği Bölgeler
- Şekil 20. Kosova' da Efsanelere Konu Olan Türbelerin Bulunduğu Yerler
- Şekil 21. Kuzey Makedonya' da Efsanelerin Derlendiği Bölgeler
- Şekil 22. Kosova' da Derleme Faaliyetlerinde Çevren Nezdinde İhmal Edilen Bölgeler
- Şekil 23. Kosova' da Çevren Dergisi Bünyesinde Derleme Yapılan Bölgeler

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklama
Ç.D.	Çevren Dergisi
T.B.M.M	Türkiye Büyük Millet Meclisi
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı
KAS	Kosovo Agency Of Statistics
YÖK	Yükseköğretim Kurulu
D.K.	Doburcan-Kırım
s.	Sayfa
S.	Sayı
E.T.	Erişim Tarihi

GİRİŞ

Her millet, tarih boyunca toprak kazanmak ve kazandığı toprağı muhafaza edebilmek için mücadeleler vermiş, bedeller ödemiştir. Toprağı kıymetli hale getiren, uğruna verilen mücadele ve o mücadeleyi veren halkın, üzerinde bulunduğu topraklarda kendi inanç, inanış ve düşünce şekline göre bir yaşam inşa etmesi ve bu insanın kültürle doğrudan bağlantılı olmasıdır. Balkanlar, asırlarca Türklerin egemenliğinde kalmış ve kültür inşasına şahitlik etmiş bir bölgedir. Tarih boyunca Türkler açısından siyasi ve duygusal önemini muhafaza etmeyi başarmıştır. Halk bilimi, kadroları olan ve bu kadrolar kapsamında halkın giyimi, inanç ve inanışları, müziği, tiyatrosu, geçiş dönemleri, edebiyatı gibi farklı başlıklar altında bilgi sunan güçlü bir zinciri meydana getirmektedir. Kültürle doğrusal bir bağlantısı olan halk bilimi, bir halkın yaşayışı, hayatı anlamlandırışı, kabul gören inanç ve inanışları ve bunları yaşamında nereye konumlandığı hakkında geniş bilgiler sunmaktadır. Halk, ürettiklerini temellendirerek üretirken bu üretimin aynı zamanda tüketicisidir. Üretim ve tüketimin bir arada bulunuşu üretilene neden ihtiyaç duyuldu sorusunu doğururken bu soruyu bilimsel yöntemlerle açıklayan halk bilimi, kültür tanımının içine öne çıkarmak istediği değerleri eklemektedir. Süreli yayınlar, yayımlandığı dönemdeki halk zihninin ne ile meşgul olduğunu ve kültürünü şekillendiren etmenleri izleyebilmemiz açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı Balkan ülkelerinden biri olan, uzun yıllar bağımsızlık mücadelesi vermiş ve etnik açıdan birçok kültürü bir arada barındıran Kosova'da 1973-1992 yılları arasında yayımlanan Çevren Dergisi'ndeki halk bilimi unsurlarının tespit edilerek bilimsel açıdan kabul gören tasniflere göre sınıflandırılmasıdır. İncelenen verilerle bu topraklarda asırlarca hüküm süren Türklerin, 1973-1992 yılları arasındaki dönemde mevcut topraklarda devam eden etkileri, Türk milliyetçiliğinin bölgede sözlü kültür ürünleri sayesinde ne denli muhafaza edildiği, yapılan derleme faaliyetleri sonucu kayıt altına alınan verilerde Türk kültürünün mevcut dönemdeki izleri ve bu topraklardaki kültür inşasının etkileri tespit edilerek ortaya konulmuştur. 1973-1992 yılları arasında tespit edilen verilerde halk bilimi açısından bir dönem fotoğrafı çekilmiştir. YÖK Tez Merkezi'n de bölgeyle ilgili en çok araştırmanın Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'na ait olduğu görülmektedir. Bölge Türkler açısından siyasi ve duygusal önem ifade ederken Türki Dili ve Edebiyatı anabilim Dalı'na ait çalışmalar sınırlıdır. Bölgede Türk varlığı açıkça görülmektedir. Türklerin tarihi açısından kıymet taşıyan Balkanların, Türk milliyetçiliği açısından değerlendirilebilmesi önemlidir. Bu çalışmayla Çevren'in ortaya koyduğu halk bilimine ait verilerin iskeleti çıkarılmış, bu iskelet halk bilimi kadroları açısından bilimsel olarak incelenmiştir.

I. BÖLÜM

1.1. KOSOVA İLE İLGİLİ BİLGİLER

1.1.1. Kosova'nın Tarihçesi ve Türk Varlığı

Toprak kazanmak tarih boyunca insanoğlu için mücadele olgusunu temsil ederken, kazanılan toprağın muhafaza edilmesi için gösterilen çaba ise güçlü bir motivasyon kaynağı olmuştur. *“Balkanlar Avrupa'nın güneydoğu kısmında yer alması nedeniyle, Güneydoğu Avrupa olarak da adlandırılır. İster Balkanlar, isterse de Güneydoğu Avrupa adıyla olsun insanlık tarihinin en önemli bölgelerinden biri olarak Avrupa ile Anadolu ve Yakındoğu ile Asya'ya ve Afrika'ya açılan bir kapı ve aynı zamanda da Akdeniz Dünyası ile Avrupa'nın karşılaşma ve kaynaşma noktası olmuştur”* (Beksaç, 2006:37). Coğrafi açıdan bakıldığında Türkiye ile komşu olan Balkanlar, kültürel açıdan ise uzun süre Türklerin egemenliğinde bulunması açısından önem arz etmektedir. *“Türkler Balkanlar'ın en eski milletlerinden biridirler”* (Yücel, 2006:212). Her millet bulunduğu coğrafyada kendi dilini, kültürünü, folklorunu yaşatırken zaman zaman farklı toplumlardan etkilenir ve kendi öz varlığıyla farklı toplumları etkiler. *“Yaşanılan coğrafi yer, komşuları sosyal ve kültürel yapısı toplumların tarihlerini etkilemiştir. Türkler dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşamakla birlikte ağırlıkla Orta Asya, Anadolu ve Balkanlar ekseninde bulunmuşlardır”* (Artun, 2007:295). Balkanlar, Türkler için önemini tarih boyunca kaybetmemiş, mevcut durumunu muhafaza etmeyi başarmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün milli dış politikada Balkanlara önem verdiği görülmektedir. 1 Kasım 1931'de T.B.M.M'deki konuşmasında, milletvekillerine *“Türkiye, coğrafi vaziyeti itibariyle Balkanlarda sulhun muhafaza ve takviyesinde bilhassa alâkadardır”* şeklinde seslenmiştir (1994:55). 25 Ekim 1931 günü 2. Balkan Konferansı'nın T.B.M.M'de yapılan son celsesinde ise Balkan milletlerinin Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan, Yugoslavya ve Türkiye gibi siyasi mevcudiyetler halinde bulunduğunu bütün bu devletlerin sahipleri olan milletlerin asırlarca beraber yaşadığını ve Türkiye Cumhuriyeti'de dahil olmak üzere vücut bulan bugünkü Balkan devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihe gömülmesinin neticesi olduğunu vurgulamıştır (1994:75). Atatürk'ün aynı gün söylediği *“Balkan milletleri içtimai ve siyasi ne çehre arzederlerse etsinler, onların Orta-Asya'dan gelmiş aynı kandan, yakın soylardan müşterek cedleri olduğunu unutmamak lâzımdır”* (1994:75) ifadesi ise bölgenin Türklerin tarihi açısından önem arz ettiğini göstermektedir. Atatürk'ün ifadeleriyle Balkanlarda bulunan

insan kitleleri farklı adlar taşısa da tek bir beşikten çıkan ve damarlarında aynı kan deveren eden kardeş kavimlerdir (1994:75). Başbakan İsmet İnönü'nün 26 Mayıs 1937'de Atina'yı ziyaretinde Atatürk'le aralarında bir telefon görüşmesi gerçekleşmiş ve bu konuşmada Atatürk: *“Balkan Müttefik Devletlerinin Balkanlardaki hudutları tek bir huduttur. Bu hududa göz dikenler güneşin yakıcı şuası ile karşılaşır. Bundan hazer edilmesini tavsiye ederim”* (1994:354) şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Bu ifadeler ise Balkanların, Türkiye Cumhuriyeti Devleti için önemini belirtmektedir.

Yusuf Hamzaoglu, 372 yılından itibaren Balkan yarımadasına yerleşmeye başlayan Hun Türklerinin bu yarımadaya yüksek bir medeniyet getirdiklerini Hun Türklerinden sonra Avar, Proto Bulgar, Oğuz, Peçenek, Kuman, Selçuklu ve özellikle Osmanlı Türklerinin de bu yarımadaya yerleşerek bulunan bütün kültürleri etki alanlarına alarak günümüze kadar yaşattıklarını ifade eder. Hamzaoglu'na göre Osmanlı Türklerinin Balkan topraklarına yerleşmesiyle her şey temelinden değişmiştir. Bizans, Slav, Arnavut, Ulah, Yahudi ve diğer kültürler Türk ve İslam kültüründen etkilenerek Türkleşmeye ve İslamlaşmaya başlamışlardır. Böylece Balkan milletlerinin dilleri, Türk diline, edebiyatına ve sanatına açık hale gelmiştir. Kullandıkları Türkçe kelimelerin sayısı artarken farklı ırklardan olmalarına rağmen Türkçe konuşarak anlaşmaya başlamışlardır. Bu durumun en geniş boyutlara ulaştığı yerler ise Arnavutluk, Makedonya, Bosna, Bulgaristan, Kosova ve Sancak'tır. Balkan yarımadasında tarih boyunca çok sayıda devlet ve imparatorluk kurulmuş, Balkanlar, Osmanlı Devleti'nin hudutlarında uzun yıllar kalan topraklar olmuştur. Bu durum Balkan yarımadasının etnik ve din yapısını Türklerin lehine değiştirmiştir. Nüfusun büyük çoğunluğunu Türkler, Müslüman Arnavutlar ve Boşnaklar oluşturmuş, bu durum zaman zaman Türklerin, rejimlerin baskılarına maruz kalmasına neden olmuştur (Hamzaoglu, 2010, 1.Cilt/18-19). Her millet, varlığını, tarih boyunca söz konusu toprağını korumak olduğunda kendisini sakınmadığı anlara, dilinden, kültüründen, folklorundan vazgeçmemek için gösterdiği engin mücadelesine borçludur. *“Halk kültürü ürünleriyle yaşadıkları yöre arasında bir bağ vardır. Bu ürünlerin şekillenmesinde tarihi ve kültürel mirasın önemli bir rolü vardır. Gelenekler, içinde bulundukları çevrenin sosyo-ekonomik durumuna göre davranış kalıpları geliştirirler. Kendine özgü bir halk kültürü olan Balkanlar, Türklerin gelip yerleşmesiyle bir kültürleşme sürecine girmiştir”* (Artun, 2007:297).

Balkanlarda bulunan ve bir Avrupa ülkesi olan Kosova, tarih boyunca bağımsızlık için büyük mücadeleler vermiş, ağır bedeller ödemiştir. Kosova'da ki Türk varlığı köklü bir geçmişe dayanmaktadır. *“XIV. Yüzyılda Türk orduları Sırbistan'da ve diğer Balkan bölgelerinde Hun, Avar, Proto Bulgar, Hazar, Vardar, Peçenek, Oğuz ve Kuman Türkleri'nden*

kalan yoğun bir Müslüman Türk nüfusuna rastladılar. Bu nüfus Osmanlı Türkleriyle birlikte Balkanların fethine katıldı” (Hamzaoglu, 2010, III.Cilt/27). Kosova, 1389 yılında 1. Kosova Savaşından sonra Osmanlı Devleti’nin egemenliği altına girdi. *“15 Haziran 1389 tarihinde başlayan Kosova Savaşı’nda Türk kuvvetlerini bizzat Padişah I. Murat Hüdavendigâr yönetti. Onun sağ ve sol tarafında oğulları Bayezid ve Yakup bulunuyordu”* (Hamzaoglu, 2010, III.Cilt/66). Hamzaoglu’nun ifadesine göre Sırp kaynakları muharebe sırasında Padişah I. Murat Hüdavendigâr’ın bir Sırp tarafından şehit edildiğini, padişahın yerine oğlu Yıldırım Bayezid’in geçtiğini ve bu savaştan sonra Sırbistan’ın Osmanlı Devleti’nin vasal ülkesi olduğunu göstermektedir. Meriç ve Kosova zaferlerinden sonra da Padişah Yıldırım Bayezid’in emrinde olan Türk orduları Sırp topraklarında ilerlemeye devam etmişlerdir. Kosova Savaşından sonra Stephan Dushan’ın Sırbistan’ından geriye sadece üç küçük devlet kalmıştır (Hamzaoglu, 2010, III.Cilt/66-68). *“Yıldırım Bayezid döneminde Rumeli’nin Türkleştirilmesi amacıyla çok sayıda Türkmen unsurun bölgeye nakledildiği bilinmektedir”* (Gökdağ, 2007:103). Birinci Balkan Savaşı sırasında Kosova, Türk bölgelerinden biridir. Kosova’nın Osmanlı hakimiyetinden Sırpların egemenliğine geçmesi ise Berlin Kongresinin sonunda gerçekleşir. 1912’de Kosova önce Sırp Krallığına, 1918 yılında ise Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının kurulmasıyla bu krallığa dahil edilir (Türbedar, 2007:81). Birinci Dünya Savaşının sona ermesiyle birlikte 1918-1929 yılları arasında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı; 1929-1941 yılları arasında Yugoslavya Krallığı; 1945-1963 yıllarında Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti; 1963-1991 yıllarında ise Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti, Eski Yugoslavya’nın kimlik bilgileridir. Kosova, iki özerk bölgeden biridir ve henüz cumhuriyet değildir. Mustafa Türkeş, Sırp-Hırvat ve Sloven Krallığının 1929 yılında Yugoslavya adını aldığını, I. Dünya Savaşı takiben Yugoslavya’nın oluşumunun da hızla gerçekleştiğini belirtir ve Yugoslavya’nın kurucu unsuru olarak tanımlanan Sırp, Hırvatlar ve Slovenler’in diğer ulusların bazılarını dışlarken, bazılarını ise yok saydıklarının altını çizerek (2007: 4-5). İkinci Dünya Savaşının Yugoslavya’ya etkileri yıkıcı olmuştur. Savaş biter bitmez Yugoslavya Komünist Partisi iktidarı ele almıştır. Ülkenin başındaki lider Josip Broz Tito’dur. Ülkede komünistler desteklenmektedir. 29 Kasım 1943 tarihinde Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti adıyla Yeni Yugoslavya ilan edilmiş, 20 yıl sonra 1963’te çıkan anayasa ile ülkede birçok değişiklik olmuştur. Yugoslavya’nın ismi de bu anayasa ile değişen unsurlar arasındadır. Yeni adı Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti olmuştur. Yugoslavya Komünist Partisinin adı da değiştirilmiş Yugoslavya Komünistler Birliği olmuştur. Tito, 1 Aralık 1971 tarihinde bir toplantı yapmış ve halklara daha fazla hak vermeye karşı çıkanlara savaş başlatmıştır. Tito’nun yönetim süresince barış yanlısı bir duruş sergilediği görülmektedir. 21

Şubat 1974'te çıkan anayasa diğer ülkelerin anayasalarından farklıdır. Altı Cumhuriyet ve iki özerk bölgede (Kosova ve Voyvodina) yönetim tüm şehir ve köylere aktarılmıştır. 1980'de Tito öldükten sonra tüm haklar iki özerk bölgeden alınmıştır. Ülkede üç iç savaş çıkmıştır: 1990-1991 Hırvatistan Savaşı, 1991-1995 Bosna Savaşı ve 1999 Kosova Savaşı. NATO'nun müdahalesiyle Sırlar savaşı kaybetmiş ve Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Kosova'dan olmuşlardır (Koka, 2007:12-19). II. Yugoslavya'da I. Yugoslavya ile aynı kaderi yaşamıştır. Necmettin Alkan, Slovenya ve Hırvatistan'ın 25 Haziran 1991 tarihinde bağımsızlıklarını ilan etmesiyle II. Yugoslavya'nın sona erdiğini belirtir ve dağılma sürecini açıklarken buna neden olan durumları yatay ve dikey olaylar olmak üzere ikiye ayırır ve bu alt başlıklar altında nedenleri sıralar. Yatay nedenler dolaylı nedenlerdir; dikey nedenler ise doğrudan ortaya çıkanlardır (2007: 21). Yeni Yugoslavya döneminde devletin adı Sırbistan Cumhuriyeti olmuştur ve Kosova devletin özerk bölgelerinden biridir. 1998 başından itibaren Kosova'da gerginlik artmış ve bu gerginlik çatışmaya dönüşmüştür. Kosova, Sırlar için önemlidir çünkü çok sayıda Sırp Ortodoks kilisesi burada bulunmaktadır. Miloseviç, ABD tarafından Kosova'da güç kullanmaması konusunda uyarılmış, yine de bütün bu uyarıları bir kenara iterek Kosova'da sert önlemler almayı tercih etmiştir (Uzgel, 2007:53-54). Kosova konusunda Karadağ'ın tavrı belirleyici bir öneme sahiptir. Bağımsız bir Kosova ise desteklenmemektedir. Kosova'da 1998 yılında başlayan çatışmalar 2001 yılı itibari ile Makedonya'ya sıçramış ve Arnavut ayrılıkçılar ile Makedonlar arasında başlayan çatışmalar Karadağ'ın eline koz vermiştir. Karadağ'ın bağımsızlığı konusunu çözüme kavuşturmayıp karışık hale getiren olgu ise Kosova'dır. Kosova'da Karadağ'da bağımsızlık yolundayken süreç Karadağ'ın lehine işlemiştir (Karatay, 2007:69-75). Kosova sorunun temelinde ise Sırp-Arnavut çatışması yatmaktadır. Sırlar Kosovalı Arnavutları devletin azınlıklarından biri olarak, Arnavutlar ise Kosova'yı kendi tarihi hakları olarak görmektedir (Türbedar, 2007:79-80). Kosova, bağımsızlığı için tarih sahnesinde yılmayan bir azimle durarak, mücadelesine devam etmiştir. 2 Temmuz 1990'da Kosova Meclisinin Arnavut üyeleri Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmiş, Sırbistan Meclisi ise anayasal hakkı olmamasına rağmen Kosova Meclisini feshetmiştir (Karatay, 1998:108). Kosova'da bulunan farklı etnik kökenler sırplaştırılmaya çalışılmıştır. 17 Şubat 2008 tarihinde Kosova meclisi tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan ederek Kosova Cumhuriyeti olmuştur.

1.1.2. Kosova ve Türklerin Kosova'daki Yeri

Bugün, Kosova Cumhuriyeti'nin kuzeyinde ve doğusunda Sırbistan, güneyinde Kuzey

Makedonya ve Arnavutluk, batısında ise Karadağ bulunur. Yedi şehri vardır. Bu şehirler şunlardır:

Yakova (Deçan, Rahofça, Yunik),

Gilan (Kamenice, Nobirda, Viti),

Mitroviça (Viçitırın, Leposaviç, Zubin Potok, İzveçan, İskenderay),

İpek (İstok, Klina),

Ferizovik (Kaçanik, Elezhan, İşterpçe, İştimye),

Priştine (Poduyeva, Glogovaç, Fushe Kosova, Lipyan, Kastriot, Graçaniça),

Prizren (Mamuşa, Malişova, Suvareka, Dragaş).

Şekil 1. Kosova Cumhuriyeti

Kosova Cumhuriyeti'nin en büyük şehri ve başkenti Priştine'dir.

“Şehirde Arnavutlar, Türkler, Boşnaklar, Sırlar ve Romlar yaşamaktadır. Şehir, başkent olması sebebiyle, çok etnikli bir yöne sahiptir. Kosova'nın geneli de çok etniklidir; ancak Priştine, birçok yönüyle Kosova'nın diğer şehirlerinden ayrılır. Burası, tipik bir Balkan ve Müslüman şehri olması sıfatının üstüne Avrupa tarzı Batı Kültürünü de eklemiş bir yapı arz eder” (Jable-Cevdet Şanlı, 2020:6).

Kosovo Agency Of Statistics (KAS)'in verilerine göre Kosova'da nüfus 1953-2011 arası

şu şekildedir:

1953-416.538 erkek/399.370 kadın,

1961-492.159 erkek/470.950 kadın,

1971-631.753 erkek/600.896 kadın,

1981-815.805 erkek/763.588 kadın,

1991-1.007.993 erkek/945.482 kadın,

2011- 875.900 erkek/863.925 kadın (Kosovo Agency Of Statistics, E.T. 24.05.2024).

65 yaş üstü nüfus doğrusal bir şekilde yıllar içinde artmıştır. 0-4 yaş ve arası nüfus 2011 yılına kadar artan aralıklarla seyretmiş, 2011 yılında ise düşüş yaşamıştır. Bağımsızlığını ilan ettikten sonraki dönemde Kosova'nın etnik nüfusunu KAS'ın kayıt altına aldığı verilerde görmek mümkündür. KAS, yıl içinde Kosova'da kaç çocuğun doğduğunu, doğan çocukların annelerinin etnik kökenini kayıt altına almıştır. 2010 yılında ülkede dünyaya gelen çocuklardan 32.294'ü Arnavut, 23'ü Sırp, 216'sı Türk, 578'i Boşnak, 549'u Rae ve 91 tanesi de gruplandırılmaya alınmamış diğer etnik kökenlerdendir. 2014 yılında doğan çocukların 24.478'i Arnavut, 253'ü Sırp, 190'ı Türk, 372'si Boşnak; 2015 yılında 23.298'i Arnavut, 263'ü Sırp, 166'sı Türk, 306 tanesi ise Boşnak; 2016 yılında 22.131'i Arnavut, 307'si Sırp, 162'si Türk, 307'si Boşnak; 2017 yılında 22.111'i Arnavut, 299'u Sırp, 159'u Türk, 102'si Boşnak; 2018 yılında 21.395'i Arnavut, 376'sı Sırp, 161'i Türk, 281'i ise Boşnak; 2019 yılında ise 20.516'sı Arnavut, 331'i Sırp, 149'u Türk, 256'sı Boşnak etnik kökenine sahiptir (Kosovo Agency Of Statistics, 24.05.2024). Kayıt altına alınmış veriler, Kosova'da Arnavut, Sırp, Boşnak ve Türklerin varlığını göstermektedir. Türklerin nüfus sayısı azalmış olsa da bugün Türk varlığı Kosova Cumhuriyeti'nde yerini önemle muhafaza etmektedir. Başkent Priştine'den sonra Türklerin yoğun olarak yaşadığı yerler Prizren, Mamuşa, Gilan, Doburcan, Mitroviça, Vıçitırın, İpek gibi şehir ve kasabalardır (Gökdağ, 2007:103). Kosova Cumhuriyetinin resmi dilleri Arnavutça ve Sırpça olsa da bugün ülkede yaşayanlar Türkçeyi anadili gibi bilmekte ve konuşmaktadır. Türkçe, tüm canlılığıyla Kosova'da varlığını sürdürmektedir. Bu çalışma yapılmakta iken yüz güldürücü bir gelişme yaşanmış, 29 Mart 2024'te Kosova'nın Mitroviça bölgesinde ve 26 Aralık 2024'te yapılan oylama ile de Priştine'ye bağlı Lipyan Belediyesi'nde, Kosova Demokratik Türk Partisi Milletvekili Enis Kervan'ın belediye meclis oturumlarında Türkçe'nin bölgede resmi dil olması için yaptığı başvuru oy birliği ile kabul edilerek, Türkçe, bölgede resmi dil olmuş ve bu durum Kervan'ın sosyal medya hesabı üzerinden ilgili tarihlerde duyurulmuştur.

1.1.3. Kosova Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Hazırlanmış Tezler

YÖK Tez Merkezinde Kosova ile ilgili yapılmış 390 çalışma bulunmaktadır. Otuz bir farklı disiplinde yapılan bu çalışmalar bölgenin üzerinde durulduğunu göstermektedir. Kosova ile ilgili en çok çalışma yapan bilim dalı 115 çalışma ile Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalıdır. Onu 39 çalışma ile Eğitim Bilimleri, 31 çalışma ile Siyasal Bilimler takip eder. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında ise hazırlanmış 21 tez bulunur. Bu tezlerden 9 tanesi halk bilimi, 9 tanesi dil bilimi, 3 tanesi ise edebiyat ile ilgilidir.

1.1.3.1. Kosova ile İlgili Tespit Edilen Halk Bilim Çalışmaları

Yüksek Lisans Tezleri

Malta, N. (2005). *Kosova-Mamuşa Köyü Folkloru*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Uğurlu, M. (2010). *Sırp Milliyetçiliğinde Kosova Efsanesinin Yeri ve Önemi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Tuta, M. (2015). *Kosova'lı Halk Müziği Sanatçısı Aluş Nuş'un Hayatı ve Eserleri*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Yağcı, G. (2016). *Kosova'da Yayımlanan İmza Dergisi'nin Halk Bilimi Açısından İncelenmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Morkoç, K. (2018). *İzmir'de Yaşayan Balkan Türkleri ve Müslümanlarının (Arnavutluk, Bulgaristan, Kosova, Makedonya, Yunanistan) Geçiş Dönemleri Üzerine Bir İnceleme*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Yılmaz, B. (2023). *Kuzey Makedonya ve Kosova Türk Tiyatrosunda Kadın Merkezli Folklorik Bir İnceleme*. Bolu: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Doktora Tezleri

Demir, K. G. (2013). *Kosova Türk Halk Şiiri (İnceleme-Metinler)*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Hydanerdı, E. (2018). *Kosova'da Yaşayan Türklerin Somut Olmayan Kültürel Mirası Üzerine Bir Çalışma*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Dolı, K. (2021). *Kosova'da Tasavvuf Musikisi Geleneği*. Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi.

1.1.3.2. Kosova ile İlgili Tespit Edilen Dil Bilim Çalışmaları

Tunuslu, E. (2005). *Kosova-Priştine Türk Ağzı*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

İgci, A. (2010). *Vıçitırın-Kosova Türk Ağzı*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Jılta, G. (2016). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Öğrenene Yönelik Dil İhtiyaç Analizi: Kosova Örneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Beyoğlu, Ö. (2017). *Kosova'da Türkçe Yayınlanan Bir Çocuk Dergisi: Türkçem (şekil, muhteva ve yazar kadrosu bakımından bir inceleme)*. Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Kurucu, A. (2020). *Türkiye ve Kosova'da Kullanılan Atasözlerinde Hayvan Adları*. Ordu: Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Çerkezi, D. (2022). *Kosova-Prizren Türk Ağzı (inceleme-metinler-sözlük)*. Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Jable, E. (2010). *Kosova Türk Ağzıları İnceleme-Metin Sözlük*". Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Sulçevsi, İ. (2019). *Kosova Türkçesi ve Fiil Yapıları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Çablı, A. (2021). *Kosova-Prizren ve Yöresi Osmanlı Türkçesi Kitabeleri (metin-inceleme-dizin)*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Doktora Tezi.

1.1.3.3. Kosova ile İlgili Tespit Edilen Edebiyat Çalışmaları

Krasniç, D. (2006). *Çevren Dergisinin Balkan Türkleri Edebiyatındaki Yeri ve Bu Dergideki Edebi Faaliyetler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Brina, E. (2006). *Çağdaş Kosova Türk Edebiyatından İskender Muzbeğ ve Eserleri Üzerine Bir Çalışma*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Jakupi, M. (2018). *Makedonya ve Kosova Türk Çocuk Şiirinde Evrensel Değerler*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

II. BÖLÜM

2.1. ÇEVREN DERGİSİ VE DERGİDEKİ HALK BİLİM FAALİYETLERİ

2.1.1. Çevren Dergisi

Sürelî yayınlar, birbirini izleyen sayılar halinde yayınlanan, bitiş tarihi belli olmayan dergi ve gazeteleri kapsar. Basılı ya da elektronik olabilen bu yayınlar kültürün taşınmasında aktif rol oynarlar. Türk dünyasında sürelî yayınların 19. Yüzyılda başladığı görülmektedir (Kazakistan-Kırgızistan-Özbekistan-Türkmenistan-Azerbaycan-İran). Türkiye’de Tanzimat ile başlayan sürelî yayın faaliyetlerinin varlığını en güçlü şekilde hissettirdiği dönem ise Servet-i Fünun’dur. Siyasi ve sosyal faaliyetler başta olmak üzere halkı bilgilendirme, bilinçlendirme faaliyetini üstlenen sürelî yayınlar kapsadıkları dönemin yaşayış ve düşünüş tarzını içinde barındırır. 1973-1992 yılları arasında Balkanlarda (Kosova) yayımlanmış olan Çevren Dergisi, bir dönemin kültürel birikiminin izlerini taşıması, kapsadığı dönemde yapılan derleme faaliyetleri ile dönem zihninin ne ile meşgul olduğunun tespit edilmesi, halkın belleğindeki gün yüzüne çıkarılıp, kayıt altına alınarak muhafaza edilmiş olması açısından önem arz etmektedir. 1973’te okuruyla buluşan Çevren dergisi “*Toplum, Bilim, Yazın ve Sanat Dergisi*” sloganıyla, Tan Gazete ve Yayınevi Yayınları tarafından çıkarılmıştır. Yazı kurulunda; Bayram İbrahim, Bedri Selim, Enver Baki, Nimetullah Hafız ve Süreyya Yusuf bulunmaktadır. Derginin sorumlu yazarı Süreyya Yusuf’tur. Adet fiyatı üç dinardır. Yayın hayatına başlayan Çevren, okuruyla ilk etapta üç ayda bir buluşmuştur. Derginin ilk sayısında yazı kurulu tarafından “*Başlarken*” adlı bir yazı kaleme alınır. Okuyucuya hatırlatılmak istenen, yurdun kurtuluşunda içinde bulunulan zamana kadar geçirdiği çaba dolu günlerin, elde ettiği başarıların hatırdaki olduğu, her milliyetin kendi yerini bulmak zorunda olduğudur. Kültürel kalkınmanın başlıca etmenlerinden birinin yazı olduğu vurgulanarak Çevren’inde artık Türk Milliyetinin kalkınmasına katıldığı belirtilir. Çevren’in sayfaları yazı kurulunun ifadesiyle herkese açıktır. Derginin üstleneceği görevler yayınlanan ilk sayıyla okuyucuya bildirilir. Bu görevler şunlardır:

1. *Sayfaların tüm yaratıcı kimselere açık tutulması, yeni yaratıcıların yetiştirilmesi ve hepsine iş birliği sağlamak.*
2. *Yugoslav yazınından çeviri yoluyla, Türk yazınından da özgün olarak aktarmalar yaparak iki millet arasındaki kültür ilişkilerini körükleyerek dostluk köprüsü oluşturmak.*
3. *Yazından bilime kadar değerli olan her şeyi kapsayarak, geliştirerek soyut varlıklardan okuru yoksun bırakmamaya çalışmak.*

4. *Dil varlığının daha dürüst ve anlayışlı daha yalın ve Türkçe olması için çaba sunmak* (Ç.D., No:1, s.5).

Yazı kurulu, sıralanan görevleri yerine getirirse derginin amacına ulaşmış olacağını belirtir. Derginin kendi biçim ve içeriğiyle, kendi ilke ve ülküleriyle, kendi dili ve kapsamıyla okurlar tarafından tutulursa kalem erlerinin önünde yeni bir çevren 'in açılacağına duyulan umutla yazı sonlandırılır (Ç.D., No:1, s.5). İlk sayının son sayfasında (132) alt kısma küçük bir not düşülür. “*İşbirlikçi Dostlarımıza*” başlığını taşıyan bu notta yazı kurulu, Çevren dergisinin çıkacağı haberini hoşgörüyü karşılayıp, yazılı ya da sözlü olarak iyi dileklerini sunan tüm Çevren dostlarına teşekkür eder. Bu iş birliğinin onur vesilesi olduğu ifade edilir. Eylül 1976 tarihli dergini 11. sayısı ile bu sayıya kadar 3 Dinar olarak belirlenmiş güncel fiyatın değişerek 6 Dinar olduğu, yıllık fiyatın ise 24 dinar olduğu görülmektedir. Bu sayının sorumlu yazarı Nimetullah Hafız’dır. Derginin 143. Sayfasında “*Yitirdiğimiz*” başlığıyla 19 Temmuz 1976’da dünyadan göçen ünlü şarkiyatçı ve bilim adamı, Prof. Dr. Hasan Kaleşi’nin vefat haberi yayımlanır. “*Haberler*” başlığı altında şiir akşamlarından, anma törenlerinden, kongrelerden, belirli dergilerin çıkan son sayılarından bahsedilir. Yer alan haberlerden başlıcaları şunlardır:

1. Her yıl Hacıbektaş Turistik Bakımdan Güzelleştirme Derneğince düzenlenmekte olan Hacı Bektaş Veli’yi anma töreninin 16-18 Ağustos 1976 tarihinde gerçekleştiği, Türkiye ve birkaç dış memleketten de konukların geldiği “Hacı Bektaş Veli ve Bektaşılık” konusunda konferansların verildiği ve halka çeşitli folklor gösterilerinin sunulduğu,

2. İstanbul’da Boğaziçi Üniversitesi Folklor kulübü tarafından çıkarılan “*Folklorla Doğru*” adlı derginin 44. Sayısının çıktığı,

3. Sivas’ta yayınlanan “*Sivas Folkloru Dergisi*” nin Ağustos tarihli 43. Sayısında Sivaslı Aşık Talibi Coşkun’un ölümü sebebiyle onun hayatı ve eserleri hakkında yazılmış birkaç bilim adamının yazılarının neşredildiği,

4. Dursun Yıldırım’ın “*Türk Edebiyatında Bektaşî Tipine Bağlı Fıkralar*” adıyla kaleme aldığı doktora tezinin Kültür Bakanlığı tarafından kitap olarak yayınlandığı, kitabın 247 sayfa olduğu 63. sayfasına kadar fıkra ve Bektaşî fıkraları hakkında bilgi verildiği 61-231 sayfalarında da metinlerin dizili olduğu belirtilir (Ç.D., No:11, s.169-171).

Derginin 12.sayısında karşımıza tekrar sorumlu yazar olarak Süreyya Yusuf çıkar ve dünyadan göçene kadar derginin sorumlu yazar koltuğunda o oturur. Bu sayıyla beraber derginin içindikiler bölümünün sınıflandırılmaya başlandığı görülmektedir. Başlıklar şu şekildedir:

TOPLUM, BİLİM, YAZIN, TANITMALAR, DERLEMELER.

14. Sayıyla birlikte derginin güncel fiyatı değişmiştir. Çevren artık adet olarak 12 dinardır ve bu yıllık olarak 48 dinara tekabül etmektedir. Derginin 15. sayısında Süreyya Yusuf

vefat etmiştir. Yeni sorumlu yazar Nimetullah Hafız olmuş, yazı kuruluna ise Nusret Dişo Ülkü katılmıştır. Derginin bu sayısı, sorumlu yazar, dilci, yazıncı, profesör Süreyya Yusuf'un anısına sunulmuştur. Nimetullah Hafız, Talip Apaydın, Fakir Baykurt, Tarık Dursun, Şefket Plana, Necati Zekeriya, İrfan Ünver Nasrattinoğlu, Hasan Mercan gibi isimler Sürayya Yusuf'la ilgili yazılar kaleme almış ve bu yazılar derginin bu sayısında yayımlanmıştır.

20. sayıyla beraber derginin iç kapağında “*Üsküp'te Nova Makedonya Basımevinde basılır*” ifadesinin “*Priştine'nin Rilindya Basımevinde basılır*” şeklinde değiştiği görülmektedir. Bedri Selim derginin müdür koltuğuna oturmuştur. Derginin 21-22. sayısı ise bir arada yayımlanır. Teknik sorumlu Davut Hamolar'dır. 25. sayıyla birlikte Mr. Nevzat Hüdaverdi derginin yönetmeni olarak karşımıza çıkar. 26. sayı Tito'nun ölümünden sonra yazılmıştır. Sayıdaki yazıların hepsi Tito'ya ithaf edilmiştir. Derginin yayımlanan 30. sayısı ile beraber yazı kurulunda değişiklikler olduğu görülmektedir. Yazı kurulunda bulunan isimler şunlardır: Nevzat Hüdaverdi, Arif Bozacı, Ali Aksoy ve İbrahim Arslan. Arif Bozacı aynı zamanda derginin sorumlu yazarıdır. Nevzat Hüdaverdi ise derginin yönetmenliğine devam etmektedir. Eylül 1981 tarihli 31. sayı ise ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün doğumunun 100. Yılına adanmıştır. 34. Sayı ile yazı kuruluna Mücahit Asım ve Şecaettin Koka katılmıştır. 36. Sayı ile derginin güncel fiyatı artık 15 Dinar olmuştur. Derginin 12. Sayısından itibaren gruplandırılan içindekiler bölümüne 37. sayıyla birlikte “*FOLKLOR*” başlığı eklenir. Her ne kadar bu sayıya kadar folklor başlığı yer almasa da derginin bünyesinde folklor ürünlerinin yer aldığı görülmektedir. Derginin güncel fiyatı 20 dinardır. 40. sayıda içindekiler bölümüne “*DENEME*” başlığı eklenmiştir. 41. sayıyla beraber yeni sorumlu yazar Enver Baki olur. 43. sayıda yazı kurulunda değişiklikler görülmektedir. Yeni yazı kurulu üyelerinin isimleri şu şekildedir: Şakir Maksut, Süleyman Brina, Muhammet Ustaibo, Enver Baki. Şakir Maksut, derginin yazı kurulu başkanı olurken Enver Baki sorumlu yazar, Nevzat Hüdaverdi ise derginin yönetmenliği görevlerini halen devam ettirmektedir. 45. Sayıyla birlikte derginin güncel fiyatı 30 dinar olur. Bu rakam yurtiçi yıllık 120 Dinar'a karşılık gelmektedir. Yurtdışı yıllık ücreti ise 10 DM-ya da karşılığı yabancı para şeklinde belirlenmiştir. Bu sayıda yazı kurulu tarafından “*BİR BAŞARI DAHA*” adlı yazı yayınlanarak bu yazıda derginin neredeyse on bir yaşına bastığı, bu zamana kadar yayınlanan çalışmaların Türk halkının çok yönlü gelişimini tamamlamasına katkı sunduğu ifade edilerek, dergide birtakım değişikliklerin yapıldığını bu sayıyla beraber üç ayda bir çıkan Çevren'in artık iki ayda bir okurlarıyla buluşacağı okuyucuya duyurulur. 46. sayıyla birlikte yayın konseyinde bulunan İrfan Morina ve Ahmet İgciler yazı kuruluna atanır. 50. sayıda yazı kurulu tarafından kaleme alınan “*Çevren'in 50. Sayısı*” başlıklı yazı yayımlanır. Bu yazıda kısa denilebilecek zamanda büyük başarıların kaydedildiği ifade

edilir. Yazı kuruluna göre yıllarca susamışlığı sezilen Türk Halkının gereksinimi bir nebze de olsa giderilmiştir. Çevren dergisinin yayınlanmasıyla Türk halkına mensup genç yaratıcıların yazın, bilim, kültür ve sanat alanındaki yapıtları gün ışığına çıkmış, halkın yazın, kültür ve sanat yaşamının tanıtılması için yeni bir alan açılmıştır (Ç.D., No:50, s.6). 51. Sayıda maddi zorluklardan ötürü derginin fiyatı 50 Dinar olmuştur. Yurtdışı yıllık ücreti ise 10 DM- ya da karşılığı yabancı para olarak aynı kalmıştır. 52. Sayıda derginin fiyatı 80 dinar olarak karşımıza çıkar. 58. Sayıda bu fiyat 100 Dinar, 60. Sayıda ise 200 dinar olur. Ayrıca derginin bu sayısı yazı kurulu tarafından kaleme alınan “*Değerli Okurlar*” başlıklı yazıda ifade bulunduğu şekliyle Tito’nun Yugoslavya Komünist Partisinin, Yugoslavya Komünistler Birliğinin başına gelişinin 50. Yıldönümü nedeniyle Tito’ya sunulmuştur. 62. sayıyla birlikte yazı kurulu başkanı Nehar Şişko olmuştur. Sayı 63’te yayın konseyinin başkanı Bedri Selim olmuştur. Yayımlanan 67. sayıyla birlikte derginin güncel fiyatı 500 dinardır. 68. sayıda bu fiyat 1500 dinar olmuştur. 69. sayıda Nevzat Hüdaverdi’nin yerini Şakir Maksut alıp derginin yönetmeni olmuştur. Sayı 70’te Tan Gazete ve Yayın İş Örgütü tarafından çıkarılan Çevren’de derginin yönetmeni Şakir Maksut tarafından kaleme alınan “*Tan 20 Yaşında*” adlı yazıyla Tan’ın 20. Yılı kutlanmıştır. 73. sayı ile derginin fiyatı 20.000 dinar olmuştur. 75. sayıyla birlikte derginin yönetmeni Raif Vırmiça, sorumlu yazar ise İrfan Morina olmuştur. Yazı kurulu tarafından kaleme alınan “*Kısa Bir Açıklama*” başlıklı yazıyla derginin bu sayıdan itibaren <<*Düşün Kültür*>> sloganıyla yayımlanmaya başlanacağı duyurulur. Derginin güncel fiyatı 10.00 dinardır. 76. sayıda ise *Bilim/Kültür* sloganı görülmektedir. Yazı kurulu tarafından “*Değerli Okurlarımız*” ifadesiyle okurlara seslenilir. Dergiye borcu olanların borcunu ödemesi için okuyucuya duyuru yapılır. Dergi, 77-78. sayısını birlikte yayımlar ve bundan sonraki ki yayımlarını da bir arada yapar (79-80, 81-82, 83-84, 85-86). Derginin yönetmeni Raif Vırmiça “*Çevren Okurlarıyla Baş Başa*” adlı bir yazıyla okurlara seslenmektedir. Maddi sıkıntıların gündeme getirildiği bu yazıda derginin okurla buluşabilmesi için yapılması gerekenlerden bahsedilir. 81-82’nin beraber yayınlandığı sayıyla beraber derginin yönetmeni Raif Vırmiça tarafından “*Merhaba*” başlıklı yazı yayınlanır ve bu yazıyla yapılan bazı yeniliklerden bahsederek Nimetullah Hafız’ın yazı işleri sorumluluğuna atandığı okuyucuya duyurulur. Çevren’in artık yeni bir şekli vardır. Maddi sorunlardan da bahsedilen bu yazıda okuyucu sürekli sürdürümcü olmaya davet edilmiştir. Raif Vırmiça’nın ifadesiyle Çevren, okurun dergisidir. “*Çevren sizin derginizdir; onu okuyun, okutun, onunla ilişki kurun! Çevren’le varlığımız daha bir yücedir çünkü*” (Ç.D., No: 81-82, s.6).

Nimetullah Hafız da aynı sayıda (81-82) “*Birkaç Söz*” başlıklı yazısıyla okuyucuya seslenir. Tan Redaksiyonu’nun, Çevren Dergisinin adına Yunus Emre’yle ilgili bir sempozyum

düzenleyeceğini, bu sempozyumda Yugoslavya, Türkiye ve tüm dünyadan gelen bilim adamlarının sunacağı, tebliğleri Yunus Emre Özel Sayısıyla yayınlacaklarını duyurur. Nimetullah Hafız'ında sözlerine son verirken dileği, Raif Vırmiça ile aynıdır. “*Sevgili okurlarımız, her konuda değerli yazılarınızı bekler, dergimizi okumanızı ve yakınlarınıza duyurtmanızı diler, saygı ve sevgilerimizi sunarız*” (Ç.D., No:81-82, s.8).

85-86. sayıda Raif Vırmiça tarafından “*Okurlarla*” başlıklı bir yazı kaleme alınır. Bu yazıda söze maddi sorunlardan başlanılır ve bu nedenle derginin çift sayıyı bir arada çıkardığı ifade edilir. Bu çift sayıda iki büyük zihne gösterilen saygıya yer verilmiştir. Bu zihinlerden ilki doğumunun 110. Yılı nedeniyle Mustafa Kemal Atatürk'tür. İkincisi ise Unesco tarafından 1991'in “*Yunus Emre Sevgi Yılı*” ilan edilmesi nedeniyle Yunus Emre'dir. Çevren Dergisi 87. sayıdan itibaren ise okuyucunun karşısına üç sayıyı bir arada yayımlayarak çıkar (87-88-89, 90-91-92). 87-88-89'u kapsayan sayı, Unesco tarafından 1991 yılının “*Yunus Emre Sevgi Yılı*” ilan edilmesi nedeniyle redaksiyon tarafından düzenlenen Uluslararası Yunus Emre Sempozyumuna adanmıştır. 14-15 Kasım tarihlerinde düzenlenen “*Uluslararası Bilimsel Yunus Emre Sempozyumuna*” Türkiye'den de bilim adamları katılmıştır. Derginin güncel fiyatı 100 dinar, dış ülkeler içinse mevcut fiyat 20 DM- ya da karşılığı yabancı paradır. 90-92. Sayı ile Çevren dergisinin fiyatı 1.000 dinar olmuştur. Raif Vırmiça tarafından “*Başşöz*” adlı bir yazı yayınlanır. İçinde bulunulan ve daha önce de okuyucuyla paylaşılan maddi sorunların giderek kötüleştiğinden bahsedilen bu yazıda okuyucuya dergiye abone olması için çağrıda bulunulur. Yayın hayatında on dokuzuncu yıl geride bırakılırken yirminci yılda yine okurla buluşabilmek temennisiyle söz noktalanır (Ç.D., No:90-92, s.5). Uzun süre tekrarlanan duyurulara, dileklere ve derginin yayın hayatına devam edebilmesi için yapılan çeşitli değişikliklere rağmen sonucun değişmediği ve derginin ekibi tarafından gösterilen çabayla ertelenebileceği kadar ertelendiği görülmektedir.

Çevren Dergisinin, yayımlanan 5-8-13-29-36-74. sayılarında ise düzeltme yazıları bulunmaktadır. Düzeltmeler şu şekildedir:

1. Derginin Nisan 1975 tarihli 5. sayısında yazı kurulu tarafından 112.sayfaya not düşülür. Derginin 4. sayısında yayınlanan Şefket Plana'nın yazısında ve öteki yazılarda gözden kaçan kusurlar yüzünden yazardan ve okurlardan özür dilenir.
2. Aralık 1975 tarihli 8. Sayısında, Aralık 1874 tarihli dördüncü sayıda yayınlanan Şefket Plana'nın yazısının başlığı “*Kosova Metohiya'da Birkaç Dilde Halk Türküleri*” yerine “*Kosova ve Makedonya'da Birkaç Dilde Halk Türküleri*” şeklinde düzeltilir.
3. 13. sayının 136. Sayfasında ise Şefket Plana'nın “*Kosova Türk Halk Şiiri*”

yazısının literatür bölümü, teknik yanlışlığı yüzünden 46. Sayfadan atıldığı bu nedenle okuyuculardan af dilendiği görülmektedir.

29. Sayıda iki düzeltme yayınlanır. Bu düzeltmeler şu şekildedir:

1. Çevren dergisinin 1973-1979 yılları arasında 1-20 sayı olarak yayınlandığı 1979'dan başlayarak her yıl 1-4 olarak sırlamanın yapılmasının iki yıl içinde sayıların birbirinden ayırt edilmesinde zorluklar ortaya çıkardığının okuyucular tarafından bildirilmesi üzerine yazı kurulu bir sıralama yapar ve 20. Sayıdan sonra yayınlanan sayıların numarasını salık verir. Bu salık vermeye göre Mart-Haziran 1979, No 1-2 (No 21-22), Eylül 1979, No 3 (No 23), Aralık 1979, No 4 (No 24), Mart 1980, No 1 (No 25), Haziran 1980, No 2 (No 26), Eylül 1980, No 3 (No 27), Aralık 1980, No 4 (No 28) şeklindedir.

2. Derginin 1979 yılında yayınlanan dördüncü sayısında sayfa altmış beşte bulunan İsmail Ziyaeddin'in "Dünya Barış İçin" başlıklı şiirinde basın yanlışlığı nedeniyle ergitilen kelimesi yerine eğritilen çıktığı ifade edilerek, yazar ve okuyuculardan bu sebepten ötürü özür dilenir (Ç.D., No:29, s.175).

36. Sayıda yayımlanan düzeltme yazısında ise 35. Sayıda yayımlanan Dr. Lamiya Haciosmanoviç'in "Ümmihan Çuvidin 18. Yüzyılın İlk Kadın Ozanı" adlı yazısındaki şiirlerin Necati Zekeriya tarafından Türkçeleştirildiği, dizgi hatası yüzünden imzanın düştüğü duyurulur. Yazar ve okurlardan özür dilenir.

74. Sayıda ise Eylül-Ekim sayısında yayımlanan Arnavut Halkı Ozanı Fahreddin Gunga'nın "Karadağ Üstüne Üç Eleji" adlı üç şiirindeki "Karadağ" yerine "Karağaç" olması gerektiğidir. Ozandan ve çevirmenden düzeltide özür dilenir.

2.1.2. Çevren Dergisi Halk Bilim Bibliyografyası

2.1.2.1. Halk Edebiyatı

Halk edebiyatı, söylemelik, konuşmalık ve anlatmalık türleri içinde barındırır. Çevren'de tespit edilen halk edebiyatına ait konuşmalık türlerden olan atasözü, deyim, bilmece, beddua, tekerleme; anlatmalık türlerden olan masal, destan, efsane, fıkra ve söylemelik türlerden olan türkü, ninni, mâni'ye ait olan bibliyografyalar başlıklar altında verilerek uygun tasniflere göre incelenecektir. Yukarıda sayılanların dışında halk edebiyatını ilgilendiren fakat incelemeye tabi tutulmayacak, eser tanıtan, halk edebiyatına ait bibliyografya veren, seçili kitaplardan belirlenen yerlerin halk edebiyatı motifleri açısından değerlendirildiği yerler, kitap bölümleri ve röportajlarda mevcuttur. Bu yayınların türlere geçilmeden önce bibliyografyası verilecektir.

- Boratav, Pertev Naili. “*Türk Edebiyatı Üzerine Öndeyiş*”. Çevren Dergisi, Yıl 3/ No:7 (1975), 23-27.
- Plana, Şefket. “*Branislav Nuşiç’in Yapısında Kosova Sözlü Yaratıcılığı*”. Çevren Dergisi, Yıl 5/ No:14 (1977), 11-22.
- Tanaskoviç, Darko. “*Türkiye Halkbiliminin İncileri Fransızca Dilinde*”. Çevren Dergisi, No:17, 195-199.
- Nasrattinoğlu, İrfan Ünver. “*Balkan Ulusları Folklorunda Kimi Benzer Unsurlar*”. Çevren Dergisi, No:37 (1983), 153-158.
- Nasrattinoğlu, İrfan Ünver. “*19. Yüzyıl Türk Folkloru ile İlgili Saptamalar*”. Çevren Dergisi, No:38 (1983), 127-134.
- Timuçin, Afşar-Gülay Aydın. “*Folklor Nedir Ne Değildir?*”. Çevren Dergisi, No:40 (1983), 43-51.
- Bozacı, Arif. “*Folklor Araştırmalarımız Ne Derecede*”. Çevren Dergisi, No:44 (1984), 100-101.
- Hasan, Hamdi. “*Yugoslavya Türk Halkı Edebiyatı Üzerinde Yapılan İlk Çalışmalar*”. Çevren Dergisi, Yıl 13/ No:51 (1986), 15-20.
- Nasrattinoğlu, İrfan Ünver. “*Türkiye ve Kosova Folklorunun Birbirine Etkileri*”. Çevren Dergisi, Yıl 13/ No:55 (1986), 41-50.
- Tan, Nail. “*Türkiye’de Okul Çocuklarının Folklorundaki Değişmeler*”. Çevren Dergisi, Yıl 14/ No:61 (1987), 143-147.
- Kaya, İdris Güven. “*Kosova Çağdaş Türk Edebiyatında Folklor Motifleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 14/ No:62 (1987), 105-117.
- Nasrattinoğlu, İrfan Ünver. “*Folklorik Yayınları*”. Çevren Dergisi, Yıl 15/ No:63 (1988), 123-128.
- Eren, İsmail. “*Sırbistan Türklerinin Halk Edebiyatı*”. Çevren Dergisi, Yıl 16/ No:69 (1989), 23-30.
- Hafız, Nimetullah. “*Bulgaristan’da Çağdaş Türk Halkı Edebiyatı*”. Çevren Dergisi, Yıl 16/ No:70 (1989), 13-34.
- Recepoglu, Altay Suray. “*Yugoslavya’da Türkçe Okuma Kitaplarında Türk Halk Edebiyatının Yeri*”. Çevren Dergisi, Yıl 17/ No:75 (1990), 69-74.
- Maglayiç, Munib. “*Sarayovalı Mula Mustafa Başeski’nin (1731-1809) Türkçe Mecmualarında Folklor Malzemeleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 17/ No:76 (1990), 13-15.
- İsmail, Alaatin M.. “*Türk ve Balkan Folklorunun Ortak Tarafları Var*”. Çevren Dergisi, Yıl 17/ No:76 (1990), 65-68.

Ergüven, Abdullah Rıza. “Bir Oğuz Ozanı: Dede Korkut”. Çevren Dergisi, Yıl 17/ No:76 (1990), 73-76.

Buturoviç, Cenana. “Güney Slav Halklarının Folkloru Üzerine Yapılan Araştırmalara Kaynak Olarak Evliya Çelebi’nin Seyhat Nameleri”. Çevren Dergisi, Yıl 18/ No:81-82 (1991), 89-95.

Plana, Şefket. “Ami Boe’nin <<La Turçuie Devrope>> Eserindeki Folklor Metodolojisi”. Çevren Dergisi, Yıl 18/ No:83-84 (1991), 50-54.

Makal, Tahir Kutsi. “Halk Edebiyatında Doğa Sesi”. Çevren Dergisi, Yıl 18/ No:85-86 (1991), 60-64.

2.1.2.1.1. Masal

Mamut, Nedret. “Dobruca Kırım Türklerinin Masallarında Kullanılan Konular”. Çevren Dergisi, Yıl 4/ No:11, 69-74.

Tanaskoviç, Darko. “Kuşıktan Kuşağa Balkanlara Dek Taşınan Masallar”. Çevren Dergisi, No:30 (1981), 119-128.

Derleme:

Tunuzlu, İkbāl. “Viçitırın’da Masallar ve Türküler”. Çevren Dergisi Yıl 1/ No:1 (1973), 114-124.

“Arap Enişte”.

“Fatmacik’le Yusufçık”.

Yusuf, Süreyya. “Priştine’den On Masal”. Çevren Dergisi Yıl 2/ No:2 (1974), 101-108.

Leskofça, İkbāl. “Yiğit Çocuk”.

Godança, Habibe. “İlan Çocuk”.

Godança, Habibe. “On İçi Kardaş”.

Hacı, Binnaz. “Kralın Kızı”.

Dumcu, Rabiye. “Padişanın Kızı”.

Safçıl, İsmet. “Üce Kız”.

Sıçan, İlham. “Üç Turunçlar”.

Sıçan, İlham. “Üç Kız”.

Sıçan, İlham. “Ayi”.

Sıçan, İlham. “İçi Kız”.

Yusuf, Süreyya. “Prizren Masallarından”. Çevren Dergisi Yıl 2/ No:3 (1974), 108-114.

Yaşar, Fatma. “Musa İle Altı Başlı Div”.

Yaşar, Fatma. “Babaylen Oğol”.

Yaşar, Fatma. “Çat Çat Dağın Suyı”.

Çavuş, Musa. “Ügi Anaylen Kız”.

Çavuş, Musa. -Başlıksız Masal-

Yusuf, Süreyya. “*Mitroviça Folklorundan*”. Çevren Dergisi, Yıl 2/ No:4 (1974), 124-132.

Kırveş, Zümrüt. “Padişa Hem Üç Oğlu”.

Kırveş, Zümrüt. “Padişahın Kızı Ve Hüsnü Yusuf”.

Kırveş, Zümrüt. “Üç Kardaş”.

Kırveş, Zümrüt. “Üç Kızla Üç Ana”

Kırveş, Zümrüt. “Bi Adamın Kısmeti”

Dindar, Musa. “*Doburçan Ağzında Söylenen Halk Masalları*”. Çevren Dergisi, Yıl 4/ No:11, 159-167.

“Maciya Üzigi”.

“Üç Kardaş”.

“Ülen Adam”.

“Yetim Kızın Masalı”.

“Sakalli Dede”.

Morina, İrfan. “*Mamuşa Folklorundan Derlemeler*”. Çevren Dergisi, No:17, 201-207.

“Fukara Karının Çocuğu”.

“Üç Kardaş”.

“Peri Kızı”.

“Talihsiz Eşek”.

Bayram, Esat. “*Ohriden Masallar*”. Çevren Dergisi, No:20, 107-112.

Tupeç, Şehriyar. “Allah Cezası”.

Selman, Avni. “Begir Altında Buzay”.

Selman, Avni. “Gurbetçi”.

Selman, Avni. “Kaz”.

Selman, Avni. “Kırk Bir Anteri”.

Hafız Nimetullah. “*Prizren’de Türk Masalları*”. Çevren Dergisi, No:24, 121-137.

Hafız, Sabriye. “Topal Çafka”.

Yaşar, Fatma. “Çat Çat Dağın Suyı”.

Leskovçalı, Nuriye. “Keçi Kız”.

Leskovçalı, Nuriye. “Fatma”.

Halil. “Cenç Kral”.

Halil. “Ayo Osman”.

Halil. “İçi Padişa”.

Hafız, Nimetullah. “*Prizren’de Türk Masalları*”. Çevren Dergisi, No:25, 115-128.

Halil. -İsimsiz Masal-

Halil. “Hocaylen Yüzük”.

Halil. “Kurbaga Celin”.

Halil. “Çel”.

Karahoda, Hüda. “Karabacak”.

Hafız, Sabriye. “Maçkalar Masalı”.

Sipahi, Kurtiş. “Beyas Cüvercin”.

Hafız, Nimetullah. “*Priştine Türk Halk Yazınında Derleme*”. Çevren Dergisi, No:28, 117-134, (Masal:128-133).

Dindar, Musa. “*Dobruçan Lehçesiyle Söylenen Halk Masalları*”. Çevren Dergisi, No:32 (1981), 124-127.

“Delikanlı”.

“Altınlar”.

“Çarıklar”.

Hanadan, Reşit. “*Mamuşa Folkloru Üstüne*”. Çevren Dergisi, No:40 (1983), 127-144, (Masal: 143-144).

“Çoban İle İmamın Akıllı Kızı”.

Orlat, İkbâl. “*Viçitırın Folklor Üstüne Birkaç Söz*”. Çevren Dergisi, No:41 (1984), 111-127, (Masal:120-122, 123-126).

İsimsiz. “Careyle Curo”. Sayfa: 120-121.

İsimsiz. “Peri Kızı”. Sayfa: 121-122.

Orlat, İsmail. “Serçecik”. Sayfa:123-124.

Orlat, Şefkiye. “Şapatan Amica”. Sayfa: 124-125.

Orlat, Şefkiye. “Açıl Kabagım Açıl”. Sayfa: 125-126.

Abdurrahman, Kemal. “*Viçitırın Folkloru*”. Çevren Dergisi, No:43 (1984), 112-122.

Morina, Cafer. “*Mamuşa Folklorundan Birkaç Masal*”. Çevren Dergisi, Yıl 12/ No:47 (1985), 109-122.

“Çüy Agası”.

“Çelogan Em Abodada”.

“Deli İbrayim”.

Şaliyan, Recep. “*Prizren Folklorundan Örnekler*”. Çevren Dergisi, Yıl 13/ No:53 (1986), 139-150.

Bata, Nurettin. “Kabadayinin Eşge Dünüşi”.

Bata, Nurettin. “Dul Kari’nın Süzlerinden”.

Bata, Nurettin. “Ayşe’ye Rumuz Süz Sükmemiş”.

Bata, Nurettin. “Fitnecilikten”.

Baki, Enver. “*Sinan Çoban Masalı*”. Çevren Dergisi, Yıl 17/ No:79-80 (1990), 81-83, Anlatan: Baki Sadık.

2.1.2.1.2. Atasözleri ve Deyimler

İncelemeler:

Katon, Emil. “*Balkanlarda Türk Atasözlerinin Eski Kayıtları*”. Çevren Dergisi, Yıl 3/ No:5 (1975), 30-39.

Oy, Aydın. “*Cevahir-i Şankiye ve Atasözleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 5/ No:16 (1977), 47-59.

Plana, Şefket. “*Kosova Türk Atasözleri ve Deyimleri*”. Çevren Dergisi, No:37 (1983), 49-53.

Turdu, Abdüşekür. “*Divan-ı Lügati Türk’teki Atasözleri ve Şimdiki Uygur Atasözlerinin Mukayesesi Hakkında*”. Çevren Dergisi, Yıl 12/ No:45 (1985), 35-54.

Eren, İsmail. “*Nasreddin Hoca İle İlgili Güney İslav Atasözleri ve Deyimleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 14/ No: 58, 17-32.

Eren, İsmail. “*Bulgarca’da Kullanılan Türkçe Atasözleri ve Deyimler*”. Çevren Dergisi, Yıl 17/ No:75 (1990), 53-60.

Eren, İsmail. “*Bulgarca’da Kullanılan Türkçe Atasözleri ve Deyimler (II)*”. Çevren Dergisi, Yıl 17/ No:76 (1990), 51-56.

İslamoğlu, Mahmut. “*Kıbrıs Türk Atasözlerinin Kerkük ve Kosova’daki Varyantları*”. Çevren Dergisi, Yıl 16/ No:69 (1989), 37-49.

Derlemeler:

Eren, İsmail. “*Koçana Atasözleri ve Deyimleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 3/ No:5 (1975), 40-44.

Yusuf, Süreyya. “*Priştine’de Türk Atasözleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 3/ No:8 (1975), 35-51.

Hafız, Nimetullah. “*Prizren’de Türk Deyim ve Atasözleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 5/ No:13 (1977), 125-135.

Hafız, Nimetullah. “*Prizren’de Türk Deyim ve Atasözleri II*”. Çevren Dergisi, Yıl 5/ No:14 (1977), 125-134.

Tan, Nail. “*Ölçülü Sözler*”. Çevren Dergisi, No: 27, 139-150.

Hafız, Nimetullah. “*Priştine Türk Halk Yazınında Derleme*”. Çevren Dergisi, No:28, 117-134, (Atasözü ve Deyim:118-119).

- Morina, İrfan. “*Mamuşa Atasözleri ve Deyimleri*”. Çevren Dergisi, No:31 (1981), 121-136.
- Hanadan, Reşit. “*Mamuşa Folkloru Üstüne*”. Çevren Dergisi, No:40 (1983), 127-144, (Atasözü ve Deyim: 134-137).
- Orlat, İkbâl. “*Viçitırın Folklor Üstüne Birkaç Söz*”. Çevren Dergisi, No:41 (1984), 111-127, (Atasözü: 122-123).
- Yusuf, Muharrem. “*Kanatlarda Söylenilen Atasözleri Kanatlar Manileri*”. Çevren Dergisi, Yıl 16/ No:69 (1989), 123-127.
- Tanış, Asım. “*Bir Yörenin Yayınlanmamış Atasözleri ve Deyimleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 16/ No:74 (1989), 111-112.
- Tsey, Muharrem Yusuf. “*Çerkes Atasözleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 17/ No:76 (1990), 101-102.
- Hasan, Hamdi. “*Gostivar Atasözleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 18/ No: 81-82 (1991), 143-154.

2.1.2.1.3. Bilmece

- Hafız, Nimetullah. “*Prizren’de Türk Bilmeceleri*”. Çevren Dergisi, No:18-19, 203-220.
- Orlat, İkbâl. “*Viçitırın Folklor Üstüne Birkaç Söz*”. Çevren Dergisi, No:41 (1984), 111-127, (Bilmece: 117-118).
- Radoyeviç, Miodrag. “*Türk Bilmeceleri*”. Çevren Dergisi, No:42 (1984), 99-102.

2.1.2.1.4. Ninni

- Hafız, Nimettullah. “*Prizren Ninnileri*”. Çevren Dergisi, Yıl 3/ No:7 (1975), 102-108.
- Orlat, İkbâl. “*Viçitırın Folklor Üstüne Birkaç Söz*”. Çevren Dergisi, No:41 (1984), 111-127, (Ninni:119).
- Avni, Salih. “*Ohri’de Söylenen Eski İki Ninni ve Bir Şiir*”. Çevren Dergisi, Yıl 15/ No:65 (1988), 115-117.
- Mazrek, Şükrü. “*Mamuşa Ninnileri ve Tekerlemeleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 17/ No:75 (1990), 103-104.

2.1.2.1.5. Tekerleme

İncelemeler:

- Sipahi, Seniha. “*Arnavut-Sırp-Türk Tekerlemeleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 3/ No:8 (1975), 29-34.

Derlemeler:

- Hafız, Nimetullah. “*Prizren’de Türk Tekerlemeleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 5/ No:15 (1977),

153-159.

Hafız, Nimetullah. “*Priştine Türk Halk Yazınında Derleme*”. Çevren Dergisi, No:28, 117-134, (Tekerleme:117-118).

Orlat, İkbâl. “*Viçitırın Folklor Üstüne Birkaç Söz*”. Çevren Dergisi, No:41 (1984), 111-127, (Tekerleme: 118-119).

Mazrek, Şükrü. “*Mamuşa Ninnileri ve Tekerlemeleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 17/ No:75 (1990), 103-104.

2.1.2.1.6. Fıkra

İncelemeler:

Yusuf, Süreyya. “*Stevan Sremaç’ın Nasrettin Hoca Fıkraları Derlemesi Üstüne*”. Çevren Dergisi, Yıl 5/ No:15 (1977), 53-59.

Plana, Şefket. “*Arnavutlar Arasında Nasrettin Hoca*”. Çevren Dergisi, Yıl 5/ No:15 (1977), 101-104.

Zekeriya, Necati. “*Yugoslavya’daki Türkçe Çocuk Dergilerinde ve Okul Betiklerinde Nasrettin Hocam Fıkraları*”. Çevren Dergisi, Yıl 5/ No:15 (1977), 105-107.

Hafız, Tacide. “*Yugoslavya’da Nasrettin Hoca Fıkralarının Yayılması Üzerine Birkaç Söz*”. Çevren Dergisi, No:21-22, 103-105.

Recepoglu, Altay Suray. “*Yugoslavya’da Nasreddin Hoca’ya Ait Olan Fıkralar*”. Çevren Dergisi, Yıl 16/ No:72 (1989), 109-113.

Nasrettinoğlu, İrfan Ünver. “*Çin Cumhuriyeti ve SSCB’de Nasreddin Hoca İle İlgili Tesbitler*”. Çevren Dergisi, Yıl 16/ No:72 (1989), 114-127.

Hafız, Tacida. “*Yugoslavya’da Nasrettin Hoca İle İlgili Yayınlar*”. Çevren Dergisi, Yıl 17/ No:75 (1990), 15-24.

Hafız, Nimetullah. “*Yugoslavya’da Nasrettin Hoca*”. Çevren Dergisi, Yıl 17/ No:77-78 (1990), 25-27.

Derlemeler:

Şaliyan, Recep. “*Prizren Folklorundan Örnekler*”. Çevren Dergisi, Yıl 13/ No:53 (1986), 139-150.

“Maçkanın Siçana Sülediği”. Sayfa:149-150.

“Koyşının Yüregine Sülediği”. Sayfa: 150.

Mazrek, Şükrü. “*Mamuşa Fıkraları*”. Çevren Dergisi, Yıl 18/ No:83-84 (1991), 118-120.

“Bereçet Versin”.

“Süte Su Kat”.

“Kavak Ağacı Aşa’dan Yukarıya Budanması”.

“Toz Kaldırdınız”.

“Param Yetmiyor”.

“Elli Dinar Değil Otuz Dinar”.

“İsmet ile Şengül”.

2.1.2.1.7. Mâni

İncelemeler:

Başgöz, İlhan. “*Manilerimiz*”. Çevren Dergisi, Yıl 3/ No:6 (1975), 28-31.

Dizdaroğlu, Hikmet. “*Kerkük Hoyrat ve Manileri*”. Çevren Dergisi, Yıl 5/ No: 15 (1977), 137-146.

Zlatanoviç, Momçilo. “*Hidrellez Martafalları*”. Çevren Dergisi, No:18-19, 79-84.

Krasniç, Ayten. “*İpek Türk Ağzıyla Söylenen Maniler ve Bazı Ağız Özellikleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 13/ No:51 (1986), 117-123.

Recepoğlu, Altay Suroy. “*Prizren Martifallarında En Çok İşlenen Konular*”. Çevren Dergisi, Yıl 19/ No:90-92 (1992), 61-63.

Derlemeler:

Yusuf, Süreyya. “*Gilan Manilerinden*”. Çevren Dergisi, Yıl 3/ No:6 (1975), 113-117.

Hafız, Nimetullah. “*Prizren Manileri*”. Çevren Dergisi, No: 20, 113-123.

Salih, Avni. “*Ohri Manileri*”. Çevren Dergisi, No:27, 151-152.

Hafız, Nimetullah. “*Priştine Türk Halk Yazınında Derleme*”. Çevren Dergisi, No:28, 117-134, (Mâni:119-125).

Hanadan, Reşit. “*Mamuşa Folkloru Üstüne*”. Çevren Dergisi, No:40 (1983), 127-144, (Mâni: 134).

Orlat, İkbâl. “*Viçitırın Folklor Üstüne Birkaç Söz*”. Çevren Dergisi, No:41 (1984), 111-127, (Mâni: 112-117).

Haydar, Cevahir. “*İpek Folklorundan Kimi Örnekler*”. Çevren Dergisi, No:42 (1984), 109-113.

Abdurrahman, Kemal. “*Viçitırın Folkloru*”. Çevren Dergisi, No:43 (1984), 112-122.

Nuş, Aluş. “*Prizren Ağzıyla Kaynana, Gelin, Oğlan Arasında Geçen Tartışmalar*”. Çevren Dergisi, Yıl 14/ No:59 (1987), 109-114.

Suphi, Mazrek. “*Mamuşa’da Söylenen Düğün Türküleri ve Manileri*”. Çevren Dergisi, Yıl 15/

No:68 (1988), 113-116.

Yusuf, Muharrem. “*Kanatlarda Söylenilen Atasözleri Kanatlar Manileri*”. Çevren Dergisi, Yıl 16/ No:69 (1989), 124-127.

Tunuzlu, İktal. “*Priştine’de Söylenen Manilerin Bazıları*”. Çevren Dergisi (Özel Sayı-1984), 103-106.

2.1.2.1.8. Türkü

İncelemeler:

Plana, Şefket. “*Kosova Metohya’da Birkaç Dilde Halk Türküleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 2/ No:4 (1974), 33-41.

Asım, Mücahit. “*Mamuşa Düğün Türküleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 3/ No:8 (1975), 61-67.

Hafız, Tacide. “*Prizren’de Türk Halk Türküleri ve Kaynakları*”. Çevren Dergisi, Yıl 4/ No:12 (1976), 47-58.

Öncü, Necibe. “*Çarşamba’yı Sel Aldı Türküsü ve Türkünün Meydana Gelişine Sebep Olan Olay*”. Çevren Dergisi, Yıl 5/ No:14 (1977), 123-124.

Nasraddinoğlu, İrfan Ünver. “*Doğu Anadolu’da Türküli Halk Hikayeleri*”. Çevren Dergisi, No:44 (1984), 119-126.

Morina, İrfan. “*Çanakkale Türküsünün Arnavutça Söylenişi*”. Çevren Dergisi, Yıl 13/ No:55 (1986), 21-26.

Morina, İrfan. “*Mamuşa Türk Halk Türkülerinin Kimi Özellikleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 13/ No:56 (1986), 19-24.

Morina, İrfan. “*Alfabetik Sırasıyla Yugoslavya Türk Halk Türkülerinin Bibliyografyası*”. Çevren Dergisi, Yıl 14/ No:58 (1987), 93-161.

Plana, Şefket. “*Vuk Karaciç ve Kosova Arnavut Halk Türküleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 14/ No:62 (1987), 31-40.

Halıcı, Mehdi. “*Konya Türkülerinden-Ohri Türkülerine*”. Çevren Dergisi, Yıl 15/ No:65 (1988), 111-113.

Tunalıgil, Cemal K.. “*Yüksek Yüksek Tepelerde Ev Kurmasınlar Türküsünün Hikayesi*”. Çevren Dergisi, Yıl 15/ No:67 (1988), 115-117.

Hacıosmanoğlu, Lamiya. “*Banyaluka Savaşına Ait Olan Bir Türkçe Türkünün Folklorik Özellikleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 16/ No:72 (1989), 35-38.

Nuş, Aluş. “*Rumeli Türkülerinin <Prizren Zambağı> Festivaline Etkisi*”. Çevren Dergisi, Yıl 17/ No:75 (1990), 99-101.

Mercan, Hasan. “Yugoslavya Yörüklerinin Halkbilim Anlayışı”. Çevren Dergisi, Yıl 17/ No:77-78 (1990), 49-52.

Yakupoviç, Meseret Morina. “Rumeli Türkülerinde Usuller”. Çevren Dergisi, Yıl 17/ No:77-78 (1990), 79-82.

Yakupoviç, Meseret Morina. “Kosova’da Bestelenmiş Türk Şarkıları ve Türküleri”. Çevren Dergisi, Yıl 18/ No:81-82 (1991), 103-106.

Derlemeler:

Tunuzlu, İkbâl. “Viçitırın’da Masallar ve Türküler”. Çevren Dergisi, Yıl 1/ No:1 (1973), 114-124, (Türkü:122-124).

Yusuf, Süreyya. “Priştine Türküleri”. Çevren Dergisi, Yıl 3/ No:5 (1975), 102-112.

Baki, Enver. “Priştine Türküleri”. Çevren Dergisi, Yıl 4/ No:9 (1976), 135-140.

Salih, Avni. “Saniye Hanımın Türküsü”. Çevren Dergisi, Yıl 4/ No:12 (1976), 139-140.

Recep, Nuri. “Bir Valandova Türküsü”. Çevren Dergisi, Yıl 4/ No:12 (1976), 141.

Hafız, Nimetullah. “Prizren Türküleri”. Çevren Dergisi, Yıl 5/ No:16 (1977), 155-168.

Hafız, Nimetullah. “Prizren Türküleri II”. Çevren Dergisi, No:17, 209-220.

Bayram, Esat. “İki Ohri Türküsü”. Çevren Dergisi, No:23, 131-133.

Hafız, Nimetullah. “Priştine Türk Halk Yazınında Derleme”. Çevren Dergisi, No:28, 117-134, (Türkü: 125-127).

Beksaç, Zeynel. “Prizren’de Söylenen Türküler”. Çevren Dergisi, No:29 (1981), 153-158.

Salih, Avni. “Ohri Halkı Arasında Söylenen Eski Bir Türkü”. Çevren Dergisi, No:29 (1981), 159-160.

Mazrek, Nuhi. “Mamuşa’da Söylenen Türküler”. Çevren Dergisi, No:30 (1981), 137-138.

Mazrek, Nuhi. “Mamuşa’da Söylenen Kınagecesi Türküleri”. Çevren Dergisi, No:34 (1982), 121-124.

Hanadan, Reşit. “Mamuşa’da Söylenen Düğün Türküleri”. Çevren Dergisi, No:35 (1982), 145-149.

Kartal, Numan. “Bir Köroğlu Türküsü”. Çevren Dergisi, No:37 (1983), 162-164.

Hanadan, Reşit. “Mamuşa Folkloru Üstüne”. Çevren Dergisi, No:40 (1983), 127-144, (Türkü:138-143).

Abdurrahman, Kemal. “Viçitırın Folkloru”. Çevren Dergisi, No:43 (1984), 112-122.

Zekeriya, Necati. “Yerli Türk Anonim Halk Türküleri”. Çevren Dergisi, No:43 (1984), 123-127.

Hasan, Hamdi. “Konçe Türküleri”. Çevren Dergisi, Yıl 12/ No:50 (1985), 145-152.

Süleyman, Muharem. “Priştine Folklorundan Kimi Türküler”. Çevren Dergisi, Yıl 13/ No:54

(1986), 119-124.

Hasan, Vedat. “*Ohri Türküleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 13/ No:55 (1986), 99-110.

Hasan, Vedat. “*Ohri Türküleri II*”. Çevren Dergisi, Yıl 13/ No:56 (1986), 109-119.

Hasan, Vedat. “*Ohri Türküleri III*”. Çevren Dergisi, Yıl 14/ No:57 (1987), 118-130.

Mazrek, Surhi. “*Mamuşa ’da Söylenen Düğün Türküleri ve Manileri*”. Çevren Dergisi, Yıl 15/ No:68 (1988), 113-116.

Baki, Enver. “*Üç Eski Priştine Türküsü*”. Çevren Dergisi, Yıl 19/ No: 90-92 (1992), 69.

2.1.2.1.9. Destan

İncelemeler:

Hafız, Nimetullah. “*Yugoslavya’da Bilinmeyen Bir Türk Halk Şairi Aşık Ferki ve Onun Destanları*”. Çevren Dergisi, Yıl 3/ No:8 (1975), 52-60.

Hafız, Nimetullah. “*Yugoslavya’da Bulunan Bir Çanakkale Savaş Destanı*”. Çevren Dergisi, Yıl 4/ No:9 (1976), 141-151.

Hafız, Nimetullah. “*Yugoslavya’da Türk Destanları*”. Çevren Dergisi, Yıl 4/ No:10 (1976), 129-134.

Nametak, Aliya. “*Bosna Müslümanları Halk Destan Edebiyatında Köprülüzadeler*”. Çevren Dergisi, Yıl 5/ No:15 (1977), 95-100.

Kolcu, Hasan. “*Bir Folklor Ürünü: Destan-ı Vidiniyye*”. Çevren Dergisi, Yıl 15/ No:67 (1988), 118-127.

Kocatürk, Saadettin. “*Türk- İran ve Yugoslav Destanlarında Kadın*”. Çevren Dergisi, Yıl 16/ No:70 (1989), 35-52.

Plana, Şefket. “*Kosova Savaşı Destanlarında Sultan Murat’ın Kişiliği*”. Çevren Dergisi, Yıl 16/ No:71 (1989), 11-22.

Hafız, Nimetullah. “*1878’de Bulgaristan’da Yürütülen Bir Savaşla İlgili Destan*”. Çevren Dergisi, Yıl 16/ No:72 (1989), 23-29.

Derlemeler:

Hafız, Nimetullah. “*Aşığı Bilinmeyen İki Destan*”. Çevren Dergisi, Yıl 4/ No:12 (1976), 127-134.

Şimşek, İsa. “*Sanatlar Hakkında Destan*”. Çevren Dergisi, Yıl 5/ No:14 (1977), 135-137.

Hafız, Nimetullah. “*Prizren’de Destanlar*”. Çevren Dergisi, No:21-22, 175-196.

Hafız, Nimetullah. “*Prizren’de Destanlar II*”. Çevren Dergisi, No:23, s.135-168.

2.1.2.1.10. Efsane

Plana, Şefket. “Kosova Türbeleriyle İlgili Efsaneler”. Çevren Dergisi, Yıl 12/ No:49 (1985), 17-22.

Plana, Şefket. “Kosova ve Makedonya Türbeleriyle İlgili Önemli Efsaneler”. Çevren Dergisi, Yıl 14/ No:59 (1987), 21-29.

Kartal, Numan. “Kocacık’ta Türk Efsaneleri”. Çevren Dergisi, Yıl 17/ No:77-78 (1990), 103-109.

2.1.2.1.11. Kargış (Beddua)

Kaya, Doğan. “Sivas Yöresi Halk Şairlerinde Beddua”. Çevren Dergisi, Yıl 18/ No:85-86 (1991), 83-93.

2.1.2.1.12. Halk Şiiri

Raykoviç, Lubinka. “Saz Şairi Yazıcı’nın Bilinmeyen İki Şiiri”. Çevren Dergisi, Yıl 2/ No:4 (1974), 49-51.

Hafız, Nimetullah. “Türk Halk Şairi Aşık Veysel”. Çevren Dergisi, Yıl 2/ No:4 (1974), 55-62.

Hafız, Nimetullah. “İbrahim Aşık Ferki”. Çevren Dergisi, Yıl 2/ No:4 (1974), 118-119.

Plana, Şefket. “Arnavut ve Güney Slav Halk Şiirinde Kosova Savaşı (1389)”. Çevren Dergisi, Yıl 3/ No:8 (1975), 7-16.

Süla, Fazlı. “Arnavut Halk Şiirinde Kaçaklar Olayı”. Çevren Dergisi, Yıl 3/ No:8 (1975), 22-28.

Kaftancıoğlu, Ümit. “Veysel Toplumu”. Çevren Dergisi, Yıl 4/ No:11, 89-96.

Mollova, Riza. “Bir Folklor Kitabı Hakkında Birkaç Söz”. Çevren Dergisi, Yıl 4/ No:11, 153-156.

Plana, Şevket. “Kosova Türk Halk Şiiri”. Çevren Dergisi, Yıl 4/ No:12 (1976), 17-20.

Nasrattinoğlu, İrfan Ünver. “Türk Halk Şiiri ve Geleneği Yaratan Ozanlar”. Çevren Dergisi, No:18-19, 85-104.

Binyazar, Adnan. “Kimi Bektaşî Şiirinin Toplumsal Değeri”. Çevren Dergisi, No:25, 31-42.

Nasrattinoğlu, İrfan Ünver. “Türk Halk Şiirinde Güzelleme”. Çevren Dergisi, No:28, 67-74.

Saraçoğlu, Ali. “Halk Ozanlarında Bade İçme ve Aşıkliğa Başlama Geleneği”. Çevren Dergisi, No:29 (1981), 59-79.

Hacıosmanoğlu, Lamiya. “Ümmihan Çuvidir 18.Yüzyılın İlk Kadın Ozanı”. Çevren Dergisi, No:35 (1982), 29-36 (Çev. Reşit Hanadan).

Hasan, Hamdi. “17. Yüzyıl Saz Şairlerinden Kayıkçı Kul Mustafa’nın Bilinmeyen Bir Şiiri”. Çevren Dergisi, Yıl 15/ No:63 (1988), 9-14.

Hasan, Hamdi. “Anonim Bir Şair Tarafından Prizren Hakkında Söylenmiş Bir Methiye”. Çevren Dergisi, Yıl 15/ No:65 (1988), 14-18.

Hasan, Hamdi. “Gevheri’nin Yayınlanmamış Şiirleri”. Çevren Dergisi, Yıl 16/ No:69 (1989), 15-22.

Kasapoğlu, Emir. “Kerkük Halk Edebiyatı”. Çevren Dergisi, Yıl 16/ No:71 (1989), 107-114.

Türkmen, Fikret. “Türkiye Dışındaki Karacaoğlan”. Çevren Dergisi, Yıl 16/ No:71 (1989), 127-135.

Sağlam, Feyyaz. “Çağdaş Yunanistan (Batı Trakya) Türk Şiirinde Anadolu Halk Şairlerinin Etkileri Üzerinde”. Çevren Dergisi, Yıl 17/ No:79-80 (1990), 45-50.

Tan, Nail. “Karacaoğlan’ın Türk Sanat Müziği Türünde Bestelenmiş Şiirleri”. Çevren Dergisi, Yıl 17/ No:79-80 (1990), 59-66.

Nasrettinoğlu, İrfan Ünver. “Batı Türkistan’da Aşıklar Geleneğinin Bugünkü Durumu”. Çevren Dergisi, Yıl 18/ No:83-84 (1991), 111-117.

Hasan, Hamdi. “Halk Edebiyatı ve Çocuk Şiirimizden İnciler”. Çevren Dergisi, Yıl 18/ No:85-86 (1991), 81-82.

Hafız, Nimetullah. “Yugoslavya’da Yunus Emre”. Çevren Dergisi, Yıl 19/ No:87-89 (1992), 103-110.

Şefikoğlu, İskender Muzbeğ. “Yugoslavya Türk Halkı Şiirinde Yunus Emre”. Çevren Dergisi, Yıl 19/ No:87-89 (1992), 132-138.

2.1.2.2. Halk İnançları ve İnanışları

Dede, Abdurrahim. “Gelenek, Görenek ve Törelere: Boş İnanışlar”. Çevren Dergisi, Yıl 4/ No:9 (1976), 93-96.

Hafız, Nimetullah. “Yugoslavya’da Bektaşî Tekkeleri”. Çevren Dergisi, Yıl 4/ No:11, 57-67.

Hafız, Nimetullah. “Yugoslavya’da Mevlevî Tekkeleri”. Çevren Dergisi, No:20, 37-44.

Oy, Aydın. “Kalkandelen’de Harabati Baba Tekkesi”. Çevren Dergisi, No:28, 23-34.

Hasan, Hamdi. “Makedonya Türklerinde Yağmur Duaları ve Yağmurun Kesilmesiyle İlgili Uygulamalar”. Çevren Dergisi, Yıl 12/ No:45 (1985), 25-28.

Hasan, Hamdi. “Yugoslavya Türklerinin Yağmur Dualarında Görülen Slav Etkileri”. Çevren Dergisi, Yıl 12/ No:46 (1985), 59-64.

İğciler, Ahmet. “Akçabat’ın Akçaköy’ü ile Prizren Halkı Arasında Kimi İnanma

Benzerlikleri". Çevren Dergisi, Yıl 14, No:62 (1987), 119-128.

Hafız, Nimetullah. "*Arnavutluk'ta Bektaşılık*". Çevren Dergisi, Yıl 18/ No:81-82 (1991), 29-35.

Recepoglu, Altay Suray. "*Prizren'de Melamilik ve Hacı Ömer Lütfi*". Çevren Dergisi, Yıl 18/ No:81-82 (1991), 49-53.

İğciler, Ahmet S.. "*Hıdırellez*". Çevren Dergisi, Yıl 18/ No:85-86 (1991), 106-110.

Çabrat, Beşkim. "*Prizren'de Mevlid*". Çevren Dergisi, Yıl 19/ No:90-92 (1992), 48-51.

2.1.2.3. Halk Mimarisi

İncelemeler:

Asimov, Mücahit. "*Kosova'da Esirgenmiş Anıtları*". Çevren Dergisi, Yıl 2/ No:2 (1974), 44-48.

Asım, Mücahit. "*Kosova'da Esirgenmiş İslam Anıtları*". Çevren Dergisi, Yıl 2/ No:3 (1974), 43-48.

Hafız, Nimetullah. "*Sultan Murat Türbesini Korumak İçin Verilen Bir Berat*". Çevren Dergisi, Yıl 2/ No:3 (1974), 39-42.

Nobirdali, Beyto. "*Nobırda'da Bir Cami ve Bir Türbe*". Çevren Dergisi, Yıl 3/ No:7 (1975), 34-41.

Eren, İsmail. "*Kosova'da Sultan Murat Türbesiyle İlgili Tarihsel Bir Belge*". Çevren Dergisi, Yıl 4/ No:9 (1976), 69-76.

Hafız, Nimetullah. "*Prizren'de Sinanpaşa Camiinde Türk Sanatı*". Çevren Dergisi, Yıl 5/ No:16 (1977), 61-72.

Gülderen, Yusuf. "*16. Yüzyılda Tuna Boylarında İnşa Edilen Dubalı Köprüler*". Çevren Dergisi, Yıl 12/ No:49 (1985), 33-43.

Dırdovski, Suzan. "*Prizren'de Sinan Paşa Camiinin Sanat ve Tarihçesi*". Çevren Dergisi, Yıl 12/ No:50 (1985), 47-52.

Andriç, İvo. "*Drina Köprüsü*". Çevren Dergisi, Yıl 13/ No:52 (1986), 71-78.

Kovacs, Györgyi. "*Maceristan'da Türk Sanatları*". Çevren Dergisi, Yıl 15/ No: 68 (1988), 15-22.

Altıparmak, Hamit. "*Hacı Ömer Lütfi'nin <<Tevarih>> sinde Kültür Anıtlar*". Çevren Dergisi, Yıl 17/ No:79-80 (1990), 29-34.

Tunalıgil, Cemali K.. "*Tarihi Mamuşa Saat Kulesi*". Çevren Dergisi, Yıl 17/ No:79-80 (1990), 51-52.

Derlemeler:

Şimşek, İsa. “Prizren’in Kalesi, Camileri, Türküleri, Hamamı, Köprüleri, Eski Mahalleleri, Semtleri”. Çevren Dergisi, Yıl 4/ No:12 (1976), 135-138.

2.1.2.4. Halk Sanatları ve Zanaatları

Dugacini, Enver. “Türk Osmanlı Devrinde Dugacini’den (Metohiya’da) Şehir Yerleşim Yerleri ve Zanaatlar”. Çevren Dergisi, Yıl 4/ No:12 (1976), 37-46.

Şimşek, İsa. “Prizren’in Kalesi, Camileri, Türküleri, Hamamı, Köprüleri, Eski Mahalleleri, Semtleri”. Çevren Dergisi, Yıl 4/ No:12 (1976), 135-138.

Boratav, Pertev Naili. “Yaşar Kemal’in Yörük Kilimindeki Nakışlar”. Çevren Dergisi, No:33 (1982), 139-152.

Kovacs, Gyöngyi. “Maceristan’da Szolnok Kentinde Osmanlı Türklerinden Kalma Tatbiki Sanat Anıtları”. Çevren Dergisi, Yıl 12/ No:47 (1985), 56-62.

Kovacs, Gyöngyi. “Maceristan’da Türk Sanatları”. Çevren Dergisi, Yıl 15/ No: 68 (1988), 15-22.

Şakirzade, Nergiz. “Halıcılık ve Minyatür Ressamlığında Azerbaycan-Türkiye İkili İlişkileri”. Çevren Dergisi, Yıl 17/ No:77-78 (1990), 29-32.

Taner, Nuri. “Bir Halk Sanatı Olarak Seramicilik ve Türkiye’de Bu Sanatla İlgili Terim, Deyim ve Araçlar”. Çevren Dergisi, Yıl 18/ No: 85-86 (1991), 94-105.

2.1.2.5. Giyim-Kuşam-Süs

Nobırdalı, Beyto. “Nobırda’da Son Türk Halkı Sakinlerinin Kimi Görenekleri”. Çevren Dergisi, Yıl 4/ No:12 (1976), 21-28.

Gençkan, Kıymet. “Anadolu ve Prizren’de Geleneksel Kadın Giyimi Özellikleri”. Çevren Dergisi, Yıl 14/ No:57 (1987), 13-34.

2.1.2.6. Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlilik-Ölüm)

Bahar, Hasan. “Gözleve’de Kütük Dökme Geleneği”. Çevren Dergisi, No:37 (1983), 159-161.

Alp, İlker. “Kosova’dan Türkiye’ye Göç Eden Türklerin Evlenme Adetleri ve Törenleri”. Çevren Dergisi, Yıl 15/ No:66 (1988), 81-89.

Hafız, Nimetullah. “Kosova’da Sünnet Adetleri”. Çevren Dergisi, Yıl 17/ No:75 (1990), 37-40.

2.1.2.7. Halk Müziği ve Müzik Araçları

Nametak, Fehim. “*Türk Müziğinin Kökeni*”. Çevren Dergisi, Yıl 2/ No:3 (1974), 104-107.

Gülderen, Yusuf. “*Prizren Civarında Gora Köylerinin Düğünlerinde Çalınan Nevbet*”. Çevren Dergisi, No:29 (1981), 93-96.

Morina, Meseret. “*Yugoslavya’da Türk Halk ve Sanat Müziğinin İcrası ve Özellikleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 14/ No:57 (1987), 114-117.

Kotsi, Akil. “*Arnavut Müzik Folklorunda Oryantal Müzik Elemanları*”. Çevren Dergisi, Yıl 15/ No:63 (1988), 119-122.

Morina-Yakupoviç, Meseret. “*Türk Kent Şarkılarının Bazı Müzik Özellikleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 15/ No:68 (1988), 109-112.

Morina-Yakupoviç, Meseret. “*Türk Halk Geleneğinde Prizren’de Çocuk Müzik Yaratıcılığı Hakkında Açıklamalar*”. Çevren Dergisi, Yıl 16/ No:73 (1989), 25-32.

Şakirzade, Nergiz. “*Azerbaycanlılarla Türklerin Müzik Törenlerinin Ortak Özellikleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 18/ No:85-86 (1991), 72-73.

2.1.2.8. Halk Tiyatrosu

Kut, Turgut. “*19.Yüzyıl Türk Tiyatro Tarihi İçin Bir Belge*”. Çevren Dergisi, No:21-22, 35-41.

Haciosmanoviç, Lamia. “*Bosna’da Karagöz*”. Çevren Dergisi, Yıl 13/ No:53 (1986), 53-58.

Seyfullah, Lütfü. “*40. Yılında Üsküp Halklar Tiyatrosu ve Türkiye Tiyatro Yazarları*”. Çevren Dergisi, Yıl 17/ No:76 (1990), 77-80.

2.1.2.9. Halk Oyunları (Dansları)

Karahasan, Mustafa. “*Türk Halk Şarkı ve Oyunları Hakkında*”. Çevren Dergisi,” No:41 (1984), 108-110.

Nobirdali, Beyto. “*Nobırda’da Bir Cami ve Bir Türbe*”. Çevren Dergisi, Yıl 3/ No:7 (1975), 34-41.

Şakirzade, Nergiz. “*Azerbaycan ve Türk Halklarının Dans Sanatındaki Ortak Özellikler*”. Çevren Dergisi, Yıl 18/ No:83-84 (1991), 102-105.

2.1.3. Çevren Dergisi’ndeki Derleme Faaliyetleri

Halk, bir bütünü temsil ederken tarih boyunca birbirinden farklı alanların içinde ve farklı anlamlarla kullanılmıştır. Alan Dundes, halk kelimesinin on dokuzuncu yüzyılda çeşitli

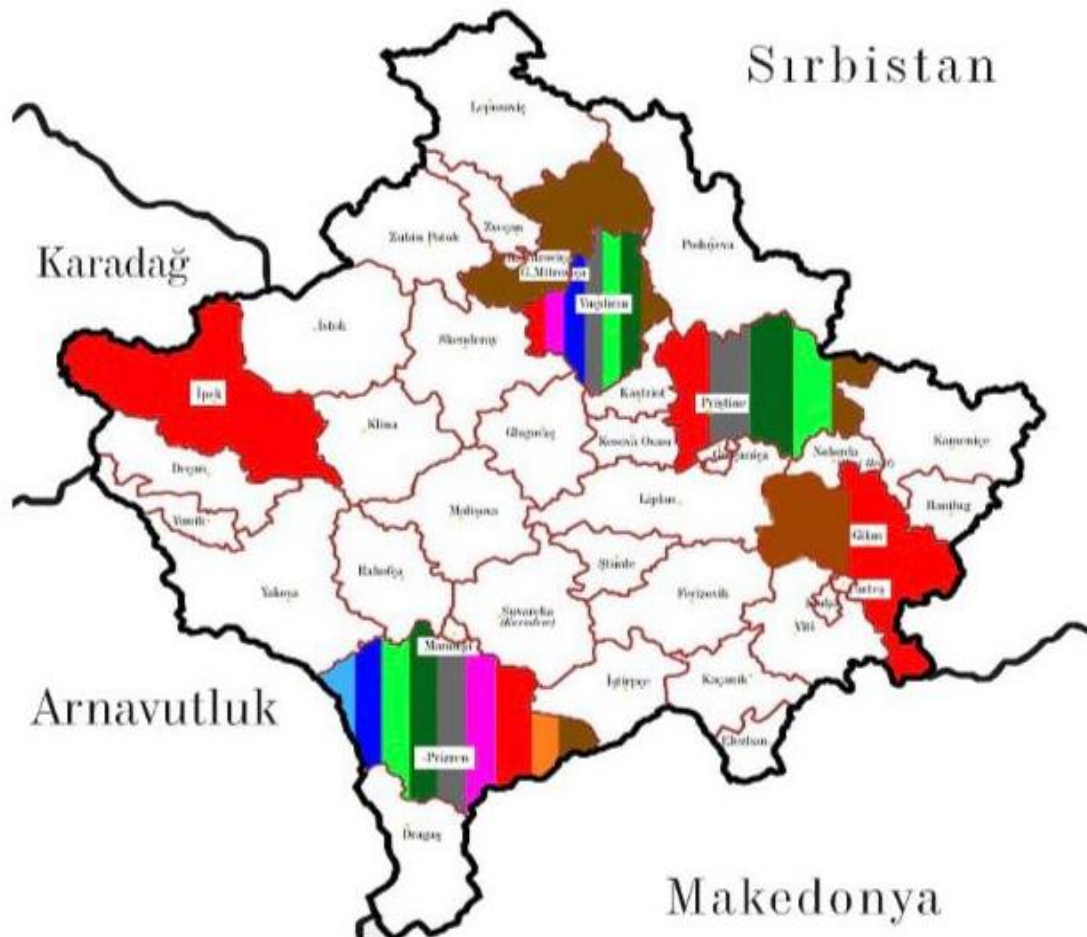
anlamlarda kullanılmasının bu kavramın bağımsız bir yapıdan çok bağımlı bir yapı olarak tarif edilmesine neden olduğunu ifade etmiştir (2006:12). Dundes’e göre halk şu şekilde tarif edilir: *“Halk terimi en azından ortak bir faktörü paylaşan herhangi bir insan grubunu ifade eder. Bu grubu birbirine bağlayan faktörün ortak bir meslek, dil veya din olabilir ne olduğu önemli değildir. Bundan daha önemli olan ise, herhangi bir sebebe bağlı olarak oluşan grubun kendisine ait olduğunu kabul ettiği bazı geleneklere sahip olmasıdır”* (Dundes, 2006:19). Halkın düşünce sistemini, geleneklerini, hayatında konumlandığı değerleri, yaşadığı olaylar sonucundaki tepkilerini anlattıklarında görmek mümkündür. Anlatma geleneğinin dinamiği sözlü kültürden beslenir. Anlatılanların kayıt altına alınması, sözlü kültürde yaşayan olguların dondurulmasıdır. *“Halk sanatı yaratmaları kullandıkları zamandan çok daha uzun süre yaşayabilirler ve hatta onları yaratan kültür, bütünü ile yok olduğunda bile var olabilirler”* (Amos, 2006:39). Halk bir bütünü temsil ederken bu bütünlüyle bağımlı ve bağımsız değişkenler içermektedir. Derleme faaliyetleri bu noktada önem kazanmakta ve bağımlı-bağımsız değişkenler hakkında bilgiler içermektedir. *“Halk yaşamının ilginç yanı her şeyi kapsamasıdır”* (Yoder, 2010:31). Halkın yaşam tarzını, zihin yapısını, maddi ve manevi kültürünü üzerinde taşıdığından, derlenen ürünün tespit edilmesi ve sınıflandırılması kıymetlidir.

Çevren Dergisi’nde derleme faaliyetleri sonucu toplanarak kayıt altına alınan veriler 1973-1992 arası dönem zihninin ne ile meşgul olduğunu, bölgedeki derleme faaliyetlerinin kimler tarafından yürütüldüğünü belirlemek, araştırmacıların bölgenin hangi kesimlerinde yoğunlaştığını, yoğunlaşılan yerlerdeki Türk varlığını ve bölgede ağırlıklı olarak hangi türlerin derlendiğini tespit etmek açısından önem arz etmektedir. Çevren’de ki derleme faaliyetleri Kosova ve Kuzey Makedonya’da ki verilerin kayıt altına alınmasından oluşmuştur. Kosova’da masal, atasözü ve deyim, fıkra, tekerleme, ninni, destan, bilmece, türkü, mâni derlenirken; Kuzey Makedonya’da ise masal, atasözü ve deyim, ninni, türkü, efsane ve mâni derlenmiştir. Derleme yapılan bölgeler Kosova’da Prizren, Priştine, Mamuşa, Vıçitırın, İpek, Gilan (Doburçan); Kuzey Makedonya’da ise Ohri, Kocacık, Valandova, Konçe, Koçana ve Gostivar’dır. Derlemelerin yapıldığı bölgeler Türklerin yoğun olarak yaşadığı yerlerdir. Derleme faaliyetleri ile karşımıza çıkan isimler şunlardır: Nimetullah HAFIZ, Süreyya YUSUF, Avni SALİH, Reşit HANADAN, İkbâl ORLAT, Cevahir HAYDAR, Mazrek SUPHİ, İkbâl TUNUZLU, Numan KARTAL, Enver BAKİ, Nuri RECEP, Vedat HASAN, Zeynel BEKSAÇ, Avni SALİH, Nuhî MAZREK, Muharrem SÜLEYMAN, Şükrü MAZREK, Recep ŞALİYAN, İsmail EREN, İrfan MORİNA, Hamdi HASAN, Musa DİNDAR, Esat BAYRAM, Kemal ABDURRAHMAN ve Cafer MORİNA.

Derleme yapan kişilerin öncelikle kendi doğdukları bölgeye yoğunlaştıkları görülmektedir. Nimetullah HAFIZ ve Recep ŞALİYAN, Prizren; İkbâl ORLAT, Vıçitrın; Reşit HANADAN, Şükrü MAZREK ve Nuhi MAZREK, Mamuşa; Enver BAKİ ise Priştine doğumludur ve derleme faaliyetlerini doğdukları yerlerde yürütmüşlerdir. Derlemeci açısından bilinen yerden başlayan derleme faaliyetleri farklı isimleri Çevren’de bir araya getirmiştir. Bu durum bölgenin yaşamında konumlandığı, zihninde muhafaza ettiği, üzerinde milli benliğin izlerini taşıyan olguların kayıt altına alınmasına önem verildiğini göstermektedir.

2.1.3.1. Kosova’da Derleme Faaliyetleri

Şekil 2. Kosova’da Derleme Yapılan Bölgeler ve Derlenen Türler

Şekil 3. Mamuşa (Kosova) Derleme Bölgesi

2.1.3.2. Kuzey Makedonya’da Derleme Faaliyetleri

Şekil 4. Kuzey Makedonya’da Derleme Faaliyetleri ve Derlenen Türler

III.BÖLÜM

3. HALK BİLİMİ UNSURLARININ İNCELENMESİ

3.1. Halk Edebiyatında Konuşmalık Türler

Güçlü bir zinciri meydana getiren halk biliminin kadrolarından biri olan halk edebiyatı, bir toplumun kültürel değerlerini, düşünce yapısını, değer verdiği olguları ve tarih boyunca varlığını korumak için verdiği mücadeleleri tespit etmemizi sağlayan birikimiyle bu güçlü zincire önemli bir halkayla bağlanmaktadır. Halk edebiyatı ürünleri sözlü kültür dönemi ürünleridir ve çok sonra yazıya geçirilerek dondurulmuştur. Konuşmalık türler olarak değerlendirilen atasözleri, deyimler, bilmece, tekerlemeler, hayır duaları ve beddualar günlük yaşamda tecrübeden süzölmüş bir akıl, sezgi sonucu belirmiş öngörü, yaşananlardan alınmış bir ders, yaşama eklenen bir not, haksızlığa uğranıldığında, vefasızlık görüldüğünde, sevgiye karşılık bulunamadığında, acının dayanma eşiğinin üstüne çıkması sonucu meydana gelen iyi ya da kötü dilekler olabildiği gibi kimi zamanda eğlence akşamlarında, dost meclislerinde, dinlenme anlarında birbirimize yönelttiğimiz sorular, karşımızdakini sınıadığımız ya da sınıandığımız anlar, bir anlatıyı kalıcı hale getirmek için başvurduğumuz, içinde ahenk taşıyan kalıplar olarak karşımıza çıkmaktadır. Karşımıza çıkışına göre farklı adlandırılan konuşmalık türler, dil zenginliğimizi ortaya koyarken bunu ortaya koyma yöntemimizle de toplumsal kimliğimiz hakkında bilgiler vermektedir. Balkanlarda tespit edilerek kayıt altına alınan atasözü, deyim, bilmece ve tekerlemeler farklı etnik kökenlerin düşünce dünyasına; dil zenginliğimizle, ifade gücümüzle, akılda kalması kolay kalıplarımızla, halk edebiyatının bilgi ve birikimi üzerinden nasıl bir etkide bulunduğunu tespit etmek açısından önem arz etmektedir.

3.1.1. Atasözleri

Titiz bir düşünce sisteminin birikimi olarak karşımıza çıkan atasözleri, toplumun değerlere, toplumun birbirine ve toplumun yaşama karşı duruşunu göstermektedir. Atasözleri, toplumun, yaşadığı olaylar karşısında kazandığı tecrübelerinden elde ettiği olguları, akıl süzgecinden geçirip zamanda muhafaza etmek üzere değerler sistemine eklemlemesidir. Bu eklemleme toplumun düşünce ve duygu dünyasında, unutulmaması için zihinlerde muhafaza edilmiş, yazılı kültür döneminde yazı ile kayıt altına alınmış, yaşama atfedilen bir not bir ders niteliğindedir. Atasözleriyle ilgili tarihsel süreçte araştırmacılar tarafından çeşitli tanımlar ortaya konulmuştur. Bu tanımlardan bazıları şu şekildedir:

“Halkın, doğal ve toplumsal olaylarla ilgili kanıtlarını belirleyen özlü, kısa, geleneksel halk anlatımı” (Acıpayamlı,1978:18).

“Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözler” (Aksoy, 2013:37).

“İnsanların davranış biçimlerini, dünya görüşlerini, töreyi, inancı, hayat tecrübelerini ortaya koyan atasözlerinin en belirgin özelliği, ele alınan konunun az söz kullanılarak, özlü bir şekilde ortaya konulmuş olmasıdır” (Kaya, 2021:490).

“Atasözleri tekrarlanan etik (ahlaki) sorunlara verilen geleneksel cevaplardır ve toplum değerine uygun bir eylem yolu (yönü) meydana getirirler ve konuşmacılar tarafından karşılaştıkları etik soruna bir isim vermek ve geçmişte bu soruna çözüm olmuş yollar önermek için kullanılırlar (teklif problemle karşılaşanlara hemen gerekli olmasa bile)” (Abrahams, 2010, 103).

Verilen tanımlarda da görüldüğü gibi bir toplumu tanımak isteyen kişinin toplum hakkında bilgi edinmek üzere atasözlerine bakması zihninde bir görüşün belirmesine yardımcı olacaktır. Üstelik bu kişinin toplumdan epey uzak ya da farklı kültürel bir birikimin taşıyıcısı olması da durumu değiştirmeyecektir. Aydın Oy, Asya’da XI. Yüzyıla kadar olan zaman diliminde atasözü kelimesinin sav kelimesiyle karşılandığını, Kutadgu Bilig’le başlayan İslamlığın etkisiyle de değişerek mesel olarak anılırken, XIV. ve XV. Yüzyıllarda ise atalar sözü ve Farsça’dan gelen pend sözcüğünün kullanıldığını kaydetmiştir (Oy, 1972: 4). Oy, eski kaynaklarımızda da atasözlerine yer verildiğini, Orhun Anıtlarında, Uygur Türkçesi Dönemi yazılan eserlerde, Divan-ı Lügat-it Türk’te, Kutagdu Bilig’te, Atabetü’l Hakayık’ta ve gerek halk bilimi gerekte Türk edebiyatı açısından son derece önemli olan Dede Korkut Kitabı’nda da atasözlerinin karşımıza çıktığını ifade etmektedir (Oy, 1972:117-165).

Uzun yıllar Türklerin egemenliğinde kalan Balkan sahasında da Türk atasözleri farklı etnik kökenler arasındaki iletişim sonucu bölgeye yayılmıştır. Çevren Dergisi’nde araştırmacılar tarafından yayınlanan yazılar Türklerle bir arada yaşayan toplumların bu özlü sözleri kimi zaman değiştirmeden ödünç aldığını, kimi zamanda kendi kültürel birikimlerine uygun olarak atasözlerinde yaptıkları leksikolojik değişikliklerle ödünç aldıklarını açıkça göstermektedir. Sosyal hayatın gereği olarak bir arada yaşayan farklı topluluklar gerek ticaret hayatında gerek de gündelik yaşamda bir şekilde iletişim halinde olmuş bu iletişim birbirlerine aktarım yapmalarına, birbirlerinden etkilenmelerine ve birbirilerini de etkilenmelerine olanak sağlamıştır. İnsan zihninin olaylardan elde ettiği tecrübeler, verdiği tepkiler, çıkardığı dersler birbirinden farklı olsa da içinde bulunan durumu kısa ve öz bir şekilde anlatmaya imkân

tanıyan atasözleri, gücünü ifade edildiği dilden alırken, tüm araştırmacıların elde ettikleri sonuç aynıdır. Türk dili, kökü derinlere uzanan tarihiyle, anlatımı zenginleştiren güçlü ifadeleriyle varlığını sürdürmekte, farklı dillere yapılan çevirileriyle güçlü bir duruş sergilemektedir. Dergide yayınlanan yazıların bir kısmının da çeşitli ülkelerde kaleme alındığı ve Türkçeleştirilerek yayıma hazır hale getirildiği dikkat çekmektedir. Bu durum, Türklerin atasözlerinin etkileşim yoluyla farklı kültürlerle taşındığını, o bölgelerde de bayrağını dalgalandırdığını göstermektedir. Dergide araştırma-inceleme-karşılaştırma ve derleme yazılarında atasözlerinden bahseden araştırmacıların atasözleriyle ilgili kullandığı bazı görüş ve tanımlar ise şu şekildedir:

“Atasözleri çoğunlukla insancıl düşünceleri ileri sürer, kişi ve toplum bağımsızlığı için savaşı, doğruluğu ve özgürlüğü yeğler, kişiler arasında da gerçeği ve mertliği tutar; yaşamda akıllı uslu olmayı, günlük çalışmada vicdanlı olmayı körükler” (Yusuf, 1975:38).

“Türk Halk Edebiyatında, sözlü anlatım sırasında duygu ve düşünceleri en özlü, en etkili bir biçimde anlatmaya yarayan anonim bir takım kalıplaşmış sözler bulunmaktadır. Ölçülü söz, özlü söz, deyiş ya da manzum atasözü adı verilen bu sözler, kafiyeli ve çoğu zamanda ölçülüdürler. Çünkü, ölçülü ve kafiyeli sözlerin akılda tutulması daha kolaydır” (Tan, 1980:139).

“Ulusların, toplumların hemen her konudaki görüş, düşünüş ve değer yargılarını en açık bir biçimde ifade eden özlü sözlere atasözü dendiği bilinmektedir. Bu sözler yüzlerce hatta binlerce yılda, çeşitli deneyimlerle oluşmuş kültür değerleridir. Bir başka deyişle, atasözleri, ulusların öz benliklerinin söze yansımış şekilleridir” (İslamoğlu, 1989:37).

Atasözleri, bünyesinde taşıdığı hikmetle, çağları ustalıkla aşan bilgi birikimiyle toplumun yaşayışına ustalıkla sinerken çeşitli sınıflandırmalara da konu olmuştur. Ömer Asım Aksoy, atasözlerini biçim ve kavram özellikleri bakımından değerlendirirken, Pertev Naili Boratav, atasözleriyle ilgili yaptığı sınıflandırmasında deyimlere de yer vermiştir. Boratav, atasözlerini ikiye ayırır:

1. *Asıl Atasözleri*

2. *Atalarsözü Değerinde Deyimler* (2022:138).

Balkanlarda başta Kosova olmak üzere Kuzey Makedonya’da da araştırmacılar tarafından çeşitli derleme faaliyetleri yapılmış, bu faaliyetler sonucu toparlanan atasözleri okuyucunun dikkatine sunulmuştur. Bugün Çevren Dergisi’nin kayıt altına alarak dondurduğu veriler, çektiği bir dönem fotoğrafıyla, bölgede yaygın kullanılan atasözlerini, bu atasözlerin temalarını, zihnin meşgul olduğu ve yaşamda meşgul olunan olguların tespit edilmesini ve bölgeye sözlü kültür mahsullerinin ne yolla geldiği tespit edilemese de Türk varlığının bölgede

3.1.1.2. Yapıları Bakımından Atasözleri

3.1.1.2.1 Beyit Şeklinde Olan Atasözleri

Anlamı güçlendiren ve üzerinde umumiyetle verilmek istenen bir mesajı taşıyan atasözleri, kimi zaman beyitler şeklinde olmaktadır. İki dizeden oluşan ve iki yargıyı belirten bu atasözleri Ç.D.'de de karşımıza çıkmaktadır. Beyit şeklinde olan atasözlerinden aşağıda örnekler verilecektir.

Açtırma kuti, söyletme küti (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.42/Koçana-Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.42/Priştine).

Bakersen bag olur, bakmasen dag olur (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.43/Priştine).

Büyük lokma yut, büyük süz sülema (Hasan, Ç.D., No:81/82, s.146/Gostivar).

Ceceyle testiden su içme, cünün çarşıya parasız çıkma (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.43/Priştine-Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.129/Prizren).

Sık gitme dostuna yatır posti üstüne; serek git dostuna koksun ayak üstüne (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.43/Koçana).

3.1.1.2.2 Dize Şeklinde Olan Atasözleri

Tek cümlede, az sözle verilmek istenen dersi ya da mesajı üzerinde taşıyan atasözleridir. Ç.D.'de tespit edilen atasözlerinin çoğu tek dize olduğundan burada konuyla ilgili örnek verilip geçilecektir.

Cesur olana baht elini uzadır (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.129/Prizren).

Dogri süz acidır (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.44/Priştine).

Emeksız yemek olmaz (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.44/Priştine).

Yaralı kuşa, taş atılmaz (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.49/Priştine).

3.1.1.2.3. Eksiltili Atasözleri

Üzerinde bir yargı taşımayan, yüklemi olmayan atasözleri eksiltili atasözleri olarak değerlendirilmektedir. Çevren'de 56 eksiltili atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinden aşağıda örnekler verilecektir.

Asan kesen (Hasan, Ç.D., No:81/82, s.145/Gostivar).

Cendine igney ele çuvaldizi (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.129/Prizren).

Cüz terazi akıl mizan (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.129/Prizren).

Çor satırıcı çor alıcı (Hanadan, Ç.D., No:40, s.135/Mamuşa).

Evel nazar sonra pazar (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.131/Prizren).

Evinde domuzi eksik (Hasan, Ç.D., No:81/82, s.148/Gostivar).

Sinekten manda (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.47/Prishtine).

3.1.1.2.4. Öykü Biçimindeki Atasözleri

Aksoy, atasözleri ifade edilirken bazılarının kısa bir öyküyü andırdığını ve öykü biçiminde ifade edildiğini kaydetmiştir (2013:26). Çevren’de tespit edilen atasözlerinin arasında öykü biçiminde söylenmiş atasözlerine de rastlanmaktadır. Bu atasözlerinden aşağıda örnekler verilecektir.

Baba tuttum bir hırsız-getir derim, gelmes, sol derim solmas (Hasan, Ç.D., No:81/82, s.145/Gostivar).

Çingeneyi sultan yapmışlar ilk ünçe babasını vurmuş (Hasan, Ç.D., No:81/82, s.147/Gostivar).

Çüpeklen cüreşma, yengersan da üstünü çirletirir (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.129/Prizren).

Gürmiş jaba (kurbağa) ati nallanırken, o da kaldırmış ayagını (Hasan, Ç.D., No:81/82, s.148/Gostivar).

Kurda sormişler: Niçin ensen kalın?/Kendi işimi kendim yapayım, demiş (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.43/Koçana).

3.1.1.3. Konuları Bakımından Atasözleri

Çevren’de derlenerek kayıt altına alınan 1625 atasözü bulunmaktadır. Atasözlerinin derlendiği bölgeler Kosova’da Prishtine, Prizren, Vıçitırın ve Mamuşa; Kuzey Makedonya’da Gostivar, Pirlpe ve Koçana’dır. Bölgede atasözlerini derleme faaliyetlerini yürüten isimler İsmail Eren, Süreyya Yusuf, Nimetullah Hafız, İrfan Morina, Reşit Hanadan, İkbâl Orlat, Muharrem Yusuf ve Hamdi Hasan’dır. Tespit edilen atasözlerinden 91 tanesi atasözü olarak değerlendirilmiş olsa da bu söz varlıklarının deyim olduğu tespit edilmiştir. Atasözleri konuları bakımından sınıflandırıldığında insan ve değerlerle ilgili 651 atasözü, insan ve cemiyetle ilgili 526 atasözü, bilgi ve hakikatle ilgili 145 atasözü, dünya görüşüyle ilgili 95 atasözü ve gruplanamayan 116 atasözü tespit edilerek kayıt altına alınmıştır. Bu atasözleri uygun başlıklar altında ilgili derginin sayısı ve sayfa numaraları belirtilerek verilecektir.

3.1.1.3.1. İnsan ve Değerler

Çevren’de insan ve değerlerle ilgili 651 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinden 282’ü yüceltilen değerlerle, 369’u ise yerilen değerlerle ilgilidir. Tespit edilen atasözleri sayılarına göre değerlendirildiğinde yerilen değerlerde çıkarıcılık 73 atasözü ile ön plana çıkarken yüceltilen değerlerde gerçekçilik 53 atasözü ile onu takip etmektedir. Yüceltilen değerler dostluk, iyilik, sabır, sebat/azim, güven, empati, merhamet, aşk/sevgi, emek, temkin/ihtiyat, hayata bağlılık, dürüstlük, çalışkanlık, mütevazilik/alçak gönüllülük, gerçekçilik ve cömertlik; yerilen değerler cimrilik, yalancılık, suçu yüklenmeyiş, tenkide tahammülsüzlük, öfke/inat, ihtiyatsızlık, nankörlük, çıkarıcılık, utanmazlık, bahane bulma, kibir/alay, tarafsızlık, beklenti, abartı/gösteriş, tembellik, umursamazlık, sabırsızlık, değer bilmeme, açgözlülük, kötülük, kıskançlık ve cesaretsizlik açısından incelenecektir.

3.1.1.3.1.1 Yüceltilen Değerler:

3.1.1.3.1.1.1. Dostluk

Çevren’de dostlukla ilgili 21 atasözü tespit edilmiştir. Tespit edilen bu atasözleri Kosova’da Priştine, Prizren, Mamuşa; Kuzey Makedonya’da Koçana ve Gostivar’da derlenerek kayıt altına alınmıştır. Priştine ve Gostivar’da tespit edilen “*Allah dostsuz bırakmasın*” (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.42/Priştine-Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar); “*Dağ dağa kavuşmaz insan insana kavuşur*” (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, S.147/Gostivar-Hafız, Ç.D., No:28, S.119/Priştine) ve “*Kusursuz dost arayan dostsuz kalır*” (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, S.46/Priştine-Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.151/Gostivar) atasözleri farklı yerlerde aynı atasözünün tespit edilmesi açısından önem arz etmektedir.

Koçana’da tespit edilen atasözlerinde dostlukla ilgili olanları 1975 yılında yayınlanan 5. sayıda 42. sayfada ve 2 adettir. Gostivar’da dostlukla ilgili 4 atasözü tespit edilmiş olup bu atasözleri 1991’de beraber yayınlanan 81-82. sayıda 147-148-149-151. sayfalardadır. Prizren’de dostlukla ilgili tespit edilen 4 atasözü bulunmaktadır. Bu atasözleri 1977 yılında yayınlanan 14. sayının 130. sayfasındadır. Priştine’de dostlukla ilgili 6 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözleri derginin 1975’te yayınlanan 8 ve 28. sayılarında yer almaktadır. Derginin 8. sayısında yer alanlar Süreyya Yusuf tarafından, 28. sayıda yer alanlar ise Nimetullah Hafız tarafından kayıt altına alınmıştır. Mamuşa’da dostlukla ilgili 2 atasözü tespit edilmiş olup bu atasözleri İrfan Morina ve Reşit Hanadan tarafından kayıt altına alınmıştır. Morina’nın kayıt altına aldığı atasözü derginin 1981 yılında yayınlanan 31. sayısında 136. sayfada; Hanadan’ın

kayıt altına aldığı atasözü ise 1983 yılından yayınlanan 40. sayıda 136. sayfadadır. Tespit edilen 2 atasözü ise Türkiye’de bulunan Kemerhisar ilçesinden Asım Tanış tarafından derlenmiştir. Bu atasözleri derginin on altıncı yılında (1989) yılında yayınlanan 74. sayıda sayfa 103’te yer almaktadır. Her derleme bölgesinden bir atasözü aşağıda örnek teşkil etmesi açısından verilecektir.

Ayna gibi dostun olsun (Eren, Ç.D., No:5/1975, S.42/Koçana).

Dost bin ise azdır, düşman bir ise çoktor (Hafız, Ç.D., No:14/1977, S.130/Prizren).

Ey dost kara cünde anlaşılır (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, S.44/Prishtine).

Esçi dost düşman olmas hem olsa da yakışmas (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, S.148/Gostivar).

Isla dost kara cünde belli olur (Hanadan, Ç.D., No:40/1983, S.136/Mamuşa).

Sık gitme dostuna yatır posti üstüne; serek git dostuna koksun ayak üstüne (Eren, Ç.D., No:5/1975, S.43/Koçana).

Senin karnının tokluğu, benim yüzümün aklığı (Tanış, Ç.D., No:74/1989, S.103/Kemerhisar).

3.1.1.3.1.1.2. İyilik

İyilik Türkçe Sözlük’te “karşılık beklemeden yapılan yardım, kayra, lütuf, kerem, ihsan, inaye” şeklinde tanımlanmaktadır (1998:1127-1128). Çevren’de iyilikle ilgili 23 atasözü tespit edilmiştir. Tespit edilen atasözleri Kosova’da Prishtine, Prizren, Mamuşa; Kuzey Makedonya’da Gostivar ve Koçana bölgelerinden derlenerek kayıt altına alınmıştır. Farklı bölgelerde tespit edilen ortak atasözleri de mevcuttur. Bu atasözleri şunlardır:

İslanın islasi vardır (Hafız, Ç.D., No:14/1977, S.132/Prizren-Morina, Ç.D., No:31/1981, S.131/Mamuşa).

Usli kuzi içi anadan emer (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, S.48/Prishtine-Hafız, Ç.D., No:14/1977, S.134/Prizren-Hanadan, Ç.D., No:40/1983, S.136/Mamuşa-Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, S.153/Gostivar).

Prishtine’de konusu bakımından iyilikle ilgili olan atasözleri Süreyya Yusuf tarafından derlenmiş olup 1975 yılında yayınlanan 8. sayının 44-45-46-47-48. sayfalarında; Prizren’de kayıt altına alınan atasözleri Nimetullah Hafız tarafından derlenmiş olup 1977 yılında yayınlanan 14. sayının 130-131-132. sayfalarda; Mamuşa’da kayıt altına alınanlar ise İrfan Morina ve Reşit Hanadan tarafından derlenerek 1981 yılında yayınlanan 31 ve 1983 yılında yayınlanan 40. sayıda yer alıp ikisinde de sayfa 135’de bulunmaktadır. Kuzey Makedonya’da bulunan Gostivar’da ise derleme faaliyetlerini yürüten Hamdi Hasan olmakla birlikte 1991 yılında derginin beraber yayımlanan 81-82. sayısında, 145-149-150-151-152-154. sayfalarında

ve Koçana’da İsmail Eren tarafından kayıt altına alınan 1975 yılında yayınlanan 5. sayı, sayfa 44’te konusu bakımından iyilik olarak değerlendirilebilecek atasözleri tespit edilmiştir. Bu atasözlerinden aşağıda örnek verilecektir.

Eylık yapan eylik bulur (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.45/Priştine).

Eylık yap suya at (Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.135/Mamuşa).

En cüzel intikam çütülgë ılık etmektir (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.130/Prizren).

İilik yaparsen iilik bulursun, fenalık yaparsen fenalık bulursun (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

İilik iilik getirir (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.149/Gostivar).

Su içerken ilan bile dokunmaz (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.44/Koçana).

3.1.1.3.1.3. Sabır

Sabır, Türkçe Sözlük’te “acı, yoksulluk, haksızlık gibi üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç” şeklinde tanımlanmaktadır (1998:1875). Sabır güç bir eylem olduğundan ötürü yüceltilen bir değer olarak ön plana çıkarken yapılan derleme faaliyetlerinde tespit edilen atasözlerinin Çevren’e yansımada yer bulmuştur. Sabırla ilgili Çevren’de 27 atasözü tespit edilmiş olup bu atasözleri Kosova’da Mmauşa, Prizren, Priştine; Kuzey Makedonya’da Gostivar, Koçana ve Pirlepe bölgelerinde derlenerek kayıt altına alınmıştır. Mamuşa’da 2, Prizren’de 4, Priştine’de 7, Gostivar’da 9, Koçana’da 3, Pirlepe’de 1, Türkiye’nin Kemerhisar ilçesinde derlenip Çevren’in 74. sayısında yer bulan (1989) 1 atasözü tespit edilmiştir. Tespit edilen atasözleri acele etmeden yapılan her işin sağlam olacağını belirtirken, sabredenın muhakkak kazanacağını öğütlemektedir. Zor olsa da sabretmek gerektiği ve güzel olan her şeyin sabır gerektirdiği vurgulanmaktadır. Tespit edilen atasözleri Mamuşa’da Reşit Hanadan, Prizren’de Nimetullah Hafız, Priştine’de Süreyya Yusuf ve Nimetullah Hafız, Gostivar’da Hamdi Hasan, Koçana’da İsmail Eren, Pirlepe’de Muharrem Yusuf ve Kemerhisar’da Asım Tanış tarafından kayıt altına alınmıştır. Mamuşa’da kayıt altına alınan atasözü derginin 40. sayısında 135. sayfada, Prizren’de kayıt altına alınan atasözü 14. sayıda 128-133-134. sayfada, Priştine’de kayıt altına alınan atasözleri 8. sayıda 43-44-47. sayfada, 28. sayıda 119. sayfada, Gostivar’da kayıt altına alınan atasözleri ise beraber yayınlanan 81/82. sayıda 145-146-151-152-153-154. sayfalarda, Koçana’da kayıt altına alınan atasözleri 5. sayıda 42-43-44. sayfalarda, Pirlepe’de kayıt altına alınan atasözü 69. sayıda 123. sayfada ve Kemerhisar’da kayıt altına alınan atasözü ise 74. sayıda 103. sayfada yer almaktadır. Her bölgeden bir atasözü aşağıda örnek teşkil etmesi açısından verilecektir.

Acele eden kuçka (kancık) ya çor doğurur ya sakat (Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.135/Mamuşa).

Açlığa dayanan beg gibi yaşar (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

Bekle samani celir zemani (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.128/Prizren).

Diçensız cül olmaz (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.44/Priştine).

İğne yut, kaşlenka kus (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.43/Koçana).

Kara kışı it de geçirir ama yediği soğuğu kendisi (derisi) bilir (Tanış, Ç.D., No:74/1989, s.103/Kemerhisar).

Sabrın soni selamettir (Hafız, Ç.D., No:28, s.119/Priştine).

Yel esmeden yaprak sallanmaz (Yusuf, Ç.D., No:69/1989, s.123/Pirlepe).

3.1.1.3.1.1.4. Sebat/Azim

Azim, Türkçe Sözlük'te "*bir işteki engelleri yenme kararı*" (1998:184) olarak tanımlanırken sebat ise "*kararlarından dönmeme, bir işi sonuna değin sürdürme, direşme*" (1998:1926) şeklinde tanımlanmaktadır. Başlanan işte kararlı olma ve işi sürdürürken kararından dönmek önem ifade etmekte ve yüceltilen değerlerde ön plana çıkmaktadır. Çevren'de sebat/azimle ilgili 12 atasözü tespit edilmiş olup bu atasözleri Kosova'da Priştine, Prizren, Mamuşa; Kuzey Makedonya'da Gostivar ve Koçana bölgelerinde derleme sonucu ulaşılan verilerdir. Sebat/azimle ilgili Priştine'de 3 atasözü olup 8. sayıda 43-45-47. sayfalarda, Prizren'de 2 atasözü mevcut olup 14. sayıda 130-131. sayfalarda, Mamuşa'da tespit edilen atasözleri 31. sayıda 135. sayfada; Gostivar'da tespit edilen atasözleri 81/82. sayıda 145-150-154. sayfada, Koçana'da tespit edilen atasözleri ise 5. sayıda 43. sayfada yer almaktadır. Bu atasözleri kararlı olanın muradına ereceğini anlatırken her zorluğun bir kolaylığı olduğunu da ifade etmektedir. Örnek teşkil etmesi açısından her bölgeden bir atasözü aşağıda verilecektir.

Bir inat bin mürat (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.43/Priştine).

Domozdan bi kıl çıkarmak çardır (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.130/Prizren).

İçi badem bi kozi kırar (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.131/Prizren).

İnsan bazik erek hem taştan daa kuvvetlidir (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

Sora sora İstanbul'a gidilir (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.43/Koçana).

Ülmek var dünmek yok (Morina, Ç.D., No:31/1981, s.135/Mamuşa).

3.1.1.3.1.1.5. Güven

Güven, Türkçe Sözlük'te "*korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusu, itimat*" şeklinde tanımlanmaktadır (1998:915). Çevren'e yansıyan 1625 atasözünden 6 tanesi yüceltilen değerlerden güveni temsil etmektedir. Bu atasözleri Kosova'da Prizren ve Priştine; Kuzey Makedonya'da Gostivar ve Pirlepe bölgelerinden derlenmiştir. Gostivar'da güvenle ilgili 1, Pirlepe'de 1, Prizren'de 3, Priştine'de 1 atasözü tespit edilmiş olmakla beraber güven duygusu atasözlerinde verilen emanete iyi bakmak üzerinden değerlendirilmiştir. Gostivar'da tespit edilen atasözü Hamdi Hasan tarafından kayıt altına alınarak beraber yayımlanan 81/82. sayıda 145. sayfada, Pirlepe'deki atasözü Muharrem Yusuf tarafından kayıt altına alınarak 69. sayıda 123. sayfada, Priştine'deki atasözü Süreyya Yusuf tarafından kayıt altına alınarak 8. sayıda 45. sayfada ve Prizren'deki atasözleri de Nimettullah Hafız tarafından kayıt altına alınarak 14. sayıda 129 ve 131. sayfalarda yer almaktadır.

Amanet çok ağırdır (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

Cesur olana baht elini uzadır (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.129/Prizren).

Emanete hiyanet olmaz (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.45/Priştine).

Kurt yattığı yerde zarar yapmaz (Yusuf, Ç.D., No:69/1989, s.123/Pirlepe).

3.1.1.3.1.1.6. Empati

Empati, insanın kendisini karşısındakinin yerine koyarak onu anlamasını ifade ederken Çevren'de tespit edilen 3 atasözünde empati ön plana çıkarılmaktadır. Bu atasözleri Prizren ve Gostivar'daki derleme faaliyetleri sonucu kayıt altına alınan verilerde tespit edilmiştir. Bu atasözleri aşağıda verilecektir.

Çeken biler (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.147/Gostivar).

Düşen daldan anlar haldan (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.130/Prizren).

Yaran yara açar (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.134/Prizren).

3.1.1.3.1.1.7. Merhamet

Merhamet, Türkçe Sözlük'te "bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan duyulan üzüntü, acıma" anlamına gelmektedir (1998:1538). Merhametle ilgili iki atasözü tespit edilmiş olup bu atasözleri aşağıda verilecektir.

İnsan insanın ramanıdır (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.132/Prizren).

Yaralı kuşa, taş atılmaz (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.49/Priştine).

3.1.1.3.1.1.8. Aşk/Sevgi

Aşk, Türkçe Sözlük'te “aşırı sevgi ve bağlılık duygusu” olarak tanımlanmaktadır (1998:153). Sevgi, tarih boyunca anlatılarda yüceltilen bir değer, korunması gereken bir olgu olarak ön plana çıkmaktadır. Atasözleri, derin bir bilgiyi üzerinde titizlikle taşıırken sevgi de hikmetli sözlerin içinde yer alarak unutulmayacak kalıplarla zihinlerdeki yerini sağlamlaştırmıştır. Bu atasözleri ozanların türkülerine mısra olmuş başka türlerin içinde de varlığını diri tutmuştur. Süreyya Yusuf tarafından Priştine'de kayıt altına alınan “Cünülden cünüle yol var” (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, S.43/Priştine) atasözü bu duruma örnek teşkil etmektedir. Neşet Ertaş'ın *Gönül Dağı* adlı türküsünde bu atasözünü görmek mümkündür. Aşk/sevgi konusu bakımından Çevren'de 15 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinden 7 tanesi Gostivar, 1 tanesi Pirlepe, 2 tanesi Priştine, 3 tanesi ise Prizren'de kayıt altına alınmıştır. Gostivar'da aşk/sevgi konulu atasözleri derginin beraber yayınlanan 81-82. sayısında 145-147-149-151-153. sayfalarında, Pirlepe'de aşk/sevgi konulu atasözü derginin 69. sayısında 123. sayfada, Priştine'de kayıt altına alınan aşk/sevgi konulu atasözleri derginin 8. sayısında 43-45. sayfalarda ve Prizren'de kayıt altına alınan aşk/sevi konulu atasözleri ise derginin 14. sayısında 132-133-134. sayfalarında mevcuttur. Muharrem Tsey tarafından Çerkes Atasözleri derlenmiş olup bu atasözlerinden 2 tanesi aşk/sevgi konuludur. Bu atasözleri derginin 76. sayısında 102. sayfada yer almaktadır. Aşk/sevgi konulu atasözlerinden bazıları örnek teşkil etmesi açısından aşağıda verilecektir.

Dildir çiçek kokunmagiçin (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.147/Gostivar).

Et tırnaktan ayrılmaz (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.45/Priştine).

Klaçkadır iyy pilalerle, koyun kuzisiyle (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.151/Gostivar).

Mısır cibi diyar, kardaş cibi yar bulunmas (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.132/Prizren).

Ne sürülür o sevilir (Yusuf, Ç.D., No:69/1989, s.123/Pirlepe).

Sev seveni yer ile yeksan olsa/sevme sevmeyeni Mısır'da sultan olsa (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.153/Gostivar).

3.1.1.3.1.1.9. Emek

Emek, yüceltilen bir değer olmakla birlikte Türkçe Sözlük'te “bir işin yapılması için harcanan beden ve kafa gücü” şeklinde tanımlanmaktadır (1998:705). Çevren'de emek konulu 9 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözleri Kosova'da Priştine, Prizren, Mamuşa; Kuzey Makedonya'da Gostivar ve Pirlepe bölgelerinden derlenerek kayıt altına alınmıştır. Türkiye'de Kemerhisar ilçesinde yapılıp Çevren'de yayınlanan derleme yazısında da emekle ilgili atasözü

tespit edilmiştir. Tespit edilen atasözü Asım Tanış tarafından kayıt altına alınmış olmakla beraber derginin 74. sayısında sayfa 103'te yer almaktadır. Priştine'de tespit edilen atasözü Süreyya Yusuf tarafından kayıt altına alınarak 8. sayıda 44. sayfada, Prizren'de Nimetullah Hafız tarafından kayıt altına alınan atasözü 14. sayıda 134. sayfada, Mamuşa'da Reşit Hanadan ve İrfan Morina tarafından kayıt altına alınan atasözleri 40. sayıda sayfa 136 ve 31. sayıda sayfa 134'te, Pirlepe'de Muharrem Yusuf tarafından kayıt altına alınan atasözü 69. sayıda 123. sayfada ve Gostivar'da Hamdi Hasan tarafından kayıt altına alınan atasözleri ise 81-82. sayıda, 148 ve 153. sayfalarda yer almaktadır. Tespit edilen atasözlerinden bazıları aşağıda örnek olarak verilecektir.

Emeksız yemek olmaz (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.44/Priştine).

Ektiysen, biçecesın (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Hoo öküzüm hoo, dönüm başına da yiyecek ister (Tanış, Ç.D., No:74/1989, s.103/Kemerhisar).

İlk lokma gibi ötekileri olmaz (Yusuf, Ç.D., No:69/1989, s.123/Pirlepe).

Sarımsak yemeden agzın kokmaz (Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.136/Mamuşa).

Zametsıs ramet olmas (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.134/Prizren).

3.1.1.3.1.1.10. Temkin/İhtiyat

Temkin ve ihtiyat eş anlamlı kelimeler olup Türkçe Sözlük'te "*bir işin sonunu düşünerek ölçülü, tedbirli davranma*" (1998:1056-2187) anlamına gelmektedir. Çevren'de temkin/ihtiyat konulu 47 atasözü tespit edilmiştir. 4 atasözünün derleme çalışmalarında farklı bölgelerde ortak olarak tespit edildiği görülmektedir. Farklı bölgelerden tespit edilen atasözleri ve tespit edildiği bölgeler şu şekildedir:

Büyük lokma yut büyük laf sülema (Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.135/Mamuşa)/Büyük lokma yut, büyük süz sülema (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.43/Priştine).

Ceceyle testiden su içme, cünün çarşıya parasız çıkma (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.43/Priştine- Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.129/Prizren).

Derey cürmeden paçalarını kıvrırma (Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.135/Mamuşa- Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.147/Gostivar).

Eşeğe binmeden ayaklarını sallama (Hafız, Ç.D., No:14/1977, S.131/Prizren-Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Temkin/ihtiyat konulu atasözleri Kosova'da Priştine, Prizren, Mamuşa, Vıçitrin; Kuzey Makedonya'da Koçana ve Gostivar bölgelerinde kayıt altına alınmıştır. Derginin 76.

sayısında yer alan Çerkes Atasözleri'nde de temkin/ihtiyat konulu atasözlerine rastlanmış olup bu atasözleri sayfa 102'de yer almaktadır. Priştine'de 8, Mamuşa'da 4, Prizren'de 2, Vıçitırın'da 3, Koçana'da 2, Gostivar'da 16 atasözü temkin/ihtiyat konuludur. Tespit edilen atasözlerinin sayı ve sayfa numaraları liste halinde verilecektir.

1. Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.42-43-46-47/Priştine.
2. Morina, Ç.D., No:31/1981, s.128-s.136/Mamuşa.
3. Hafız, Ç.D., No:28, s.119/Priştine.
4. Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.129-130-131-132-134/Prizren.
5. Orlat, Ç.D., No:41/1984, s.122-123/Vıçitırın.
6. Eren, Ç.D., No:5/1975, s.42-43-44/Koçana.
7. Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146-147-148-149-150-151-152-153-154/Gostivar.
8. Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.102/Çerkes.

Temkin/ihtiyat konulu atasözlerinden bazıları örnek teşkil etmesi açısından aşağıda verilecektir.

Ayaklarını yorgan ürttüğü kada uzat. (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.42/Priştine)

At, avrat ve saat emanet olmaz. (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.42/Koçana)

Boş tüfekle ava gidilmes (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Çürük iple suya düşme (Hafız, Ç.D., No:28, s.119/Priştine).

Çürük tahtaya basma, kırılır (Orlat, Ç.D., No:41/1984, s.122/Vıçitırın).

Eşekten düşen beycire binmes (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.131/Prizren).

Yazın paltosuz kışın ekmeksiz çıkma (Morina, Ç.D., No:31/1981, s.136/Mamuşa).

3.1.1.3.1.1.11. Hayata Bağlılık

Çevren'de tespit edilen 15 atasözünde sağlığın önemi üzerinde durularak hayatın önemi vurgulanmıştır. “*Var ise sağlığın her şeyin var*” (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, S.154/Gostivar) atasözüyle sağlığı olanın her şeyi olacağı belirtilirken, “*Sağlık pareyle alınmas*” (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, S.153/Gostivar) atasözüyle sağlığın değerinin maddi olan hiçbir şeyle kıyaslanmayacağı ön plana çıkarılmıştır. Tespit edilen atasözleri Kosova'da Priştine, Prizren, Mamuşa; Kuzey Makedonya'da ise Gostivar bölgelerinden derlenmiştir. Priştine'de 3, Prizren'de 1, Mamuşa'da 2, Gostivar'da 9 atasözü hayata bağlılığı vurgulamaktadır. Priştine'de kayıt altına alınan atasözleri 8. sayıda 43-44-47. sayfalarda, Prizren'de kayıt altına alınan atasözü 14. sayıda sayfa 133'te, Mamuşa'da kayıt altına alınan atasözleri 31. sayıda 128. sayfa, 40. sayıda 136. sayfada, Gostivar'da tespit edilen atasözleri 81-82. sayıda 146-150-152-153-

154. sayfalarda, Çerkes atasözlerinden konuyla ilgili olanlar ise 76. sayıda 102. sayfada yer almaktadır. Hayata bağlılığın vurgulandığı atasözlerine her bölgeden bir örnek aşağıda verilecektir.

Beklen çaksın sak, hastalandın mı pare etmes (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Cün dogmadan neler doğar (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, S.43/Priştine- Morina, Ç.D., No:31/1981, s.128/Mamuşa).

En büyük varlık sağlıktır (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.44/Priştine).

Ölümü gören hastalığa razı olur (Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.102/Çerkes).

Sabah ola hayır ola. (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, S.47/Priştine-Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.136/Mamuşa).

Sağlık en büyük zencinliktir (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.133/Prizren).

3.1.1.3.1.1.12. Dürüstlük

Çevren’de dürüstlikle ilgili 11 atasözü tespit edilmiştir. Tespit edilen atasözleri Priştine’de Süreyya Yusuf, Prizren’de Nimetullah Hafız, Mamuşa’da Reşit Hanadan, Koçana’da İsmail Eren, Gostivar’da Hamdi Hasan tarafından kayıt altına alınmıştır. Muharrem Yusuf Tsey’in derlediği Çerkes atasözlerinde de dürüstlikle ilgili atasözleri tespit edilmiş olup bu atasözleri 76. sayının 102. sayfasında yer almaktadır. Priştine’de dürüstlikle ilgili 4 atasözü olup 8. sayıda 44-47-48. sayfalarda, Prizren’de 3 atasözü olup 14. sayıda 130. sayfada, Mamuşa’da 2 atasözü olup 40. sayıda 135. sayfada, Gostivar’da 4 atasözü olup 81-82. sayıda 147 ve 152. sayfalarda, Koçana’da 1 atasözü olup 5. sayıda 42. sayfada yer almaktadır. Bu atasözlerinin bazıları ortaktır. Ortak bölge bazlı olarak sayılsa da toplam sayı içine dahil edilmemiştir.

Dogri süz acidır (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.44/Priştine)

Dogri adam kaybulmas (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.130/Prizren).

Düşmanını namusla öldür (Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.102/Çerkes).

Egri otur, dogri süle. (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.44/Priştine-Hanadan, Ç.D.,

No:40/1983, s.135/Mamuşa-Vıçıtırın- Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.147/Gostivar)

Erçek olan süzünde durur (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.130/Prizren-Morina, Ç.D.,

No:31/1981, s.130/Mamuşa).

3.1.1.3.1.1.13. Çalışkanlık

Çevren’de çalışkanlıkla ilgili 23 atasözü tespit edilmiştir. Priştine’de 8 atasözü Süreyya Yusuf ve Nimetullah Hafız tarafından kayıt altına alınırken bu atasözleri 8. sayıda 42-43-44-45-46. sayfalarda, 28. sayıda 118. sayfada bulunmaktadır. Prizren’de 4 atasözü Nimetullah Hafız tarafından derlenmiş olup 14. sayıda 128-131. sayfalarda, Mamuşa’da 4 atasözü İrfan Morina ve Reşit Hanadan tarafından kayıt altına alınarak derginin 31. sayısında 126-130-133. sayfalarda ve derginin 40. sayısında 136. sayfada, Vıçitırın’da İkbâl Orlat tarafından kayıt altına alınarak 41. sayıda 123. sayfa da, Gostivar’da kayıt altına alınanlar beraber yayınlanan 81-82. sayıda 145-148-150-151. sayfalarda, Koçana’da kayıt altına alınan 5. sayıda 43. sayfada yer almaktadır. Çerkes atasözü ve Türkiye’nin Kemerhisar ilçesinde de tespit edilen atasözleri mevcut olmakla birlikte Çerkes atasözü 76. sayıda 102. sayfada, Kemerhisar’daki 74. sayıda 102. sayfada bulunmaktadır. Bölgede sayıyla belirtilen atasözlerinden ortak olanları toplam sayıya bir kez eklenmiştir.

Ağır süz veren, çabuk iş yapar (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.42/Priştine).

Allah demiş çalış kulum ben vereyim (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

Ayagını isicak tut, başını senin, cendine bi iş bul düşünme derin (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.128/Prizren).

Badiyava işle, badiyava oturma (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, S.43/Priştine-Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.128/Prizren-Morina, Ç.D., No:31/1981, s.126/Mamuşa-Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

Gendi ekmegini gendi çıkarır (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

İş sende korksun, sen işten korkma (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

Ne eçersen oni biçersın. (Hafız, Ç.D., No:28, s.119/Priştine-Morina, Ç.D., No:31/1981, s.133/Mamuşa-Orlat, Ç.D., No:41/1984, s.123/Vıçitırın)

Sarıldığın köpek pisliği de olsa sıkı sarıl (Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.102/Çerkes).

3.1.1.3.1.1.14. Mütevazilik/Alçak Gönüllülük

Prizren’de 3, Priştine’de 2, Gostivar’da 2 ve Çerkes atasözlerinde 1 toplam 9 adet mütevazilik/alçak gönüllükle ilgili atasözü Çevren’de tespit edilmiştir. Prizren’de kayıt altına alınanlar 14. sayıda 129 ve 133. sayfalarda, Priştine’de kayıt altına alınanlar 8. sayıda 44-48-49. sayfalarda, Gostivar’da tespit edilenler beraber yayınlanan 81-82. sayıda 145 ve 152. sayfalarda yer almaktadır. Bu atasözlerinden birkaçı örnek olarak aşağıda verilecektir.

Çağırıldığın yere ar eyleme çağırılmadığın yere dar eyleme (Hafız, Ç.D., No:14/1977,

s.129/Prizren)

Orda darılır, orda barışır (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.152/Gostivar).

Ügülen бага ufak sepetle cit (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.48/Priştine).

3.1.1.3.1.1.15. Gerçekçilik

Çevren’de olan olgularda gerçekçi düşünmek gerektiğinin vurgulandığı 52 atasözü tespit edilmiştir. Tespit edilen atasözleri Kosova’da Mamuşa bölgesinde 9, Prizren bölgesinde 11, Priştine bölgesinde 17 adet; Kuzey Makedonya’da Gostivar bölgesinde 13, Koçana bölgesinde adet olmakla birlikte sayı 76’da yayınlanan Çerkes atasözleri içinde ise 1 adettir. Bazı atasözleri farklı bölgelerde ortak olmakla birlikte bölge bazlı tespit edilen sayıların içine katılırken toplam sayı içinde bir kez değerlendirilmiştir. Tespit edilen atasözlerinin geçtiği sayılar ve bulunduğu sayfalar liste halinde verilecektir.

1. Morina, Ç.D., No:31/1981, s.124-129-131-133/Mamuşa.
2. Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.135-136/Mamuşa.
3. Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.128-129-130-131-132/Prizren.
4. Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.43-44-45-46-47-48-49/Priştine.
5. Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146-147-148-149-150-151/Gostivar.
6. Eren, Ç.D., No:5/1975, s.42/Koçana.
7. Tsey, Ç.D., No:76/1990, S.101/Çerkes.

Örnek teşkil etmesi açısından atasözlerinden aşağıda örnekler verilecektir.

Bi çiçekle yaz olmaz. (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.43/Priştine-Morina, Ç.D., No:31/1981, s.126/Mamuşa- Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Çürük temel bine tutmas (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.130/Prizren).

El el üstüne olur, ev ev üstüne olmaz (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.44/Priştine-Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.130/Prizren).

Su bulanmadan dürülmez (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.47/Priştine).

Rüyada ne kadar yesen de doyamazsın (Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.101/Çerkes).

3.1.1.3.1.1.16. Cömertlik

Çevren’de cömertlik konulu 6 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözleri Kosova’da Mamuşa (1), Viçitırın (1); Kuzey Makedonya’da Gostivar (3) bölgelerinden derlenmiş olmakla birlikte bir tanesi de Çerkes atasözüdür. Mamuşa’da tespit edilen 31. sayıda 125. sayfada, Viçitırın’da tespit edilen 41. sayıda 123. sayfada, Gostivar’da tespit edilen 81-82. sayıda 151-

152-154. sayfalarda yer almaktadır. Konuyla ilgili Çerkes atasözü ise 76. sayıda 101. sayfada yer almaktadır. Konuyla ilgili örnek atasözü aşağıda verilecektir.

Fukara içi ev bakar, zencin ise bi ev bakar (Orlat, Ç.D., No:41/1984, s.123/Vıçitırın).

Kim verir kedine verir (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.151/Gostivar).

Ne verirsen elinle o gelir seninle (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.152/Gostivar).

3.1.1.3.1.2. Yerilen Değerler

Yerilen değerlerle ilgili olarak Çevren’de 369 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinden 11 tanesi cimrilik, 29 tanesi yalancılık, 9 tanesi suç yüklenmeyi, 7 tanesi tenkide tahammülsüzlük, 14 tanesi öfke/inat, 16 tanesi ihtiyatsızlık, 20 tanesi nankörlük, 73 tanesi çıkarıcılık, 11 tanesi utanmazlık, 2 tanesi bahane bulma, 29 tanesi kibir/alay, 16 tanesi tarafsızlık, 11 tanesi beklenti, 10 tanesi abartı/gösteriş, 20 tanesi tembellik, 16 tanesi umursamazlık, 2 tanesi sabırsızlık, 5 tanesi değer bilmeme, 30 tanesi açgözlülük, 27 tanesi kötülük, 9 tanesi kıskançlık, 2 tanesi cesaretsizlik konuludur.

3.1.1.3.1.2.1. Cimrilik

Çevren’de cimrilikle ilgili 11 atasözü tespit edilmiş olup bu atasözlerinden 2 tanesinin iki farklı bölgede kayıt altına alındığı görülmüştür. Ortak olan atasözleri bölge bazlı sayılsa da toplam sayıda bir kez değerlendirilmiştir. Tespit edilen atasözlerinden Priştine’de (4) olanları 8. sayıda 43-44.48. sayfalarda, Prizren’de (2) olanları 14. sayıda 128 ve 129. sayfalarda, Mamuşa’da olanı 40. sayıda 136. sayfada, Gostivar’da olanı 81-82. sayıda 145-147-151. sayfalarda, Koçana’da olanı 5. sayıda 43. sayfada yer almaktadır. Konuyla ilgili Çerkes atasözü de tespit edilmiş olup bu atasözü 76. sayıda 102. sayfada mevcuttur.

Az veren candan, çok veren maldan verir (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.43/Priştine-Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

Çalanın bir, çalınmış malı elinde bulunduranın yüz günahı var (Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.102/Çerkes).

Deve boynuz ararken kulaksız kalmış (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.42/Koçana).

3.1.1.3.1.2.2. Yalancılık

Çevren’de yalancılıkla ilgili 29 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözleri Prizren’de (8) 14. sayıda 128-130-131-133-134. sayfalarda, Priştine’de (9) 8. sayıda 43-44-46-48-49. sayfalarda, Mamuşa’da 31. sayıda 135. sayfada, Vıçitırın’da (2) 41. sayıda 122. sayfada,

Gostivar'da (6) 81-82. sayıda 146-150-152-153-154. sayfalarda, Koçana'da (3) 5. sayıda 43. sayfada yer almaktadır. Çerkes atasözleri içinde de yalancılıkla ilgili atasözleri tespit edilmiş olup bu atasözleri 76. sayıda 101 ve 102. sayfalarda mevcuttur. İki atasözü farklı bölgelerde ortak olmakla birlikte toplam sayıda bu atasözleri bir kez değerlendirilmiştir.

Başını bragar, yalanlarını bırakmas (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Dilsızın dili, yalancının dilinden da isladır (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.130/Prizren).

Peynir çalanın baş örtüsü yandı denilince, elini başına götürürmüş (Çerkes).

Yalancının evi yanmış çimse inanmamış (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.49/Prishtine-Orlat, Ç.D., No:41/1984, s.122/Vıçitırın).

3.1.1.3.1.2.3. Suçu Yüklenmeyiş

Çevren'de suçu yüklenmeyişle ilgili 9 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinden Prishtine'de (3) kayıt altına alınanları 8. sayıda 42-45-46. sayfalarda, Prizren'de (3) kayıt altına alınanları 14. sayıda 129-132-133. sayfalarda, Gostivar'da (2) kayıt altına alınanlar 81-82. sayıda 150. sayfada, Koçana'da kayıt altına alınan ise 5. sayıda 42. sayfada yer almaktadır.

Çabuk hırsıs ev saybını hırsıs çıkarır (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.129/Prizren).

Çüpeklen cüreşma, yengersen da üstünü çirletirir (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.129/Prizren).

Kabaat üksüzdür en cüzel çürk olsa çimse almas üstüne (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.132/Prizren).

Kim kaybetmiş ayibi da sen bulasın (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

3.1.1.3.1.2.4. Tenkide Tahammülsüzlük

Çevren'de tenkide tahammülsüzlükle ilgili 7 atasözü tespit edilmiştir. Prishtine'de (3) kayıt altına alınanlar 8. sayıda 43-45-48. sayfalarda, Koçana'da (3) kayıt altına alınanlar 5. sayıda 42. sayfada, Gostivar'da kayıt altına alınan atasözü ise 81-82. sayıda 150. sayfada bulunmaktadır.

Biikli çucuga ve memeli kıza söz söylenmez (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.42/Koçana).

Çifut zügürtlenince eski defterleri karıştırır (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.42/Koçana).

Kimandır sinegi fesi atti o almıştır eti (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

3.1.1.3.1.2.5. Öfke/İnat

Çevren'de öfke/inat konulu 14 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinden Prizren'de

(3) derlenenleri 14. sayıda 128-132-133. sayfalarda, Mamuşa'da (2) derlenenleri 31. sayıda 132, 40. sayıda 135. sayfada, Priştine'de (2) derlenenleri 8. sayıda 47. sayfada, Gostivar'da (5) derlenenleri 81-82. sayıda 147-149-150-152. sayfalarda, Koçana'da derlenenleri 5. sayıda 43. sayfada, Pirlepe'de derleneni 69. sayıda 123. sayfada yer almaktadır.

Hayatından vazgeçer, inadından vazgeçmes (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.149/Gostivar).

İnaatından bir çual tuz yer (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

Kızaym eşeğe vurim semere (Morina, Ç.D., No:31/1981, s.132/Mamuşa).

Kime ağırıy o bağırıy. (Eren, Ç.D., No:5/1975, S.43/Koçana)-Çimin ağırır o bağırır (Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.135/Mamuşa).

Üfke kalkar göz kararır, üfke geçer yüz kararır (Yusuf, Ç.D., No:69/1989, s.123/Pirlepe).

3.1.1.3.1.2.6. İhtiyatsızlık

Çevren'de ihtiyatsızlıkla ilgili 16 atasözü tespit edilmiş olup bu atasözlerinden Priştine'de (3) derlenenleri 8. sayıda 42-43-47. sayfalarda, Mamuşa'da (2) derlenenleri 31. sayıda 124. sayfada, 40. sayıda 136. sayfada, Prizren'de (8) derlenenleri 14. sayıda 128-129-130-131. sayfalarda, Viçitırın'da derleneni 41. sayıda 122. sayfada, Gostivar'da derleneni 81-82. sayıda 145. sayfada, Koçana'da derleneni 5. sayıda 43. sayfada yer almaktadır. Türkiye'nin Kemerhisar ilçesinde yapıлып Çevren'in 74. sayısında yer bulan atasözleri arasında ise ihtiyatsızlıkla ilgili 2 atasözü tespit edilmiş olup bu atasözleri 103 ve 104. sayfalarda bulunmaktadır. Priştine, Mmauşa ve Gostivar'da ortak atasözü tespit edilmiş olup bu atasözü her bölge için değerlendirilmiş, toplam sayıya ise bir kez katılmıştır.

Akılıs baş ayakları yoral toror (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.128/Prizren).

Çor çora yol cüsterse içisi da kuyiya düşer (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.129/Prizren).

Evi sel yıkmas damlalar yikar (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.131/Prizren).

İçi at bi kazığa bağlanmaz (Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.136/Mamuşa).

3.1.1.3.1.2.7. Nankörlük

Çevren'de nankörlükle ilgili 20 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinden Mamuşa'da (5) derlenenleri 31. sayıda 124 ve 126. sayfalarda, 40. sayıda 135 ve 136. sayfalarda, Priştine'de (4) derlenenleri 8. sayıda 43 ve 45. sayfada, 28. sayıda 118. sayfada, Prizren'de (2) derlenenleri 14. sayıda 128 ve 130. sayfalarda, Gostivar'da (9) derlenenleri 81-82. sayıda 146-147-148-

151-152-154. sayfalarda, Koçana'da derlenen 5. sayıda 44. sayfada yer almaktadır. Nankörlükle ilgili Çerkes atasözleri de tespit edilmiş olup bu atasözleri 76. sayıda 102. sayfada bulunmaktadır. Farklı bölgelerde kullanılan ortak atasözleri de tespit edilmiş olup bu atasözleri toplam sayıda bir kez değerlendirilmiştir.

Besle kargayı, çıkarsın cüzünü (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.43/Priştine-Morina, Ç.D., No:31/1981, s.126/Mamuşa-Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Bir baba dokuz cocuğu bakar, dokuz çocuk bir babayı bakamaz (Hafız, Ç.D., No:28, s.118/Priştine).

Eşek hoşaftan ne anlar (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.45/Priştine).

Orman ağlamas baltadan, fakat sapından çünkü odundandır (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.152/Gostivar).

Tükürme eski bunara gelırsın suunu içmege (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.44/Koçana).

Yemiş yemini, paralamış torbasını (Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.136/Mamuşa).

3.1.1.3.1.2.8. Çıkarcılık

Çevren'de çıkarcılıkla ilgili 73 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinin bulundukları sayı ve sayfa numaraları liste halinde verilecektir.

1. Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.44-45-46-47-49/Priştine.
2. Hafız, Ç.D., No:28, s.118/Priştine.
3. Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.135-136/Mamuşa.
4. Morina, Ç.D., No:31/1981, s.133/Mamuşa.
5. Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.129-130-132-133-134/Prizren.
6. Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145-146-147-148-149-150-151-152-153-154/Gostivar.
7. Eren, Ç.D., No:5/1975, s.42-43/Koçana.
8. Yusuf, Ç.D., No:69/1989, s.123/Pirlepe.
9. Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.101-102/Çerkes.
10. Tanış, Ç.D., No:74/1989, s.102/Kemerhisar.

Çimin arabasında isen onun türçisini süle (Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.135/Mamuşa).

Değirmen istemese bile çarkına su vurunca döner (Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.101/Çerkes).

İmamle işini uydur, camının çilimlerini çal (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.46/Priştine).

Karga karganın cüzünü çıkarmaz (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, S.46/Priştine-Hasan, Ç.D.,

No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

Kaymagi seven mandayi yanında tutar (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.46/Priştine).

Kırk ceviz gürmeden bir taş atmas (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

3.1.1.3.1.2.9. Utanmazlık

Çevren’de utanmazlık konulu 11 atasözü tespit edilmiştir. Tespit edilen atasözlerinden Priştine’de kayıt altına alınanlar 8. sayıda 43-44. sayfada, Prizren’de kayıt altına alınanlar 14. sayıda 131. sayfada, Mamuşa’da kayıt altına alınan 40. sayıda 136. sayfada, Gostivar’da kayıt altına alınanlar 81-82. sayıda 145-151-152. sayfalarda bulunmaktadır. Türkiye’nin Kemerhisar ilçesinde derlenip Çevren’de yayınlanan atasözlerinde ise utanmazlık konusu tespit edilmiş olup 74. sayıda 104. sayfada yer almaktadır. Kayıt altına alınan iki çerkes atasözü de utanmazlık konuludur. Bu atasözleri de 76. sayının 101. sayfasında mevcuttur.

Dilencinin yüzi kara torbasi dolidır (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.44/Priştine)

Her delige burnini sokma yüzün alacalı çıkar (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.131/Prizren).

Her çiçeği koklayanın burni yere düşer (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.131/Prizren).

O ne utanmas, her şey yapar (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.152/Gostivar).

3.1.1.3.1.2.10. Bahane Bulma

Kırımzi almay kurtlar yer (Hafız, Ç.D., No:14/1977, S.132/Prizren).

Şaşı maşı deme, çor de (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, S.48/Priştine).

3.1.1.3.1.2.11. Kibir/Alay

Çevren’de kibir/alay konulu 29 atasözü tespit edilmiştir. Mamuşa’da (5) kayıt altına alınan kibir/alay konulu atasözleri 31. sayıda 126-128-131. sayfa ve 40. sayıda 135. sayfada, Priştine’de (6) kayıt altına alınan atasözleri 8. sayıda 43-44-45-47. sayfa ve 28. sayıda 118. sayfada, Viçitırın’da kayıt altına alınan 41. sayıda 122. sayfada, Prizren’de kayıt altına alınan 14. sayıda 131. sayfada, Gostivar’da (12) kayıt altına alınanlar 81-82. sayıda 145-147-148-149-150-153-154. sayfada, Koçana’da kayıt altına alınan 5. sayıda 42. sayfada yer almaktadır. Çerkes atasözlerinde de 2 tane kibir/alay konulu atasözleri tespit edilmiş olup 76. sayıda 102. sayfada mevcuttur. Türkiye’de Kemerhisar ilçesinde yapılarak Çevren’in okurla buluşan 74. sayısında 102 ve 103. sayfalarda kibir/alay konulu atasözleri yer almaktadır. Ortak atasözleri her bölge için ayrı olarak sayılmış toplam sayıya ise bir kez dahil edilmiştir.

Begire binmeden ayaklarını sanlar (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.42/Koçana).

Çendini beğenen, çimseyi beğenmez (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.44/Priştine).
 Çim üger cendisini kurt yesin derisini (Morina, Ç.D., No:31/1981, s.128/Mamuşa).
 Gururdan şişen elbette bir cün patlar (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.131/Prizren).
 Yüksek uçan, alçak düşer (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, S.48/Priştine-Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.154/Gostivar).

3.1.1.3.1.2.12. Tarafsızlık

Çevren’de tarafsızlığın yerildiği 16 atasözü tespit edilmiştir. Tespit edilen atasözlerinden Priştine’de (3) derlenenleri 8. sayıda 47 ve 48. sayfalarda, Mamuşa’da derleneni 31. sayıda 131. sayfada, Prizren’de derleneni 14. sayıda 133. sayfada, Gostivar’da (11) derlenenleri 81-82. sayıda 150-151-152. sayfalarda, Koçana’da derleneni 5. sayıda 43. sayfada yer almaktadır.

Ne Müslümanın hayri, ne gavrun şeri (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.152/Gostivar).
 Ne vezir ne rezil (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.152/Gostivar).
 Ne üliye aglar, ne diriye cüler (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.47/Priştine).
 Ne Şam’ın şecerini ye ne Arab’ın yüzünü cür (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.133/Prizren).
 Nerde içi, sen üçüncü olma (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.133/Prizren)-Nerededir iki üç olma (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.152/Gostivar).

3.1.1.3.1.2.13. Beklenti/Ummak

Çevren’de beklentinin işlendiği 11 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinden Priştine’de derlenenleri 8. sayıda 42-43-46. sayfalarda, Prizren’de derlenenleri 14. sayıda 131 ve 134. sayfalarda, Mamuşa’da derlenenleri 31. sayıda 131. sayfa ve 40. sayıda 136. sayfada, Gostivar’da derlenenleri 81-82. sayıda 146 ve 151. sayfada, Koçana’da derleneni 5. sayıda 43. sayfada yer almaktadır. Bu atasözlerinden bazıları şu şekildedir:

Aç tilçi rüyasında touk çürür (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.42/Priştine).
 Bekle eşekçigim yeşil ot bitecek (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.43/Priştine).
 Müsafir umdugini dil, bulduguni yer (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.46/Priştine-Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.151/Gostivar).
 Ülma eşegim ülma (işin yoksa bekle) (Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.136/Mamuşa).
 Ümütlen yaşayan açlıktan ülür (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.134/Prizren).

3.1.1.3.1.2.14. Abartı/Gösteriş

Çevren’de abartı/gösteriş konulu 10 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinden Mamuşa’da kayıt altına alınanları 40. sayıda 135-136. sayfalarda, Priştine’de kayıt altına alınanları 8. sayıda 44 ve 47. sayfalarda, Gostivar’da tespit edileni 81-82. sayıda 152. sayfada, Koçana’da tespit edileni 5. sayıda 43. sayfada yer almaktadır. Türkiye’nin Kemerhisar ilçesinden derlenerek kayıt altına alınan ve 74. sayıda okurla buluşan atasözlerinden 4 tanesi de abartı/gösteriş konuludur.

Çüpek ne havlar, ısırılmaz (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.44/Priştine).

Dört kuruşluk it taşığı çıkarır; beş kuruşluk sabunla elini yıkar (Tanış, Ç.D., No:74/1989, s.102/Kemerhisar).

Hüçümet tapşani arabalen tutar (Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.136/Mamuşa).

Onun hem horozlari yumurtlar (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.152/Gostivar).

Sinegi manda zanneder (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.43/Koçana).

3.1.1.3.1.2.15. Tembellik

Çevren’de tembellik konulu 20 atasözü tespit edilmiştir. Tespit edilen atasözlerinin bulunduğu sayı ve sayfa numaraları liste halinde verilecektir.

1. Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.42-45-46-47-48-49/Priştine.
2. Morina, Ç.D., No:31/1981, s.129/Mamuşa.
3. Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.132-133-134/Prizren.
4. Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.147-150-153-154/Gostivar.
5. Yusuf, Ç.D., No:69/1989, s.123/Pirlepe.
6. Eren, Ç.D., No:5/1975, s.42/Koçana.
7. Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.102/Çerkes.

Ava gelmez kuş olmaz, başa gelmez iş olmaz (Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.102/Çerkes).

Dembel dembeli sevmez (Morina, Ç.D., No:31/1981, s.129/Mamuşa).

İnsan eşekten düşer gene dinlenir (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

Tapşani arabeyle tutar (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.153/Gostivar).

Tembele iş buyur, akıl ügretsin (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.48/Priştine).

Tembellik yavaş yavaş cider ve fakırlığı yolda çürür (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.134(Prizren).

Tembelin başı geçmes (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.153/Gostivar).

3.1.1.3.1.2.16. Umursamazlık

Çevren’de umursamazlık konulu 16 atasözü tespit edilmiştir. Tespit edilen atasözlerinden Mamuşa’da kayıt altına alınanlar 31. sayıda 126, 40. sayıda 135. sayfada, Prizren’de kayıt altına alınanlar 14. sayıda 129-130. sayfada, Priştine’de kayıt altına alınanlar 8. sayıda 42-43-48. sayfalarda, Gostivar’da tespit edilenler 81-82. sayıda 145-147-148-153. sayfalarda mevcuttur.

Alta kalanın canı çıksın (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

Ben üldümiyim sterse kiyamet kopsun (Morina, Ç.D., No:31/1981, s.126/Mamuşa).

Çüy yanay baba tarani (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.43/Priştine)

Cendi ekmegini ye başkasının gaylesini çekma (Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.135/Mamuşa).

Vur patlasın, çal oynasın (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.48/Priştine).

3.1.1.3.1.2.17. Sabırsızlık

Acele işe şeytan karışır (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.42/Priştine-Morina, Ç.D., No:31/1981, s.124/Mamuşa).

Acele eden kuçka ya çor ya sakat doğurur (Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.135/Mamuşa).

3.1.1.3.1.2.18. Değer Bilmeme

Çor ülürbadem cüzli olur (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.44/Priştine).

Dinsızın imansız hakkından colur (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.44/Priştine).

Eklenen kuyruk çabuk kopar (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.130/Prizren).

Köpeye ayakkabı giydirirsen onu yer (Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.102/Çerkes).

Ne yavuz ol asarlar ne müti ol basarlar (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.47/Priştine).

3.1.1.3.1.2.19. Açgözlülük

Çevren’de açgözlülük konusuyla ilgili 30 atasözü tespit edilmiştir. Tespit edilen atasözlerinin bulundukları sayı ve sayfa numaraları aşağıda verilecektir.

1. Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.135/Mamuşa.
2. Morina, Ç.D., No:31/1981, s.125-131-132/Mamuşa.
3. Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.130/Prizren.

4. Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145-146-147-148-149-150-151/Gostivar.

5. Yusuf, Ç.D., No:69/1989, s.123/Pirlepe.

6. Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.102/Çerkes.

7. Tanış, Ç.D., No:74/1989, s.102/Kemerhisar.

Alacağım olsun vereceğim olmasın (Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.135/Mamuşa).

Allah bana çualle, ben sana torbayle (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

Çeşmeye kadar yolar, su vermes (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.147/Gostivar).

Kim arır boynuzlar hem kulaklarını kaybeder (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

Koşşının yumurtası daha büyüktür (Hanadan, Ç.D., No:40/1983, S.136/Morina, Ç.D., No:31/1981, s.132/Mamuşa-Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.151/Gostivar).

Kurt giremediği dere de çok balık olduğunu zanneder (Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.102/Çerkes).

3.1.1.3.1.2.20. Kötülük

Çevren’de kötülük konulu 27 atasözü tespit edilmiştir. Tespit edilen atasözlerinin bulunduğu sayı ve sayfa numaraları aşağıda verilecektir.

1. Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.43-44-46-47-48/Priştine.

2. Orlat, Ç.D., No:41/1984, s.122/Vıçıtırın.

3. Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.131-132-133/Prizren.

4. Morina, Ç.D., No:31/1981, s.130/Mamuşa.

5. Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146-148-149-150-153-154/Gostivar.

6. Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.102/Çerkes.

Başkasına kuyi kazma, çendın düşersın. (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.43/Priştine)

Bir fenadan dokuz küve zarar var (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Çürük tahtay çivi tutmaz (Orlat, Ç.D., No:41/1984, s.122/Vıçıtırın).

Fenalıktan el çek, o da senden el çeksın (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.131/Prizren).

Şeytanlara fetva verir (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.153/Gostivar).

3.1.1.3.1.2.21. Kıskançlık

Çevren’de kıskançlık konulu 9 atasözü tespit edilmiştir. Tespit edilen atasözlerinden Prizren’de kayıt altına alınan 14. sayıda 132. sayfada, Mamuşa’da kayıt altına alınanları 31. sayıda 136. sayfada, Gostivar’da kayıt altına alınanlar 81-82. sayıda 152. sayfada, Koçana’da

kayıt altına alınan 5. sayıda 43. sayfada yer almaktadır. Çerkes atasözleri içerisinde de 3 atasözü kıskançlık konulu olup 76. sayıda 101-102. sayfalarda mevcuttur.

İsla meyvaya herçes taş atar (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.132/Prizren).

Pamukçi beyaz köpekten azetmez (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.43/Koçana).

Senin kıskanmadığın adam mutlaka seni kıskanır (Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.102/Çerkes).

Seni geçen atın kuyruğuna asılma (Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.102/Çerkes).

3.1.1.3.1.2.22. Cesaretsizlik

Cesaretli insan bir defa, korkak insan bin defa ölür (Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.102/Çerkes).

İnsan fazla korkarsa kalp atışlarından korkar (Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.102/Çerkes).

3.1.1.3.2. İnsan-Cemiyet

Çevren’de derleme faaliyetleri sonucu kayıt altına alınan verilerde 526 atasözü insan-cemiyet başlığı altında verilen değerlerle ilgilidir. Tespit edilen atasözlerinden 35 tanesinde sosyal iş birliği/dayanışma, 263 tanesinde sosyal hiciv, 14 tanesinde mevkiye rağbet, 7 tanesinde yöneticilik, 3 tanesinde mülkiyet, 42 tanesinde ekonomi, 38 tanesinde eğitim, 33 tanesinde iş ve zamanın değerlendirilmesi, 59 tanesinde kabiliyetlerin değerlendirilmesi, 32 tanesinde düşmana karşı uyanık olma konuları işlenmiştir.

3.1.1.3.2.1. Sosyal İş Birliği/Dayanışma

Sosyal iş birliği/dayanışmanın ön plana çıktığı 35 atasözü ve bu atasözlerinin bulunduğu sayı ve sayfa numaraları aşağıda verilecektir.

1. Hafız, Ç.D., No:28, s.118/Priştine
2. Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.43-44-45-46-47/Priştine.
3. Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.128-129-130-131-133/Prizren.
4. Morina, Ç.D., No:31/1981, s.131/Mamuşa
5. Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145-146-147-149-150-153/Gostivar.
6. Eren, Ç.D., No:5/1975, s.43-44/Koçana.
7. Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.102/Çerkes.

Akıl akıldan üstündür (Hafız, Ç.D., No:28, S.118/Priştine).

Baş başa vermeyince, taş yerinden kalkmaz (kalkmas) (Yusuf, Ç.D., No:8/1975,

s.43/Priştine- Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.128/Prizren).

Bir elin nesi var iki elin sesi var (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Bir sadaka bin belayı savdırır (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Hem düğün hem ölüm insanlarla olur (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.149/Gostivar).

Hiçbi parmak birbirinden ayrılmas (her parmaklar birdır) (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.131/Prizren).

Komşı komşının aynasıdır (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.46/Priştine).

3.1.1.3.2.2. Sosyal Hiciv

Çevren’de sosyal hicivin ön plana çıktığı 262 atasözü tespit edilmiştir. Tespit edilen atasözlerinin bulunduğu sayı ve sayfa numaraları aşağıda verilecektir.

1. Hafız, Ç.D., No:28, s.118-119/Priştine.
2. Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.42-43-44-45-46-47-48-49/Priştine.
3. Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.128-129-130-131-132-133/Prizren.
4. Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.135-136/Mamuşa.
5. Morina, Ç.D., No:31/1981, s.124-125-126-127-128-130-131-132-133-134/Mamuşa.
6. Orlat, Ç.D., No:41/1984, s.122-123/Vıçitırın.
7. Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145-146-147-148-149-150-151-152-153-154/Gostivar.
8. Eren, Ç.D., No:5/1975, s.42-43-44/Koçana.
9. Yusuf, Ç.D., No:69/1989, s.123/Pirlepe.
10. Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.101-102/Çerkes.
11. Tanış, Ç.D., No:74/1989, s.102-103/Kemerhisar.

Alet işler el ügünür (Morina, Ç.D., No:31/1981, s.125/Mamuşa-Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar-Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.42/Priştine).

Alışmış kudurmuştan beterdir (Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.135/Mamuşa-Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

Araba haçan kırılır, yol çok uzun cüsterır (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.42/Priştine).

Ben derim şap, o der şeker (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Biri yer biri bakar kıyamet ondan kopar (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.128/Prizren-Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Bulmuş çüyi şüpeksız, cezey degeneksız (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.43/Priştine).

Çendi insanınle ye iç, alışveriş etme. (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.44/Priştine)-Cendi insanınle ye iç pazarlık yapma (Orlat, Ç.D., No:41/1984, s.123/Vıçitırın).

Davetli olmayan müsafırın yeri kapi arkasındadır (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.130/Prizren)

Fukaranın düğününde davul paralanır-yırtılır (Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.135/Mamuşa).

Gendi düşen aglamas (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Kuzi can derdinde, kasap et derdinde (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.43/Koçana).

Tok açın halinden anlamas (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.153/Gostivar).

3.1.1.3.2.3. Mevkiye Rağbet

Çevren’de mevkiye rağbet konulu 14 atasözü tespit edilmiştir. Tespit edilen atasözlerinden Prizren’de kayıt altına alınanlar 14. sayıda 128-129. sayfalarda, Priştine’de kayıt altına alınanlar 8. sayıda 43-44-45-46. sayfalarda, Koçana’da kayıt altına alınanlar 5. sayıda 42 ve 43. sayfalarda, Pirlepe’de kayıt altına alınan 69. sayıda 123. sayfada yer almaktadır. Türkiye’nin Kemerhisar ilçesinden yapılan derlemede de mevkiye rağbet konulu atasözü tespit edilmiştir. Çerkes atasözleri içerisinde de konuyla alakalı olarak bir atasözü bulunmakta ve 76. sayıda 101. sayfada yer almaktadır. Priştine’de “*Büçülmeyen eli üp*” (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, S.43) atasözü Prizren’de “*Çesemediğin eli üp da başına ko*” (Hafız, Ç.D., No:14/1977, S.129) şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Ambardaki fare açlıktan ölmez (Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.101/Çerkes).

Çimin kuveti, onun kudreti (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.44/Priştine).

Deveci ile konuşan kapisini bol yapar (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.42/Koçana).

Katıra: Baban çim? sormişlar. Dayım attır demiş (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.46/Priştine).

Pirenin babasını sorar (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.43/Koçana).

3.1.1.3.2.4. Yöneticilik

Çevren’de yöneticilik konulu 7 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinden Prizren’de kayıt altına alınanları 14. sayıda 128-130-132. sayfalarda, Priştine’de kayıt altına alınanlar 8. sayıda 43 ve 45. sayfalarda, Mamuşa’da kayıt altına alınan 31. sayıda 126-131, 40. sayıda 136. sayfada, Gostivar’da kayıt altına alınanlar 81-82. sayıda 146 ve 150. sayfada yer almaktadır. Bu atasözleri içerisinde tespit edilen “*Balık baştan kokar*” atasözü Priştine, Mamuşa ve Gostivar’da; “*İçi karpuz bi koltuga sığmaz-alınmaz*” atasözü ise Priştine ve Mamuşa’da tespit edilen ortak atasözlerindendir.

Arzu iktideni tevdil eder (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.128/Prizren).

Efendiy efendi eden hademesidir (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.130/Prizren).

Kimdedir müür, odur Sülüman (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

3.1.1.3.2.5. Mülkiyet

Begirden eşeğe düşmüş (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.42/Koçana)

Mal, can yongasıdır (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.46/Priştine).

Paradır can yongası (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.152/Gostivar).

3.1.1.3.2.6. Ekonomi

Çevren'de ekonomi ile ilgili 42 atasözü tespit edilmiştir. Tespit edilen atasözlerinden 12 tanesi Priştine, 5 tanesi Prizren, 11 tanesi Mamuşa, 1 tanesi Vıçitırın, 11 tanesi Gostivar, 3 tanesi Koçana bölgelerindendir. Kemerhisar (Türkiye) bölgesinden de 2 atasözü ekonomi ile ilgilidir. 7 atasözü ortak olmakla birlikte bu atasözleri her bölge içinde ayrı ayrı değerlendirilmiş toplam sayıda ise bir kez değerlendirilmiştir. Tespit edilen atasözlerinin bulunduğu sayı ve sayfalar aşağıda verilecektir.

1. Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.42-43-44-46-47-48/Priştine.
2. Hafız, Ç.D., No:28, s.119/Priştine.
3. Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.128-129-131-132-133/Prizren.
4. Morina, Ç.D., No:31/1981, s.125-130-131-133-134-135-136/Mamuşa
5. Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.136/Mamuşa.
6. Orlat, Ç.D., No:41/1984, s.123/Vıçitırın.
7. Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145-147-149-150-151-152-154/Gostivar.
8. Eren, Ç.D., No:5/1975, s.42/Koçana.
9. Tanış, Ç.D., No:74/1989, s.102-103/Kemerhisar.

Ak akçe kara cün için (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.42/Priştine)-Ak akçe kara gün içindir (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

Akmase damlar (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

Çarle zarar ortaktır (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.44/Priştine-Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.129/Prizren).

Damlaya damlaya sel olur (Orlat, Ç.D., No:41/1984, s.123/Vıçitırın).

Evdeçi Pazar çarşıda uymas (Hafız, Ç.D., No:28, s.119/Priştine).

Yol yürümekle, borç üdemekle biter (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.154/Gostivar).

3.1.1.3.2.7. Eğitim

Çevren’de eğitimle ilgili 38 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinden 4 tanesi Priştine, 2 tanesi Viçitırın, 6 tanesi Mamuşa, 13 tanesi Prizren, 2 tanesi Pirlepe, 17 tanesi Gostivar, 1 tanesi Koçana, 2 tanesi Kemerhisar (Türkiye) bölgelerinden derlenmiştir. Bu atasözlerinden 7 tanesi ortak olmakla birlikte her bölge için ayrı ayrı toplam sayıda ise bir kez değerlendirilmiştir. Tespit edilen atasözlerinin bulunduğu sayı ve sayfa numaraları aşağıda verilecektir.

1. Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.42-45/Priştine.
2. Orlat, Ç.D., No:41/1984, s.123/Viçitırın.
3. Morina, Ç.D., No:31/1981, s.124-125-129-131-132/Mamuşa.
4. Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.128-129-130-131-132-134/Prizren.
5. Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145-146-147-150-151-152-153-154/Gostivar.
6. Yusuf, Ç.D., No:69/1989, s.123/Pirlepe.
7. Eren, Ç.D., No:5/1975, s.43/Koçana.
8. Tanış, Ç.D., No:74/1989, s.102-103/Kemerhisar.

Ağaç yaş için egrılır (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.42/Priştine-Orlat, Ç.D., No:41/1984, s.123/Viçitırın-Morina, Ç.D., No:31/1981, s.124/Mamuşa).

Akıl yaşta diel, baştadır (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.42/Priştine-Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.128/Prizren).

Armut, armut altına düşer (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.42/Priştine-Morina, Ç.D., No:31/1981, s.125/Mamuşa-Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

At bine bine, insan göre göre (Yusuf, Ç.D., No:69/1989, s.123/Pirlepe).

Demir kızgın için düğülür (egırılır) (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.130/Prizren).

Ustadan usta var (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.153/Gostivar).

Zanat kınat(tır) (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.134/Prizren-Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.154/Gostivar).

3.1.1.3.2.8. İş ve Zamanın Değerlendirilmesi

Çevren’de iş ve zamanın değerlendirilmesini ifade eden 33 atasözü tespit edilmiştir. Tespit edilen atasözlerinden 6 tanesi Prizren, 4 tanesi Mamuşa, 10 tanesi Priştine, 10 tanesi Gostivar, 3 tanesi Koçana’dan derlenerek kayıt altına alınmıştır. Çerkes atasözleri arasında bir atasözü de bu grupta değerlendirilebilir. Tespit edilen atasözlerinin bulunduğu sayı ve sayfa numaraları aşağıda verilecektir.

1. Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.128-129-130-131-134/Prizren.
2. Morina, Ç.D., No:31/1981, s.125-131-136/Mamuşa.
3. Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.43-45-46-47-49/Priştine.
4. Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145-146-147-149-152/Gostivar.
5. Eren, Ç.D., No:5/1975, s.43-44/Koçana.
6. Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.102/Çerkes.

Akşamın işini sabaha koma (Morina, Ç.D., No:31/1981, s.125/Mamuşa)/Akşamın işini sabaya bırakma (Priştine).

Bakersen bag olur, bakmasen dag olur (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.43/Priştine).

Erçen kalkan işine, altın takar dişine (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.130/Prizren).

Fırsadi elden kaçırın bahtından şikâyet etmemelidir (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.131/Prizren).

Yemegi ye yatışınca, rubai gi yakışınca (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.44/Koçana).

Yeni cün yeni nafaka (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.49/Priştine).

3.1.1.3.2.9. Kabiliyetlerin Değerlendirilmesi

Çevren’de kabiliyetlerin değerlendirildiği 59 atasözü tespit edilmiştir. Priştine’de kayıt altına alınan “*Mızrak çuvala cirmes*” (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.46) atasözü Prizren’de “*Sırık çuvala cirmes*” (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.133) şeklinde değerlendirilmiş olup atasözünün maddi kültür unsuru açısından değişmiş olduğu görülmektedir.

Bu atasözlerinin bulunduğu sayı ve sayfa numaraları aşağıda verilecektir.

1. Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.128-130-131-132-133-134/Prizren.
2. Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.42-43-45-46-47-48-49/Priştine.
3. Hafız, Ç.D., No:28, s.118-119/Priştine.
4. Morina, Ç.D., No:31/1981, s.125-126-128-131-133/Mamuşa.
5. Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.135-136/Mamuşa.
6. Orlat, Ç.D., No:41/1984, s.122/Vıçitırın.
7. Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145-146-148-150-151-152-153/Gostivar.
8. Eren, Ç.D., No:5/1975, s.42-44/Koçana.
9. Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.102/Çerkes.

Adamın islası iş başında belli olur (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.128/Prizren).

Ağaçtan maşa, çingeneden paşa olmas (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.42/Priştine).

Bülbüle altın kafes zindandır (Hafız, Ç.D., No:28, s.118/Priştine).

Çavdar unundan baklava olmas (Hafız, Ç.D., No:28, s.119/Priştine).

Çürük temek bina tutmaz (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.43/Priştine).

Her yigidin bir yogurt yeyişi vardır (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.45/Priştine).

Onun bokundan kerpiç olmas (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.152/Gostivar).

Yeni elek yüksekte asılır (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.49/Priştine).

3.1.1.3.2.10. Düşmana Karşı Uyanık Olma

Çevren’de düşmana karşı uyanık olmayı öğütleyen 32 atasözü tespit edilmiştir. Tespit edilen atasözlerinin bulunduğu sayı ve sayfa aşağıda verilecektir.

1. Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.135-136/Mamuşa.
2. Morina, Ç.D., No:31/1981, s.125/Mamuşa.
3. Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.42-44-46-47-48/Priştine.
4. Hafız, Ç.D., No:28, s.119/Priştine.
5. Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.129-132-134/Prizren.
6. Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146-148-149-151-153/Gostivar.
7. Eren, Ç.D., No:5/1975, s.43-44/Koçana.
8. Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.102/Çerkes.
9. Orlat, Ç.D., No:41/1984, s.123/Viçitırın.

Aç cüzünü se açarla (Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.135/Mamuşa).

Buzun kalınlığına, çüpeğin uyuduğuna inanma (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.129/Prizren).

Çimsenin ipile bunara kiverılme (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.44/Priştine).

Çok egılme basarlar, çok yükselme asarlar (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.44/Priştine).

Düşmanın oturup kalktığı yeri bilmiyorsan peşine düşme (Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.102/Çerkes).

Karanca kadar düşmanını karşında aslan bil (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.132/Prizren).

Sözün ettiğin kimse her an kapının eşiğindedir (Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.102/Çerkes).

3.1.1.3.3. Bilgi ve Hakikat

Atasözleri tecrübenin birikimini değerler üzerinden anlatırken bilginin ağır bastığı ve hakikatin vurgulandığı görülmektedir. Çevren’de tespit edilen 145 atasözünde bilgi ve hakikat ön plana çıkarılmıştır. 8 atasözünde direk olarak aklın ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Tespit edilen atasözlerinin bulunduğu sayı ve sayfalar aşağıda verilecektir.

Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.42-43-44-45-46-47/Priştine.

Hafız, Ç.D., No:28, s.118-119/Priştine.

Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.128-129-130-131-132-133/Prizren.

Morina, Ç.D., No:31/1981, s.124-125-126-127-128-130-131-134/Mamuşa.

Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.135-136/Mamuşa.

Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145-146-147-148-149-150-151-152-153-154/Gostivar.

Yusuf, Ç.D., No:69/1989, s.123/Pirlepe.

Orlat, Ç.D., No:41/1984, s./Vıçitırın.

Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.102/Çerkes.

Tanış, Ç.D., No:74/1989, s.103/Kemerhisar.

Agir taş yerinden oynamas (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.42/Priştine).

Akıl büyük sermayedir (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.128/Prizren-Morina, Ç.D., No:31/1981, s.125/Mamuşa).

Akıl paralen alınmaz (Morina, Ç.D., No:31/1981, s.124/Mamuşa-Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

Akıl yaşta deydır, akıl baştadır (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.42/Priştine-Morina, Ç.D., No:31/1981, s.125/Mamuşa).

Büyük başın büyük derdi var (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Çişi her bilmediğini ayağının altına alsa cüke değer (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.129/Prizren)

Çüti süz kılıçtan daha çeskindır (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.44/Priştine).

Dilinci ekmek parçelerini, alim süz parçelerini toplar (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.130/Prizren).

Topraktan olmişik, topraga düneçis (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.153/Gostivar).

Uyku küçük ölümdür (Yusuf, Ç.D., No:69/1989, s.123/Pirlepe).

3.1.1.3.4. Dünya Görüşü

3.1.1.3.4.1. Kader

3.1.1.3.4.1.1. Kader Fikri

Çevren’de kader fikrinin ön plana çıktığı 21 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinin ölümü kabul etmeyle ilgili olduğu görülmektedir. Tespit edilen atasözlerinin bulunduğu sayı ve sayfalar aşağıda verilecektir.

1. Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.45/Priştine.
 2. Morina, Ç.D., No:31/1981, s.133/Mamuşa.
 3. Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145-146-147-149-150-151-152/Gostivar.
 4. Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.102/Çerkes.
- Kaç nerden kaçarsen, ölümünden kaçamasın (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).
- Öyle imiş yazılı (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.152/Gostivar).
- Allah bildirmemiş (insana haçın ülecek) (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).
- Ecel celdi cihane, baş agrisi behane (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.45/Priştine).
- Ne yazıldıysa hep o olacak (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.152/Gostivar).
- Olacaga çare yoktur (Morina, Ç.D., No:31/1981, s.133/Mamuşa).

3.1.1.3.4.1.2. Nasip

Çevren’de nasip konusunun işlendiği 27 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinin bulunduğu sayı ve sayfalar aşağıda verilecektir.

1. Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.128-129-131/Prizren
 2. Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.43-44-46/Priştine.
 3. Eren, Ç.D., No:5/1975, s.42-43/Koçana
 4. Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145-146-147-149-150-151-152/Gostivar.
- Ahmak ola gam yeye, çim kazana çim yeye (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.128/Prizren).
- Çimse çimsenin kısmetini yeyemez (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.44/Priştine).
- Kısmeti lazım arayasın (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).
- Misafir on kısmetle gelir, birini yer, dokuzunu bragar (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.151/Gostivar).

3.1.1.3.4.1.3. Tanrı

Çevren’de tanrı konulu 32 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinin bulundukları sayı ve sayfa numaraları aşağıda verilecektir.

1. Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.42-43-44-45-49/Priştine.
2. Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.129-130-132-134/Prizren.
3. Morina, Ç.D., No:31/1981, s.130/Mamuşa.
4. Eren, Ç.D., No:5/1975, s.43/Koçana.

5. Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145-146-147-149-151-153/Gostivar.

Allah babanın bahçesinde çeşit çeşit çiçek var (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.42/Priştine).

Çekilen gam Kadir'ındır (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.129/Prizren)

Çor leylegın Allah yapar yuvasını (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.44/Priştine).

Hayır Allah'tan, şer şeytandan celır (Morina, Ç.D., No:31/1981, s.130/Mamuşa).

Kul sıkışmadan ızır yetişmez (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.43/Koçana-Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.151/Gostivar).

3.1.1.3.4.2. Determinizm (sebepe-netice münasebeti)

İşleyen igne pas tutmaz (Hafız, Ç.D., No:28, s.119/Priştine-Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.132/Prizren-Morina, Ç.D., No:31/1981, s.131/Mamuşa).

Üzüm üzüme baka baka kararır (Orlat, Ç.D., No:41/1984, s.122/Vıçitırın-Morina, Ç.D., No:31/1981, s.135/Mamuşa).

Cün sabahdan belli olur (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.43/Priştine).

İsla cün sabatan belli olur (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.132/Prizren).

3.1.1.3.4.3. Değerlerin Değişmesi

Değerlerin değişmesiyle ilgili olarak Çevren'de 10 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinin bulunduğu sayı ve sayfalar aşağıda verilecektir.

1. Morina, Ç.D., No:31/1981, s.127-130-131-135/Mamuşa.
2. Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.44-47-48-/Priştine.
3. Eren, Ç.D., No:5/1975, s.42-43/Koçana.
4. Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148-153-154/Gostivar.

Cahilen konuşan cahil olur (Morina, Ç.D., No:31/1981, s.127/Mamuşa).

Çiminle cezarsın, ona benzersin (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.44/Priştine).

Eski köyde (kuvde) yeni adet. (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.42/Koçana-Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar)

Kırk gün kiminle gezersin öle olursun (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.43/Koçana).

Rezille rezil olursun (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.153/Gostivar).

3.1.1.3.5. Diğer

Çevren'de konuları bakımından gruplanamayan 116 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözleri aşağıda verilecektir. Gruplanamayan 116 atasözü mevcut.

A

Açma eski yaraları (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

Adamdır evin diregi (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

Adını istemem duyayım (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

Allah düşürmesin yok ne yapasın (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

Aptal (saf) millet yoktur (Tsey, Ç.D., No:76/1990, s.102/Çerkes).

Arfe (bayram) cününde kurban semirmez (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.128/Prizren).

Asan kesen (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

Ayaklarını yıkayasın, suyuni içesin (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

B

Babanın adi ananın tadı unutulmaz (Prizren-Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.135/Mamuşa).

Baba tuttum bir hırsız -getir derim, gelmes, sol derim solmas (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

Bal yemeyenin yüregi ağırmas (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.128/Prizren).

Bardakla içesin (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Başa celen mala citsin (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.128/Prizren).

Bekler nasıl hut (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Bi deliği olan siçan çabuk tutulur (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.128/Prizren).

Bu dünya bi yağlı kuyruktur çi yeyene aşk olsun (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.129/Prizren).

Bulan bi cüna, kaybeden bin cüna (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.129/Prizren).

Büyük evin masrafı büyük olur (Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.135/Mamuşa).

C-Ç

Can çıkar huy çıkmas (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.129/Prizren).

Çek koparma (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.147/Gostivar).

Çenefe (kaprivaya) cügüldi vurmas (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.129/Prizren).

Çog için isem fukara, okayçin dili (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.147/Gostivar).

D

Da isla ümitse murat (Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.135/Mamuşa).

Da iiy as ama has (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.147/Gostivar).

Da iiy kinlesinler, se acısınler (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.147/Gostivar).

Da popun şapkası eksiktir (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.147/Gostivar).

Dag adami hasta eder sag adami (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.130/Prizren).

Deni ceri dünmes (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.130/Prizren).

Dildir bardak kırılacak (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.147/Gostivar).

Dildir şeker erısın (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.147/Gostivar).

Dışarısı lale, içerisi hale (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.147/Gostivar).

Dokunmadan kimse dokunmas (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.147/Gostivar).

Düğün etsıs olmas (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.147/Gostivar).

Düşünen için borç çok ağırdır (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.147/Gostivar).

E

El evladi evlad olmas (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Ekmegi hiçbir zaman basma (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Ekmek vuracak (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Ev kariyın aglar (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Evinde kuş süti bulunur (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Evlat hem ingeneyle dost yapar (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Evlat için ana baba feda olur (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Ev hayduti da fenadır yabancidan (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

F

Fena diyeceğine, iiy de (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Fena laf unutulmas (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Fenalık birden gelir (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Fukaranın harci ikidir (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

G

Geçmişe mazi derler (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Gelecek akli ama geç olacak (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Gelemes küçük parmagına (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Gelmeydi başına, yok ne yapasın (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Gelmiştir dine, imana (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Gendi eliyle, gendi başını vurur (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Gendi işini bırakmadan, aleme saygi yapamasın (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Getırma işini bırakmadan, aleme saygi yapamasın (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Getırma işini parmakle güstersınler (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Girmeydi fena kon evine, yok ne yapasın (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Git nere gidersen, gendi evinden daa iiy yoktur (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Gitma tikenlere (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Giyintıriyım, beslemeyim (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Güzeli bakmak sevaptır (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

H

Haçın alır aşesine aç kapıları (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Haçın gürürüm kusacağım gelir (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.149/Gostivar).

Haçın ister fenalık gelsin sormas (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.149/Gostivar).

Haçın yoktur, hem padişah yemes (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.149/Gostivar).

Hala ekmege papo dersin (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.149/Gostivar).

Halal mal bogazdan geçer (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.149/Gostivar).

Halal mal kaybulmas (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.149/Gostivar).

Halal olsun seni doguran anaya (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.149/Gostivar).

Hediye baldan tatlıdır (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.149/Gostivar).

Hem fukara hem fodul (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.149/Gostivar).

Her başlangıç zordur (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.149/Gostivar).

Her şey vaktinde (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.149/Gostivar).

Her maçkanın var müstekleri (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.149/Gostivar).

Hem yağmur yagar, hem güneş var (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.149/Gostivar).

Her güzelin bir huyi var (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.149/Gostivar).

Her haçın, doğrılık çıkar (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.149/Gostivar).

İ

İki boz bir yap (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

İnsan haçın itiyarlanır, olur nasıl maksım (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

İnsandır nasıl sırça (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

İnsanın çak patlasın perdesi (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

İsem kara, dilim çingene (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

İster istemez iş arır (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

K

Kara isem dilim çingenka (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

Kar beyaz (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

Karıştırmıştırler fesleri (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

Karma karışık (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

Karisıs ev çiçeksis yaza benzer (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.132/Prizren).

Karisıs ev bülbülsüs kafestır (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.132/Prizren).

Kışın geriyedir (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

Kocadır evin diregi (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.151/Gostivar).

Koptiler işlerken (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.151/Gostivar).

Koyşidan daa yakın yoktur (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.151/Gostivar).

Koyşi koyşiyi istemes, Allah bırakmasın kayşısız (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.151/Gostivar).

Kördan güs arama (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.151/Gostivar).

Kurban arfe cüni semirmez (Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.135/Mamuşa).

Küçük evlatların gaylesi küçüktür (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.151/Gostivar).

Küçük parmagına gelemes (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.151/Gostivar).

M

Müslüman dini aşikare (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.151/Gostivar).

N

Nasıl büyük geline oyle küçüğüne (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.151/Gostivar).

Nasıl kan güzlerime karşı durur (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.151/Gostivar).

Nasıl keçi koinler içine (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.151/Gostivar).

Ne aradi, buldi (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.151/Gostivar).

Neresi ağır, orasi bağırır (Orlat, Ç.D., No:41/1984, s.123/Vıçıtırın).

P

Pişin cana sora yana (Morina, Ç.D., No:31/1981, s.133/Mamuşa).

Ş

Şeker suya batmadı (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.153/Gostivar).

T

Tutulan beygir hor... (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.153/Gostivar).

U

Ucuzun bir manası, pahalının bir manası... (Yusuf, Ç.D., No:69/1989, s.123/Pirlepe).

V

Vuraca ilik (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.154/Gostivar).

Vuramamış ota, vurmuş semere (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.154/Gostivar).

Vuru semere, anlasın eşek (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.154/Gostivar).

Y

Yapamassen bozma (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.154/Gostivar).

Yanlış hesap, Bagdattan düner (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.154/Gostivar).

Yedığı ekmek vuracak (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.154/Gostivar).

Ye nasıl gendi malını (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.154/Gostivar).

Yigit ise çıksın meydana (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.154/Gostivar).

Yok nere gider da fena (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.154/Gostivar).

3.1.1.3.6. Atasözü Olarak Değerlendirilmiş Deyimler

91 adet atasözü olarak değerlendirilmiş ama deyim olan söz varlığı mevcuttur.

A

Agzi var dili yok (Vıçıtırın- Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

Anamdan süti burnumdan çıktı (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

Aradi belasını buldi (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

Aramış (belasını) bulmuş (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

Arır belasını zorle (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

Arır mumle (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

Arır mumle, şandanla (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

Astari yüzünden pali (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.145/Gostivar).

B

Bal akar agzından (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Başını bragar (onun için) (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Başını üşütmişin (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Başkasi gürmiş hayrını (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Bekler gükten düşün (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Beş pare kani etmes (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Bir pireyçin yorgani yakar (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Boş elle geldi (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Bu kulaktan girdi, obirından çıktı (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Burni düşsa yere, egilmes (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Burni düşsa yere, almaş (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Burnimdan çıkardi (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

C-Ç

Cani ceeneme gitsın (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Ceeneme kadar yolu var (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.146/Gostivar).

Çel başa şimşir tarak (Priştine- Morina, Ç.D., No:31/1981, s.128/Mamuşa).

Çikarmas güzlerini (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.147/Gostivar).

Çikti yunmamış (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.147/Gostivar).

Çok tuzlidur (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.147/Gostivar).

D

Deriyle gemik kalmıştır (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.147/Gostivar).

Dert evlatlarla, dert evlatsız (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.147/Gostivar).

Duvarın kulakları var (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.147/Gostivar).

Duvarın kulakları, çitın da güzleri var (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.147/Gostivar).

Dükân kapısı, rahmet kapısı (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.147/Gostivar).

E

Etma bulma...

Ey insan cennette (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.45/Priştine).

F

Fes düştü cel cüzükti (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.45/Priştine).

G

Gecesini gün yapar (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Gelmiş bıçak bogazına (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Gendi gülgesinden korkar (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Girmedir günler torbaya (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Girmeydi alemin agzına (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Girmeydi fenalık, çıkmaz (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Gükte ararken yerde bulmak (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Günal(arı)ni vermez (Eren, Ç.D., No:5/1975, S.43/Koçana-Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Gükten düşme yoktur (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

Güz güze inanmas (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.148/Gostivar).

H

Halep orda ise arşın burda (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.45/Priştine).

Halep uzak ise arşın yakındır (Hafız, Ç.D., No:14/1977, s.131/Prizren).

Hazır mezarın bayat ülisi (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.45/Priştine).

Hem borçlı hem topuzlı (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.149/Gostivar).

Her mancaya (yemeğe) karabüber olma (Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.136/Mamuşa).

Her yemeğe biber olma (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.149/Gostivar).

Her süze kulak asma (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.149/Gostivar).

Herkes arır akranını (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.149/Gostivar).

Herkes bilir işini (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.149/Gostivar).

Hülyayle rüya, battırır suya (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.149/Gostivar).

İ

İçi el bir baş için (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.46/Priştine).

İhtiyarlık maskaralık (Morina, Ç.D., No:31/1981, s.131/Mamuşa- Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

İki el bir baş için (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

İki ayagın bir pabuşa girmiştir (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

İki duşman bir yastıkta (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

İnsanın cüzünü toprak doyurur (Priştine).

İyy dielim, iyy olsun (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.149/Gostivar).

K

Kaç yagmurdan düş doliya (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

Kadır gününde dogmuştır (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

Kaldi parmagiyle ağzında (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

Kaldırmıştır burnuni (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

Karancay basmas (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

Karının akli uzun saçı kısa (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

Kel başa şimşir tarak (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

Kima niyet, kima kismet (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

Kiman varımış gene var (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

Kiman yoktur Allah versın (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.150/Gostivar).

Kimisine ana kimisine üge ana (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.151/Gostivar).

Konuş yogise ışın (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.151/Gostivar).

Koyarken kaş, çıkarır güs (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.151/Gostivar).

Koymuştur başını torbaya (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.151/Gostivar).

Kuri yerden nem kapar (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.46/Priştine).

Kuş sütü bulunur (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.151/Gostivar).

M

Mumle arır (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.151/Gostivar).

P

Pire için yorgani yaktı (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.47/Priştine).

R

Refkilen mabet kaprivalen (ısırgan otu) tahret (Hanadan, Ç.D., No:40/1983, s.136/Mamuşa).

Refkilen mabet dereye hendek (Morina, Ç.D., No:31/1981, s.134/Mamuşa).

S

Saçi uzun akli kısa (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.47/Priştine-Morina, Ç.D., No:31/1981, s.134/Mamuşa).

Sui bulandırmas (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.153/Gostivar).

T

Take düştü kel çıktı (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.44/Koçana).

Tüçürdüğünü yalama (Yusuf, Ç.D., No:8/1975, s.48/Priştine).

Tükürükle bogarler (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.153/Gostivar).

Y

Yakti canımı (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.154/Gostivar).

Yapmış başi çeksın (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.154/Gostivar).

Yeicek başını (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.154/Gostivar).

Yer altında aradım, yer üstünde buldum (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.154/Gostivar).

Yenliktır eli (Hasan, Ç.D., No:81-82/1991, s.154/Gostivar).

3.1.1.4. Atasözleriyle İlgili Araştırma-İnceleme-Karşılaştırma Yazıları

Çevren Dergisi'nin üçüncü yılında (1975) yayınlanan beşinci sayısında Emil Katon tarafından kaleme alınan, Nimetullah Hafız tarafından çevrilen "*Balkanlarda Türk Atasözlerinin Eski Yazıları*" adlı yazı yayımlanır. Katon, 19. Yüzyıl itibariyle ülkelerin milli bağımsızlık için etnograf, folklor ve dil araştırmalarına yöneldiğini, Balkan Milleti'nin de bu cereyana kapıldığını, yaşayan bir olgu olan halk dilinin kendisini folklorda gösterdiğini bu sebeple deneme faaliyetlerine önem verilerek, büyük çalışmalar yapıldığını belirtir. Katon, bu yüzyılda Balkan Milleti'nin Türklerle yaşayan bir millet olduğunu, Türk Dilinin devlet dili sayıldığını, ana dili olmadığı halde Balkan halkının Türkçe'ye hâkim olduğunu vurgular. Balkan yarımadasında Türk folkloru çerçevesinde yapılan araştırmalar yetersizdir. Yapılan çalışmalar ise Türk Dilini kendi anadili gibi tanımayan yabancı uyruklular tarafından yapılmıştır. Bu çalışmalar Türk dilinin fonetik yapısına uymamakla birlikte daha çok Bulgar ve Sırp imlasıyla yazılmıştır. Katon'un yaptığı çalışmada amacı Türklerden alınan atasözlerinin dil bozukluklarını gidermek, yanlışları düzeltmektir. Metin düzeltmelerinde ise kendisine Nimetullah Hafız'ın yardım ettiğini ifade eder. Nimettullah Hafız, Balkanlarda yaptığı derlemeler ile ön plana çıkan bir isimdir. Bu nedenle bölgeye ve bölgede kullanılan atasözlerine hakimdir. Bu durum, neden düzeltmeleri Hafız'ın yapmış olabileceği konusunda kanı oluşturabilir (Katon, No:5/1975, s. 30-31).

Katon, Penço Radov (Radioğlu)'ndan bahseder. Bulgaristan doğumlu olan Radov'un yazma eserinin bulunması sonucu anonim kalmaktan kurtulduğunu ifade eder. Radov, Bulgaristan'da ilk basımcı ve ilk kitapçı vazifelerinde bulunan isimlerden biridir. Gezen kitapçı rolüyle Bulgaristan'da kitap satar, Bulgarca yayınlanan eserlere ilaveten Türkolojiyle ilgili kitapları da bulunmaktadır. Bu kitaplar şunlardır: *Türkçe-Bulgarca Sözlük*, *Türk Atasözleri*, *Ezop'un ve Diğer Masallar*. Kitap Şerif'ten alınma eserinin aslında bir kitap olmadığı 0.52x39 cm ölçülerinde bir levha olduğu, bu levhanın işlemeli bir çerçeveye sahip olduğu ve başlığın üstünde güneş ve haç sembol işaretleri ve onun üstünde de açık kitap suretinin bulunduğunu ifade eden Katon, bu semboller etrafında iki melek figürünün bulunduğunun da altını çizer. Başlıktan sonra numarasız üç sütun halinde atasözleri metni bulunmaktadır. İlk yirmi cümle Katon tarafından atasözü olarak kabul edilmez. Bunlar atasözünden ziyade edebi bir formül gibi durmaktadır. Aralarında atasözleriyle yakınlığı tespit edilen üç cümle ise istisna olarak edebi formül teriminin dışında bırakılır. Atasözleriyle yakınlığı tespit edilen üç cümle şu şekildedir:

Kork Allahtan, kork Allahtan korkmayandan.

Komşunu sevmeyen kişi, Allah'ı da sevmez.

Sadaka verirsen fukaraya, ödünç verirsin Tanrıya.

Dini çözümlemeli ön metinlerin öteki metinlerden alt başlıkla ayrıldığını ifade eden Katon, başlığın şu şekilde olduğunu belirtir: “*Nepakende nasihatler ki, çok alım ulamelerden tecruke olunun söylemiştir.*” Daha sonra ise metinde olan atasözleri sıralanır (Katon, No:5/1975, S.32-33). Tespit edilen atasözlerini konuları bakımından sınıflandırdığımızda övülen değerlerde iyilik, dostluk, sabır, empati, temkin, çalışkanlık; yerilen değerlerde açgözlülük, tembellik, çıkarıcılık, umursamazlık, kibir, cesaretsizlik; insan ve cemiyette sosyal birlik, sosyal hiciv, ekonomi, iş ve zamanın yönetimi; dünya görüşünde tanrı, kader; bilgi ve hakikat ve değerlerin değişmesiyle ilgili atasözleri karşımıza çıkmaktadır. İyilikle ilgili 11, dostlukla ilgili 1, sabırla ilgili 4, çalışkanlıkla ilgili 1, empatiyle ilgili 1, temkinle ilgili 5, açgözlülükle ilgili 2, tembellikle ilgili 1, çıkarıcılıkla ilgili 3, umursamazlıkla ilgili 1, kibirle ilgili 5, cesaretsizlikle ilgili 1, sosyal birlikle ilgili 2, sosyal hicivle ilgili 7, ekonomiyle ilgili 3, iş ve zamanın yönetimiyle ilgili 1, tanrı ile ilgili 2, kaderle ilgili 1, bilgi ve hakikatle ilgili 30, değerlerin değişmesiyle ilgili 1 toplamda 83 atasözü tespit edilmiştir. Katon, Radioğlu'nun *Türkçe-Bulgarca Sözlüğü*'nden de bahseder. Bu eser ilk Türkçe-Bulgarca Sözlük olması açısından önemlidir. Sözlük altı bölümden oluşmaktadır. “*Nasbenninde İstimal Olunan Temsiller*” başlığını taşıyan dördüncü bölümde ötekiler arasında tespit edilen tam atasözleri de Katon tarafından tespit edilerek kayıt altına alınmıştır (Katon, No:5/1975, s.37).

Çevren Dergisi'nin beşinci yılında (1977) yayınlanan on altıncı sayısında ise Aydın Oy "Cevahir-i Şankiye ve Atasözleri" adlı yazısıyla karşımıza çıkmaktadır. Cevahir-i Şankiye, Mehmet Beg tarafından iki cilt olarak yazılmış bir kitaptır. Oy, atasözlerine ilk kez geniş ilgi duyulan bir zamanda Yugoslavya'da basılan bu kitabın folklorun diğer alanlarını da içine katarak özellikle Türkiye'de atasözleriyle ilgili hazırlanan kaynakçalarda yer alması gerektiğini ifade eder. Birinci cildinde Türk, Arap ve Fars dillerinden atasözleri yer almaktadır. Oy, kitabın iç kapağında bulunan Şinasi'ye ait bir sözün dikkat çektiğini söyler. Dikkati üzerinde taşıdığı anlamdan kaynaklanan söz şu şekildedir: "Bir milletin durub-i emsali ayine-i efkârıdır." Bu ifade önemlidir çünkü Şinasi ilk Türk atasözlerini kaleme alan kişidir (Oy, No:16/1977, s.47). Cevahir-i Şankiye'de 4492 atasözü bulunmaktadır. Kitabın adının Cevahir-i Şankiye olmasının nedeni kitapta atasözleri dışında Farsça ve Arapçadan sözler, divan edebiyatı, Tanzimat dönemi şair ve yazarlarının seçmelerinin bulunmasıdır. Oy, Mehmet Beg'in kitabına aldığı atasözlerinin çoğunu Tanzimat döneminde Türkiye'de basılmış atasözü kitaplarından aktarıldığını belirtir. Kitaptaki Türk atasözleri eski harflerle yazılmıştır, altına latin harfleriyle fakat bölgesel ses özelliklerine göre atasözleri verilmiştir. Sonrasında ise Sırp-Hırvatça karşılığı metinde yerini almıştır. Sadece Sırp-Hırvatça verilip atasözünün yer almadığı sayfalarda mevcuttur. Oy, atasözlerini kitaptaki sıralamaya göre açıklamalarıyla birlikte vermiştir (No:16/1977, S.47-48). Dilsel özelliklerin farklılıkları nedeniyle verilen tüm atasözleri verilmeyip Türkçe olanlardan örnek verilecek, Oy'un atasözlerinin altına yaptığı açıklamalardan yola çıkarak inceleme yazısında yer alan atasözlerinin, konuları bakımından sınıflandırıldığında elde edilen sayısal veriler belirtilecektir. Övülen değerler bakımından iyilikle ilgili 3, dürüstlikle ilgili 1, çalışkanlıkla ilgili 3, temkinle ilgili 2, gerçekçilikle ilgili 3 atasözü; yerilen değerler bakımından açgözlülükle ilgili 2, ihtiyatsızlıkla ilgili 2, umursamazlıkla ilgili 1, yalancılıkla ilgili 4, tembellikle ilgili 1, çıkarıcılıkla ilgili 6, kibirle ilgili 1, kötülükle ilgili 1, tarafsızlıkla ilgili 1 atasözü; insan ve cemiyetle ilgili değerler bakımından kabiliyetlerin değerlendirilmesi ile ilgili 6, iş ve zamanın yönetilmesi ile ilgili 1, eğitimle ilgili 2, ekonomi ile ilgili 2, yöneticilikle ilgili 3, sosyal hicivle ilgili 9 atasözü; bilgi ve hakikat değerleri bakımından 29 atasözü bulunmaktadır. Oy, eserde kaleme alınan bazı atasözleriyle başka kaynaklarda karşılaşmadığını, bu atasözlerini ilk kez Cevahir-i Şankiye'de gördüğünü ifade eder. "Domuzdan kurban olmaz" bu atasözlerinden biridir. Oy, bu atasözünü açıklarken tipik bir atasözü ibaresini kullanır. Hristiyan bir toplumla bir arada yaşayan Yugoslavya Türklerinin düşüncelerini dinsel kaynağa dayalı toplumsal bir yapı halinde yansıttığını belirtir. Toplumların bir arada yaşamalarının birbirlerinin kültürüne temas ettiği görülmektedir (No:16/1977, S.53). "Evvel nazar sonra Pazar" atasözü de ilk kez Cevahir-i Şankiye'de

karşılaşılan atasözlerinden biridir (No:16/1977, s.54). Mehmet Beg'in bu kitabı "XIX. sonlarında Yugoslavya'da kullanılan atasözlerini göstermesi bakımından ilgi çekicidir (Oy, 1977: 58)". Oy'a göre eser sadece folklor çalışmaları için değil aynı zamanda dil çalışmaları açısından da son derece önemli, bilinmesi gereken bir kaynaktır (No:16/1977, s.59).

Derginin 1983 yılında yayınlanan otuz yedinci sayısında Şefket Plana'nın "*Kosova Türk Atasözleri ve Deyimleri*" başlıklı inceleme yazısı yer almaktadır. Plana, Kosova'da yaklaşık altı yüz yıl yaşayan Türklerin, buraya birçok halk edebiyatı ürünü getirdiğini ifade eder. Türkler, zengin bir sözlü kültüre sahiptir. Sözlü kültür döneminde ürettikleri hikâye, masal, fıkra, destan, türkü, mâni, bilmece, atasözleri ve deyimler bölgede kendine yer edinmiş ve son zamanlarda Süreyya Yusuf, Emil Katon, Nimetullah Hafız ve İrfan Morina bölgedeki atasözleri ve deyimleri derleyerek kayıt altına almıştır. Plana'ya göre bu durum Türk atasözleri ve deyimlerinin kendi içerdiği felsefeyle, şiirsel ve dinsel anlatımıyla kendilerini taşıyan toplumun gelenek ve göreneklerini, zihin yapılarını, hayatı nasıl değerlendirdiklerini, ahlak anlayışını, acılarını, duygularını, sıkıntılarını, uğradıkları haksızlıkları, mutlu ya da mutsuz anlardan elde ettikleri birikimi kısaca değerler sistemini topluma yaymaktadır. Zengin bir dil birikimi olan atasözleri içinde bulunan çağın sosyal yapısını görmemiz açısından da önemlidir. Kosova çok etnikli bir yapıya sahip olduğundan etnik grupları farklı insanların birbiriyle olan ve birbirine karışan tecrübelerinin tespit edilmesine olanak tanımaktadır. Plana, Türk atasözü ve deyimlerinin çoğunluğunun konusunu köyde veya kentte yaşayan insanların günlük çalışmalarıyla ilgili olduğunun altını çizer. Zamanın önemi, çalışkanlığın kıymeti, maddi kazançlar, ahlaksal ilkeler atasözlerinin içinde kümelenmiştir. Plana, açıklamalar verip uygun atasözlerini de altına örnek vermiştir. Mamuşa (Prizren)'da ve Dobırçan (Gilan)'da bulunan Türklerin, zanaatçılık ve ticaretle uğraştıklarını, kentlerde yaşadıklarını, bugünse sosyal hayatın gereği olarak çeşitli mesleklerle uğraştıklarını kaydeder. Bu durum sonucunda kazanılan paranın değerlendirilmesi, savurganlıktan kaçınmakla ilgili atasözlerinin olduğunu vurgular ve örnekler verir. Aile içindeki ilişkiler, kadının ailedeki rolü hakkında da örnek atasözleri okuyucuya sunulur. Estetik düşünceyle ilgili zarıflığın öneminden bahseden atasözleri de değerlendirilen konulardan biridir. Bu atasözleri derleme metnlerinin incelenmesi sırasında verildiğinden burada ayrıca verilmeyecektir. Plana, Kosova'da yaşayan Türk, Arnavut ve Sırp atasözleri arasında bir yakınlık olduğunu vurgular. Bu durum iç içe yaşayan toplumun kültürel açıdan birbirini etkilediğini göstermektedir (No:37/1983, s.49-53).

Derginin on ikinci yılında (1985) yayınlanan kırk beşinci sayısında Çin Halk Cumhuriyetinden Abdüşekür Turdi'nin kaleme aldığı yazı İrfan Ünver Nasratinoğlu tarafından Türkçeleştirilir. Yayınlanan mukayese yazısının adı "*Divan-ı Lügati Türk'teki Atasözleri ve*

Şimdiki Atasözlerinin Mukayesesi Hakkında”dır. Turdi, söze halk edebiyatı ile ilgili değerlendirmeler yaparak başlar. Uygur halk edebiyatı zengin bir hazinedir ve zaman içinde de mevcut durumunu daha da zenginleştirerek korumuştur. Turdi, Uygur halk edebiyatının diğer milletlerin edebiyatına oranla geçmişin izlerini üzerinde daha belirgin taşıyarak, muhafaza ettiğini ileri sürer. Divan-ı Lügati Türk’te bulunan atasözleriyle, Uygur Türklerinde yaşayan atasözleri ve deyimleri mukayese eder. Turdi’nin öne sürdüğü düşünce Kaşgarlı’nın yaşadığı devirle içinde bulunulan devir arasında, asırlar geçmesine rağmen geçmiş zamanki mevcut halk edebiyatının kimi özelliklerinin içinde bulunulan devirde devam ettirildiğidir. İnceleme boyunca önce Divan’da geçen atasözü ve bu atasözünün Uygurcadaki karşılığını daha sonra ise atasözünün Türkçesini okurların dikkatine sunar (No:45/1985, s.35-37).

“Divan’da: Közegü uzun bolsa elk köymes

Uygurca ’da: Kösey uzun bolsa kol köymepdu

Türkçe ’de: Ateş karıştırıcısı uzun olanın eli yanmaz (Turdi, 1985: s.37)”.

Bazı atasözlerinin ise yapı bakımından değişerek tek dize yerine iki dizeden oluştuğunu ifade eden Turdi, bu düşüncesini verdiği örneklerle destekler.

“Divan’da: Aş tatığı tuz yuğrın

Yemes

Uygurca ’da: Aşning temi tuz bilen

Türkçe ’de: Aşın tadı tuz ile (Turdi, 1985: s.38)”.

Divandaki atasözleriyle Uygurca ’da mevcut olan ve kullanılan atasözlerinin kelime bakımından değişse de anlam bakımından değişmediğini ifade eder.

“Divan’da: Su içirmeske süt ber

Uygurca’da: Taş atkanga aş at

Türkçe’de: Sana taş atana yiyecek at (Turdi, 1985: s.39)”.

Turdi, Muhammed Zeydi’nin “*Uygur Halk Makal-Temsilleri*” adlı eseri ile Muhammed Rahim’in “*Uygur Halk Makal-Temsilleri*” adlı eserlerini referans alarak bu eserlerde bulunan atasözleri ile Divan-ı Lügati Türk’te bulunan atasözlerini birbirlerinin karşılığı olacak şekilde eşleştirerek verir. Çalışmasında 68 atasözü değerlendirmeye alınmıştır.

Nasreddin Hoca, Türk kültüründe yeri sarsılmayacak yapı taşlarından biridir. “Nasreddin Hoca’ya ve fıkralarına en çok ilgi duyan ve üzerinde pek çok araştırma yapan ana disiplin folklor (halk bilimi) olarak ön plana çıkmaktadır” (Güzel, 2022: 39). Derginin on dördüncü yılında yayımlanan elli sekizinci sayısında İsmail Eren tarafından kaleme alınan “*Nasreddin Hoca ile İlgili Güney İslav Atasözleri ve Deyimleri*” adlı yazı yayınlanır. Eren, Balkan Milletlerinin kültürlerinde Türklerin güçlü etkileri olduğunu vurgularken özellikle

Balkan milletlerinin halk edebiyatında Türklerin etkisinden bahseder. Bu etki büyük ve kıymetlidir. Balkanlarda, konuşulan dillerde sayısız atasözü ve deyimın çevrilerek kullanıldığını, bazılarının ise direk Türkçe olarak alınıp kullanıldığını belirten Eren, Nasreddin Hoca'nın fıkralarının bölgede derlenmesiyle Nasreddin Hoca'nın bölgede tanınıp, sevildiğini bu durumun hoca ile ilgili olan atasözlerinin yaygınlığını arttırdığını ve bağımsız olarak bazı atasözlerinin hocaya atfedildiğini belirtir. Hoca'nın fıkralarından bağımsız olarak ortaya çıkan bu atasözleri hoca'nın, Balkan milletleri tarafından benimsendiğini ve şahsına saygı duyulup değer verildiğini göstermektedir. Eren, Sırpça, Hırvatça, Bulgarca ve ikinci dünya savaşından sonra da Makedonca gazete, dergi ve eserlerde hoca'nın fıkralarının yayınlandığını kaydeder (No:58, s.17-18). İncelemekte olunan Çevren Dergisi'nde de Nasreddin Hoca'yla ilgili 9 çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan 1'i atasözleri; 8'i fıkra ile ilgilidir.

Makedonya ve Kosova'da yayınlanan Türkçe gazete ve dergilerde Nasreddin Hoca için bünyelerinde sayfalar ayırmış, yayınladıkları çalışmalarla ona yer vermişlerdir. Hoca, yazılan ve yayımlanan çalışmalar sayesinde halk tarafından artan bir sevgiyle ününü birçok bölgeye yaymıştır. Eren, Yugoslav edebiyatçılarından bazı isimlerin hocaların fıkralarından etkilenecek hikayeler kaleme aldığını ifade eder. Bu yazarların isimleri şöyledir: İvo Andrić, Branko Ćopić, H. Botev, Karavelov, İ. Vazov, Elin Pelin, Al. Balabanov. Aynı zamanda 1928 yılında Saraybosna'da "*Nasrudin Hocina Çudesas*" adında beş perdelik bir müzikal komedi sahnelenmiştir. Hoca'nın kişiliği ve fıkraları üzerine toplantılar yapıldığını, bazı araştırmacıların incelemelerinde hoca'nın fıkralarından kaynaklanan bazı atasözlerine yer verdiğini ifade eden Eren, bu araştırmacıların isimlerini verir. Bu isimler şunlardır: F. Bayraktarević, Gh. Constantin, İ. Şap ve V. Vılçev. Eren, Balkanlarda yapılan derlemeler sırasında, kendi milli atasözü ve deyimlerini derleyenler arasında hoca'nın fıkralarına ve bunlardan doğan atasözlerine büyük ilgi gösterildiğini kaydetmiştir. Derleyenler, atasözlerinin hocaya ait olduğunu belirtmekte, adının geçmediği yerlerde ise "bir Türk" veya "bir kişi" tabirini kullanmaktadırlar. Eren'in tespitlerine göre Nasreddin Hoca'nın atasözleri üç gruba ayrılır. Bu gruplar şöyledir:

1. Fıkralardan Kaynaklanan Atasözleri
2. Hoca'nın Bir Vasfından Meydana Gelen Atasözleri
3. Soru ve Cevaptan Oluşan Kısa Fıkralar ve Bunlardan Kaynaklanan Atasözleri

Adı yukarda belirtilen çalışmada 88 atasözü, halk içinde anlatılan fıkralarla birlikte değerlendirilmiştir (No:58, s.18-19).

Derginin on altıncı yılında (1989) yayımlanan altmış dokuzuncu sayısında, Mahmut İslamoğlu tarafından kaleme alından "*Kıbrıs Türk Atasözlerinin Kerkük ve Kosova'daki*

Varyantları” adlı yazısı yayınlanır. İslamoğlu, Türk atasözlerinin Kıbrıs, Kerkük ve Kosova’da kullanılan şekillerini okuyucuya sunar. Atasözlerinde anlam açısından farklılıklar olmamakla birlikte leksikolojik (Sözlükbilim) açıdan ise farklılıklar bulunmaktadır. Türklerin atasözü, adı geçen üç halk tarafından (Kıbrıs-Kerkük-Kosova) benimsenip kullanılırken bazen kelimeler değişmiş bazen eklemeler yapılmıştır. Her halk, kültürünü düşünce dünyasında titizlikle yaşatandır. Atasözünün kalıp olarak değişen varyantlarında da görüldüğü gibi anlam aynı kalsa da seçilen sözcük halk içinde yaşatılan değerle yakından ilgilidir. Ödünçleme sırasında kimi atasözünde geçen hayvanların isimleri değişmiştir. İslamoğlu’nun inceleme yazısında geçen şu atasözü bu duruma örnek verilebilir:

Kıbrıs: Eşşeğe buban kim demişler, ad dayımdır demiş.

Kerkük: Katıra babav kimdi (Baban kimdir) sordular, at dayımdı (ır) dedi.

Kosova: Katıra baban çimdir sormişlar-Dayım attır demiş (No:69/1989, s.44).

Kimi halk, bir ihtiyaç olan yenilenden yola çıkarak atasözünü ödünç alırken, kimisi de bir başka ihtiyaç olan giyilenden yola çıkarak atasözünü ödünç almayı tercih etmiştir.

Kıbrıs: Feleg kimine gavun yedirir, kimine keleg.

Kosova: Felek çimine çürk ciydirir, çimine yelek (No:69/1989, s.44).

Karşılaşılan durumun yarattığı etki ifade edilirken duruma verilen tepki salt ele alınabildiği gibi kimi zamanda durumu aşarak başka varlığa yönelmesi de İslamoğlu’nun örnek verdiği atasözlerinde görülebilmektedir.

Kıbrıs: Aç küpeg furun yıkar.

Kosova: Aç çüpek kurda hucum eder (No:69/1989, s.38).

İslamoğlu, bu atasözünü açıklarken Türk atasözünün, Kıbrıs’taki varyantında köpeğin açlıktan fırına saldırdığını; Kosova varyantında ise kendinden daha güçlü ve vahşi olan kurda saldırabilecek boyuta geldiğini ifade etmektedir (No:69/1989, s.38). Bölgesel olarak halkların kullandığı kelimeler değişse de anlam ortaklığı birdir.

Kıbrıs: Dayag cenneden çığdı.

Kosova: Çütek cenneten (dir) enmiştir (No:69/1989, s.42).

Kıbrıs: Gözlenen göze tiken batar.

Kerkük: Kiskanen göze çöp düşer (No:69/1989, s.45).

Derginin on yedinci yılında (1990) yetmiş beş ve yetmiş altıncı sayılarında İsmail Eren’in Bulgarca ’da kullanılan Türkçe atasözleriyle ilgili araştırma yazıları yayınlanmıştır. “*Bulgarca’da Kullanılan Türkçe Atasözleri ve Deyimler*” adını taşıyan çalışmada Eren, Türklerin Balkan yarımadasının büyük bölümünü egemenliği altına almasıyla Balkanlarda

kültürel açıdan köklü değişikliklerin meydana geldiğini özellikle Bulgarcanın Türkçenin güçlü etkisi altında kaldığını ifade ederek söze başlar. Bu köklü değişikliklerle beraber Bulgaristan’da yeni bir terminolojinin benimsendiği vurgulanır. Bulgaristan’da ele geçirdikleri bölgede kentlere yerleşen Türkler, kendi mimari üsluplarıyla bir yaşam alanı oluşturmuş, kentlerde ticaret hayatına karışmış ve zaman içinde ticaretle, bitki-hayvan, giyim-kuşam, aile ve akrabalıkla ilgili birçok deyim ve atasözü kullanmışlardır. İçlerinde bulundukları toplumu etkileyen Türkler, zengin sözlü kültür birikimiyle bölgede güçlü bir varlık sağlamıştır. Bu güçlü varlık Eren’in ifadesiyle atasözlerinin Türkçe kullanılmasına sebep olmuştur. Yalnız atasözleri ve deyimler değil hayır duaları ve bedduaları da bölgede dikkat çekmiştir. Köy ve kasabalarda bulunan semt ve pazar adlarında da Türkçenin etkileri görülmüştür. Zamanla bu isimler harfi harfine Bulgarcaya çevrilmiştir. Bulgarlar çevirdikleri atasözü ve deyimlere kendi kültürel değerlerini eklelemiş olsa da anlamın aynılığı yönünden Türkçe dil bayrağını bulunduğu noktada muhafaza etmiştir. Eren, bu noktada Türklerin “Her gün bayram olmaz” atasözünü örnek verir. Bulgarlar bu atasözünü “Her gün Noel olmaz” şeklinde kendi kültürel yaşayışına uyarlasa da anlatılmak istenen olgu aynıdır. Eren, Bulgarların insanlar arasındaki çeşitli ilişkilerde Türkçe deyim ve atasözlerini kullanmasını kendi birikimlerinde bu kadar güçlü, etkili, duygu ve durumu ifade edebilecek nitelikte söylemlerinin olmamasına bağlamaktadır. Bölgede derleme yapan derlemecilerden S. Çilingirov’un, Türk atasözlerinin çoğunu Türkçe bilmeyen halktan derlemiş olduğunu araştırma yazısında kaydeden Eren, Türklerin yalnız kadim zamandan kalma atasözlerini kullanmakla kalmayıp aynı zamanda yakın geçmişte de atasözleri meydana getirebildiğini bu durumun Bulgaristan’da yaşayan Türklerin alanda yaratma becerilerinin olmasıyla açıklanabileceğini ifade eder. Bulgarca ‘da kullanılan atasözleri ve deyimleri çeşitli kaynaklardan derleyerek alfabetik sırayla okuyucunun dikkatine sunar. Tespit ettiği 638 atasözü ve deyim vardır (No:75/1990, s.53-55). Adı yukarıda belirtilen yazıda 297 atasözü ve deyim bulunmakta, kalan atasözü ve deyimlerde derginin yayımlanan yetmiş altıncı sayısında aynı başlığın devamı şeklinde okurun karşısına çıkmaktadır.

3.1.1.4.1. Sınıflandırılmayan Atasözlerinin Konuları Bakımından Sınıflandırılması

Dergide yayımlanan atasözleriyle ilgili araştırma-inceleme-karşılaştırma yazılarında, araştırmacılar tarafından çeşitli kaynaklarda tespit edilip bir gruplandırmaya tabi tutulmadan verilen atasözleri konuları bakımından sınıflandırılmaya çalışılacaktır. Derlenen metinlerde tespit edilip konuları bakımından gruplandırılan atasözlerinden bazıları ise incelenen

metinlerde de geçmektedir. Tespit edilen bu atasözleri derlemeler altında ele alındığından burada tekrar ele alınmayacaktır.

3.1.1.4.1.1. Yüceltilen Değerler

3.1.1.4.1.1.1. Dostluk

Kırk kişiiz: biri birimizi biliriz (No:76).

3.1.1.4.1.1.2. İyilik

Etme kimseye kemlik, Allah'tan bulasın eylik (No:5).

Eylik eden kazanır rahmet/kemlik eden kazanır lanet (No:5).

Hür ol, hırsız ol, elinden eiligi brakma (No:75).

İyiye eylik eyle, kem olan kendisi belasını bulur (No:5).

3.1.1.4.1.1.3. Sabır

Sabır ile koruk petmez olur, dut yaprağa atlaz olur (No:5).

Sabır selamet, evetlemek mihnet getirir (No:5).

Sabur ile dut yapraı ipek olur, koruktan halva olur (No:76).

Sabur selamettır: koruktan pekemez olur, dut aacından ipek olur (No:76).

3.1.1.4.1.1.4. Temkin/İhtiyat

Akıl-le başla her işe/makrini günder teftişe/sonra pişman olmayasın tuttuğun işe (No:5).

İnanma sırrını dostuna, saman doldurur postuna (No:5).

Kış tertibi tut, yaz çıkarsa ikbalımıza (No:76).

Mal biriktir imalci olma düşmana kalsın, dostun muhanete muhtaç olma (No:5).

Tutacağın işin, sonun düşün (No:5).

Verme sırrını ehline evladına, vakit gelir binerler dalına (No:5).

Yaz günü kürksüz, kış günü ekmeksiz gezme (No:76).

3.1.1.4.1.1.5. Çalışkanlık

Tekerlenen taş yosun tutmaz (No:76).

3.1.1.4.1.1.6. Aşk/Sevgi

Atın eceli arpadan olsun (No:75).

3.1.1.4.1.2. Yerilen Değerler

3.1.1.4.1.2.1. Yalancılık

Muzavircinin mumu yatsıya kadar yanar (No:76).

Yalancının mumu yatsıya kadar yanar (No:76).

3.1.1.4.1.2.2. Açgözlülük

Elin tarlasına orak vurma (No:5).

Horoz ölür ama gözü çöplüktedir (No:75).

Kan çıkarma, salt sütü sağasın, yüne (yapağa) kanaat eyle deriyi birakasın (No:5).

Ödünç buday alan hambarından yiyor (No:76).

3.1.1.4.1.2.3. İhtiyatsızlık

Kapı açık ise her bir domuz kafısını sokabilir (No:76).

3.1.1.4.1.2.4. Kibir

Evlada devlete kibirlenin, deme ben oldum sultan gbi Al'ah kahr edince olursun şeytan gibi (No:5).

Kibir olan adilden, mazlum günahkâr eydir (No:5).

Mala mülke mağrur olun, deme yoktur ben gibi, bir muhalif el esince savurur harman gibi (No:5).

Marulanma padişahım Allah senden büyüktür (No:76).

Mecliste oturuşan mağrır kibirile, yüreğin dolacaktır kahr ve zehir ile (No:5).

Ne kadar büyükte olsa şanın son sona bir taştır nişanın (No:76).

3.1.1.4.1.2.5. Tembellik

Gölgede oturan yaz günü, kışın kar olur unu (No:5).

Tembel olursan gençlikte, sefil olursun ihtiyarlıkta (No:5).

3.1.1.4.1.2.6. Çıkarıcılık

Ellerin boş kapıya varsan,
 Git şimdi efendi öğür derler;
 Elinde bir berküzar olsa,
 Gel efendim buyur derler (No:5).
 Garağa kuşu, garganın gözünü çıkarmaz (No:5).
 Kel başın olursa, Bagdad'dan sinek gelir (No:76).
 Kervan gitsin, kelb ko ürsin (No:76).
 Kızıl yumurtanın kapçı yere düşmeden yer ısınmaz (No:76).
 Kuru vakıta mantara gitmez (No:76).
 Nalıncı keser gibi, yongayı kendine yonayorsun (No:76).
 Nerede kılıç ben oradaim (No:76).
 Nerden karısa, ben de oralıım (No:76).
 Padişahın ekmeeni yiyor, Moskov'un duvasını okuyor (No:76).

3.1.1.4.1.2.7. Öfke

Keskin balta sapına zarar (No:76).
 Keskin sirke kendi kabına kederdir (No:76).

3.1.1.4.1.3. İnsan-Cemiyet

3.1.1.4.1.3.1. Sosyal İş Birliği/Dayanışma

Barabar manca, barabar kanca (No:75).

3.1.1.4.1.3.2. Sosyal Hiciv

Acemi nalbant çoban eşiginde ürenir (No:75).
 Âdem kısmet ile adem olmaz (No:5).
 Arnaut ne vakıt şaşar, beygir boku sıçar (No:75).
 Bir at kırk sene koşmaz, kırkından sonra saz çalınmaz (No:75).
 Bitmiş işin kalfası çok olur (No:5).
 Çorba çok eti yok (No:75).
 Doouru söyleyeni dokuz köyden kovarlar (No:75).
 Dünyanın çargı felektir; aşk olsun çevirene (No:75).

Eşek gibi saman yer, şeker ile yüklenir (No:75).

Eyi karı kocasını gül eder/fena karı kocasını kül eder (No:5).

Eyi evlat atasını sevindirir/kötü evlat atasını erindirir (No:5).

Gelen gideni andırır (No:75).

Gençlikte vaktını geçiren sefa-ile/ihtiyarlıkta ömrünü geçirir cefa-ile (No:5).

Güvenme oğluna kızına, güven koluna gözüne (No:5).

Hakimsiz, hekimsiz memlekette durma (No:5).

Hayvan budalası yürük olur, insan budalası pehlivan olur (No:75).

Her kim başkasına hendek kazarsa, kendisi düşer (No:5).

Hey sonraki aklım, keşke evvel olaydın (No:5).

İhmal(ci) adam, uşak bile olamaz (No:76).

İhtiyar öküz arabai çeker (No:76).

İmam osurduktan sorra ehali sıçılır (No:76).

Kahırsız baş bostanda biter (No:76).

Karıva hılıç ver, fırsat verme (No:5).

Kendi yazar, kendi okuyamaz (No:76).

Kişi kişiden olur naşi, hayvan var saybisinden yakşi (No:76).

Korkan bazırgan ne kar eder ne zarar (No:76).

Koyun olmadı yerde keçiye hacı Apturahman derler (No:76).

Köpen eceli geldinan cami kapusuna işer (No:76).

Kör memlekette topal eşek attır (No:76).

Kurdu gören bir bilir; Görmeyen-iki (No:76).

Kurt kocadıylen köpeklere maskara olur (No:76).

Laf ile pilaf pişeydi, deniz kadar yalım olurdu (No:76).

Lokum deyeceine, bokum dier (No:76).

Malın var ise alem sana hısım olur,
yogise malın hasımlarında hasım olur (No:5).

Minare çok yüksek da olsa, hoca bildiini okur (No:76).

Nasihat etmek nasihati işlemekten kolaydır (No:5).

Ne baştan tutulur ne kuyruktan (No:5).

Ne günlere kaldık hey gazi hünkar: Eşek siliktar oldu, katır mühürdar (No:76).

Ne kış günü çul ne yaz günü göl (No:76).

Ne ondurur ne dondurur (No:76).

Ne zaman bir kadı davacıdır, Allah yardımcı olsun (No:76).

Nur yagarken ben eşek sulamada bulundum (No:76).
 Padişahın malı denizdir, yemeyen domuzdur (No:76).
 Papaz yazmayı bilmediği için kehaya (ya) imzalatmış (No:76).
 Para çok, yeyecek yok (No:76).
 Para saman gibi, yeyecek yok (No:76).
 Parasız sirke baldan tatlıdır (No:76).
 Saar işitmezse, uydurur (No:76).
 Sabırsız olan kişi, sakat olur her işi (No:5).
 Sakalı sümek gibi, kudurmuş köpek gibi, damdan dama gezer, on beş yaşında kız arar (No:76).
 Sır gibi doumuş, öküz gibi ölmüş (No:76).
 Sürücü ol, bilinci olma (No:5).
 Şükür edeni def ederler (No:5).
 Tezkere var fekat okuyan adam yok (No:76).
 Tır dediylene keçi olaydı, keçiden geçilmezdi (No:76).
 Vurma elin kapısına/Vurular kapına (No:5).
 Yabancı beygire binen aykırı iner (No:76).
 Zenginlikte edersen zefkile sefa,
 zühurlükte işiteceksin zefk, çekeceksin cefa (No:5).
 Zengin arabası daları aşırır; zürdün arabası düz ovada yolu şaşırır (No:76).

3.1.1.4.1.3.3. Ekonomi

Sıcaa kar dayanmaz (No:76).
 Ucuz mal tez satar, dükânını da tez kapar (No:76).
 Ücret hizmete göre olmak gerekir (No:5).
 Veresie vermem, arkan sora gidemem; Gitsem de bulamam, bulsam da alamam (No:76).

3.1.1.4.1.3.4. Eğitim

Aaç inceyken bükükür (No:75).
 Okumaktan bi(r) haber olan, yolulmadık agaca benzer (No:5).
 Tabak sevdi derii duvardan duvara vurur (No:76).
 Taylar yetişmezse, atların pahası olmaz (No:76).
 Ziftlen katranlan kaynatsan, cinsine çeker (No:76).

3.1.1.4.1.3.5. İş ve Zamanın Değerlendirilmesi

Zaman içinde Hak tala, zaman halk eder (No:76).

Zaman saman satar (No:76).

Zaman samanı satar, saman samanı satar (No:76).

3.1.1.4.1.3.6. Kabiliyetlerin Değerlendirilmesi

Ak göt kara göt geçitle belli olur (No:75).

Garga bokundan deniz murdar olmaz (No:75).

Her aaçtan düdük olmaz (No:75).

Kim sorar seni: araba mısın tekerlek misin (No:76).

Kör diktiini giyer (No:76).

Yapan usta dil, yaptırandır usta (No:76).

3.1.1.4.1.3.7. Düşmana Karşı Uyanık Olma

Asla düşmanına ihtimat etme (No:5).

Olmayacak yerden tauşan çıkar (No:76).

Onmadın taş arabai devirir (No:76).

3.1.1.4.1.3.8. Yöneticilik

Hizmetkarlık etmeyen, ağılık edemez (No:5).

İki bülbül bir dalda ötmez (No:76).

3.1.1.4.1.3.9. Suçu Kabullenme

Çabuk hırsız ev sahibini şaşırtır (No:75).

3.1.1.4.1.4. Bilgi ve Hakikat

Aalık verme ile itlik vurma ile (No:75).

Aç ayı oynamaz (No:75).

Akacak kan damarda durmaz (No:75).

Alim olmak istersen, al kalemi durma yaz; olmazsan-te daul te zurna (No:75).

Arif olana sivri sinek sazdır/ahmak olana davul zurna azdır (No:5).

Aşık başa beladır/Meğer kullanasın tetbirile/Zira aşık taşarsa/Zapt olunmaz zeicirle (No:5).

Aşini, eşini bilen kişi/selamet olur her işi/devlete erişir başı (No:5).

Az olsun aşın/Gaylesiz olsun başın (No:5).

Aza kanaat eden çoğu da bulur/çoğu arayan açıkta kalır (No:5).

Cahil ile konuşan cahil olur/kamil ile konuşan kamil olur (No:5).

Danışırsan uluları, aşarsın ulu dağları,

Danışmazsan, şaşırırsın doğru yolları (No:5).

El uşai hilebazdır; kimse bilmez fendini: kime eylik edersan ondan sakın kendini (No:75).

Eyi sahin istersen-Allah'tır/eyi musahin istersen-kitaptır (No:5).

Ev yıkanın evi kalmaz (No:75).

Gul çengelsiz olmaz, muhabbet engelsiz olmaz (No:5).

Haram kâr-ile saltanatla sofrı kurmaktan, halal kâr tuz ekmek yemesi dahi evladır (No:5).

Haram ticaretin hayra olmaz, halal ticaretin zarara olmaz (No:5).

Halal kişi beli hazne doldurmaz, ema aç bırakmaz, haram ticaret hazne doldurur, lakin çok zaman durmaz (No:5).

İki sert kaya un üyütmez (No:76).

İnsan insanın aynasıdır (No:76).

İnsan konuşa konuşa; hayvan kokuşa kokuşa (No:76).

İrzina temiz, dinine kavi, süyüne doğru olan kişi, ihsan olur her işi (No:5).

İtaatli evlat, muhabbetli avret, bir tükenmez devlet (No:5).

İtaatsiz evlat, muhabbetsiz avret, bir tükenmez mihnet (No:5).

İştışarsız kale almaktan, iştışar le kale vermesi evladır (No:5).

Kamilden kemlik gelmez/cahilden eylik olmaz (No:5).

Kamilin her bir sühneti mercan-ile incidir, cahilin her sühneti bin canı incitir (No:5).

Kanaat büyük devlet-dir (No:5).

Karısını düven, kafasını düver; öküzünü düven, kesesini düver (No:76).

Keramet nikahta, şirinlik telle duvaktadır (No:76).

Keskin at, mahmuzlıya muhtaç değildir (No:5).

Kesilen baş yerine gelmez; son pişmanlık para etmez (No:76).

Kırk nasihat(tan) bir serimce eidir (No:76).

Korkulu düş görmekten, kuşkuyla yatmak daha idir (No:76).

Kör gözler açıldı mı uzak görür (No:76).

Kör satanın kör alacaklısı bulunur (No:76).

Kusursuz yar isteyen yarsız kalır (No:5).

Kuyruksuz tauk Ederlez pilici (No:76).

Kuyruksuz tauk her gün piliç (No:76).
 Mahkemenin kestii parmak aarmaz (No:76).
 Mal biriktiren hille ile/Can verir mihnet ile (No:5).
 Manasız ecel olmaz (No:76).
 Mehanede yazan şey, cennette okunmaz (No:76).
 Meralıkta salmalık eden kurt, ömrü az olur (No:76).
 Mesnetin artmakla, sanma ki kısmetin artar, kısmetin artmaz-mihnetin artar (No:5).
 Minnet-ile kokma gülü al eline susama/geçme namert köprüsünden /koy su alsın seni (No:5).
 Misli mislini sever (No:5).
 Nasihatı söyleyene bakma, nasihatına bakasın (No:5).
 Ödünç alan elbette verecek (No:76).
 Ödünç yiyen kesesinden yer (No:76).
 Rakı sabahlen düşmana ver, öylene ahababa var, akşama kendin iç (No:76).
 Sadaka verirsan birer birer/Tanrı'dan alırsın biner biner (No:5).
 Sakın ki ticaretin olmasın haramile, malin tez kain olur, eşit bir kelamile (No:5).
 Sara daul vurmak, köre yol göstermek zordır (No:76).
 Sert atın binişi ei olur (No:76).
 Soran yanılmaz (No:76).
 Tatlılığın sonu acılıktır (No:5).
 Yellengoo (taşı) gibi (Kemerhisar).
 Yokluk ile birlik/Bir çaresiz dirlik (No:5).
 Zina bina yıkar (No:76).

3.1.1.4.1.5. Dünya Görüşü

3.1.1.4.1.5.1. Kader

3.1.1.4.1.5.1.1. Kader Fikri

Allahın hikmeti büyüktür; kimse bilmez sonunu: kader ne ise o olur (No:75).
 Der-ya kadar aklın olmaktan zerre kadar bahtın olsa eydır (No:5).
 Kırk yıl kıran olmuş ecelisi ölmüş (No:76).
 Korkunun ölüme faydası yok (No:76).
 Yamur yaar taş üstüne, her ne gelirse baş üstüne (No:76).

3.1.1.4.1.5.1.2. Nasip

İnsan kahve pişirirken kimin içeceğini bilmez (No:76).

Kısmetten ziyade olmaz (No:76).

Köpen kısmeti olaydı, gökten pastırma yaacaaydı (No:76).

3.1.1.4.1.5.1.3. Tanrı

Ne derse kul, ben orai makbul (No:76).

3.1.2. Deyim

Halk edebiyatında konuşmalık türlerden olan deyimler, atasözleri gibi anonim olmakla birlikte kalıplaşmış sözlerdir. Bir durumu, bir olayı, bir kişiyi ya da toplumu kısa yoldan, iyi ya da kötü büyük bir anlamla ifade edebilme yetisi olan deyimler, gündelik hayatta sık sık başvurulan dil zenginliğidir. Deyimleri, atasözlerinden ayıran yol gösterme veya ders verme amacı gütmekten ziyade üzerlerinde mevcut durumu ifade etme çabası taşımalarıdır. Ömer Asım Aksoy, deyimini “*Bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce*” (2013: 52) şeklinde tanımlarken; Şükrü Elçin, “*Deyimler (tabirler), asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir; bu sözler duygu ve düşüncelerimizi, başka bir söyleyişle, dikkati çekecek bir ifade ile, komprime halinde anlatan isim, sıfat, zarf, basit fiil ve birleşik fiil görünüşlü gramer şekilleridir*” (1981: 706) şeklinde tanımlamaktadır. Balkanlarda kullanılan Türkçe deyimler sahada yapılan derlemeler sonucu araştırmacılar tarafından kayıt altına alınarak süreli yayınlar sayesinde zamanda varlığını muhafaza etmiştir. Ç.D.’de 671 deyim tespit edilmiştir. Tespit edilen deyimler Prizren ve Mamuşa bölgelerinde ağırlıklı olmakla birlikte bu yerlerde kullanılan ortak deyimlerde mevcuttur. İki bölgede aynı deyimlerin derlenmiş olması aşağıda verilen haritada da görüleceği gibi bölgelerin birbirine olan yakınlığıyla doğru orantılıdır. Deyimleri derleyen araştırmacılar da öne çıkan isim Nimetullah Hafız’dır. Hafız, Prizren ve Priştine bölgesindeki deyimleri kayıt altına almıştır. Deyimler biçim ve anlam bakımından aşağıda incelenecektir.

Şekil 7. Deyimlerin Kosova’da Derlendiği Yerler

Şekil 8. Deyimlerin Kuzey Makedonya’da Derlendiği Yerler

3.1.2.1. Deyimlerin Biçim Bakımından İncelenmesi

3.1.2.1.1. Sözcük Öbeği Durumundaki Deyimler

Çevren’de kayıt altına alınan deyimlerde 130 deyim sözcük öbeği durumundadır. Sözcük öbeği durumunda olan deyimler bölgede Prizren ve Mamuşa’da yapılan derlemeler sonucunda elde edilmiştir. Prizren’de 70, Mamuşa’da 44 deyim tespit edilmiş olmakla birlikte bu deyimlerden 12 tanesi iki bölgede de ortaktır. Ortak deyimler bölgedeki sayıya ayrı olarak eklenmiş olup tüm sayıya ise yalnız bir kez eklenmiştir. Türkiye’de Kemerhisar ilçesinde yapılan ve Çevren’de okurla buluşan deyimlerde ise 28 deyim sözcük öbeği durumundadır. Bu deyimlerin tespit edildiği sayı ve sayfa numaraları ve örnek teşkil etmesi açısından deyimlerden bazıları aşağıda verilecektir.

1. Hafız, Ç.D., No:13, s.126-127-128-129-130-131-132-133-134-135/Prizren.
 2. Hafız, Ç.D., No:14, s.125-126-127/Prizren.
 3. Morina, Ç.D., No:31, s.124-125-126-127-128-129-130-131-132-134-135-136/Mamuşa.
 4. Hanadan, Ç.D., No:40, s.137/Mamuşa.
 5. Tanış, Ç.D., No:74, s.104-105-106-107-108-109/Kemerhisar.
- Acami insan (Hafız, Ç.D., No:13, s.126/Prizren).
Baş üstüne (Hafız, Ç.D., No:13, s.128/Prizren).
Bulaşık yalaşık (Tanış, Ç.D., No:74, s.104/Kemerhisar).
Ekmek dümani (Hanadan, Ç.D., No:40, s.137/Mamuşa).
İpsız sapsız (Morina, Ç.D., No:31, s.131/Mamuşa).
Sabır selamet (Hafız, Ç.D., No:14, s.125/Prizren-Morina, Ç.D., No:31, s.134/Mamuşa).

3.1.2.1.2. Tümce Durumundaki Deyimler

Çevren’de tümce durumunda olan 477 deyim tespit edilmiştir. Tespit edilen deyimler Prizren, Mamuşa, Priştine, Koçana ve Türkiye’nin Kemerhisar ilçesindeki derleme faaliyetleri sonucu elde edilen verilerdir. Tespit edilen deyimlerden sayıca üstünlüğü elde tutan bölge 279 deyim ile Prizren bölgesidir. Onu 147 ile Mamuşa bölgesi takip eder. Tümce durumundaki deyimlerin olduğu sayı ve sayfalar, örnek teşkil etmesi açısından da deyimlerden bazıları aşağıda verilecektir.

1. Hafız, Ç.D., No:13, s.126-127-128-129-130-131-132-133-134-135/Prizren.
2. Hafız, Ç.D., No:14, s.125-126-127/Prizren.

3. Hafız, Ç.D., No:28, s.118/Priştine.
 4. Morina, Ç.D., No:31, s.124-125-126-127-128-129-130-131-132-133-134-135-136/Mamuşa.
 5. Hanadan, Ç.D., No:40, s.137/Mamuşa.
 6. Eren, Ç.D., No:5/1975, s.42-43-44/Koçana.
 7. Tanış, Ç.D., No:74, s.104-105-106-107-108-109/Kemerhisar.
- Adam adamdan korkmas ama utanır (Hafız, Ç.D., No:28, s.118/Priştine).
- Agzının tadi kaçmak (Hafız, Ç.D., No:13, s.126/Prizren- Morina, Ç.D., No:31, s.124/Mamuşa).
- Ak üstüne karalar birbirini kovalar (Hafız, Ç.D., No:13, s.127/Prizren).
- Bastığı yerde ot bitişmez (Morina, Ç.D., No:31, s.126/Mamuşa).
- Bi parmağını verırsın elni alır (Hafız, Ç.D., No:13, s.128/Prizren).
- Domuzdan kıl koparmak (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.42/Koçana).
- Düğününde kalbur ile su taşımak (Tanış, Ç.D., No:74, s.105/Kemerhisar).
- İçi ayagını bi papuca kuymak (Morina, Ç.D., No:31, s.131/Mamuşa).
- Selanige tuz göndermek (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.43/Koçana).

3.1.2.2. Deyimlerin Anlam Bakımından İncelenmesi

3.1.2.2.1. Gerçek Anlamlı Deyimler

Çevren’de tespit edilen deyimlerden 376 tanesi gerçek anlamlı deyimdir. Prizren ve Mamuşa bölgelerinde yapılan derlemelerde aynı deyimlerin kayıt altına alındığı tespit edilmiştir. Ortak 30 deyim mevcuttur. Tespit edilen gerçek anlamlı deyimlerin bulunduğu sayı ve sayfalar ve konuya örnek teşkil etmesi açısından bu deyimlerden bazıları aşağıda verilecektir.

1. Hafız, Ç.D., No:13, s.126-127-128-129-130-131-132-133-134-135/Prizren.
 2. Hafız, Ç.D., No:14, s.125-126-127/Prizren.
 3. Hafız, Ç.D., No:28, s.118-119/Priştine.
 4. Morina, Ç.D., No:31, s.124-125-126-127-128-129-130-131-132-133-134-135-136/Mamuşa.
 5. Hanadan, Ç.D., No:40, s.137/Mamuşa.
 6. Eren, Ç.D., No:5/1975, s.43-44/Koçana.
 7. Tanış, Ç.D., No:74, s.104-105-106-107-108-109/Kemerhisar.
- Acami insan (Hafız, Ç.D., No:13, s.126/Prizren).

Azgın fukara (Hafız, Ç.D., No:13, s.127/Prizren- Morina, Ç.D., No:31, s.125/Mamuşa).
 Bir yol içi iş (Morina, Ç.D., No:31, s.126/Mamuşa).
 Bulaşık yalaşık (Tanış, Ç.D., No:74, s.104/Kemerhisar).
 Can çıkar, huy çıkmas (Hafız, Ç.D., No:28, s.118/Priştine).
 Gayret etmek (Hafız, Ç.D., No:13, s.132/Prizren-Morina, Ç.D., No:31, s.130/Mamuşa).
 Mumun sünmesi (Hafız, Ç.D., No:13, s.134/Prizren).
 Viran olmak (kalmak) (Hafız, Ç.D., No:14, s.127/Prizren).
 Zor oini bozar (Eren, Ç.D., No:5/1975, s.44/Koçana).

3.1.2.2.2. Gerçek Anlamının Dışında Kullanılan Deyimler

Çevren’de gerçek anlamının dışında kullanılan 295 deyim tespit edilmiştir. Tespit edilen deyimlerin bulunduğu sayı ve sayfa numaraları ve örnek teşkil etmesi açısından konuyla ilgili atasözleri aşağıda verilecektir.

1. Hafız, Ç.D., No:13, s.126-127-128-129-130-131-132-133-134-135/Prizren.
 2. Hafız, Ç.D., No:14, s.125-126-127/Prizren.
 3. Hafız, Ç.D., No:28, s.119/Priştine.
 4. Morina, Ç.D., No:31, s.124-125-126-127-128-129-130-131-132-133-134-135-136/Mamuşa.
 5. Hanadan, Ç.D., No:40, s.137/Mamuşa.
 6. Eren, Ç.D., No:5/1975, s.42-43/Koçana.
 7. Tanış, Ç.D., No:74, s.104-105-106-107-108-109/Kemerhisar.
- Agzından bal akar, kışından ateş atar (Hafız, Ç.D., No:13, s.126/Prizren).
 Boktan püşkül (Hafız, Ç.D., No:13, s.128/Prizren).
 Başımda ateş yanay (Morina, Ç.D., No:31, s.126/Mamuşa).
 Bir pireyçen yorgani yakmak (Morina, Ç.D., No:31, s.126/Mamuşa).
 Cin derneğine dönmek (Tanış, Ç.D., No:74, s.105/Kemerhisar).
 Dünyalar satnalmak (Hafız, Ç.D., No:13, s.131/Prizren).
 Dünyanın dert çüşesini cezmetmek (Hafız, Ç.D., No:13, s.131/Prizren-Morina, Ç.D., No:31, s.129/Mamuşa).
 İpsız sapsız (Morina, Ç.D., No:31, s.131/Mamuşa).
 Kısaçlen agzından süz çıkarmak (Hafız, Ç.D., No:13, s.133/Prizren)/Kısaçlen süz çıkarmak (Morina, Ç.D., No:31, s.132/Mamuşa).
 Pireden yag çıkarır (Koçana- Morina, Ç.D., No:31, s.133/Mamuşa).

3.1.3. Hayır Duaları ve Beddualar (Alkış-Kargış)

Hayır duaları, iyiyi, güzeli, doğru olanı insanın kendisi ya da karşısındaki için istemesidir. Beddua ise bu durumun tersine iyiden uzaklaşarak kötü dileklerde bulunmayla kategorize olmuştur. Çevren’de karşımıza hayır dualarıyla ilgili bir çalışma çıkmamaktadır. Beddualarla ilgili ise tek bir çalışma yapılmış olup bu çalışmada Türkiye’de yapılmıştır. Dönem zihni, derleme faaliyetlerine yönelmişken ve Balkan yarımadasında Türklerle ilgili mevcut veriler kayıt altına alınırken, hayır duaları ve beddualarla ilgili derleme faaliyetinin yapılmamış olması dikkat çekicidir.

3.1.3.1. Kargış/Beddua

İnsanın duyduğu üzüntünün, uğradığı haksızlığın, başına gelen ve kimi zaman felaket olarak nitelendirdiği olumsuz durumların karşısında, çekilen acının dayanma eşiğinin üstüne çıkması sonucu, hissedilenleri ifade etme biçimlerinde karşımıza beddualar çıkmaktadır. Ç.D.’nin, on sekizinci yılında (1991) beraber yayımlanan 85-86. Sayısında Doğan Kaya’nın “*Sivas Yöresi Halk Şairlerinde Beddua*” adlı yazısı yayınlanır. Kaya, insanoğlunun toplum halinde bir yaşamı tecrübe etmesiyle beraber var olduğu sayılan beddualarında farklı isimlerle sahnede yer aldığını ifade eder. Bedduanın toplum içinde anıldığı farklı isimler Kaya’nın ifadeleriyle şu şekildedir: Kargış, karış, ilen, ah, lanet (No:85-86/1991, s.83). Araştırma yazısında Sivas yöresini merkeze alan araştırmacı haritada Sivas’a olan uzaklığı nedeniyle seçtiği Van ve Sivas’ta kullanılan atasözlerinin kimilerini kayıt altına alarak aynı bedduaların kullanılabileceği gibi kimi zamanda bu bedduaların değişebileceğini okurun dikkatine sunar. Halk şairi, halktan bağımsız düşünülemez. Bir olay, bir durum karşısında halk şairinin bulunduğu yer, halkın kümelendiği yerdir. Şair, halktan biri aynı zamanda sözüyle toplumu yansıttığı için halkın kendisidir. Dönemine tuttuğu ayna sayesinde toplumu yansıtır. Kaya, bu noktadan hareket ederek “*Acaba halk, dolayısıyla halk şairi nelere, hangi nesen ve kavramlara beddua ediyor*” (No:85-86/1991, s.84) diye bir soru sorar ve bu soruyu altı madde ile cevaplar. Bu maddeler şu şekildedir:

1. *İnsan bedeni (el, kol, karın, göz v.s.) için söylenen beddualar,*
2. *Eşya, mal ve mülk için söylenen beddualar,*
3. *Hayatla ilgili (mutluluk, çile, namus, yoksulluk, zulüm, murat v.s.) beddualar,*
4. *Ahiret ve inançla ilgili (cennet, cehennem, günah, şeytan, zebani, kabir, Veyil deresi v.s.) beddualar,*
5. *Ölümlle ilgili (teneşir, kefen, cenaze v.s.) beddualar,*

6. *Zürriyetle ilgili (evlatsızlık, kısırlık v.s.) beddualar (No:85-86/1991, s.84).*

Halk şairlerinden tespit etiği 19 şiiri sırasıyla veren Kaya, araştırma yazısının sonunda şiirde tespit edilen bedduayı uygun gruba yerleştirir.

Sevdiceğim eğer bana gelmezsen
Söylemez lal olsun dilin nazlı yar
Eğer benden gayrısını sararsan
İnşallah kırılsın kolun nazlı yar

Yazın kışın senin derdin bitmesin
Yaran fazla olsun merhem yetmesin
Kötürüm olasın kolun tutmasın
Hem de çolak olsun elin nazlı yar

Ağrı gelsin bütün dişin sökülsün
Halin yaman olsun saçın dökülsün
Kendin kocamadan iki bükülsün
Kamburlara dönsün belin nazlı yar

Eğer kurtarmazsan beni yanmadan
Vaden yetsin muradına kanmadan
Cenazeni defnetsinler yunmadan
Bir hınzıra dönsün ölün nazlı yar

Kabirde başına topuz vuralar
Yüzün kara o mahşere süreler
Cehennemlik diye haber vereler
Ettiğin günahı bilin nazlı yar

Melul mahzun dört yanına bakarak
Ağzından burnundan irin akarak
Yürüyesin düşüp düşüp kalkarak
Sırat'a uğrasın yolun nazlı yar

FERYADİ'yi yakıp düşürme zara

Bedduamı alma sen kaşı kara
 Sırat'tan geçerken düşersen yara
 O zaman cürmünü bilin nazlı yar

Örnek olarak alınan yukarıdaki şiirde şair, kötürüm olasın, kolun tutmasın derken Kaya'nın beddualarla ilgili yapmış olduğu tasnifteki bir numara, halin yaman olsun derken üç, yüzün kara mahşere süreler derken beş ve kabirde başına topuz vuralar derlen dört numarada yer alan beddua grupları karşımıza çıkmaktadır.

Hasretin var ise geri gelmeye
 Taze gülün tez açıla solmaya
 Bekar kocayasın kimse almaya
 Bir hane sahibi olamayasın

İntizarım bir kenara atsan da
 Satılmaz malını ele satsan da
 Tez evlenip bir yiğide gitsen de
 Birtecik evladı bulamayasın

Bu şiirde ise Kaya'nın sınıflandırmasındaki zürriyetle ilgili edilen bir beddua karşımıza çıkmaktadır. Söyleme şekli değişse de varılan nokta aynı olmakla birlikte çatışmanın çıktığı, insanların, haksızlığa uğradığı, vefasızlık gördüğü ya da istenilenin olmadığı durumlarda beddualara başvurduğu açıktır ve bu dualar son derece keskin ve ürperticidir.

3.1.4. Tekerlemeler

Halk edebiyatında konuşmalık türlerden biri olarak değerlendirilen dil zenginliklerinden biri olan tekerlemeler, tartışmalı türlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ali Duymaz, tekerlemelerin sınırının çizilemediğini ifade ederken, tekerlemelerin zaman zaman bilmece, masal, ninni gibi diğer türlerin içinde yer almasını bunun en önemli sebebi olarak gösterir (2002: 9). Şükrü Elçin'in tekerlemeyle ilgili yaptığı tanımdu Duymaz'ın sınırın çizilememesine sebep olarak gösterdiği türleri kapsayan niteliktedir. Elçin'in tanımı şu şekildedir: “*Tekerlemeler, masal hikâye, bilmece ve halk tiyatrosu gibi bazı türler içinde veya müstakil olarak ortaya çıkan mahsullerdir*” (1981: 650). Pertev Naili Boratav'da tekerlemeyi tanımlamanın oldukça zor olduğunu ifade ederken aynı zamanda hangi türden halk edebiyatı ürünlerine bağlanmış olursa olsun biçim, anlatım ve içerik yönüyle onlardan ayrıldığıının altını çizmektedir (2022: 155). Tekerleme denildiği anda akla ilk olarak çocuklar gelse de her yaş

grubu için kıymetli olan tekerlemeler, dil yetisini kullanma, bir anlatıda başlangıçları ya da bitişleri akılda kalıcı kılma konusunda oldukça mahirdir. Doğan Kaya, tekerlemeyi anonim halk şiiri içinde değerlendirir ve çeşitli Türk boylarında tekerlemenin farklı adlarla anıldığını ifade eder. Kaya, Türk boylarında tekerleme ile ilgili kullanılan isimlerin, Azerbaycan Türkleri Aşık Edebiyatında; tekerleme, çocuk folklorunda sanam; Dobruca Tatarları masallarında; tekerleme, Gagavuzlarda; tekerleme, sayılmak, badaşmak; Kazak Türklerinde; öleñ, tekerleme; Kırgız Türklerinde cañılma, Kıbrıs ve Makedonya Türklerinde; tekerleme, Özbek Türklerinde; bala koşukları, sanaş, sanak ve Türkmensitan'da sanavaç olduğunu belirtir (2021: 616). Akılda kalmayı kolaylaştırıcı yapısıyla müstakil halini koruyan tekerlemeler, içinde ahengin bulunduğu, birliğin sağlandığı, kulağa hoş gelen yapısıyla çeşitli sınıflandırmalara konu olmuştur. Elçin, tekerlemeleri sekiz başlık altında incelemiştir. Bu başlıklar şöyledir:

1. *Kısa Tekerlemeler*
2. *Söz Oyunlarına Dayalı Tekerlemeler*
3. *Çeşitli Konular*
4. *Çocuk Oyunları Tekerlemeleri*
5. *Masal Tekerlemesi*
6. *Hikâye Tekerlemesi*
7. *Aşık Karşılaşmaları Tekerlemeleri*
8. *Mizahi Tekerleme* (1981: 654-659).

Boratav ise tekerlemelerin dört şekilde çeşitlendiğini ifade ederek tekerlemeleri masal, oyun, tören ve bağımsız söz cambazlığı değerinde tekerlemeler olarak dört başlık altında incelemiştir (2022: 156). Duymaz, belirli bir oyun, tören veya metne bağlı tekerlemeler, yazılı veya gelişmiş edebiyat tekerlemeleri ve diğer tekerlemeler olarak tekerlemeleri üç ana başlığa ayırmıştır. Belirli bir oyun, tören veya metne bağlı tekerlemeleri dört başlık altında (çocuk oyunları tekerlemeleri-tören ve inanç tekerlemeleri- halk edebiyatı türlerine bağlı tekerlemeler-seyirlik oyunlar ve halk sporlarına bağlı tekerlemeler); yazılı veya gelişmiş edebiyat tekerlemelerini üç başlık altında (aşık edebiyatı tekerlemeleri-tekke/tasavvuf edebiyatı tekerlemeleri-edebi metinlerin değiştirilmesiyle oluşmuş tekerlemeler) olarak değerlendirmiştir (2002: 26-27). Kaya, tekerlemelerin tasnifini yaparken bütün özelliklerin göz önüne alınması gerektiğini (yapı-fonksiyon-muhteva) belirterek, sekiz ana başlık altında ele alınan alt başlıkların bulunduğu kapsamlı bir tekerleme tasnifi ortaya koymuştur. Çocuk tekerlemeleri ana başlığı iki alt başlıkla, masal tekerlemeleri, mektup tekerlemeleri, tören tekerlemeleri ana başlığı altı alt başlıkla, okşamarlar ana başlığı üç alt başlıkla, dua, dilek ve niyet tekerlemeleri on yedi alt başlıkla, seyirlik oyunların icrasında söylenen tekerlemeler ve

muhtelif vesilelerle söylenen tekerlemeler ana başlığı da yirmi iki alt başlıkla ele alınmıştır (2021: 648-650). Dil becerisini ortaya koyan tekerlemeler Çevren’de derleme faaliyetlerinin merkezinde olmuş Prizren, Priştine, Vıçitırın ve Mamuşa’da kayıt altına alınan Türk tekerlemeleri okurun dikkatine sunulmuştur. Tespit edilen tekerlemeler yapıları ve konuları bakımından incelenecektir.

Şekil 9. Kosova’da Tekerlemelerin Derlendiği Bölgeler

3.1.4.1. Yapıları Bakımından Tekerlemeler

Kaya, tekerlemelerde birbirine yakın sesler kullanılarak ahengin sağlandığını, kafiye kelimeler gibi ilgisiz kelimelerinde bir arada kullanılmasıyla tekerlemelerin oluşturulabileceğini teknik olarak mükemmel olmasa da tekerlemelerin manzum nitelikte anonim ürünler olduğunu belirtir. Tekerlemeler 2 mısra olabileceği gibi çoğunlukla 4-6 mısra arasında olmakla birlikte 19-20 mısra kadar da olabilir (2021:624). Çevren’de okura sunulan tekerlemeler yapı bakımından incelendiğinde altı tane iki mısralı tekerleme, on bir tane dört mısralı tekerleme, altı tane beş mısralı tekerleme, dört tane altı mısralı tekerleme, dört tane yedi mısralı tekerleme, beş tane sekiz mısralı tekerleme, bir tane dokuz mısralı tekerleme, beş tane on mısralı tekerleme, bir tane on bir mısralı tekerleme, iki tane on iki mısralı tekerleme, iki tane on üç mısralı tekerleme, iki tane on beş mısralı tekerleme, iki tane yirmi mısralı tekerleme

ve bir tane yirmi sekiz mısralı tekerleme tespit edilmiştir. Tespit edilen tekerlemeler ilgili başlıklar altında hece ölçüleriyle birlikte verilecektir.

3.1.4.1.1. İki Mısralı Tekerlemeler

Osman toroman **a** (2+3=5)

Çarapları paraman **a** (4+3=7) (Hafız, Ç.D., No:15, s.155/Prizren).

Yukarıda verilen iki mısralı tekerlemenin ilk dizesinde beşli hece ölçüsü; ikincisinde yedili hece ölçüsü kullanılmıştır. Dizelerin sonunda yer alan toroman/paraman kelimelerinde ise zengin kafiye görülmektedir.

3.1.4.1.2. Dört Mısralı Tekerlemeler

Leylek leylek havada **a** (4+3=7)

Yumurtası tavada **a** (4+3=7)

Çağırılım et yesın **b** (4+3=7)

Et yemese, ot yesın **b** (4+3=7) (Orlat, Ç.D., No:41, s.119/Vıçitırın).

Yukarıda verilen dört mısralı tekerlemenin bütün dizelerinde (4+3) yedili hece ölçüsü kullanılmıştır. Ses benzerliği açısından ise birinci ve ikinci dize (havada/tavada) kendi arasında üçüncü ve dördüncü dize kendi arasında (et yesın/ot yesın) uyumludur.

3.1.4.1.3. Beş Mısralı Tekerlemeler

Tapşın tapşın elleri **a** (4+3=7)

Yonolmasın kolları **b** (4+3=7)

İnci cibi dişleri **a** (4+3=7)

Sırma cibi saçları **b** (4+3=7)

Nano maço, nano maço **c** (4+4=8) (Hafız, Ç.D., No:15, s.157/Prizren).

Yukarıda verilen beş mısralı tekerlemede birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü dize (4+3) yedili hece ölçüsüyle son dize ise (4+4) sekizli hece ölçüsüyle oluşturulmuştur. Birinci ve üçüncü dize arasında elleri/dişleri; ikinci ve dördüncü dize arasında kolları/saçları kelimeleriyle ses benzerliği oluşturulmuştur.

3.1.4.1.4. Altı Mısralı Tekerlemeler

Çantay astım koluma **a** (4+3=7)

Çıktım bağın yoluna **a** (4+3=7)

Şakir beglerin kızı **b** (5+2=7)

İsmet'in girdi kolluna **a** (5+2=7)

Onu gören meraklı **b** (4+3=7)

Dans etmeye başladı **c** ((4+3=7) (Mazrek, Ç.D., No:75, s.104/Mamuşa).

Yukarıda verilen altı mısralı tekerleme birinci, ikinci, beşinci ve altıncı mısralarında (4+3); üçüncü ve dördüncü mısralarında (5+2) yedili hece ölçüsüyle oluşturulmuştur. Çevren'de hece bütünlüğü göstermeyen altı mısralı tekerlemelere de rastlanmaktadır. Aşağıda hece bütünlüğü göstermeyen birinci, ikinci ve beşinci dizesi (2+2) dördü hece ölçüsüyle, üçüncü dizesi (3+2) beşli hece ölçüsüyle, dördüncü dizesi (4+4) sekizli hece ölçüsüyle ve son dizesi (3+3) altılı hece ölçüsüyle oluşturulmuş tekerleme bu duruma örnek olarak verilecektir.

Azi tuzi **a** (2+2=4)

Berber kızı **a** (2+2=4)

Nevakit celdin **b** (3+2=5)

Yazılasın dizilesin **b** (4+4=8)

Oncuk boncuk **c** (2+2=4)

Tepeden bir çocuk **c** (3+3=6) (Mazrek, Ç.D., No:75, s.104/Mamuşa).

3.1.4.1.5. Yedi Mısralı Tekerlemeler

Emine bin tepeme (3+4=7)

Ade cidalım (2+3=5)

Aaci teyzede (2+3=5)

Aci teyze hasta (4+2=6)

Çorbasi tasta (3+2=5)

Mendili çiçekli (3+3=6)

Cendisi koca (3+2=5) (Mazrek, Ç.D., No:75, s.104/Mamuşa).

Yukarıda verilen yedi mısralı tekerleme birinci dizede (3+4) yedili, ikinci, üçüncü, beşinci ve yedinci dizede (2+3)-(3+2) beşli, dördüncü ve altıncı dizede (4+2)-(3+3) altılı hece ölçüsüyle oluşturulmuştur.

3.1.4.1.6. Sekiz Mısralı Tekerlemeler

Ali Ali dum dum

Beş pare buldum

Çarşıya cıttım, çarşı yok

Eve coldum, ev yok

Ana hasta, düşek yok

Çocuk ağlay, beşik yok

Çorba taştı, kaşık yok

Eşek bagıriy, otluk yok (Hafız, Ç.D., No:28, s.117-118/Priştine-Orlat, Ç.D., No:41, s.118/Vıçitırın).

3.1.4.1.7. Dokuz Mısralı Tekerlemeler

Çevre çevre çayırıcık

Orta yerde bunarcık

Celdi mi tapşan su içma

Celdi

Bu tutti

Bu çesti

Bu pişirdi

Bu yedi

Bu: Hane bana pay pay pay (Hafız, Ç.D., No:15, s.157-158/Prizren).

3.1.4.1.8. On Mısralı Tekerlemeler

Furundaki kuzi **a** (4+2)

Duydunuzmu bayram celdi **b** (4+4=8)

Baklavalardan yenildi **b** (4+3=7)

Davulcinın canı çıkar **c** (4+4=8)

Ben bilerim çimi sever **c** (4+4=8)

Atlara bindırırım **d** (3+4=7)

Sarayeoyu cezdirırım **d** (5+4=9)

Az ekmek, tuz ekmek **e** (3+3=6)

Bm bum bum **f**

Çalsın da çalsın davul **g** (3+4=7) (Mazrek, Ç.D., No:75, s.104/Mamuşa).

3.1.4.1.9. On Bir Mısralı Tekerlemeler

Çan çan çukul ata

Hani bana limonata

Limonata biti
 Hanım Kızı citi.
 Nereye citi?
 İstanbul'a citi.
 İstanbul'da n'yapacak?
 Teli pabuç alacak
 Teli papuçle n'apacak?
 Düğünlerde şingır,
 Mingır oynayacak (Orlat, Ç.D., No:41, s.119/Vıçıtırın).

3.1.4.1.10. On İki Mısralı Tekerlemeler

Ali babo dum dum
 Beş pare buldum
 Çarşıya cittim
 Çarşı yok
 Eve celdim
 Ev yok
 Kari hasta
 Düşek yok
 Çümlek kaynay
 Kaşık yok
 Eşek bagırı
 Zayre yok (Hafız, Ç.D., No:15, s.156/Prizren).

3.1.4.1.11. On Üç Mısralı Tekerlemeler

Ayşe kadın fili fili
 Nerde kodon karanfili
 Telledım, pulladım
 Edrene'ye yoladım
 Edrene'den toz kovkti
 Çıkın bakın çim celdi
 Ay duvakli celin celdi
 Duvagini çekalım

Beg oglona veralım
 Beg ogli hasta
 Çorbasi tasta
 Püşçüli mavi
 İnadına kavi (Hafız, Ç.D., No:15, s.158/Prizren).

3.1.4.1.12. On Beş Mısralı Tekerlemeler

Tekırlendım yumak buldum
 Ben yumagi dadiya verdım
 Dadi bana kanat verdi
 Ben kanadi cüke verdım
 Cün bana yagmur verdi
 Ben yagmuri yere verdim
 Yer bana ot verdi
 Ben oti koyina verdım
 Ben kuziy bege verdım
 Beg bana katır verdi
 Bindım katır belıne
 Cıttım dayım evıne
 Dayım evi asmali
 Şimdiçi kızlar basmalı (Hafız, Ç.D., No:28, s.118/Priştine).

3.1.4.1.13. Yirmi Mısralı Tekerlemeler

Hedırlez hele hele
 Cirmez
 Kavun karpuz
 Bıçak çesmez.
 Altın araba
 Cümbüş tekırlek
 Çımın evinde
 Begın evinde.
 Beş sizin olsun
 Kız bizim olsun.

Çanak çümlek kırılsın
 Ev ardına atılsın.
 Kırk içi manda
 Sagmaga celdi.
 En Kadi,
 Bin Kadi.
 Kadi'nın papuci
 Boklara bulaştı.
 Enersen bal yersin,
 Enmesen bok yersin (Orlat, Ç.D., No:41, s.118-119/Vıçıtırın).

3.1.4.1.14. Yirmi Sekiz Mısralı Tekerlemeler

Çıkın çıkın çıkın
 Düşüm çıkın yolona
 Anasi baldan kaynatmış
 Kız kaşını oynatmış
 Oynatma kız kaşını
 Babam yarar, başını
 Ay midir baban
 Aydır
 Tabakada çal midir
 Çaldır
 Duydunuz mi bayram celdi
 Baklavay yedınız mi
 Baklavanın üsti seçer
 Davulcinın canı çeker
 İşte celdim kapınıza
 Selam verdım toponoza
 Hacı nane kave düger
 Ben bilerım çimi sever
 Paltan Paşa'y sever
 Paltan Paşa çardakta
 Cümüş yüzük parmakta

Çıkarın kızı bakalım

Atlara bindıralım

Saraya cütüralım

Sarayda kave kaynar

İçinde bülbül oynar

Ak ekmek, tuz ekmek

Kum kulacık, bi yuvacık (Hafız, Ç.D., No:15, s.159/Prizren).

3.1.4.2. Konuları Bakımından Tekerlemeler

Çevren’de 44 tekerleme tespit edilmiştir. Tespit edilen tekerlemelerden 27 tanesi Prizren, 3 tanesi Priştine, 8 tanesi Vıçitırın, 7 tanesi Mamuşa bölgesine aittir. Bu tekerlemelerden bir tanesi Priştine ve Vıçitırın’da ortak olarak tespit edilmiş olmakla birlikte iki bölge içinde de sayılmış ortak sayıya ise bir kez eklenmiştir. Elçin, Duymaz ve Kaya’nın tekerlemelerle ilgili tasnifleri dikkate alınarak Çevren’de tespit edilen tekerlemeler beş başlık altında incelenmiştir. Tespit edilen tekerlemelerden 5 tanesi masal tekerlemesi, 28 tanesi oyun tekerlemesi (ebe çıkarma/oyun içi), 7 tanesi yergi tekerlemesi (ad/hal,tavır, davranış/fiziki özellikler/kızdırma), 3 tanesi mevsim, tören tekerlemesi ve 1 tanesi de tabiat unsurlarıyla ilgili tekerlemedir.

3.1.4.2.1. Masal Tekerlemeleri

Boratav, masal tekerlemelerinin masalın başında, ortasında ve sonunda söylenebileceğini masal anlatıcısının dağarcığında mevcut olup gerektiği yerde anlatıya girerek kendine bir yer bulduğunu ifade etmiştir. Tekerlemelerin, masal içindeki işlevi dinleyiciyi anlatıya hazırlamak olarak belirir. Bu tekerlemelerin uzunluğu masal anlatıcısının ustalığına bağlıdır. Usta masalcılar, uzun tekerlemeler kullanır (2022:86-87). Duymaz, masal tekerlemeleri hakkında bilgi verirken Boratav’ın ifadelerine benzer ifadeler kullanarak dinleyicilerin anlatıya hazırlamak için tekerlemelerin bir giriş vazifesi gördüğünü ve anlatılanların gerçek olmadığını vurgulamak için kullanıldıklarını kaydeder (2002:58). Kaya, masal tekerlemelerinin mensur olup, birbiriyle yakın olan seslerle oluşturulduğunu kaydederek masal tekerlemelerini dört bölüme ayırır. Birinci bölüm masalın başında yer alırken, ikinci bölümdekiler tuhaf maceraları anlatmakta ve şiirsel bir eda taşımaktadır. Üçüncü bölümdeki tekerlemeler bağımsız hikâye olabilecek cinstenken, dördüncü bölümdeki tekerlemeler masalın içinde ve sonunda yer almaktadır (2021:658-659). Çevren’de tespit edilen masal

tekerlemelerinde masalın başlangıcında yer alabilecek tekerlemelere rastlanmamıştır. Tespit edilen tekerlemeler, Kaya'nın üçüncü grupta ele alarak bağımsız bir hikâye olarak değerlendirdiği tekerlemelerdendir. Tespit edilen masal tekerlemelerinin bulunduğu sayı ve sayfa numaraları aşağıda verilecektir.

1. Mazrek, Ç.D., No:75, s.104/Mamuşa (3 adet).
2. Orlat, Ç.D., No:41, s.119/Vıçıtırın (2 adet).

Furundaki kuzi

Duydunuzmu bayram celdi

Baklavalalar yenildi

Davulcının canı çıkar

Ben bilerim çimi sever

Atlara bindırırım

Sarayeoyu cezdirırım

Az ekmek, tuz ekmek

Bm bum bum

Çalsın da çalsın davul (Mazrek, Ç.D., No:75, s.104/Mamuşa).

3.1.4.2.2. Oyun Tekerlemeleri

Tekerleme, çocuklarla bağdaştırılan bir türdür. Çocuklar arasında oynanan oyunlarda tekerlemeler belirirken akılda kalıcı yapıları ve eğlendirici yönleriyle zihinlerde yer edinmiştir. Boratav, tekerlemelerin konu ve yapısındaki çocuksu edayla türün çocuk geleneklerinde yer bulduğunu ifade etmiştir (2022:155). Tekerleme, oyun içinde yer alan çocukların zihninde muhafaza edilirken Kaya'nın ifadeleriyle tekerlemenin oyun ortamına dahil edilmesinin çeşitli nedenleri olabilir. Bu nedenler suç işlemiş birini ortaya çıkarma, gizlenen bir olgu ya da nesneyi ortaya çıkarma, herhangi istenemeyen bir durumda mihattabı kızdırma, oyunu eğlenceli ve dinamik hale getirmektir (2021:650).

3.1.4.2.2.1. Ebe Çıkarma Tekerlemeleri (Sayışmacalar)

Oyuna başlamadan önce ebe seçilirken ortama dahil olan tekerlemeler seçilen bir kişi tarafından söylenir. Söylenen tekerlemelerde çıkan-kalan ilişkisi olmakla birlikte tekerlemenin bitiş noktasında ebe seçme halkasından çıkan ebe olmaktan kurtulurken, son kalana kadar sayışmacaya devam edilir. Kalan kişi ebedir. Tespit edilen ebe çıkarma tekerlemelerinin bulunduğu sayı ve sayfa numaraları aşağıda verilecektir.

1. Hafız, Ç.D., No:15, s.155-156-157-158/Prizren.
2. Mazrek, Ç.D., No:75, s.104/Mamuşa.
3. Orlat, Ç.D., No:41, s.118-119/Vıçitırın.
4. Hafız, Ç.D., No:28, s.117-118/Priştine

Bir, içi

Üç, dert

Beş, alti

Yedi, seçis

Seçizim sekne

Dokozom durak

Onom orak

Rafta tarak

Suda zambak

Ben yeym, sen bak (Hafız, Ç.D., No:15, s.155/Prizren).

3.1.4.2.2.2.Oyun İçi Tekerlemeleri

Çevren’de 7 oyun içinde söylendiği düşünülen tekerleme tespit edilmiştir. Bu tekerlemelerin oynandıkları oyunlar hakkında dergide bilgi bulunmamaktadır. Bu tekerlemeler aşağıda verilecektir.

1.

Ayşe kadın fili fili

Nerde kodon karanfili

Telledım, pulladım

Edrene’ye yoladım

Edrene’den toz kovkti

Çıkın bakın çim celdi

Ay duvakli celin celdi

Duvagini çekalım

Beg oglona veralım

Beg ogli hasta

Çorbasi tasta

Püşçüli mavi

İnadına kavi (Hafız, Ç.D., No:15, s.158/Prizren).

2.

Çan çan çukul ata

Hani bana limonata

Limonata biti

Hanım Kızı citi.

Nereye citi?

İstambul'a citi.

İstanbul'da n'yapacak?

Teli pabuç alacak

Teli papuçle n'apacak?

Düğünlerde şingır,

Mıngır oynayacak (Orlat, Ç.D., No:41, s.119/Vıçıtırın).

3.

Çevre çevre çayırıcık

Orta yerde bunarcık

Celdi mi tapşan su içma

Celdi

Bu tutti

Bu çesti

Bu pişirdi

Bu yedi

Bu: Hane bana pay pay pay (Hafız, Ç.D., No:15, s.157-158/Prizren).

4.

Çıkın çıkın çıkın

Düştüm çıkın yolona

Anasi baldan kaynatmış

Kız kaşını oynatmış

Oynatma kız kaşını

Babam yarar, başını

Ay midır baban

Aydır

Tabakada çal midır

Çaldır

Duydunuz mi bayram celdi

Baklavay yedınız mi
 Baklavanın üsti şeçer
 Davulcinın canı çeker
 İşte celdım kapınıza
 Selam verdım toponoza
 Hacı nane kave düger
 Ben bilerım çimi sever
 Paltan Paşa'y sever
 Paltan Paşa çardakta
 Cümüş yüzük parmakta
 Çıkarın kızı bakalım
 Atlara bindıralım
 Saraya cütüralım
 Sarayda kave kaynar
 İçinde bülbül oynar
 Ak ekmek, tuz ekmek
 Kum kulacık, bi yuvacık (Hafız, Ç.D., No:15, s.159/Prizren).

5.

Eveleme develeme
 Taze, tuzi
 Deve kuşı kovalama
 Ne vakit coldın
 Yazılalım.
 Bir totiya dizilelim.
 Oncuk. boncuk
 Lepeli çocuk (Orlat, Ç.D., No:41, s.118/Viçitırın).

6.

Gu gu gu
 Nerdeydın
 Çarşıda
 Ne yedın
 Popocik
 Ne kırdın
 Çanacık

Çim düğdi

Babacık

Çim sevdi

Anacık

Gu gu gu

Gu gu gu (Hafız, Ç.D., No:15, s.158/Prizren).

7.

Vili vili vak vak

Ana beni pek bak

Çesmesın bıçak

Vurmasın tüfek

Celdi mi Hacı

Celdi

Ne cetirdi

Lale kuti

Hane kuti

Sattım

Hane pare

İpek aldım

Hane ipek

Don işledım

Hane don

Kız üstüne

Hane kız

Hamamda

Hamam kapsi çilitli

Ümer'in başı bitli (Hafız, Ç.D., No:15, s.159/Prizren).

3.1.4.2.3. Yergi Tekerlemeleri

Yergi tekerlemeleri, çocuklarla sınırlandırılmamakla birlikte genellikle çocuklar arasında oynanan oyunlarda istenmeyen bir durum veya davranışın meydana gelmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu tekerlemeler, ad, hal-tavır-davranış, fiziki özellikler üzerinden olabilir. Çevren'de 7 yergi tekerlemesi tespit edilmiştir. Sayıca az olarak görünse de bu durum tespit

edilen toplam tekerleme sayısının az olmasından ötürüdür. Tespit edilen yergi tekerlemeleri uygun başlıklar altında aşağıda verilecektir.

3.1.4.2.3.1. Adla İlgili Yergi Tekerlemeleri

Osman toroman

Çaraplari paraman (Hafız, Ç.D., No:15, s.155/Prizren).

Recep Recp

Yok paresi evlenecek (Hafız, Ç.D., No:15, s.155/Prizren).

3.1.4.2.3.2. Hal, Tavır, Davranışlarla İlgili Yergi Tekerlemeleri

Durmuş kudurmuş

Kapi arkasına dogormiş (Hafız, Ç.D., No:15, s.155/Prizren).

Halil Aga

Bindi бага

Atti topi

Yedi boki (Hafız, Ç.D., No:15, s.156/Prizren).

Tekırlendım yumak buldum

Ben yumagi dadiya verdım

Dadi bana kanat verdi

Ben kanadi cüke verdım

Cün bana yagmur verdi

Ben yagmuri yere verdım

Yer bana ot verdi

Ben oti koyina verdım

Ben kuziy bege verdım

Beg bana katır verdi

Bindım katır belıne

Cittim dayım evıne

Dayım evi asmali

Şimdiçi kızlar basmali (Hafız, Ç.D., No:28, s.118/Priştine).

3.1.4.2.3.3. Fiziki Özelliklerle İlgili Yergi Tekerlemeleri

İbrayim ibrik

Çarşıda çibrit

Çibridın yarısı

İbrayımın çel karısı (Hafız, Ç.D., No:15, s.155/Prizren).

3.1.4.2.3.4. Kızdırma ile İlgili Yergi Tekerlemeleri

Cuma cumruk

Kızlara yumruk (Hafız, Ç.D., No:15, s.155/Prizren).

3.1.4.2.4. Mevsim ve Tören Tekerlemeleri

3.1.4.2.4.1. Özel Günlerle İlgili Törenler

3.1.4.2.4.1.1. Hıdırellez

Hıdırellez, Balkanlarda coşkuyla kutlanmaktadır. Çevren’de özel günlerden olan Hıdırellez ile ilgili 3 tekerleme tespit edilmiştir. Tespit edilen tekerlemeler aşağıda verilecektir.

Hıdırles

Ele cirmes

Kavun, karpus

Reçel, petmes

Koca karılara çişli posteçi

Taze karılara tezca

Kızlara cercef

Çocoklara mitep

Çülilere çarık

Hocalara sarık (Hafız, Ç.D., No:15, s.157/Prizren).

Hdırlez neler cürmez

Kavun karpuz

Demir topuz.

Agalara çarık

Çiftçiye çakmak

Anasına yaşmak
 Kızına duvak.
 Kaptım somuni
 Cırdım çümbeze
 Çümbez patladı
 Horoz çatladı
 Horozun kardeşi
 Sudan atladı
 Enersen bal yersin
 Enmesen nal yersin (Orlat, Ç.D., No:41, s.118/Vıçıtırın).

Hedırlez hele hele
 Cırmez
 Kavun karpuz
 Bıçak çesmez.
 Altın araba
 Cümbüş tekırlek
 Çımın evinde
 Begın evinde.
 Beş sizin olsun
 Kız bizim olsun.
 Çanak çümlek kırılsın
 Ev ardına atılsın.
 Kırk içi manda
 Sagmaga celdi.
 En Kadi,
 Bin Kadi.
 Kadi'nın papuci
 Boklara bulaştı.
 Enersen bal yersin,
 Enmesen bok yersin (Orlat, Ç.D., No:41, s.118-119Vıçıtırın).

3.1.4.2.5. Tabiat Unsurlarıyla İlgili Tekerlemeler

3.1.4.2.5.1. Kozmik Unsurlar ve Olaylarla İlgili Tekerlemeler

Ay baba

Aç kuti

Ver pare

Alim simit (Hafız, Ç.D., No:15, s.156/Prizren).

3.1.4.3. Tekerlemeyle İlgili İnceleme Yazıları

Çevren’de tekerleme ile ilgili inceleme yazısı olarak bir karşılaştırma yazısı karşımıza çıkmaktadır. Derginin üçüncü yılında (1975) yayımlanan sekizinci sayısında karşımıza çıkan bu yazı derginin içindekiler bölümünde “*Arnavut-Sırp-Türk Tekerlemeleri*” adını taşıırken, yer aldığı mevcut sayfalarda ise “*Arnavut, Türk, Sırp-Hırvat ve Makedon Şarkıları*” şeklinde varlığını sürdürmekte ve Seniha Sipahi’nin imzasını taşımaktadır. Çocuk folkloruna yönelen bu yazı bir arada yaşayan etnik kökenlerin birbirlerinin söz varlığından etkilendiklerini ortaya koyma amacı güderken örnek verilen şarkı ve tekerlemelerde de Kosova ve çevresinde konuşulan dillerin birbirine olan karşılıklı etkileri açıkça görülmektedir. Bu örneklerden biri şu şekildedir:

Eleica, prepelica

Domuzlara, dokatara

Kaj vele, kaj vele

Sina koza,

Tatarina, şebajna (No:8/1975, s.33).

Karşılaştırma yazısında tespit edilen tek Türk tekerlemesi ise altı mısralıdır ve masal tekerlemesine örnek olarak verilebilir. Tekerleme şu şekildedir:

Bülbülüm, bülbülüm nearde gezersin

Gezerim, gezerim senin bahçende

Toplarım bir iki şerp.

Gealdi karakuş, aldö yuvaöm

Aladim, aldım iki gözüm,

Kör oldum (No:8/1975, s.31).

Çevren’de tespit edilen tekerlemeler araştırmacılar tarafından Kosova’nın Priştine, Prizren, Viçitırın ve Mamuşa bölgelerindeki derleme faaliyetlerinde elde edilen verilerden

oluşmaktadır. Balkanlara, Türkler tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak getirilen 53 tekerleme derlemeler sayesinde kayıt altına alınmıştır. Bu tekerlemeler konuları bakımından sınıflandırıldığında oyun tekerlemelerinin sayıca fazla olduğu açıkça görülmektedir.

3.1.5. Bilmeceler

Bilmeceler, soru sormanın ve soruya verilecek cevabın merak edildiği, önem ifade ettiği noktada belirmektedir. Kalabalık ortamlarda karşındakinin bilgisinin merak edildiği karşındakinin sınındığı ya da bireyin kendisinin sınındığı anların önemli bir parçasıdır. Acıpayamlı, bilmeceyi “*Toplantılarda, bireylerin bir eğitim, öğretim, eğlence ve ulusal gelişim aracı olarak, geleneksel yöntemler uyarınca, birbirlerine sorarak yanıt istedikleri nesne, canlı ya da doğaüstü varlıklarla ilgili evrensel soru tipine verilen ad*” (1978: 23) şeklinde tanımlamaktadır. Halkbilim Terimleri Sözlüğü’nde bilmecenin tanımını yaptığı gibi bilgin bilmecesi, bilmece düzünü, bilmeceli balad, bilmeceli masal, bilmeceli türkü ve bilmece oturumları terimlerini de ayrı ayrı ele alarak değerlendirmiştir (1978: 23). Soru sorma isteğinin ön plana çıktığı anlar akla ilk olarak bilmeceyi getirirken neden sorulduğu kadar hangi nesnenin sorulduğu ve hangi yolla sorulduğu da önem arz etmektedir. Halk, gündelik hayatta ön plana çıkan değerleri ve nesneleri soru yoluyla karşındakinine sorarken, sorulan nesnelerin ne olduğu da içinde bulunan toplumun maddi kültürü hakkında bilgi vermektedir. Elçin, bilmecenin kalıplaşmış sözler olduğunu ve cevabı düşünce, muhakeme ve dikkat aksettirerek bulmayı hedef tuttuğunu belirtmiştir (1970: 3). Bilmeceleri yapıları bakımından manzum ve mensur bilmeceler olarak ayıran Elçin, bilmeceleri konuları bakımından da 12 başlık altında incelemiştir. Bu başlıklar şöyledir:

1. *Tabiat ve tabii hadiseler,*
2. *Insan-hayvan-bitki,*
3. *Eşya,*
4. *Mücerret kavramlar,*
5. *Dini unsurlar,*
6. *Tekerlemeli muhavereli bilmeceler,*
7. *Sesle ve ahenk taklidi ile yapılanlar,*
8. *Renk tasavvuru ile,*
9. *Seci sanatı ile,*
10. *Harf, hece ve kelimelerin sayılması veya tekrarı ile*
11. *Tarihi hadise ve şahsiyetlerle*

12. *Modern fikir veya aletlerin eski kalıplara sokulması ile* (1970: 4-8).

Boratav, bilmecenin oyun türü sanıldığını ama bilmeceyi oyunlardan ayırt eden kimi özelliklerinin olduğunu ifade ederken, oyunlardan ayıran en önemli özelliğin soru olduğunu ve bu sorunun bir söz kalıbı şeklinde ifade edildiğini ve önceden kararlaştırılmış bir cevabı olduğunu, bu nedenle de bilmecenin halk edebiyatı türü değeri taşıdığının altını çizmektedir (2022: 125). Soranın, cevap için sorulana mühlet verdiği bilmeceler eğlendirici vasfıyla ortaya çıksa da soruyu çözecek olanın kabiliyetini ve cevabı verme süresine göre düşünce dünyasındaki hızlılığı değerlendirmeye olanak tanımaktadır. Bir çemberin belirlenmiş üç nokta arasındaki bağlamından ortaya çıkan bilmeceler bir iletişimin parçalarını birbirinden ayrılmaz hale getirmektedir. Soru, soran ve sorulan birbirini takip ederek bir düzen oluştururken bu düzenin kabul gören değişmezi ise cevaptır. Kaya, bilmecenin bir gelenek olduğunu ifade ederken bu geleneğin insan psikolojisiyle doğrudan ilişkili olduğunu, insanın kişiliğini geliştirirken aynı zamanda güçlendiren bir yapısının da bulunduğunu ifade etmiştir (2021: 531). İnsan neden soru sorar, sorusu burada ön plana çıkarken her disiplinin bu soruya vereceği cevabın değişeceği, halk biliminin ise bu soruya cevap verirken bilmecelere değinmeden geçmeyeceği yapılan tanımlarda açıkça görülmektedir. Kaya, bilmecelerle ilgili bir tasnif yapmıştır. Bu tasnifte bilmeceleri yapılarına ve konularına göre ayırırken; yapılarına göre bilmeceleri mensur ve manzum bilmeceler olarak ikiye ayırmakta, konularına göre bilmeceleri ise dokuz ana başlık altında değerlendirmektedir. Bu başlıklar şöyledir:

1. *İnsanlar ve Onun Uzuvarıyla İlgili Bilmeceler*
2. *Hayvanlar ve Onun Uzuvarıyla İlgili Bilmeceler*
3. *Bitkiler ve Onun Uzuvarıyla İlgili Bilmeceler*
4. *Eşyalarla İlgili Bilmeceler*
5. *Tabiat ve Tabiat Hadiseleriyle İlgili Bilmeceler*
6. *Dini Manevi ve Metafizik Konularla İlgili Bilmeceler*
7. *Giyim-Kuşamla İlgili Bilmeceler*
8. *Yiyecek ve İçeceklerle İlgili Bilmeceler*
9. *Muhtelif Bilmeceler* (2021: 541-542).

Çevren’de tespit edilen bilmeceler ile ilgili Prizren’de derleme çalışması yapan Nimetullah Hafız, Prizren’de bilmecelerin, eğlence toplantılarında, uzun süre boş kalan dinlenme anlarında ve misafirliklerde ortama dahil olduğunu ifade ederek, bu bilmecelerin derlenmediği için kaybolmaya yüz tuttuğunu belirtmiştir. Prizren’de yaşlı ve özellikle de genç kişilerden bilmece bilenlerin sayısının az olduğunu bildiren Hafız, buradaki bilmeceleri ödev olarak vermeyi düşündüğünü ve iletişim kurduğu öğretmenlerin, sekiz yıllık Türk öğrencilere

Taştan taşa, cemikten başa (Serçe) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.210/Prizren).
 Bi celinim var, cün cece işler (Sat) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.218/Prizren).
 Her nereye cidirse kara yol yapar (Kalem) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.216/Prizren).

3.1.5.1.1.1. Yüklemsiz Bilmeceler

Bi yüzli, dert cüzli (Yastık) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.219/Prizren).
 Cendisi içerde, agzi dışarda (Fabrika) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.215/Prizren).
 Cünlen dag, ceceylen harman (Düşek) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.215/Prizren).
 Sapi odondan, cani çürürden (Kalem) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.216/Prizren).
 Yer altında altın direk (Şangarepa-Havuç) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.209/Prizren).

3.1.5.1.1.2. Yüklemlı Bilmeceler

Beş kardaş, bir duvar açar (Çorap İğnesi) (Orlat, Ç.D., No:41, s.117/Vıçitırın).
 Bi ince telden bin sada celır (Telefon) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.218/Prizren).
 Bi parmağında yüz can tutar (Üzüm- Üzüm Savkumi) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.209/Prizren).
 Cünlen yutar, ceceylen kusar (Yüklük) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.220/Prizren).
 Elle ekersın, cüzlen biçersın (Yazmaklen Okomak)(Hafız, Ç.D., No:18-19, s.219/Prizren).

3.1.5.1.2. Manzum Bilmeceler

Manzum bilmeceler kafiyeli sözlerle kurulur, mensur bilmecelere göre akılda kalması daha kolaydır. Çevren’de 243 manzum bilmece tespit edilmiştir. Tespit edilen manzum bilmeceler ölçülü ve ölçüsüz olmalarına göre aşağıda incelenecektir.

3.1.5.1.2.1.Ölçülü Bilmeceler

Çevren’de 111 ölçülü bilmece tespit edilmiştir. Bu bilmecelerden 98 tanesi beyitlerle, 4 tanesi üçlüklerle, 9 tanesi dörtlüklerle kurulmuştur. Dört (2+2), beş (2+3/3+2), altı (2+4/3+3/4+2), yedi (4+3/5+2/2+5), sekiz (4+4/3+5), dokuz (4+5/6+3) ve on (5+5/4+6) heceli örneklere rastlanmıştır. Ölçülü bilmecelerde, beyitlerle kurulan sayıca en fazla örneğe sahipken, en az örnek ise üçlüklerle kuruludur.

3.1.5.1.2.1.1. Beyitlerle Kurulu Bilmeceler

Ak üstüne karalar (4+3=7)

Birbirini kovalar (Yazı) (4+3=7) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.219/Prizren).

Al sakalli, beyes dallı (4+4=8)

Yerde yatır yeşil şalli (Lana) (4+4=8) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.208/Prizren).

Attım ipleri (2+3=5)

Tuttum çüpleri (Kabak) (2+3=5) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.207/Prizren).

Beyastır kar cibi (3+3=6)

Kavidır taş cibi (Yumurta) (3+3=6) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.211/Prizren).

Her bi odada dert çışı yatır (5+5=10)

Hiç bi taraftan pencere yoktor (Koz-Ceviz) (5+5=10) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.207/Prizren).

Kapagıdır beyas topolak (4+5=9)

İçinde içi türlü boya var (Yumurta) (6+3=9) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.211/Prizren).

3.1.5.1.2.1.2. Üçlüklerle Kurulu Bilmeceler

Açtı yola kaçtı yola (4+4=8)

İç i kardaş çıktı yola (4+4=8)

Bir(i) celır biri cider (Ayaklar-Kuntra) (4+4=8) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.211/Prizren).

Birincisi düker, (4+2=6)

İçincisi içer (4+2=6)

Üçüncüsü büyür (Yağmur, Yer, Ot) (4+2=6) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.206/Prizren).

Cide cide cıttım (4+2=6)

Altın suya battım (4+2=6)

Cüzellere baktım (Ayna) (4+2=6) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.213/Prizren).

Sarıdır safran cibi (3+4=7)

Okonor Kuran cibi (3+4=7)

Sevılır bi can cibi (Altın) (3+4=7) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.213/Prizren).

3.1.5.1.2.1.3. Dörtlüklerle Kurulu Bilmeceler

Bi tata üteden (3+3=6)

Bi tata bariden (3+3=6)

Bi tata ortada (3+3=6)

De sana, de bana (Beşik) (3+3=6) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.214/Prizren).

Dere akar duyulmas (4+3=7)

Evde yanlış konolmas (4+3=7)

Benim bi naletım var (3+4=7)

Bütün cece uyumas (Degirmen) (4+3=7) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.215/Prizren).

Hadi nedir, huyi nedir (4+4=8)

Bu dünyanın dadi nedir (4+4=8)

Ne peygamber cemi kurmuş (4+4=8)

Cemisinin adi nedir (Tuz) (4+4=8) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.219/Prizren).

3.1.5.1.2.2.Ölçüsüz Bilmeceler

Çevren’de, 132 ölçüsüz bilmece tespit edilmiştir. Bu bilmecelerden 81 tanesi beyitlerle, 22 tanesi üçlüklerle, 25 tanesi dörtlüklerle ve 4 tanesi de mısra sayısı dörtlüklerden fazla olan bilmecelerdir. Konuya teşkil etmesi açısından aşağıda örnekler verilecektir.

Agzi var dili yok (3+3=6)

Yüregi var bagırsagi yok (Carap) (4+5=9) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.214/Prizren).

Ayaklari çüpegın (4+3=7)

Kulaklari eşegın (4+3=7)

Kuyruğı keçının (Tapşan) (3+3=6) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.210/Prizren).

Anasi egri belli (3+4=7)

Babasi yeşıl donli (3+4=7)

Bi kizi var gayet cüzel (4+4=8)

Bi ogli var, dünyay cezer (Asma) ($4+4=8$) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.206/Prizren).

Birisi celdi, oborosi celdi ($5+6=11$)

Takiyaci ogli celdi ($6+2=8$)

Derdi aldı, otos içiye bindırdı ($4+8=12$)

Otos içide бүkti ($4+2=6$)

Torbaya kuydi (Bogday) ($3+2=5$) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.207/Prizren).

3.1.5.2. Konuları Bakımından Bilmeceler

Çevren’de 312 bilmece tespit edilmiştir. Tespit edilen bilmecelerden 28 tanesi insan ve onun uzuvlarıyla ilgili, 34 tanesi hayvanlar ve onun uzuvlarıyla ilgili, 56 tanesi bitkiler ve onun uzuvlarıyla ilgili, 148 tanesi eşyalarla ilgili, 33 tanesi tabiat ve tabiat hadiseleriyle ilgili, 3 tanesi dini, manevi ve metafizik konularla ilgili, 3 tanesi giyim-kuşamla ve 7 tanesi de yiyecek ve içeceklerle ilgili bilmecelerdir. İnsanlar ve onun uzuvlarıyla ilgili bilmecelerde sayıca fazla olan cevap insandır. Hayvanlar ve onun uzuvlarıyla ilgili olan bilmecelerde yumurta en çok aranan cevapken bitkiler ve onun uzuvlarıyla ilgili bilmecelerde ise lahana ve koz (ceviz) ön plana çıkmaktadır. Eşyalarla ilgili bilmeceler sayıca en kalabalık grubu oluşturan bilmeceler olmakla birlikte değirmen-kalem-saat-ateş-ayna-süpürge-çeşme-anahtar en çok aranan cevaplardır. Eşyalarla ilgili bilmecelerde tava-saç-elek-sünger-sofra-kaşık-termos-ibrik mutfak araç gereçlerinde ön plana çıkarken, iğne-çorap iğnesi-makas-dikiş makinası giyim kuşamda, zarf-kâğıt-kalem kırtasiye ürünlerinde, telefon-radyo-televizyon-mektup gibi cevaplar ise iletişim araçlarında, araba-vapur-tayyare gibi cevaplar ulaşım araçlarında ön plana çıkmaktadır. Eşyalarla ilgili bilmecelerde aranan cevaplar gündelik hayatta en çok kullanılan eşyalar olarak belirlemektedir. Bu eşyalar temel ihtiyaçları gidermek için kullanılan eşyalardır. Örneğin yastık-yorgan-döşek-yüklük uyku ihtiyacını gidermek için kullanılır ve bu cevaplar farklı bilmeceler sorularak aranmıştır. Bayrak cevabının arandığı tek bir bilmece de tespit edilmiştir. Tabiat ve tabiat hadiseleriyle ilgili sorulan bilmecelerde ay-güneş-yıldız-gölge ön plana çıkmaktadır. İnsan zihninin geçirdiği dönüşüm ve akıl çağları göz önüne alındığında ay, güneş ve yıldızların evreni anlama ve anlamlandırmada bir dönem roller oynadığı dinlerin ay ve güneş temelli olarak değerlendirildiği düşünüldüğünde bu cevapların ön plana çıkması olağandır. Giyim-kuşam ve yiyecek-içeceklerle ilgili bilmeceler sayıca az olduğundan hangi kavramın ön plana çıktığının değerlendirilmesi zordur. Aşağıda uygun başlıklar altında tespit edilen bilmecelerden örnekler verilecektir.

3.1.5.2.1. İnsanlar ve Onun Uzuvarlarıyla İlgili Bilmeceler

Açtı yola, kaçtı yola

İçi kardaş çıktı yola

Biri celır biri cider (Ayaklar) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.211/Prizren).

Ay meledi meledi

Kapi üstüne çilidi

Size akşam celen çim idi (Uyuki) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.212/Prizren).

Bi çeşmem var

Yazın durur, kışın akar (Burun) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.211/Prizren).

Bi topolak deride bin tel var (Saçlar) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.212/Prizren).

Biz ıdık, biz ıdık

Otuziçi kız ıdık

Serıldık büzüldük

İçi duvara dizıldık (Dişler) (Orlat, Ç.D., No:41, s.118/Vıçitırın).

Evelden varidi yeydık

Yemesak ülidık

Şimdi var yemeysık

Yemesak ta ülmeysık (Ana Sütü) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.211/Prizren).

3.1.5.2.2. Hayvanlar ve Onun Uzuvarlarıyla İlgili Bilmeceler

Atılır hayvan cibi

Acısı sogan cibi (Ari) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.209/Prizren).

Ayaklari çüpegın

Kulaklari eşegın

Kuyruğı keçinin (Tapşan) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.210/Prizren).

Beyastır kar cibi

Kavidır taş cibi (Yumurta) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.211/Prizren).

Bin iliği, bin düğümi

Bin deyesın da bilmeyesın (Mreja-Fil) (Prizren).

Ceceylen cürür, cünlen cürmes (Baykuş) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.209/Prizren).

Kara katran cibi,

Siçrar şeytan cibi (Pire) (Orlat, Ç.D., No:41, s.117/Vıçıtırın).

3.1.5.2.3. Bitkiler ve Onun Uzuqlarıyla İlgili Bilmeceler

Al sakalli, beyes dalli

Yerde yatır yeşil şalli (Lana) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.208/Prizren).

Attım rafa bi kuri kafa

Yemesi tatli maymun sıfatli (Koz) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.207/Prizren).

Bi yürekte üç yüz yaprak (Lana) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.208/Prizren).

Dalda içen sallanır

Yere düşer ballanır (Armut) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.206/Prizren).

Dagdan celır, taştan celır

Meşin cütli acom celır (Çestene) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.207/Prizren).

Dagdan ener bi civacık

Takyacığı kıvırcık (Fındık) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.207/Prizren).

Dokos kardaş

Bi çift don içinde yaşar (Sarımsak) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.208/Prizren).

Elemlidir tarladır,

Türli çiçek ondadır (Çıkım) (Orlat, Ç.D., No:41, s.117/Vıçıtırın).

Kat kat kadayıf

Cendisi zayıf

İçinde üzi var

Başında cüzi var (Sogan) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.208/Prizren).

Mini mini mini taşı

İçinde begler taşı

Piştirirsen aş olur

Piştirmesen taş olur (Kave) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.207/Prizren).

3.1.5.2.4. Eşyalarla İlgili Bilmeceler

Beyas beycir yokardan yer

Aşadan yemini düker (Degirmen) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.215/Prizren).

Beş kardaş bunar çenari yürür

Hiçbırısı batmas (İgneler-Çarap İgneleri) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.216/Prizren).

Bi ince telden bin sada celır (Telefon) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.218/Prizren).

Bi celinım var, cün cece işler (Sat) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.218/Prizren).

Bi küçük zembı

Ben sülerim sen bil (Zarf) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.220/Prizren).

Bi nane, bi dişlen

Bitevi dagi devırmış (Balta) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.213/Prizren).

Bi kutide elli kırımzi duvakli celin (Çibrit) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.214/Prizren).

Elinde içen yürür

Bıraktığın zaman durur (Kalem) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.216/Prizren).

Enteşeli, menteşeli

Dert çüşeli, bi paçali (Ayna) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.213/Prizren).

Eve cider daga bakar

Daga cider, eve bakar (Tüfek) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.219/Prizren).

Kara maçkay kuyrugundan asarlar (Tava) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.218/Prizren).

Mavi, beyas, kırmızı

Ortasında yıldızı (Bayrak-Yugoslavya Bayrağı) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.214/Prizren).

3.1.5.2.5. Tabiat ve Tabiat Hadiseleriyle İlgili Bilmeceleler

Aynay attım çayıra

Şefki vurdi bayıra (Ay) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.205/Prizren).

Beyazdır, süt dildir

Küçüktür, toz dildir (Kar) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.206/Prizren).

Bi ağacın on içi dali

Alti yabani, alti meyvali (Sene) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.206/Prizren).

Birincisi düker,

İçincisi içer

Üçüncüsü büyür (Yağmur, Yer, Ot) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.206/Prizren).

Saçığı cükte

Dallari yerde (Cüneş) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.205/Prizren).

Sovken sular durulur

Cüneş vurur bulanır (Buz) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.205/Prizren).

3.1.5.2.6. Dini Manevi ve Metafizik Konularla İlgili Bilmeceleler

Düner düner, deligine cırır (Müyezín) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.220/Prizren).

Tübe teçe, tekne suda

Hoca kılır cider

Saraya celır bi ayda (Yini Cuma) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.220/Prizren).

Yanında taşılır

Cüzlen cürülmes (Ad) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.220/Prizren).

3.1.5.2.7. Giyim-Kuşamla İlgili Bilmeceleler

Bi yoldan beş kardaş ceçer (Eldüven) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.215/Prizren).

Cünlen bağlanır

Ceceylen çüzülür (Düğme-Pul) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.215/Prizren).

Sari meşin, kırımzi et

Bastır pek, cirsın hep (Çizme) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.214/Prizren).

3.1.5.2.8. Yiyecek ve İçeceklerle İlgili Bilmeceleler

Dişarisi kazan karasi

İçi peynır beyazi (Çestene-Kestane) (Orlat, Ç.D., No:41, s.118/Vıçıtırın).

Evden çıkar kabuksus

Eve celır kabukli (Ekmek) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.215/Prizren).

Hadi nedir, huyi nedir

Bu dünyanın dadi nedir

Ne peygamber cemi kurmiş

Cemısının adi nedir (Tuz) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.219/Prizren).

Tsilindar uzundur

İçi etlen dolidır (Sucuk) (Hafız, Ç.D., No:18-19, s.210/Prizren).

3.1.5.3. Bilmeceyle İlgili İnceleme Yazıları

Çevren'in 1984 yılında yayımlanan 42. sayısında bilmeceyle ilgili “*Türk Bilmeceleri*” adlı tanıtma yazısı yayınlanır. Miodrag Radoyeвиç tarafından kaleme alınan bu yazıda ön plana çıkan Sırp Bilim ve Güzel Sanatlar Akademisinin, Yugoslavya Halk Yaratıcılığı için oluşturduğu kurumun yayınladığı *Türk Bilmeceleri* seçkisidir. Adı geçen kurul Balkan Halk Yaratıcılığı kitaplarını yayınlamakla yükümlüdür. Burada dikkat çeken nokta ise Balkanlardaki tüm ulusların eserlerinin bu kapsama giriyor olmasıdır. Seçkinin ilk kitabı Türk bilmecelerinden oluşmaktadır. Radoyeвиç, Balkan bilmeceleri seçkisinin yazarı Voyislav Curiç tarafından kaleme alınan bir önsözden bahseder. Radoyeвиç için Curiç'in yazdığı önsöz şu ifadeler açısından son derece önemlidir: “*Emperatörlüğün kaybolmasıyla bu yörelerden sistematik bir şekilde göç eden ve bugün Balkan Yarımadasında sayısı kabarık olmayan Türkler, yönetimde bulundukları uzun bir dönem sırasında dilde ve tüm Balkan ahalisinin gelenek, görenek ve adetlerinde silinmeyen izler bırakmıştır*” (No:42/1984, S.100). Bu ifade Radoyeвиç için yayınlanan Türk Bilmeceleri seçkisinin neden önemli olduğunu kanıtlamaktadır. Bu seçkinin kayıt altına aldığı 1253 bilmece okurla buluşmuştur. Bilmeceler dört bölüme ayrılmıştır ve bölüm başlıkları şu şekildedir: Tabiat, Hayvanlar ve Bitkiler, İnsan, Çeşitli Bilmeceler. Kitap iki dilde Türkçe ve Sırp-Hırvatça olarak yayınlanmıştır (No:42/1984, s.99-102). Bu tanıtım yazısı halkın yaratma gücünün dikkati üzerine çektiğini ve Balkan yarımadasında halkın ürettiği ürünlere yönelme gözükürken, Balkanların halk edebiyatının büyük bölümünü Türklerin oluşturduğunu ve Balkanlarda ikametgâh eden Türk nüfusunda azalma olsa da Türklerin bu bölgede köklü izler bırakmış olduğunun görülmesi açısından son derece önemlidir.

3.2. Halk Edebiyatında Söylemelik Türler

Halk biliminin kadrolarından biri olan halk edebiyatına, güçlü bir halka ile bağlanan söylemelik türler (ninni, mâni, türkü), toplumun içinde oluşmuş ve toplumun yaşamına eklemlenmiştir. Anne rahmine düştüğü anda bebeğin, anne ile başlayan iletişimi, dünyaya geldikten sonra güçlenerek devam ederken, anne topluma hazırladığı bireye ninnilerle kılavuzluk etmiştir. Anlama ve anlatma derdi mânileri meydana getirirken, türküler eskimeyen varlığıyla zihinlerde yerini muhafaza etmiştir. Söyleniş şekli değişik adlarla anılmalarına neden olsa da mâni, türkü ve ninninin ortak yönü insanın duygusal birikimlerinden, yaşam tecrübelerinden, aldıkları bazen de başkalarının hayatlarında gözlemledikleri derslerden meydana gelmiş olmalarıdır. Ortak değerler, yaşanan hayatlar farklı olsa da yoruma açık

yapılarıyla zenginlik oluşturup farklı türleri meydana getirirken yaşananların ortaya koyduğu farklı ifade biçimleri toplum içinde kendine yer bulmuş ve toplumu oluşturan farklı bireyleri ortak bir noktada birleştiren güçlü bir etki haline gelmiştir. Çevren, 1973-1992 yılları arasında Balkanların sesi olurken başta Kosova olmak üzere Kuzey Makedonya'dan da derleme faaliyetleri sonucu elde edilen verileri yayımlayarak kalıcı hale getirmiştir. Yayımlanan derlemeler ve araştırma yazıları incelendiğinde derleme faaliyetlerinin söylemelik türler arasında türküyü yoğunlaştığı görülmektedir. Yoğunlaşılacak türler konuları bakımından değerlendirildiğinde düğün türkülleri ön plana çıkmakta ve toplanan verilere yansıyan başlıklarda merkezde yer almaktadır. Derlenen düğün türkülleri, bir geçiş dönemi olan evliliğe adım atılırken yapılan gelenekler hakkında da bilgiler içermektedir. Derlenen türküler vezinleri bakımından incelendiğinde yedi, sekiz, dokuz, on bir, on iki, on beş ve on altı heceli olarak söylenmiş oldukları görülmekle birlikte serbest tarzda söylenen türkülerde mevcut ve sayıca fazladır. Türküyü takip eden mânide de düğün ve Hıdırellez manilerinin bir gelenek halinde Balkanlarda yer edindiği açıkça görülmektedir. Ninni, Kosova'da Prizren, Vıçitırın ve Mamuşa, Kuzey Makedonya'da Ohri; mâni Kosova'da Prizren, Priştine, Mamuşa, Vıçitırın, İpek, Gilan; Kuzey Makedonya'da Ohri ve Kanatlar (Pirlepe); türkü Kosova'da Mamuşa, Priştine, Prizren, Vıçitırın; Kuzey Makedonya'da ise Ohri başta olmak üzere Valandova ve Konçe'deki verilerin toplanarak kayıt altına alınmasından oluşmaktadır. Bu veriler vezinleri, yapıları ve konuları bakımından müstakil başlıklar altında aşağıda incelenecektir.

3.2.1. Ninni

Anne rahmine düşüp gerekli süreyi ve gelişimi tamamladıktan sonra dünyaya gelen bireyin, kurduğu ilk ve en temel bağ annesi ile olan bağıdır. Yabancı ve bakıma muhtaç bir halde bilmediği bir ortama doğan bireyin anne karnında başlayan ve dokuz ay devam eden süreçte iletişim sayesinde tanıdığı ilk ve tek kişi olan anne, yaşam tecrübesi olmayan bebek/çocuk için korunaklı bir alanı temsil etmektedir. Bu korunaklı alanda, yaşama hazırlanan bebeğin/çocuğun yol göstericisi konumunda olan anne, bu kılavuzluğu çocuğuna söylediği ninnilerle başlatır. *“Anne ile çocuğun ahengini, birliğini, yakınlığını ve uyumunu sağlayan ninniler tarih boyu hemen her toplumda var olmuş müzik değeri taşıyan edebi örneklerdir”* (Kaya, 2021:391). Çocuğunu uyuturken söz ile uykuya geçiş süresinde çocuğa rahat bir ortam sağlayan annenin, gündelik yaşantısı, çektiği sıkıntılar, karşılaştığı zorluklar, kızgınlıkları ninniye konu olabilirken akrabalık bağlarını, insana ve yaşama duyulan sevgiyi, alınan dersleri, tecrübeler sonucu oluşan öğütleri de ninnilerde görmek mümkündür. Âmil Çelebioğlu,

ninnilerle ilgili yaptığı “*Ninniler Hazinesi*” adını taşıyan müstakil çalışmasında ninniye, Azeri Türkçesinde laylay, Çağatay Türkçesinde elle, Çuvaşça’da nenne, Kazak Türkçesinde eldiy, Kerkük’de leyle, leylev, leyley, Kırım Türkçesinde ayya (nanıy), Türkmen Türkçesinde allay, Yeni Uygur Türkçesinde alley gibi ifadelerin kullanıldığını; Türkiye Türkçesinde ise edebi dilde ninni olarak, konuşma dilinde ise nenni, nennen veya nen şeklinde telaffuz edildiğini kaydetmiştir (1982:11). Çelebioğlu, yaptığı ninni tanımında ise ninnilerin umumiyetle mâni türünde bir dörtlükten meydana geldiğini ve bir çeşit türkü olduğunu, annenin kucağında, ayağında veya beşikte salladığı çocuğunu kolay uyutmasına olanak tanıdığını ve annenin o andaki ruh halini yansıttığını belirtmiştir (1982: 9). Elçin’in ise ninniyle ilgili tanımı şu şekildedir: “*Ninniler, annelerin süt emen çocuklarını uyutmak için ezgi ile söyledikleri manzum veya mensur sözlerdir*” (Elçin, 1981:265). Bir gelenek haline gelen ve toplumun içinde her doğumla yenilenen ninniler, Kaya’nın ifadesiyle bünyesinde hüküm sözlerini ve nidaları da bulundurmaktadır. Kimi zaman hazır kalıplar halinde söylenmiş, kimi zamanda söyleyen tarafından oluşturulmuştur (2021: 394-395). Çelebioğlu, yaptığı tasnifte ninnileri konuları bakımından dokuz başlık altında değerlendirmiştir. Bu başlıklar şu şekildedir:

1. *Dini, kudsi ve fikri mahiyette ninniler*
2. *Efsane ve ağıt türünden ninniler*
3. *Dilek ve temenni mahiyetinde ninniler*
4. *Sevgi ve alaka ifade eden ninniler*
5. *Övgü ve yergi mahiyetinde ninniler*
6. *Şikâyet ve teessür ifade eden ninniler*
7. *Ayrılık ve gurbet ifade eden ninniler*
8. *Va’d mahiyetinde ninniler*
9. *Tehdit ve korkutma mahiyetinde ninniler* (1982: 20).

Kaya ise ninnilerin, yapılarına, ihtiva ettiği konulara, söylenilen kişilere ve söyleme zamanı ve ortamına göre birkaç yönden tasnife tabi tutulabileceğini ifade etmiştir. Kaya’nın yaptığı tasnifte ninniler konuları bakımından incelenirken, Çelebioğlu’nun yaptığı tasnif, Kaya tarafından genişletilerek, ninniler konuları bakımından 19 başlık altında incelenmiştir (Kaya, 2021:395-406). Bu başlıklar şu şekildedir:

1. *Geleceğe ait, hayaller, umutlar, arzular, dilekler ve idealler*
2. *Öğütler*
3. *Geçmişte cereyan eden hadiseler*
4. *Peygamber ve velilerden beklenen yardım*
5. *Ölümün doğurduğu acı ve dertler*

6. *Hayvanlar*
7. *Dua-beddua*
8. *Sevinç-Acı*
9. *Sevgi ve İlgi*
10. *Akraba*
11. *Övgü-Yergi*
12. *Şikâyet-Teesür*
13. *Ayrılık-Gurbet*
14. *Kan Davası-Kin-Düşmanlık*
15. *Va'd*
16. *Tehdit-Korkutma*
17. *Giyim-Kuşam*
18. *Din ve Kutsallık*
19. *Efsane ve ağıt türünden olan ninniler (2021:405-406).*

Çevren'de yayımlanan yazılarda ninnilerinde yer aldığını görmek mümkündür. Prizren, Viçitırın, Ohri ve Mamuşa'da derlenerek kayıt altına alınan veriler 1973-1992 arasındaki dönemde, bellekteki ninniler hakkında bilgiler vermektedir. Çevren'de tespit edilen ninniler yapıları ve konuları bakımından incelenecektir.

Şekil 11. Kosova'da Ninnilerin Derlendiği Bölgeler

Şekil 12. Kuzey Makedonya’da Ninnilerin Derlendiği Bölgeler

3.2.1.1. Yapıları Bakımından Ninniler

3.2.1.1.1. Hecelerine Göre Ninniler

Çevren ’de tespit edilip kayıt altına alınan ninniler incelediğinde ölçülü ninniler olmakla beraber çoğunluğunun her dizesinin farklı bir ölçüye sahip olduğu görülmektedir. Kaya, ninniyle ilgili değerlendirme yaparken her dizesinde farklı ölçünün olduğu ninnileri, ninni söyleyen kişiyle (kadınla) bağdaştırmış, söyleyicinin ruh durumuna göre hece düşüklüğü ya da hece fazlalığı sonucu bu durumla karşılaşıldığını ifade etmiştir (2021: 396). Çevren’de yedili hece ölçüsüyle yazılmış ninniler mevcut olmakla birlikte tespit edilen ninnilerin büyük bir bölümünde hece sayılarında tutarsızlık olduğu görülmektedir. Eldeki verilerin derleme sonucu elde edildiği unutulmamalıdır. İcracının ağzından çıktığı şekliyle yazıya aktarılan bu ninnilerin bu süreç içinde hece kaybı ya da hece fazlalığına uğraması muhtemeldir. Tespit edilen ölçüsüz ninnilere örnek olarak şu ninni verilebilir:

Nina nina ninasi
Başı Bosna alması
Saçlari sandal ipegi
Anlı Seres ovasi
Kulaklari bülbül yuvası
Kaşlari çemana cibi
Güzleri filcan cibi
Çirpikleri kılancık kınadı
Yanaklari hale cibi

Burni kalem cibi

Agzi misçet kutusi

Dişleri inci cibi

Sakali cümüş taragi (Hafız, Ç.D., No:7, s.105/Prizren).

3.2.1.1.1.1. Yedi Heceli Ninniler

Mini mini boncogom (4+3=7)

Benim küçük boncogum (4+3=7)

Saba olor oyanır (4+3=7)

Açlığına dayanır (4+3=7)

Yumak cibi duramas (4+3=7)

Odor küçük yaramas (4+3=7) (Hafız, Ç.D., No:7, s.105/Prizren).

Nina nina ninali (4+3=7)

Beşicigi boyali (4+3)

Yastıcıgi oyali (4+3)

Ürtücügi bin dalli (4+3) (Hafız, Ç.D., No:7, s.103/Prizren).

Nina nina ninaça (4+3=7)

Yagli balli pogaça (4+3=7)

Pogaçanın içi yok (4+3=7)

Çocogomon dişleri çok (4+3=7) (Hafız, Ç.D., No:7, s.104/Prizren).

3.2.1.1.2. Mısralarına Göre Ninniler

Ninniler, dörtlüklerden meydana gelmekle birlikte bazı ninnilerin başına ya da sonuna kalıplaşmış sözler eklendiği görülmektedir. Kaya, *ninni yavrum ninni*” gibi kalıplaşmış sözlerin mısra sayısına eklenmemesi gerektiğini belirtir (2021:398). Çevren’de tespit edilen ninnilerde “*Nina nina ninali*”, “dandili dandili dandili”, “dandili dandili danana”, “dandili dandili destana” mısraları kalıplaşmış sözlerdendir. Ninniler mısralarına göre değerlendirilirken bu kalıplaşmış sözler hesaba katılmamıştır.

3.2.1.1.2.1. İki Mısralı Ninniler

Nini Nini Nini

Ben annasi **a**

Bende ninesi **a** (Mazrek, Ç.D., No:75, s.103/Mamuşa).

Tespit edilen iki mısralı bir ninnide mısranın devrik cümle şeklinde kullanılması sonucu kafiye düzeninin bozulduğu görülmektedir. Orijinal şekli ve düzeltilmiş şekli aşağıda verilecektir.

Orijinal:

Nanesi çocuğı koayacak beşige **a**

Koyacak uyuturacak **b** (Mazrek, Ç.D., No:75, s.103/Mamuşa).

Düzeltilmiş:

Nanesi çocuğı beşige koayacak **a**

Koyacak uyuturacak **a**

3.2.1.1.2.2. Üç Mısralı Ninniler

Çevren’de tespit edilen üç mısralı ninnilerin 8 tanesinde ziyade mısra yer almaktadır. Bu ziyade mısra Prizren’de “*Dandili dandili dandili*”, “*Nina yavrum nina*”, “*Nina nina ninali*”; Mamuşa’da “*Nini Nini Nini*”; Vıçitırın’da “*Dandili dandili dandili*” şeklinde tespit edilmiştir. Üç mısralı ninniler kendi aralarında kafiyeli olmakla birlikte kafiyeli olmayan bir ninni Vıçitırın’da tespit edilmiştir. Kafiyeli olmayan ninni şu şekildedir:

Dandili dandili dandili

Cel bu akşam yat burda

Düşek yorgan yok ise

Bosteçi var burda (Orlat, Ç.D., No:41, s.119/Vıçitırın).

Kafiyeli üç mısralı ninnilere aşağıda örnek verilecektir:

Nina nina ninali

Var beşigi boyali **a**

Yastığı var oyali **a**

Çocogom uyur sefali **a** (Hafız, Ç.D., No:7, s.102/Prizren).

Nini çocuğı uyuturacak ve salacak **a**

Nini çocuğı salacak ve aykiracak **a**

Nina Nona Mori çocuğun Nanesi salacak **a** (Mazrek, Ç.D., No:75, s.103/Mamuşa).

Nina nina ninali

Beşicigi boyalı **a**

Yastıcıgi oyali **a**

Ürtücügi bin dallı **a** (Hafız, Ç.D., No:7, s.103/Prizren).

Dandili dandili dandan

Yedı aylık anadan **a**

Hak beklesın kazadan **a**

Kurudilar haladan **a**

Nini oglum nini (Orlat, Ç.D., No:41, s.119/Vıçıtırın).

3.2.1.1.2.3. Dört Mısralı Ninniler

Dört mısralı ninniler mâni kafiye düzeniyle oluşturulmakla birlikte **aaba, abcb, aabb** şeklinde kafiye düzenine sahiptir (Kaya, 2021:400). Çevren’de tespit edilen dört mısralı ninnilerin **aaba, aabb, abaa, abcb** şeklinde kafiyelendikleri tespit edilmiş olmakla birlikte en çok kullanılan kafiye düzenin ise **aabb** olduğu görülmektedir.

Alaylidir çocogom alaylı **a**

Maştrapasi kalaylı **a**

Cümüş filcan elinde **b**

Altıpatlar belinde **b** (Hafız, Ç.D., No:7, s.108/Prizren).

Dandili dandili danası

Çimdir kızımın anası **a**

Onu sever nanesi **b**

Degırmenci babası **a**

Samur çürkli yakası **a** (Hafız, Ç.D., No:7, s.107/Prizren).

Dandili dandili dan içi

Yolda saydım onıçı **a**

On olmase beş olsun **b**

Meytep çocuğı kızıma **c**

Ne olurse eş olsun **b** (Orlat, Ç.D., No:41, s.119/Vıçıtırın).

Nini nini ninaça

Ba(h)çelerde var la(h)ana **a**

Kıydım koydum sa(h)ana **a**

Ümrümüzde cürmedik **b**

Büle cadi kaydına **a** (Orlat, Ç.D., No:41, s.119/Vıçıtırın).

3.2.1.1.2.4. Beş Mısralı Ninniler

Söyleyicinin psikolojik durumuna, o anki ruh haline göre ninnilere mısralar eklendiği görülmektedir. Bu ninniler çoğunlukla beyit halinde olmakla birlikte her beyit kendi arasında kafiyelidir. Beş mısradan on sekiz mısraya kadar çıkabilmektedir (Kaya, 2021:401).

Celmanın gugular celmanın

Pencereye konmanın

Gugum seni tutarım

Kınadını kırarım

Çocogoma çorba yaparım (Hafız, Ç.D., No:7, s.104/Prizren).

3.2.1.1.2.5. Altı Mısralı Ninniler

Mini mini boncogom

Benim küçük boncogum

Saba olor oyanır

Açlığına dayanır

Yumak cibi duramas

Odor küçük yaramas (Hafız, Ç.D., No:7, s.105/Prizren).

3.2.1.1.2.6. Yedi Mısralı Ninniler

Dandili dandili dandili

Danalar cirmiş bostana

Kov bostanci danaları

La(h)nay yemez,

Çükünü yer

Mini mini cocugum

Lokum ister (Orlat, Ç.D., No:41, s.119/Vıçıtırın).

3.2.1.1.2.7. Dokuz Mısralı Ninniler

Dandili dandili danasi soy
 Anasi çeklik babasi soy
 Yandım cıttım bi deli soy
 Pek soydandır anasi
 Telli pulli tezeleri
 Efendidır dayolari
 Binbaşı olacak babasi
 Ulaşık bulaşık acolari
 Tata papuçlı halalari (Hafız, Ç.D., No:7, s.107/Prizren).

3.2.1.1.2.8. On Bir Mısralı Ninniler

Nina nina ninali bebek
 Elleri ayaklari kınalı bebek
 Alaşık bulaşık naneleri
 Yarım papuçlı halalari
 Çirli etekli hinceleri
 Telli pulli tezeleri
 Hatli kuşaklı dayolari
 Kukali toyagali babolari
 Paraman çakşirli acolari
 Nina nina nina nina
 Uyu yavrum uyu nina (Hafız, Ç.D., No:7, s.105/Prizren).

3.2.1.1.2.9. On İki Mısralı Ninniler

Nina nina ninasi
 Başı Bosna alması
 Saçlari sandal ipegi
 Anlı Seres ovasi
 Kulaklari bülbül yuvasi
 Kaşlari çemana cibi
 Güzleri filcan cibi
 Çirpikleri kılancık kınadı

Yanaklari hale cibi

Burni kalem cibi

Agzi misçet kutusi

Dişleri inci cibi

Sakali cümüş taragi (Hafız, Ç.D., No:7, s.105/Prizren).

3.2.1.1.2.10. On Yedi Mısralı Ninniler

Dandili çöycemi dandili

Medresenin kandili

Ali paşa'nın bülbülü

Annen seni dogurdi

Bu dünyaya getirdi

On beş altın başında

Sırmali yorgan üstünde

Elbisesi çerezden

İbricigi zümrütten

Beşicigi gümüştten

Yasticagi ipekten

Bel kuşağın tokasi

Elmas kürkün yakasi

Başı bostan alması

Ağzı şeker hokkası

Dili kabe hurması

Dandili çöycemi dandili (Avni, Ç.D., No:65, s.115-116/Ohri).

3.2.1.2. Konuları Bakımından Ninniler

Anne rahmine düşen bireyin iletişimi ilk olarak annesiyle başlar. Anne, korunaklı bir alan olarak temsil bulurken, yaşam tecrübesi olmayan bireyin ilk kılavuzu görevini de üstlenir. Ninni, anne ile çocuk arasında sözlü kültürün başlatıldığı bir türdür. Anne, çocuğunu uyuturken ruh haline, psikolojik durumuna uygun ninniler söylemekte, bu ninnilerle çocuğuna öğütler vermekte, uyarılarda bulunmakta, çocuğunu hayata hazırlamakta ve çocuğu için iyi dileklerde bulunmaktadır. Ninnilerde, annenin bireysel ya da toplumsal eleştirilerini, kızgınlıklarını, zihin yapısını görmek mümkündür. Çevren'de 50 ninni tespit edilmiştir. Bu ninnilerden 12 tanesi

geleceğe dair hayalleri, umutları, arzuları, dilek ve idealleri, 2 tanesi peygamberlerden beklenen yardımı, 3 tanesi hayvanları, 4 tanesi dua ve bedduaları, 5 tanesi sevgi ve ilgiyi, 11 tanesi akrabalık bağlarını, 3 tanesi övgü 1 tanesi yergiyi, 3 tanesi şikâyet ve teessürü, 1 tanesi vaadi, 1 tanesi tehdit ve korkutmayı, 2 tanesi giyim-kuşamı işlemiştir. 2 ninni ise konuları bakımından gruplandırılmamıştır. Çevren’de tespit edilen ninnilerden Çelebioğlu ve Kaya’nın tasnifleri dikkate alınarak aşağıda uygun başlıklar altında incelenecektir.

3.2.1.2.1. Geleceğe Dair Hayaller, Umutlar, Arzular, Dilekler ve İdealler

Anne, dünyaya getirdiği çocuğu için geleceğe dair hayaller kurarak, isteklerde bulunmakta ve çocuğu ile ilgili idealler gütmektedir. Ninnilerin büyük çoğunluğunda bu istekler ön plana çıkarken annenin korumacı iç güdüsü de kendini açıkça göstermektedir. Korumacı iç güdünün belirdiği ve bu iç güdü sonunda oluşan isteği anlatan ninni şu şekildedir:

Dandili dandili destana

Çocogom cider bostana

Kov bostanci çüpegi

İsırmazın yavrumi (Hafız, Ç.D., No:7, s.106/Prizren).

Annenin zihin yapısını görmenin mümkün olduğu ninnilerde erkek çocuğunu uyutan annenin çocuğuna uyuması için temenni de bulunurken kullandığı sıfatlar bilinçlidir. Er bir birey olması istenen erkek evlat gücüyle bilinen varlıklar ile ifade edilmektedir:

E sana dedim e sana

Çeşmelerden su sana

Nazli civanım uyu sen

Küçük aslanım büyü sen (Hafız, Ç.D., No:7, s.107/Prizren).

Bebeği uyuturken söylenen bir başka ninnide ise çocuğun büyümesi temenni edilirken büyüyen çocuğun babasının dükkanına gitmesi vurgulanmaktadır. Buradaki temel istek bir zanaatla uğraşan babanın çocuğuna el vermesi şeklinde belirlemektedir:

Nini çocogom uyusun

Uyusun da büyüsün

Ptır ptır yürüsün

Babasının dücanına citsın (Hafız, Ç.D., No:7, s.104/Prizren).

3.2.1.2.2. Peygamber ve Velilerden Beklenen Yardım

Çocukta, dinle ilgili bir zihin yapısı oluşturmak, belli başlı kavramlar verilerek kulak

dolgunluğu oluşturmak için söylenen ninnilerde mevcuttur.

Çimin çimin tavklar

Hanime'nin tavklari

Hanime'nin nesi var

İnci dişli kızı var

Kuran okor ogli var

Cüke biner Cebrayil

Cükten ener azrayil

Altın beşik endırır

Nina derim uyusun

Nina derim kovksun

Ak yolona yoladım

Ak yolonda bi bunar

Ne içilir ne donar

Top kardaşlar dervişler

Sordom nerden oldonos

Alla'nın korkosondan

Peygamberin sevdasından (Hafız, Ç.D., No:7, s.105-106/Prizren).

3.2.1.2.3. Hayvanlar

Celmanın gugular celmanın

Pencereye konmanın

Gugum seni tutarım

Kınadını kırarım

Çocogoma çorba yaparım (Hafız, Ç.D., No:7, s.104/Prizren).

Hav kuta kuta, havlama

Kuyruguni salama

Kuyruguni çeserim

Çüpeklere atarım

Nini nini çocuğum (Orlat, Ç.D., No:41, s.119/Vıçitırın).

Nini nini ninaça

Hayt karga karga
 Cıt işine.
 Düşme çocugumun
 Peşine
 Karga seni tutarım
 Kanadını çeserım
 Çocuguma çorba yaparım
 Nini oğlum, nini (Orlat, Ç.D., No:41, s.119/Vıçıtırın).

3.2.1.2.4. Dua-Beddua

Anne, çocuğu için ninnilerde dua ederken, o anki ruh haline göre kimi zaman bu ninnilerin dua sınırını aşarak beddua şekline dönüştüğü görülmektedir.

Dua

Nina nina ninadan
 Çocogom dogmış anadan
 Hak ayırmasın aradan
 Korotson hep beladan (Hafız, Ç.D., No:7, s.103/Prizren).

Beddua

Dandili dandili daymasın
 Sıtma tutsun aymasın
 Hiç düşekten kovkmasın
 Dünya yüzi cürmesın (Hafız, Ç.D., No:7, s.107/Prizren).

3.2.1.2.5. Sevgi ve İlgi

Anne, söylediği ninnilerde çocuğuna sevgisini ifade etmektedir. Çocuğa olan sevgi ve ilginin çocuğun kullandığı nesnelere taşıdığı da ninnilerde açıkça görülmektedir.

Nina nina ninali
 Beşicigi boyali
 Yastıcıgi oyali
 Ürtücügi bin dalli (Hafız, Ç.D., No:7, s.103/Prizren).

Nini bebe Nini
 Beşigidir boyali

Beşigidir oyali

Yatigidir yumuşak

Nini Nini Nini (Mazrek, Ç.D., No:75, s.103/Mamuşa).

Aşağıda verilecek olan Ohri’de kayıt altına alınmış olan ninni, konusu bakımından övgü, giyim-kuşam başlıkları altında da değerlendirmeye müsait dizelere sahiptir. Ninni bütün olarak değerlendirildiğinde çocuğunu dünyaya getiren annenin, bu çocuğa her şeyin güzel olanını sunması ninniye hâkim olduğundan bu ninni sevgi-ilgi başlığı altında değerlendirilmiştir.

Dandili çöycemi dandili

Medresenin kandili

Ali paşa’nın bülbülü

Annen seni dogurdi

Bu dünyaya getirdi

On beş altın başında

Sırmali yorgan üstünde

Elbisesi çerezden

İbricigi zümrütten

Beşicigi gümüşten

Yastıcağı ipekten

Bel kuşağın tokası

Elmas kürkün yakası

Başı bostan alması

Ağzı şeker hokkası

Dili kabe hurması

Dandili çöycemi dandili (Avni, Ç.D., No:65, s.115-116/Ohri).

3.2.1.2.6. Akraba

Ninniler, anne tarafından söylendiği için akraba konusunun işlendiği ninnilerde anne tarafı övülürken, baba tarafı genelde yerilmektedir. Teyze, güzelliğiyle iyiliğiyle ön plana çıkarılırken hala olumsuz yönlerle ön plana çıkarılır.

Dandili dandili dan kuşum

Yüksek saray yap kuşum

Biner çüşke sallanır

Anasi çüşe hanımı

Babasi begler başı

Dayolari subaşı (Hafız, Ç.D., No:7, s.107/Prizren).

Dandili dandili danasi soy

Anasi çeklik babasi soy

Yandım cıttım bi deli soy

Pek soydandır anasi

Telli pulli tezeleri

Efendidır dayolari

Binbaşı olacak babasi

Ulaşık bulaşık acolari

Tata papuçlı halalari (Hafız, Ç.D., No:7, s.107/Prizren).

3.2.1.2.7. Övgü-Yergi

Övgü

Nina nina ninaça

Yagli balli pogaça

Pogaçanın içi yok

Çocogomon dişleri çok (Hafız, Ç.D., No:7, s.104/Prizren-Orlat, Ç.D., No:41, s.119/Vıçıtırın).

Nina nina ninasi

Başı Bosna alması

Saçlari sandal ipegi

Anlı Seres ovası

Kulaklari bülbül yuvası

Kaşlari çemana cibi

Güzleri filcan cibi

Çirpikleri kılancık kınadı

Yanaklari hale cibi

Burni kalem cibi

Agzi mişçet kutusu

Dişleri inci cibi

Sakali cümüş taragi (Hafız, Ç.D., No:7, s.105/Prizren).

Nina nina ninaşır

Çocogom başeleri dolaşır

Ne bulurse oynaşır

Ne ciyerse yakışır (Hafız, Ç.D., No:7, s.103/Prizren).

Yergi

Dandili dandili danana

Çocogom cider hamama

Hama yöli otli

Çocogomon cüti bokli (Hafız, Ç.D., No:7, s.106/Prizren).

3.2.1.2.8. Şikâyet-Teessür

Dandili dandili dandili

Medresenin kandili

Yaya Aga'nın celini

Üpmedi çocogomon elini (Hafız, Ç.D., No:7, s.106/Prizren).

Dandili dandili destana

Ahmet cider bostana

Ügürtlema çestene

Anasına varmes bi tene (Hafız, Ç.D., No:7, s.106/Prizren).

Nini nini ninaça

Ba(h)çelerde var la(h)ana

Kıydım koydum sa(h)ana

Ümrümüzde cürmedik

Büle cadi kaynana (Orlat, Ç.D., No:41, s.119/Vıçıtırın).

3.2.1.2.9. Va'd

Kızın babam celecek

Kasabada elmaz çüpe alacak

Nini anan salacak

Nini Nini Nini (Mazrek, Ç.D., No:75, s.103/Mamuşa).

3.2.1.2.10. Tehdit-Korkutma

Hay kara kuto havlama

Kuyruguni sallama

Kuyruguni çeserim

Mangalımı silerim (Hafız, Ç.D., No:7, s.104/Prizren).

3.2.1.2.11. Giyim-Kuşam

Alaylidir çocogom alayli

Maştrapasi kalayli

Cümüş filcan elinde

Altıpatlar belinde (Hafız, Ç.D., No:7, s.108/Prizren).

Dandili dandili danlari

Yanar altın mumlari

Güzel olson çocogomon

Sünetli rubalari

Şirin olson çocogomon

Cüvegılık rubalari (Hafız, Ç.D., No:7, s.107/Prizren).

3.2.1.3. Konuları Bakımından Gruplanamayan Ninniler

Nina Nina Ninaça

Tatlidir pogaça

Pogaçanın yarısı

Ganının dul karısı (Mazrek, Ç.D., No:75, s.103/Mamuşa).

Nini çocugi uyuturacak ve anda

Anda kokar ve besleyecek

Nini Nini Nini (Mazrek, Ç.D., No:75, s.103/Mamuşa).

3.2.2. Mâniler

Tarih boyunca insan için anlama ve anlatma önemli bir yer teşkil etmiştir. Anlama ve

anlatma derdi sonucu yeni şekiller ve türler meydana gelmiş, anlatma şekli farklılık gösterse de anlatılan şeyin ne olduğu sorusu türleri ve şekilleri meydana getirmiştir. Tür ve şekil konusu ise araştırmacılar için tartışılan bir konu haline gelmiştir. Maniler, halk edebiyatında söylemelik türlerden biridir ve hem tür hem de şekil olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahmet Talât Onay, “*Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev’i*” adlı yapıtı kaleme alarak tür ve şekillerle ilgili ilk kapsamlı çalışmayı yapmıştır. Eserinde, kaleme aldığı önsözde burada yaptığı tasniften daha mükemmel bir tasnifi meydana getirmeyi lisan ve milletini sevenlerden beklemenin boş bir ümit olmadığını dile getirmiştir (1996:4). Maniyi, halk şiirinin şekillerinden biri olarak değerlendiren Onay, maninin Türk nazım şekillerinin en eskilerinden biri olduğunu ve genellikle yedi heceli olmakla birlikte, altı hecelilere de rastlamanın mümkün olduğunu, manilerin karşılıklı söylenmekle birlikte asıl vasfının sözün altında kalmamak olduğunu ifade etmiştir (1996: 72). Elçin, manilerin anonim olmakla birlikte yedi veya sekizli hece ölçüsüyle dört mısralık şekillerde olduğunu ve kendine mahsus bir ezgisi bulunduğunu belirtmiştir. Elçin’in ifadelerine göre maninin konusu yaşamın içinden her türlü hadise olabilir. Çeşitli söyleniş tarzları vardır ve maniler düz veya cinaslı olarak karşımıza çıkabilir. Maniye Azerbaycan Türkleri bayati, Güney ve Doğu Anadolu bölgeleriyle Kerkük (Irak) Türkleri hoyrat adını vermektedir (1990: 7-8). M. Öcal Oğuz, maniyi hem şekil hem de tür olarak değerlendirmekte ve maninin ezgi ve konu ağırlığı aynı yoğunlukta olan bir tür olarak karşımıza çıktığını belirtmektedir (2019: 21-22). Boratav, manilerde bazı durumlarda uyak düzeni ile dize sayısının değişebileceğini bu tür manilere Anadolu’da, İstanbul’da, Rumeli’de, Besarabya Gagavuzlarında, Kırım Tatarlarında ve Azerbaycan’da rastlanabileceğini kaydetmiştir (2022: 192). Mâni, farklı araştırmacılar tarafından çeşitli sınıflandırmalara da konu olmuştur. Boratav, manileri söylenmesine vesile olan yerlere ve şartlara göre sekiz başlık altında değerlendirmiştir. Bu başlıklar şu şekildedir:

1. *Niyet, fal (yorum) manileri*
2. *Sevda manileri*
3. *İş manileri*
4. *Bekçi ve davulcu manileri*
5. *İstanbul’da bazı sokak satıcılarının manileri*
6. *İstanbul meydan kahvelerinin cinaslı manileri*
7. *Doğu Anadolu’da hikâye manileri*
8. *Mektup manileri* (2022: 196-198).

Kaya ise yaptığı tasnifte manileri, yapılarına göre, hazırlanış ve uygulamalarına göre ve konularına göre üç ana başlık altında değerlendirmiştir. Yapılarına göre manileri hece sayısına

ve mısralarına göre; konularına göre manileri ise yirmi dört alt başlıkta toplayarak geniş bir tasnif ortaya koymuştur (2021: 61-63). Maniler, hızlı düşünme becerisini ortaya koyarken, ifade ediliş biçimleriyle bir dilin zenginliğini gözler önüne sermektedir. Hayatın her alanında, her kesimde kolaylıkla ortama dahil olurken söyleyen kişinin kabiliyetini ortaya koyması açısından da önem arz etmektedir. Çevren’de yer alan çalışmalarda manilerle ilgili veriler aşağıda incelenecektir.

3.2.2.1. Çevren Dergisinde Mânilerle İlgili Derleme Çalışmaları

Çevren Dergisi’ndeki derleme faaliyetlerinde mâni ile ilgili araştırmaların yoğunlaştığı yerler Kosova’da Prizren, Gilan, Mamuşa, Priştine, Vıçitırın, İpek; Kuzey Makedonya’da ise Ohri ve Pirlepe (Kanatlar)’dır. Nimetullah Hafız, Prizren halk edebiyatına, Türk halk edebiyatı türlerinden en çok gelişenlerden birinin mâni olduğunu ifade eder. Maniler, Prizren ağzında mâni olarak değil, martifal olarak bilinmektedir. Hemen her merasimde karşımıza çıkan martifallar özellikle düğünlerde ve diğer eğlencelerde toplum içindeki yerini almaktadır. Bir gelenek olarak bir kişinin “tuttun mu” diye sorması üzerine diğer kişinin ki bu kişi anne, baba, sevgili, kardeş ya da başka biri için niyet ederek “tuttum” demesi üzerine tuttun mu diye soran kişinin hemen martifala başlamasıdır. Martifal söylendikten sonra tuttum diyen kimin niyetine tuttuğunu söyleyebilir ya da bilinmesini istemiyorsa sır olarak saklayabilir. Hafız, Prizren martifallarının dört mısralardan kurulu olduğunu ve hemen hepsinin yedi heceyle söylendiğini kaydetmiştir. Yedili hece ölçüsüyle olmayan martifallarda vardır ve bunlar vezni bozulmuş bir şekilde söylenir. Konuları çoğunlukla aşk üzerinedir. Hafız, martifalların halk arasında etkinliğini kaybettiğini ve ancak yaşlı kadınların zihinlerinde yaşadığını vurgulamıştır (Ç.D., No:20, s.113-114). İkbâl Orlat ise Vıçitırın’da yaptığı derleme faaliyetlerinde bölgedeki manileri kayıt altına almış ve Vıçitırın’da söylenen manilerin Türklerin yoğun olarak yaşadığı yerlerde söylenen manilere benzer olduğunu, konularını ise aşk, sevgi ve hasretin oluşturduğunu tespit etmiştir. Vıçitırın’da maniler, kızların toplandığı eğlence gecelerinde, törenlerde, cumalarda ve derneklerde söylenmektedir (Ç.D., No:41/1984, s.112).

Şekil 13. Kosova’da Mânilerin Derlendiği Bölgeler

Şekil 14. Kuzey Makedonya’da Mânilerin Derlendiği Bölgeler

3.2.2.2. Tespit Edilen Mânilerin Yapı Özellikleri

3.2.2.2.1. Hece Sayılarına Göre Mâniler

“Maniler genellikle yedi hece ile söylenir. Bunun yanında 4,5,6,7,8,11 heceli düz manilerin var oldukları da bilinmektedir” (Kaya, 2021:63). Çevren’in Kosova ve kuzey Makedonya’da kayıt altına alarak zamanda dondurduğu veriler incelendiğinde manilerin büyük çoğunluğunun yedili hece ölçüsüne sahip olduğu görülmekle birlikte beş, sekiz ve on bir heceli manilerde tespit edilmiştir. Sözlü kültür ortamının ürünü olan manilerde söyleme şeklinden veya yazıya geçirilirken uğradığı dönüşümlerle kimi zaman ses düşüklüğüne uğradığı kimi zamanda eklenen fazla kelimelerle ölçünün bozulduğu görülmektedir. Tespit edilen ve hece ölçüsüne uygun şekilde söylenmiş maniler verilmeden önce ses düşüklüğüne uğramış ve gereksiz kelime kullanılmış manilerden örnek verilecektir:

Orijinal:

Merdivenim kırk ayak (4+3=7)

Kırkına vurdum dayak (5+2=7)

Desalar yarım celmiş (3+4=7)

Koşarım yalnayak (3+3=6) (Orlat, Ç.D., No:41, s.113/Vıçitırın-Tunuzlu, Ç.D., No:Özel Sayı, s.105/Priştine).

Düzeltilmiş:

Merdivenim kırk ayak (4+3=7)

Kırkına vurdum dayak (5+2=7)

Desalar yarım celmiş (3+4=7)

Koşarım yal(ı)nayak (3+4=7) (Orlat, Ç.D., No:41, s.113/Vıçitırın-Tunuzlu, Ç.D., No:Özel Sayı, s.105/Priştine).

Orijinal:

Her ekmeke her ete (4+3=7)

Her şey yedi kudrete (4+3=7)

Dünyada etigimi (3+4=7)

Biçersın ahrete (3+3=6) (Orlat, Ç.D., No:41, s.116/Vıçitırın).

Düzeltilmiş:

Her ekmeke her ete (4+3=7)

Her şey yedi kudrete (4+3=7)

Dünyada etigimi (3+4=7)

Biçersın ah(i)rete (3+4=7) (Orlat, Ç.D., No:41, s.116/Vıçıtırın).

Orijinal:

Begendım aldım seni (3+4=7)

Padişa tatan kalksa (3+4=7)

Elımden vermem seni (3+4=7) (Vıçıtırın).

Düzeltilmiş:

Begendım aldım seni

Padişa(h) ta(h)tan kalksa

Elımden vermem seni (Vıçıtırın).

Orijinal:

Mendilim aktır (3+2=5)

Uclari yoktor (3+2=5)

Ben seni sevmişim

İnçarım yoktor (Hafız, Ç.D., No:20, s.121/Prizren).

Düzeltilmiş:

Mendilim aktır (3+2=5)

Uclari yoktor (3+2=5)

(Ben) seni sevmişim

İnçarım yoktor (3+2=5)(Hafız, Ç.D., No:20, s.121/Prizren).

3.2.2.2.1.1. Beş Heceli Maniler

Altındır topkam (3+2=5)

Cümüştür hokam (3+2=5)

Çimseden korkmam (3+2=5)

Bir Allaktır arkam (3+2=5) (Yusuf, Ç.D., No:6, s.115/Gilan).

Mendilım aktır (3+2=5)

Benegi yoktur (3+2=5)

Vallay severım (2+3=5)

İncarım yoktur (3+2=5) (Hafız, Ç.D., No:28, s.124/Prıştine).

3.2.2.2.1.2. Yedi Heceli Maniler

Ak cünlümün aklıgi (4+3=7)

Cunlümün iraklığı (3+4=7)
 Ne canıma tak dedi (4+3=7)
 Yarımın iraklığı (3+4=7) (Hafız, Ç.D., No:20, s.115/Prizren).

Vay benim nazlı şanlım (3+4=7)
 Dağları dolaşalım (3+4=7)
 Aramızda düşman var (4+3=7)
 Bir cün bis kavuşalım (3+4=7) (Hafız, Ç.D., No:28, s.124/Priştine).

Ak cülüm cülmez misin (3+4=7)
 Derdımı bilmez misin (3+4=7)
 Yana yana çül oldum (4+3=7)
 İnsafa celmez misin (3+4=7) (Tunuzlu, Ç.D., No:Özel Sayı, s.104/Priştine).

Dağ ardında değirmen (4+3=7)
 Cidersem da eglenmem (4+3=7)
 Sana cünül vermişim (4+3=7)
 Başkasına veremem (4+3=7) (Hafız, Ç.D., No:28, s.119/Priştine).

Gökte yıldız sayılmaz (4+3=7)
 Çiğ yumurta soyulmaz (4+3=7)
 Benim bir efendim var (3+4=7)
 Sevdasına doyulmaz (4+3=7) (Salih, Ç.D., No:27, s.151/Ohri).

3.2.2.2.1.3. Sekiz Heceli Maniler

İpi attım uci kaldı (4+4=8)
 Taragımda cügi kaldı (4+4=8)
 Ben o yarı alamadım (4+4=8)
 Yüregimde aci kaldı (4+4=8) (Hafız, Ç.D., No:28, s.121/Priştine).

Portakala atışalım (4+4=8)
 Pencereden bakışalım (4+4=8)
 Anamızdan, babamızdan (4+4=8)

Cizli cizli konuşalım (4+4=8) (Hafız, Ç.D., No:28, s.124/Priştine).

Süle niçin benden kaçtın (4+4=8)

Yüregimde yara açtın (4+4=8)

Canım canan sen canısın (4+4=8)

Yüregime ateş saçtın (4+4=8) (Hafız, Ç.D., No:20, s.122/Prizren).

Yüzüğümün mavi taşı (4+4=8)

Görünür Petrina başı (3+5=8)

Sen öteden ben beriden (4+4=8)

Eritelim dağı, taşı (4+4=8) (Salih, Ç.D., No:27, s.152/Ohri).

3.2.2.2.1.4. On Bir Heceli Mâniler

Elimde fincan dolayında mercan (5+6=11)

Sevgilim bircan bunun eşi mercan (5+6=11) (Haydar, Ç.D., No:42, s.111/İpek).

3.2.2.2.2. Mısra Sayılarına Göre Mâniler

3.2.2.2.2.1. Düz Mâniler

Düz maniler, *yedi heceli, I, II ve IV. mısraları kafiyeli ve cinassız olan manilerdir*” (Kaya, 2021:66). Maniler çoğunlukla aaba şeklinde kafiyelenmekte fakat farklı kafiye düzenlerine de rastlanmaktadır. Çevren’de tespit edilen manilerin çoğu aaba şeklinde kafiyelenmişken abab ve aaaa şeklinde kafiyeleler de mevcuttur.

aaba şeklinde mânilere örnekler:

Adım adım gelirsın (**a**)

Beni gürmek istersın (**a**)

Ben burada değilim (**b**)

Resimini öpersın (**a**) (Suphi, Ç.D., No:68, s.116/Mamuşa).

İnci diziyle olur (**a**)

Mabet diliyle olur (**a**)

Yetmiş bin çişi cürmişim (**b**)

Cünül biriyle olur (**a**) (Hafız, Ç.D., No:28, s.122/Priştine).

Kahve taşıdığı yerde (a)

Telve piştiği yerde (a)

Cüzel çirkin bakılmaz (b)

Cünül düştüğü yerde (a) (Yusuf, Ç.D., No:6, s.115/Gilan).

abab şeklinde mânî:

A sandığım sandığım (a)

Sandığıma dayandım (b)

Haram olson cençliğim (a)

Çi ben sana inandım (b) (Hafız, Ç.D., No:20, s.116/Prizren).

aaaa şeklinde mani:

Ne idi bana kastın (a)

Sebepsiz neye küstün (a)

Seni hiç çimse inan (a)

Sevemez benden üstün (a) (Orlat, Ç.D., No:41, s.115/Vıçitırın).

3.2.2.2.2. Kesik/Cinaslı Mâniler

Kesik/cinaslı mâniler, dört veya beş mısralı olmakla birlikte ilk mısrasın da hazırlık sözüne yer verilen ve bu hazırlık mısrasının ayak vazifesi gördüğü manilerdir (Kaya, 2021:66).

Bayram celdi (2+2=4)

Kaldır hanım yaşmagını (4+4=8)

Buluşalım kucuşalım (4+4=8)

Koçlar cibi düğüşelim (4+4=8) (Yusuf, Ç.D., No:6, s.117/Gilan).

Karanfil eçerim (3+3=6)

Budur yolum ceçerim (4+3=7)

Ne senden vazceçerim (3+4=7)

Ne gayrı yar seçerim (3+4=7) (Yusuf, Ç.D., No:6, s.114/Gilan).

3.2.2.2.3. Yedekli Mâniler

Yedekli maniler dört mısradan fazla olan manilerdir. Çevren’de altı mısralı bir mânî tespiti edilmiş olup bu grup altında değerlendirilecektir.

Egıreyim begıreyim a

İgim dolmaz b

Çağırayım bağırayım **a**

Yarım gelmez **b**

Niçin gelmez çatıptır **c**

Eli değmez **b** (Haydar, Ç.D., No:42, s.113/İpek).

3.2.2.3. Tespit Edilen Mânilerde Konu

Çevren 'de, 471 maninin kayıt altına alındığı görülmektedir. Bu veriler Kaya'nın tasnifine göre incelendiğinde 348 sevda, 9 şehir, 3 cinsel konulu, 3 ramazan, 1 milli hisle söylenmiş, 12 mektup, 2 hayvanlarla ilgili, 2 askerlik, 2 gelin kaynana, 4 öğüt, 50 sosyal konulu, 2 felek için söylenmiş, 5 isimlerle kurulu, 5 gurbet, 6 anne için söylenmiş, 1 nazarla ilgili, 2 kardeş, 3 politik ve 1 fotoğraf arkası manilerin olduğu tespit edilmiştir. Bu manilerden uygun başlıklar altında örnekler verilecektir.

3.2.2.3.1. Sevda Mânileri

Sevda manileri, "*sayı itibarıyla en çok söylenen mâni çeşitleridir*" (Kaya, 2021:93). Çevren'de tespit edilen maniler arasında sayıca üstünlüğü elde tutan sevda manileri, sevgiliye olan aşkın dile getirilmesinde araç olarak kullanılabildiği gibi sevgiliye isteklerin belirtilmesinde, sitem etme ihtiyacının doğduğu anlarda, ayrılıklarda, hasrette, karşılıksız aşkın zorluğunu ifade etmede, hayal kırıklıklarında, gizli yar sevmenin zorluğu karşısında, sevgiliyle araya giren kişi, olgu ya da olaylara beddua etmek gibi nedenlerle başvurularak sözlü kültür ortamına dahil edilmiştir.

Karanfil katır oldi

Hasretlik yeter oldi

Sen ütede ben beride

Ülümnden beter oldi (Yusuf, Ç.D., No:6, s.116/Gilan).

Odun yandı, oldi kor

Aşkımı cürme hor

Ne kadar sevdim seni

Şu çarpan kalbima sor (Orlat, Ç.D., No:41, s.114-115/Vıçıtırın).

Su septim serin olsun

Merzarım derin olsun

Benim yarımı alan

Arette gelin olsun (Yusuf, Ç.D., No:69, s.127/Kanatlar-Pirlepe).

Yarsız şarap içemem

Cülden cümle biçemem

Alem mülçümü versa

Ben yarımından ceçemem (Orlat, Ç.D., No:41, s.114/Vıçıtırın).

Bahçemdeki üzümüsün

Benim içi cüzümsün

Sanma çi unutmuşım

Cece cündüz düşümsün (Hanadan, Ç.D., No:40, s.134/Mamuşa).

3.2.2.3.2. Şehir Mânileri

Çevren’de tespit edilen şehir manilerinde öne çıkan şehirler Türkiye’den Ankara, İstanbul, Kahramanmaraş; Kosova’dan Priştine; Kuzey Makedonya’dan ise Ohri, Pirlepe ve Pirlepe’de bulunan ve yörük köyü olan Kanatlar’dır.

Ankara asmasıyım

Bezinde basmasıyım

Bana doktor cetırmanır

Ben sevda hastasıyım (Hafız, Ç.D., No:20, s.116/Prizren).

Benim var yeşil şalım

Maraşta konoşalım

Yüreginde korki var

Yok nasıl konoşalım (Hafız, Ç.D., No:20, s.116/Prizren).

Cemi celır yan yatar

Demirini çift atar

İstanbul’un kızları

Kaşlarını pek çatar (Orlat, Ç.D., No:41, s.116/Vıçıtırın).

Çayırın çiçekleri

Morarmış ipekleri
 Bizim kapıdan geçer
 Kanatların gençleri (Yusuf, Ç.D., No:69, s.127/Kanatlar-Pirlepe).

İgneyi taktım yastığa
 Dayandım arkasına
 Benim bir yarım var
 Priştine ortasında (Tunuzlu, Ç.D., No: Özel Sayı, s.104/Priştine).

3.2.2.3.3. Cinsel Konulu Mâniler

Dutun çüki dut verdi
 Yaprakları boy verdi
 Uzun adam uzun kari
 Birbirine dad verdi (Hafız, Ç.D., No:20, s.118/Prizren).

Gaz üstüne su oynar
 Su üstüne yaz oynar
 Telli yorgan üstüne
 Celin cüvegi oynar (Hafız, Ç.D., No:20, s.119/Prizren).

Hayt ezalım ezalım
 Baçelerde cezalım
 Sırma düşek üstünde
 Diba uçkur çüzalım (Hafız, Ç.D., No:20, s.119/Prizren).

Mavi yelek ileyım
 Aç yorgani cireyım
 Cireyım da kucayım
 Benımsın çi bileyım (Orlat, Ç.D., No:41, s.117/Vıçıtırın).

Süzün hecesindeyiz
 İslam ba(h)çesindeyiz
 Kapanalım sobada (odada)

Cerdeki cecesindeyiz (Orlat, Ç.D., No:41, s.117/Vıçıtırın).

3.2.2.3.4. Ramazan Mânileri

Hazırlanma kaçmaya

Kanatlanma uçmaya

Yar celmiş soframıza

Orocumi bozmaya (Orlat, Ç.D., No:41, s.115/Vıçıtırın).

Tanrıdır penahımız

Büyüktür Alahımız

Şu ramazan bitince

Koyulsun niçahımız (Orlat, Ç.D., No:41, s.115/Vıçıtırın).

Telal çıkmış bağırış

Duymayanlar sagırış

Yarım beni bu akşam

İftarına çağırış (Orlat, Ç.D., No:41, s.115/Vıçıtırın).

3.2.2.3.5. Mektup Mânileri

Cakedım mavi, beyaz

Ayrı düştük biz bu yaz

Hediyeni istemem

Meytubuni durma yaz (Orlat, Ç.D., No:41, s.116/Vıçıtırın).

Çarşıda yeşil elma

Mektubum yolda kalma

Çabuk git be yarım

Yarıma selam yolla (Yusuf, Ç.D., No:69, s.126/Kanatlar-Pirlepe).

Kale altında Pazar

Pencereden kız bakar;

Kurşunkalem elinde

Yarine mektup yazar (Salih, Ç.D., No:27, s.152/Ohri).

Meytüp yazdım karadan
 Dag ayırdı aradan
 Bizi Alla buluştursun
 Dogdugile yaradan (Hafız, Ç.D., No:28, s.123/Priştine).

Portakal aldım handan
 Severım seni candan
 Bu meytübi yazan
 Cüzyaşdır kandan (Hafız, Ç.D., No:20, s.121/Prizren).

3.2.2.3.6. Hayvanlarla İlgili Mâniler

Ay çelebek çelebek
 Üsti mavi al benek
 Aman tutsam şuni ben
 Hemen uçup çitmeden (Tunuzlu, Ç.D., No:Özel Sayı, s.104/Priştine).

Ay dogar ağaçlara
 Cüneş dogar taşlara
 Sizleri çime soram
 Havadaçi kuşlara (Orlat, Ç.D., No:41, s.115/Vıçıtırın).

3.2.2.3.7. Askerlik Mânileri

Baçeye cel cüreyım
 Eline cül vereyım
 Asçere cidiyorum
 Seni nasıl cüreyım (Tunuzlu, Ç.D., No:Özel Sayı, s.104/Priştine).

Karanvılsın bibersın
 Gayetsın dilbersın
 Korkarım cünül verirsem
 Askersın cidersın (Orlat, Ç.D., No:41, s.116/Vıçıtırın).

3.2.2.3.8. Gelin-Kaynana Mânileri

Ay dogar arşık marşık
 Soframda şımşır kaşık
 Çatla patla koca cadi
 Sana olgun bana çok aşık (Haydar, Ç.D., No:42, s.112/İpek).

Bir su içtim bardaktan
 Öptüm elma yanaktan
 Abim görürse oğlanı
 Atar seni konaktan (Yusuf, Ç.D., No:69, s.124/Kanatlar-Pirlepe).

3.2.2.3.9. Öğüt Mânileri

Armut dalda sallanır
 Yere düşer ballanır
 Çalıştınse korkulmas
 Cerilere bakılmas (Hafız, Ç.D., No:28, s.125/Priştine).

Baçeler mavi açar
 Çoban kavali çalar
 Kız yanlış yola citma
 Seni bi avci çalar (Hafız, Ç.D., No:20, s.116/Prizren).

Ovada çakal olmaz
 Ağaç yokse dal olmaz
 Boşuna hiç bakma bana
 Her çiçekten bal olmaz (Tunuzlu, Ç.D., No: Özel Sayı, s.106/Priştine).

Tabaga attım reçel
 Bu aylar celır ceçer
 Yabancıya cünül veren
 Ümri hayfilen ceçer (Hafız, Ç.D., No:20, s.122/Prizren).

3.2.2.3.10. Sosyal Konulu Mâniler

Çevren’de tespit edilen sosyal konulu mânilerde hafta başının bereketi, çalışkanlık, dürüstlük, yardımlaşma, fakirleri gözetme gibi değerler ön plana çıkarken toplum içinde dayanışmayı gerektiren nikah, nevrüz gibi törenler de mânilerle işlenmiştir.

Ak anteri silerim

Ayaklari karşımda

Alla versın bi murat

Bucün hefte başında (Hafız, Ç.D., No:20, s.115/Prizren).

Daglisi, dostu celdi

Yemegi, aş1 geldi

Kuralım sofralari

Niçahın cüni celdi (Orlat, Ç.D., No:41, s.117/Vıçıtırın).

Elli celdi, yüz celdi

Egri celdi, düz celdi

Topraklar canlanıyor

Dünyaya nevrüz celdi (Orlat, Ç.D., No:41, s.117/Vıçıtırın).

Furunda olur ekmek

Toprağa toum eçmek

En çeyfli iş budur

Çalışıp dert çekmemek (Orlat, Ç.D., No:41, s.112-113/Vıçıtırın).

Hep düzgün citsın ister

Helal çiynesın dişler

Fakirleri cüzeten

Pek büyük cevap ister (Orlat, Ç.D., No:41, s.117/Vıçıtırın).

Her ekmeke her ete

Her şey yedi kudrete

Dünyada etigimi

Biçersın ah(i)rete (Orlat, Ç.D., No:41, s.116/Vıçıtırın).

3.2.2.3.11. Felek İçin Söylenmiş Mâniler

Bu dağlar ulu dağlar
Etrafı suli dağlar
Ben derdımı sülesam
Cük durur, bulut aglar (Hafız, Ç.D., No:28, s.120/Priştine).

Ördek gölde, göl yerde
Bülbül dalda, dal nerde?
Felek bizi ayırdı
İkimiz başka yerde (Salih, Ç.D., No:27, s.152/Ohri).

3.2.2.3.12. İsimlerle Kurulu Mâniler

Ay cüzelm cül Fatma
Her oglana laf atma
Ag oldum aglaya aglaya
Ay beni aldatma (Tunuzlu, Ç.D., No: Özel Sayı, s.104/Priştine).

Ragip yüzi cülsün mi
Aşık benzi solsun mi
Sevenlerin cüzleri
Kanlı yaşlar dolsun mi (Orlat, Ç.D., No:41, s.114/Vıçitırın)?
Soğuk Sunun taşçesi
Sabah üter kuşçesi
Yaktı kül etti beni
Ömer beyin kişçesi (Salih, Ç.D., No:27, s.151/Ohri).

Yarımın adi Süzan
Bakışlari pek yaman
Duman olor, çül olor
Ona cünül kaptıran (Hafız, Ç.D., No:20, s.122/Prizren).

3.2.2.3.13. Gurbet Mânileri

Ateşi kazan bilir

Yol halini ozan bilir
 Ceceyi hastadan sor
 Gurbeti sezen bilir (Tunuzlu, Ç.D., No: Özel Sayı, s.106/Priştine).

Elmas yüzük, dar parmak
 Ner zor imiş gurbete varmak
 Acamiydım bilmedim
 Yar isteymiş yalvarmak (Hafız, Ç.D., No:28, s.124/Priştine).

Ergovanım ergovan
 Yedi yıl durdum divan
 Çikmedi bi müsliman
 Kurtarsın beni burdan (Tunuzlu, Ç.D., No: Özel Sayı, s.105/Priştine).

3.2.2.3.14. Anne İçin Söylenmiş Mâniler

Avlinin üni asma
 Başladım tasalanma
 Allahım bu ne adet
 Anay bırakıp kaçma (Hanadan, Ç.D., No:40, s.134/Mamuşa).

Duvara koydum saçak
 Duvar benden daa alçak
 Anamın bir kızıyım
 Kalsam da gitmem kaçak (Yusuf, Ç.D., No:69, s.125/Kanatlar-Pirlepe).

Kave içtim filcandan
 Çenarlari mercandan
 Ben anami severim
 Hem yürekten, hem candan (Tunuzlu, Ç.D., No:Özel Sayı, s.105/Priştine).

3.2.2.3.15. Nazarla İlgili Mâniler

Gözüm gitti nazara
 Yarım giti pazara

Annem beni verecek

Em okur em yazara (Yusuf, Ç.D., No:69, s.124/Kanatlar-Pirlepe).

3.2.2.3.16. Kardaş Mânileri

Atım oynay aç içen

Yandım kara taş içen

Dur be seni kız üpeym

Der kardaşın baş için (Hafız, Ç.D., No:20, s.116/Prizren).

Duara taktım çivi

Abla başar bu işi

Annen beni istemez

Olalım iki kişi (Yusuf, Ç.D., No:69, s.125/Kanatlar-Pirlepe).

3.2.2.3.17. Politik Mâniler

Altındır topkam

Cümüştür hokam

Çimseden korkmam

Bir Allaktır arkam (Yusuf, Ç.D., No:6, s.115/Gilan).

Fesligen ektim sıra sıra

Agam citti Mısır'a

Citma Agam Mısır'a

Ben celim arkan sıra (Hafız, Ç.D., No:20, s.118/Prizren).

Kalladan endim aşı

Elimde altın maşı

Herçes almiş yarını

Yaşarım Tito, paşı (Hafız, Ç.D., No:20, s.120/Prizren).

3.2.2.3.18. Fotoğraf Arkası Mâniler

Adım adım gelirsın

Beni gürmek istersin

Ben burada değilim

Resimini öpersin (Suphi, Ç.D., No:68, s.116/Mamuşa).

3.2.2.4. Hazırlanış ve Uygulanışlarına Göre Mâniler

Kaya, mânilerin tasnifini yaparken maniye yapısına göre, hazırlanış ve uygulanışlarına göre ve konularına göre ayırmıştır. Hazırlanış ve Uygulanışlarına göre mâniler Kaya'nın tasnifinde yedi başlık altında incelenmektedir. Bu başlıklar şu şekildedir:

1. *Niyet Manileri*
2. *Katar Maniler*
3. *Karşılıklı maniler*
4. *İş Yaparken Söylenen Maniler*
 - a. *Tarlada çalışan kadınların gelip geçenlere söyledikleri maniler*
 - b. *Halı dokuyan kızların söyledikleri maniler*
 - c. *Bulgur çekerken söylenen maniler*
 - d. *Taş toplarken söylenen maniler*
 - e. *Çayır biçilirken söylenen maniler*
 - f. *Bostanda çalışırken söylenen maniler*
5. *Saya Manileri*
6. *Bayraktar Manileri*
7. *Soru-cevaplı Maniler* (2021: 62).

Çevren'in yayımlanan 59. sayısında (1987), Aluş Nuş tarafından kaleme alınan “Prizren Ağzıyla Kaynana, Gelin, Oğlan Arasında Geçen Tartışmalar” adlı yazı incelendiğinde, Kaya'nın tasnifinde yer alan karşılıklı mâni olduğu tespit edilmiştir. Kaynana ağzından kısa bir düz yazı verilir. Bu yazıda kaynananın uygun bulmadığı kızın, oğul tarafından alındığı belirtilmektedir. Daha sonra ise karşılıklı atışma başlamaktadır:

Celin:

Kaynana çok süleysın (a)

Çocogoni ügeysın (a)

Niçın mori beni ta (b)

ÇEVRENDEDA sügeysın (a)

Kaynana:

Ah celinım celinım

Ona kadar uyiyan

Saba akşam ogloma

Hep yumurta kavuran

Celin:

Hamamcığın aynası (a)

Ceçti kaynana modası (a)

On odalı evimde (b)

Yoktor onon odası (a)

Oğlan:

Aluş Nuşun anası (a)

Karımın kaynanası (a)

Üksüz cibi kalmışım (b)

İçi ateş arası (a)

Kaynana:

Ne yemekten haberi

Neda çocuk bakmaktan

Kaynanaya kiyamet

Süleym hep patlamaktan

Celin:

Dogordom da dogroldom (a)

Pinır ekmek yogordom (a)

Ne yaparsem oni yi (b)

Beni sevey cocogon (a)

Oğlan:

Karılar çok tatlıdır (a)

Yanakları ballıdır (a)

Brakmış evini celmiş (b)

Oda çokçe haklıdır (a)

Kaynana:

Celinimdir sinirli (a)

Bize celdi illetli (a)

Bakın isla beçarlar (b)

Şindi kızlar şübeli (a)

Celin:

Kaynanamın lafları (a)

Degirmenin taşları (a)

Ah vay benim başıma (b)

Tutti tutaraları (a)

Oğlan:

Demiş karım babama (a)

Kaldırma kara saba (a)

Te beş banka çarşıda (b)

Kuntralani boyala (a)

Kaynana:

Et alırsen koldan al (a)

Kız alırsen soydan al (a)

Tebusoy celin için (b)

Dai oglom beçar kal (a)

Celin:

Kaynatama dedim ben (a)

Da sofraya celmeden (a)

Madamçisin ayakta (b)

Ver bi sovk su çeşmeden (a)

Oğlan:

Turalari apuşiz (a)

Karilen hep kapuşiz (a)

İnat olmay karilen (b)

Akşam oli barışiz (a)

Kaynana:

Tebu cece bülbüli (a)

Çocogomi dündüri (a)

Yapti nice aletrik (b)

Hem yakay hem sündüri (a)

Celin:

Aylığım var parem var

Bu ev bana celi dar

Kocamida bragardım

Sabıların hatrı var

Oğlan:

Kaççe araym asılma (a)

Yase vozlen basılma (a)

Benda oldom ileltli (b)

Başlay cüksüm ağırma (a)

Kaynana:

Çocogom dil bayagi (a)

Sıksın biçe dişini (a)

Viran koson celinin (b)

Aylığını işini (a)

Celin:

Kaynanamda kızar sarp

Hercün evde oli harp

Biceceda kocama

Dedim alsın bize kat

Oğlan:

Senda bicün olurson

Anam cibi kaynana

Ettiğini bulursun

Sen anamlen oynama

Kaynana:

Celin celin celincik

Bana süzün ceçmez hiç

Ben ne dersem bu evde

Begenmesen evden çık

Celin:

Ah kaynana kaynana (a)

Benımlen sen oynama (a)

Ayırırım oglondan (b)

Soram avaz aglama (a)

Oğlan:

Abe ana darılma (a)

Kari aray ayrılma (a)

Çocuklar var ortada (b)

Hercün olmay bragılma (a)

Kaynana:

Çocogom aç kalmasın (a)

Aman hastalanmasın (a)

Alahıma yalvardım (b)

Ana ahi tutmasın (a)

Celin:

Tezem bicün buluşmış (a)

Kaynanamlen kapuşmış (a)

Attın kızı sokaga (b)

Demiş buda kudurmuş (a)

Oğlan:

Uydum kari süzüne

Kara attım yüzüme

Altı aydır çıkmışım

Kaynanamın evine

Kaynana:

Ne minnetlen büyüttüm (a)

Tuttum oni yürüttüm (a)

Uydi kari süzüne (b)

Cigerimi çürüttüm (a)

Celin:

Benda araym yaşama (a)

Arabaylen dolaşma (a)

En pali anterilen (b)

Düğünlerde oynama (a)

Oğlan:

Uzlemişim evimi

Araym citma anamda

Kari korse ciderım

Ta bayramdan bayrama

Celin:

Anasından ayırdım

Erdım gayri bahtıma

Kocamida almışım

Ayagımın altına

Kaynana:

Aldın nazlı oğlomi

Tutçi çeştın kolomi

Bana gayrim cüsterın

Kuri çeşme yoloni

Oğlan:

Niçın anam sevilmez (a)

Celinlere sülenmez (a)

Neka saygi yapsakta (b)

Ana hakkı üdenmez (a)

Dünam cenek evıme

Kari tut sen dilını

Üp anamın elını

Ara halallığını

Atışmanın başında oğlan, annesi ve karısı arasında kaldığını belirtir ve ara bulucu bir yol izler. Daha sonraları tartışma kızdıkça oğlanın da sinirlendiği söylediği mâni de görülmektedir. Bu sinirlenişle annesini tutmaya başlar. Atışmanın sonunda ise oğul, eşinden annesinin elini öpmesini ve helallik almasını ister. Gelin kaynananın evine döner. Kaynananın elini öper ve barışırlar (Ç.D., No:59/1987, s.109-114).

3.2.2.5. Mânilerle İlgili Araştırma-İnceleme Yazıları

Çevren'in yayımlanan altıncı sayısında (1975) İlhan Başgöz'ün "*Manilerimizden*" adlı eserinden kısa bir bölüme yer verilir. Başgöz, manilerin halk edebiyatında ilgi gören bir yapı olduğundan bahsederek, manilerin asıl konusunun ise sevgi olduğunu vurgular. Bu sevginin birbirini seven iki insan arasında bir haberleşme aracı olduğunu ifade eder. Toplumun değerler sistemindeki yasaları yaşamında uygulayışı, duyguları içinde yaşamak zorunda kalan insanın mâni yoluyla bir dışa vuruş yapısı bulması, akılda kalması kolay dörtlükler halinde bir biçimin ve türün meydana gelmesine neden olmuştur. Manilerin çevre ile olan ilgisinin sadece okunup yazılması değil aynı zamanda gündelik hayatta törenlerde, eğlencelerde, inanışlar ve adetlerin arasında, haberleşme vasıtası olmasıyla insanların birbirleriyle olan ilişkilerinde sorumluluk üstlenerek varlığını insan zihninde korumasıdır. Sevdigi insana mâni yoluyla açılan

delikanlılar, sevdalısının bu sevgiye karşılık verip vermeyeceğini de yine mâni yoluyla öğrenmektedir. Başgöz, bu noktada maniye sevda habercisi olarak tanımlar. Toplumun koyduğu yasakların kapısını maninin araladığını belirten Başgöz, sevenlerinde bu açık kapıdan faydalanmaktan geri durmadığını kaydetmiştir. Bir arada yaşayan halk manileri zihninde tutmuş ve sistem içinde yayılmasını sağlamıştır. Sorulacak sorunun açıkça sorulmadığı anlarda maniye başvuran insanlar maniye mektupların içine gizlemeyi de başarmıştır. Hıdırellez günlerinde manilerin ön plana çıktığı, Hıdırellez eğlencelerine gelen kızların küçük birer eşyalarını getirdiği, mâni söyleyenler tarafından sahibi bilinmeyen bu eşyalara mâni düzüldüğü, söylenen maninin eşyanın sahibi olan genç kızın kısmetine çıktığının kabul edildiği de kayıt altına alınan bilgilerdendir. Yasaklanan duyguların baskılanması sonucu maniyle durum ifade edilmeye çalışılırken kaba saba cinsi isteklerinde manilerde karşımıza çıktığını ifade eden Başgöz, sevginin maninin çıkış noktası olduğunu öteki insan duygularının da sevgiye yakınlıklarına göre maniye girdiklerini, insan duygularından uzaklaştıkça ise maniden de uzaklaşıldığının altını çizmiştir (Ç.D., No:6/1975, s.28-31).

Beşinci yılda yayımlanan on beşinci sayıda Hikmet Dizdaroğlu tarafından kaleme alınan “*Kerkük Hoyrat ve Manileri*” adlı tanıtma yazısı yer almaktadır. Kerkük bölgesindeki Türk aydınlarının, yayımladıkları Türkçe kitap, gazete ve dergilerle umut verici çalışmalarını sürdürdüklerini, Ata Terzibaşı’nın da Kerkük’te Türk Kültürünün başta gelen temsilcilerinden olduğunu araştırma, inceleme ve yayınlarıyla etkin bir çevre oluşturduğunu kaydeden Dizdaroğlu, aynı zamanda Terzibaşı’nın geçimini avukatlıkla sağladığını belirtir. Terzioğlu, kendi dönemi içinde bir kültür toplayıcısıdır. Terzibaşı’nın daha önce üç cilt halinde yayımlanan Kerkük Hoyrat ve Manileri’nin bir araya getirilerek Türkiye’de yayımlandığı hali ise Dizdaroğlu tarafından ayrı bir baskı olarak değerlendirilir. Bu baskı öncekilerden farklı olarak ekleme ve çıkarmaların yapılmasıyla biçimlendirilmiştir. Terzibaşı, Hoyrat sözcüğünün kökenini araştırır ve araştırmalarından iki sonuç elde eder. İlki, hoyrat sözcüğü ona göre dilin ihtiyacı olarak doğmuş Türkçe bir sözcüktür. İkincisi ise halk edebiyatının ve musikisinin şekil, mevzu ve ses kalıpları bakımından gösterdiği özelliklere göre bir çeşit ezgili dörtlüğe verilen isimdir. Hoyratı anonim halk şiirinde tür ve ezginin adı olarak tanımlar. Maniye, Irak Türkleri hoyrat demektedir. Terzibaşı’nın hoyratla maniye birbirinden ayırdığını ifade eden Dizdaroğlu, Terzibaşı’nın hoyratın maniye göre mana bakımından daha kuvvetli ve üstün bir yapıda olduğunu, hoyratın yüksek zümre edebiyatı halini almış, maninin ise sızlayan ağıtçı kadınlar ve benzeri iptidai halk şairi tarafından tertiplendiğini savunduğunu ifade eder. Tanıtma yazısının asıl konusu ise Dizdaroğlu’nun yayımlanan bu kitapta karşılaştığı tutarsızlıklar, çelişkiler, yanlışlar ve kesinlemelerdir. Terzibaşı’nın kitap boyunca hoyratların tür ve ezgi

olarak Irak Türkleri arasında doğup geliştiğini savunduğunu belirten Dizdaroğlu, hoyratın ezgi olduğuna ve Irak Türklerinin gönlünden koptuğuna katılmakta ancak tür olarak hoyratın Irak Türklerinin yaşadığı bölgede oluşmuş olmasının eldeki verilerle bağdaşmadığını belirtmektedir. Terzibaşı'nın da aslında bu savını mâni türünün o günkü niteliklerini taşıyan ilk örneklerine Dede Korkut Hikayesi'nde de rastlandığını söyleyerek çürütmektedir. Dede Korkut Hikayeleri Irak'ta oluşmamıştır. Terzibaşı'nın maninin çıkışıyla ilgili olarak da ikilemde kaldığını belirten Dizdaroğlu, 14. Yüzyılın sonunda çıktı ifadesi mi, 11. ve daha önceki çağlarda da vardı ifadesi mi doğru diye sorgular. Dizdaroğlu, Terzibaşı'nın, Fuat Köprülü'nün Türk şiirinin en eski koşuk biçiminin ilk üç dizesinin kendi arasında uyaklı olması dördüncü dizenin ise bütün bağlamlarda yinelenen dörtlük biçimi olduğunu ve bu nakaratlardan ötürü türkü görünümünde olduğu görüşüne karşı çıktığını belirtir. Terzibaşı'na göre hece vezninin en eski ve mergup şekli koşma ya da koşuklardır. Dizdaroğlu, Terzioğlu'nun bir başka eserinde ise şiirin en eski ve en umumi biçiminin mâni olduğunu savunduğunu ifade eder. Terzibaşı, birbirinden farklı ifadeleriyle kendi tezlerini adeta çürütmektedir. Dizdaroğlu, Boratav'ın maninin köken bakımından koşmadan ayrı ve bağımsız bir tür olduğu görüşüne ise Terzioğlu'nun katıldığını ancak hoyrat ve mâni yanında koşma ve türkülerinde koşuktan meydana geldiği düşüncesinin ise önceki düşüncesiyle çelişki içerdiğini kaydeder. Terzibaşı'nın manilerin hece sayısı yönünden ise eski dörtlüklerin söz bakımından kısaltılması olarak ortaya çıktığını ifade etmesi Dizdaroğlu açısından savında direnmeyip açık kapı bıraktığı yorumuyla değerlendirilir. Dizdaroğlu, Terzibaşı'nın Dede Korkut hakkında da görüşlerinin gerçekleri yansıtmadığını ifade eder. Dede Korkut Hikayelerinin 14. Yüzyılda telif edildiğini ve yazıldığını iddia eden Terzibaşı'na bu konudaki en yetkin kişinin Orhan Şaik Gökyay olduğunu ve onun da kanısının bu yönde olmadığını ifade ederek nazik bir eleştiride bulunur. Terzibaşı'nın Dede Korkut Hikayelerindeki düz yazı olmayan kimi parçaları da mâni dörtlüklerinin kalıntıları olarak kabul etmesi ve maninin gelişme başlangıcını gösteren ilk mahsuller sayması Dizdaroğlu tarafından eleştirilmekte ve gerçekte bağdaşmadığı ifade edilmektedir. Maninin ilk iki dizesinin doldurma dize olduğu kanısının bilim dünyasında yaygın kabul olduğunu ifade eden Dizdaroğlu, Terzibaşı'nın bu yaygın görüşü kabul etmediğini ve bütün dizelerin kendince bir anlamı olduğunu savunduğunu, bu görüşün ise yanlış olduğunu son üç dize kendi içinde anlamlı olsa bile ilk dizenin öbür dizelerle anlam bağlılığının olmadığını söyler. Dizdaroğlu, Divan-ı Lügati Türk'te maniye örnek verilebilecek bir nokta bulmuş ve eserinde örnek vermiştir. Dizdaroğlu, Terzibaşı'nın bu canlı örneğe katılmadığını ve Divan-ı Lügati Türk'te mâni olmadığını savunduğunu belirtirken Dizdaroğlu, Terzibaşı'nın bu savı ön yargıyla öne sürdüğünü ifade etmektedir. Her yönüyle mâni dörtlüğü

olan ve kuşkuya asla yer vermeyen bir parça karşısında duraksanılması ise Dizdaroğlu'nun eleştirdiği noktalardandır. Aynı zamanda Terzibaşı'nın durakla ilgili yargısı da Dizdaroğlu'na göre bilimsel açıdan tutarlılık göstermemektedir. Terzibaşı'nın karşı savını reddeden Dizdaroğlu yazsının sonuna yaklaşırken bir kez daha Divan'dan aldığı dörtlüğün mâni olduğunu ve türünün bütün özelliklerini taşıdığının altını çizer. Yazısında Terzibaşı'nın hatalarına yer verdikten sonra ise yazısını Terzibaşı'nın olumlu görüş ve eleştirilerine de rastladığını belirterek bitirir. Bu olumlu görüş ve eleştiriler ise şunlardır: Fuat Köprülü başta olmak üzere birçok Türkolog ve doğu bilimcinin Kutadgu Bilig'de geçen dörtlükleri mâni saymaları yanlışlığına Terzibaşı'nın bu dörtlüklerin aruzlu olduğunu ve maniyle ilgisinin olmadığını belirtmesidir ancak bu noktaya daha önceleri değinen ve yanlış olduğunu söyleyen ilk kişi Boratav'dır. Dizdaroğlu, yazısını sonlandırırken bir anımsatma yapar. Terzibaşı'nın Kerkük'te derlediği Kerkük ağzı ünlü halk hikayesi "*Arzı ile Kamber*" in ilk baskısının 1964'te Bağdat'ta, ikinci baskısının ise 1967'de Tahran'da basıldığını belirterek 1971 yılında İstanbul'da basılan üçüncü baskıyı da kendisi okuyuculara duyurur. Terzibaşı'na kendisine gönderdiği imzalı kitap için teşekkür eder. Dizdaroğlu'nun ifadeleriyle Kerkük Hoyratları ve Manileri yapılmış en geniş ve bölgesel araştırmadır (Ç.D., No:15/1977, s. 137-145).

Momçilo Zlatanoviç tarafından kaleme alınan "*Hidrellez Martafalları*" başlıklı yazı Türkçeye çevrilerek Çevren'in beraber yayımlanan 18-19. sayısında okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Doğanın cesaretlenişinin kutlandığı hıdrellez Türkler için önemlidir. Zlatanoviç'de söze Türkler tarafından benimsenen hıdrellez'in Anadolu'nun tüm yerleri başta olmak üzere Altay'da, Kırım'da, Azerbaycan'da ve Balkan Türklerin'de coşkun bir şekilde karşılandığını ve canlı bir şekilde kutlandığını ifade eder. Gül bahçelerinde kutlanan bu törenin ise maniler konuk edilen değerlerinden biridir. Hıdrellez'de söylenen mâni geleneğinin Küçük Asya ve Balkanlarda daha fazla geliştiğini iddia eden Zlatanoviç, bu gelenek hakkında sayısız bilgilerin ileri sürüldüğünü ifade eder. Bu bilgilerden bazıları şu şekildedir: klidon denen şekliyle Bizans döneminden kalmış olabileceği, çobanlıkla geçinen yörükler arasında canlanmış olduğu ya da islam öncesi dönemlerden kaldığı. Hıdrellez gününü Güney İslavlar'ın da bildiğini kaydeden Zlatanoviç, ünlü yazar Borisav Stankoviç'in kaleme aldığı "*Hıdrellez*" yapıtında canlandırıldığından bahseder. Derlemeler sonucu elde edilenlerin kayıt altına alındığı bu çalışmada hıdrellez günü kutlaması anlatılır. Bu anlatışa göre ortaya bir küp konulmakta daha sonra küpün içine su ve yeşil bir dal konulmaktadır. Kısmetini bekleyen bir kız tarafından küp bohçayla örtülmekte ve üzerinde durarak martafal dizilmektedir. Tüm kızlar küpün etrafında dolanıp birleştikten sonra kısmetini arayan kıza ayna verilerek kızın yüzü duvakla örtülmekte, kadın ya da kızlardan biri bildiği martafalları düzmeye başlamaktadır. Bunları

duyan kız elini küpe sokup tutamlardan bir tanesini çıkarır. Çıkarılan tutamın ipliği çözülür. Böylece kızın kısmetinin de çözüldüğüne inanılır. Martafalın dizilmesiyle ilgili olarak saatin de öneminin olduğunu belirten Zlatanoviç, Strankoviç'in "Geçmiş Günler" adlı eserinde martafalın, hıdrellez gününün öğle saatlerinde dizildiğini, Todor Dimitriyeviç'e göre ise bu vaktin tan ağartısı olduğu ifade ederek kayıt altına almıştır. Gelenekle ilgili Yankoviç kız kardeşlerinde bilgiler verdiğini belirten Zlatanoviç, bu bilgilerin kısır bilgiler olduğunu ileri sürmektedir. Vanya'da ki adete göre ise martafalların söylenmesi ise ayrı bir geleneği oluşturmaktadır. Hıdrellez'den bir gün önce genç kızların demet halindeki çiçekleri küplere koyduğunu ertesi gün ise martafalları dizerek kısmetleri getiren manalı beyitlere geçmektedirler. Kısmetini arayan kızın başına beyaz örtü takılmakta ve kız sol elindeki aynaya bakmakla görevlendirilmektedir. Yaşlı bir büyük yani nine Türkçe dinsel ayetlerden oluşmuş beyitler düzer. Kızın küpten çıkardığı deste diğer kızlar tarafından çözülür. Türkçe söylenen beyitleri Sırpçaya çevirmek üzere bir kadın da orada ve görevlidir. Kendi demetini tanıyan kız kısmetinin geldiğini anlar. Daha sonra her kız kendi derlediği çiçek demetiyle süslenmektedir. El ele tutuşarak atlayarak, zıplayarak eğlenirler. Daniço Neşiç ise Zlatanoviç'in ifadeleriyle Balkan Savaşları döneminde martafalların nasıl dizildiklerini bilenlerden biridir. Kızlar, küplere çiçek, menekşe vb. türden oluşmuş çiçek tutamlarını koyarlar. Neşiç, böylece büyülediklerine inandıklarını ifade eder. Kızların çiçek tutamlarının arasına küçük bir kâğıda sevdikleri delikanlıların isimlerini de yazdıkları da kayıt altına alınan bilgilerdendir. Neşiç'e göre küp içinde su bulunmaz. Geceleyin küpün üstünden atladıktan sonra hıdrellez tan ağartısı beklenir. Kızların sayısı ya dokuz ya da yedidir. Bu usulün birçok kalıntısı bulunmaktadır. Kızın küpteki sularla yüzlerini yıkamakta sevdikleri ve hayal ettikleri delikanlılara kavuşacaklarına, çiçeklerin de büyülediğine inanılır. Zlatanoviç, martafalla ilgili anlatıcıların ve incelemecilerin hiç denecek kadar az olduğunu 1974 yılında Hacı Todor Dimitriy'viç'in anlattığına göre martafalları 20. yüzyılın başlangıcında kentin (Vanya) yukarı kısmındaki Ulah Trayko'nın eşinin (Çveta) söylediğini ifade eder. Martafalları ilk olarak Türkçe daha sonra da kendi çevirisiyle Sırpça olarak söylemektedir. Zlatanoviç'e göre Vanya martafalları Türk ile Sloven halk bilimine yönelik varlıklardır ve temaları sevgi üzerinedir. Sevginin değerini, acıyı, büyü ve anlamının ustaca verildiği nice örnekler vardır. Yazı noktalanırken Zlatanoviç'in geldiği noktada martafallar Türk halkından etkilenme sonucu ortaya çıkmış ve Sırp halkı tarafından da sevilerek yaşatılmış ve söylenmiştir (Ç.D., No:18/19, s.79-84). Martafalların anlatıldığı bu yazı martafal dışında bir açıdan daha önem ifade etmektedir. Hıdrellez'de uygulanan ritüeller inanışlara ilgili önemli olgulardır. Bu noktada toplumun inanışlarıyla ilgili önemli bilgilerde karşımıza çıkmaktadır.

Çevren'in on üçüncü yılında yayımlanan elli birinci sayısında Ayten Krasniç tarafından kaleme alınan “*İpek Türk Ağzıyla Söylenen Maniler ve Bazı Ağız Özellikleri*” adlı yazı okuyucunun dikkatine sunulmuştur. 1986 yılında kaleme alınan bu yazıda Krasniç içinde bulunulan yıl için Kosova Sosyalist Özerk bölgesinde mâni söyleme geleneğinin devam etmekte olduğunu, İpek ağzında ise canlı olarak yaşatıldığını ifade etmiştir. İpek ağzı üzerine çalışmasının nedenini ise Kosova Sosyalist Özerklik bölgesinde Prizren, Priştine, İpek, Mitroviça, Gilan, Novobrd, Vıçitrin, Mamuşa ve Yanyevo gibi Türk ağızlarından yalnızca Prizren ve Priştine Türk ağızlarının araştırmacılar tarafından incelenmiş olmasını gösterir. Osmanlı egemenliği altında uzun yıllar kalan Yugoslavya’da Türkler kendi aralarındaki iletişimle birlikte dillerini de korumayı başarmışlardır. Krasniç bu durumu açıklarken devlet dili olan Türkçe’nin, bölgede Türkler tarafından kıskançlığa neden olabilecek kadar iyi korunduğunu belirtmektedir. İpek ağzındaki fonetik değişimleri ele alan Krasniç, ifade ettiği fonetik değişimlerin ardından mâni örneği vermektedir. Dildeki değişiklikler dilbilimcilerin inceleme alanına girdiğinden burada yalnızca fonetik değişimlerin altına örnek olarak verilen maniler değerlendirilecektir. Bu manilerin Kosova’nın İpek bölgesinden seçildiği de bir kez daha belirtilmelidir.

1.

Kala kalayi baka (a)

Kaladan üç kız çıka (a)

İçisi şüle büle (b)

Birisi yürek yaka (a)

2.

Pencerenon cehadi (a)

Yok cünlümün rahadi (a)

Alsam komşı kızını (b)

Yapam koyni sahadı (a)

3.

Portokalın sarisi (a)

Yere düştü ballisi (a)

Çatla patla düşmanla (b)

Oldom beçar karisi (a) (Ç.D., No:51/1986, s. 118-119).

Yukarıda verilen maniler Krasniç’in İpek ağzından örnek aldığı manilerdir. Yedili hece ölçüsüyle yazılmış düz manilerdir. Bir ve ikinci mâni sevdâ manisi, üçüncü mâni ise sosyal

konulu manidir.

Çevren'in 1992'de yayımlanan ve üç sayıyı birden kapsayan 90-91-92. sayısında Altay Soroy Recepoğlu tarafından yazılan "*Prizren Martifallarında En Çok İşlenen Konular*" adlı yazı yer almaktadır. Recepoğlu martifalların ne olduğunu ifade ettikten sonra özellikle Hıdırellez günlerinde martifal söylemenin bir geleneğe dönüştüğünü ifade eder. Genç kızlar ve kadınlar, başına gelecekleri öğrenmek için Hıdırellez günü mâni okumaktadır. Maninin burada bir nevi fal görevi gördüğü görülmektedir. Recepoğlu'da Hıdırellez günü yapılan ve 1992 yılında halen süren bu gelenekten bahseder. Hıdırellez gecesi büyük bir küpün içine kız ve kadınların hepsi birer eşya koyar, küpün ağzı kırmızı bir bez ve ayna ile örtülerek "Kırk kızların bahtını, kırk erkeklerin bahtını kapadım" denilir. Küp sabaha kadar gül ağacının altında bekletilir. Ertesi gün küpü çevreleyen kızlardan biri martifal okuduktan sonra küpten bir eşya çıkarılır. Eşya kiminse martifalda onundur ve mâni içeriğinin o kişinin alın yazısı olduğuna inanılır. Maniler küpte eşya kalmayınca kadar okunur. Sırplar, Türklerde gördükleri bu mâni okuma geleneğinden etkilenmiş ve kendileri de kullanmaya başlamışlardır. Bu yüzden birçok Türkçe mâni Sırp halkı tarafında da söylenmektedir. Recepoğlu, Prizren manilerinde en çok sevgi konusunun işlendiğini ifade eder. Bu sevgi farklı şekillerde tezahür etmektedir. Karşımıza çıktığı şekliyle bazen mecazidir, sevgili çoğu zaman mısralarda karşımıza dikilmektedir. Manilerde, sevilen var ya da yarım olarak geçmektedir. Özlem, kıskançlık ve başa gelen olumsuzlukların alın yazısı olarak değerlendirildiği de Prizren manilerinde görülmektedir. Sevgiliye küskünlük sonucu edilen beddualarda manilerde yerini almıştır. İhanet, baht, şaşkınlık, sabretmek, kararlı olmak, ölüm, doğa, evlilik, haber kısacası hayatın içinde insan duygusuna yakın olan her şey manilerin konusu olmuştur (Ç.D., No:90-92/1992, s.61-63). Recepoğlu, yazısında manilerden örnekler vermiştir. Bu örnekler derlenen metinler arasında da mevcut olup, derleme metinleri taranırken incelendiği için ayrıca verilmeyecektir. İnceleme yazılarında karşımıza çıkan Hıdırellez günü yapılan uygulamalar ise mâni okunduğundan burada ele alınsa da inanışların toplum içinde kuvvetli yaşadığından ve farklı toplumları da zamanla etkileyip yayılması açısından önemlidir. Türler ritüellerle, ritüellerin de türlerle kuvvetlendirildiği açıkça görülmektedir. Halkın yaşamına eklediği olguların sıradan ve öylesine olmadığı değerler sistemine eklenen bütünün parçaları olduğu görülmektedir. Sistemin sağlıklı bir şekilde işlemesi için parça bütünden ayrı düşünülemez.

3.2.3. Türkü

Türk halk edebiyatında söylemelik türlerden biri olan türküler, içinde taşıdığı hayat

bilgeliğiyle üzerinde durulan türlerden biri olmuştur. Türkü, Türkçe Sözlük'te "Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume" şeklinde tanımlanmaktadır (1998:2267-2268). Salahaddin Bekki, *Baş Yastıkta Göz Yolda Sivas Türküleri* adını taşıyan eserinde türküyü, "Diğer halk şiiri türlerinden ezgisi ile ayrılan, millî nazım ölçüsü hece ile vücuda getirilen, bentlerdeki dize sayısı iki ilâ dört arasında, bağlantılarındaki dize sayısı genellikle bir ilâ beş ve daha çok sayıda olabilen, halkın durum, fikir ve hissiyatını tüm yönleriyle işleyen Türklere mahsus anonim ürünlere türkü denir" şeklinde tanımlamıştır (2004: 26-27). Kaya, türkünün söylenmiş şiir anlamı taşıdığını ve Türki sözünden geldiği görüşü üzerinde ittifakla durulduğunu ifade ederek, Türk'e has anlamına gelen bu sözün halkın ağızında türküyü dönüştüğünü belirtmiştir (2021:167). Bu dönüşüm, kuvvetini dizelerine yaşamı ustalıklı işlediği anlardan, felsefi bakış açısından, toplumun her kesimine hitap eden yapısından ve yaşattığı duygu yoğunluğundan almaktadır. Elçin, türkülerin sözlü ve yazılı edebiyatta yaygın mahsullerden olduğunu söylerken bu mahsullere Doğu ve Kuzey Türklerinin yır veya cır adını verdiklerini; Batı Türklerinin ise Türk kelimesinden doğan ve Türklere mahsus ezgi anlamına gelen türküyü kullandıklarını ve icat etmek manasında türkü yakmak deyimini türettiklerini ifade etmiştir (1981:189). Boratav, halk türkülerinin müziği ve şiiri de alakadar ettiğinden folklor incelemelerinde önemli bir yer tuttuğunu ve hususi bir metotla incelenmeleri gerektiğini, türküler üzerinde çalışan araştırmacıların halk müziği kadar halk edebiyatını da göz önünde bulundurmaları gerektiğini vurgulamıştır (2017:349). Kaya'nın türküyle ilgili yaptığı tanım ise şu şekildedir: "Halkın ruh halini, derdini, neşesini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı olayları yansıtan; hece ölçüsüyle ve bir veya dört mısralı ana bölümlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle söylenen; manzum ve ezgili anonim ürünlere türkü denir" (2021:168).

Duygu ve düşüncelerin kalıplaşmış adları olsa da yaşanan olguların insan psikolojisinde belirış şekli birbirinden farklıdır. Halk, ortak bir paydayı temsil ederken, yaşananların parçada ve bütünde yarattığı yankılar değişiklikler göstermiştir. Türküler, söylendiği ortamda birleştirici bir etki yaratırken, bireysel anlamda da bireyin kendi düşünce ve duygu dünyasında yer tutabilen bir alan açabilecek kadar güçlü bir yapı unsuru olmuştur. "Halk türkülerini, bir halkın varoluşu kadar eskidir. Binlerce yıldır sürüp giden bir varoluş serüveninin gizli kalmış yönleri, duygusal yaşanmışlıklar, toplumu oluşturan bireylerin ve bütün olarak toplumun belleğinde yer etmiş ve ancak türkülerde dile gelebilmiştir" (Mirzaoglu, 2015: Önsöz). Yaşananların uzun cümlelere dökülemediği anlarda ortama dahil olan türküler, değerli olguların sessizliğe gömülmemesine olanak tanırken kimi zamanda yaşananların tarihte kaybolmaması için halkın zamana attığı bir imzaya dönüşerek kalıcı bir kimliğe bürünmüştür.

Mirzaoglu, türkülerin sembolik yapısından bahsederken halk türkülerinin bir toplumda en yaygın şiir türü ve müzik formu olduğunu, bu yaygınlığın zaman ve mekân için de geçerli olduğunu belirtmiştir. Çağlar boyu var olan türküler değişse bile güncel kalabilmiş ve kültürü gelecek kuşaklara taşımada önemli bir vasıta görevi görmüştür. Sembolik bir dile sahip olan türküler gündelik dilden ayrılmış, bir ifade biçimi kazanarak etkili olmuştur. Bu semboller kültürün içindendir ve ait olduğu kültürün izlerini üzerinde taşır (2015:35-36). Vücut bulmuş her türkü, bir hikayedir. Hikâye de biriken bir olay yahut beklenen bir durum, umut edilen bir olgu, gerçekleşmemiş bir beklentinin üzerine kurulan türküler toplumun zihninde kendine ustalıkla yer edinmiştir. Dilden dile dolaşırken değişikliklere uğrasa da mevcut hikâyeyi kendi içinde ve halkın zihninde yaşatmıştır. Kaya, türkülerin doğuş ve yayılışlarını anlatırken başlangıçta türkülerin sahiplerinin belli olduğunu, zamanla sözlü kültür ortamında dolaşarak asıl sahibini unutturduğunu, nesiller içinde dilden dile dolaşarak farklı coğrafyalara yayıldığını ve anonimleştiğini belirtmiştir. Yayılma sırasında türkünün sözlerinde ve ezgilerinde de değişiklikler meydana gelmekte bu değişiklikler kimi zaman asıl türkü metninden uzaklaşan türkünün başka bir türkü sanılmasına neden olmaktadır. Bu çeşitlenmenin sebebi türküyü icra eden, dinleyen ve dinlediği metni yayan kişinin kabiliyetiyle ilgilidir (2021:168). Vatanın taşına, toprağına kanı dökülmüş şehidi, hudut bekleyen askeri, memleket bayrağın dalgalandığı yerdir diyerek asker yolu gözleyen anneyi, sıra özlemi çeken gurbetçiyi, seven aşığı, evini, vatanını, ailesini özleyen insanları türkülerde görmek mümkündür. Türkülerde acı olaylar anlatıldığı gibi kimi zamanda buruk sevinçler karşımıza çıkmaktadır. Geçiş dönemi olan düğünde söylenen türküler buna örnek teşkil etmektedir. Bilinç sahibinin yaşadığı her olay türküler konu olabilecek niteliktedir bu durum türkülerin halk edebiyatının bünyesinde geniş mahsulleriyle yeri sarsılmayacak bir şekilde konumlandırılmasına neden olmuştur. Sözlü kültür ortamı içerisinde hece ölçüsüyle söylenen “*türküler genellikle yedi, sekiz ve on bir hece ile söylenmişlerdir. Ancak az sayıda olsa da beş ve on beş heceli şiirlerde vardır*” (Kaya, 2021:169). Şair, toplumu ve bireyi anlatma vasfıyla ön plana çıkarken şiirlerin içinde halkın üretimi olan türkünün öneminin vurgulandığı da açıkça görülmektedir. Cumhuriyet dönemi şairlerinden olan Bedri Rahmi Eyüboğlu, halk edebiyatını görmezden gelen aydınların karşısına *Türküler Dolusu* adını taşıyan şiiriyle çıkmaktadır. Şair, şiirinde “*Şairim*” diyerek toplumdaki kimliğine vurgu yaparken şiirin devamındaki dizelerde türkünün önemi vurgulanmaktadır. Bu dizeler şu şekildedir:

“*Şairim*

Zifiri karanlıkta gelse şiirin hası

Ayak seslerinden tanırım

Ne zaman bir köy türküsü duysam

Şairliğimden utanırım” (Kolcu, 2018:282). Şair, şiirin devamında da türkülerin gerçekçiliğine vurgu yaparak memleketin halinin türkülerde olduğunu, türkülerin tarihe de kaynaklık edebileceğini

“Ah bu türküler

Köy türküleri

Dilimizin tuzu biberi

Memleket ahvalini onlardan sor

Kitaplarda değil türkülerde ara Yemen’i” (Kolcu, 2018:282) dizeleriyle belirtmektedir. Şairlerin şiirlerinin başlıklarında da türkü kelimesini kullandıkları görülmektedir. Hüseyin Nihal Atsız’ın *Yarının Türküsü* ve *Türklerin Türküsü*, Necip Fazıl Kısakürek’in *Sakarya Türküsü* adlı şiirleri bu duruma örnek gösterilebilir. Atsız’ın *Yarının Türküsü* adlı şiirinin son dördünlüğünde türkünün bir motivasyon kaynağı da olabileceği *“Saflarımız seyrelse de yine ileri/Düşenlerin kanlarından doğar bir şafak/Haydi sarssın yeri, göğü cenk türküleri/Kanımızla burda yarın güller açacak”* (2024:68) dizelerinde görülmektedir.

Türküler, bireysel ve toplumsal olarak halkın çevresini saran ve ortama kolaylıkla dahil olabilen yapısıyla çeşitli sınıflandırmalara da konu olmuştur. Elçin, türküler konularına, şekillerine ve ezgilerine göre tasnif etmiş ve türküler uzun hava ve kırık hava olmak üzere iki kolda toplamıştır (1981:190). Kaya ise kendisinden önce yapılan tasnifleri değerlendirerek geniş çaplı bir çaba tasnifine girmiştir. Türküler; yapı, konu ve ezgilerine göre tasnif ederek daha önce yapılan tasniflerinde bu çerçevede olduğunu ama bu tasniflerde eksiklikler bulunduğunu ya da isabeti olmayan tespitlerin yer bulduğunu ifade etmiştir (2021: 174). Yapılarına göre türkülerin belirli bir şekli olmadığını iki mısralı türküler olabildiği gibi koşma, mânî tarzında ya da ana metinlere sahip olabileceğini belirten Kaya, ana metinler üzerinden ilerleyerek, ana metinlere ilaveten eklenen bağlantıların kaçır mısradan oluştuğunu da tasnifin içine eklemiştir. Konularına göre türküler ise 23 alt başlık altında değerlendirmiştir. Bu başlıklar şu şekildedir:

1. *Tabiat türküleri*
2. *Aşk türküleri*
3. *Yiğitlik türküleri*
4. *Tören türküleri*
5. *Askerlik türküleri*
6. *Yiyecekler üzerine söylenmiş türküler*
7. *Hayvanlar üzerine söylenmiş türküler*

8. *Olay türküleri*
9. *Bitki ve çiçeklerle ilgili türküler*
10. *Satıcı türküleri*
11. *Ekin türküleri*
12. *Ramazan davulcusu türküleri*
13. *Kişiler üzerine söylenmiş türküler*
14. *Keder, dert ve hastalık türküleri*
15. *Gurbet ve hasret türküleri*
16. *Meslek ve iş türküleri*
17. *Eşkıya türküleri*
18. *Ölüm türküleri (Ağıtlar)*
19. *Ninniler ve çocuk türküleri*
20. *Hapishane türküleri*
21. *Mizahi türküler*
22. *Yergi türküleri*
23. *Öğretici ve öğüt verici türküler (2021:216-217).*

Kaya, ezgilerine göre türküleri ise uzun havalar ve kırık havalar olarak iki başlık altında değerlendirmiştir (2021:176-177). Müziğe, sözle kıyafet biçilmesiyle meydana gelen türküler kuramsal çerçevede incelemelere de konu olmuştur. Mirzaoglu, türkülerin ait olduğu kültür içinde bir anlama ve işleve sahip olduğunu, halk müziği veya türküsü üzerine yapılan bağlam merkezli çalışmaların dikkat çekici yönlerinden birinin de türkülerin seslendiriliş stili olduğunu belirtmiştir (2015:13). Balkanlarda yayımlanan Çevren’de, türkülerle ilgili yapılan derleme faaliyetlerine geniş yer verilmiş, halk arasında söylenen türküler bu derleme faaliyetleri sayesinde yaşayan zihinlerden toplanarak, unutulması engellenmiştir. Tespit edilen türküler bugün Türkiye’de de söylenen ve bilinen türkülerdir. Bekki, *Makedonya ve Anadolu’da Söylenen Bazı Türkülerin Benzerlikleri Üzerine* adlı bildirisinde incelediği Makedonya ve Anadolu türkülerinin benzerlikleri üzerinde dururken bu benzerliklerin şaşırtıcı gelmemesi gerektiğini belirterek bölgede 550 yıl Türk nüfusunun ağırlıklı olarak yaşadığının unutulmaması gerektiğini vurgulamıştır (2011:11). Tespit edilip kayıt altına alınan veriler yapılarına ve konularına göre incelenecektir.

Şekil 15. Kosova’da Türkülerin Derlendiği Bölgeler

Şekil 16. Kuzey Makedonya’da Türkülerin Derlendiği Bölgeler

3.2.3.1. Vezinleri Bakımından Türküler

“Türküler genellikle yedi, sekiz ve on bir hece ile söylenmişlerdir” (Kaya, 2021:169).

Çevren’de tespit edilen türkülerden büyük çoğunluğu yedili hece ölçüsüyle meydana gelmiş olmakla birlikte sekiz, on, on bir, on iki, on beş ve on altı heceli türküler de tespit edilmiştir.

3.2.3.1.1. Yedi Heceli Türküler

Çevren’de tespit edilen yedi heceli türküler dörtlüklerden meydana gelmiş olmakla birlikte (4+3=7) hece kalıbıyla oluşturulmuştur. Ana metni dört mısra olup bağlantısı bir, iki, üç veya dört mısra olan yedi heceli türküler de mevcuttur. Yedi heceli türkülerle örnek teşkil etmesi açısından ama metni dört mısra olup bağlantısı dört mısra olan *Seni Sevdim Seveli* türküsü aşağıda verilecektir:

SENİ SEVDİM SEVELİ

Seni sevdim seveli (4+3=7)

Herkezin gözü bende (3+4=7)

Bu dünyada rahat yok (4+3=7)

Sevene sevdirene (3+4=7)

Gir koluma gezelim (4+3=7)

Herkez görsün aglasın (4+3=7)

Gel de sarıl koynuma (4+3=7)

Düşmanlarım çatlasın (4+3=7)

Bekliyorum sevgilim (4+3=7)

Gece gündüz demeden (4+3=7)

Kıskansın eller bize (3+4=7)

Yarın olsun gene gel (4+3=7)

(Bağlantı) (Hasan, Ç.D., No:57, s.125/Ohri).

3.2.3.1.2. Sekiz Heceli Türküler

Çevren’de tespit edilen sekiz heceli türkülerden ana metinleri üç mısra olan, ana metni üç mısra olup bağlantısı iki mısra olan, ana metni dört mısra olup bağlantısı iki mısra olan, ana metni iki bağlantısı iki mısra olan ve yalnızca dörtlüklerden oluşan türküler tespit edilmiştir. *Yemen Türküsü* aşağıda örnek olarak verilecektir.

Yemen, Yemen şanlı Yemen (4+4=8)

Toprakları kanlı Yemen (4+4=8)

Ben Yemen’e dayanamam (4+4=8)

Nazlı yarden ayrılamam (validemden ayrılamam) (4+4=8)

Çıktım Yemen’in düzüne (5+3=8)

Çizmey çektim çak dizime (4+4=8)
 Sanettim çi düşman celi (4+4=8)
 Mavzeri (hançeri) aldım elime (5+3=8)

Karavana bakırdandır (4+4=8)
 Yemen yoli yakındandır (4+4=8)
 Bak benim kara yazıma (3+5=8)
 Çak Yemen'e cidılır mi (4+4=8)

Yeşil çadır yaş mi tutar (4+4=8)
 Bilek mavzer pas mi tutar (4+4=8)
 Varın soron valideme (4+4=8)
 Benim için yas mi tutar (4+4=8)

Çıktım Yemen çarşısına (4+4=8)
 Hayran kaldım (nail oldom) yapısına (4+4=8)
 Beni asçer çağırılar (4+4=8)
 Çilit vursun kapısına (4+4=8)

Almay attım ezılır mi (4+4=8)
 Tavur yola dizılır mi (4+4=8)
 Vay benim kara yazıma (3+5=8)
 Çak Yemen'e cidılır mi (4+4=8)

Borazanlar çalınıyor (4+4=8)
 Binbaşılar çağırıyor (4+4=8)
 Çağırmanın binbaşılar (4+4=8)
 Can yürekten ayrılıyor (4+4=8) (Hafız, Ç.D., No:17, s.215-216/Prizren).

3.2.3.1.3. On Heceli Türküler

Çevren'de on heceli tek bir türküyü rastlanmakla birlikte bu türkünün ilk mısrasında büyüktür yerine büktür şeklinde kullanım sonucu bir hece kaybı yaşandığı bu nedenle ilk mısranın dokuz heceli olduğu görülmektedir. Türkünün diğer mısralarına bakıldığında on

heceli olduğu açıkça görölmektedir. Türküler değerdendirilirken sözlü kültür döneminin ürünü oldukları unutulmamalıdır. İlk mısradaki hece kaybı icra ediciden ya da kayıt altına alandan kaynaklanmaktadır. *Sületma Beni* adını taşıyan türkü aşağıda verilecektir.

SÜLETMA BENİ

Sületma beni derdim bü(yü)ktür (5+5=10)

Ümüdüm, cünlüm çoktan sünüktür (5+5=10)

Aşk ruya imiş cürdüm, oynadım (5+5=10)

Yarım bu candan bıktım osandım (5+5=10)

Ateşim yanar, tütünüm tüter (5+5=10)

Bu aci bana ölümünden beter (5+5=10) (Hafız, Ç.D., No:28, s.127/Priştine).

3.2.3.1.4. On Bir Heceli Türküler

Çevren’de on bir heceli türküler bulunmakla birlikte bu türküler (4+4+3=11) ve (6+5=11) hece kalıplarıyla oluşturulmuştur. Ana metni üç mısra, bağlantısı iki mısra olan *Ceviz İdim Ayırdılar Dalımdan* türküsü on bir heceli türkülerle örnek teşkil etmesi açısından aşağıda verilecektir:

Ceviz idim ayırdılar dalımdan (4+4+3=11)

Cail idim ayırdılar yarımdan (4+4+3=11)

Ben korkarım ayrılmaktan ölümünden (4+4+3=11)

Süle doktor süre ülecek miyim (4+4+3=11)

Ülmeden yarımı cürecek miyim (6+5=11)

Eczanenin şişeleri parlıyor (4+4+3=11)

Celmiş doktor yaraları bağlıyor (4+4+3=11)

Anam celmiş başucumda ağlıyor (4+4+3=11)

(Bağlantı)

Yeşillenmiş şu ovonun dölümi (meşesi) (4+4+3=11)

Hovardanın cepindedir şişesi (4+4+3=11)

Hovardanın bıçaktandır ölümü (4+4+3=11)

(Bağlantı)

Yeşillenmiş teligrafın direği (4+4+3=11)

Celsin anam soyson kanli cümlegi (6+5=11)

Sanetmesın ben cirmışım cüvegi (4+4+3=11)

(Bağlantı)

Hanım çıkmış merdüvenın başına (4+4+3=11)

Cüneş vurmuş elmas yüzük taşına (4+4+3=11)

Henis cirmiş on üç, on dert yaşına (4+4+3=11)

(Bağlantı)

Tabudumi yeşıl camdan yapsınlar (4+4+3=11)

Etrafını cüzellerlen sarsınlar (4+4+3=11)

Celen ceçen aşık ülmüş desınlar (4+4+3=11)

(Bağlantı)

Mezarımı yol başında açsınlar (kassınlar) (4+4+3=11)

Etrafında lale sünbül eksınlar (4+4+3=11)

Celen ceçen bi cenç ülmüş desınlar (4+4+3=11)

(Bağlantı) (Hafız, Ç.D., No:16, s.166/Prizren).

3.2.3.1.5. On İki Heceli Türküler

Çevren’de on iki heceli bir türkü tespit edilmiştir. Bu türkü aşağıda verilecektir:

Ben mi dedim sana cüzel olasın hey (6+6=12)

Olsın da cünlümi benim alasın hey (6+6=12)

Benden bulmayasın haktan bulasın hey (6+6=12)

Bir cüzelden belcüzardır bu sevda hey (8+4=12)

On bir aydır ben bu dagı aşali hey (8+4=12)

Aşali da yar semtine düşeli hey (8+4=12)

Buyrun dostlar bizim oda düşeli hey (8+4=12)

(Bağlantı)

Aşk dedikleri ateşten bir cümlektir (8+4=12)

Sana çirkin ise bana meleçtır (6+5=11)

Bizi bu sevdaya koyan feleçtır (6+5=11)

(Bağlantı) (Beksaç, Ç.D., No:29, s.156-157/Prizren).

3.2.3.1.6. On Beş Heceli Türküler

Çevren’de on beş heceli olarak tespit edilen tek türkü *Yeşil Yaprak Arasında* adını taşımaktadır. Bu türkü Kuzey Makedonya’nın Ohri bölgesinde tespit edilerek kayıt altına

alınmıştır.

Yeşil yaprak aresinda kırmızı gül goncesi (4+4+7=15)

Nerelerde mekân buldi (tutmuş) gönlümün eglencesi (4+4+7=15)

Varın sorun nazlu yare ayrıldığım gicesi (4+4+7=15)

Bırakmadi düşman ayırdi elvida şimden giru

Kastetti felek ayırdi elvida şimden giru

Yeşil yaprak aresinda kırmızı gül goncesi (4+4+7=15)

Yanagında güller açmış gerdanında bengi var (4+4+7=15)

Varın sorun nazlu yare benden gayru kimi var (4+4+7=15)

(Bağlantı)

Çıkabilsam dag başına aglasam Mecnun gibi (4+4+7=15)

Alsam yarımı karşıma söylesam bülbül gibi (5+3+7=15)

Varın sorun nazlu yare ayrıldığımız günü (4+4+7=15)

(Bağlantı) (Hasan, Ç.D., No:56, s.115-116/Ohri).

3.2.3.1.7. On Altı Heceli Türküler

Çevren’de on altı heceli olarak tespit edilen tek türkü *Arabamın Tekerlegi Mor Boya* adlı türküdür. Bu türkü Kuzey Makedonya’nın Ohri bölgesinde kayıt altına alınmıştır. Bu türkünün ana metni iki mısra, bağlantısı ise dört mısradan oluşmaktadır. Bağlantı mısraları 13 heceli olmakla birlikte ana metin on altı hecelidir.

Arabamın tekerlegi mor boya malım mor boya (8+8=16)

Sarılalım sarmaşalım boy boya malım boy boya (8+8=16)

İleri küçük hanım kalma geri vay vay

Dayanamam dokunacak sözleri vay vay

Hızlı vurur Ohri kızı zilleri vay vay

Etekleri sürünüyor yerlere vay vay

Arabamın tekerlegi gümüşten malım gümüşten (8+8=16)

Şimdi gelir benim agam cümbüşten malım cümbüşten (8+8=16)

(Bağlantı)

Arabamın tekerlegi baş getir malım, baş getir (8+8=16)

Ben ülürsem mezarıma taş getir malım, taş getir (8+8=16)

(Bağlantı) (Hasan, Ç.D., No:56, s.116/Ohri).

3.2.3.2. Yapılarına Göre Türküler

Türküler ile ilgili olarak çeşitli araştırmacılar tasnifler ortaya koymuştur. Ortaya konan tasnifler birbirine benzemekle birlikte ufak değişiklikler ya da yapılan eklemelerle birbirinden ayrılmaktadır. Sözlü kültür ortamının ürünü olan türküler, sözle ritmin ahenkli birleşimini temsil etmiştir. Türkü incelenirken bir bütün olarak ele alınmalı söz ve müzik açısından biri diğerinden önde tutulmadan incelenmelidir. Kaya, türkülerini yapılarına, konularına ve ezgilerine göre ayırmıştır. *“Türkülerin belirli bir şekli yoktur. İki mısralı türküler olabildiği gibi koşma, mâni tarzında yahut ana metinlerle kurulmuş türküler de vardır”* (Kaya, 2021:177). Nağmeyle söylenen türküler halkın sözü ve müziği birleştirdiği noktada kültür taşıyıcısı olarak belirir. Kaya, koşma veya mâni şeklinin içine müzik eklenmesiyle bu şiirlerden ayrıldığını çünkü halkın ezgi ile söylediği parçaları türküler olarak nitelendirdiğini kaydetmiştir (2021:177). Türküler, bağlantı mısralarıyla güçlü hale getirilirken bağlantı mısraları anlamlı olmalıdır. Türkülerin bu bağlantı mısraları ana metindeki mısra sayılarından farklı, bağlantı mısralarının hece sayılarıyla ana metnin hece sayısı aynı olmayabilir (Kaya, 2021:177). Çevren’de tespit edilen türküler Kaya’nın tasnifine göre yapı bakımından incelendiğinde sayıca üstünlüğü elde tutan dörtlüklerle kurulu türkülerdir. Çevren’de ana metinleri iki mısradan oluşan 34 türküler tespit edilmiş olmakla birlikte bu türkülerden 11 tanesi sadece iki mısradan oluşmakta, 4 tanesi bağlantısı bir mısra, 14 tanesi bağlantısı iki mısra, 2 tanesi bağlantısı üç mısra, 3 tanesi ise bağlantısı dört mısra olan türkülerdir. Ana metinleri üç mısra olan 38 türküler olmakla birlikte bu türkülerden sadece üçlüklerden oluşan 5 türküler, bağlantıları bir mısra olan 4, bağlantıları iki mısra olan 24, bağlantıları üç mısra olan 5 türküler mevcuttur. Sayıca üstünlüğü elde tutan ve ana metni dört mısra olan 101 türkülerin 72 tanesi sadece dörtlüklerle kurulmuştur. Bağlantısı bir mısra olan 2, bağlantısı iki mısra olan 15, bağlantısı üç mısra olan 3, bağlantısı dört mısra olan 7, bağlantısı beş mısra olan 1, bağlantısı altı mısra olan 1 türküler bulunmaktadır. Ana metinleri beş mısra olan türkülerde 1 türküler mevcut olmakla birlikte bu türküler bağlantısı dört mısra olan bir türküdür. Çevren’de 8 tane karşılıklı türküler tespit edilmiş olmakla birlikte bu türkülerden 1 tanesi iki mısralık ana metinlerden ibaret, 1 tanesi üç mısralık ana metinlerden ibaret, 4 tanesi dört mısralık ana metinlerden ibaret, 2 tanesi de diyalog şeklindeki atma türkülerdendir. 12 türkülerin ise hikayesi mevcut olmakla birlikte bu türküler hikayeleriyle birlikte incelenecek ve uygun başlıklar altında her türküden birer örnek aşağıda verilecektir.

3.2.3.2.1. Ana Metinleri İki Mısra Olan Türküler

3.2.3.2.1.1. Sadece İki Mısradan Oluşan Türküler

Çevren’de tespit edilen ve iki mısradan oluşan türkülerin kafiye örgüleri **aa, bb, cc, dd, ee** veya **aa, ba, cc, dd, ee...** şeklindedir.

Elımızde elımızde mendil, mendil yeni

Celecesık alma celin hanım seni

Yürü celin hanım yürü papuçlarlen

Celecesık alma seni sıra sarhoşlarlen,

Celinin elinde binbir marifet

Cetirecek kocasına telli caket,

Celini aldık dayirelerlen,

Anasını koduk gaylelen,

Celini aldık davullarlen,

Anasını koduk tavuklarlen (Hanadan, Ç.D., No:35, s.148-149/Mamuşa).

3.2.3.2.1.2. Bağlantıları Bir Mısra Olan Türküler

Bağlantıları bir mısra olan türküler ana metinleri iki mısra olan türkülere bir mısralık nakarat eklenmesiyle oluşmuştur. Kafiye örgüleri **aa-b, cc-b, dd-b...** şeklindedir.

Çanakala içinde sıra sıra sügütler

Sügütler altında yatır baba yiğitler

Of cençliğime vay

Çanakala içinde bi yeşil testi

Analar babalar ümidi çesti

(Bağlantı)

Çanakala içinde zincirli bunar

İçmanın be arkadaşlar zehirli sular

(Bağlantı)

Çanakala içinde vurdılar beni

Anasıs babasıs cümdılar beni

(Bağlantı) (Hafız, Ç.D., No:16, s.161/Prizren).

3.2.3.2.1.3. Bağlantıları İki Mısra Olan Türküler

Bağlantıları iki mısra olan türküler **aa-bb, cc-bb, dd-bb...** şeklinde kafiye örgüsüne sahiptir. *Degirmenin Düner Taşı* adlı türkü aşağıda örnek olarak verilecektir.

Degirmenin düner da taşı

Durmaz akar cüzümün yaşı

Duy aman aman

Bey aman aman (hey)

Degirmende ben cezerim

Ah ben o yarın derdindeyim

(Bağlantı)

Degirmenden fener da aldım

Ah ben o yara neler de aldım

(Bağlantı)

Degirmenden buz celiyor

Ben zanetım kız celiyor

(Bağlantı) (Abdurrahman, Ç.D., No:43, s.121/Vıçıtırın).

3.2.3.2.1.4. Bağlantıları Üç Mısra Olan Türküler

Bağlantısı üç mısra olan türkülerde ana metin kendi arasında bağlantı mısraları da kendi arasında kafiyelidir. Çevren’de tespit edilen ana metinleri iki bağlantısı üç mısra olan türküler de kafiye örgüsünde bozukluklar görülmektedir.

BİR İNCECİK ÇİRA YAKTIM

Bir incecik çira yaktım

Aman uyur yar yüzüne baktım

Uyur isen uyan yarım kalk

Sebe oldi kibar yarım kalk

Seba oldi nazlu yarım kalk

Evimiz üni selvi aman

Ben kalmışım buz gibi telli

(Bağlantı)

Sagima baktım soluma baktım

Aman al duvagi kendim açtim

(Bağlantı)

Seba oldi oroz ütti aman

Yengeler kapiya geldi aman

(Bağlantı)

Gökte urganlar gerildi aman

Ah yere tabudun dizildi aman

(Bağlantı) (Hasan, Ç.D., No:55, s.106/Ohri).

3.2.3.2.1.5. Bağlantıları Dört Mısra Olan Türküler

Çevren’de tespit edilen ana metni iki bağlantı metni dört mısra olan türkülerin kafiye örgüsü incelendiğinde **aa-bbbb**, **cc-bbbb**, **dd-bbbb** ve **ab-cddd**, **ea-cddd** şeklinde kafiyelelendikleri görülmektedir. *Boyacının Elleri* adlı türkü örnek olarak aşağıda verilecektir.

BOYACININ ELLERİ

Boyacinin elleri elleri

Kırdi dükti boyaci canleri

Aman aman boyaci boyaci

Fırçana vurulayım boyaci

Kadifene bayılayım boyaci

Sadığına basayım boyaci

Çarşıdan aldırın pirinci

Benim yarım boyacidir birinci

(Bağlantı)

Boyacinın alleri alleri

Benim yarım boyaci alemli

(Bağlantı)

Selam ettim ben sana boyaci

Mavi cila vurasın boyaci

(Bağlantı) (Hasan, Ç.D., No:57, s.128/Ohri).

3.2.3.2.2. Ana Metinleri Üç Mısra Olan Türküler

Ana metinleri üç mısra olan türküler sadece üçlüklerden oluşabileceği gibi bağlantı mısralarına da sahip olabilir. Çevren’de tespit edilen 38 türkü ana metni üç mısradan oluşan

türkülerken bağlantı mısraları değerlendirildiğinde sayıca üstünlüğü ana metni üç mısra olup bağlantısı iki mısra olan türküler oluşturmaktadır. Ana metni üç mısra olan türkülerin kafiye örgüsü ise **aaa, bbb, ccc...** veya **aab, ccd, eef...** şeklindedir.

3.2.3.2.2.1. Sadece Üçlüklerden İbarete Olan Türküler

İncelenen türküler arasında 5 türkünün sadece üçlüklerle oluştuğu görülmektedir. Aşağıda örnek olarak verilecek türkü **aab, ccd, eef,..** şeklinde kafiye örgüsüne sahiptir.

Turnamın kanadi bir karış telden
Çekerim hasretlik ne celir elden
Ah ayırdılar beni gönce cülümde

Turnamın kanadi aslıdır aslı
Yarım gurbet ellerde dururum yaslı.
Ah neme ağlayayım neme cüleyim

Cürmedığım halklar dost oldu bucün
Seçmedığım dağlar yol oldu bucün
Ah ne müşkül dert imiş yarıdan ayrılmak

Haram olsun bana bu yerde durmak
Akar cüzüm yaşı sel oldu ırmak
Haram oldu bu yerde durmak (Yusuf, Ç.D., No:5, s.111/Priştine).

3.2.3.2.2.2. Bağlantıları Bir Mısra Olan Türküler

Bağlantıları bir mısra olan sözlerde bağlantı sözü değişmemektedir. Çevren’de bağlantısı bir mısra olan 4 türkü tespit edilmiştir. Bu türkülerin kafiye örgüleri **aaa-b, ccc-b, ddd-b** şeklinde olmakla birlikte kafiye örgüsü bozuk türküler de tespit edilmiştir. Kafiye örgüsü bulunmayan türküler Prizren’de derlenen ve bir adı bulunmayan türkü örnek verilebilir.

Sol yanıma vurdi bıçak
Sag yanıma ceçti sıcak, yar yaramas
Abo’y vuran Üşçüp’li alçak
Oyan Ayşe’m oyan, bi tenemsın sar beni

Ralin alti sular akar

Arkadaşlar buna bakar, yar yaramas

Abo'y vuran Abo'dan alçak

(Bağlantı)

Tabudumdan kanlar akar

Cümle dostlar bana bakar, yar yaramas

Abo'y vuran her şiden alçak

(Bağlantı) (Hafız, Ç.D., No:17, s.214/Prizren).

Ayrıca Priştine'de derlenen bir türkünün de üçlemelerle başladığı ve bağlantı mısrasının olduğu görülmekle birlikte türkü biterken üçlemenin yerini dörtlüğün aldığı görülmektedir. Konuya teşkil etmesi açısından aşağıda kafiye düzeni sağlam bir türkü örnek olarak verilecektir.

Ben mi dedim sana cüzel olasın hey **a**

Olsın da cünlümi benim alasın hey **a**

Benden bulmayasın haktan bulasın hey **a**

Bir cüzelden belcüzardır bu sevda hey **b**

On bir aydır ben bu dagi aşalı hey **c**

Aşalı da yar semtine düşeli hey **c**

Buyrun dostlar bizim oda düşeli hey **c**

(Bağlantı)

Aşk dedikleri ateşten bir cümlektir **d**

Sana çirkin ise bana meleçtir **d**

Bizi bu sevdaya koyan feleçtir **d**

(Bağlantı) (Beksaç, Ç.D., No:29, s.156-157/Prizren).

3.2.3.2.2.3. Bağlantıları İki Mısra Olan Türküler

Ana metne eklenen iki bağlantı mısrasına sahip olan türkülerdir. Çevren'de ana metni üç mısra olup bağlantısı iki mısra olan 24 türkü tespit edilmiştir. Kafiye düzeni **aaa-bb, ccc-bb, ddd-bb...** olan bu türkülerden *Debre Çüprisi* adlı türkü aşağıda örnek olarak verilecektir. Bu türkü ufak farklılıklarla Türkiye Cumhuriyet'inde Drama Köprüsü adıyla bilinip söylenmektedir. Drama Köprüsü, Doğu Makedonya bölgesinde Drama yakınlarında bulunan kültürel bir anıttır. Debre, Yunanistan sınırları içerisinde kalan bir köyken türkünün isim değişikliğine uğramasının türkü içinde adı geçen Hasan'la ilgili anlatılan anlatılar

doğrultusunda değişmiş olması muhtemeldir.

DEBRE ÇÜPRİSİ

Debre çöprüsünü bre aman gecemi geçtin

Ecel şerbetini ülmeden içtin

Anamdan, babamdan nasıl vazgeçtin

At martinini Debreli Hasan dağlar inlesin

Hovardalar içinde ismın sülesin

Debre çüprisi dardır ceçilmez

Soğuktur suları bir tas içilmez

Anadan, babadan vazgeçilmez

(Bağlantı)

Mezar taşlarını bre Hasan koyun mu sandın

Adam öldürmek bre Hasan

Kolay mı sandın, more Hasan

(Bağlantı) (Süleyman, Ç.D., No:54, s.120/Priştine).

3.2.3.2.2.4. Bağlantıları Üç Mısra Olan Türküler

Bağlantıları üç mısra olan türkülerin kafiye örgüsü **aaa-bbb, ccc-bbb, ddd-bbb...** şeklindedir. Çevren’de tespit edilen *Yagmur* Yagar adlı türküde ise kafiye örgüsünün **aab-cdc, eee-cdc, fff-cdc...** şeklinde olduğu görülmektedir.

Meclisi kurdum otordom

A yarı karşıma cetırdım

Aklımı başımdan uçurdum

Ey cecesi doldor içalım aman aman

Biz bu demden celalım aman aman

Şu demde.

Karşıçi dağın dumanı

A duman kaplamış ciyani

Elde tutma boş filcanı

(Bağlantı)

Karşıçi dağın meşesi

A top top olmuş menekşesi

Elinde raki şişesi

(Bağlantı)

Suvariler doli midir

A raki içen deli midir

Aşk senin cüllen midir

(Bağlantı) (Hafız, Ç.D., No:17, s.210-211/Prizren).

3.2.3.2.3. Ana Metinleri Dört Mısra Olan Türküler

Ana metinleri dört mısra olan türküler “manilerin art arda getirilmesiyle, koşma düzeninde yahut bağlantı ilaveleriyle oluşturulmuş türkülerdir” (Kaya, 2021: 200). Çevren’de tespit edilen ana metinleri dört mısra olan türkülerden sayıca üstünlüğü sadece dörtlüklerle kurulu türküler oluşturmaktadır. Bağlantıları bir mısra olan 2, bağlantıları iki mısra olan 15, bağlantıları üç mısra olan 3, bağlantıları dört mısra olan 7, bağlantıları beş mısra olan 1, bağlantıları altı mısra olan 1 türkü bulunmaktadır.

3.2.3.2.3.1. Sadece Dörtlüklerden Kurulu Türküler

Sadece dörtlüklerle kurulu türkülere Ohri’de kayıt altına alınan *Bugün Benim Efkarım Var* adlı türkü örnek olarak verilecektir.

Bugün benim efkarım var

Aman efkarım var yarım var

Neyleyim dünya malını

Aman aslan gibi yarım var

Yarım gimiş ep yeşiller

Aman be da gisam kareler

Eski yarım duyar ise

Aman bu mezlişi pareler

Demli dedim sana be güzelim

Aman çıkma gice yarısı

Malemizde ovardalar çoktur

Aman tutar seni birisi

Mangalım var ah külüm yok

Bülbülüm var ah sesi yok

El kapisi çok mümkündür

Aman ağlamaktan çare yok (Hasan, Ç.D., No:57, s.119/Ohri).

3.2.3.2.3.2. Bağlantıları Bir Mısra Olan Türküler

BEN BİLİRİM KİMSE BİLMEZ

Ben bilirim kimse bilmez

Rumuz ile anlatamam

İşaretle söyleyemem

Agzim söyler kalbim inanmaz

Benim sevdiceğim gelsin, halim sorani gelsin

Ezlerimiz üni cami

Caminin taşleri mavi

Ülmeden soraydim o yari

Benim için daha yanar mı

(Bağlantı)

Evlerimiz üni çinar

Saramadım canım yanar

Yalvar yalvar belki kanar

Kanmaz ise kalbim donar

(Bağlantı)

Evlerimiz üni cami

Caminin taşleri mavi

Ülmeden sorayım o yari

Benim için daha yanar mı

Benim arayanım gelsin

Gönlümü sorani sensin (Hasan, Ç.D., No:55, s.104/Ohri).

3.2.3.2.3.3. Bağlantıları İki Mısra Olan Türküler

Bağlantıları iki mısra olan türkülerde ana metnin kendi içinde bağlantı metninin kendi içinde kafiyeli olduğu görülmektedir (Kaya, 2021:203). Ana metnin son mısrasına *aman aman aman* gibi tekrarların getirildiği de görülmektedir. Ohri'de kayıt altına alınan *Bekliyorum Yollarını* adlı türkü aşağıda örnek olarak verilecektir.

Bekliyorum yollarını
 Aç bana yar kollarını
 Sen silada ben gurbette
 Bekliyorum yollarını (aman aman aman)
 Bu derde ben dayanamam
 Bu derde ben dayanamam
 Dertliyim ben derman ararım
 Tükendi sabrım kararım
 Düştüm gurbet ellere ben
 Her gün her akşam aglarım (aman aman aman)
 (Bağlantı) (Hasan, Ç.D., No:57, s.127/Ohri).

3.2.3.2.3.4. Bağlantıları Üç Mısra Olan Türküler

Bağlantıları üç mısra olan türküler “*genellikle manilerden oluşturulan türkülerdir. Bağlantı olarak getirilen üç mısralı sözler birbiriyle kafiyeli olan sözlerdir*” (Kaya, 2021:204).

Aşağıda Ohri’de kayıt altına alınan *Hey Onbeşlik Onbeşlik* türküsü örnek olarak verilecektir.

HEY ONBEŞLİK ONBEŞLİK

Hey onbeşlik onbeşlik

Sokak yollari taşlık

Onbeşlikler gidiyor

Kızların gözü yaşlı

Aslan yavrum kız senin adın Hediye

Baklavayı yedirmişler kediye

Kalk efendim saat gelmiş yediye

Nargilenin markuşı

Kınalı parmak uci

Ramazanda yar seven

Kabul olmaz oruci

(Bağlantı)

Karanfilsin darçinsin

Ne bu kadar hirçinsin

Ne büyüksün ne küçük

Tamam benim içinsin

(Bağlantı) (Hasan, Ç.D., No:56, s.115/Ohri).

3.2.3.2.3.5. Bağlantıları Dört Mısra Olan Türküler

KAHVE YEMENDEN CELİR

Kahve Yemen'den celır

Kokisi dostan celır

Sizi cüren yiğitler

Evine hasta celır.

Şu hanımın aci tatlı süzleri

Çürüttü onyedi mendili

Başında yazmalı incili

Şu hanımın kaşı cüzi sürmeli

Portokal dilim dilim

Darılmış bana cülüm

Ben cülüme ne ittim

Kurusun ağzım dilim.

(Bağlantı).

Portokalin sarisi

Yere düşmüş yarisi

Eğil hanım üyepim

Ceçer başın agrisi.

(Bağlantı) (Baki, Ç.D., No:9, s.138-139/Priştine).

3.2.3.2.3.6. Bağlantıları Beş Mısra Olan Türküler

BERBER AYNADAN BAKAR

Berber aynadan bakayim bakayim

Boynuna beşlik takayim takayim

Gelmez usta ben kaçayim

Gelmez usta ben kaçayim

Aman berber canim berber

Yanagim parlar dudagim terler

Aklimi aldin, fikrimi aldin

Al berber sal berber

Beni gene çildirdin
 Berber dükanın kilidi, kilidi
 Dün akşam gelen kim idi kim idi
 Bal dudaklı berber idi, al yanaklı berber idi
 Bal dudaklı berber idi, al yanaklı berber idi

(Bağlantı)

Berber aynası bucakta, bucakta
 Salebi kaynar ocakta, ocakta
 Gelmez usta ben kaçayım
 Gelmez usta ben kaçayım

(Bağlantı) (Hasan, Ç.D., No:55, s.103-104/Ohri).

3.2.3.2.3.7. Bağlantıları Altı Mısra Olan Türküler

Yardeler aldı beni
 Ellere saldı beni
 Yardan ayırdı feleç
 Gurbete saldı beni

Dagların dagların ardında
 Nazlı yar aglar
 Yol verin, yol verin çeçeyim
 Dumanlı daglar.
 Dagların, dagların ardında
 Nazlı yar aglar.

Düşüm unutulmaz derde
 Bilmem bilemem neyim dertte
 Yol uzun, gurbet acı
 Daglar var ara yerde

Dagların, dagların ardında
 Nazlı yar aglar
 Yol verin, yol verin çeçeyim
 Dumanlı daglar
 Dagların dagların ardında
 Nazlı yar aglar (Tunuzlu, Ç.D., No:1, s.123/Vıçıtırın).

3.2.3.2.4. Ana Metinleri Beş Mısra Olan Türküler

Çevren’de ana metni beş mısra olan bir türkü tespit edilmiş olmakla birlikte bu türkünün bağlantısı ise dört mısradır. Türkünün ana metni kendi içinde kafiyeli olmakla birlikte bağlantı metninin kafiyeli olmadığı görülmektedir.

3.2.3.2.4.1. Bağlantıları Dört Mısra Olan Türküler

Merdüvenden tıkır mıkır enerçen

Saçlari boynonda

Yar dolaniyor severçen

Herçes sevdığını alsın

Çenara çekılsın

Atma garip anam

Beni daglar ardına

Çimseler yanmasın

Anam yansın derdine

Çeşit dağlardan celip ceçılsın

Kurulsun masalar

Raki, şarap içılsın

Herçes sevdığını alsın

Çenere çekılsın

(Bağlantı) (Hafız, Ç.D., No:17, s.215/Prizren).

3.2.3.2.5. Karşılıklı Türküler

“*Karşılıklı türküler, iki veya daha çok kişinin birbirlerini muhatap alarak söylediği türkülerdir*” (Kaya, 2021:210). Çevren’de 8 tane karşılıklı türkü tespit edilmiştir. Bu türkülerden biri anne-kız arasında, biri gelin-kaynanan arasında, biri enişte-baldız arasında, birisi de nalbant-kız arasında karşılıklı konuşma şeklinde meydana gelmiş türkülerdir. Karşılıklı türküler yapılarına göre uygun başlıklar altında aşağıda verilecektir.

3.2.3.2.5.1. İki Mısralık Ana Metinlerden İbaret Atma Türküler

Kızım be kızım Naciye kızım

Seni aradı bi çoban vereymmi ona

Ana be ana ben varamam ona
 Onon vardır koyonlari sagdırı bana
 Kızım be kızım Naciye kızım
 Seni aradi bi tücar vereyimim ona

Ana be ana ben varamam ona
 Onon vardır hesapları yazdırır bana
 Kızım be kızım Naciye kızım
 Seni aradi bi çitapçi vereyimim ona

Ana be ana ben varamam ona
 Onon vardır çitaplari okotoror bana
 Kızım be kızım Naciye kızım
 Seni aradi bi saroş vereyimim ona

Ana be ana ben varırım ona
 Raki içer celır sarılır bana (Hafız, Ç.D., No:17, s.212/Prizren).

3.2.3.2.5.2. Üç Mısralık Ana Metinlerden İbaret Atma Türküler

Mori celelim alma başlı celinim
 İnce dişli celinim, cel barışalım

Mori kaynanam, lana başlı kaynanam
 Sarımsak dişli, yapragi saçlı kaynanam
 Patla barışmam, oglona şaşmam

Mori celinim eşege binesin
 Hüçümet yolona cidesin
 Şkembe duvak takasın

Mori kaynanam eşek murattır
 Hüçümet yolona cidenler
 Bük murattır

Mori kaynanam çarşıda üzüm
 Süle akşama oglona ceçer mi süzüm

Mori celinim evımı satarım

Niça pareni yaparım

Ceberik taugi cibi sokaga atarım (Hafız, Ç.D., No:17, s.211/Prizren).

3.2.3.2.5.3. Dört Mısralık Ana Metinlerden İbaret Atma Türküler

Kara üzüm salkımı

Baldızımın altını

Enişte sen beni almazsen

Alal da etmem hakımı

Kulumi dolandırma

Kuyumi bulandırma

Açma da baldız memelerini

Agzımı sulandırma

Köpri altına yıldız

Hoş geldin küçük baldız

Ablan da gitsin

Sen de gel yatamam yalnız

Şu karşımda dursana

Tabancayı kursana

Enişte seni alırım aman

Şu ablami vursana

Aklar giyme tanarlar

Seni zabıt sanarlar

Geçme baldız kapım önünden

Seni benim sanarlar (Hasan, Ç.D., No:50, s.151/Konçe).

3.2.3.2.5.4. Diyalog Şeklinde Atma Türküler

NALBANTIM

Nalbant:

Of aman aman nalbantım
 Nalbantım saramadım aldandım
 Of aman aman pek yandım
 Pek yandım ben da sana inandım.

Kız:

Of aman aman neymiş veymiş
 Nalbant beni seveymiş.
 Neymiş nalbant beni seveymiş.
 Neymiş nalbant beni seveymiş.

Nalbant:

Aman aman beyazım beyazım
 Sana podra ne lazım
 Ne lazım ne lazım
 Sana podra ne lazım (Abdurrahman, Ç.D., No:43, s.121-122/Vıçıtırın).

3.2.3.3. Konularına Göre Türküler

Türküler de bireysel ve toplumsal konuların işlendiği görülmektedir. Bireysel bir duygunun meydana getirdiği türküler zamanla ortak duyguyu paylaşımlar tarafından kabul görerek toplumun ortak malı olurken söyleyenden çok söylenen ön plana çıkmaktadır. Değişen insan değişen duyguları temsil ederken bu duyguların taşıyıcısı olan türküler dost meclislerinde bir ağızdan söylenebileceği gibi tek başına kalınan anlarda da bir destek ve mevcut durumu anlatmadan kendini ifade ediş olarak belirlemektedir. Gurbetteki insanı hasret türküsü tanımlarken sevdiğini özleyen, karşılıksız seveni, ayrılık acısı çekenini sevda türkülerini tanımlar. Değişen durumlara göre türkülerin konusu değişir. Türküyü meydana getirenin, türküyü söyleyen dilin, türküyü dinleyenlerin öznesi değişiklik gösterse de duygu ortaktır ve ortak bir paydada insanları birleştirir. Çevren’de 231 türkü tespit edilmiştir. Bu türküler Kaya’nın tasnifine göre değerlendirildiğinde 7 tabiat, 65 aşk, 4 yiğitlik, 28 düğün, 9 askerlik, 1 hayvanlar, 11 olay, 24 kişiler üzerine söylenmiş, 27 keder, dert ve hastalık, 14 gurbet ve hasret, 3 meslek ve iş, 1 eşkıya, 9 ağıt, 3 hapisane, 1 mizahi, 4 yergi, 2 öğretici ve öğüt verici, 2 uygunsuz içerik, 1 sorudan oluşan ve 3 ninni ve çocuk türkülerini bulunmaktadır. 12 türkünün ise öyküsü mevcuttur ve bu türküler oluşmasına neden olan olayla birlikte verilecektir.

3.2.3.3.1. Tabiat Türküleri

Tabiat, insan için yaşam alanı olurken insanı besleyen, koruyan, iyileştiren vasıflarıyla ön plana çıkmıştır. Tabiattaki olguların ruhları olduğuna dair kuvvetli inanışlar mevcuttur. Tabiat, insanın duygularını ifade etmede güçlü bir motif haline gelmiştir. Kaya, Türk halk şiirinde en çok işlenen konulardan olduğunu kokusu ve güzellikleriyle çiçekler sevgili anlatılırken teşbih unsuru olarak ön plana çıkarken, rüzgârın sevgiliye ulaşmada bir araç, yanık sesiyle bilinen kuşların ise insan duygularına tercüman olduğunu ifade etmiştir (2021:217). Tabiat, kimi zamanda türkülerde bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Sevgiliye ulaşmak için aşılması gereken dağlar, geçilmesi gereken yollar vardır. Çevren’de tespit edilen tabiat türkülerinden dördünde dağlar ön plana çıkarılmıştır. *Daglar Daglar Altın Daglar* (Priştine) adlı türküde dağların sahipleri kuşlar ötmekte bülbüller ağlamaktayken gidilmesi gereken bir yol vardır. *Yüce Dag Başında Ulu Bir Çınar* (Ohri) adlı türküde ise dağ, bülbül, kanarya motifleri ön plana çıkarılmaktadır. *Sultan Dağı Türküsü* ise vasıflarıyla ön plana çıkarılmaktadır. Türküde dair bulut, kar, güneş gibi farklı tabiat unsurlarına da yer verilmiştir. *Uzun Kavak Türküsü* (Ohri) ise beddua içeren bir türküdür. Türküde, kavağın dallarının kırılması, yapraklarının dökülmesi istenir. Kavak ağacı bir aracı olarak kullanılırken asıl beddua sevgiliyle araya girenler içindir. Uzun Kavak Türküsü *Yüce Yüce Dağ Başında* (Ohri) adlı türkü konuya teşkil etmesi açısından aşağıda verilecektir.

YÜCE YÜCE DAĞ BAŞINDA

Yüce yüce dag başında

Aramaktan gelirim

Gaybetim nazlu yarimi

Aramaktan gelirim

Gittim yarin kapisina

Endim attan aşaya

Nice vazgeçeyim dostlar

Saç topuktan aşaya

Kaç güzel karşımda durma

Yakar ateşim seni

Her olan meydana çıksın

Kim sever yosman seni

Geldim yarim bahçesinde

Gülleri filcan gibi

Gerdanında üç bengi var

Tanesi mercan gibi (Hasan, Ç.D., No:55, s.101-102/Ohri).

3.2.3.3.2. Aşk Türküleri

Aşk türküleri, sevgiliye olan sevginin ifade edildiği türkülerdir. Bu türkülerde hasret, ayrılık, özlem, karşılıksız sevginin sevende yarattığı acı gibi duygular ön plana çıkmaktadır. Çevren’de tespit edilen türküler arasında sayıca üstünlük aşk türkülerindedir. Tespit edilen 30 türkünün kayıtlı adı yoktur. *Ay Pamukum, Pamukum* (Priştine), *Aman Dermenime Taş Koydum* (Ohri), *Çıkmış Ferman Yazmağa, Kale Kaleye Karşu* (Ohri), *Kız Bahçende Üç Çiçek Varımış* (Ohri), *Seba Oldi Uyan Sana* (Ohri), *Simitçinin Türküsü* (Vıçıtırın), *Uyandır Yarimi, Yagmur Yagar* (Ohri), *Yar Yoluna Yoladım* (Ohri) adlı türkülerde sevgiliye olan sevgi ve sevgilinin güzelliği; *Ak Suda Yüzer Aman Telli Pulli Balıklar* (Ohri) adlı türküde yarin sözlerinden duyulan acı; *Akşam Oldi Basti Yar Gece Geceler* (Ohri), *Çayır İnce, Pınar Başı İslandım* (Ohri) adlı türkülerde sevgiliden vazgeçememe; *Bir Sarı Yılan Kovaladı Beni* (Valandova) adlı türküde sevgiliden ayrı olunmayacağı; *Bulut Gelir* (Ohri-Vıçıtırın-Priştine), *Seher Yeli, Sen Bir Beysin, Cevızın Yağrağı Dal Arasında* (Ohri), *Eczanenın Şişeleri* (Priştine) adlı türkülerde hasret; *Deryaden Çikiyor Bir Yeşil Başlı* (Ohri) adlı türküde ayrılık; *Kapım Ününden Celip Ceçersin* (Vıçıtırın) adlı türküde karşılıksız sevginin acı vermesi; *Ayna Vurmuş Güneş mi Vurmuş* (Ohri), *Olur Mu Olur Mu* (Ohri), *Samanlık Dolu Saman* (Ohri) adlı türkülerde sevgiliye kavuşma isteği, *Mor Mintanım Mor Mintanım* (Ohri), *Şu Karşiki Dağda Of Aman Aman* (Ohri), *Yandım Yandım* (Priştine) adlı türkülerde sevgiliye sitem; *Köh Kuluni Tararsın* (Ohri) adlı türküde sevgilinin umursamaz davranışlarından duyulan acı; *Kahve Yemenden Celir* (Priştine) adlı türküde sevgiliden dilenen özür; *Mendilimin Yeşili Karagözlüm* (Ohri) adlı türküde ise sevgiliyi kaybetmekten duyulan acı ön plana çıkmaktadır. Aşk türkülerine, *Seni Sevdım Seveli* adlı türkü aşağıda örnek olarak verilecektir.

SENİ SEVDİM SEVELİ

Seni sevdım seveli

Herkezin gözü bende

Bu dünyada rahat yok

Sevene sevdirene

Gir koluma gezelim
 Herkez görsün aglasın
 Gel de sarıl koynuma
 Düşmanlarım çatlasın

Bekliyorum sevgilim
 Gece gündüz demeden
 Kıskansın eller bize
 Yarın olsun gene gel

(Bağlantı) (Hasan, Ç.D., No:57, s.125/Ohri).

3.2.3.3.3. Yiğitlik Türküleri ve Tarihi Olayları Konu Edinen Türküler

Toprak kazanmak tarih boyunca önemli bir olguyu temsil etmiştir. Milletler, topraklarına toprak katmak ve sahip olduğu toprakları kaybetmemek için mücadele vermiş, bedeller ödemiştir. Türk milleti, toprağını korumak ve özgür olmak için genç-yaşlı, kadın, çocuk demeden mücadele etmekten geri durmamıştır. Bu durum duygu dünyasında kimi zaman coşkulu, dinç, korkusuz bir duruş sergilerken kimi zamanda mücadele sırasında yapılan fedakarlıklar, çekilen acılar, gösterilen kahramanlıklar, kaybedilen canların arkasından duyulan yas türkülere ustalıkla işlenmiştir. Halkı, birbirine bağlayan aynı toprak, aynı bayrak, aynı değerler için mücadele etmektir. Yiğitlik türkülerinde bazen bir kahraman ön plana çıkarıldığı gibi kimi zamanda bir olay sonunda yaşananlar ön plana çıkarılmaktadır. Kaya, yiğitlik türkülerinden bahsederken atıyla koşmadık yer bırakmayan Türk milletinin zaferden zafere koşarken veya mağlubiyet yaşadığı anlarda çektiği acıları türkülerle dile getirdiğini vurgulamıştır (2021:221). Adı bilinmeyen kahramanlar, yakılan türkülerle anılırken aynı kültürün taşıyıcıları olan dinleyenlerin duygu dünyasında karşılık bulanlar birbirinden çok da farklı değildir. Çevren’de bu başlık altında değerlendirilecek 4 türkü tespit edilmiştir. Bu türkülerden Prizren’de kayıt altına alınan Çanakkale Savaşı’yla ilgilidir. Bir diğerinde Yemen konu olarak işlenirken, adı olmayan bir diğer türküde ise Sırp askerlerinin Kosova Ovasını doldurması sonucu Prizren’in kaybedildiği tarihi bir olay anlatılmaktadır. Aşağıda örnek olarak ise *Koroğlu Türküsü* verilecektir.

KÖROĞLU TÜRKÜSÜ

Benden selam olsun Bolu beyine
 Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır
 Ok gıcırdısından kalkan sesinden

Dağlar gümbür gümbür seslenmelidir
 Düşman geldi tabur tabur dizildi
 Ak aklıma kara yazı yazıldı
 Delik demir çıktı mertlik bozuldu
 Eğri kılıç kınında paslanmalıdır

Köroğlu düşer mi yine şanından
 Çoğunu ayırır er meydanından
 Kırar köpüğünden düşman kanından
 Çizme dolup çevrem islanmılıdır (Zekeriya, Ç.D., No:43, s.126).

3.2.3.3.4. Tören Türküleri

3.2.3.3.4.1. Düğün Türküleri

Çevren’de yayımlanan, derlenerek kayıt altına alınmış türkülerin büyük bir kısmını düğün türküleri oluşturmaktadır. Özellikle derleme faaliyetlerinin yapıldığı dönemde Prizren’e bağlı olan bugün ise Prizren’den ayrılarak belediyesi bulunan bir kasaba olan Mamuşa’da çeşitli araştırmacılar tarafından düğün türkülerinin derlendiği görülmektedir. Mamuşa’nın o dönemki sakinleri Türk soyundan gelmektedir. Mücahit Asım, kaleme aldığı ve Çevren’de yayımlanan yazısında Mamuşa’nın Türk gençlerinin, Arnavut islam dinine mensup asıllı genç kızlarla evlendiğini ve kızların Türklerin geleneklerine ayak uydururken getirdikleri bazı alışkanlıklarını da dirençle muhafaza ettiklerini kaydetmiştir. Sayısı oldukça fazla olan bu düğün türküleri gelin almaya giderken, gelini eve getirirken, gelinin ilk defa gelin geldiği evde süpürgeyi eline alıp avluyu temizlemeye girişmesiyle, ailenin yeni bir üyesi olarak eşit hak ve özgürlüklere sahip olduğunu ifade ederken belirtmekte ve yaşamdaki yerini almaktadır.

Kosova’da dolayısıyla Mamuşa’da düğün adetleri, kızın evine isteyicilerin gitmesiyle başlar. Bu istemede başarılı sonuca varılıp varılamayacağı isteyicilerin hünerine bağlıdır. Karşılıklı anlaşmalar başarıyla sonuçlandığında isteyiciler, Allah’ın emri ve peygamberin kavliyle kızın ailesinden söz alır. Kız tarafından damada ilk hediye ya da bazı büyüklerin deyimiyle ilk nişan gönderilir. Bu hediye gergefte özel surette işlenmiş bir çevre ve bir de çoraptan oluşmaktadır. Anlaşmadan bir ay sonra ise güveyin (erkeğin) babası müstakbel geline hediyeler alır ve kızı isteyenle birlikte hediyeleri takdim etmek üzere kızın evine gidilir. Bu vesileyle damadın babası kızın ailesine bir miktar parada takdim eder. O andan itibaren kızın evinde şenlikler başlar. Aradan zaman geçtikten sonra gelin tarafı damadın evine bohçalık

gönderir. Büyük şenlikler başlar, çalgılar refakatinde türküler söylenir, halk oyunları oynanır. Şenlikler ile düğün arasındaki zaman içerisinde damadın temsilcileri düğün tarihinin belirlenmesi için anlaşmak üzere gelinin evine giderler. Her iki taraf gelin evinde buluşmuş olur ve burada düğün tarihi belirlenir. Varılan bu antlaşmaya söz kesildi ya da vade tayin ve tespit edildi denir. Damadın temsilcileri kızın tarafına çeyizlenmesi için para verir. Düğünden üç gün önce eğlenceler başlar ve bu eğlencelere kına gecesi denir. Kına gecesinde kızın eline kına yakılır, törende gelinin kız arkadaşları da hazır bulunur ve türkülerle merasimi izlerler. Bu münasebetle söylenen türkülerin metni Arnavutça, makamı ise Türkçe'dir. Damadın düğüncüleri gelini almak üzere antlaşmaya göre perşembe ya da pazar günü yola çıkar. Bu münasebetle gelini taşıyacak kırmızı fayton tedarik edilir. Bu faytona gelinden başka bir küçük erkek çocuk, damadın annesi, teyzesi ve halası yerleştirilir. Geçmişte düğün gecelerinde salt Türkçe türküler söylenirken 1900'lü yıllarda sadece makamın Türkçe olması azalan Türk nüfusuyla ilgisinin olması kesin verilerle kayıt altına alınmasa da kuvvetle muhtemeldir.

Düğüncüler gelinin evine vardıklarında erkekler ayrı bir eve ki bu ev genelde komşu evidir, kadınlar ise gelinin evine alınır ve ağırlanır. Bütün adetler yerine getirildikten sonra gelin ilk önce ebeveynlerinin ondan sonra da sırasıyla aile efradının, yakın arkadaşlarının ellerinden öper ve helalleşir. Aile efradında hüznün hakimdir. Bu hüznün aile ocağından bir kişinin eksilmesindendir. Bu esnada türkü söylenmez eğer söylenirse ise söylenen türküler salt ağıtsal ezgilerdir. Bu ezgiler yalnız kadınlar tarafından ve Arnavutça olarak söylenir. Gelin teslim alındıktan sonra ise şenlikler başlar. Tüfek ve tabancaların patlayışıyla gelinin yeni evine doğru yola çıktığı ilan edilmiş olur. Çalgılar çalar, türküler söylenir. Gelin damadın evine gelip kapısından içeri ayak bastığı anda şenlikler bu kez damadın evinde başlar. Gelin, damadın evine girdikten sonra başta kaynata ve kaynana olmak üzere bütün aile efradının ellerinden öper. Şenlikler devam etmekte, türküler söylenmektedir. Düğünden sonraki gün bütün adetler yerine getirildikten sonra aile içinde şenliklere devam edilir. Gelin ilk iki gün bütün işlerden muaftır. Üçüncü gün ise ev işleriyle görevlendirilir. İki gün geçtikten sonra gelinin eline avluyu süpürsün diye süpürge verilir. Bu ailenin temelli üyeliğine kabul olunduğunun işaretidir. Gelin avluyu süpürürken ailenin kadınları geline türkü söylemeye devam eder (Ç.D., No: 8/1975, S.61-67). Çevren'de 28 tane düğün türküsü tespit edilmiştir. Bu türkülerden 14 tanesi kına, 2 tanesi gelin alma, 4 tanesi gelin karşılama, 2 tanesi kız isteme-kız görme, 3 tanesi düğün sonrası gelin görme ve 3 tanesi de halk oyunlarında söylenen türkülerdir. Kaya'nın tasnifine göre değerlendirilen düğün türkülerine Kosova'da düğün sonrası gelin görme de de türkü söylendiği için alt başlık açılmıştır.

3.2.3.3.4.1.1. Kına Türküleri

1.

Al kınanın alına bak

Mor kınanın morona bak

Hep kızların çorlogona bak

Ağlar celin varın soron niçin ağlar

Ağlama kız ağlama şimdi sana

Takacaklar yeşil yaşmak bağlama

Celinin dumasına bak

Hep kızların sefasına bak

Ağlar celin varın soron niçin ağlar

Sobada mumlar yanar

Celin kızı aretmotralları ağlar

Ağlar celin varın soron niçin ağlar

Celini alacaklar çalgılarlen

Anasını brakacaklar gaylelerlen

Ağlar celin varın soron niçin ağlar

Ağlama anam ağlama

Başına sargılar telli bağlama

Dumanın alları, kızların budur bahtları

Celin oldom boyoma

Donattılar telli bağlama

Ağlar celin varın soron niçin ağlar (Hafız, Ç.D., No:16, s.158/Prizren).

2.

Kızın elinde bayraklı kınası

Yalnız kaldı ağlar anası

Agla mori kız sızlaya sızlaya
Kınalı elinle nişan ko duvara

Ver elini hayde nazlanma
Sendendir o son hatıra

Hayde kızlar ağlayalım
Dertlerimizi bizde başlatalım

Minderde oturan bağdaş
Ne olur bizi bırakma arkadaş (Mazrek, Ç.D., No:34, s.123/Mamuşa).

3.2.3.3.4.1.2. Gelin Alma Türküleri

Elimizde elimizde mendil, mendil yeni
Celecesık alma celin hanım seni

Yürü celin hanım yürü papuçlarlen
Celecesık alma seni sıra sarhoşlarlen,

Celinin elinde binbir marifet
Cetirecek kocasına telli caket,

Celini aldık dayirelerlen,
Anasını koduk gaylelen,

Celini aldık davullarlen,
Anasını koduk tavuklarlen ((Hanadan, Ç.D., No:35, s.148-149/Mamuşa).

3.2.3.3.4.1.3. Gelin Karşılama Türküleri

1.

Bızım evde bızım evde serçeler,
Celin hanım cetirecek çevreler,

O çevreler o çevreler bin dallı,
Neymisin mori hanım celin igballi.

İgbalına ne deyalım maşallah
Düğününde oynayalım inşallah.

Bizim evde bizim evde çovkalar (karga)
Celin hanım cetirecek halkalar (bilezik)

O halkalar o halkalar bükmeli,
Neymisin celin hanım sürmeli

Sürmelene ne deyalım maşallah
Bu geceden sen bizimsin inşallah

Celinin başında zambaklar
Yürür cezer cüvegiye hep bakar,

Celinin elinde rakilen şarap,
Cetirecek cüvegiye nağışlı çarap

Bizim evde bizim evde koyun kulagi
Cüvegi kaldıracak telli duvagi

Celin hanım pek maşallah
Bu cece celırsın bize inşallah

Cüvegi cüvegi kaldır başını,
Sana alacasık Mamuşa'nın en cüzel kızını (Hanadan, Ç.D., No:35, s.148/Mamuşa).

2.

Telli çevre, telli çevre üç dallı
Neymisin Zürafa Hanım igballi
İgbalına diyeceğiz maşalla
Paytonuna bineceğiz inşalla

Ev üni taşlık, ev üni taşlık
 Bizim celin arar on beş lira (h)arçlık
 Bizim evde, bizim evde kuzi başi
 Kaldıracak Ali aga telli duvagi

Hamamcikta trupçe, hamamcikta trupçe
 Bizim celinımız en cüzel gugutçe (güvercin)
 Hamamcikta lamba, hamamcikta lamba
 Bizim celinımız çok alafranga (Tunuzlu, Ç.D., No:1, s.124/Vıçıtırın).

3.2.3.3.4.1.4. Halk Oyunlarında Türküler

BEN KALEMDE MESREFİM

Ben kalemde mesrefim
 Cüzel çirkin aramam
 Cünlüme bir eğlence
 İsterim olsun, olsun.

Ciceleri şahbaz
 Çendisi da beyaz
 Olurse böylesi
 Böylesi olsun.

Endami şamli
 Tübesi tatli
 Biraz da nazüç olsun
 Biraz da tombul olsun (Baki, Ç.D., No:9, s.137-138/Priştine).

3.2.3.3.4.1.5. Kız İsteme-Kız Görme Türküleri

1.

Çağlayanlar çağlasın
 Cezvey tutan aglasın
 Bu sevda büle kalırse

Allah imdat eylesin.

Eminesi mor ipek
Etrafı bücke bücke
Çahçülünü taramış
Zanetım hürî melek.

Samanlık doli saman
Aman efendım aman
Ellerınız kanalı
Düğününüz ne zaman (Yusuf, Ç.D., No:5, s.106/Priştine).

2.

Pazar cüni daullar çalar
Perşembe cüni düğüncüler celır
Cuma cüni teneşirde telli kızım
Celin bakılır.

Kızım kızım telli kızım
Sana ne oldi bilmedum
Hiç ümrümde ben bülü ülüm cürmedım
İçi filcan zeir içtın doymadın
Üçüncüsünü eltın verdi şerbet dedi, aldandın

(Bağlantı)

Açın kapiy bakın ocagi tüter mi
Penceresinde çifte bülbül üter mi
Teneşirden tel sulari akar mi
Celin kızın cüzleri açık bakar mi

(Bağlantı)

Açın bakın sandığında neler var
Hint'ten celmiş kumaşların hasi var
Kız celin ülmiş koyşılarn yasi var

(Bağlantı)

Şilvelerin düzün düzün
Saçın topogondan uzun
A icaptan cürmedım yüzün

(Bağlantı) (Hafız, Ç.D., No:16, s.158-159/Prizren).

3.2.3.3.4.1.6. Düğün Sonrası Gelin Görme Türküleri

1.

Kızlar:

Kalk celin hanım al bi temenna,
Bütün ayaktaşların celmiştir bakma,
Kalk celin hanım yürü aygın baygın,
Bütün ayaktaşların seninlen dargın.

Gelin:

Dargın iseler kudursunlar,
Vardır çucuklarımız buyursunlar

Kızlar:

Yürü celin hanım yere basmayasın,
Çok çeyfımız var utandırmayasın,
Yürü celin hanım top üstüne,
Cezdırsın kocan kol üstüne,
Yürü celin hanım süpür odaları

Sağlıklen taşıyasın yeni rubalarını (Hanadan, Ç.D., No:35, s.149/Mamuşa).

2.

More Çazim Aga

Egrıtma fesını

Kurila'ya alılar

Senin kızını

Yürü celin hanım

Yürü aygın baygın

Bütün arkadaşlar

Seninlen dargın

Kouk celin hanım

Sürüp armut altını

Sana bis vereces

Fındık altını

Yürü celin hanım

Yürü papuçlarlen

Seni bis alacas

Sıra saroşlarlen

Mutfakta lamba

Mutfakta lamba

Eçrem Aga'nın celini

Pek alafranga

Mutfakta tava

Mutfakta tava

Cül celin hanım

Açılsın hava (Hafız, Ç.D., No:17, s.214-215/Prizren).

3.2.3.3.5. Askerlik Türküleri

Askerlik, vatan borcu sayılan kutsal bir görev olarak kabul edilirken askere gidenlerin arkasından söylenen uğurlamalar, asker yolu bekleyenlerin duyduğu hasret türkülere işlenmiştir. Çevren'de 9 tane askerlik türküsü tespit edilmiştir. Bu türkülerden 5 tanesinin adı kayıtlı değildir. Konçe'de tespit edilen 3 türkünün adı kayıtlı olmamakla birlikte bu türkülerden biri karşılıklı türkü olup sevdiği asker olanın gideceği vurgulanırken karşılık olarak söylenen ise paya düşen askerliğin ayrılığa neden olduğudur. Bir diğerinde ise gurbet ön plana çıkarken seslenen ses bir askerdir. Üçüncü türküde ise askerin ağzından geride kalanlar anlatılırken türküyü hâkim olan duygu ayrılıktır. Ohri'de kayıt altına alınan *Potin Bagım Çözüldü* adlı türkü ise askere giden gencin sevdiğine seslenişidir. Priştine'de tespit edilen adsız türküde ise asker kışlasında yare şarkı söyleyen asker vurgulanırken özlem ön plana çıkmaktadır. Prizren'de kayıt altına alınan türkü ise Yemen'e askere giden bir gencin dilindendir. Aynı türkünün birbirinden ufak farklarla ayrılan varyantları da bulunmaktadır. Bu varyantlar da Priştine ve Vıçitırın'da kayıt altına alınmıştır. Türküde hem görevin kutsallığı hem de sevdiklerinden ayrılmanın zorluğu anlatılmaktadır. Çevren'de tespit edilen türkülerde genellikle askerlik nedeniyle sevdiğinden ayrılmanın zorluğu ön plana çıkmaktadır. Ohri'de kayıt altına alınan *Kazan Kaynar Daşmaz Mı Aman* adlı türküde ise anne ve oğul ön plana çıkmaktadır. Aşağıda

konuya örnek teşkil etmesi açısından bu türkü verilecektir.

KAZAN KAYNAR DAŞMAZ MI AMAN

Kazan kaynar daşmaz mı yalla yalla

Askerlik yaramaz mı

Annesinin yavrusu gaybolmuş

Acıba aramaz mı

Kaladan endirdiler beni yalla yalla

Paytona bindirdiler

Üç günlük güvey idim aninem

Askere günderdiler

Kaladan atma beni yalla yalla

Çamurda brakma beni

Sensiz benim hakikatli yarım

Omuzdan atma beni

Kalanın ardi bunar yalla yalla

Koysan (soksan) elini donar

Ne kız oldum ne de gelin oldum

Ona yüregim yanar (Hasan, Ç.D., No:56, s.118/Ohri).

3.2.3.3.6. Hayvanlar Üzerine Söylenmiş Türküler

Çevren’de hayvanlar üzerine söylenmiş tek türkü tespit edilmiş olup aşağıda verilecektir.

TURNAM GELİR

Turnam gelir çizin çizin

Kanadı boynundan uzun

Turnam gelir yazın güzün

Bizim göllere inin turnalar.

Turnamın kanadı eğri

Böyle midir yarın eli ahdı

Geldi serilmenin vakti
Bizim çöllere inin turnalar

Turnam gelir yata kalka
İbriğinde altın halka
Gel bizim göllerde çalka
Bizim illere inin turnalar (Zekeriya, Ç.D., No:43, s.124).

3.2.3.3.7. Olay Türküleri

Kaya, olay türkülerini ifade ederken türkülerin pek çoğunun yaşanan bir olay sonrasında ortaya çıktığını ve bu olayın bilinmesinin türküyü daha kalıcı hale getirip dinleyenlerde daha büyük etkiler yarattığını vurgulamıştır (2021: 240). İnsanların, yaşadıkları olaylar karşısında gösterdikleri tepkiler değişmekle birlikte bu tepkinin sözle bir forma dönüşen ifadesi benzer duyguların kıyısından geçen insanları ortak duyguda birleştirmektedir. Çevren’de tespit edilen türküler incelendiğinde türkülerin sözlerinden hareketle belli bir olay sonrasında gerçekleştiği düşünülen 11 türkü tespit edilmiştir. Bu türkülerden altısının ismi bilinmemektedir. Vıçıtırın’da uzun kış gecelerinde toplanılan evlerde fincancık oyunu oynanmaktadır. İki tarafa ayrılıp oynanan bu oyunda yenen tarafın yenilgiye uğrayan tarafa okuduğu türküler vardır. Bir olay sonucunda meydana geldiği için bu oyunun sonunda söylenen türkü bu grupta değerlendirilecektir. Türkü şu şekildedir:

Hay şundadır, hay bundadır
Cül, cüllü filcan altındadır

Yar, yar yenemez
Darılırsen ciderız
Darılmasen oynarız.

Ba(h)çelerde bük tagar
Buna derlar bük zagar (av köpeği)

(Bağlantı)

Bahçelerde koca çubuk
Ona derlar bük çufut (Yahudi)

(Bağlantı)

Baçelerde kırık tagar
Ona derlar koca zagar

(Bağlantı) (Tunuzlu, Ç.D., No:1, s.123/Vıçıtırın).

Mamuşa'da kayıt altına alınan adsız bir türkü incelendiğinde ise Yakup Poçe adlı birinin karısının bir gece yarısı kaçtığı anlaşılmaktadır. Türkünün bağlantı bölümünde turnam hitabıyla seslenilen kişinin ardından Mamuşa'da durulmayacağı belirtilmektedir. Yine Mamuşa'da kayıt altına alınan bir diğer türkü ise Mamuşa kızlarına hitapla başlayıp Etem Ağa adında birinin kızlarına gönderme yapmaktadır. Priştine'de kayıt altına alınan adsız türküde ise Rukiye ve Kara Tahir adları ön plana çıkmaktadır. Türkü, Rukiye yorgan kaplarken duyulan tüfek patlama sesleriyle başlar. Priştine'de kayıt altına alınan bir diğer türkü ise *Çüşe Başında Fener* adlı türküdür. Bu türküde ise kaçmak üzerine anlaşılan iki gençten Sadık'ın kapıda beklemesi ifade bulurken kapıda atılan bir tüfek, bunun sonucunda tutulan bir yas ve atan kişiyi bilemem şeklinde ifadeyle sorumluluk altına girmeme anlatılmaktadır. Prizren'de kayıt altına alınan türkülerden birinde Mısır'a giderken Şems adında bir kızın kaçması anlatılırken, diğerinde Batiyar adlı birinin iki gence kıyması anlatılır. Kıyılanlardan birinin adı Magbule, diğerinin ise İsa'dır. Türküden kıyılan bu iki gencin birbirini sevdiği anlaşılmaktadır. Bu olay sonunda üç evin kapısının kapalı kaldığı söylemi belirir. Bu evler ölenlerin ve öldürenin evleridir. Kuzey Makedonya'nın Ohri bölgesinde kayıt altına alınan türkülerden bazıları da olay türküsü olarak değerlendirilebilir. *Demli Dedim Sana Bre Yakup Arkadaş* (Ohri) adlı türküde Yakup adlı birine oduna gitmemesi gerektiği söylenmesine rağmen Yakup'un oduna gitmesi ve başına gelen felaketler anlatılırken, *Hamama Giderken Hamama* (Ohri) adlı türkü hamama giderken kendine bir yar bulamadığını belirten bir söylemle başlayıp türkünün sonunda hamam yolunda bir yâre âşık olunduğu ifade edilmektedir. *Hey Onbeşlik Onbeşlik* adlı türkü ise çocukların askere gidişini anlatmaktadır. Prizren'de kayıt altına alınan adsız bir türkü konuya teşkil etmesi açısından aşağıda örnek olarak verilecektir.

Meyanenin kapısına vardım cirmedim
Arkadaşım katil imiş bilmedim
Vurma Yusuf ben cençliğe doymadım
Paşam Yusuf ben cençliğe doymadım
Akan da kanlar sineme kaydi yare
Fani dünya kaldı tamam maşere.

Meyane kapısında beni vurdılar
Vuran da beni cavur imiş dedilar
Yazık olson bi canım olmuş oyonlar
Yazık olson bi canım olmuş oyonlar

Beşiktaş'ta mezarımı açsınlar
Yoldaşında mezarımı kazsınlar

Meyanenin şişeleri parlıyor
Cera celmiş yaraları baglıyor
Anam babam baş ucumda ağlıyor
Anam babam baş ucumda ağlıyor
Cecelerden bi çeçeler yarısı
Cül vücudum oldi ayva sarısı

Bajdarana sügüdünde astılar
Celen ceçen yazık dil mi dedilar (Hafız, Ç.D., No:17, s.216-217/Prizren).

3.2.3.3.8. Kişiler Üzerine Söylenmiş Türküler

Bazı türkülerde bir şahsın ön plana çıktığı ve türkünün ona yakıldığı görülmektedir. Çevren'de tespit edilen türkülerden 24'ü kişiler üzerine söylenmiştir. Tespit edilen türklülerde ön plana çıkan adlar şunlardır: Adile, Mukades, Atice (Hatice), Abdül, Cafer, Magbule, Hasan, Abdül, Fatuş, Feride, Haşim, Kara Tahir, Zarife, Cazime, Naciye, Saniye, Rukiye, Zuriye, Ziba. Bazı adlara birden fazla türkü yakıldığı görülmektedir. Tahir, Hatice ve Magbule bu isimlere örnek olarak verilebilir. Aşağıda örnek olarak *Kara Tahir Koz Oynar* adlı türkü verilecektir.

KARA TAHİR KOZ OYNAR

Kara Tahir koz oynar
Egri yerde düz oynar
Koy bana kara desınler
Zühre Hanıma versınlar

Hanım biner nalına
Cezer salına salına
Cüneş vurmuş sol yanına
Oda benzer Zühre Hanıma

Ay tatarlar, tatarlar

Birbirini katarlar
 Kasapta et kalmamış
 Tahirin etini satarlar.

Elifler hali hali
 Kaldır yorganın bir yanını
 Sana yastık saraydım
 Nerde bu düşek sultani (Süleyman, Ç.D., No:54, s.122/Priştine).

3.2.3.3.9. Keder, Dert ve Hastalık Türküleri

Türkçe Sözlük'te keder “acı, üzüntü, dert, sıkıntı, ıstırap, tasa” (1998:1259) şeklinde tanımlanırken, dert “üzüntü ve hastalık” tanımlarıyla karşılık bulmaktadır (1998:565). Bireysel ve toplumsal yaşanan sıkıntılar, uğranılan haksızlıklar, kişilerin birbirini ruhu üzerinden yaralaması acının dayanma eşiğinin üstüne çıkması sonucu bir söyleme dönüşmüş ve türkülerle de yaşanan durum ifade edilmeye çalışılmıştır. Kederin dayanılmaz boyutlara ulaşması hastalık olarak değerlendirilmiş, dert kimi zaman fiziki kimi zamanda ruhsal hastalıkların meydana gelmesinde bir kaynak görevi görmüştür. Bir bütünü temsil eden türkülerde dinleyicilerin aklında kalan kısım kendi yaşantısını gördüğü kısımken türkü, oluşturan söyleyen ve dinleyenden bağımsız birbirinden farklı anlamların taşıyıcısı görevini üstlenmiştir. Çevren’de 27 türküde keder, dert ve hastalık konularının işlendiği görülmektedir. *Aç Odanı Mumlar Yansın* (Ohri), *Ceviz İdim Kopardılar Dalımdan* (Priştine-Prizren), *Neşrete (Hekim Bıçağı)* (Vıçitırın) adlı türkülerde yardan ayrılmaktan ötürü duyulan ıstırap anlatılmaktadır. *Çekmecenin Anartari Gümüşten Aman* (Ohri) adlı türküde duyulan acı o kadar büyüktür ki bu büyüklük ifade edilmeye çalışılırken dertten yüreğin yağ gibi eridiği söylemi belirir. Türkülerde çekilen acı ifade edilmeye çalışılırken istenilen yüreğin çekilen acıya dayanmasıdır. Konçe’de kayıt altına alınan adsız türküde bu durum “*Furun içinde kürek/Ne yanarsın be yürek/Çok gürdün çok geçirdin/Buna da dayan be yürek*” şeklinde karşılık bulmaktadır. Çekilen acının devasının olmadığı ise hastane ve doktor imgeleri üzerinden ifade edilmeye çalışılır. Ohri’de kayıt altına alınan *İki Buçuk Saat* adlı türküde yer alan “*Astane kapısında/Doli su testisi/Onyedi doktor geldi geçti/Episi ümidi kesti*” mısraları bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bahtın akı ve karası olduğu düşüncesi ve yaşanan acının büyüklüğü karşısında kişinin kendi yazısının yazan tarafından kara yazılmış olduğu fikri de türkülerde ön plana çıkmaktadır. Priştine’de kayıt altına alınan türküde bu durum “*Yazan cenab kara yaymış*

yazimi/Deyin o mihnetli gamdan açamadım cünlümi/Çektım çektım daha çilem dolmadı/Kahır bende gam sende ah neyleyeyim” mısralarında açıkça görülmektedir. Acının, ölümden beter olduğu belirtilirken ruhsal olarak hissedilen bu acı fiziksel acının üstünde tutulmuştur. Fakat ruhsal olan her acı fiziksel durumu da etkilemiştir. *Gözlerim Görmez Oldu* (Ohri) adlı türküde yar dışında kimsenin görülmediği ifade edilirken “*Gözlerim görmez oldi/Yar beni sormaz oldi/O güzelin gözlerini/Gözlerim görmez oldi*” söylemi belirirken bir diğer anlamı yara olan dağ kelimesi türkülerde sıklıkla yer bulmuş çekilen derdin dağlardan büyük olduğu vurgulanmıştır. *Gözlerim Görmez Oldu* (Ohri) adlı türkünün devamında ise yaranın büyüklüğü “*Hasta düştüm kimsem yok/Derdim dağlardan daa çok/Düştüm gurbet ele ben/Elimden tutanım yok*” şeklinde dağ benzetmesiyle karşılık bulmuştur. Konuya teşkil etmesi açısından aşağıda *Bugün Benim Efkârım Var* adlı türkü örnek olarak verilecektir.

BUGÜN BENİM EFKARIM VAR

Bugün benim efkarım var

Aman efkarım var yarım var

Neyleyim dünya malını

Aman aslan gibi yarım var

Yarım gimiş ep yeşiller

Aman be da gisam kareler

Eski yarım duyar ise

Aman bu mezlişi pareler

Demli dedim sana be güzelim

Aman çıkma gice yarısı

Malemizde ovardalar çoktur

Aman tutar seni birisi

Mangalım var ah külüm yok

Bülbülüm var ah sesi yok

El kapisi çok mümkündür

Aman ağlamaktan çare yok (Hasan, Ç.D., No:57, s.119/Ohri).

3.2.3.3.10. Gurbet ve Hasret Türküleri

Gurbet, Türkçe Sözlük'te “doğup yaşanılmış olan yerden uzak yer” anlamına gelmektedir (1998:897). Gurbet, uzaklıkla belirirken bu uzaklık toprak parçasını geçerek tanıdık olguların içinde yabancı olmakla da karşılık bulabilmektedir. Vatanından uzağa düşeni hasret tanımlarken gurbet ve hasret türküleri dillere yerleşmiş ve kendi varlığını uzağa düşen bireylerde ve türkülerle bireyi aşarak toplumun içinde, zihninde, kültüründe muhafaza etmeyi başarmıştır. Çevren'de 14 gurbet ve hasret türküsü tespit edilmiştir. Bu türkülerden Priştine'de kayıt altına alınan adsız türküde bir gün hasret çekenlerin kavuşacağı umudu diri tutulmaya çalışılırken gönlün sıla ve vatan için yara çektiği de belirtilmiştir. Anne ve babaya duyulan hasrette türkülerde belirmiş Prizren'de kayıt altına alınan adsız türküde “Aglaya aglaya yırtıldım/Sordom niçin aglaysın/Doyamadım anama/Doyamadım babama” mısralarıyla ifade edilmeye çalışılmıştır. Yardan uzağa düşenin çektiği gurbet acısı da türkülerde açıkça görülmektedir. Konçe'de kayıt altına alınan adsız türküde bu durum “Allara boyanmışım/Seherde oyanmışım/Ben çekerim ayrılık aman/Sen neden sararmışın” dizeleriyle ön plana çıkarılmıştır. Hasretin nedeni kimi zaman kadere bağlanmıştır. *Kader Böyle İmiş* adlı türküde bu durum “Bizim ilde lale sümbül top biter/Bülbülün yavrusu fırkatlı öter/Silada sevdiğim gözümde tüter/Kadar böyle imiş ben neyleyim” mısralarıyla vurgulanmıştır. Gurbette olanın gurbetin sevdiklerinden uzak olmak olduğunu dile getirdiği türkülerde mevcuttur. Ohri'de kayıt altına alınan *Bekliyorum Yollarını* adlı türküde gurbette olan, sevdiklerine “Bekliyorum yollarını/Aç bana yar kollarını/Sen silada ben gurbette/Bekliyorum yollarını aman aman aman” mısralarıyla seslenmektedir. Gurbette olmayanlar tarafından gurbette olanların hasretiyle meydana getirilmiş türküler de mevcuttur. Konçe'de kayıt altına alınan bir türküde bu durum “Şalı astım direkte/Benim yarım gurbette/Ko çağırsın ko yürüsün/Sevdasi var yürekte” ifadeleriyle söylem bulmaktadır. Konuya örnek teşkil etmesi açısından Prizren'de kayıt altına alınan adsız türkü aşağıda örnek olarak verilecektir.

Tutamadım ben bu yerde bu vatan

Yastığım cüllü, yorganım tiçen

Bu ayrılık benim belimi büken

Yar büken aman aman

Ayrı düştüm ben vatanımdan

Evımden, dostomdan

Meytüp yazdım dert bile uci kareli

Okoyan doston yüregi yareli

Sordom yara memleçeti nereli
 Nereli aman aman
 (Bağlantı) (Hafız, Ç.D., No:16, s.160/Prizren).

3.2.3.3.11. Meslek ve İş Türküleri

Çevren’de bir meslek grubunun ön plana çıkarıldığı 3 türkü tespit edilmiştir. Bu türkülerden iki tanesi Ohri’de, bir tanesi Priştine’de kayıt altına alınmıştır. Bu türkülerde işlenen meslek grupları doktor, berber ve boyacıdır. *Boyacının Elleri* adlı türkü konuya teşkil etmesi açısından aşağıda örnek olarak verilecektir.

BOYACININ ELLERİ

Boyacının elleri elleri
 Kırdı dükti boyaci canleri
 Aman aman boyaci boyaci
 Fırçana vurulayım boyaci
 Kadifene bayılayım boyaci
 Sadığına basayım boyaci
 Çarşıdan aldırın pirinci
 Benim yarım boyacidir birinci
 (Bağlantı)
 Boyacının alleri alleri
 Benim yarım boyaci alemlı
 (Bağlantı)
 Selam ettim ben sana boyaci
 Mavi cila vurasın boyaci
 (Bağlantı) (Hasan, Ç.D., No:57, s.128/Ohri).

3.2.3.3.12. Eşkıya Türküleri

Çevren’de eşkıya türküleri adı altında değerlendirilebilecek bir türkü tespit edilmiş olup bu türkü Prizren’de kayıt altına alınmıştır. Adı kayıtlı olmayan bu türkü aşağıda örnek olarak verilecektir.

Kovk cıdalım Çazo
 Orman bağlarına
 Toplayalım mori Şazo

Birer sepet üzüm
 Cütürälım mori Şazo
 O hayin anaya
 O hayin babaya
 Yandi Kumanova
 Tutuşti Preşova
 Prizren'in içinde
 İdris Beg hovarda

Hayt cidalım Şazo
 Bizım konaklara
 Yüksek çardaklara
 Ben celemem more aga
 Nalınım süreçecek
 Belım kırılacak
 (Bağlantı)
 Korkma mori Şazo
 Bin sen çardaklara
 Hiç düşmesın Şazo
 Ben seni tutarım
 O ince belinden
 Kayar kıvrak elinden

(Bağlantı) (Hafız, Ç.D., No:16, s.168/Prizren).

3.2.3.3.13. Ölüm Türküleri (Ağıtlar)

Ağıt, acıyla özdeşleşmiş olguların dışa vurum tarzıdır. Yaşam karşısında birey ve toplum birbirinden farklı sayısız nedenle acı duyabilmektedir. Çekilen acılar çeşitlenirken ortaya konan ağıtlarda çeşitlenmektedir. Kaya, insan için acıya neden olabilecek çeşitli hadiseler ve durumların olabileceğini kaydederken bu acıların başında ölümü dile getirmiştir (2021:321). Ölüm, yaşayan kimsenin tecrübesinin olmadığı bir olgu olarak belirirken geride kalanlar için kaybı güçlü bir şekilde niteleyicidir. Etkisi zamanla azalsa da bitmeyen bir yası temsil eden ölüm karşısında duyulan acı, ölümün türkülere işlenmesi için güçlü bir kaynak görevi görmüştür. Çevren'de 9 ölüm türküsi tespit edilmiştir. Bu türkülerden 3 tanesi Kuzey Makedonya'nın Ohri bölgesinde kayıt altına alınmıştır. Kosova'da kayıt altına alınan ölüm

türkülerinden 5 tanesi Prizren, 1 tanesi ise Priştine’de kayıt altına alınmıştır. Ohri’de kayıt altına alınan *Meyhaneye Girdim Çıktım İçmedim* adlı türkü aşağıda örnek olarak verilecektir.

Meyhaneye girdim çıktım içmedim aman

Arkadaşım düşman imiş bilmezdim aman

Yedi yerde yara yedim ülmedim aman

Gitti da gençlik gelmez oldi ne çaare aman

Kader mevlam böyle yazmış yok fayde aman

Uzun olur gemilerin küregi aman

Yanık olur anaların yüregi

(Bağlantı)

Mezarimi derin kazın dar olsun aman

Etrafında lale zümbül var olsun aman

(Bağlantı)

Mezarimi yol üstünde koysunlar aman

Etrafini lale zümbül eksinler

Gelen geçen bir genç ülmiş desinler aman

(Bağlantı) (Hasan, Ç.D., No:55, s.107/Ohri).

3.2.3.3.14. Ninniler ve Çocuk Türküleri

Türler, zaman zaman birbirlerinin içinde değerlendirilebilir. Türkü ve ninni bir ezgiyle söylenmeleri açısından birbirlerine benzemektedir. Kaya, ninni-türkü ikilisini değerlendirirken dört özellikten bahseder. Bu özelliklerden ilki ninni hüviyetinde olanlar, ikincisi mısra veya bent sonlarında ninni ibaresine yer verenler, üçüncüsü kına gecesi yapılırken anne tarafından ninni şeklinde söylenenler ve son olarak da ölenlerin arkasından ninni ibaresiyle söylenen ağıtlardır (2021:432-435). Çevren’de 3 çocuk türküsü tespit edilmiştir. *Selanik Yavrum* adlı türküde istek ön plana çıkmaktadır. Üslubundan annenin çocuğa söylediği anlaşılan bu türküde anne, çocuğuyla Rumeli’den İstanbul’a gitmek istemektedir. Priştine’de kayıt altına alınan adsız türkünün ise bir türküden çok ninniye benzediği ve çocuğa uyuması için söylenmiş olabileceği görülmektedir. Konçe’de kayıt altına alınan adsız türkü ise konuya örnek teşkil etmesi için aşağıda verilecektir.

Arabalar ana vardi dayandi yavrum

Dayandi nazlı da yarım uykusundan oyandi

Yavrum oyandi da gül yastığa dayandi

Yavrum dayandı

Kuran da kurmuş yol başında kazani

Yavrum kazani

Ben sorayım okuyani yazani

Yavrum yazani

Ben istemem meyanda gezeni

Yavrum gezeni

Kuran da kurmuş yol başında

Yavrum cezayi

Ben istemem sokaklarda gezeni

Yavrum gezeni

Ben isterim bana mektup yazani

Yavrum yazani (Hasan, Ç.D., No:50, s.149/Konçe).

3.2.3.3.15. Hapishane Türküleri

Özgürlüğün elden alınması sonucu çekilen acı, sevdiklerinden uzağa düşmek, güneşle araya giren telli örgü, hissedilen yalnızlık duygusu hapishane türkülerini meydana getiren birer kaynak görevi görmüştür. Çevren’de 3 hapishane türküsü tespit edilmiştir. Prizren’de kayıt altına alınan adsız türküde hapishanede mevsimin hep kış olduğu vurgulanırken öne çıkarılan duygu ziyaretçisi olmayanların yalnızlığıdır. Ohri’de kayıt altına alınan *Kolum Bağlı Anam Gütürürler Saraya* adlı türküde ise sıraya dizilen davacılar, hapishanenin içeridekiler üzerine kilitlenen kapısı ön plana çıkmaktadır. Vıçitırın’da kayıt altına alınan *Hapishane Türküsü* aşağıda örnek olarak verilecektir.

Karşıdaçi armut dalını duman mı sandın

Esma bade sabahlara dayanamam nazlı yarım celmedi

Aman aman, yandım aman.

Çıkabilsam hapsanenin mermer taşına

Alabilsam nazlı yari da bi çere karşıma

(Bağlantı)

Çıkabilsam hapsanenin o yeşil düzüne

Alabilsam nazlı yarımı yarım sat dizime

(Bağlantı)

O sülesın ben bakayım

O içi kara cüzüne

(Bağlantı) (Vıçıtırın).

3.2.3.3.16. Mizahi Türküler

ARABAMIN TEKERLEGİ MOR BOYA

Arabamın tekerlegi mor boya malım mor boya

Sarılalım sarmaşalım boy boya malım boy boya

İleri küçük hanım kalma geri vay vay

Dayanamam dokunacak sözleri vay vay

Hızlı vurur Ohri kızı zilleri vay vay

Etekleri sürünüyor yerlere vay vay

Arabamın tekerlegi gümüşten malım gümüşten

Şimdi gelir benim agam cümbüşten malım cümbüşten

(Bağlantı)

Arabamın tekerlegi baş getir malım, baş getir

Ben ülürsem mezarıma taş getir malım, taş getir

(Bağlantı) (Hasan, Ç.D., No:56, s.116/Ohri).

3.2.3.3.17. Yergi Türküleri

Kaya, yergi türkülerinden bahsederken anonim türküler arasında sayısının az olduğunu ifade etmiştir (2021:250). Çevren’de 4 yergi konulu türkü tespit edilmiştir. *Meyaneci Yüksek Asar Feneri* (Priştine) adlı türküde hovardalar, *Sarı Kaun Dilimi* (Ohri) adlı türküde kaynanalar, *Yazık Olsun Yazık Olsun Babama* (Priştine) adlı türküde ise baba eleştirilmektedir. *Potin Bagım Çüzüldü* adlı türkü aşağıda örnek olarak verilecektir.

POTİN BAGIM ÇÜZÜLDÜ

Potin bagım çüzüldü

Bagla sevdiğim bagla

Yalvar kızım alhala

Gürüşelım inşaala.

At şemsiyeyi başına

Vursun sana serinlik
 Acamısın hey bre kız
 Yapamadın celinlik.

Bir çift çorap aldıldım
 Yemenime cirmedi
 Ah kız senin efendin
 Benziyor Ermeniye (Süleyman, Ç.D., No:54, s.123-124/Priştine).

3.2.3.3.18. Öğretici ve Öğüt Verici Türküler

Yaşanan olaylar sonucu elde edilen tecrübelerin ifade edildiği türküler de mevcuttur. Çevren’de 2 öğretici ve öğüt verici türkü tespit edilmiştir. Sayısı az olduğundan iki türkü de aşağıda örnek olarak verilecektir.

1.

Dag ardında kızılçik
 Bi kız cürdüm kızılçik
 Bi cürdüm bi kaybettim
 Ona yüregim yanar

Bi taş atım havaya
 Düştü civan hanaya
 Civan hana ayrıldı
 Kız boynoma sarıldı.

Bi taş attım dereye
 Kız çıktı pencereye
 Kız Alla’ni seversen
 Al beni içeriye

Bi taş attım deynize
 Kızın adi Mevlüze
 Mevlüze’y verin bize
 Kurban olayım size

Deynizde kalabalık

Okalıktır okalık

Evlenmanın be cençler

Beçarlıktır sefalık (Hafız, Ç.D., No:16, s.159/Prizren).

2.

Kazdım kazdım kum çıktı

Şadırvanda su çıktı

Bak o puştun igbalına vay vay vay

Dul kari aldı kız çıktı

Almay attım havaya

Tekırlendi bunara

Bunar içi açıldı vay vay vay

Kız kucagımda bayıldı

Seversen cenci sev

Sevmesen açey sev

Bu ne fitne zamandır vay vay

Puştlar olmas ebedi ev (Hafız, Ç.D., No:17, s.217-218/Prizren).

3.2.3.3.19. Uygunsuz İçerikteki Türküler

Bazı türkülerde toplumsal olarak uygun olmayan, kabul görmeyen davranışlar ifade edilmektedir. Çevren’de uygunsuz içerikte 2 türkü tespit edilmiştir. Bu türkülerden birinin adı *Merdivenden İnmem*’dir ve bu türkü Ohri’de kayıt altına alınmıştır. Bir diğer türkü ise Konçe’de kayıt altına alınmıştır ve kayıtlı bir adı bulunmamaktadır. Bu türkü şu şekildedir:

Kara üzüm salkımı

Baldızımın altını

Enişte sen beni almazsen

Alal da etmem hakımı

Kulumi dolandırma

Kuyumi bulandırma
 Açma da baldız memelerini
 Agzımı sulandırma

Köpri altına yıldız
 Hoş geldin küçük baldız
 Ablan da gitsin
 Sen de gel yatamam yalnız

Şu karşımda dursana
 Tabancayı kursana
 Enişte seni alırım aman
 Şu ablami vursana

Aklar giyme tanarlar
 Seni zabıt sanarlar
 Geçme baldız kapım önünden
 Seni benim sanarlar (Hasan, Ç.D., No:50, s.151/Konçe).

3.2.3.3.20. Sorudan Oluşan Türküler

En bugünün parmagı aman kamaşa benzer
 Ortancısı cerdani cümüşe benzer
 En küçüğü turfanda yemişe benzer
 Hangısını yar bileyim vereyim cünlümi
 Hangısını dost bileyim aman açaym sırruni
 En büyüğü istey yar aman havayı mavi
 Ortancası istey yar aman turuncı sarı
 En küçüğüne yapmasen yar aman banadır yazık
 (Bağlantı)
 En büyüğü istey yar aman luuri yaşmak
 Ortancısı istey aman ince bele kuşak
 En küçüğü istey yar anan benimlen oynaşmak
 (Bağlantı) (Hafız, Ç.D., No:16, s.157-158/Prizren).

3.2.3.4. Öyküleriyle Kosova ve Kuzey Makedonya Türküleri

3.2.3.4.1. Kalâ'dan Atma Beni Türküsü

Avni Salih tarafından Ohri'de Aşık Hüseyin Usta mahlasıyla bilinen Hüseyin Muharem'den derlenen bu türkü bir genç kızın karşılıksız sevgi sonucu yaşadığı hayal kırıklığını anlatmaktadır. Salih, rivayete göre yaklaşık bir asır önce memur bir adamın beraberinde Romanya'dan Ohri'ye getirdiği kızı Ohri'de bir delikanlıya âşık olur. Ancak bu sevgi tek yanlı kalır. Hayal kırıklığı yaşayan kız Ohri'yi terk eder ve yurduna geri dönerek acısını hafifletmeye çalışır. Kalâ'dan Atma Beni türküsü de bu durumu anlatır ve kız tarafından söylenmiştir (Ç.D., No:29/1981, s.159-160). Adı geçen türkü yedili hece ölçüsüyle yazılmış ve dörtlüklerden oluşan bir türküdür. Konusu bakımından ise aşk türküleri altında değerlendirilir.

Kalâ'dan attma beni
Çamurda brakma beni
Derelerden su akar
Hanımlar camdan bakar.

Ben bir garip kız'ıyım
Yollarda brakma beni
Yürekten yararlıyım
Derdime çare bul sen!

Ağaçlar kalem olsa
Yapraklar kâhıt olsa
Ohri gölü mürekkep olsa
Yine derdim yazılmaz!

Derdime çare yokse
Ben satarım malımı
Malımı ve canımı
Satarım hem kendimi.

3.2.3.4.2. Saniye Hanımın Türküsü

1910 yılında Saniye Hanım adında bir kızın Strugadan Mahmut Maslav adında birine varması

sonucu büyük bir düğün yapılır. Daha sonra ise yarındası güveği, gelini Ohri'ye, evine geri getirir. Bu olay sonrasında halk tarafından bir türkü çıkar. Bu türkü Ohri Struga civarında söylenmektedir. Bu türkü Avni Salih tarafından kayıt altına alınır (Ç.D., No:12/1976, s.139). Dörtlüklerle oluşmuş ve bir kişi üzerine söylenmiş türkü olarak değerlendirilebilir.

Saniye hanımın gömlekleri
Oyalıdır yenkleri
Beyaz duvak kirlendi
Yanar tüter evleri.

Arap ekim darı bitti
Bir kız aldım karı çıktı
Darılmayın sazlıklar
Saniye hanım dul çıktı.

Saniye Hanım uyan sana,
Anlere dayan sana
Gendin ettin, gendin buldun
Sonunda dayan sana.

3.2.3.4.3. Köroğlu Türküsü

Numan Kartal tarafından Bursa'nın İnegöl ilçesinde 84 yaşındaki Halit Kardeş'ten derlenen bu türkü Türkiye'de derlenmiş olsa da Yugoslavya'nın Debre Kazasının Kocacık bucağında yaşamaktadır. Halit Kardeş aslen Kocacık doğumludur ve Türkiye'ye göç etmiştir. Türküde Köroğlu'nun kahramanlarından olan Ayvaz'ın ünlerinin gittiği inancıyla Köroğlu'nu yardıma çağırdığı görülmekte yiğitliğin nişanını taşıyan Köroğlu da bu çağrıya karşılık vermektedir. Bağışlayıcılığın da öne çıktığı türküde Köroğlu düşmanını çocukları adına bağışlar. Çocuklara verilen önem türküye yansımaktadır. Türkü ölçü bakımından bozulmuştur. Sözlü kültür ortamında dilden dile yayılırken değişikliklere uğradığı bozulan ölçüden görülmektedir. Kartal'a göre türküde eksiklikler de vardır (Ç.D., No:37/1983, s.162-163). Türkü şu şekildedir:

Eyvaz (Ayvaz):
Etış Köroğli etış,
Gitti ya namımız.
Tuna seli gibi,

Aktı ya kanımız.

Köroğlu:

Ben bir Köroğliyım

Evveli baştan,

Kanla irin akıdırım

Kirpikten kaştan.

Eyvaz (Ayvaz):

Köroğlu'nın kır ati

Mermerde otlar,

Düşmani görüncez

Kaladan atlar.

Köroğlu:

Ey kafir

Gel geç buradan

Geçireyim seni

Kasaturadan.

Düşman:

Aman kıratlim aman

Bağışla beni

Bağışlarsen beni

Yüz lira sana.

Köroğlu:

Ey kafir senin yüz liran

Bana mal olmaz,

Kır atıma yaptırsaydım

Bir tek nal olmaz.

Düşman:

Aman kıratlim aman

Bagışla beni,
 Bağışlamazsen çocuklarım vardır
 Ağlarlar beni.

Köroğlu:
 Ey kafir
 Gel geç buradan
 Geçirmeyim seni
 Kasaturadan.

Düşman:
 Yaşa kıratlim yaşa
 Binlerle yaşa,
 Kır atına yaptıracağım
 Altından kaşay.

Köroğlu:
 Ey kafir
 Gel yap sazımı,
 Köroğlu'nın duymaz mısın
 İnce sesini.

Köroğlu:
 Ey kafir
 Gel yap sazımı,
 Köroğlu'nın görmez mısın
 Altın fesini (Ç.D., No:37, s.163-164).

3.2.3.4.4. Sultan Reşat Pederimizden Geldi Telgram Türküsü

Bu türkü 1914 yılında Türklerden sonra ilk Sırp ordularının Prizren'e girdikleri zaman söylenmiş türküdür. O zamanlarda Prizren'de İliyaskuka adıyla bilinen mahallede yaşayan bir Türk subayının hanımı ile kız kardeşi tarafından bestelendiği ve söylendiği kayıt altına alınan verilerdendir. Türkü, Prizren'e giren Sırp askerinin Müslüman halkına yaptığı zulmü

anlatmaktadır. Türkü metni şu şekildedir:

Büyük ağaçtan cüsterır Prizren kalasi

Kalanın dibinde akar suyun alasi

Süngilerlen sokaklarda varoş rayasi

Sultan Reşat pederımıs sen bizi kurtar

Verdığın idareyi vermiyor çüffar

Prizren'ın kalasi yüksek tepede

Çüffar kurmuş raki takımı, mektep, medresede

Prizren'ın kalasi çifte beden

Sabretmesın çüffari azat edenler

Aglarıs Prizrenımızı, oni vatan bilmısık

Prizren'de meşur cami Sinan Paşa

Binerlar yokarı derlar Kral Petre yaşa

O mübareç kandıllarımızı atarlar aş

Sultan Reşat pederımıs sen bizi kurtar

Verdığın idareyi vermiyor çüffar (Ç.D., No:12/1976, s. 51/Prizren).

3.2.3.4.5. Romanya Savaşı Türküsü

Türklerle, Bulgarların birinci dünya savaşında müttefik bulundukları zaman Prizren'den alınan Prizren'li askerlerden bir kısmı Türk ordularına devredilmiş ve onlar Romanya'da Rus ordularına karşı savaşmışlardır. Diğer kısmı da Bulgar askerleriyle birlikte savaşmışlardır. Bu askerler arasında Vezgiş ailesinin en küçüğü Rifat savaşa giderken Romanya Savaşı Türküsünü bestelemiş ve söylemiştir. Rifat daha sonraları savaşta şehit düşmüştür. Onun arkadaşları Prizren'de bu türküyü söylemeye devam etmişlerdir. Türkü Prizren askerlerinin nereden, nasıl gittiklerini ve nasıl savaştıklarını dile getirmektedir (Ç.D., No:12/1976, s.51).

İki arkadaşım bana eşit idi

Prizren'den çıktım saat beş idi

Avdetin kanunu on yedi

Vatandan ayrıldım ömrüm sonu idi

Büyük ağaç yanında sigara yaktım

Elveda olarak Prizren'e baktım

Hakk'a yalvarın dualar ettim

Orada kalkıp yoluma gittim

Avdetin günlerden çarşamba

Yattım Çırnaleva'da tahta düşekte

Yedik o gece çorba işkenbe

Onu da atsan köpeğe yemez

Varıp Firzoviç'tan gördüm oyun

Attılar vagonlara nice bir koyun

Çoktan görmemiştim böyle bir oyun

İhtiyar ademlere varıp sorun (Ç.D., No:12/1976, s.52/Prizren).

3.2.3.4.6. Yemen Şanlı Yemen Türküsü

Yemen askerliği hakkında yazılmıştır. Bu türkü Prizren'de sevilen ve söylenen bir türkü haline gelmiştir. Yemen'e asker olarak gitmek istemeyenlerin duygularını dile getirmektedir. Bu türkünü halk arasında annesinin tek çocuğu olan Bekri Musa Taduška için yazıldığı düşüncesi yaygındır. Bekri Musa Taduška güzel türkü söyleyen biridir. Askerlikten döndüğü zaman arkadaşlarıyla birlikte bu türküyü besteledikleri düşünülmektedir. Türkü metni aşağıda verilecektir.

Yemen Yemen şanlı Yemen

Toprakları kanlı Yemen

Ben Yemen'e dayanamam

Nazlı yardan ayrılamam

Çıktım Yemen'in düzüne

Çizmey saldım çak dizime

Sanettim çi duşman celi

Manzeri aldım dizime (Ç.D., No:12/1976, s.52/Prizren).

3.2.3.4.7. Kırık Haydut Türküsü

Kurila (Kuru Layla) denilen sempte yaşanan bir olay sonucunda bu türkü meydana gelmiştir. Sempte, Hasan Ahmet adında bir kişi komşu kızını beğenerek alıp, Arnavutluk'a kaçırmıştır. Prizren düğüncüleri bu olayı duyduktan sonra Kırık Haydut türküsünü söylemeye

başlamışlardır (Ç.D., No:12/1976, s.54).

Davullar aman çalar

Kırk Haldut anam oynar

Kırki da uzun anam

Aldılar beni anam.

Aldılar beni cece yarısı

Cece yarısı anam Çoban Dagına

Meşe yaprağı anam

Düşegim oldi anam

Çoban çantasi anam

Yastığım oldi anam

Çoban mendili anam

Çarşafım oldi anam

Çoban gunyasi anam

Yorganım oldi anam

Çoban kaçamagi anam

Yemegim oldi anam

Sordılar bana anam

Çimin kızısın anam

Ben süledim anam Ali Hoca'nın

Ali Hoca'nın anam Veli Hoca'nın (Prizren).

3.2.3.4.8. Şems Türküsü

Prizren'de tanınmış Mısırlı ailesinin Mısırdaki akrabaları bulunmaktadır. Bu ailenin başı Rifat Mısırlı'dır. Rifat'ın amca oğlu Prizren'i ziyaret ederken Şemso (Şemsiye) adında amıca oğlunun kızını beğenir ve oğluna ister. Aile kızı verir. Düğün gecesinde Şems gelin olduysa da babasının amcası oğlunu beğenmediğinden ağlar. Annesi kızına acıyarak tam gelin alınacak zamanda, düğüncüler avluda türkü söyleyip oyun oynarken evin kapısından kızı kaçıtır. Gelini alma sırasında odaya girdikleri zaman odada. Kızı bulamazlar. Düğüncüler bu olayı işitince def

olarak orda şems türküsünü söylemeye başlarlar. Bu türküyle birlikte hikâye Prizren’de olay yayılır. Daha sonraları Rifat Bey düğüncüleri zorlar ve türkünün söylenmesi bırakılır. Bu türkü yaşatılan iki ağızdan Hafız tarafından derlenerek kayıt altına alınmıştır (Ç.D., No:12/1976, s.55).

Havalar yağmur çamur

Baklava kaldı hamur

Yazık olson Şems sana

Rifat aga pek mamur

Lale açtı Şems kaçtı

Bütün ehali şaşti.

Üç tomoфіl bedeni

Şems beğenmedi beni

Anası kayılmadı

Şemsim teslim olmadı

Yazık olson Şems hanım

Aklım başımdan uçtı

Bi kayrola serdim Şems

Hep cüllerin dalında

Nasıl kovkoyn cideyım

Mısır’ın yollarında

Saba oldi Şems kaçtı

Bütün ehali şaşti (Prizren).

3.2.3.4.9. İki Varyantı Olan Adsız Türkü

Hafız, Prizren’de söylenen bir türkünün Buşra Beg (Bey) adında bir Prizrenli için söylendiğinin iddia edildiğini kayıt altına almıştır. Busra Beg yakışıklı, insan sever, iyi kalpli ve güzel türkü söyleyen biridir. Bir Hıdırellez gününde arkadaşlarıyla rakı içip sarhoş olmasıyla beraber olaylar cereyan etmeye başlamıştır. Çıkan bir kavga sonucu arkadaşları biri tarafından yanlışlıkla Busra Beg öldürülür. Bu olayın meydana gelişinden sonra arkadaşları tarafından bir türkü söylenmeye başlanır. Hafız, bu türküyü olduğu haliyle Şemsettin Baymak ve İrfan Şekerci’den aldığını kaydetmiştir (Ç.D., No:12/1976, s.55-56).

Cül cibi kadalar doldororçen

Nazli yarlen konoşorçen

Beyler beyler ben vuruldum
 Saroşlarlen eş bulundum
 Ralin alti sular akar
 Arkadaşım bana bakar
 Beyler beyler ben vuruldum
 Saroşlarlen eş bulundum

Sag yanıma vurdi bıçak
 Sol yanıma ceçti sicak
 Beyler beyler ben vuruldum
 Saroşlarlen eş bulundum (Prizren).

Türkünün ana metninin iki mısra olup, bağlantısının da iki mısradan oluştuğu görülmektedir. Daha sonraları Prizren’de çıkan bir kavgadan dolayı, yiğitliğiyle ün kazanan Prizrenli Abiddin’in bir Üsküplü tarafından bıçakla öldürülmesi sonucu aynı türkü bazı değişiklikler yapılarak onun içinde söylenmeye başlamıştır (Ç.D, No:12/1976, s.56).

Sol yanıma vurdi bıçak
 Sag yanıma ceçti sicak, yar yaramas
 Abo’y vuran Abo’dan alçak
 Oyan Ayşem oyan bi tanemsın sar beni
 Ralin alti sular akar
 Arkadaşlar bana bakar, yar yaramas
 Abo’y vuran Abo’dan alçak
 Oyan Ayşem oyan bi tanemsın sar beni
 Tabudumdan ikanlar akar
 Cümle dostlar bana bakar, yar yaramas
 Abo’y vuran Abo’dan alçak
 Oyan Ayşem oyan bi tanemsın sar beni (Prizren).

3.2.3.4.10. Makbule Adında bir Kıza Yazılmış Adsız Türkü

Prizrenli Magbule adında bir kız, Prizren’den 18 kilometre uzakta bulunan Ravuç köyünden Bahtiyar adında bir çocuğu sever. Bir gün Bahtiyarla araları bozulur. Magbule, İsa adında biriyle evlenir. Bahtiyar’ın bu durumu haber alıp İsa’yı, İsa’nın annesini ve Magbule’yi tabancayla vurur. Bu olay sonucunda İsa yaralanırken Magbule ve annesi ölür. Bu durum

Prizren türkücüleri tarafından türkü formuna getirilip okunmaya başlar (Ç.D., No:12/1976, s. 56).

Magbule'nın deşilmegi
Çok kanlar akar aman aman
Magbule'nın mezarında
Zambaklar açar

İsa'nın mezarında
Sular akar
Razi olasın anam
Hakk'ın emridir

Nasıl kıldın Bahtiyar sen içi cence
Her içisini duvar aşırı serdin yere
Magbule'nın şalından al kanlar akar
Magbule'y cünde doktor on çeret bakar
Üntün yüzümi anam seçmesin
Yüzümden akan kanlari anam cürmesin (Prizren).

3.2.3.4.11. Yüksek Yüksek Tepelerde Ev Kurmasınlar Türküsü

Çevren 'in on beşinci yılında (1988) yayımlanan altmış yedinci sayısında Cemal K. Tunalıgil'in "*Yüksek Yüksek Tepelerde Ev Kurmasınlar Türküsünün Hikayesi*" adlı yazısı yer almaktadır. Tunalıgil, türküyü Mamuşalı bir kadından duymuş ve kayıt altına almıştır. Mamuşa, daha önce de belirtildiği gibi derleme faaliyetlerinde özellikle düğün türkülerinin derlendiği bir merkez bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Tunalıgil, bu türkünün düğünlerde kızlar tarafından toplu halde söylendiğini ifade ettikten sonra türkü ile ilgili daha fazla bilgi edinmek amacıyla köyde bulunan yaşlılarla temas kurduğunu kaydeder. Bu temaslar neticesinde adı geçen türkünün ilk defa Prizrenli bir kız tarafından söylendiği görüşüne varır. Türkünün Edirne türküsü olarak bilindiğini ifade eden Tunalıgil, türkünün öyküsünü Prizren kentinin Osmanlı İmparatorluğu idaresi dönemine dahil olduğu yıllara rastaldığını vurgular. Prizren, Osmanlı idaresi altına girince Osmanlı buralara askerlerini yollamış, buralardan gençler alıp asker olarak İstanbul ve diğer bölgelere göndermiştir. Anavatandan, Prizren'e vatan görevini yapmaya gelmiş bir Türk askeri, Prizren'de bir kıza gönül vermiştir. Bu güzel

kıza ulaşabilmek için tüm zorluklarla mücadele edip, sevdiğine kavuşur. Askerle hayatını birleştiren genç kız kaderinden, çekeceği özlemden habersizdir. Askerlik bitmesiyle kız ve delikanlı memlekete dönerler. Zaman geçtikçe kızın yüreğine hasret acısı çöreklenir. Memleket acısı, ana baba acısı, kardeş hasreti belirir. Kız türküler yakmaya başlar. Bir gün destilerine çeşmeden su doldurup evine dönerken şu mısraları söyler: Yüksek yüksek tepelerde ev kurmasınlar/Memleket aşırı kız vermesinler/Uçanda kuşlar malum olsun/Ben anamı üzledim/Hem anamı hem babamı/Ben vatani üzledim. O esnada anavatanda askerlik görevini yapmış ve evine dönen bir Prizrenli, kızın yanına yaklaşır ve neden böyle yanık türküler söylediğini sorar. Kız başından geçenleri anlatır. Adam, Prizrenli olduğunu bir dileği varsa yakınlarına iletebileceğini söyler. Kızda babasının gelip onu almasını istediğini söyler. Adam Prizren'e döndüğünde kızın babasını bulur ve durumu anlatır. Baba, Edirne'ye gider, kızın evini bulur ve kapıyı çalar. Kapıyı açanlar kızın öldüğü haberini babaya verirler (Ç.D., No:67/1988, s.115-117). Türkünün tamamı şu şekildedir:

Yüksek yüksek tepelerde ev kurmasınlar

Memleket aşırı kız vermesinler

Uçanda kuşlara malum olsun

Ben anamı üzledim

Hem anamı hem babamı

Ben vatani üzledim (Bağlantı).

Babamın somuni burnuma tüter

Kocamın çavdar ekmegi bogazım dürter

Uçanda kuşlara malum olsun (oldum)

(Bağlantı)

Anamın aci sözleri bana bal oldi

Babamın aci sözleri bana cül oldi

Uçanda kuşlara malum olsun

(Bağlantı)

Babamın yapısı kışla yapısı

İçinde olanlar meleç hepsi

Kocaman yapısı saman yapısı

İçinde olanlar domuz hepsi

Uçanda kuşlara malum olsun

(Bağlantı).

3.2.3.4.12. İki Varyantı Olan Müftar Bey Türküsü

Müftar Bey, Celâdin adlı bir beyin yeğenidir. Müftar Bey, halk arasında akıllı oluşuyla tanınıp, yiğit olarak nitelendirilmektedir. Celâdin Bey, Müftar bey'i yerine geçmesini istemediği için öldürür. Halk arasındaki anlatıya göre Müftar Bey, aşağıda verilecek olan türküyü kendi kaniyla yazmıştır. Esad Bayram tarafından derlenen, Remziye Tahir tarafından söylenen türkü çalgısız, sesli okunmaktadır. Remziye Tahir bu türküyü dedesinden öğrenmiştir.

1.

MÜFTAR BEY

Sat onikide çıktım varoşa çıktım varoşa

Her ne yazılmış aninem gelecek başa

Her ne yazılmış aninem gelecek başa

Müftar beyim Müftar beyim of daglar arslani

Müftar beyin giymi yeşil fermele yeşil fermele

Varoşun içinde aninem verdi vervele (2 kere)

Müftar beyim Müftar beyim of Orinin güli

Müftar beyim Müftar beyim of daglar arslani

Müftar beyin giymi yeşil dolama yeşil dolama

Varoşun içinde aninem boyandım kana (2 kere)

Müftar beyin evleri kerken direkli

Müftar beyi vuran aninem gyavur yürekli (2 kere)

Müftar beyim Müftar beyim of daglar arslani

Müftar beyim Müftar beyçem of Orinin güli

Müftar beyin evleri tekkeye karşı tekkeye karşı

Vermesınler anineme of birden ateşi (2 kere)

Çagırın annemi baglasın çeynemi

Yagli paçavrayle aninem silsin yaremi (2 kere)

Müftar beyim Müftar beyim of Orinin güli

Müftar beyim Müftar beyim of daglar arslani

Bülbül ütmesın bir orman bahçede

Bir orman bahçede bülbül ütmesın

Celâdin beyin ocagında tütün tütmesın

Celâdin beyin ocagında horoz ütmesın (Ohri).

2.

MİFTAR BEYİM

Saat on ikide çıktım Varoşa çıktım Varoşa

Her ne yazılmışse aninem gelecek başa

Miftar beyin giyişi kadife dolama kadife dolama

Varoş içinde aninem boyandım kana

Miftar beyim, Miftar beyim daglar arslanı

Miftar beyim, Miftar beyim Ohrinin gülü

Miftar beyin giyişi kadife fermele, kadife fermele

Varoş içinde aninem verdiler ele

Kalenin ardında bir binek taşı, bir binek taşı

Birden bire aninem vermeyin ateşi

(Bağlantı)

Bir evler yaptırdım seksen direkli, seksen direkli

Beni vurduran aninem katil yürekli

Bir evler yaptırdım sazdan samandan, sazdan samandan

İçine girilmez aninem tozdan dumandan

(Bağlantı)

O viran bahçede çimen bitmesin, çimen bitmesin

Celadin beyin ocağında duman tütmesin

O viran bahçede bülbül ütmesin, bülbül ütmesin

Celadin beyin konagından eser kalmasın

(Bağlantı) (Ohri).

3.2.3.5. Türküyle İlgili Araştırma-İnceleme Yazıları

Çevren'in ikinci yılında (1974) yayımlanan dördüncü sayısında Şefket Plana tarafından kaleme alınan “*Kosova Metohya’da Birkaç Dilde Halk Türküleri*” başlıklı inceleme yazısı yayımlanır. Yazının temelini oluşturan konu birleşik dilli türkülerdir. Farklı toplumların bir arada yaşadığı bu coğrafyada türkülerde zaman içinde yaşam alanlarının birleşmesi gibi birleşmiştir. Kosova ve Makedonya’da birden fazla dilin kullanılması türkülerin dizelerinin hatta zaman zaman bölümlerinin diğer uluslara geçmesine zemin hazırlamıştır. Plana, Kosova türkülerinde Arnavutça, Sırp-Hırvatça ve Türkçe sözcüklerin, tabirlerin, dizelerin beraber yaşadığından bahsederek bu birlikte yaşamının lirik ve özellikle aşk şiirlerinde ve türkülerinde

olduğunu vurgular. Epik türlerde ise dillerin bir arada bulunması ya hiç yoktur ya da pek az denecek bir süre sürdürülmüştür. Plana, bu etkinin, Balkan coğrafyasının, Osmanlıların yani Türklerin egemenliğinde olduğu dönemden kaynaklandığını vurgulamaktadır. Kaleme aldığı yazıda bazı tespitlerde bulunan Plana, Arnavut, Sırp ve Makedon türkülerinde sözlük ünlemlerin ve ünlem biçimindeki Türk asıllı nakaratların olduğunu belirtmektedir. Buna örnek olarak Kosova’da bulunan Arnavutların türkülerinde kullandığı “Of, aman, aman” “Of medet jalla” dizelerini örnek vermektedir. Benzer tekrarlamaların Arnavut halk türküleriyle kalmayıp Sırp ve Makedon halk türkülerinde de belirlemektedir. Plana, Debren Türküsünden bahseder. Bu türkü Türkçe, Makedonca ve Arnavutça olarak yaşamaktadır. Türkünün asıl ününü ikinci dünya savaşından sonra kazandığını ifade eden Plana, kültür ve güzel sanat derneklerinin içinde farklı dilleri birleştiren yapısından ötürü repertuvarlarında bulundurdıklarını ve kardeşlik-birlik türküsü adı altında okuduklarını kaydetmiştir. Kosova ve Makedonya türkülerinin içinde birden fazla ulusun dilinin bulunması kültürel etkileşimden beraber yaşayan halkın paylaşımından kaynaklanmaktadır. Plana, saz şairlerinin de diğer dildeki türkülerini bildiklerini, söylediklerini birden çok dilin konuşucusunun bulunduğu ortamda türkülerin içeriğine aşık tarafından eklemeler yapılmış olunabileceğini ve bu durumda birleşik dilli türkülerin karşımıza çıkmasına neden olduğunu belirtir. Birden fazla ulusun etkisinin olduğu türkülerden örnek veren Plana, Türk okuyucuların anlayabilmesi için beş kıta halinde verdiği türkünün dört kıtasının ilk dizelerini çevirir. Çevrilen dizeler şu şekildedir:

“Ambarda üç kadar Türk oturmuş

Bahçede üç kadar çiçek açmış

Avluda üç kadar çeşme akıyor

Samanlıkta üç kadar at bağlı duruyor” bu dizeler önemini içinde gizlediği olgulardan almaktadır. Üç dilin (Türkçe-Arnavutça-Sırp-Hırvatça) ifadesinin bulunduğu bu şiirde ambarda oturan üç Türk, bahçede açan üç çiçek, avluda akan üç çeşme ve samanlıkta bağlı üç atın bir temsili ifade ettiği görülmektedir (Ç.D., No:4/1974, s.33-41).

Beşinci yılda (1977) yayımlanan on dördüncü sayıda Necibe Öncü tarafından kaleme alınan “Çarşamba’yı Sel Aldı Türküsü ve Türkünün Meydana Gelişine Sebep Olan Olay” adlı yazı yer alır. Çarşamba Samsun’a bağlı bir ilçe olmakla birlikte burada yaşayan halkın geçim kaynağı Sarı Altın olarak adlandırılan tütündür. Tütünden sonra ise mısır hayatlarında önemli bir yeri tutmaktadır. Çarşamba’nın insanları duygulu, atak ve yenilgiyi kabul etmeyen insanlardır. Gönül meselelerinde oldukça utangaçtırlar. Evlenmeleri kıza açılammaları sonucu kaçırarak olduğu gibi çoğu zaman olaylı biter. Çarşamba insanı için tütün önemli bir yer tutar. Hayatlarını tütüne göre tayin ederler. Nişanlanacak kişi tütün parasının alınacağı zamanı

beklemekte, düğünler tütün satışından sonra yapılmakta ve borçlar tütün satışına göre vadelendirilmektedir. Tütünü iyi para etmeyen ya da ziyan olan Çarşambalının o yıl hayatı kararmıştır. Türküye konu olan olayda tütündür. Çarşamba'nın Karşı Geçe semtinde Ömer Bey'in güzel kızı Zeliha ile aynı mahallenin sevilen mert delikanlılarından Kara Kemal yaşamaktadır. Beraber büyüyen bu gençler birbirine muhabbet beslemektedir. Birbirlerini gizli aşkla sevmelerine rağmen zamanın şartları, büyüklerin otoritesi, Kemal'in ekonomik durumu yüzünden Kemal bir türlü Zeliha'yı isteyememiştir. Tütün ekme zamanı Kemal, bütün ümidini tütüne bağlar. Zeliha'yı isteme kararındadır. Gece gündüz demeden çalışır. Tütün fideleri yemyeşil oldukça Kara Kemal neşelenmeye başlar. Her tütün fidesinde Zeliha'yı gören Kemal'in neşesini çevredeki herkes fark etmektedir. Bir gece şiddetli bir yağmurun başlaması sonucu her şey kökünden değişir. Gök gürültüsüyle uyanan Kemal, tarlaya koşar. O güne kadar sakin akan Yeşil Irmak sularını yükseltmeye ve her şeyi önüne katarak Karadeniz'e sürüklemeye başlamıştır. Sürüklenenler arasında Kemal'in umudu olan tütünlerde bulunmaktadır. Bu durum sonucunda Kemal, Zeliha'ya kavuşmanın tek yolunun onu kaçırmak olduğuna karar verir. Parasız adama Ömer Bey'in kızını vermeyeceğini düşünmektedir. Bir plan yapar ve kaderin onun için hazırladıklarından habersiz, arkadaşlarıyla Zeliha'nın evinin yolunu tutar. Ömer Bey durumu haber almıştır. Kemal'i jandarma karşılar ve yakalayarak götürürlər. Kemal, karakolda, Zeliha'nın onurunun zarar görmemesi için eve hırsızlık niyetiyle girdiğini söyler. Durumun tanıkları ise bunun böyle olmadığını bilmektedir. Çarşamba cezaevine konan Kemal, yanık sesiyle Çarşambayı Sel Aldı türküsünü söylemeye başlar. Cezaevinin yakınlarından geçenler ise Kemal'i dinlemektedir. Daha sonraları Kemal'in cezaevinde hastalığa yakalanıp, hastaneye kaldırıldığı duyulur. Bunu duyan Zeliha yatağa düşer. Birkaç gün sonra da Kara Kemal'in öldüğü haberi Çarşamba'yı mateme boğar. Zeliha'yı bu haberden sonra dışarda gören bulunmaz. Karşı Geçe'de dolaşan Çarşambalılar tütünleri ve eski evleri görünce Zeliha ile Kara Kemal'i hatırlarlar ve Çarşambayı Sel Aldı türküsü yanık yanık söylenir.

Çarşambayı sel aldı

Keşke sevmez olaydım elim koynumda kaldı

Çarşamba yollarında kelepçe kollarında

Allah canımı alsın o yarın kollarında

Oy neyimiş neyimiş kaderim böyle imiş

Gizli sevda çekmesi ateşten gömlek imiş (Ç.D., No:14/1977, s.123-124).

Çevren'in on üçüncü yılında (1986) yayımlanan elli beşinci sayısında İrfan Morina tarafından kaleme alınan “Çanakkale Türküsünün Arnavutça Söylenişi” adlı yazı yayınlanır.

Morina, türkülerin tarihi aktarmada yardımcı oluşlarına yönelik bir bakışla Çanakkale Türküsünü ele alır. Türküler, dilden dile dolaşıp, sınır tanımayan yapısıyla tarihi aktarmada önemli bir görev üstlenmektedir. Çanakkale’de mücadele veren Türk askerinin cesareti sonucu zafere kavuşulduğunu ifade eden Morina, Priştine’den İstanbul’a ve oradan da Çanakkale’ye geçtiği bir ziyaret sırasında gördüklerini ve kabile yöneticisinin Çanakkale’den geçerken söylediği “Burası Çanakkale’dir, bu ovanın neresine kazma vurursan vur şehit kemikleri çıkar” ifadesi üzerinde dururken Çanakkale savaşında, Türk ordusunun içinde Rumeli’de yaşayan halkların da bulunduğunu belirtir. Savaş bittikten sonra Rumeli’nin değişik yörelerinde, aile ocaklarına dönen gençlerin Çanakkale Türküsünü bir hatıra olarak söylemeye devam ettiğini ifade eder. Rumeli’de bu türkü yapı bakımından uzamış, şekil, muhteva ve ezgi açısından da kimi değişikliklere uğramıştır. Türklerde bağlama ile çalınıp söylenen türkü Arnavut halkında ise halkın milli çalgısı olan çiftelija (çiftetelli) ile söylenir. Arnavut halkı arasında Mehmetçiğin yiğitliği dile getirilirken öte yandan da Fransız ve İngilizlerin mağlubiyeti ağırlık kazanır.

Çanakkale boyunda

Geliyor iki kadın

Gayret edin evlatlar

Fransızlar yok artık (Ç.D., No:55/1986, s.21-23).

Çanakkale Türküsü, Arnavut halkında daha uzun ve muhteva bakımından değişik bir biçimden söylenmektedir. Morina, türkünün Arnavut varyantını ve bu varyantın Türkçesini yazısında birlikte verir. Burada metinde geçen Arnavutça türkünün, Türkçesi verilecektir.

ÇANAKKALE

Çanakkale içinde

İlk top patladı

İlk top patladı

Güllesi denize düştü

Of gençliğe vay aman

Çanakkale içinde

İkinci top patladı

İkinci top patladı

Güllesi denize düştü

Deniz dalgalandı

Çıkınız görünüz

Deniz şapka ile doldu

Of gençliğe vay aman

Çanakkale içinde
Bir derin pınar
Uğraştılar yorulcular
Su çekemediler
Of gençliğe vay aman

Çanakkale içinde
Bir derin pınar
İçmeyin be evlatlar
Zehirli sular
Of gençliğe vay aman

Çanakkale içinde
Bir yeşil çadır
Türk zabitleri
Gül kokar
Of gençliğe vay aman

Çanakkale içinde
Bir sarı çadır
Türk zabitleri
Bir araya toplanır
Of gençliğe vay aman

Çanakkale boyunda
Geçiyor iki kadın
Gayret edin evlatlar
Fransızlar yok artık
Of gençliğe vay aman

Çanakkale boyunda
Geçiyor iki kadın

Gayret edin evlatlar

İngilizler yok artık

Of gençliğe vay aman (Ç.D., No:55/1986, s.25-26).

Morina'nın, türkülerle ilgili kaleme aldığı bir diğer yazı ise elli altıncı sayıda "*Mamuşa Türk Halk Türkülerinin Kimi Özellikleri*" başlığıyla yerini alır. Çevren'de tespit edilen türkü ile ilgili derlemelerde Mamuşa bölgesi düğün türküleriyle ön plana çıkmaktadır. Morina, tespit edilmiş türkülerden hareket ederek türkülerini bir sınıflandırma çabasına girer. Yaptığı sınıflandırma beş başlıktan oluşmaktadır.

1. *Aşk ve Duygu Türküleri*

2. *Askerlik türküleri*

3. *Düğün türküleri*

4. *Tarih türküleri*

5. *Ağıtlar* (Ç.D., No:56/1986, s.19-20).

Derleme yapılan metinlerde karşımıza çıkan düğün ve aşk türküleri ele alınıp sınıflandırılıp, incelendiğinden burada tekrar ele alınmayacaktır. Morina'nın inceleme yazısında yer alan askerlik türküsü:

Kışlada daulla çalay

Asçerle toplani

Ne hoş imiş bu asçerlik

Lezedine doyulmay

Pek çoktan bekledik bu cüni

Buçundur asçerlerin düğünü

Cücilen bekledik bu cüni

Bucundur asçerlerin düğünü

Ugurla olsun arkadaşla

Aldık selamet yolunu

Bu akşam çalgıla çalayla

Asçerler toplanıla

Sebep oldi bu asçerlik

Can cigerden ayrıldı (Ç.D., No:56/1986, s.20-21).

Tarih türküsü:

KAÇMA YUNAN TÜRKÜSÜ

Kaçma Yunan kaçma

Mendilin düştü

Mendilin ucunda

Top tüfek düştü

Alçak duvari atlayamadım

Şu çafır Yunandan kurtulamadım

Hastayım hastayım marul isterim

Hefteler başında

Düğün isterim

Allah soyadan çıktım

Başım selamet

Atınanın içinde

Kopti kiyamet

Yunanın cemisi

Demirden tahta

İçinde aşçeri

Korkidan hasta

Osmanlı cemisi

Yeşil direkli

İçinde aşçeri

Aslan yürekli (Ç.D., No:56/1986, s.22).

Ağıt türküsü:

ÇİMENDE ÇİÇEK

Çimende çiçek

Çim beni cümecek

O beyaz vücudumi

Ziyaret edecek

Yaşım onsekiz

Anam ağlasın

Karalar bağlasın

Çivide mantom
Asıllı kaldı
İçi sandık çeyzım
Basılı kaldı

Ürtün yüzümi
Sinekler konmasın
Celır ayaktaşlarım

Yüregım yanmasın (Ç.D., No:56/1986, s. 22-23).

1987 yılında, Çevren, on dördüncü yılındayken yayımlanan altmış ikinci sayıda Şefket Plana'nın imzasını taşıyan "*Vuk Karaciç ve Kosova Arnavut Halk Türküleri*" adlı yazı karşımıza çıkmaktadır. Plana, bu yazıyı Karaciç'in doğumunun 200. yıldönümü nedeniyle kaleme almıştır. Karaciç, Balkanlar'da ve Balkan dışında yaşayan uluslara ait sözlü halk yaratıcılığı örneklerini derleyen ve bunların yorumunu yapan önemli bir araştırmacıdır. Türküler açısından da önemli bir yere sahip olan Karaciç, Kosova'da yaşayan Sırp ulusu ve Arnavut halkına ait türkülerini derleyen ilk araştırmacıdır. Plana'nın ifadeleriyle Vuk'un çalışmalarında Türk varlığının etkisi kendisini açıkça göstermektedir. Arnavut halk yaratıcılığı örneklerini derlemesi, Arnavut halk edebiyatında ona saygınlık kazandırarak, kalıcı olmasını sağlamıştır. Plana'nın tespitlerine göre XV. yüzyılda İtalya'nın güneyine göçmüş Arnavutlar arasında 1737 yılında derlenmiş 18 halk türküsünün varlığı bilinmektedir. Bu türküler Kieut Yazması adlı yapıtta yer almaktadır. 1827 yılında Kırfta, İncil'in Arnavutça çevirisi yayımlandıktan sonra Vuk'un Kopitar'la yaptığı yazışmalardan bahseden Plana, bu yazışma sürecine de değinmektedir. Bu yazışmalar Arnavutça İncil'i inceleyen Vuk'un, Arnavutluk ve Arnavutlara ilgisinin olduğunu göstermektedir. Mektuplarda. Arnavutluk ve Bulgaristan'ı gezip görmeyi arzuladığını belirten Vuk'un bu yolculuğa çıkmayı istemesinin asıl amacı Plana'nın ifadesine göre bu ülkede konuşulan dilleri öğrenmek ve bu ülkelerin coğrafi durumları hakkında bilgi toplamaktır. Plana, Vuk' un Rus Bilim Akademisi başkanı A. S. Suşkova'a gönderdiği dilekçenin Türk topraklarını gezmek ve bu topraklarda yaşayan Arnavutları ziyaret etmek istediğini göstermesi açısından önemli olduğunu vurgular. Vuk, 1830 yılına gelindiğinde ise 12 Arnavut halk türküsü kaleme almayı başarır. Vuk'un ilk iki türküyü bir papazdan aldığını kaydeden Plana, bunun Vuk'un ifadelerinde açıkça yer aldığını ifade eder. İlk türkü "Mori Hole Seni Kim Kaçırdı" adlı lirik bir türküdür. İkinci türkü ise adı geçen ilk türküye cevap niteliğinde "Ömer'in Oğlu Bayro" adlı türküdür. Bu türküde kendisini Mustafa Uyka'nın bir arkadaşıyla beraber olup kaçırıldığı ve bunu başıyla ödediği

anlatılmaktadır. Bu türkü epik karakterdedir. Plana, Vuk'un bu türküleri gönderirken bu türkülerin dizelerinin karışık olduğunu ve sözcüklerde hata olabileceğini ileri sürdüğünü kaydeder. Plana, yaptığı incelemelerle Vuk'a katılmakta ve türkülerde eksiklikler olduğu tespitinde bulunmaktadır. Vuk'un zor şartlar altında bulunduğunu, iyi olmadığını ve sağlığı izin verirse buralarda derleme yapmaya devam edip kaydettiklerini göndereceğini, Arnavutların türküleri içinde uzun kahramanlık türküleri olmadığını ifade ettiğini belirten Plana, bu türkülerin, Lyubomir Stefanoviç tarafından "Vuk'un Yazıları" adlı kitapta 1907 yılında yayımlandığını belirtir. Vuk, derleme çalışmalarına devam etmiş ve Obadoviç bu türkülerin Sırpçaya çevrilmesi için Vuk'a yardım etmiştir. Plana, söz konusu türküler üzerinde durarak ayrıntılı açıklamalarda bulunur. Çoi Ti Meme, ShilomaAtin (Kalk Memo, Atımı Eyerle) adlı otuz iki dizelik ilk türkü, dördüncü dizede geçen Mehmed Bey adlı kahramanla İşkodro veziri arasındaki düelloda kahramanca ölüşünü anlatmaktadır. Plana'nın tespitlerine göre türküde şiirsel bölümler oldukça fazladır ve bu türkü Vuk'un derlediği en güzel Arnavutça türkü olup daha sonraki derleyiciler tarafından da yayınlanan ve yeni biçimleriyle Kosova'da söylenen bir türküdür. "Vuçeta Adlı Köpek Övülüyor" türkü ise ikinci türküdür ve Vuçeta'nın, padişahın yol bekçisi tarafından öldürülüşünü anlatır. Üçüncü türkü ise dokuz dizedir ve "Beyaz Attaki Nima Paşa" adını taşır. Dördüncü türkü destan özelliği taşımaktadır. "Yüksek Dağdaki Doragodan" adını taşır. Beşinci türkü bir destandır ve ünlü Kosovalı Arnavut kaçağı Keç Hüseyin için söylenmiştir. Türküde kahramanlığıyla ön plana çıkan Keç Hüseyin'in halkı yağma edenleri haklı olarak öldürmesi konu olarak işlenir. Altıncı ve yedinci türkü aşk türküsidir. Yedinci türkünün adı "Ah Ana, Ana" dır. Sekizinci türkü Arnavut insanının, koruması altına giren bir kişiyi korumak için takındığı tavrı işler. Dokuzuncu ve onuncu türküde epik bir özellik sergilemektedir. Onuncu türküde karşımıza çıkan Kollu Abdül Use'dir. Beş yüz koyundan oluşan sürüsünü, yolunu kesen haydutlardan korumak için Abdül Use'nin kahramanca savaştığı anlatır. Plana'nın ifadeleriyle Vuk, türkülerini dinlemekle kalmamış, türkülerin aktaranın ağzının içine bakmıştır. Bu bilgiler Vuk'un Kopitar'a sunduğu görüşler arasında yer almaktadır. Plana, durumu değerlendirirken o dönemin elverişsiz şartlarını dile getirdikten sonra Vuk'un aslında Arnavut türkülerini çok iyi bilen bir türküciye rastlamadığı tespitinde bulunur. Vuk'un bazı türkülerini halk tarafından söylendikleri biçimiyle kaleme almamış olduğunu belirtir. Bundaki temel nedenin kendisine türkülerini aktaranların, türküye tam da hâkim olamamalarına bağlamaktadır (Ç.D., No:62/1987, s.31-40).

Çevren 'in on beşinci yılında (1988) yayımlanan altmış beşinci sayıda Mehdi Halıcı tarafından kaleme alınan "*Konya Türkülerinden Ohri Türkülerine*" adlı yazı karşımıza çıkmaktadır. Halıcı, Adil Karagaç'ın yardımıyla "Konya Türküleri ve Sazı" adlı kitabı

yayımladığını dile getirir. Yazının asıl meydana gelişine vesile olan olay ise Avni Engüllü'nün Sesler Dergisinde yayımladığı inceleme yazısında Konya türküleri ile Yugoslavya'daki Türk türküleri arasında benzerlik bulunduğunu belirtmesi ve bu konuda araştırma yapılırsa önemli bulgularla karşılaşılacağını açıkça ifade etmesidir. Halıcı, dikkatini bu konuya yöneltir ama elinde kaynak yoktur. Çevren Dergisinde o sıralarda birkaç sayıdır Vedat Hasan tarafından "Ohri Türküleri" yayınlanmaktadır. Bu durumu fark edip harekete geçen Halıcı, incelemeleri sonucunda Engüllü'nün haklı olduğunu görür. Ohri türkülerinin derlenip kayıt altına alındığı sayıda yayınlanan bir başka yazı daha Halıcı için dikkat çekici niteliktedir. Bu yazı Branislav Rusiç tarafından kaleme alınmıştır. Rusiç, en yaşlı yerlilerin anlattıklarına göre eski Makedon köyüne Türk askerlerinin İskender Bey'le yürüdüğünü ve kısa bir zaman sonra buraya Konya'dan eşlerini de getirerek yerleştiğini bu yazıda kayıt altına almıştır. Halıcı, buradan yola çıkarak Konya türkülerinin, Konya'dan Yugoslavya'ya göçerek oraya yerleştiğini iddia eder. Halıcı'nın yaptığı tespitlere göre Ohri'deki Konya kökenli türkülerin güftelerinin çok daha sağlam yazılı olduğunu, Konya'daki türkü güftelerinin zamanla bozularak dağılmış olduğunu belirtir. Ohri türkülerinde ise ara nağmelerin kaldırıldığı tespit edilen ifadeler arasında yer alan bir başka önemli husustur. Değişmelerin nedeni ise Halıcı'nın ifadesiyle bölgedeki duygu ve düşünce zenginliğidir (Ç.D., No:65/1988, s. 111-113). Halıcı'nın kaydettiği birbirine benzer türküler aşağıda verilecektir.

1.

Hamama giderken bohçam tutuşti

Boşçamın salvına yarım yetişti

Beni görünce bayıldı düştü (s.112, Hamama Giderken Türküsü-Ohri).

Hama giderken bohçam dutuştu

Çözüldü uğurum don yere düştü

Zamane itleri arkama düştü (s.112, Eczanenin Şişeleri Parlıyor Türküsü-Konya).

2.

Yaprakların suya düşsün

Çamurlarda çürüsün

Bizi yaden ayıranlar

Yateklerde çürüsün aman hey (s.113, Uzun Kavak Türküsü-Ohri).

Beni yardan ayıran oy oy

Çürüsün yaprak gibi dayanmam ben (s.113, Karadut Türküsü-Konya).

3.

Kolum bağı aman götürdüler saraya

Davacılar dizilmişler aman sıraya

Yoktur kimsem anam gelsin girsin araya

Viran kalsın aman hapsanenin kilidi

Saat beşte gece gelen aman kim idi (s.113, Kolum Bağı Götürürler Saraya Türküsü-Ohri).

Çıkabilsem şu mapustan saraya

Aman davacılar yavrum davacılar

Hep toplanmış anam bir araya

Viran kalsın anam şu mapusun kilidi

Haydi yüregimde yağ kalmadı eridi (s.113, Çıkabilsem Türküsü-Konya).

Çevren'in on altıncı yılında (1989) yayımlanan yetmiş ikinci sayısında Lamiya Haciosmanoviç tarafından kaleme alınan ve Altay Suray tarafından çevrilen "*Banyaluka Savaşına Ait Olan Bir Türkçe Türkünün Folklorik Özellikleri*" adlı yazı yer almaktadır. 1737 yılında Bosna Valisi Veziri Ali Paşa Hekimoğlu'nun komutanlığı altındaki Bosna ordusu ile Avusturya arasında geçen savaşın Bosna ve Osmanlı yönetimi için tarihi açıdan önemli bir olay olduğunun belirtilmesiyle başlayan yazıda sultanın bu savaştan haberinin olmadığı ve savaşın büyük vezirin izni olmadan yürütüldüğü ifade edilmiştir. Avusturya ordusu mühimmat bakımından güçlüdür buna rağmen savaşı Bosna ordusu kazanır. Bundaki en büyük pay eli silah tutan herkesin hatta kadınların bile savaşa katılıp mücadele etmeleridir. Haciosmanoviç, 1888 yılında Mehmet Beg Kapetanoviç Lyubuşak'ın yayınladığı bir destandan bahseder. Mehmet Beg, halk arasında yaşayan bir türküyü kaydederek kaybolmaktan kurtarmıştır. Amacı hemşehrilerine unutulmuş bir savaşın yıldönümünü anımsatmaktır. Haciosmanoviç, Muhammed Enveri Kadiç'in el yazısı olan tarihçesinde mevcut olan birçok türkünden yazarı bilinmeyen tek türküyü seçerek inceler. Bu türkü yiğitliğe bir övgü niteliğinde değildir. Sembollere yönelerek, tarihin gerçek sahneleri anlatılır. Haciosmanoviç, bu türküyü halk türküsü olarak nitelendirir ve buna gerekçe olarak türkünün dilini ve anlatım biçimini gösterir. Yazarının halk türküsü etkisinin tesirinde kaldığını belirten Haciosmanoviç, bu türküyü az öğrenim görmüş bir Boşnak'ın yazmış olabileceği tahmininde bulunur. Bunu kanıtlamak için türküde geçen ceneral ve kral gibi iki yerel sözcüğü örnek göstererek bir Türk şairinin bu sözcükleri kullanmayacağı vurgular (Ç.D., No:72/1989, s.35-38). Metinde yer alan türkü aşağıda verilecektir.

Gördünüz mi Nemçe krali neyledi

Ahdi bozup çenge rağbet eyledi
 Name ile cenerale söyledi
 Süre asker Banyaluka üstüne

Tunbazlarla köprüleri yaptılar
 Gradiška'da Sava suyunu geçtiler
 Tabor ile toplar ile kalktılar
 Geldi kafir Banyaluka üstüne

Dört yanından muhasara ettiler
 Yere girüp meterizler kazdılar
 Günde bin top Yezerine vurdular
 Düşman düştü Banyaluka üstüne

Ferhadiye camiine girdiler
 Mihrab ile minbereyi yıktılar
 Minareden kal'asına baktılar
 Gelen kafir Banyaluka üstüne

Kal'halk'niyaz eder Hudaya
 Nasib etme bizi bay-ü gedaya
 Esir olmak bunun gibi a'daya
 Şimdi gelen Banyaluka üstüne

Feryad eder Banyaluka kal'ası
 Kal'a ile Ferhadiye camisi
 Harab oldu şehrimizin hepisi
 Yetiş Paşa Banyaluka üstüne

Ali-paşa niyaz eder Dostuna
 Zevki koyup çekti gayret postuna
 Seyf kuşattı kafirin kaskına
 Tug çekilsin Banyaluka üstüne

Zabitleri hep getirdi araya
 Ferman etti etraf ile saraya
 Yeniçeri kulları çıksın alaya
 Tiz yetişsin Banyaluka üstüne

Pazar günü gülbündü' a okundu
 Allah Allah deyüb kılıç çekildi
 Çarh-u felek dayanmadı bozuldu
 Güney doğdu Banyaluka üstüne

Anda kafir taborını bozdular
 Tarihini bin yüz elli yazdılar
 Başsız Nemçe Vırbas suyunu yüzdüler
 Devlet kendi Banyaluka üstüne (s.37-38).

Türkünün dörtlüklerden oluştuğu ve üslubuyla yaşanan olayları zihinde canlandırılacak şekilde anlattığı açıkça görülmektedir. On birli hece ölçüsünün ağır bastığı ama bazı dizlerde ölçünün dışına çıkıldığı görülmektedir. Bu durum sözlü kültür dönemi içinde üretilen zenginliğin, yazıya geçirilme aşamasında karşılaştığı bir problemdir.

Çevren'in on yedinci yılında (1990) yayımlanan yetmiş beşinci sayısında Aluş Nuş tarafından kaleme alınan "*Rumeli Türkülerinin Prizren Zambağı Festivaline Etkisi*" adlı yazısı yayınlanır. Bu yazıda bir türkünün ele alınmasından ziyade müziğin festival üzerinde beliren etkisi işlenmiştir. Bu yazının burada değerlendirilmesinin nedeni ise Nuş'un ifadesiyle Türklerin nereye giderlerse gitsinler beraberlerinde müziklerini de götürmeleridir. Türklerin, Balkanlara ayak basışıyla beraber Türk müziği, Balkan halkının müziğiyle kaynaşarak parlak eserler meydana getirmiştir. Türkler tarafından Rumeli'ye, doğulu sazların yanı sıra aksak usullerle getirilmiştir. Türklerden önce buralarda aksak usuller yapılmamaktadır. Türklerin mehter takımları da Avrupa'da askeri mızıkanın meydana gelmesine büyük katkı sağlamıştır. Nuş'un ifadeleriyle Rumeli türkülerinin çoğu Türk Sanat Müziği eserlerine benzer. Kimi türkülerde ise Türk Halk Müziği havası esmektedir. Rumeli türkülerinde aşk ve kahramanlığın yanı sıra tabiat güzelliklerinin de olduğunu belirten Nuş, türkülerin hemen hepsinde bulunan lirizmden bahseder. Birçok Rumeli türküsünün sahibinin meşhur Türk bestekarı Hamami Zade Hacı İsmail Dede Efendi olduğunu söylediğini ifade eder. Türk sanat ve halk müziğinde yenilikler peşinde olduklarını belirten Nuş, Kosova Akorları Festivali sayesinde yerli bestecilerin doğduğunu ifade eder. Kosova Akorları Festivali, üç bölümden oluşmaktadır. Bu

bölümler şarkılar, melodiler ve çocuk şarkılarıdır. Nuş, 1986 yılında yapılan Prizren Zambağı Festivalinden de bahseder. Kendisi de festivalin girişim kurulunda bulunmaktadır. Bu festival sayesinde Türk müziğini çok sesli ve yeni bir biçimde yapma imkanına kavuştuklarını belirtir. Festivalin amacının eski kent şarkılarını yaşatmaktır. Festival iki gün sürmektedir. İlk gece şehirdeki KGSD'leri programlarını sunarlar. İkinci gece ise on sekiz yeni beste icra edilir. Bu bestelerden üçü Türkçe bestedir. Türk bestecilerinin burada birçok sorunla karşılaştığını öne süren Nuş, başka ulusa mensup olan müzisyenlerin Türk bestesine gereken ruhu verememekten çekindiklerini bu zorluklarında bundan kaynaklandığını ileri sürer. Orkestrada tambur, ud, kanun gibi sazların kullanıldığını ilerleyen zamanlarda orkestrada daha çok sayıda Türk sazlarının var olması gerektiğini belirterek yazısını noktalar (Ç.D., No:75/1990, s.99-101).

Derginin on yedinci yılında beraber yayımlanan 77-78. sayılarında Hasan Mercan tarafından kaleme alınan “Yugoslavya Yörüklerinin Halkbilim Anlayışı” adlı yazı karşımıza çıkmaktadır. Halkbilimi, Mercan’ın ifadeleriyle yörük kabilelerine göre yörüğün çağlarını ölçen bir terazidir. Yugoslavya’da ki 24 yörük köyüne sahip halkın ifadeleri şu şekildedir: “Halk, dünya alemcezin bircezidir, alimallah” (s.50). Halkın anlayışıyla halkbilimin aynı dilden, ortak çabadan yek vücut bir şekilde zamanda sürer. Yugoslav yörüğü, türküsüyle yükünün kuyu karanfil olduğunu belleyen ve yaşadığı ülkeye güvenmenin gerekliliği vurgulanmıştır. Mercan, adına yörük denen kesimin yörük demediklerini kaydeder. Yörük, yürümekten gelir. Yörük ise Mercan’ın ifadesiyle yaşam yükünün yüklenmesidir. Çalışmada kaydedilen bir yörük türküsü ise okurun dikkatine sunulur (Ç.D., No:77-78/1990, s.49-51).

HALLİM A’

Cuma günü

Givttim idim yancazına

Tuvttu idi Hallim A’

Tuvtma beni Hallim A’

Yoktur sürcem oyncazına

Hallim A’dır, Hallim A’dır

Öllü midür, salim midür

Gömlecezi kırllı midür

Kırllı ise yovllasın

Oncaz yıkam pakllayam

Nane kutucaza koyam da

Bülbül ilem yolayam (s.51).

77-78’in beraber yayınladığı aynı sayıda karşımıza Meseret Morina Yakupoviç

tarafından kaleme alınan “*Rumeli Türkülerinde Usuller*” adlı yazı yer almaktadır. Bu yazı müzik alanına girse de Türk müziği usullerinden bahsettiği ve Rumeli türkülerinin özelliklerine değindiği için burada kısaca bahsedilecektir. Yakupoviç, Türk müziğinde 58 adet usul olduğundan bahseder. Bu usullerin kendine mahsus isimleri vardır. Bu usuller yapılarına göre basit ve bileşik ve zamanlarına göre ise küçük ve büyük usuller olarak ayrılır. Rumeli türkülerinin özelliklerinden birinin de usulde ölçü değişikliği olduğunu vurgulayan Yakupoviç, bu ölçü değişmesinin nedeninin türkünün sözlerinden, hece sayısından, melodi çizgisinin seyir şeklinden kaynaklandığını ileri sürer (Ç.D., No:77-78/1990, s. 79-82).

Yıl 1991’i gösterdiğinde Çevren, on sekizinci yılındayken beraber yayımlanan 81-82. sayısında Yakupoviç’in “*Kosova’da Bestelenmiş Türk Şarkıları ve Türküleri*” adlı yazısı yer almaktadır. Şarkıların ve türkülerin doğmasında festivallerin etkisinden bahsedilen yazıda Kosova Akorları ve Prizren Zambağı festivallerinin önemi vurgulanır. Kosova’da şarkı ve türkü besteleyenler arasında Rasim Salih, Emin Mecihan, Aluş Nuş, Hüseyin Kazaz, Ramadan Şükrü, Şemsi Mecihan, İtir Bırvenik, Recep Mazrek ve kendisinin bulunduğunu ifade eden Yakupoviç, Kosova’da bestelenen Türk şarkılarının ve türkülerinin konusunun da genellikle aşk olduğunu ifade eder. Yakupoviç, Dingayreti türküsünden bahseder. Bu türkü Prizren düğün adetlerine göre yapılmıştır, türkünün müellifi ise Aluş Nuş’tur. Dingayreti, sözcüğünün Prizren’de kullanılan ve mütevazi bir düğün anlamına gelen, canı isteyen düğüne gelebileceğini anlatan bir sözcük olduğunu belirten Yakupoviç, düğün bitene kadar kapıların herkese açık olduğunu, komşunun açtığı konağa gelen erkek düğüncülere sigara ve kahve ikram edildiğini, kadınların ise başka bir konakta şerbet içip eğlendiklerini kayıt altına almıştır. Gönüm Gibi ve Durun Günler adını taşıyan iki aşk şarkısından da bahsedilerek yazı noktalanır (Ç.D., No:81-82/1991, s.103-106).

3.3. Halk Edebiyatında Anlatmalık Türler

3.3.1. Masal

Anlatmalık türlerden biri olan masallar yaygın olarak bilinmektedir. Daha önce masallarla karşılaşmış zihinlerde tanıdık ve belli sınırlar içerisinde de olsa konumlandırılmış tanımlara sahiptir. Sakaoğlu, daha önceleri masal yerine kıssa, destan, hikâye gibi kelimelerin kullanıldığını zamanla masal’a dönüşecek mesel kelimesinin ise 19. yüzyılın başlarından itibaren görülmeye başlandığını kaydetmiştir (2007: 3). Beşikten çıkan çocuk için ninni bitmiş, masal başlamıştır ve bu başlangıç çocuklukla sınırlı kalmayıp yetişkin hayatında da sürer. Çocukluktan itibaren anlatılmaya başlanan masallar yalnız çocuklar için değil yetişkinler

içinde önem arz etmektedir. Üzerinde bilgeliği ve tecrübeyi ustaca barındıran masallar kahraman üzerinden bir dizi olayın anlatılmasıyla kategorize olurken içinde bir bakış ve ders barındıran bir kimliği temsil etmektedir. Masalla ilgili çeşitli araştırmacıların tanımları mevcuttur. Acıpayamlı, “*Halkbilim Terimleri Sözlüğü*” adını taşıyan eserinde masalı şu şekilde tanımlamıştır: “*İnsanoğlunun evren, dünya, yaşam, doğa, toplum ve kendisiyle ilgili tarihsel oluşum, düşün, istek ve izlenimlerinin az ya da çok değişikliğe uğrayarak ağızdan ağıza geçme yoluyla çağımıza ulaşan geleneksel anlatı örnekleri*” (1978:74). Boratav ise masalın, nesirle söylendiğini, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız olarak gerçekte ilgisinin olmadığını ve kendine inandırma iddiası gütmekten anlatılan hayal ürünü kısa anlatılar olduğunu belirtmektedir. Hayal ürünü demek Boratav’a göre sadece olağanüstü şeyler olarak düşünülmemelidir. Olağanüstü masallar kadar hayal ürünü olmakla beraber olağanüstü nitelik taşımayan masalarda mevcuttur. Gerçeğe yakınlığı ne kadar olursa olsun masalı diğer türlerden ayıran hayal yaratma izlenimi veren bir duruş sergilemesidir (Boratav, 2022:85). Boratav, masalların konusu ile ilgili soyut değerler olan kötülük-iyilik, eğrilik-doğruluk, azgınlık-alçakgönüllülük, somut olarak ise cisimlendirilmiş kişilerin savaşları veya başkaca alışverişleri, insanoğlunun, erişilmesi güç amaçlara ulaşma isteğinden doğan düşleri, becerikliliği, yılmazlığı yada doğa üstü güçlerin yardımıyla birbirinden zor engelleri aşma çabasının tarih ve coğrafya ile çerçevelenerek insan toplulukları içinde belli bir yeri ve zamanı bulunmadan gezen temalar olduğunu ve kolayca benimsendiğini ifade etmiştir (1992:14).

Anlatıcı, masalı dinleyici kitleye sunarken, masalın içinde dinleyicinin ve anlatıcının ait olduğu toplumun özelliklerini ve dünyayı algılayış biçimini görmek mümkündür. Anlatıcı, masalı anlatmaya başladığında masalda ifade edilen durum ne kadar zor olursa olsun olaylar birbirine ulanır ve kahramanın başına gelenler gidişatı kötü gibi gösterse de dinleyicinin emin olduğu tek olgu ne olursa olsun masalın sonuna gelindiğinde egemen olan gücün iyilik olacağı ve iyilerin kazanacağı düşüncesidir. “*Masalın kendine göre bir mantığı, peşin olarak kabul edilmiş imkanları vardır. Hayvanlar konuşur, bazıları kılık değiştirip insan oluverirler, kimi insanlar hayvan kılığına girerler, varlıklar ve olaylar alıştığımız ölçülerin dışına çıkabilirler: Aklın alamayacağı kadar büyürler veya küçülürler*” (Boratav, 1992:13). Anlatıcı, anlattığı masalda bir bilinç saklamakta, kahramanın başından geçen olay ya da olaylar silsilesi bir düzen içinde masalın sonunda okuyucuya verilmek istenen iletiye doğru ilerlemektedir. “*Masalcı kendi sahasında bir nevi sanatkardır. Ağzından çıkan her kelime yerinde kullanılmıştır. Bu gibi masalcıların bir kelimesi bile değiştirilmemelidir. Masal ağızlarından nasıl çıkarsa aynen zaptedilmelidir. Hakiki bir masalcının iki üç masalı başkalarından alınacak binlerce masala müreccaktır*” (Seyidoğlu, 1975:9).

Erman Artun, masal anlatma geleneğini anlatırken masal anlatan kişiye olcum, hekveci, masalcı gibi adlar verildiğini bazı kaynak kişilerin ise özel bir ada sahip olmadığını kaydetmiştir. Masallar her yaş grubunda dinlenilmektedir. Masalların özellikle ortak iş yapımında işi kolay kılmak amacıyla anlatıldığını kaydeden Artun, toplantılarda ve eğlencelerde de masalın yerini aldığını ifade etmiştir. Masal anlatıcısı anlattığı masalın içeriğine göre jest ve mimikler yaparak dinleyicinin dikkatini üzerinde tutar. Anlatımı kuvvetlendirmek için zaman zaman şapka, mendil, asa, fes, tespih gibi eşyalardan da yararlanabilir (2021:141-142).

3.3.1.1. Masallarla İlgili Yayınlanan Tanıtma-Araştırma Yazıları

Çevren’de masalla ilgili derleme faaliyetleri ön plana çıkarken ve başta Kosova olmak üzere Kuzey Makedonya’da da masallar derlenip kayıt altına alınırken, araştırmacıların masallarla ilgili zihindeki düşüncelere, tanımlara yer vermediği görülmektedir. Derlenen masallar ise belli bir sınıflandırmaya tabi tutulmadan geçilmiştir. Çevren’de masallarla ilgili iki araştırma yazısı bulunmaktadır.

Çevren’in dördüncü yılında yayımlanan on birinci sayısında, Nedret Mamut tarafından kaleme alınan “*Dobruca Kırım Türklerinin Masallarında Konular*” adlı yazı yayınlanır. Mamut, Dobruca’nın çeşitli yerlerinden malzemeler toplayarak Dobruca Kırım Türklerinin folklorunda bulunan konuların tespit etmektedir. Bu konular:

- a. Üniversal niteliğini taşıyan yerel konular
- b. Bütün Türki ve Moğol uluslarına ortak mal olan konular
- c. Yalnızca Dobruca Kırım Türklerine özgü olan konular olmak üzere sınıflandırılır.

Mamut, masalların burada önemli bir yeri teşkil ettiğini ifade eder. D.K. Türklerinin masallarında rastlanan özgün konulardan biri insan ile hayvan arasındaki ilişkiyi yansıtan konudur. Buna örnek olarak D.K. Türklerinin arasında yaygın olan Ayuw Kulak Batır adlı masal örnek verilir. Bu masalın insanla hayvan arasındaki bağlantı ve birleşme olanaklarına delildir. Bu masalın şahısları köylü bir kız ile bu kızın çalan ayı ve bunların insan kıyafetli, ayı kulaklı, olağanüstü güçlere sahip olan çocuklarıdır. Masalın bazı kısımlarında insan ile hayvan arasında ruhi bakımdan ayrılıkların olduğu, bu farklılıkların okuyucu tarafından fark edilmesi gerektiği belirtilir. Hayvan, gücü, içgüdü ve yalnızlığıyla bilinir. İnsan ise buna zıt olarak sevgi, bilin, konuşabilme olanağına sahip olması ve toplumla birlikte yaşamasıyla kategorize olmuştur. Çevrede ahengin sağlanabilmesi için tarafsız bir gücün olması gerektiği bu gücünde insan-hayvan ilişkilerinden doğan yaratığın elinde olup zayıfların korunması, kötülerin ise

cezalandırılması gerekmektedir. Adı geçen masaldaki kahramanlar çok yönlüdür.

D.K. Türklerine ait olan masalların konusu diğer Türk halkların masallarına mensup olup birçoğu da ortak ve paralel konuları işlemektedir. Bazı konulara ise Türklere uzak olan halklarda da rastlamak mümkündür. Halkların yaşayış koşulları ve benzer etki altında kalmaları konulara uluslararası bir nitelik kazandırmaktadır. Mamut, D.K. Türklerinin mucizeli masallarında 42 motife rastladığını belirtir. Masal tipolojisinde yer alan 74 tipten ise 31'i Mamut'un tespitlerinde bütün uluslar için ortaktır.

Külbastı masalının ise D.K. Türklerinin folklorunda da yaygın olduğuna işaret eder. Bu masalda bir annenin iki öz kızı ve bir de üvey kızının serüveni işlenmektedir. Bu masalda yer alan bazı motifler Mamut'un tespitleriyle şu şekildedir: ateşi külden arılama, vefat etmiş anneye verilen yardım ve bu masalın eski varyantlarında mezarın üstünde yetişen ağaç.

Çeşitli uluslarda bu ortak motiflere rastlanmasını ulusların geleneklerinde, inançlarında ve sosyal yaşamlarında görülen benzerliklere bağlanabileceği gibi bütün bunlardan bağımsız olarak da ortaya çıkmış olabileceği değerlendirilir. Farklı ulusların masalları birbirine benzese de birbirine denk değildir. Bu denksizliğin nedeni ise masalın bir ulusun parçası olması ve o ulusu temsil etmesinden kaynaklanır. Mamut, D.K. Türklerinin masallarının çoğuna taşınan konuların Osmanlı Türklerinin folkloru aracılığıyla olduğunun altını çizmektedir. Uluslararası nitelikte masalların konusuna gelince ise kahramanlığı gösteren masalların tercih edilmektedir. Hikayevi masalların ise mucizeli masallara eğilimi göze çarpmaktadır. Kazak, Türkmen ve diğer Türki ırklarında kahramanlık destanlarının uzun süre muhafaza edilmesi yaşam koşullarından anlaşılmaktadır. Dobruca Kırım Türklerinde de bu tipteki destanların genişleyerek mucizevi masallardan ötürü repertuarın zenginleştirilmesine yol açmıştır. Kazak ve Türkmen ırklarında epik gelenek güçlüdür. O yüzden bu ırklarda masaldan destana göçüş görülmektedir. D.K. Türklerinin folklorunda ise masalların destana göçüşü değil destanların kahramanlarının, masalların meydana gelmesinde bir kaynak görevi görmektedir. Mamut'un tespitlerinde kahramanlık masallarında öne çıkan unsurlar şunlardır:

- a. Epik fon'un oldukça yoksul olması
- b. Batır tarafından yapılan savaş heyecanının darlığı
- c. Epik tarihliliğin yokluğu

Yazının ilerleyen bölümünde, D.K. Türklerinde hikayevi masalların fantastik masallar sırasına geçme kabiliyeti vardır. D.K. Türklerinin folkloru ile Romen folkloru arasında karşılaştırma yapılır. Kırım Türklerinde masallar kısa bir şekilde olup hikayevi varyantlar mahiyetini taşımaktadır. Romen folklorunda ise bu tip masalların bütünü fantastik masalları teşkil etmektedir. Sonuç anlaizinde Dobruca Kırım Türklerinde masalların açık bir ayrılık

göstermediği, fantastik masalın grubunun içinde birçok kahraman, masal unsurlarında varoluşu gösterdiği ifade edilerek yazı noktalanır (Ç.D., No:11, s.69-74).

Yıl 1981'i gösterdiğinde ise Çevren'in yayımlanan 30. sayısında, Darko Tanaskoviç tarafından kaleme alınan İskender Muzbeg tarafından Türkçeye çevrilen “*Kuşaktan Kuşağa Orta Asya'dan Balkanlara Dek Taşınan Masallar*” adlı yazı yer almaktadır. Tanaskoviç, Türk boylarının Osmanlı sülalesinin, tarihsel bir alın yazı ile Avrupa ulusları ve bu ulusların kültürüyle bir ilişki kurduğunu, bu ilişkinin Balkanlarda ise ayrı bir özellik kazandığını belirterek yazısına başlamaktadır. Balkan uluslarının farklı etnik grupları içinde barındırdığını ve halk yazınlarının Türk folkloruna sayısız bağ ile bağlı olduğunu ortaya konulan ürünlerde görmek mümkündür. Bu folklor, İslav ve Avrupa ülkelerinin birçoğuna kucak açmıştır. Bu noktada Tanaskoviç, Sırp Bilim ve Sanatlar Akademisinin, Türklerin yaratıcılığını kapsayan kitapları yayınlanmasını örnek gösterir. Belgrad'da “Narodna Knjiga” yayınevinin “Biseri” (İnciler) dizisi için Slavolub Cinciç'in özenle hazırladığı kitaptan bahseder. Bu kitapta on yedi Türk masalı yer almaktadır. Bu masalları Türkçe'den Sırpça-Hırvatça'ya Slavolub Cinciç çevirmiştir. Bahsedilen bir diğer kitap ise Fahri Kaya ve Mariya Cukanoviç'in Türkçe'den çevirerek hazırladıkları “Turske Bajke” (Türk Masalları) dir. Sözü edilen kitap Türk masallarını kapsayan bir antolojidir. Çevrilen masallar Türk masalının gerçek ve özgün bir resmini çizmekte içerik ve formel olarak masalın kendine özgü niteliğini ortaya koymaktadır. Özlü bir sondeyişle dikkat anonim Türk öyküsünün sanatındaki en önemli değerlere yöneltilmektedir. Bu sanatta egemen sayılan doğaüstü, tuhaf, gerçek olmayan varlıklardan oluşmuş bir dünya mevcuttur. Tanaskoviç'in ifadesiyle Cinciç, gerçek dışı içeriğe iye olan masalları toplayabilmiştir. Bu bakımdan eseri tür bakımından çoğunlukla ayrışık olan yeni seçmelerden farklıdır. Tuhaf olan şeylerin ise Türk masalında sanıldığı kadar doğaüstü olmadığı göze çarpmaktadır. Varlıkların yapıtları önemlidir. Olay ve olayın kahramanı arasındaki ilişki ön plana çıkmaktadır. Cinciç'e göre Türk masalında ön planda bulunan olaydır. Olaya yönelik dinleyicilerde kıvançlı bir neden olarak belirlemekte ve bu olay toplumsal gereksinimlere uygunluk göstermektedir. Türk ulusal özellikleri, Türklerin masallarına da yansımıştır. Göçebe bir hayat süren Türklerin hayatında ön plana çıkan at, zihinde önemli bir noktada konumlandırılmış bu da anlatıya yansımıştır. Tanaskoviç, bu noktadan hareketle “Beyaz Tavşan” adlı masalı okuyucuya örnek vermektedir. Bu masalda şehzade altın kuşu araken “atlar padişahının” köşküne varmaktadır. Padişahın biricik oğlu altın tayı ele geçirmek istemektedir. O altın tay, altın kuşu bulmak için yaptığı yolculukta kendisine yardımcı olacak şekilde konumlandırılmıştır. Şehzade ve altın tayın karşılaşması Türk öykücüsü tarafından betimlenerek anlatılmaktadır.

“*Dünya Gözü*” masalında ise güçlü padişahın aniden görme yetisini nasıl yitirmeye başladığı anlatılmaktadır. Ün salmış hekimler çare bulamazken bir dervişin belirip bu hastalığa karşı ilaç bulduğu okuyucuya anlatılır. Asıl dikkat çekici olan ise ilacın, atın ayak basmadığı bir ülkede olduğunun ön plana çıkarılmasıdır. Bu ülkeyi bulmak güçtür. Şehzade yola koyulur ve bu ağır yolda kendisine eşlik edecek bir at seçer.

Avrupa ve Asya masallarında olduğu gibi Türk masallarında da olay somut bir zamandan ve alandan uzaktadır. Masalların içinde Türk gerçeğinin nice özelliklerine günlük yaşamdan olay ve resimlere de rastlanır. Masallarda yaşamın canlılığı da görülmektedir. Tanaskoviç, buna örnek olarak “Seksan Göz” masalını gösterir. Masalın kahramanı Uğur’dur. Uğur başına gelen bir ton olay silsilesinden sonra peri sarayında bulunan görkemli koltuğu elde edebilir. Masalın kahramanı olan dev ile kardeş olmuştur. Dev bu koltuğu Uğur’un ülkesinin sınırına dek getirir ama daha ileriye gidemez. Akıllı ve becerikli olan cesur genç bu durum karşısında şaşırılmaz ve çözüm bulur. Ataerkil köy topluluğunda dayanışmayı ise “Çoban Ali” masalı temsil etmektedir. Masallar dağınık değil kısa ve özündür. Tanaskoviç, Cinciç’in Türk masalındaki dilin sentogmatika ve paradigmaticasına önem verdiğini ve bu alanda başarıya ulaştığının altını çizer. Çevirisi inandırıcı ve başarılıdır. Tanaskoviç, Türk masallarının teknik bakımdan da iyi olduğunu, pratik plastik cildiyle oyuncak ve kitap arasındaki farkı henüz ayırt edemeyen çocukların yaşının gözetilerek hazırlandığını ifade eder. Kitap kaliteli kağıttandır ve büyük harflerle yazılmıştır. Kitaptaki illüstrasyonların ise ayrı bir bütünü oluşturduğunu ama buranın resim eleştirmenlerinin alanına girdiğinden ötürü el sürmek istemediğini ifade etsede üzerinde de durmadan geçemez. Resimler küçük çocuklara sunulduğu için önem arz etmektedir. Tanaskoviç, resimlerinde masalı zihinde tutmadaki önemine değinir. Yazısını, yazın ve resim yaşantısının birlikte ve tek bir yaşantı olmasını gerektirdiğini ifade ederek bitirirken, Türk masallarındaki illüstrasyonlarında gözden geçirilmesi ve önem verilerek yapılması gerektiğini belirterek noktalar.

3.3.1.2. Derlemelerle Kayıt Altına Alınan Masalların Listesi

Çevren’de derlemelerle kayıt altına alınan 75 masal tespit edilmiştir. Derleme faaliyetleri ile öne çıkan isimler şunlardır: İkbâl Tunuzlu, Süreyya Yusuf, Musa Dindar, İrfan Morina, Esat Bayram, Nimetullah Hafız, Reşit Hanadan, İkbâl Orlat, Kemal Abdurrahman, Cafer Morina, Recep Şaliyan ve Enver Baki. Kosova’da masal derlemelerinde farklı yerlerde aktif olan ve öne çıkan isim Süreyya Yusuf’tur. Yusuf, Priştine, Prizren ve Mitroviça’da derleme faaliyetlerini sürdürerek toplam 20 masal kayıt altına almıştır. Bu masallardan 10

tanesi Priştine, 5'i Prizren, 5'i de Mitroviça'dan derlenmiştir. Sayıca fazla masal derleyen ise Hafız'dır. Hafız, Prizren ve Priştine'de derleme faaliyetlerini sürdürmüş ve toplam 21 masal kayıt altına almıştır. Bu masallardan 14'ü Prizren'den 7'si ise Priştine'den derlenerek kayıt altına alınmıştır. Tunuzlu, Orlat ve Abdurrahman Viçitırın bölgesinde toplam 8 masal kayıt altına almıştır. Bu masallardan 2'si Tunuzlu tarafından, 5'i Orlat tarafından, 1'i ise Abdurrahman tarafından derlenmiştir. Morina, Hanadan ve Cafer Morina Mamuşa'da toplam 8 masal kayıt altına alırken bu masallardan 2'si Tunuzlu tarafından, 4'ü İrfan Morina tarafından, 3'ü de Cafer Morina tarafından kayıt altına alınmıştır. Recep Şaliyan ise Prizren'de derleme faaliyetinde bulunmuş ve bölgede 4 masal tespit etmiştir. Kuzey Makedonya'da derlenen masallarda ise Musa Dindar ve Esat Bayram imzası mevcuttur. Dindar, Gilan'dan; Bayram ise Ohri'den masallar derlemiştir. Gilan'ın Dobruçan bölgesinden 8 masal, Ohri'de ise 5 masal kayıt altına alınarak zamanda dondurulmuştur. Tespit edilen 75 masaldan 10 tanesinin başlığı bulunmamaktadır. Başlığı bulunmayan bu masallardan 7 tanesi Priştine'de, 2 tanesi Prizren'de, 1 tanesi Viçitırın'da kayıt altına alınmış masallardır. Derleme faaliyetleri sonucu elde edilen bilgilerin başlıkları bölgenin belirtilmesiyle oluşturulup herhangi bir etnik kökenin belirtilmediği başlıklardır. Dergide sadece Nimettullah Hafız tarafından derlenen yazının başlıklarında Türk ibaresi mevcuttur. Hafız, Prizren'de Türk Masalları ibaresini kullanmıştır. Diğer yazılarda ise etnik köken belirtilmemesi bölgede etnik köken ayırt edilmeden kayıt altına alınmış olma ihtimalini güçlendirmektedir. Derlemelerin yapıldığı bölgeler Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgeler de olsa farklı etnik kökenler bölgede bulunmaktadır. Tespit edilen masallarda farklı etnik kökene sahip kelimeler olsa da masallar Türkçe olmakla birlikte anlaşılırdır. Masalların başlıkları tasnife tabi tutulmadan önce liste olarak aşağıda verilecektir.

Masal 1: Arap Enişte, Ç.D., No:1/1973, S.115-118, Viçitırın.

Masal 2: Fatmacık'le Yusufçık, Ç.D., No:1/1973, S.118-122, Viçitırın.

Masal 3: Yiğit Çocuk, Ç.D., No:2/1974, S.101, Priştine.

Masal 4: İlan Çocuk, Ç.D., No:2/1974, S.102, Priştine.

Masal 5: On İçi Kardaş, Ç.D., No:2/1974, S.102, Priştine.

Masal 6: Kralın Kızı, Ç.D., No:2/1974, S.103, Priştine.

Masal 7: Padişanın Kızı, Ç.D., No:2/1974, S.103-105, Priştine.

Masal 8: Üce Kız, Ç.D., No:2/1974, S.105, Priştine.

Masal 9: Üç Turunçlar, Ç.D., No:2/1974, S.106-107, Priştine.

Masal 10: Üç Kız, Ç.D., No:2/1974, S.107, Priştine.

Masal 11: Ayi, Ç.D., No:2/1974, S.108, Priştine.

Masal 12: İçi Kız, Ç.D., No:2/1974, S.108, Priştine.

- Masal 13: Musa ile Altı Başlı Div, Ç.D., No:3/1974, S.108-109, Prizren.
- Masal 14: Babaylen Oğol, Ç.D., No:3/1974, S.109-110, Prizren.
- Masal 15: Çat Çat Dagin Suyi, Ç.D., No:3/1974, S.110-112, Prizren.
- Masal 16: Ügi Anaylen Kız, Ç.D., No:3/1974, S.112-113, Prizren.
- Masal 17: -İsimsiz Masal-, Ç.D., No:3/1974, S.113-114, Prizren.
- Masal 18: Padişa Hem Üç Oğli, Ç.D., No:4/1974, S.124-126, Mitroviça.
- Masal 19: Padişahın Kızı ve Hüsni Yusuf, Ç.D., No:4/1974, S.126-128, Mitroviça.
- Masal 20: Üç Kardaş, Ç.D., No:4/1974, S.128-129, Mitroviça.
- Masal 21: Üce Kızle Üce Ana, Ç.D., No:4/1974, S.129-131, Mitroviça.
- Masal 22: Bi Adamın Kısmeti, Ç.D., No:4/1974, S.131, Mitroviça.
- Masal 23: Maciya Üzigi, Ç.D., No:11, S.160-161, Doburçan/Gilan.
- Masal 24: Üç Kardaş, Ç.D., No:11, S.162-163, Doburçan/Gilan.
- Masal 25: Ülen Adam, Ç.D., No:11, S.163-164, Doburçan/Gilan.
- Masal 26: Yetim Kızın Masalı, Ç.D., No:11, S.164-165, Doburçan/Gilan.
- Masal 27: Sakalli Dede, Ç.D., No:11, S.165-167, Doburçan/Gilan.
- Masal 28: Fukara Karının Çocugi, Ç.D., No:17, S.202-204, Mamuşa.
- Masal 29: Üç Kardaş, Ç.D., No:17, S.204-205, Mamuşa.
- Masal 30: Peri Kızı, Ç.D., No:17, S.205-206, Mamuşa.
- Masal 31: Talihsiz Eşek, Ç.D., No:17, S.206-207, Mamuşa.
- Masal 32: Allah Cezasi, Ç.D., No:20, S.107, Ohri.
- Masal 33: Begir Altında Buzay, Ç.D., No:20, S.107-108, Ohri.
- Masal 34: Gurbetçi, Ç.D., No:20, S.108-109, Ohri.
- Masal 35: Kaz, Ç.D., No:20, S.109-110, Ohri.
- Masal 36: Kırk Bir Anteri, Ç.D., No:20, S.110-112, Ohri.
- Masal 37: Delikanli, Ç.D., No:32/1981, S.124-126, Dobruçan.
- Masal 38: Altınlar, Ç.D., No:32/1981, S.126, Dobruçan.
- Masal 39: Çarıklar, Ç.D., No:32/1981, S.126-127, Dobruçan.
- Masal 40: Çoban ile İmamın Akıllı Kızı, Ç.D., No:40/1983, Mamuşa.
- Masal 41: Caroyle Curo, Ç.D., No:41/1984, S.120-121, Viçitırın.
- Masal 42: Peri Kızı, Ç.D., No:41/1984, S.121-122, Viçitırın.
- Masal 43: Serçecik, Ç.D., No:41/1984, S.123-124, Viçitırın.
- Masal 44: Şapatan Amica, Ç.D., No:41/1984, S.124-125, Viçitırın.
- Masal 45: Açıl Kabagım Açıl, Ç.D., No:41/1984, S.125-126, Viçitırın.
- Masal 46: -İsimsiz Masal-, Ç.D., No:43/1984, S.112-115, Viçitırın.

- Masal 47: Çüy Agasi, Ç.D., No:47/1985, S.109-115, Mamuşa.
- Masal 48: Çelogan Em Abodada, Ç.D., No:47/1985, S.115-119, Mamuşa.
- Masal 49: Deli İbrayim, Ç.D., No:47/1985, S.119-122, Mamuşa.
- Masal 50: Kabadayinin Eşege Dünüşi, Ç.D., No:53/1986, S.139-143, Prizren.
- Masal 51: Dul Kari'nın Süzlerinden, Ç.D., No:53/1986, S.143-145, Prizren.
- Masal 52: Ayşe'ye Rumuz Süz Sükmemiş, Ç.D., No:53/1986, S.145-147, Prizren.
- Masal 53: Fitnecilikten, Ç.D., No:53/1986, S.147-149, Prizren.
- Masal 54: Sinan Çoban Masalı, Ç.D., No:79-80/1990.
- Masal 55: -İsimsiz Masal-, Ç.D., No:28, S.128, Priştine.
- Masal 56: -İsimsiz Masal-, Ç.D., No:28, S.128, Priştine.
- Masal 57: -İsimsiz Masal-, Ç.D., No:28, S.129, Priştine.
- Masal 58: -İsimsiz Masal-, Ç.D., No:28, S.129-130, Priştine.
- Masal 59: -İsimsiz Masal-, Ç.D., No:28, S.130-131, Priştine.
- Masal 60: -İsimsiz Masal-, Ç.D., No:28, S.131-132, Priştine.
- Masal 61: -İsimsiz Masal-, Ç.D., No:28, S.132-133, Priştine.
- Masal 62: -İsimsiz Masal-, Ç.D., No:25, S.115-119, Prizren.
- Masal 63: Hocaylen Yüzük, Ç.D., No:25, S.119-121, Prizren.
- Masal 64: Kurbağa Celin, Ç.D., No:25, S.121-122, Prizren.
- Masal 65: Çel, Ç.D., No:25, S.123-124, Prizren.
- Masal 66: Karabacak, Ç.D., No:25, S.124-125, Prizren.
- Masal 67: Maçkalar Masalı, Ç.D., No:25, S.126-127, Prizren.
- Masal 68: Beyas Cüvercin, Ç.D., No:25, S.127-128, Prizren.
- Masal 69: Topal Çafka, Ç.D., No:24/1979, S.122-123, Prizren.
- Masal 70: Keçi Kız, Ç.D., No:24/1979, S.126-128, Prizren.
- Masal 71: Fatma, Ç.D., No:24/1979, S.128-131, Prizren.
- Masal 72: Cenç Kral, Ç.D., No:24/1979, S.131-133, Prizren.
- Masal 73: Ayo Osman, Ç.D., No:24/1979, S.133-135, Prizren.
- Masal 74: İçi Padişa, Ç.D., No:24/1979, S.135-137, Prizren.
- Masal 75: Çat Çat Dığın Suyi, Ç.D., No:24/1979, S.124-126, Prizren.

3.3.1.3. Masalların Formelleri

Çevren Dergisi'ndeki Masalların Başlangıç (Giriş) Formelleri

Sözlü kültür ortamı ürünlerinden olan masallar, dinleyici kitlenin, anlatıcının kalıplaşmış sözlerini işitmesiyle başlar. Formel, “*biçimsel*” (Türkçe Sözlük, 1998:798) anlamına gelmektedir. Ve masalla en az bir kere tesadüf etmiş zihinlerde belirginleşen kalıp ifadeleri temsil etmektedir. Saim Sakaoğlu, başlangıç formellerini masaldaki asıl olaya geçilmeden önce anlatıcının dinleyicileri masala hazırlamak için başvurduğu kalıp sözler olarak değerlendirmekte; anlatıcıların çoğunluğunun yalın başlangıçlar tercih ettiklerini usta anlatıcıların ise sade başlangıca tekerlemeler katarak anlatıyı renklendirdiklerini ifade etmektedir. Başlangıç formelleri iki alt başlık altında değerlendirilmektedir. Bu başlıklar şu şekildedir:

- a. Sade Başlangıç Formelleri: Masalla temas etmiş dinleyicinin zihninde beliren “Bir varmış, bir yokmuş” veya “Evvel zaman içinde” ifadeleriyle başlayan bazen de ikisinin beraber görüldüğü kalıp ifadelerdir.
- b. Tekerlemeli Başlangıç Formelleri: Sade başlangıç formellerinin geliştirilmiş şekli olup, masala bir tekerlemenin eklenmesiyle oluşan formellerdir. Tekerleme masalın başına da sonuna da getirilebilir (2007:58-59).

Çevren’de kayıt altına alınmış 75 masal tespit edilmiştir. Tespit edilen masallar numaralandırılarak sınıflandırmaya tabi tutulacağından burada başlangıç formelleri masalı temsil eden numarayla verilecektir. Sade başlangıç formellerine veya tekerlemeli başlangıç formellerine sahip olan masallar gibi başlangıç formeli barındırmadan direkt olayla başlayan masallarda Çevren’de tespit edilmiştir.

a. Sade Başlangıç Formelleri:

aa) Bir Varmış’lı Başlangıç Formelleri:

Masal 1: Arap Enişte (Vıçıtırın): “Bir varmış bir yokmuş...”

Masal 2: Fatmacikle Yusufçık (Vıçıtırın): “Bir varmış, bir yokmuş...”

Masal 3: Yiğit Çocuk (Priştine): “Bi varıymış bi yog imiş...”

Masal 5: On İçi Kardaş: “Var imiş bi şe ne yog imiş. Bi evde ana , baba ve on içi kardaş yaşaymış...”

Masal 8: Üce Kız (Priştine): “Bi var imiş, bi yog imiş, bi kızın anasıyla babası var imiş...”

Masal 10: Üç Kız (Priştine): “Var imiş bi şe ne yog imiş. Var imiş bi fukara adamın üç tane kızı...”

Masal 12: İçi Kız (Priştine): “Var imiş bi şe ne yog imiş. Var imiş bu kasabada içi tane cüz el kız...”

Masal 16: “Ne var imiş ne yog imiş. Var imiş bi karinin bi has kızı ve bir ügi kızı...”

Masal 17: -Başlıksız Masal- (Prizren): “Ne var imiş ne yog imiş. Var imiş bi padişa...”

Masal 18: Padişa Hem Üç Oğli (Mitroviça): “Var imiş ne yok imiş. Var imiş bi padişa...”

Masal 19: Padişanın Kızı ve Hüsni Yusuf (Mitroviça): “Ver imiş ne yog imiş. Bi padişahın hasret için bi kızı var imiş...”

Masal 20: Üç Kardaş (Mitroviça): “Bi var imiş, bi yog imiş, üç kardaş var imiş...”

Masal 21: Üce Kızle Üce Ana (Mitroviça): “Var imiş ne yog imiş. Var imiş bi kariyle bi adam...”

Masal 22: Bi Adamın Kısmeti (Mitroviça): “Var imiş bi adam hem bi kari; onlar imişlar çül fukara...”

Masal 23: Maciya Üzigi (Doburçan-Gilan): “Ne var imiş, ne yok imiş bir façir çüyli var imiş...”

Masal 24: Üç Kardaş (Doburçan-Gilan): “Ne var imiş ne yok imiş. Uzak bi yerde üç kardaş yaşaymışlar...”

Masal 26: Yetim Kızın Masali (Doburçan-Gilan): “Ne var imiş ne yok imiş. Bi adam var imiş...”

Masal 27: Sakalli Dede (Doburçan-Gilan): “Ne var imiş, ne yok imiş. Bir çüyde içi komşı var imiş...”

Masal 29: Üç Kardaş (Mamuşa): “Ne var imiş, ne yog imiş bir çüyün birinde fukara bi evde bikari hem onun kocasi yaşaymış...”

Masal 31: Talihsiz Eşek (Mamuşa): “Bir var imiş, bir yog imiş. Var imiş bi degirmenci...”

Masal 34: Gurbetçi (Ohri): “Anlatan: Ne var imiş ne yog imiş, der/Dinleyen: Hoş geldin, sefa geldin der...”

Masal 37: Delikanlı (Dobruçan): “Ne var imiş ne yok imiş. Bir kral var imiş...”

Masal 38: Altınlar (Dobruçan): “Ne var imiş, ne yok imiş...”

Masal 41: Caroye Curo (Viçitırın): “Ne var imiş ne yok imiş. Var imiş bi Caroye bi Curo...”

Masal 42: Peri Kızı (Viçitırın): “Varmış ne yog imiş...”

Masal 43: Serçecik (Viçitırın): “Var imiş ne yog imiş. Var imiş bi seçecik...”

Masal 44: Şapatan Amica (Viçitırın): “Bir var imiş, bi yok imiş...”

Masal 47: Çüy Agasi (Mamuşa): “Ne vaymış ne yog imiş bi çüyde üç kardaş vaymış...”

Masal 51: Dul Kari’nin Süzlerinden (Prizren): “Var imiş bu dul kari, odul karinin ise içindene çocuklarida var imiş...”

Masal 52: Ayşe’ye Rumuz Süz Sükmemiş (Prizren): “Ne var imiş, ne yog imiş...”

Masal 55: -Başlıksız Masal- (Priştine): “Var imiş bişe ne yok imiş, var imiş bi Nasraddin

Hoca...”

Masal 56: -Başlıksız Masal- (Priştine): “Var imiş ne yog imiş...”

Masal 58: -Başlıksız Masal- (Priştine): “Var imiş bi şe ne yog imiş. Varımış bi Minikle Mini...”

Masal 60: -Başlıksız Masal- (Priştine): “Var imiş bi şe ne yog imiş...”

Masal 61: -Başlıksız Masal- (Priştine): “Bir varımış bi yogımış...”

Masal 62: Başlıksız Masal (Prizren): “Ne varımış ne yogımış, bi padişa varımış...”

Masal 63: Hocaylen Yüzük (Prizren): “Ne varımış ne yogımış, varımış bi hoca...”

Masal 64: Kurbağa Celin (Prizren): “Ne varımış ne yogımış varımış bi adamın üç dane çocuğı...”

Masal 65: Çel (Prizren): “Bi varımış bi yogımış, bi adamın üç çocuğı varımış...”

Masal 66: Karabacak (Prizren): “Ne varımış ne yogımış, varımış bi adam...”

Masal 67: Maçkalar Masalı (Prizren): “Ne varımış ne yogımış, varımış bi adam...”

Masal 68: Beyas Cüvercin (Prizren): “Ne varımış ne yogımış, varımış bi padişa...”

Masal 70: Keçi Kız (Prizren): “Ne varımış ne yogımış, varımış bi karilen bi adam...”

Masal 71: Fatma (Prizren): “Ne varımış ne yogımış, varımış bi motraylen bi kardaş...”

Masal 72: Cenç Kral (Prizren): “Ne varımış ne yogımış, bi zaman cenç bi kral varımış...”

Masal 73: Ayo Osman (Prizren): “Bi varımış bi yogımış, bi zamanda bi padişa hem bi kızı varimi...”

Masal 74: İçi Padişa (Prizren): “Ne varımış ne yogımış, içi padişa varmış...”

ab) Evvel/Eski Zaman’lı Başlangıç Formelleri:

Masal 14: Babaylen Oğol (Prizren): “Zamanın birinde babaylen oğol beraber yaşaymışlar...”

Masal 25: Ülen Adam (Doburçan-Gilan): “Evvel zamanda uzak bir çüde bir akılı adam varımış...”

Masal 40: Çoban ile İmamın Akıllı Kızı (Mamuşa): “Çok eşçi zamanlarda bir çüde yaşaymış bir çoban...”

Masal 48: Çeloglan Em Abodada (Mamuşa): “Bi vakıtlarda fukara bi karinin içi çucugı vaymış...”

ac) Bir Varmış ve Evvel Zaman’lı Başlangıç Formelleri:

Masal 4: İlan Çocuk (Priştine): “Bi var imiş bi yogımış. Çok eşçi zamanlarda bi zencin adam ve karisi yalnız yaşaymışlar...”

Masal 13: Musa ile Altı Başlı Div (Prizren): “Ne var imiş ne yog imiş, evel zamanda altı kardaş bi yerde yaşaymış...”

Masal 28: Fukara Karının Çocuğı (Mamuşa): “Ne varımış, ne yogımış, evvel zaman içinde bi çüyün birinde fukara bi kari yaşaymış...”

Masal 39: Çarıklar (Dobruçan): “Ne varımış, ne yokımış. Evel zamanda bir kari varımış...”

Masal 45: Açıl Kabagım Açıl (Vıçıtırın): “Varımış ne yogımış. Çok eşçi zamanlarda bi adamla bi kari varımış...”

Masal 50: Kabadayinin Eşege Dünüşi (Prizren): “Ne varımış ne yogımış. Bilındığı cibi evvelerden her bir kasabalarda kabadayi insanlar varımış...”

Masal 54: Sinan Çoban Masalı: “Bir varmış bir yokmuş. Çok ceçmişte bi çoban varımış...”

b. Tekerlemeli Başlangıç Formelleri:

Masal 7: Padişanın Kızı (Priştine): “Bi var imiş, bi yog imiş. Evel zeman içinde, kalbur saman içinde bi zencin kasabada bi padişa yaşaymış...”

Masal 15: Çat Çat Dağın Suyı (Prizren): “Dünyada sen ve ben yog içen yer yüzünde otlar bitirişen derelerde süt akarşen o zamanlarda anaylen ogol yaşaymış...”

Masal 30: Peri Kızı (Mmauşa): “Ne var imiş, ne yog imiş. Evel zaman içinde kalbur saman içinde bi çüyün birinde çok cüzel bi kız varımış...”

Masal 46: -Başlıksız Masal- (Vıçıtırın): “Bi varımış, bi yogımış. Eski zaman içinden, kalbur saman içinde çok uzak bi memleçete bi kocakari ile bi çocuk bi kolibada yaşaymışlar...”

Masal 49: Deli İbrayim (Mamuşa): “Evel zaman içinde, kaubur saman içinde kralar kralık ederşen, fukarala çare araşen, dertilile derman araçe. Kraların en ugursuzlandan, vaktin en yaramaylandan, ugursuz em kavi bi padişa yavmış...”

Masal 57: -Başlıksız Masal- (Priştine): “Bir var imiş, bi yog imiş. Evel zaman içinde, kalbur saman içinde, pire berber içen, deve tellal içen, ben babamın beşigini tıngır mıngır salları içen bi kari bi koca bi de çocuk var imiş...”

c. Başlangıç Formeline Sahip Olmayan Masallar:

Masal 6: Kralın Kızı (Priştine): “Bi memleçette kral ve kızı yaşaymışlar...”

Masal 9: Üç Turunçlar (Priştine): “Padişanın çocuğı sarayın pencerelerinden aşarı bakaymış; yoldan bi koca kari elinde içi testi dolli suylen ceçeymış...”

Masal 32: Allah Cezası (Ohri): “Arnautlugun Draç kasabasında, müftinin evinde daima hocalar toplanırmışlar...”

Masal 33: Begir Altında Buzay (Ohri): “Herifin biri birine haksız olarak ona karşı fenalıklar yapar...”

Masal 35: Kaz (Ohri): “Bir gün bir kadi bir furuna gider...”

Masal 36: Kırk Bir Anteri: “Bir padişanın çocuklari yogimiş...”

Masal 53: Fitnecilikten (Prizren): “Bilindiği cibi karılardaçi adet koyşılarda birbirlerinde otorma ceçerlar...”

Masal 59: -Başlıksız Masal- (Priştine): “Bi itiyar var imiş. O itiyarın bi çocuğı da var imiş...”

Masal 69: Topal Çafka (Prizren): “Bicün bi çavkanın ciri tiçen ayagina...”

Çevren Dergisi’ndeki Masalların Bağlayış (Geçiş) Formelleri

Masallar, kahramanın başına gelen olayları anlatırken bağlayış (geçiş) formelleri bir olaydan diğerine geçişi sağlamaktadır. Anlatıcının, dikkati dağılmaktan kurtarmasına yardım eden bu formeller dinleyicilerin dikkatini de diri tutmaktadır (Sakaoğlu, 2007: 59). Sakaoğlu, bağlayış (geçiş) formellerini dört alt başlık altında değerlendirir. Bu başlıklar şu şekildedir:

1. Masaldaki Olayın Geçtiği Yeri veya Kahramanı Değiştirmek İçin Kullanılan Bağlayış Formelleri: Bu formeller de kendi içinde ikiye ayrılır: Bağlanılan şahsın hemen söylendiği ya da bağlanılan şahsın bir soru ile haber verildiği formeller.
2. Dinleyicinin Dikkatini Arttırmak İçin Söylenen Bağlayış Formelleri
3. Uzun Zamanı Kısaca İfade Etmek İçin Kullanılan Bağlayış Formelleri
4. Masal Ortasında Geçiş Sağlayan Tekerlemeler: Bu formeller, az gitmek, az gelmek, az zaman ile başlayan formeller ve diğer formeller olmak üzere dört başlık altında değerlendirilir (Sakaoğlu, 2007: 59-60).

1. Dinleyicinin Dikkatini Arttırmak İçin Söylenen Bağlayış Formelleri:

Bu formeller, masal anlatıcısının akışta beklenmedik bir olayın meydana geldiğini dinleyiciye bildirdiği formellerdir, olay değişmek veya dönüşmek üzere kahramanın karşısında yeni bir kimlikle belirlemektedir (Sakaoğlu, 2007: 59).

Masal 2: Fatmacik’le Yusufçık (Viçitırın): “...evlerine yetişince ne cürsünlar üçe analari ve babalari akşam yemeginden kalkaylar...”

Masal 3: Yiğit Çocuk (Priştine): “...haçan kalkmış içi büyük kardaş, ne cürsünlar ufak kardaşlari yok...”

Masal 7: Padişanın Kızı (Priştine): “...ne cürsün, celnlik rubalarle çok cüzel bir kız...”

Masal 9: Üç Turunçlar (Priştine): “...ne vakıt açar cüzlerini ne cürsün-bi cüzel kız karşısında...”

Masal 13: Musa İle Altı Başlı Div (Prizren): “...furuni açmış ne cürsün, karısı ve kızı içerde

hazır kızarmış...”

Masal 14: Babaylen Oğol (Prizren): “...içeriye ciriylar, ne cürsünlar, itiyar bir adam düşekte yatiy...”

Masal 18: Padişa Hem Üç Oğli (Mitroviça): “...ne cürsün peri cüzleş bi kız kaplimbabanın kabugundan çıkmış hem başlamış silsin süpürsün...”

Masal 19: Padişanın Kızı ve Hüsni Yusuf (Mitroviça): “...sokakta ne cürsün içi çafka karlar üstünde kapışmışlar...”

Masal 22: Bi Adamın Kısmeti (Mitroviça): “...onlar haçan içeri cirilar, sabi aglaymış ne baksınlar musafir kaçmış...”

Masal 26: Yetim Kızın Masali (Doburçan-Gilan): “...ne vakit uyanmış, karşısında ak saçlı bir kadın cürmiş...”

Masal 27: Sakalli Dede (Doburçan-Gilan): “...ne vakit yaklaşır cama ne baksın uzakta bir sakali dede cürü...”

Masal 28: Fukara Karının Çocugi (Mamuşa): “...ne baksınla sobanın ortasında cüvegi olan bük kardaşlari uzanık kalmış. Ne cürsünla vücudi traş olmuş...”

Masal 31: Talihsiz Eşek (Mamuşa): “...açın yaklaşıla bi eve ne cürsünla toplanmışla bi kupa adam yeyle ekmek...”

Masal 41: Caroyle Curo (Viçitırın): “...haçan citmişlar, ne cürsünlar, karanlık basmış, lambanın şevki camlara vurmuş...”

Masal 44: Şapatan Amica (Viçitırın): “...kızile çocugi işten celmişlar ne cürsünlar evleri çalınmış. Şapatan Amcay da aramışlar aramışlar bulamamışlar...”

Masal 48: Çeloglan Em Abodada (Mamuşa): “...çeloglan koşarçen çenefe citmiş, ne cürsün çenefe bi cilin cirmiş

Masal 52: Ayşe’ye Rumuz Süz Sükmemiş (Prizren): “...Ayşe kız kapıya ne cürsün bu içi motra hemen avlinın yarisınayden celmişlar...”

Masal 62: -Başlıksız Masal- (Prizren): “...onlari kaldırmış ve ne cürsün bi çağıt...”

Masal 64: Kurbage Celin (Prizren): “...haçın celmiş çarşıdan ne baksın ev payç, yemek hazır...”

Masal 65: Çel (Prizren): “...haçın yere degey ne baksın, üç kız cisi yıkay...”

Masal 67: Maçkalar Masali (Prizren): “...haçın cirmiş içeri ne cürsün içinde doli maçkalar varımış...”

Masal 68: Beyas Cüvercin (Prizren): “...haçın cizlenmiş ne baksın havada içi cüvercin kırımzi a ortada bi beyas cüvercin uçaymış...”

2. Uzun Zamanı Kısaca İfade Etmek İçin Kullanılan Bağlayış Formelleri

Masal 4: İlan Çocuk (Priştine): "...cit vakıt col vakıt..."

Masal 5: On İçi Kardaş (Priştine): "...zeman ceçtikçe bu kız büyümiş..."

Masal 6: Kralın Kızı (Priştine): "...citmiş citmiş, yol çok uzun imiş, yorulmuş, oturmuş istirat etsin..."

Masal 8: Üce Kız (Priştine): "...kikaç sene ceçtikten sora koca kari kıza sormiş..."

Masal 10: Üç Kız (Priştine): "...bi zeman sora bük kız hem içinci stediklerini alırlar..."

Masal 15: Çat Çat Dagin Suyi (Prizren): "...cel zeman cit zeman bu çocogon anasi astalaniy..."

Masal 17: -Başlıksız Masal- (Prizren): "...yürilar, yürilar akşam onlari bir degirmende tutay..."

Masal 20: Üç Kardaş (Mitroviça): "...citmiş citmiş haçan yolda bi kız esi duymiş..."

Masal 23: Maciya Üzigi (Doburçan-Gilan): "...çok seneler ceçmiş..."

Masal 29: Üç Kardaş (Mamuşa): "...cit seneler cel seneler içinci çocugi da bi cün hastalani hem oda üli..."

Masal 36: Kırk Bir Anteri (Ohri): "...ne vakıt büyümiş, evlensın istemiş ilance..."

Masal 38: Altınlar (Dobruçan): "...ne vakıt çekmiş cüli, ocagin içinden altınlar çıkmiş..."

Masal 48: Çeloglan Em Abodada (Mamuşa): "...yürümişla yürümişla bi vakıt evlene citmişla/...cünle ceçmiş Abodada em Çeloglan ep biyerde yaşaymışla..."

Masal 54: Sinan Çoban Masalı: "...cit zaman col zaman bir cün Sinan Çoban'ın kasabasına padişanın colacağı duyulmuş/...cit zaman col zaman aradan 15-20 sene geçmiş..."

Masal 59: -Başlıksız Masal- (Priştine): "...bi zaman sora babası ülür. Çocuk ta evlenir..."

Masal 63: Hocaylen Yüzük (Prizren): "...bi cün beş cün bi cün beş cün bu ali citma ava, ema unutmuş dema anasına baksın korotson yüzügi..."

Masal 66: Karabacak (Prizren): "...bi cün beş cün bi cün beş cün hep büle payçlık temizlik..."

3. Masal Ortasında Geçiş Sağlayan Tekerlemeler

Masal 12: İçi Kız (Priştine): "...atına binmiş, az citmiş uz citmiş, dere tepe düz citmiş, akaşma bu kasabaya yetişmiş..."

Masal 46: -Başlıksız Masal- (Vıçitırın): "...az cider uz cider, dere tepe düz cider, yedi dagi, yedi denizi, yedi ovayi ceçer en sonunda da çok uzak olan bi vilayete colur..."

Masal 47: Çüy Agasi (Mamuşa): "...az yürümişla, düz yürümişla, dereley tepeley caçmışla, bi cün bi şevire citmişla..."

Masal 49: Deli İbrayim (Mamuşa): "...az citmiş uz citmiş, dere tepe düz citmiş. Bi cün padişayın sarayına yetişmiş..."

4. Sınıflandırılmayan Bağlayış (Geçiş) Formelleri

Çevren’de kayıt altına alınan bazı masalarda bağlayışın neyse/neise kelimesiyle yapıldığı tespit edilmiştir. Bu masallar aşağıda verilecektir.

Masal 24: Üç Kardeş (Doburçan-Gilan): “...neise üç kardeş beraber eve celırlar...”

Masal 30: Peri Kızı (Mamuşa): “...neise uzatmayam kız bunlari içeri kabul edey...”

Masal 50: Kabadayinin Eşge Dünüşi (Prizren): “...neise o kari çıkari ağırdan eşegi, verırçen itiyar adama başlamiş sülema...”

Masal 51: Dul Karının Süzlerinden (Prizren): “...neise o misafırlar otororlar da bitra hem sora kovkarlar hepisi ciderler cendi evlerine...”

Masal 53: Fitnecilikten (Prizren): “...neise bu çağli kari nice bakay hepsinin fincanlarını...”

5. Bağlayış (Geçiş) Formeli Olmayan Masallar

Adı verilecek olan masalarda ise geçiş formellerine rastlanmamıştır.

Masal 1: Arap Enişte (Vıçıtırın), masal 11: Ayi (Priştine), masal 16: Ügi Anaylen Kız (Prizren), masal 21: Üce Kızle Üce Ana (Mitroviça), masal 25: Ülen Adam (Doburçan-Gilan), masal 32: Allah Cezasi (Ohri), masal 33: Begir Altında Buzay (Ohri), masal 34: Gurbetçi (Ohri), masal 35: Kaz (Ohri), masal 39: Çarıklar (Dobruçan), masal 40: Çoban ile İmamın Akıllı Kızı (Mamuşa), masal 42: Peri Kızı (Vıçıtırın), masal 43: Serçecik (Vıçıtırın), masal 45: Açıl Kabagım Açıl (Vıçıtırın), masal 55-56-57-58-60-61 başlıksız masallar (Priştine).

Çevren Dergisi’ndeki Masalların Bitiş Formelleri

Anlatıcı, anlattığı olayın birleştirdikten sonra masalı bitirir. Masalın bitişinde anlatıcının kullanacağı formeller anlatıcının ustalığı kadar dinleyici kitlesinin tepkisine göre de şekillenebilir. Bitiş formelleri kısa olabildiği gibi uzun kafiyeli cümlelerle renklendirilmiş olabilir (Sakaoğlu, 2007: 62-63). Sakaoğlu, masal araştırmacısı Robert Petsch’in bitiş formellerini beş başlık altında incelediğini belirtir. Bu başlıklar şu şekildedir:

1. *Çıplak Bitiş Formelleri*
2. *Devam Eden Bitiş (İleriye Giden) Formelleri*
3. *Özetleyen Bitiş Formelleri*
4. *Ani Bitiş Formelleri*
5. *Şahsi Bitiriş Formelleri* (2007: 63-65).

Çıplak bitiş formelleri, masalın basit bir şekilde bitirilmesidir. Kahraman mükafatlandırılırken, kötüler cezalandırılır. Kendi içinde sekiz başlıkta değerlendirilir. Bu

bitişler, yiyip içmekle, murada ermekle, yiyip içip murada ermenin beraber görülmesiyle, safa sürmekle, selamete ermekle, kırk gün kırk gece düğün yapmakla, kırk satır seçimiyle ilgili olabileceği gibi bunların haricinde çeşitli çıplak bitişlerde karşımıza çıkabilmektedir (Sakaoğlu, 2007: 63-64).

Devam eden (ileriye giden) bitiş formelleri, olayların bitişiyile asıl kahramanlar ve ikinci derecede rolü olanların geleceklerine bakılır. Okuyucunun karşısına çıkan formeller, kahramanların neşe ve mutluluk içinde ölünceye kadar yaşadıklarını ya da çocuklarının olup olmadığını okuyucuya haber vermektedir (Sakaoğlu, 2007: 64).

Özetleyen bitiş formelleri, dinleyici için masalı özetleyen ve asıl verilmek istenen dersin ahlaki bir görüş, nasihat veya atasözüyle sunulmasıdır. Dinleyici, anlatının sonunda bir ders almıştır (Sakaoğlu, 2007: 64).

Ani bitiriş formelleri, masalın beklenenden kısa olması ve ani bir şekilde bitirilmesi. Dinleyicilerin çoğunun şaşırdığı ani bitirişte “Bu hikâye burada bitti/tamam oldu/falancanın hikayesi bitti” gibi ifadeler yer almaktadır (Sakaoğlu, 2007: 65).

Şahsi bitiriş formellerinde ise anlatıcının kendisini masala kattığı görülmektedir. Çıplak bitişlere anlatıcının eklediği sözlerle oluşan formeller dinleyiciler için iyilik istenmesi, kötülerin cezalarını bulması, gökten elma düşmesi, anlatıcının dinleyenleri ikna etmek için olay yerinden gelmiş ve bir süre kahramanlarla beraber olmuş bir tavır takınması şeklinde dinleyicinin karşısına çıkabilmektedir (Sakaoğlu, 2007: 65-66).

Çevren’de, birbirinin varyantı olan masalarda yer almaktadır. Vıçıtırın’da derlenerek kayıt altına alınan Fatmacikle Yufufçık ile Prizren’de derlenen Fatma adlı masal buna örnek teşkil etmektedir. Zamanda dondurulmuş 75 masaldan 28’inde masal “Masal üteye, biz beriye/ Masal eşege, biz düşege/ Masal ceri biz beri, masala çümür bize ömür/ Masala çümür bize ömür/ Masal ceri biz ileri/ Masal cer ibis ileri/ Masal ceri bis ileri. Çavura çümür, büze ümür” şeklinde bitiş formellerinden sonra eklenmiş kalıp ifadeler bulunmaktadır.

A. Çıplak Bitiş Formelleri:

Masal 2: Fatmacik’le Yusufçık (Vıçıtırın): “... bundan sonra padişa kırk cün, kırk cece düğün yapar. Masal eşege, biz düşege.”

Masal 3: Yiğit Çocuk (Priştine): “...babasi haçan çocuguni cürmiş pek çok sevinmiş.” (Çeşitli Çıplak Bitiş)

Masal 6: Kralın Kızı (Priştine): “...kırk cün kırk cece düğün yapılmış.”

Masal 8: Üce Kız (Priştine): “...anasiyle kızını paramparçe yaparlar.” (Çeşitli Çıplak Bitiş)

Masal 9: Üç Turunçlar (Priştine): "...kırk cün kırk cece düğün olur. Masal eşege biz düşege; çingene çümüre bız ümüre."

Masal 10: Üç Kız (Priştine): "...sora bu kızle evlenir; kırk cün kırk cece düğün olur. Masal eşege biz düşege."

Masal 12: İçi Kız (Priştine): "...alır kızı, kırk cün kırk cece düğün yapar. Masal eşege biz düşege."

Masal 19: Padişanın Kızı ve Hüsni Yusuf (Mitroviça): "...kırk cün kırk cece düğün yapaylar. Kız da çocuk da müradına eraylar. Masal eşege, biz düşege."

Masal 23: Maciya Üzigi (Doburçan-Gilan): "...anam sık sık bu üzüge bakardi."

Masal 24: Üç Kardaş (Doburçan-Gilan): "...bizim altınlar hem onlar hem biz beslenirsık demiş." (Çeşitli Çıplak Bitiş)

Masal 25: Ülen Adam (Doburçan-Gilan): "...sonunda cene bunlar hepisi onun ülümüne sebep olmuş."

Masal 26: Yetim Kızın Masalı (Doburçan-Gilan): "...kız da onlara her şeyi anlatmış." (Çeşitli Çıplak Bitiş)

Masal 27: Sakallı Dede (Doburçan-Gilan): "...hem sonunda hepten fukara olmuş." (Çeşitli Çıplak Bitiş)

Masal 37: Delikanlı (Dobruçan): "...delikanlı da krala her şeyi anlatmış." (Çeşitli Çıplak Bitiş)

Masal 38: Altınlar (Dobruçan): "...o karılar da cüzlersız kalmışlar."

Masal 40: Çoban ile İmanın Akıllı Kızı (Mamuşa): "...sora bitevi cemaatin başına birer çeret vurma." (Çeşitli Çıplak Bitiş)

Masal 42: Peri Kızı (Vıçıtırın): "...kısa bir zaman için çok zencin olmuş." (Çeşitli Çıplak Bitiş)

Masal 43: Serçecik (Vıçıtırın): "...verdim çali, aldım ekmegi/verdim ekmegi, aldım inegi/verdim inegi, aldım celini." (Çeşitli Çıplak Bitiş)

Masal 45: Açıl Kabagım Açıl (Vıçıtırın): "...adam eşegini ali ve evine cidey." (Çeşitli Çıplak Bitiş)

Masal 46: -Başlıksız Masal- (Vıçıtırın): "... kırk cün kırk cece düğün olur, yenilir içilir her taraf sofralar bol bol yemeklerle kalır."

Masal 52: Ayşe'ye Rumuz Süz Sükmemiş (Prizren): "...Ayşe'nin de nafakası çıkmış." (Çeşitli Çıplak Bitiş)

Masal 55: -Başlıksız Masal- (Priştine): "...canım burya taşınmadık mı, demiş." (Çeşitli Çıplak Bitiş)

Masal 57: -Başlıksız Masal- (Priştine): "...çocuk anasına, babasına kavuşmuş. Sevne sevine evlerine dünmişlar. Onlar ermiş müratlarına biz çikalım."

Masal 59: -Başlıksız Masal- (Priştine): "...degırmenci y sag ve ey bulmuşlar."

Masal 60: -Başlıksız Masal- (Priştine): "...müfti ise müflis olur." (Çeşitli Çıplak Bitiş)

Masal 61: -Başlıksız Masal- (Priştine): "...babası haçan çocukunu cürmiş pek çok sevinmiş." (Çeşitli Çıplak Bitiş)

Masal 65: Çel (Prizren): "...kırk cün kırk cece düğün yapay. Bük motrasını veri ustasına a ortancı motrasını veri bizen."

Masal 66: Karabacak (Prizren): "...kamber tayını ali, evinde kırk cün kırk cece düğün yapaylar."

Masal 68: Beyas Cüvercin (Prizren): "...tam yaklaşmış furun kapasına birden çevrilmiş yokariya." (Çeşitli Çıplak Bitiş)

B. Devam Eden (İleriye Giden) Bitiş Formelleri:

Masal 5: On İçi Kardaş (Priştine): "...kardaşleri ne vakıt buni cürmişlar, çok sevinmişlar. Ondan sora da hep beraber yaşamışlar."

Masal 7: Padişanın Kızı (Priştine): "...ümürlerinin sonuna dek çok isla yaşamışlar. Masala çümür, bize ümür."

Masal 16: Ügi Anaylen Kız (Prizren): "...ononle yeni bir hayat kuray; içisi birlikte yaşaylar. Masal ceri biz ileri, masala çümür bize ümür."

Masal 17: -Başlıksız Masal- (Prizren): "...onun yerine bu çocuk padişa oliy ve kızıyle uzun bir ümür süreylar."

Masal 44: Şapatan Amica (Vıçıtırın): "...o cünden sora, Şapatan Amcay bi da yalnız brakmamışlar."

Masal 49: Deli İbrayim (Mamuşa): "...İbrayim em anası ep biyerde raat raat yaşamışla."

Masal 56: -Başlıksız Masal- (Priştine): "...bunlar birbirne dertlerini anlatırdıktan sonra ormanda cendilerine bi ev yaparlar hem en isla bi ümür sürerlar."

Masal 72: Cenç Kral (Prizren): "...cenç padişa da karısı ve çocukları çok cüzel yaşamışlar."

Masal 74: İçi Padişa (Prizren): "...ve bunlar sora Hüri kızilen yaşamışlar."

C. Özetleyen Bitiş Formelleri:

Masal 4: İlan Çocuk (Priştine): "...çok sıkılmış ama ne yapsın cendisi yapmış."

Masal 14: Babaylen Oğol (Prizren): "...e oğol, vali olmışın ema insan olmamışın!"

Masal 32: Allah Cezası (Ohri): "...eger bir insan, insani zorlatsın istemese, Allah insani izalatırsın abdal düşüncedir, da bir defa der Müfti."

Masal 51: Dul Kari'nın Süzlerinden (Prizren): "...hem çendi düşen ağlamas demiş."

D. Ani Bitiş Formelleri:

Masal 64: Kurbaga Celin (Prizren): "...bu onon yeride devlet oli. Bu kadar."

E. Şahsi Bitiriş Formelleri:

Masal 1: Arap Enişte (Vıçitırın): "...ve olayı padişaya oldugi cibi anlatırır. Masal eşege, biz düşege."

Masal 11: Ayi (Priştine): "...onunlen evlenir, hep beraber yaşarlar. Masal üteye biz beriye."

Masal 13: Musa İle Altı Başlı Div (Prizren): "...Musa'da padişanın kızıyle evlenmiş, kırk cün kırk cece düğün yapmışlar. Bizi de o düğüne çağırmişlar. Masal ceri biz beri, masala çümür bize ümür."

Masal 15: Çat Çat Dagin Suyi (Prizren): "...dünyada can cin olmayacakmış. Masal eşege biz düşege."

Masal 18: Padişa Hem Üç Oğli (Mitroviça): "...bi bük düğün çağırı hep dostlarını. Masal üteye biz beriye."

Masal 20: Üç Kardaş (Mitroviça): "...o vakıt kardaşlari buna inanmışlar. Çok sevinmişlar çi eve colmış sağ. Masal üteye biz beriye."

Masal 21: Üce Kızle Üce Ana (Mitroviça): "...hastalani hem üdi patlay. Masal eşege biz düşege."

Masal 22: Bi Adamın Kısmeti (Mitroviça): "...halbuçi kısımede karşı sahi çıkılmaymış. Masal eşege biz düşege."

Masal 28: Fukara Karının Çocugi (Mamuşa): "...o kada ağlamışla çi düktükleri cüzyaşılar dereye dünmiş. Ve masal ceri biz ileri, masala çümür bize ümür."

Masal 29: Üç Kardaş (Mamuşa): "...kari koca cene yalnız kalmışla. Masal ceri biz ileri. Masala yağlık bize sağlık."

Masal 30: Peri Kızı (Mamuşa): "...koca adamle bu kari da evlenila. Hem masal ceri biz ileri."

Masal 31: Talihsiz Eşek (Mamuşa): "...masal ceri biz ileri."

Masal 33: Begir Altında Buzay (Ohri): "...evine gene giderler. Burda sağlık, Mesokastroda hastalık."

Masal 34: Gurbetçi (Ohri): "...hoca gendisi, fena istekler ile kalır. Burda sağlık, Mesokastroda astalık."

Masal 35: Kaz (Ohri): "...em bugün ara kazını bulsun. Bizde sağlık, Masokastroda astalık."

- Masal 36: Kırk Bir Anteri: "...hepisi sevinirler o zaman. Burda saglık, dagda hastalık."
- Masal 39: Çarıklar (Dobručan): "...ni üçüzlerin yok. Masal ütüye biz biriye."
- Masal 41: Caroyle Curo (Viçitırın): "...ve yemegi yemişler. Masal eşege, biz düşege."
- Masal 47: Çüy Agasi (Mamuşa): "...erçes şenılmış, bizda şenilaum."
- Masal 48: Çeloglan Em Abodada (Mamuşa): "...raat raat yaşamış. Masal ceyri biz ileyri."
- Masal 50: Kabadayinin Eşege Dünüşi (Prizren): "...Asa bende razceldim onda çok fenaydı. Cürma insani açın eşek olidi he monida safi yara. Masal ceri ben ileri demem haçın bende razceldim onda döverirçen."
- Masal 53: Fitnecilikten (Prizren): "...bende razceldim bu şiyi cürdüm da çok fenaydı. Şindicak ise masal ceri biz ileri."
- Masal 54: Sinan Çoban Masalı: "...işte büle Sinan Çoban, Sinan Padişa olmuş. Masal eşege biz düşüğe."
- Masal 58: -Başlıksız Masal- (Priştine): "...hem gayri bunlara eziyet çektimey. Masal eşege, biz düşege!"
- Masal 62: -Başlıksız Masal- (Prizren): "...ve ülinceye kadar oni bakmışlar. Masal cer ibis ileri. Çavura çümür, bize ümür."
- Masal 63: Hocaylen Yüzük (Prizren): "...hem o yüzüklen yaşay üle. Masal cer ibis ileri."
- Masal 67: Maçkalar Masalı (Prizren): "...hem o kızı yemişlar. Masal üte bis beri."
- Masal 69: Topal Çafka (Prizren): "...masal ceri biz ileri."
- Masal 70: Keçi Kız (Prizren): "...Masal ceri biz ileri."
- Masal 71: Fatma (Prizren): "...Masal ceri, bis ileri. Masal taştta bir başta. Masala çümür bize ümür. Masala yağlık bize saglık."

3.3.1.4. Masalların Sınıflandırılması

Almanya’da Grimm Kardeşlerin masal külliyatı oluşturmaları sonucunda Avrupa’da masallar üzerine çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (Seyidoğlu, 1975: XVI). Masalları sınıflandırmayı düşünenlerin başında Kaarle Krohn gelmekte, Antti Aarne’dan daha iyi bir sınıflandırma yapılmasını istemektedir. Masal araştırmalarının ilk ciddi sınıflandırılması Aarne tarafından, üç başlık altında yapılmış bu üç başlıkta kendi altında ana ve alt dallara ayrılarak numaralandırılmıştır. Bu üç başlık şu şekildedir:

1. *Hayvan Masalları*
2. *Asıl Masallar*
3. *Fıkralar* (Sakaoğlu, 2007: 11-12).

Thompson ise Aarne'nin sınıflandırmasını genişleterek bugün kullandığımız sınıflandırmayı yapmıştır. Thompson 'un sınıflandırması ise şu şekildedir:

1. *Hayvan Masalları* (1-299)
2. *Asıl Halk Masalları* (300-1199)
3. *Güldürücü Hikayeler, Nükteli Fıkralar* (1200-1999)
4. *Zincirlemeli Masallar* (2000-2399)
5. *Sınıflamaya Girmeyen Masallar* (2400-2499) (Sakaoğlu, 2007: 13).

Şekil 17. Kosova'da Masalların Derlendiği Bölgeler

Şekil 18. Kuzey Makedonya'da Masalların Derlendiği Bölgeler

3.3.1.4.1. Hayvan Masalları

Hayvan masalları fıkralarla ortak yönleri bulunan onlar gibi kısa anlatılan bu yönüyle asıl masallardan ayrılan anlatılardır. Fıkralar gibi bir düşünceyi güçlendirmek amacıyla anlatılırken içinde bir ders taşımakla beraber bir toplulukta sohbetin içinde verilmek istenen bir ders olduğunda ortama dahil olan, yeri gelmişken anlatılan anlatı özelliği göstermektedir. Bu masallarda hayvanlar, kendilerine özgü davranışlarını yitirmiş, insanlar gibi düşünen ve davranan bir kimliğe bürünmüşlerdir (Boratav, 2022:88-89). Çevren’de kayıt altına alınan 75 masaldan 4’ü hayvan masalı olarak değerlendirilebilir. Bu masallardan ikisi Prizren’de kayıt altına alınmış olmakla beraber diğer ikisi de Priştine ve Mamuşa’da kayıt altına alınmıştır. Priştine’de kayıt altına alınan ve hayvan masalı olarak değerlendirilen ve masal 11 olarak listede bulunan Ayi başlıklı masalda bir ayının aç kalması sonucu kasabaya inip yemek ararken bir eve girmesi ve orada gördüğü kızı kendi yuvasına götürerek evlenmesi anlatılır. Bu evlilikten dünyaya gelen çocuklarda ayıdır (Yusuf, Ç.D., No:2/1974, s.108). Masalda ayının insan gibi davranarak evlendiği görülmektedir. Üstelik bu evlilikte insanla gerçekleştirilmiştir.

Masal 69 olarak listede yer alan Prizren’de derlenen ve Topal Çafka adını taşıyan masalda hayvan masalı özelliği göstermektedir. Çafka, karga anlamına gelmektedir. Bu masal karganın ayağına batan diken çıkartmasıyla başlar. Diken çıkaran karga fırıncıya gider ve diken onaya emanet eder ve ertesi gün almaya geleceğini söyler. Fırıncı sabah fırına geldiğinde dikenleri yakmak zorunda kalır ve somun pişirir. Diken almaya gelen karga fırıncıya iki seçenek bırakır. Fırıncı ya diken geri verecektir ya da somunu. Somunu alan karga bu kez de bir kadının kapısını çalar ve somunu kadına geri almaya geleceğini söyleyerek emanet eder. Kadının horozu somunu yer. Karga geri geldiğinde iki seçenek vardır ya somun ya horoz. Buradan da horozu alan karga, bu kez bir başka kadına verir. Burada da horozu inek tepeler. Bu olayın sonucunda ineği alan karga bu sefer bir adama ineğini emanet eder. Adamın düğünü vardır misafirler için hazırlanan et yetmez ve adam emanet ineği keser. İneği almaya gelen karga adama iki seçenek sunar adam ya ineği verecektir ya da gelini. Adam da mecburen gelini vermek zorunda kalır. Masal aynı olayın tekrarlanmasıyla oluşmakla birlikte masalın sonunda diken verilip somun, somun verilip horoz, horoz verilip inek ve inek verilip gelin alınmıştır. Karganın insan gibi düşündüğü ve davrandığı görülmektedir. Emanetin önemi vurgulanırken emanete sahip çıkamayanlar karşılığında hep daha fazlasını vermek zorunda kalmıştır (Hafız, Ç.D., No:24/1979, s.122-123). Bir diğer masal ise listede masal 73 olarak değerlendirilen, Prizren’de kayıt altına alınan Ayo Osman isimli masaldır. Padişahın kızının yavru hayvan sevgisiyle başlayan bu masalda büyüyen her hayvan doğaya bırakılır. Hayvanın bırakılması

sonucu yeni bir yavru hayvana denk gelinir bu hayvan yavru bir ayıdır. Bu yavru ayı padişahın kızını kaçırmak dağa götürür. Kız büyür ve ayıyla bir çocuğu olur. Bu çocuğun ismini Ayo Osman koyarlar. Çocuğun belden yukarısı insan belden aşağısı ayıdır. Bir gün babası evde yokken annesine kasabaya gitmek istediğini söyler ve kasabada güzel şeyler yaparak oradaki toplumun sevgisini kazanır (Hafız, Ç.D., No:24/1979, s.133-135). Hayvan masalı olarak değerlendirilen son masalda Mamuşa'da kayıt altına alınan Talihsiz Eşek adlı masaldır. Bir eşeğin evden kaçması sonucu yolda başına gelenler ve karşılaştığı diğer hayvanlar anlatılır. Bu masalda hayvanlar insanlar gibi konuşmakta ve davranmaktadır. Örnek teşkil etmesi açısından bu masal metni aşağıda verilecektir.

Masal 31: Talihsiz Eşek (Mamuşa)

Bir varımiş bir yogımiş. Varımiş bi degırmenci. O degırmencinin varımiş bi eşegi. Agasi eşegi okada işletirmiş çi eşek kocalanma başlamış. Agasi da bi cün kasabaya cidey, hem ali bi taze eşek.

Akşamısı taze eşegi eve cetiri, hematay ününe otluk yesın. A koca eşege saman atay. Koca eşek demiş:

-Niçin bana saman ataysın a obi eşege otluk?

-Agasi demiş sen gayri kocalandın, işlemeysin, onun içen atmaym. Koca eşek çok kızay hem kaçay evden. Cidey cidey yoliçen cüri bi çüpek aglarçen. Eşek sormış ne aglaysın be çüpek?

Nasıl aglamayaym tutamaym vela bi tapşan, agam aray dügma. Eşek demiş cel benimle, yok demiş korkarım se cürürse agam düger. Hayt demiş cel benimle, hem içisi bi yerde cideyla cideyla, açın da üte cürila maçkay aglarçen. Eşek demiş ne aglaysın be maçka? Aglaym be eşek agam aray dügma tutamaym hicbi siçan. Eşek demiş cel benimle hem üç büleley bi yerde cideyla. Ciderçen cürila horozi aglarçen.

Eşek demiş be horoz ne aglaysın?

Nasıl aglamayaym demiş horoz bucin benim son cünümdür, yarın agam aray çesma. Eşek demiş cel benimle, yok demiş se cürürse agam çeser. Korkma cel benimle demiş eşek. Dert bülesi bi yerde cideyla.

Açın yaklaşıla bi eve ne cürsünla toplanmışla bi kupa adam yeyla ekmek. A sofrada okada yemek verimış çi salte kuş süti eksikimış. Çüpek demiş nasıl korkudam bu adamlay da biz yeyam yemekley.

Eşek demiş cel binam pencereye hepımız, hem neka varise sadamız bagıram. Bagırmışla ne vaymış o adamla hepisi korkmışla hem kaçmışla. Bula cirmışla içeri sofrada nevaymış ne yogimi hep yemişla.

Eşek demiş sen maça otur ateş yanında, çüpek otursun kapi yanda, a horoz binsin bacaya, ben ise oturum kapi yanında.

O adamlardan en bügi demiş çim cidabüler eve yakma tebu cigare mi. Bitenesi ben ciderım demiş. Açın ciri eve cidey dogri ateşe karanlıktan ateşi cürmey, cidey dogri maçkanın cüzlerine. Maçkanın cüzlerini kor zannedi aray yakma cigarey. Maça bi tımarlay, cidey da üte oroz bagırı, cidey daüte çüpek ısıri, çıkarçen avliya eşek bi tepne vuri.

Açın cidey üte sormış o hen bük adam, hane gala cigare? Nasıl cigare demiş buka bayak yedim. Niçin yedin, ya demiş cittim yakma cigarey birisi tımarladı, citim da üte birisi bagırdı, kaçtım da çenara birisi ısırdı, çıkarçez dışari birisi vuri cigarey da korkidan kupettim. Masal ceri biz ileri (Morina, Ç.D., No:17, s.206-207).

3.3.1.4.2. Asıl Masallar

Asıl masalar, olağanüstü masalar ve gerçekçi masallar olmak üzere iki alt başlıkta incelenir. Boratav, olağanüstü masallar ve gerçekçi masalların masal denildiğinde ilk akla gelen anlatılar olduğunu ifade etmiştir (2022:90). Çevren’de 6 tane olağanüstü masal bulunurken 32 tane de gerçekçi masal bulunmaktadır.

3.3.1.4.2.1. Olağanüstü Masallar

Olağanüstü masallar içerisinde doğa üstü güçleri taşıyan masallardır. Kişileri kalabalık, olayları karışık olan bu masallarda cin, peri, dev, ejderha gibi olağanüstü güçler bulunur. Bu güçlere karşı bir mücadele vardır (Boratav, 2022:90-91). Çevren’de 9 tane olağanüstü masal tespit edilmiştir. Bu masallardan 4 tanesi Priştine, 3 tanesi Prizren, 1 tanesi Mitroviça, 1 tanesi de Viçitırın’da derlenerek kayıt altına alınmıştır. Masal 3 olarak listede yer alan *Yiğit Çocuk* (Priştine) adlı masal fakir bir anne babanın üç çocuğunu sokağa atmasıyla başlar. Bu üç çocuktan en küçüğü bir pınarın içine düşer. Pınarda su bulunmamakta ve insanlar bulunmaktadır. Bu insanların üzgün olduğunu gören çocuk nedenini sorar. Çocuğa burada yaşayan bir devden bahsedilir bu dev üç ayda bir gelmekte ve kız yutmaktadır. Çocuk bir kahveye gider ve orada da insanların üzgün olduğunu görür nedenini sorduğunda duyduğu cevap daha önceki insanların problemiyle aynıdır. Çocuk bir plan yapar ve yanına iki kız alarak devin yanına gider. Üç kız beklerken iki kızla karşılaşan dev çok sinirlenir ve iki kız da çocuğu da yutar. Çocuk bıçağını çıkarır ve devin yüreğini içeriden keserek kızları ve kendini kurtarır. Masalda devle mücadele ve onu yenme durumu mevcuttur (Yusuf, Ç.D., No:2/1974, s.101). *İlan Çocuk* (Priştine) adlı masal ise çocuksuz ve zengin bir ailenin çocuklarının olması için

Allah'a yalvarması ve yılan olsa da yeter ki olsun duası sonucu aradan geçen zamandan sonra doğan çocuğun yılanla benzemesidir. Yılanla benzeyen bu çocuk büyür ve evlenir. Evlendiği gece gerdeğe gireceği odanın kapısının kimse tarafından açılmamasını annesine söyler. Anne dayanamaz ve kapıyı açarak içeri bakar ve çocuğunun yılan kabuğundan çıkarak güzel bir oğlana döndüğünü görür. Bu olay sonucunda çocuk ölür. Yasağın çiğnenmesi sonucu ödenen bedel açıkça görülmektedir (Yusuf, Ç.D., No:2/1974, s.102). *Üç Kardeş* (Mitroviça) adlı masal ise doğramacı, avcı ve plugci olan üç kardeşin başından geçenlerin anlatıldığı masaldır. Olay doğramacı kardeşle başlasa da öne çıkan plugci kardeş olur. Bu kardeş masalın ilerleyen bölümünde devle ve dokuz başlı bir yılanla mücadele eder. Olay doğramacı kardeşin evde kalması ve diğer iki kardeşin ava gitmesiyle başlar. Doğramacı kardeş yemek yapmak için evde kalmıştır. Eti kaynatırken eve cimpir gelir ve et ister. Doğramacı kardeş ise et vermez. Sonrasında onu bir uyku alır. Uyandığında diğer iki kardeş eve gelmiştir. Evde yemek olmadığını görünce etin nereye kaybolduğu sorun haline gelir. Ertesi gün plugci evde kalır ve diğer iki kardeş ava gider. Olay tekrarlanır. Cimpir et ister plugci vermez. Et kaybolur. Bunun üzerine bir plan kurulur. Bu plan dahilinde plugcinin yer altına inmesi ve orada bağırıktan sonra kardeşleri tarafından yukarı çekilmesi üzerine anlaşılır. Yer altına indikten sonra bağırır da kardeşleri duymaz ve yer altında bir yolculuk başlar. Burada bir adamla karşılaşır ve başından geçenleri anlatır. Adam yer üstüne çıkmak için yapılması gerekenleri plugciye anlatır. Denilen yapılır. Plugci yer üstüne çıkar ama bu seferde yolu kaybeder. Yolda bir kızla karşılaşır bu kız ağlamaktadır. Kıza sıkıntısının nedeni sorulur. Kız her sene aynı vakitte ortaya çıkan bir devden bahsederek bu devin başını alacağını söyler. Plugci kıza rahat olmasını onu kurtaracağını ama çok yorulduğunu az uyuyacağını devin sesini duyduğunda kendisini uyandırmasını istediğini söyler. Kız ateş yakar, demir ısıtır. Devin sesini duyunca plugciyi uyandırır. Çocuk demiri alır ve devı yıkar. Yanına kızın da eklenmesiyle yolculuk devam eder. Yolda başka dış unsurlarla karşılaşır. Devı tepelediğini anlatsa da bu dış unsurlar plugciye inanmazlar. İnanmak için kuşlara musallat olmuş dokuz başlı yılanı tepelemesini isterler. Plugci bu yılanın dokuz başını keser. Yılandan kurtulan kuşlar plugci ne isterse yapacağını söylerler. Plugci kuşlardan onu eve götürmesi ister (Yusuf, Ç.D., No:4/1974, s.128-129). Bu masalda anlatılan plug tarlayı sürmekte kullanılan bir aletin ismi olmakla birlikte plugci bu işi yapan kişidir. Görevi tarlayı sürmektir. *Çel* (Prizren) adlı masal ise bir adamın üç çocuğundan en küçüğünün ön plana çıktığı masaldır. Çocuk keldir ve masalın ismi buradan gelmektedir. Bu masalda üç elmadan ve bu elmaların her sene üç elma doğurduğundan bahsedilir. Bu elmayı yemek yasaktır. Çocuklar büyüyünce ilk baş kaldırı büyük kardeş tarafından gerçekleştirilir. Hakkını bekleyeceğini söyleyen büyük kardeş o gece beklemeye başlasa da uykusuna yenik

düşer dev gelir, elmayı alır ve gider. Ortancı kardeşte beklese de deve elmayı kaptırır. En küçük kardeş ise uyumaz ve devle mücadele eder (Hafız, Ç.D., No.25, s.123-124). *Peri Kızı* (Vıçıtırın) adlı masal fakir bir avcı olan babanın ölümüyle başlayan ve çocukla annenin yalnız kalması üzerine çocuğun annesine, babasının kendine bir şey bırakıp bırakmadığını sorması ve annesinden babasının kendisine tüfek ve köpek bırakmış olduğunu öğrenmesiyle çocuğun ava gitmesiyle devam eden bir olay zincirine sahiptir. Masal kahramanı için yolculuk kendisine bırakılan emanetleri alıp yola çıkmasıyla beraber ormanda bir ağaçta kuşla karşılaşmış ve kuşu avlamak üzere ateş etmiştir. Masalda ateşle beraber kuş ortadan kaybolurken yerini ağacın altında beliren güzel bir kıza bırakmıştır. Peri kızı, kendisini bu zamana kadar hiçbir avcının vurmadığını söylerken çocuğun ne isteği varsa yerine getireceğini söyler. Çocuk babasını kaybettiğini annesiyle zor bir hayatı olduğunu ve bunun değişmesini ister. Bu istekleri duyan peri kızı tekrar kuş olup uçar. Çocuk ise köpeğini ve tüfeğini alarak eve döner ve başından geçenleri annesine anlatır. Akşam olunca yiyecek yemek olmadığını gören kadın, çocuğuna yakını. Ertesi gün çocuk tüfeğini alarak aynı yere gider. Kuş tekrar ağaca konar ve çocuk kuşa ateş eder. Kuş peri kızına dönerken çocuk neden isteğini yerine getirmediğini sorar. Peri kızı, çocuğun durumu yanlış anladığını, çocuğun bütün kuvvetiyle çalışması gerektiğini bütün zorluklara göğüs gerdiğinde ona yardım edeceğini söyler. Bu masalda çalışmanın önemi vurgulanmaktadır (Orlat, Ç.D., No:41/1984, s.121-122). Masal 61, fukara bir ailenin üç çocuğunu sokağa atmasıyla başlar. Bir pınarın yanına giden bu üç kardeşten en küçüğü diğer kardeşler uyurken pınara düşer. Bu pınarın içinde su bulunmazken birçok insan bulunmaktadır. Bu insanlar bir dev yüzünden sıkıntıya düşmüşlerdir. En küçük kardeş devle mücadele ederek bu insanları kurtarır ve bir leylek tarafından pınardan çıkarılarak evine götürülür (Hafız, Ç.D., No:28, s.132-133). *Hocaylen Yüzük* (Prizren) adlı masal ise hoca kimliğiyle öne çıkan bir adamın bir yüzük için kırk sene mektep okumasıyla başlar. Bu yüzük istekleri yerine getiren özelliğiyle ön plana çıkmaktadır. Bir dağda kuyunun içinde bulunan bu yüzük kimse tarafından alınamazken bir fiçinin içinde bulunmakta ve fiçiye girende taş olmaktadır. Dul bir kadının çocuğu bu fiçinin yanında yaşamaktadır. Masalda yer adı olarak Türkiye ön plana çıkarken hoca başka bir kılığa girerek dul karının çocuğunu Türkiye'ye götürüp mektep okutmak istediğini söyler. Çocuk kuyudan yüzüğü alır. Yüzük istekleri yerine getiren sihirli yapısıyla ön plana çıkarken yüzüğü ele geçiren hoca sihirbaz olarak değerlendirilmekte ve masalın sonunda ipe asıldığı her an ipten kurtulmaktadır (Hafız, Ç.D., No:28, s.119-121). Prizren'den derlenen bir diğer masal ise Musa ile Alti Başlı Div isimli masaldır. Bu masalda da Musa'nın başından geçenler ve olağanüstü varlıklarla mücadelesi anlatılmaktadır (Yusuf, Ç.D, No:3/1974, S.108-109). Tespit edilen olağanüstü masalların altısında olağanüstü varlıklarla

(dev) mücadele mevcutken Vıçıtırın'da tespit edilen masalda ise olağanüstü gücün (peri) kahramana yardım ettiği görülmektedir. Priştine'den derlenen ve Üç Turunçlar adını taşıyan masalda ve Prizren'de tespit edilen Hocaylen Yüzük adlı masalarda ise sihir (büyü) ön plana çıkmaktadır. Olağanüstü varlıklarla mücadeleye teşkil etmesi açısından Musa ile Altı Başlı Div, olağanüstü varlıkların kahramana yardımının görülmesi açısından Peri Kızı ve tabiatüstü güç olan sihire örnek teşkil etmesi açısından Üç Turunçlar adlı masal orijinal metinleriyle aşağıda verilecektir.

Masal 13: Musa ile Altı Başlı Div (Prizren)

Ne var imiş ne yog imiş, evel zamanda altı kardaş bi yerde yaşaymış. Kardaşlardan heppisi işleymiş, yalnız en bük kardaş Musa işlemeymiş. Bir cün da beş kardaş toplanmışlar. Musaya demişlar: “A be kardaş, bu soy gari olmaz. Biz işleyalım a sen hazır yeyesın, kaveden kaveye cezesın. Büle olmaz gayri; herçez nereye isterse citsın, kazansın ve yesın hem yaşasın.

Bu soy konuşmadan sora altı kardaş ayrı ayrı yoları citmişlar. Nereye isteylar citma birbirine divermemişlar.

Musa çok uzak bi yola başlamış. Uzun yol yaptıktan sora bi kasabaya celmiş. Onda istirahat etmiş. Yarındasi cün cenek başlamış yürüma. Bir yere celmiş, onda asılı bir tata cürmiş. Okomış: “Çim buraya cirirse da bir defa ceri dünmez.” Onda altı başlı div ve karisi yaşaymışlar. Musa da orya dogri yürümiş ve içeri cirmiş. Div buni cürince çok şenilmiş, içeriye almiş. Div ve karisi Musayı çok isla karşılamışlar. Bu divın bir kızı da var imiş. Akşam olunca Musaya en yini düşegi düşetmiş ve yini yorganle ürtmiş.

Div karısına ve kızına demiş: “Furuni yakın, çok kızdırın; Musa uyudi mi, baglarsınız hem furuna atarsınız pişsin. Ben şimdi cideym kardaşımı çağırma, sabaylen meze yerine yersik bu çocoğı.”

Furun kızdıktan sonra divın karısı ve kızı Musayı furuna atma citmişlar. Musa ise uyumaymış, hep divın sözlerini duymış. Musanın ellerini ve ayaklarını baglama ne ka araymışlar, Musa birden kovkar ve divın hem karısını hem kızını tutar, içisini baglar hem kızgın furuna atar.

Div sabayle kardaşıyle celmiş. Karısını çigirmiş ema karısı hiç diverılmemiş. Cenek çigirmiş çimse cevap vermemiş. Furuni açmış, ne cürsün, karısı ve kızı içerde, hazır kızarmış. Buna div çok kızmış ve demiş: “Vay Musanın başına ne isterim yapma, cürür çimdır bu div.”

Musa birden evden kaçmış ve padişaya citmiş. Padişaya her şeyi sırasıyle anlatmış. Padişa dinledikten sora demiş Musaya: “Ben sana bir efte ızın verim sen bana divi cetiresın. Ne istersen benden ara ben sada verırım. Zere div benim çocugumi yemiştir. Bunun için ben divi öldürmek isteym.”

Musa padişadan bir pogaça, baski, alva, balta hem bir araba aramış. Saba erçen kovkmiş, çüli rubalarını ciymiş, arabaya binmiş ve yola koyolmuş.

Musa divın evine celmiş, kavagi başlamış çesma. Div penceresinden cürmiş ve bagırmış: “Çime sordon çi bu kavagi çeseysın?” Musa cevap vermiş: “Div efendi, Musa ülmiş, ona bir sandık yapaym. İçine koyacağım ve denize atacağım. Div buna inanmış ve içisi başlamışlar çesma. Yorolince cetırmış oldogi pogaçay ve alvay içisi yemişlar. Yedikten sora çesmiş oldoklari kavagi sandık yapmışlar. Musa dive demiş “Sen sandığa cir bakalım kavi mi olmuş.” Div da sandığa cirır. Musa çabuger cetırmış oldogi baskıları birden molamış ve div sandıkta kapalı kalmış. Sandığı kapadıktan sora dive demiş: “Ben Musayım, seni aldattım. Bu kapanık sandikle seni padişaya cütüreceğim. Sen beni furunda pişırma istedın, kardaşını sabalık meze yapma istedın. Sen beni yeyemedın, ben seni şimdi isterım yema.”

Musa sandığı arabaya atar ve yola başlar. Padişanın evine cetırır; bütün saray ayaga kolkar. Musa padişaya düner: “Şte ga sandıkta kapalı kapalı divdır. Buni çimse açmasın, nübet beklesın, çünçi ben cideym kardaşını da tıtma. Bu içisi beni meze yema aradılar, biz bunların mezesını yeyeceksık.

Musa cenek arabayle yola çıkar. Kardaşının evine celır, içeriye alsınlar yalvarır. “Ben bir fukara adamım, çimsm yoktor, olor mi benda kalaym ve size ne lazım ise yardım edeym.” Musayı içeriye alırlar ve kabak doli bir sobada otorson kuymışlar. Sobada otororçen nasıl divın kardaşını üldürsün düşünmüş. Aklına celmiş kabakları sobadan dışarı atsın. To soy da yapmış. Bütün kabakları basamaklar yanında dizmiş. Divın kardaşı bunları cürince Musaya sormuş: “Niçin kabakları sobadan dışarı atın?” Musa cevap vermiş: “Div efendi korktom kabaklar çürümesın, t’ondan daa isla dışarı atım avalansın. İstersen cenek içeri taşım.” Div demiş: “Dane, çok isla yapmısın, dursun onda, mademçi daaisla imiş.”

Div emen sobadan dışarı çıkmış ve basamaklara yaklaşınca Musa divi arkadan üftermiş. Div basamaklardan aşarı düşerçen, Musa büttün kabakları arkasına atmış ve divın kardaşını da büle üldürmüş.

Musa buni üldürdükten sora birden arabaya binmiş yola koyolmuş. Uzun yol yaptıktan sora padişanın evine celmiş. Sarayda bulunanlar Musayı karşılamışlar. Padişa da birden celır, saray adamlarına düner: “Musa bizi kurtardi korktogomoz divden. Bu cünden sora Musa saray konaklarının adami olacak. Musa padişaya dünmiş ve demiş: “Şefketli padişamız, bütün ordoni şimdi topla, sandıkta olan divi da tepeleyalım. Serbes olson gari memleçette bütün insanlar.” Sandıktaçi divi da paramparçe yaparlar, hem içisini yakarlar.

Bundan sora o memleçette hep insanlar serbes ve korkisız yaşamışlar. Musa da padişanın kızıyle evlenmiş, kırk cün kırk cece düğün yapmışlar. Bizi de o düğüne çağırmişlar.

Masal ceri biz beri, masala çümür bize ümür (Yusuf, Ç.D, No:3/1974, s.108-109).

Masal 9: Üç Turunçlar (Pristine)

Padişanın çocuğı sarayın penceresinden aşari bakaymış; yoldan bi koca kari elinde içi testi dolli suylen çeçeymiş. Çocuk ta yokardan atar bi taş, koca karının testisini kırar, karı bedova eder ve der: “Üh, işalla üç turunçlara ograrsın!” koca kari buni der hem evine cider. Bikaç cün sora padişanın çocuğı hastalanır, ülüm derecesine colur. Çocuğı çok doktorlar bakmış ama hiçbiriyolturamamış.

Bir cece da çocuğun ruyasına çıkar bu koca kari. Sabahlen çocuk ruyasını babasına anlatır. Babasi da adamlariyle taraf taraf koca kariy aratırır. Bu kariy bulurlar, padişaha çetirirlar. Padişah ta karidan çocuğunu eyoltursun ister.

Koca kari çocuğı alır ününe hem der: “Cidersın uzak bi ormana, orda vardır bi ağaç, o ağaçtan koparırısın üç tane turunç. Bunlari ne vakıt koparırısın, kaçarsın kaçarsın, arkaya hiç çevrilmesin. Seni ağaçlar, taşlar, hayvanlar her şey kovalar. Ama sen hiç bakma veç kaç. Ne vakıt colursun bi çeşme başına, orda durursun. Üç turunçlari biyer biyer açarsın; ama hiç birine açarçen bakma. Bakarsen onlardan hiç bi şey çıkmaz.” Çocuk üç cün hazırlanır, üç cünden sora yola başlanır. Bikaç cün sora yetişir bu ağaç yanına; üç tane turunç koparır, hem başlar kaçsın. Ne vakıt colur o çeşme yanına orda durur.

Bi turunç açar, ama oni açarçe bakar. İçinden hiç bi şe çıkmaz. İçincisini da açarçe bakar; ondan da bi şe çıkmaz. Üçüncisini ne vakıt açar, ona hiç bakmaz. Ne vakıt açar cüzlerini, ne cürsün-bi cüzel kız karşısında. Çocuk berden eyolur. Ama kızı yog imiş nasıl alsın da evine cütürsün, çünçi kız imiş çirindan çıplak. Çocuk alır kızı, bindırır bi ağaç üstüne, orda bragır hem der: “Sen burda bekle. Ben cideym cetirem sana eşya ciyesin.” Çocuk evine cider. Kız da ağaç üstüne buni cünler cüni bekler. Bikaç cün sora bi Aarapka colur alsın çeşmeden su. testisini doldururçe bakar çeşmenin teknesine, çendını çok cüzel cürür. Kırar testiye, cider padişaya der: “Ben bukadaryım cüzel, olacam senin hizmeçin.” Padişa kızar, cene yollar oni suya. Arapka da cider oturur çeşme başına, hem düşünür. Büle düşünürçe koldurur kafasını yokari. Ne baksın, ağaçta çok cüzel bi kız cürür. Arapka da biner agaca mabet eder kızlen. Kız da ona bütün başından kız ceçenleri anlatırır. Akşam olunce, Arapka kıza başını bitletirir. Soradan Arapka alır kızın başını bitka alır igney kızın başından, kız berden olur kuş hem uçar, kaybolur. Lesın; büle bitlerce, kızın saçlarından bi altın igne çıkarır. Haçan Arapka soyar cendi şeylerini üstünden, oturur çıplak, bekler padişanın çocuğunu.

Kırk cün sora padişanın çocuğı colur. Bakar ağaç üstüne cürür bu Arapkay, ama o seçmez. Arapkay, umar çi o kız. Alır Arapkay endırır aşari, cidırır hem sorar: “Cüzel kız, kırk cün evel ben seni süt cibi beyaz, altın cibi sari saçli, bu ağaç üstüne brakmış idim. Şimdi sen

nasıl büle kararmışın?” Kız der: “Padişahım, kırk cün seni bekledim. Yagmur yagdi, cüneş vurdi, ben da seni büle beklerçe karardım.”

Padişahın çocugi alır kızı cütürür saraya; bük düğün yapar. Padişahın sarayının avlısında bük bi ağaç var imiş. Bu agaca düğünden sora her cün bi kuş konaymış, hem üteymiş. Arapka bi kaç ay sora kalır ağır. Kocasından arar kuş eti yesın. Kocasi da buna kuş eti cetirir. Bu, beğenmez, kocasından ster ağaçtaçi kuşi tutsunlar, yemek yapsınlar. Kocasi yaglatırır bütün agaci, kuşi tutarlar, çeserlar hem Arapka yer.

O kuşi nerde çesmişlar, bük bi ağaç olmiş. Arapkanın çocugi olur. Arapka stre bu ağaç çesilsın da ondan çocuguna beşik yapılsın. Padişahda mecbur oli agaci çestırsın. Agaci çeserlar. Bu fukara karisi colur süpürsün orasını; treskalari alır cütürür evine yaksın. Yarındasi kari çıkar dilensın. Bi treska içinden çıkar cüzel bi kız süpürür, paçlar cene cırır treska içine. Ne vakıt kari colur, şaşırır, çim paçlamış evini. Bi kaç cün kız hep büle treskadan çıkar, evi paçlar. Bi cün da bu kari saklanır baksın çim paçlar evini. Kız çıkar, süpürür, siler, ne vakıt ister treskaya cırsın, kari çıkar, yalvarır kızı onun kızı olsun. Kız da dinler kariy, kalır oniylen hem olur onun kızı.

Bi cün padişah haber verir bitevi kasabaya çi dagıdı beycir bakmak için: çim en isla bakarse ona beyciri hediye verecek. Bu koca kari da alır bi beyaz beycir, cetirir eve. Bu kız oni bakar, besler, paçlar. Beycir büyür, olur şühretlık. Bu fukara kari alır beyciri cütürür padişaha. Ne vakıt alır padişahın çocugi beyciri çok begenir; beycir heppisinden en paç, en semiz imiş. Padişahın çocugi beycirin bakıcısını çağırır. Kız istemez çıtsın, koca kari oni zoruna cötürür. Çocuk ne vakıt kızı cürür, şaşırır. Kız da padişahın çocuguni tanar. Kız padişaha başından ceçenleri anlatırır.

Padişah çağırır Arapkay hem sorar: “Kırk katır mi steysın, yoksem kırk satır mi?” Arapka kırk katır ster. Padişah buni baglar kırk katırın kuyruguna, kiverir katırlari koşsunlar. Arapka da ülür. Padişahın çocugi evlenir peri kızıylen. Kırk cün kırk cece düğün olur.

Masal eşege biz düşege; çingene çümüre bız ümüre (Yusuf, Ç.D., No:2/1974, s.106-107).

Masal 42: Peri Kızı (Vıçtırın)

Varmış ne yogimiş. Varmış bi itiyar (ihtiyar) avci. O da çok fukara imiş. Üle çi bi çocugi varimiş. O çocuguni bile cüçhale bakaymış.

Bir cün avci hastalanmış, yataga düşmüş. Birkaç cün sora ülmiş. Çocukle anasi yalnız kalmışlar. Çocuk anasına sormiş:

-Ana, babam bana bi şey brakti mi?

Anasi demiş:

-Brakti çocukum. Bi tüfekte, bi çüpek.

Üle ise onları alırım, hem babam cibi ava ciderım.

-Cit çocukum, demiş anası.

Çüçük avci anasının elini üpmiş, tüfegi omuzuna atmış, çüpügi yanına almış ve yola başlanmış. Ormanda biraz kalmış, yanındaçi bi agaca bi kuş konmuş. Ufak avcu tüfegini almış ve kuşa nişan etmiş. Kuşa bakmış, cüzleri bulanmaya başlamış. Kuşun tüleri altın cibi parlaymış. Avcı kuşa atmış, tüfekten duman çıkmış. Ağacın altında altın tüylerle kuş yerine cüzel bi kız durmuş.

Çocuk buni cürünce şaşırılmış, cüzel kız ona yanaşmış:

-Ben bi peri kızıyım, altın tüli kuş cibi havada uçarım. Şimdiye kadar beni hiçbi avcı varamamıştır. Sen çok isla bi avcısın, ne istegin varise süle, ben birden istegini yerine cetırırım.

Çocuk bunları heme duymış, şaşırılmış, düşünmeye başlamış.

-Benim bi anam var, babam üldi. Anam, çok sıkıldı, ben da çok sıkıldım. Başka çimsem yok. Üle çi çendi çendimizi cüçhale bakaysık. Ne zorluklarını varise siz yardım edin.

Bu süzler Peri Kızının hoşuna citmiş ve demiş:

-Bütün zorluklarında yardım edecem.

Peri Kızı bu süzleri süleyince tekrar altın tüli kuş olmuş ve uçmuş. Ufak avci tüfegini omuzuna atmış, çüpegini almış ve eve celmiş. Başından ceçenleri anasına anlatmış:

-Ana, ava bi da(ha) citmeyeceğim. Peri kızı bize yardım edecek. Biz evde oturacağız. Her şey ünümüze celecek, demiş.

Akşam olmuş, içisi açolmuşlar. Anası çocuğuna demiş:

-Yecek hiç bi şeyımız yok. Ufacık bi kuş cetirmiş olsaydın şimdi yerdik.

Ufak avci cölmiş:

-Ana Peri Kızı bize yardım edecek. Şimdi kapiya yemekler, tatlılar celecek.

Cece yarisına kadar beklemişler, bi şey colmamış. Aç yatmışlar.

Yarındasi cün sabale erçen çocuk tüfegini almış cene o dere çenarına citmiş. Biraz sora altın kuş agaca konmuş. Çocuk kuşa ateş açmış. Altın kuş Peri Kızı şeklini almış. Çocuga yaklaşmış. Çocuk Peri Kızın elini üpmiş.

-Peri ablacığım, akşam aç kaldık, senin yardımını bekledik. Ama sen bize hiçbir yardımda bulunmadın.

Peri Kız cülerçe demiş:

-Sen benim süzlerimi yanlış anlamışsın. Ben süledım çi bütün zorluklarda yardım edecem. Ama sen ilç peşin bütün kuvetinle çalışacaksın. Burdaçi bütün zorluklarını çekmekte yardım edecektim. Ama sen hiç çalışmadan, çüşede sen otururçen istemedim yardım edem. Bu

bük bi hata olurdi. Çalışmayani çimse sevmez.

O cünden sora, çocuk çeyfle çalışmaya başlamış. Kısa bi zaman için çok zencin olmuş (Orlat, Ç.D., No:41/1984, s.121-122).

3.3.1.4.2.2. Gerçekçi Masallar

Asıl masallar olarak değerlendirilen gerçekçi masalların olağanüstü masallardan çok farkı olmamakla birlikte kendine özgü nitelikleri bulunmaktadır. Gerçekçi masalda da olağanüstü masalda da kişiler olumlu bir kişilik özelliklerine sahip olabileceği gibi olumsuz kişilik özellikleri de gösterebilirler (Boratav, 2022:92). Olağanüstü masallardan farklı olarak gerçekçi masalarda mücadele edilen güç doğa üstü güçlere sahip olmayan kişilerdir. Kahramanın mücadele ettiği güç kendisinden farklı olmamakla birlikte kahramanı bu güçten ayıran tercihleridir. Olgular karşısında takındığı tavır, sergilediği duruştur. Çevren’de tespit edilen 28 masal gerçekçi masal olarak değerlendirilmiştir. Bu masallar Kosova’da Prizren, Priştine, Mitroviça, Mamuşa, Gilan ve Viçitırın’da; Kuzey Makedonya’da ise Ohri’de derlenerek kayıt altına alınmıştır. 10 masal Priştine’de, 6 masal Prizren’de, 2 masal Mitroviça’da, 1 masal Viçitırın’da, 3 masal Mamuşa’da, 2 masal Ohri’de, 4 masalda Gilan’ın Dobruçan bölgesinde derlenmiştir. *On İçi Kardaş* (Priştine) adlı masal, on iki evladı olan babanın bir gün karısına bir kızım olursa bu on iki kardeşi öldürürüm demesi ve on iki tabut yaptırmasıyla başlar. Bu duruma üzülen anne ağlarken en ufak çocuğu tarafından görülür ve üzüntüsünün nedenini paylaşacak zemin masalda oluşmuş olur. En ufak kardeş bir çözüm sunar. Bu çözümde on iki kardeşin evden ayrılması ve ıssız bir yerde yaşamını idame ettirmesidir. Anne bu çözümü kabul eder ve beklenen durum gerçekleşirse yani kız evladı olursa evin bacasına kırmızı bayrak koyacağını söyler. Geçen zamanın ardından kırmızı bayrak bacaya konulur, bu sayede on iki kardeş doğan kız kardeşleri için haberdar edilmiş olur. Büyüyen kızın kardeşleriyle karşılaşması için masalda zemin hazırlanır ve aradan geçen zamandan sonra büyüyen kız annesi tarafından çamaşır yıkamaya gönderilir. Kız çamaşırlar içinde on iki gömlek bulur bu gömleklerin kime ait olduğunu sorgular. Anne durumu anlatır kız, kardeşlerinin yanına gider (Yusuf, Ç.D., No:2/1974, s.102). *Kralın Kızı* (Priştine) adlı masalda ise olay kızın büyüüp güzelleşmesi ve kralın, kıza talip olan gençlere şart koştuğu üç durumun yerine getirilmesidir. Şartları yerine getiren kızla evlenme hakkına sahip olacaktır. Masalın asıl karakteri toplumdan ayırıcı sivri yönüyle ortaya çıkar ve kendine iki seçenek tanır. Bu seçenekler ya istekleri yerine getirmek ya da ölmektir. Kralın evine ulaşmak üzere yola çıkar. Yolda çeşitli canlılarla karşılaşır. Bu canlılar üç balık, karıncalar ve üç serçedir. Sırasıyla

bu canlılara yardım eder ve kralın evine ulaşır. Kralın üç isteği gerçekleştirme sırasında ise kahramanın yaptığı yardımlardaki unsurlar sırasıyla kahramana çıktığı yolda zaferi getirecek üç yardıma dönüşür (Yusuf, Ç.D., No:2/1974, s.103). *Üç Kız* (Priştine) isimli masalda da fakir adamın üç kızı ve bu kızların istekleri üzerinden en küçük çocuğun diğer iki kardeşten farklı bir şey istemesi ve bu konuşma gerçekleşirken yoldan geçen bir adamın bu duruma şahit olması anlatılır. Masalda sivrilen küçük kardeşin isteği yoldan geçerken konuşmaya şahit olan bu adam sayesinde gerçekleştirilir (Yusuf, Ç.D., No:2/1974, s.107). *İç Kız* (Priştine) adlı masalda zengin ve fakir olan iki ailenin iki güzel kızının davranışları yönüyle ayrılması üzerinde durulur. Kendini beğenmişliğin kötü sonuçlar doğuracağı anlatılırken masalın kahramanları gündelik hayatta karşılaşılan ve toplumun içinden olan birey özellikleri göstermektedir (Yusuf, Ç.D., No:2/1974, s.108). *Babaylen Oğol* (Prizren) adlı masalda evladını tek başına yetiştiren babanın tembelliği yüzünden evladına “insan olduğunu görmeyeceğim” demesi üzerine çocuğun kızması ve babasının yanından ayrılarak farklı ilimler öğrenmesi anlatılır. Aradan geçen zamanda yüksek makam sahibi olan çocuk babasının ayağına getirilmesini ister. Baba ve çocuğun buluşmasında çocuk babasına ders verme girişiminde bulunsada babası tarafından ders verilen konumuna düşer (Yusuf, Ç.D., No:3/1974, s.109-110). *Padişahın Kızı ve Hüsni Yusuf* (Mitroviça) adını taşıyan masal padişahın kızının konaktan sokağa bakarken iki çafkanın (karganın) karlar üstünde birbiriyle kapışmasını görerek başlar. Bu kapışmada çafkanın birinin tüyü düşerken diğerinden ise kan damlamaktadır. Yoldan geçen iki yolcunun bu görüntü karşısında çafkaları Hüsni Yusuf’un güzelliğine benzetmesi sonucu durumu izlemekte olan kız yemeden içmeden kesilir. Padişah bu duruma üzüldürken konağa gelen bir kocakarı kızın derdini anlamaya talip olur. Masala sorunu çözmek için dahi olan bu kadın bir tavuk ister ve kırk gün boyunca bu tavuğun oldukça az şekilde beslenmesini kırk gün sonunda ise kendisine haber verilmesini talep eder. 40 günün sonunda kadın, konağa çağrılır, tavuk kesilir ve pişirilerek kıza götürülür. Masalda zayıf tavukla kız arasında benzer ilişki kurularak kızın derdi gün yüzüne çıkarılır. Durumu öğrenen padişah, bir başka yerin padişahı olan Hüsni Yusuf’a gelmesi için haber gönderse de Hüsni Yusuf gelmez. Bunun üzerine bir çözüm bulan padişah bir sandık yaptırır. Sandığın içine bir senelik yiyecek ve kız konularak sandık denize atılır. Bir sene sonunda sandık, Hüsni Yusuf’un halasının mutfağının olduğu kıyıya gelir burada fark edilerek halanın mutfağına getirilip bir köşeye konulur. Sandığın içindeki yiyeceğin bitmesi sonucu çevrede kimse yokken kız sandıktan çıkar, yiyecek ihtiyacını giderip tekrar sandığa girer. Bir müddet sonra kız, bir hizmetçi tarafından fark edilir ve Hüsni Yusuf’un halasına haber verilir. Hala, kızla konuşur ve böylece mevcut durum ortaya çıkarılır. Hüsni Yusuf’un halası kıza yardım etme görevini üstlenir. Masalın başında padişahın Hüsni Yusuf’u çağırması

üzerine hüsni Yusuf tarafından söylenen “saman cibi sari olsan, igne kulagından ceçsen celenlerden celen dilim” cümlesi masalın sonunda kız tarafından Hüsni Yusuf’a söylenen “saman cibi sari olsan, igne kulagından ceçsen yaklaşanlardan yaklaşan dilim” cümlesiyle tekrarlanır. Masalın sonunda padişahın kızı ve Hüsni Yusuf evlenir (Yusuf, Ç.D., No:4/1974, s.126-128). *Bi Adamın Kısmeti* (Mitroviça) adlı masalda ise fukara bir aileye ansızın gelen bir adamın, misafir olarak kaldığı bu evde bir rüya görmesi sonucu evde olan bebeğe zarar vermesi, yıllar sonra ise zarar verdiği bu bebekle evlenmesi anlatılır. Adam rüyasında bu evde doğan çocuğun kısmeti olacağını görmüş ve bu nedenle bebeğe zarar vererek kaçmış olsa da masal kismetten kaçılmayacağı dersi üzerine kuruludur (Yusuf, Ç.D., No:4/1974, s.131). *Maciya Üzigi* (Doburçan-Gilan) adlı masal ise fakir bir adamın rüyasında duyduğu sözlerle başlar. Rüya da bir dağ tarif edilip oradaki en büyük ağacın kesilmesi söylenmiştir. Adamın nafakası buradadır. Rüyası doğrultusunda hareket eden adam ağacı bulur ve kesmeye başladığında ağacın doruğunda yuva görür. Yuviden iki yumurta düşer. Kırılan iki yumurtadan birinden çafka (karga) diğerinden yüzük çıkar. Çafka birden büyür ve uçmadan önce adama kendisini ağacın maciyasından kurtardığını ve yüzüğün istek yüzüğü olduğunu söyler. Yüzüğün yalnızca bir isteği yerine getirmek için kullanılabileceğini bu yüzden adamın iyi düşünmesi gerektiğini belirtir. Fakir adam, eve dönüş yolunda bir kuyumcuya yüzüğü göstererek başından geçenleri anlatır. Yüzüğün meziyetini öğrenen kuyumcu, yüzüğü adamdan almak için bir plan yapar ve bu plan sonucunda sahte yüzükle asıl yüzüğü yer değiştirerek istek yüzüğünü ele geçirir. Ele geçirdiği yüzüğü alarak odasına gider ve odanın altınla dolmasını ister. Oda altınla dolmaya başlar ve kuyumcu odadan çıkamadığı için ölür. Köylü ise yüzüğün değiştirildiğinden habersiz evine gider. Karısına durumu anlatır. Karısı önce toprak sonra inek istemeyi teklif eder. Adam ise bunları çalışarak elde edebileceklerini yüzüğü kötü gün için saklamaları gerektiğini ifade eder. Masalın sonunda adam yüzüğe hiç gerek duymadan çok çalışarak zenginleşmiş biri olarak ölür. Çocukları ise adamı yüzüğüyle gömerler (Dindar, Ç.D., No:11, s.160-161). *Ülen Adam* (Doburçan-Gilan) adlı masalda ise kahraman akıllı, ilim sahibi, çevresi tarafından dinlenen taraflarıyla ön plana çıkmaktadır. Gezip dolaştığı her yerden öğrendiği ilmi köyüne getiren bu adam bir gün meclis tarafından çağrılır. Meclis, adamın konuşmasını beklemektedir. Masalın kahramanı ihtiyarladığını düşünerek kendi ölümünden konuşmaya karar verir. Kendi ölümünün nasıl olacağını meclistekilere sorsa da cevapsız kalır ve bunun üzerine evine dönen adam ertesi gün Cebrail’in yanına giderek onu ölümünün nasıl olacağını sormaya karar verir. Cebrail, ölümünün yağmurdan olacağını söyler, adam bu şekilde ölmek istemez. Ertesi gün Cebrail, bayırda öleceğini söyler adam bu şekilde de ölmek istememektedir. Ölüm seçeneği daha sonra yılan olarak dinleyicinin karşısına çıkar. Yılan seçeneği de reddedilince bu sefer

ağaçtan ölüm seçeneği belirir. Masalın kahramanı ölmekten korkar ve evinden uzun süre dışarı çıkmaz, kimseyle konuşmaz. Masalın sonunda evde sıkılan kahraman dışarı çıkar ve masalda sunulan seçeneklerin hepsi bir araya gelerek adamın ölümüne sebep olur. Masalda ön plana çıkarılmak istenen ölümden kaçılıamayacağı düşüncesidir (Dindar, Ç.D., No:11, s.163-164). *Sakalli Dede* (Doburçan-Gilan) adlı masal ise zengin ve fakir olan iki komşunun başından geçen aynı olayda gösterdiği farklı tepkilerin anlatıldığı masaldır. Karlı bir kış günü uzaktan gelen bir ihtiyarın zengin komşu tarafından kabul edilip misafir edilmemesi sonucu fakir hanenin kapısına gelen ihtiyarın hane halkı tarafından ağırlanması sonucu değişen denge üzerinde durulur. Zengin komşu davranışı sonucu zaman içinde fakir bir hale gelirken fakir olan komşu ise iyiliğinin karşılığı olarak masalın sonunda zengin bir konuma ulaşır. Yapılan eylemin öneminin anlatıldığı masalda vurgulanan iyiliğin mutlaka karşılığının bulunduğu (Dindar, Ç.D., No:11, s.165-167). *Fukara Karının Çocuğu* (Mamuşa) adlı masal ise fakir bir kadının çocuğunun başından geçenlerin anlatıldığı masaldır. Evlenme yaşına gelen çocuğu için düğün yapamayacak durumda olan ve yalnız bir ineğe sahip olan anne üzüldürken çocuğun durumu anlaması ve annesine şart koşmasıyla başlayan masal ineği satmak için yola çıkan çocuğun yolda rastladığı komutanlar tarafından haksızlığa uğrayarak elinden ineğinin zorla alınmasıyla devam eder. Çocuk ineğini kurtarmaya çalışırken elinde sadece ineğin kuyruğu kalır. Elindeki kuyrukla eve dönen çocuk bir plan yapar ve kız kılığına girerek aynı yola tekrar çıkar ve komutanları kandırmayı başarır. Dokuz kardeş olan komutanlar kız sandıkları çocuğu eve götürürler ve en büyük kardeşle evlendirmeye karar verirler. En büyük kardeşi ineğin kuyruğuyla döven çocuk oradan uzaklaşır. Kardeşler, büyük kardeşi doktora götürürken doktor diye kendini tanıtan birine rastlarlar. Doktor kılığına giren ineğin sahibi, masalın kahramanıdır. Masalın sonunda büyük kardeş ölür (Morina, Ç.D., No:17, s.202-204). *Üç Kardeş* (Mamuşa) adlı masal ise çocuk sahibi olamayan karı ve kocanın çocuk sahibi olmak için bir hocaya dua yazdırmaları sonucu ilk çocuğunun dünyaya gelmesi ve kısa bir zaman sonra da peş peşe diğer iki çocuğunun dünyaya gelmesiyle başlar. Aradan geçen zamandan sonra en büyük çocuk evlendirilmeye karar verilir. Düğünün yapıldığı akşam en büyük çocuk ölür. Masaldaki babanın görevi üzülen anneyi teskin etmek ve anlatıyı sakın bir seyirde tutmaktır. Aradan geçen zamandan sonra ikinci çocukta hastalanarak ölür. Baba, masalda tekrar belirgin hale gelerek anneyi sakinleştirir. Hayatta kalan en küçük çocuk için kaygıya kapılan anne üçüncü çocuğunu da bir hastalık sonucu kaybetmesiyle kendini kaybederek ağlar. Yalnız kalan karı koca hayatlarını devam ettirmeye çalışırken bir gün adam tuzlu bir yemek ister. Yemeği yedikten sonra dışarı çıkarlar ve kadın susar. Adam büyük oğlunu çağırmasını onun su getireceğini söyler. Anne çağırır, büyük çocuk su getirir ve ortadan kaybolur. Biraz zaman sonra kadın yine

susar. Kocası bu kez ikinci çocuğunu çağırmasını söyler. İkinci çocukta su getirir ama bu suyu dökerek getirir ve daha sonra ortadan kaybolur. Üçüncü çocuk çağrıldığında ise gelen bardağın yarısı boştur. Masalda anne ilk çocuğunu kaybettiğinde kocasının teskin ediciliğiyle ağlamamış, ikinci çocuğunda ağlasa da kendini kaybetmemiş, üçüncü çocuğunda ise kendini kaybederek ağlamıştır. Masalın sonunda getirilen bardaktaki suyun her çocukta biraz daha azalması annenin kayıplardan sonraki tavrına bağlanır (Morina, Ç.D., No:17, s.204-205). *Peri Kızı* (Mamuşa) adlı masal ise köyün birinde yaşayan güzel bir kızla dul bir kadının çocuğunun anlatıldığı masaldır. Kız öylesine güzeldir ki bir parmağını görmek için bir torba altın vermek gerekir. Masalın kahramanı dul karının çocuğu, bu kızın parmağını dahi olsa görmek için bir yolculuğa çıkar. Yolda koca adam şeklinde nitelendirilen bir kişiyle karşılaşır ve durumu ona anlatır. Koca adam, çocuğa kendisiyle gelmesini teklif eder ve kendisiyle gelmesi takdirinde parmağını görmek üzere yola çıktığı o kızla evlendireceğini söyler. Çocuk bu söze inanmasa da koca adamla yolculuğuna devam eder. Kızın köyüne varılır, evi bulunur ve çocuk koca adam ne derse yaparak bu kızla evlenir. Çocuğun dul annesi ise koca adamla evlenir (Morina, Ç.D., No:17, s.205-206). *Allah Cezası* (Ohri) adlı masal ise kısa bir anlatı olmakla birlikte yer adı bildirmektedir. Anlatı, Arnavutluk'un Draç kasabasında gerçekleşir. Müftü'nün evinde toplanan hocaların Allah'ın cehennemde insanları yakmasından konuşması üzerine müftü bu durumdan sıkılarak fırıncıyı çağırır ve ona para karşılığı insan yakma teklifinde bulunur. Fırıncı Hüseyin, teklifi kabul etmez. Müftü bu durumu örnek göstererek Allah'ında insanları yakmayacağını söyler. Anlatıda verilmek istenen ders Allah'ın insanı cezalandırmayacağı düşüncesidir (Bayram, Ç.D., No:20, s.107). Bu anlatı masal olarak değerlendirilip kayıt altına alınsa da masal özelliklerini taşımadığı görülmektedir. Olayda verilmek istenen bir ders olduğundan ve kahramanlar gerçek kişileri temsil ettiğinden bu başlık altında değerlendirilmiştir. *Gurbetçi* (Ohri) adlı masalda Amerika'ya giden birinin para kazandıktan sonra geri evine döner. Paralarını kasabada doğruluğuyla tanınan bir hocaya emanet eder. Aradan zaman geçtikten sonra ev yaptırmak için hocanın yanına giderek paralarını ister. Hoca ise adamın kendisine para vermediğini iddia eder. Adam şaşırır ve sinirlenerek oradan ayrılır. Düşünürken yanına bir kadın yaklaşır ve adama sıkıntısını sorar. Adam durumu anlatır kadın kendisine yardımcı olacağını yarın anlaştıkları saatte hocanın yanına gelmesini söyler. Adam, kadının yardımıyla hocadan parasını alır. Masalın sonunda verilmek istenen ders kötülük yapanın kendi kötülüğüyle kalacağıdır (Bayram, Ç.D., No:20, s.108-109). *Altınlar* (Dobruçan) isimli masal yalnız yaşayan bir kadının yaptığı işi cuma gecesi de ocağın içine koyup yatması ve ertesi gün ocağı temizlemek için açtığında altınlarla karşılaşması ve durumu komşularına anlattığında komşuların anlaşılarak kadının yaptığı gibi cuma gecesi, gece yarısına kadar yalnız

kadının yaptıklarını yapmasını anlatır. Yalnız kadın elindeki işi farkında olmadan Cuma gece yarısına kadar yapmış cuma gecesi olduğunu anlayınca ise bu davranışı bırakmıştır. Komşu kadınlar ise bilinçli olarak altın elde etmek için yalnız kadın gibi davransalar da altın yerine şeytanla karşılaşmışlardır. Şeytan tarafından kadınların gözleri yakılmış masal yasağın çiğnenmesi sonucu cezanın devreye girmesiyle bitmiştir (Dindar, Ç.D., No:32/1981, s.126). Cuma kutsal kabul edilen bir gündür. Adı verilen masalda cuma günü üzerinden yasağın çiğnenmesinin doğuracağı sonuçlar ön plana çıkarılmıştır. *Şapatan Amica* (Vıçıtırın) adlı masal ise iki çocuğu olan Şapatan Amcanın çocuklarının işe gitmesiyle birlikte evde yalnız kalması ve komşu kızlarının gelip ondan bal istemesiyle başlar. Komşu kızları kötü niyetlidir. Şapatan Amca onlara bal verirken kızlar tarafından kötülüğe uğrayarak evindeki tuz, yağ, şeker ve bal çalınır. Olay daha sonra bir kez daha tekrar eder ve bu sefer aynı kızlar evin içindeki her şeyi çalarlar. Masalın sonu Şapatan Amcanın evlatları tarafından yalnız bırakılmamasıyla sonlanırken verilmek istenen ders hatalı kişiye tekrarlanan güvenin daha büyük kötülöklere neden olacağıdır (Orlat, Ç.D., No:41/1984, s.124-125). *Ayşe'ye Rumuz Süz Sükmemiş* (Prizren) adlı masal ise Ayşe'ye görücü gelen iki kardeşin Ayşe'nin burnunu beğenmeyip ocak sözü üzerinden sembolle burnun yan oluşuna gönderme yapılırken Ayşe'nin bu sözün altında kalmayıp gereken cevabı vermesini anlatır (Şaliyan, Ç.D., No:53/1986, s.145-147). Rumuz, Türkçe Sözlük'te "gizli anlamları olan işaretler ve sözler" şeklinde tanımlanmaktadır (1998:1870). *Fitnecilikten* (Prizren) adlı masal kadınların toplanıp oturduğu bir vakitte ortamdaki birinin oradaki kadınların fallarına bakmasını anlatır. Ortamda bulunan genç kızın falına bakan kadın, kız kocasını ne kadar seviyorsa kocasının onu o kadar sevmediğini söyler ve masalın olay kısmı başlar. Kadın genç geline ne yapması gerektiğini anlatır. Bu durum köyden aynı gün birkaç cenazenin çıkmasına neden olurken masalda verilen ders her söylenilene inanılmaması gerektiğidir (Şaliyan, Ç.D., No:53/1986, s.147-149). Listede masal 56-57-58-59-60 olarak verilen masallar ise adsız masallar olmakla birlikte Priştine'de derlenerek kayıt altına alınmışlardır. Masal 56, öksüz kalan bir kız çocuğunun bir evde hizmetçilik yaparken ev halkı tarafından zulme uğradığı için kaçışını ve gittiği ormanda kendisine benzeyen birinin karşısına çıkması sonucu onunla ömür boyu yaşadığını anlatır (Hafız, Ç.D., No:28, s.128). Masal 57, anne, baba ve çocuktan oluşan ve sade bir hayat süren ailenin babasının kurt tarafından yenilmesi sonucu anne ve çocuğun yalnız kalmasıyla başlar. Anne, çocuğunun eline poğaçaya verir ve çocuğunu evde bırakarak kocasını aramaya gider. Anne de kurt tarafından yenilir. Çocuk, anne ve babasını aramaya gittiğinde kurtla karşılaşır. Kurt, çocuğu da yiyecekken bir avcı tarafından vurularak öldürölür. Kurdun yüreği kesilerek anne ve baba oradan çıkarılır ve bir araya gelen aile mutlu bir şekilde hayatlarına devam ederler

(Hafız, Ç.D., No:28, s.129). Masal 58, üvey annenin çocukları evden atmasıyla başlar. Babaları tarafından kandırılarak ormanda bırakılan çocuklar bir şekilde eve dönerler. Adam eve döndüğünde karısı yanık ekmeği önüne koyar. Adam ekmeği yemezken kadın, üvey çocuklarını düşünür ve merhamete gelerek üvey çocukları olsa yiyeceklerini söyler. O sırada kapının arkasında konuşmayı duyan çocuklar içeri girerler. Üvey anne bir daha çocuklara eziyet etmez (Hafız, Ç.D., No:28, s.129-130). Masal 59, ihtiyar bir adamın ölmeden önce çocuğuna bıraktığı vasiyeti ve çocuğun bu vasiyeti yerine getirirken başına gelenlerin anlatıldığı masaldır (Hafız, Ç.D., No:28, s.130-131). Masal 60, üç kardeşin üç dalı olan bir elma ağacını korurken yaşlı bir adamın masala dahil olmasıyla büyük kardeşin yaşlı adama kendi dalından istediği kadar elma alabileceğini ama kardeşlerinin dallarından elma alamayacağını söylemesi sonucu yaşlı adamın daldan bir elma alarak büyük kardeşe isteğini sormasıyla devam eder. Büyük kardeş bir dükkân ister. İkinci kardeşte de olay tekrarlanır oda tüccar olmak ister. Üçüncü ve en küçük kardeş ise hayırlı bir nasip ister. Masal üçüncü kardeşin isteği üzerine kuruludur. Yaşlı adamın, küçük kardeşe müftünün kızını aramasını söylemesi ve küçük kardeşin yola çıkması ve bu yolda başına gelenler anlatılır. Küçük kardeş müftünün kızıyla evlenir ama müftü tarafından düşman kabul edilir. Yaşlı adam masalda yeniden ve son kez belirir ve misafir olduğu küçük kardeş ve karısından bir istekte bulunur. Müftünün kızı misafirin gönlü hoş edilmelidir diyerek isteği kabul eder. Masalın sonunda müftü ölürken küçük kardeş ve müftünün kızı zengin olur (Hafız, Ç.D., No:28, s.131-132). *Kurbaga Celin* (Prizren) adlı masal bir babanın üç çocuğunun eline ok verip attıkları ok nereye düşerse nasiplerinin orada olduğu ve nasipleri ne olursa olsun şikâyet etmemelerinin öğütlenmesiyle başlar. En büyük ve ortanca kardeş okun düştüğü kapılara gider ve o hanelerin kızlarıyla evlenirler. En küçük kardeşin oku bataklığa düşer. Küçük kardeş bataklığın kenarında kurbağa görür ve kendi ikbalinin bu olduğunu düşünerek ve kurbağayı evine getirir. Masalda asıl olayın başladığı kısım eve gelen kurbağanın evde kimse yokken insana dönüşüp evin tüm işlerini yerine getirmesidir. Günler geçerken küçük kardeş evde ne olup bittiğini, evin işlerini kimin yaptığını anlamak için bir plan kürar ve bu planın sonunda kurbağanın dünya güzeli bir kız olduğunu görür. Bir gün devlet bir davet düzenler kurbağa gelinde bu davete katılır ve oradakiler kurbağanın aslında çok güzel bir kız olduğunu anlarlar. Geline göz koyan devlet, ertesi gün çocuğu çağırarak üç istek söyleyerek bu istekler yerine getirilmezse asılacağını söylerler. Bu üç isteğin yerine getirilmesi için kurbağa gelin eşine yardım eder. Bu yardımlardan birinde kendisini aldığı bataklığa gidip orada bir taşla kayaya vurmaktır. Devletin ikinci isteğinde çocuk, eşi tarafından yeniden bataklığa gönderilir ve son istekte de çözüm için gidilen yer yine bataklıktır. Üçüncü istek dünyaya gelir gelmez konuşacak bir

çocuktur. Bataklıktan alınan çocuk padişaha götürüldüğünde ilk dediği “taş olasin” cümlesidir. Masalın sonunda devlet taş, çocukta devlet olur. Burada kastedilen devlet hükümetin başındaki kişidir (Hafız, Ç.D., No:25, s.121-122). *Cenç Kral* (Prizren) adlı masal ava gitmeyi seven genç bir kralın bir gün av sırasında yaşlı bir adamla karşılaşması ve adamın ona yönelttiği gençliğinde mi yoksa yaşlılığında mı yaşamak isterdin sorusu üzerine padişahın o an cevap bulamayıp ertesi güne kadar düşünme hakkı istemesiyle başlar. Genç kral o gece rüyasında evinin yandığını görerek korkuyla uyanır ve sabaha kadar uyuyamaz. Günün doğan ilk ışıklarıyla karısını ve çocuklarını alarak evi terk eder. Bir tepeye ulaştıklarında ve ev aşağıda kaldığında evinin yandığını görür ve kurtuldukları için sevinir. Başka bir ülkeye yerleşir ve orada eşi ve çocuklarıyla yaşamaya devam eder. Elindeki parayı tükettiğinde iş istemek için zengin bir adamın yanına gider. Zengin adamın verdiği iş kasabadan uzak bir yaylada koyun otlatmaktır. Karısını ve çocuklarını bırakarak işi kabul eder. Haftada yalnız bir kere ailesini görebilmektedir. Bir gün bulundukları yerdeki padişaha misafir gelir. Padişah misafir için güzel yemek yapacak aşçı arar bulamaz. Son umut genç kralın kulübesine girerler ve kralın eşi güzel yemekler yapınca kadını yanlarına alıp oradan uzaklaşırlar. Bu sırada uğursuz memleketi denen bir yer mevcut olmakla birlikte bu devletin başına geçen üç gün sonra ölmektedir. Bu nedenle kimse padişah olmak istemezken memlekette yaşayan bir kadın rüya görür ve yarın memlekete giren ilk kişinin padişah olması rüyasında söylenir. Ertesi gün olduğunda ülkeye giren genç kraldır. Burada padişah olur ve geçen üç günün sonunda ölmez. Halk bu duruma sevinçlidir. Genç kral kendisine benzeyen iki nöbetçi arar ve çeşitli badirelerden sonra çocuklarına kavuşur. Daha sonra esir olduğu yerden karısını da kurtarır. Aradan geçen zamandan sonra tekrar ava çıkan padişah yaşlı adamla karşılaşır. Yaşlı adam, genç krala gençliğinde sıkıntı çektiği için bulunduğu anda mutlu olduğunu söyler. Masal bir dersle biterken hayatın bir evresinde muhakkak zorluğun olacağı, kaybedilen her şeyin başka bir suretle geri döneceğidir (Hafız, Ç.D., No:24/1979, s.131-133). Gerçekçi masal olarak değerlendirilen son masal ise *Keçi Kız* (Prizren) adlı masaldır. Bu masal çocuğu olmayan bir çiftin Allah’tan çocuk istemeleri üzerine onlara verilen keçidir. Keçi, güzel bir kızı temsil ederken dere kenarında bir çocuk tarafından görülür. Çocuk annesine gidip kızı istemesini söyler. Anne, o ailenin bir kızı olmadığını bir keçisi olduğunu söylese de çocuk ısrarcıdır. Kadın kızı istemeye gider. Kızın ailesi de bir kızları olmadığını keçileri olduğunu söyler. Onlarda keçiye talip olur. Çocuğun annesi bu durumdan rahatsız olsa da keçiye alıp evlerine giderler. Geçen zamanda başkalarının gelinlerini gören kaynana oğluna kızar. Kaynana bir düğüne gittiğinde keçi olan güzel kız derisinden çıkar ve kaynanası peşinden düğün yerine gider. Kaynana gelini olduğunu bilmediği bu kızı görünce o kızın güzelliğine imrenerek gelini böyle olmadığı için üzülür. Masalın

sonunda ise gerçekler ortaya çıkar. Masalda önyargının kötü olduğu ve elde olan her neyse kıymetli ve güzel olduğu vurgulanmaktadır (Hafız, Ç.D., No:24/1979, s.126-128).

Çevren’de tespit edilen ve burada kısaca verilen masalarda görüldüğü gibi gerçekçi masalarda padişah, kral, kralın kızı gibi kişi kadrosu masalı oluştururken, zengin-fakir ilişkisi, iyi-kötü gibi değerler ön plana çıkarılmakta, masalın kahramanları hayatın içinden biri olmakla birlikte olağanüstü güçleri olmayan bireyleri temsil etmektedir. Çevren’de tespit edilen gerçekçi masallar içerisinde bir ders barındırmakta ve çoğunlukla bir öğüt bitmektedir. Örnek teşkil etmesi açısından *Padişanın Kızı* adlı masal orijinal metniyle aşağıda verilecektir.

Masal 7: Padişanın Kızı (Pristine)

Bi var imiş, bi yog imiş. Evel zeman içinde, kalbur saman içinde bi zencin kasabada bi Padişa yaşaymış. Bunun karısından mad abi kızı da varmış. Bi cün karisi ihtiyar oldugi için ülür. Padişa kızıyle yalnız kalır. Bi cün da kızını yanına çağırır ve der: “Col kızım burya, sana bi şeyler soracağım.” Kızı da babasının yanına cidey, süylediklerini dinley, Padişa demiş: “Kızım sen büyüdün, cüzel kız oldun. Bak ben kocaladım, onun için seninle evlenmek steym.”

Kız buni duyar duymaz hastalanır, yataga düşer; hiç çimseye çıkmaz, sobasına çekilir, cün cece ne yapacağını düşünür. Babasi en büyük doktorlari çağırır kızını eyoltursun. Ey ama kızı cünden cüne daha fena olur. Bi cün da kız babasına demiş: “Babacığım, ben gari üleceğim. Ama sen benim bi istegimi yırine cetır.” Babasi kızın bu istegi neymiş sormuş. Kızı da cevap vermiş: “Babacığım, kırk hizmetçi bizim kasabada bütün cemikleri toplasınlar, onlari yaksınlar, ateşin yanında da bir eşçi fener koysunlar. O fener içinden dünya cüzüksün, ama onun içi hiç cüzükmesin. Bu istegimi yerine cetırırsen ben seninle evlenirim, demiş.

Padişa hizmetçilerini toplamış, onlara emretmiş tolasınlar cemikleri. Bir fenerci ustaya kızının aradığı cibi bi eşçi fener yaptırmış. Kız bunlari cürünce çok sevinmiş. Padişa da böyle kızını çok neşeli cürünce, o da çok sevinmiş. Bütün kasabaya ilan etmiş çi o cece evlenecek. Çalgılar toplanmış, masalar kurulmuş, etler pişirilmiş, şaraplar hazırlanmış. Kız hep elmaz taşlarında bi celin olmuş. Haçan cürmişlar böyle cüzel celin, hepisi alt dudaklarını ısırmişlar. Kız da yanına en isla hizmetçisini çağırmış ve demiş: “Haçan yanar ateş, ben o ateşi atlarçe sen bağırırsın: “Yandi hanım, yandi hanım!” Hizmetçisi da “Dane” demiş. Kız da ona bikaç altın vermiş.

Padişa da ciyınmış, çıkmış. O cemiklerden büyük bi ateş yakmışlar; onun yanına da feneri koymışlar. Kız da ateşi atlarçe, hizmetçisi bağırmiş: “Yandı hanım, yandi hanım!” Bütün halk şaşırmiş nasıl kız yanar. Ama kız o fenerin içine cirmiş. Bu feneri bi çuval çepek için satsınlar, hem satarçe “Alan da pişman, satan da pışman” desınlar, emanet etmiş. Kızının üldüğünü cürünce padişa bi hizmetçisine feneri satsın vermiş. Hizmetçi pazara çıkmış hem

bağırmiş: “Satan da pişman, alan da pişman.” O kasabadan ceçen bi beg çocuğı buni duymış. “Ben feneri alacağım” demiş. Fener için bi çuval çepek vermiş. Eve colmış, anasına demiş: “Bu feneri benim sobamda koy.” Anasi da çocuğunu dinlemiş, feneri onun sobasına koymış. Çocuk her cece eve cec coliymiş. Anasına demiş: “Sen banım akşamlığımi kayrolamın yanına koyarsın.” Anasi da dedığı cibi yapaymış. Her cece kız fenerden çıkaymış, çocuğun yemegini yeymiş, cene fenerin içine cırıymış. Çocuk yemeksiz kalince anasına bağırıymış. Anasi da yemegi koyduguni süleymiş.

Bi cece çocuk parmagını çesmiş. O cece uyuyamamış. Çendi çendine demiş: “Bu cece uyuyamaym; belçi cürürüm çim yemegimi yey.” Kız her cece cibi o cece da fenerden çıkay. Çocuk buni cürüy, kızın elini tutay ve soray: “İns mısın cins mısın?” kız cevap veriy: “Ne insım ne cinsım, ben alahın bir kuliyım.” Çocuk fenerden oni çıkarıy. Ne cürsün, celınlık rubalarle çok cüzel bir kız. Şaşıriy hem soray: “Niçin buyle ciyınmısın, nişanlından mi kaçtın?” Kız bütün başından ceçeni anlatıy. Çocuk anasına hiçbi şe sülemey veç dey: “Sen her cece banım yatağım yanına yemek cütür.” Çok vakıt ceçey, çocuğı aşçere çağırıylar. Çocuk çok sıkılıy; düşüniy kızı nasıl bragacak yalnız. Anasına dey: “Anacığım, dane çi ben orda diylım, sobama yemek cütürürsün.” Anasi çocuğunun istegini her zamançi cibi yerine cetiriy. Çocuk ayrılacağı cece kıza bi yüzük veriy ve dey: “Bu yüzük sana benden bi nişandır.” Anasına da emanet edey: “Feneri çimseye verme. Ecer çimseye verırsen ben verem olurum.”

Sora çocuk aşçere cidey. Bikaç cün ceçey, halasında düğün oliy. Kızı kınaya sokmak için anasından bi fener araylar. Anasi da düşüniy: “Banım çocuğun nerde bilecek çı ben feneri vermişim.” Vutay veriy feneri. Feneri bi sobaya koyarlar. Kız o cece yavaşle ordan çıkay ve kaçay. Ceceyle üyle kapıdan kapiya cidey, çimse buni evine almay. En sonunda bi koca karının evine coliy. Bu koca kari çok fukara imiş. Evde yalnız otırıymış. Padişanın kızı kapiy kakalay. Koca kari çıkay hem soray: “Çim o?” kız dey: “Ben, ben sokakta kalmış bi kızyım. Hiç çimsem yok, beni içeri alır mısın?” Koca kari kapiyi açar ve der: “Col kızım, herde ben, orda sen.” Kız içeri cırır. Haçan cürür, bu koca kari çül fukarasi imiş.

Birkaç cün sora duyulur çi begin çocuğı verem hastası olmuş, aşçerden dünmiş. Çocuk gari ülecekmiş. Anasından stemiş bütün kasaba evlerinden birer çorba yapsınlar, çocuğa cetırsınlar. Hizmetçisi evdev eve cideymiş, çocuğun stedığı çorbay araymış. En sonunda bu koca karının evine da colmışlar. Koca kari demiş: “Ben çok fukarayım, begin çocuğı banım çorbami yemez.” Kız içerden atılmış, demiş: “Yok canım niçin üyle deysın, biz fukara isek da belçi bizim çorbamız ona lezetlı colur.”

Hizmetçi çıkmış citmiş. Bu kız bi çorba yapmış. İçine çocuğun verdiği yüzüğü koymış. Çorbayı koca kari cütürmüş. Çocuk hep çorbaların içinden buni en çok beğenmiş. Bi içi kaşık

almış, ne cürsün, et yerine bunun içinden bi ses çıkmış. Da bi çeret kaşığı cütürmüş, ne cürsün, çorbanın içinden yüzük çıkmış. Çocuk o tasi almış hem hizmetçilerine sormuş: “Bu çorbay çimden aldınız?” Hizmeçiler demişlarçı buni bi koca kari cetirmiş. Berden onun evine citmişlar. Koca kariy ve kızı bulmuşlar, begin çocugunun ününe cetirmişlar. Çocuk kızı cürünce berden ey olmuş. Anasına heppisini anlatmış. Kızle evlenmiş. Kırk cün kırk cece düngün olmuş. Koca kariy da begin çocugi evine almış. Ümürlerinin sonuna dek çok isla yaşamışlar.

Masala çümür, bize ümür (Yusuf, Ç.D., No:2/1974, s.103-105).

3.3.1.4.3. Şakalar ve Fıkralar

Boratav, bu grup altında değerlendirilen masalların güldürücü özellik taşıdığını, hayvan masalları gibi kısa olmakla birlikte onlardan daha yoğun bir anlatıma sahip olduklarını vurgular (2022:95). Çevren’de kayıt altına alınan masallardan 4 tanesi bu grup altında değerlendirilecektir. Bu masallar Kuzey Makedonya’da bulunan Gilan’ın Doburçan bölgesi ve Ohri; Kosova’da ise Priştine’de derlenen masallardan oluşmaktadır. Bu dört masal orijinal metinleriyle aşağıda verilecektir.

Masal 24: Üç Kardaş (Doburçan-Gilan)

Ne varımiş, ne yokımiş. Uzak bir yerde üç kardaş yaşaymışlar. Bu üç kardaştan ufacık kardaş en dogri imiş. Bunlar bir cün av avlamaga çıkarlar. Ama hiçbir şey avlayamazlar, boş evlerine düneler. Evde ne yaspınlar. Aç oturulmaz, demiş ufacık kardaş. Çikalım yarin ava. Ben bir yer bilırım oraya cidersık. Hemda boş dünmesık. Olur demişlar kardaşlari. Ne vakit cün olmuş barabar citmişlar. Ne baksınlar içi büyük kardaş, o yerde hiçbirşe yokımiş. Onlar dünelim demişlar. Ufacık kardaş yok demiş, dünmeyeceksık. Eme burda cürimisınız o büyük agaci? Şimdi oni çeselim, sora arabayle odunlari yolarsık satarsık.

Bakaylar kardaşlari o agaca. Çok kalın imiş. Bu dey onlara; siz bana yalnız yardım edin, taşıyaym. Sora ben satarım odunlari. Neise, üç kardaş beraber eve celırlar. Peşin ufacık kardaş başlayacak çesin oduni. Bu içi kardaş ise etraftan yalnız bakaylar. Bi vakit bu yorolur. Onlarda kalkarlar yardım etsınlar. O yok der ben başladım ben bitirecem, siz veç odunlari ne vakit parçalarım, arabaya atarsınız. Bunlar da oturmuşlar. O çesey da çesey. Ne yapsın façir bir kızay ali hızlı vuri baltaylen agaca. Çabuk buli ortasını. Baltasi da içeri ciri. Veri zor çıkarsın çıkaramay. Kalkaylar kardaşlari yardım etsınlar. Bağırılar buna; sen abdalsın, nasıl bu kadar büyük agaci çesersın?

Bu baltanın çüşesinde bir altın cüri. Onlar buna bağırılar. O bunlara bakmay; üteye bakay. Üçbilesi bir defadan zor verilar hem baltay çıkarılar. Altınlar agacın ortasından başlar

aksın yere. Ufacik kardaş der, ben şimdi deym cidesınız alasınız arabay hem çuvalları. Yükledeğim arabaya hem birden eve taşıyalım bunlari. Onlardan en büyük kardaş der; yok, cidelim eve, calırsık ceceylen alırsık altınlari se olmaz, biçim raslarsık hanci candarmaya da sora ne olur hallımız?

Bişe olmaz demiş ufacik kardaş.

Siz cidın cetırın, ben sizi burada beklerim. Onlar da eve ciderlar ama birden istemezlar bi defa calsınlar. Ama cene derlar, o yorgundur uyumasın sora çalarlar altınlari. Neyse koşarlar hayvanlarla calırlar. Ne yapsınlar bunun yanına yaklaşmışlar. Çuhali bana verin demiş ufak kardaş. Siz toplani odun parçalarını obir çuvallara koyni. Neyse üle yapmışlar. Yükledirilir çuvallari arabaya, heme başlarla eve calsınlar. Calırçen yolda bir adama raslarlar. O da sorar;

-Çuvallarda ne var?

Kardaşlari içisi derlar, bizim çuvalımız bu altançisidir.

Adam cene sorar ne var?

Büyük kardaşlar odun var, derlar.

Bu ufagi yok, yok benim çuvalımda altın var demiş.

Ne ise o adam yoluna devam edir. Bunlardan ne vakit biraz uzaklaşır, kardaşlari buna başlarlar bağırırlar. Yahu nasıl sen diveresin ona çi altın var. Bilimisin çiksa hanci candarma ne yapar bize. Mafedir, mafedir hepimizi.

Yolda yürücez cürilar uzakta içi insan, onlara dogri calırçe... Bunlar deylar bu ufacik kardaşına diverma ne var çuvalda. O da yok yok divermem demiş. İçi adam ne vakit yaklaşır, ne baksınlar onlar candarma imişlar. Onlar daha sülemeden büyük kardaş arabada odun var, demiş. Onlar sora içinci kardaşa sorarlar, çuvalda ne var?

Hiçbişe odun var, demiş.

Arabaya ne vakit yaklaşır ufacik kardaşını sorarlar.

-O benim çuvalımda altın var, demiş.

Candarmalar taraşlarlar. Bakarlar daha hanci çuvalda bulmasınlar. Ama başka çuvallarda bişe bulamamışlar.

Alırlar üçbile kardaşı hapsa koyarlar. Bunlar başlarlar (büyük kardaşlar) düğünler ufacik kardaşı. O der oka avladık bişe yeyemedik. Şimdi hapsta bizim altınlar hem onlar, hem biz beslenırsık, demiş (Dindar, Ç.D., No:11, s.162-163).

Masal 33: Begir Altında Buzay (Ohri)

Herifin biri birine haksız olarak, ona karşı fenalıklar yapar. O oni mahkemeye verir, dava eder. Hakim buni hâkli çıkaracak yerde, haksız bulur. Dava eetığı kişi, hakimın dosti imiş. Fakat, gene mahkemenin kararı, bir defa daha hakimle yardımcılari, yerinde olayın gitsınler

em baksınlar nasıl imiş iş imiş. Herif mahkemeden çok sıkletli çıkmış. Düşünmeğe başlamış, ne yapsın diye. Bir hanım yanına yaklaşmış, niçin oka sıkletledir sormuş ona. Herif demiş.

-Beygir altında buzay olabilir hanım? Ben haklı iken hakim haksız buldi beni. Bunun için çok sıkıldım, em ne yapım diye düşünürüm.

Hanım dinledikten songra demiş:

-Sen mrejelerini al, em hakim ne vakıt yardimcılar ile gelecek, mrejelerini taşlara at. Onlar ne yaparsın soracaklar sen de ki balık tutarsın.

Hanım hakimın karısıymış ama bu bilmezmiş. Hakim yardımcılar ile nevakıt gelir, bu mrejelerini taşlara atar.

Hakim sormuş:

-Herif ne yaparsın?

Herif:

-Balık avlarım, demiş.

-Balık taşlarda mı avlanır, demiş hakim.

-Beygir altında buzay oldugi gibi, balık da taşlarda avlanır, cevap vermiş herif. Hakim buni ıstınca “Ah o karım. Nerde bulmuş buni ügretsın” diye kendinde düşünmüş.

Evine geldiği zaman hakim, karısından içki aramış. Çok içmiş em soroş olmuş. O vakıt karısına demiş:

-Alp ep ne ıstersın eşyalari em babana git. Biraz songra, sarhoşluktan derin uykiya dalmış hakim. Karısı hakimi alır em götürür babasında. Ne vakıt uyanır uykidan sorar:

-Ne o ben nerde bulunurum?

Karısı:

-Babamda işte. Sen bana istediğim eşyayi alim em babama gelim demişidin. Benim istediğim eşya sensın. Seni aldım em babama geldim.

Hakim ovakıt güler em karısını alır evine gene giderler.

Burda saglık, Mesokastroda hastalık (Bayram, Ç.D., No:20, s.107-108).

Masal 35: Kaz (Ohri)

Bir gün, bir kadi, bir furuna gider. Furunda pişmiş birkaç kaz görür. Furunciya sorar kimindirler. Furunci birkaç kişinin adını sayar: Alin’in, Veli’nin, Asan’ın ve başkaların. Ovakıt kadi der: -Velinin kazını benim evime götür.

Furunci der: -Aman efendim, saybi gelir kazını benden arayacak.

Ben ona ne deyim?

Kadi der: -Uçti dersın. Eger çok zorlatırse, sana inanmase, sen ona de nereye isterse gitsın ağlaşsın. O cok nereye gitsın bana gelecek. Kadi kaçır, furunci Veli’nin kazını onun

evine gündermiş.

Veli gelmiş furuna, aramış kazını:

-Pişti mi banım kazım? Furunciya sorar Veli.

Furunci: -Kaz pişti, em uçti gitti, demiş:

Veli çok zorlatırır furunciy, arar versın onun kazını, furunci kızar em der: -Yau, sen inanmasen git ağlaş, dava et, git işte kadiya da istersen.

Veli dogridan dogriya kadiya gider em sorar:

-Kadi efendi, demiş. Pişik kaz uçabilir?

Kadi kitabını alır, içini açar, okur bir şey em cevap verir:

-Olagan şey. Geçen yıl Ali'nın, bu sene senin kazın uçmuş, demiş.

Kadi kazi yemiş, a Veli kazi em bugün ara kazını bulsun.

Bizde sağlık, Masokastroda astalık (Bayram, Ç.D., No:20, s.109-110).

Masal 55: -Başlıksız Masal- (Pristine)

Var imiş bişe ne yok imiş, var imiş bi Nasreddin Hoca. O da her cünçi cibi o cün da alır çuvalını çıkar yola. Yolda cezerçe cirır bi baçelıge. Baçede da kavun karpus var imiş. Nasreddin Hoca bunlari cürünce çok imrenir. Çuvali kavun karpus doldurur. Yola başlanırçe, tam o vakıtta baçevanci colur Hoca der:

-Sen ne araysın burda?

Bu da:

-Bilmem valla, der.

-Ya bu çuvali çim doldurdi? Hoca:

-Bilmem, der. Galiba çi çuvali rozicar buraya atmış.

Bir cün Nasreddin Hoca duvara dayanmış, sokakta oturmuş. Karşidan birisi büyük bir baklava ceçirmiş. Arkadaşı Nasredin Hoca'ya demiş:

-Karşidan büyük bir baklava ceçey.

Nasredin Hoca cevap vermiş:

-Ceçerse bana ne?

-Ama hocam sana cidey.

-Bana ciderse sana ne?

Hayduklar bi cün Hoca'nın evine cirmişlar. O cece ne çocuğı ne kızı ne da karisi evde dilimiş. Hoca da uyumuş cibi cüzlerini kapar. Hayduklar evden her şey alırlar. Hem da evlerine ciderlar. Hoca da haydukların arkasından cider. "Bakalım bu iş neye cidecek?" der. Hayduklar da evlerine yetişirlar. Hoca içeriye cirır. Hayduklardan birisi cürür, şaşırır sora sorar:

-Hoca sanın burda ne işın var?

Hoca da şakacıktan:

-Canım burya taşınmadık mi, demiş (Hafız, Ç.D., No:28, s.128).

3.3.1.4.4. Zincirlemeli Masallar

Zincirlemeli masallar “milletlerarası katalogda 2000 ile 2399 noları arasında sıralanmış tiplerdir; Türk katalogunda da 20 ile 30 nolar arasında bulunurlar” (Boratav, 2022:105). Boratav, zincirlemeli masalların çoğunun kişilerinin hayvanlar olduğunu ifade ederken zincirlemeli masalları asıl masallardan ayıran özelliğin bir kez kurulmuş olmaları ve bir ders vermeden çok eğlendirmek maksadıyla ortaya çıkmaları olduğunu belirtir (2022:105). Boratav, zincirlemeli masalların niteliklerinden bahsederken, bu masalların kuruluşlarında küçük, önemsiz olayların birbiri ardına gerçekleştiği ve masalın süratli bir tempo ile yürütüldüğü üzerinde durur (2022:105).

Erman Artun ise zincirlemeli masalı şu şekilde tanımlar: “Zincirlemeli masalların kahramanları çoğunlukla hayvanlar olmakla beraber, bunlar hayvan masalları gibi ders vermeyi amaçlamayıp, yalnızca eğlendirmeye ve şaşırtmaya yöneliktir. Bu masalların temel kuruluş özelliği, sıkı bir mantık bağıyla birbirine bağlanan küçük ve önemsiz bir dizi olayın art arda sıralanmasıdır” (2021:148).

Satı Kumartaşlıoğlu, Milli Folklor’de yayımlanan yazısında zincirlemeli masalların Tylor ve Thompson tarafından birikimli masallar, bitmemiş masallar ve sonsuz masallar olarak değerlendirildiğini, sonsuz masallarda anlatılan olay sınırsız sayıda tekrar ederken, bitmemiş masallarda anlatıcının anlatıda kullandığı kelime grubu ile bitmemişliği dinleyiciye hissettirdiğini, birikimli masallarda ise anlatının kademeli olarak ilerlediğini ve olayların birbirine ulandığını kaydeder (2022, 7). Çevren’de tespit edilen zincirlemeli masallar aşağıda uygun başlıklar altında incelenecektir.

3.3.1.4.4.1. Birikimli Masallar

Çevren’de derlenerek kayıt altına alınan 75 masaldan 23’ü birikimli masaldır. Bu masallardan Mamuşa’da derlenen *Çelogan Em Abodada* adlı masalın örnek teşkil etmesi açısından orijinal metni, diğer masalların ise epizotlara göre özetleri verilecektir.

Masal 1: Arap Enişte (Vıçtırın)

1. Gübrede yatan bir çingenenin üzerine binbir sinek konar. Çingene bir vuruşta 75 sineği tepeler ve kâğıt olmadığından bir kemiğin üzerine bu durumu yazar.
2. Başka bir kasabada yaşayan üç hırsız kardeş bu çingenenin yiğitliğini duyup çingenenin

kasabasına gelerek onunla dost olmak ister.

3. Çingenenin uyurken bulunması üzerine üç hırsız onu uykudan uyandırmaya korkar.
4. Aralarından biri ayna bulup güneşin ışığını uzaktan çingenenin gözlerine tutmayı teklif eder ve bu yöntem uygulanır.
5. Uyanan çingene sinirlenip kendini uyandıranların ortaya çıkmasını ister ve üç hırsız çingenenin yanına gelir.
6. Çingene üç hırsızla hamama gider, aradan geçen zamandan sonra hırsızların kız kardeşiyle evlenir ve Arap Enişte adını alır.
7. Düğünden on gün sonra üç kardeş, Arap Eniştenin yanına gelerek Arap Enişteden karşı bayırdan geçecek bakır yüklü eşekleri ele geçirmesini ister.
8. Arap Enişte bu durum karşısında ağlayarak karısıyla konuşur ve karısı erkek kıyafetleri giyerek bakır yüklü eşekleri ele geçirir.
9. Üç hırsız kardeş avluda eşekleri görünce Arap Enişteye yiğit demeye başlarlar.
10. Bir zaman sonra üç hırsız bu seferde Arap Enişteden karşı dağdan geçecek gümüş yüklü yedi katırı ele geçirmesini ister.
11. Arap Eniştenin karısı erkek kılığına girerek dağa gider ve gümüş yüklü katırları ele geçirir.
12. Padişah Arap Eniştenin yiğitliğini duyar ve üç hırsızla haber yollayarak Arap Eniştelyi sarayına davet eder.
13. Arap Enişte ağlarken karısı gelir, durumu öğrenir. Padişahın yanına erkek kılığına girip gidemeyeceğini söyler.
14. Arap Enişte saraya gitmek mecburiyetinde kalır.
15. Padişahın, bayıra yolladığı askerler geri dönmemiştir. Askerlerine ne olduğunu merak eden padişah Arap Eniştenin beraberine bin asker verir.
16. Askerler, Arap enişte ne yaparsa onu yapmaktadır. Askerler uyuduktan sonra Arap Enişte kaçar ve önüne bir ayı çıkar.
17. Arap Enişte korkarak ağaca biner ve ağacın kırılması üzerine ayının üstüne düşer.
18. Ayı korkarak kaçarken askerleri gören Arap Enişte ayının yakalanması için emir verir.
19. Ayı askerler tarafından öldürülür ve Arap Enişte bu duruma öfkelenir.
20. Arap Enişte, ayının derisini yüzerek padişaha götürür ve olanları anlatır (Tunuzlu, Ç.D., No:1/1973, s.115-118).

Masal 8: Üce Kız (Priştine)

1. Kızı olan bir adamın karısı ölür ve adam yeniden evlenir.
2. Evlendiği kadının da bir kızı bulunmaktadır. Eve gelen kadın, üvey kızını sevmez.

3. Üvey kızına kara posteçi verir ve bunu beyazlatmasını eğer beyazlatamazsa eve dönmemesini ister.
4. Kız, dere kenarında ağlayarak posteçiyi yıkarken oradan geçen bir koca karı kıza neden ağladığını sorar.
5. Aralarından geçen konuşmadan sonra koca karı kızdan kara posteçiyi alır ve beyazlatarak geri verir.
6. Koca karıdan posteçiyi alan kız, evine döner.
7. Bir ay sonra üvey annesi, kıza kara posteçiyi vererek bu sefer posteçiyi yıkamasını, taramasını ve kaç tane kılı varsa söylemesini ister.
8. Koca karıyla kız yeniden karşılaşır ve zengin olan koca karı kıızı yanına alır.
9. Kız, çok çalışkandır. Koca karının yanında kalırken her sabah erken kalkar, hayvanları besler, koca kariya yardım eder.
10. Aradan geçen zamandan sonra koca karı kıza babasını görmek isteyip istemediğini sorar. Kız, babasını görmek ister.
11. Koca karı, kızdan dereye gitmesini oradan kara, beyaz, sarı balo geçeceğini söyleyerek kızdan sarı balonu tutmasını ister.
12. Kız, denileni yapar. Sarı balonu tutarak koca karının evine götürür.
13. Koca karı, kıza çeşitli kıyafetler diker, eline sarı balonu verir, paytona bindirerek babasının evine gönderir.
14. Üvey annesi kıızı görünce dışarı çıkmaz. Babasıyla kız kucaklaşır.
15. Kız paytondan sarı balonu alır ve babasıyla birlikte içeri girerler.
16. Kızla babası odaya girince üvey anne kapının deliğinden içeri bakar ve sarı balonun içinden altınlar çıktığını görür.
17. Üvey anne, kıza nasıl zengin olduğunu sorar. Kız, başından geçenleri anlatır.
18. Üvey anne, kendi öz kızına posteçi vererek üvey kıızı ne yaptıysa aynısını yapmasını ister.
19. Koca karı bu kıza da acır ve eve götürür. Bu kız tembeldir, iş yapmaz, koca kariya yardım etmez.
20. Aradan geçen üç günden sonra koca karı, kıza annesini görmek isteyip istemediğini sorar.
21. Kız, görmek ister. Koca karı, kıızı dereye gönderir, siyah balonu tutmasını ister.
22. Kara balonu tutan kız, koca karının yanına geldiğinde koca karı ona eski kıyafetler giydirir, kara balonu verir ve yayan olarak eve gönderir.
23. Annesi ve kız içeri beraber girerek kara balonu açarlar.

24. Kara balonun içinden çıkan hayvanlar, annesiyle kızı paramparça yaparlar (Yusuf, Ç.D., No:2/1974, s.105).

Masal 15: Çat Çat Dağın Suyı (Prizren)

1. Fakir bir çocuğun annesinin hastalanması sonucu çocuk kasabada ilaç bulamaz.
2. İhtiyar bir adam kapıda belirir ve annesinin iyileşmesi için çocuğa Çat Çat Dağına gitmesini söyleyerek bu dağda bulunan kaleden, kalenin ihtiyar bir kadın tarafından beklendiğinden ve kalenin yanında da bir pınar olduğundan ve pınarın dibinde bulunan balığın yüreğinde kalenin anahtarının saklı olduğundan bahseder.
3. Yaşlı adamın annesini iyileştirecek ilacı alabilmesi için bu dağa gittikten sonra çocuğa ne yapması gerektiğini anlatır. Çocuk bu pınara girmeli, pınardan çıktıktan sonra da orada bulunan yeşil taşın altından kılıcı alıp önce sol sonra sağ eliyle tutup kaleye girerek savaşmalıdır.
4. Çocuk, annesinden ayrılarak yola düşer ve yol aldıktan sonra bir dağda dinlenmek için durur.
5. Bir tilkinin çocuğun yanına gelmesiyle aralarında konuşma geçer ve tilki çocuğun bu yoldan vazgeçmesini söyler.
6. Çocuk dinlemez ve yola devam eder. Bir dere ve dikenliği geçer.
7. Üçüncü dağda akşamın olması sonucu bulduğu bir kulübeye girer.
8. Kulübeye kurtun gelmesi sonucu aralarında bir konuşma geçer ve kurtta çocuğa bu yoldan vazgeçmesini söyler.
9. Çocuk kurdu dinlemez ve yola devam eder.
10. Beşinci dağa vardığında akşam olur ve çocuk taşların içinde boş bir yuva bularak oraya girer.
11. Yuvaya ayının gelmesi sonucu aralarında bir konuşma geçer ve ayı da çocuğa bu yoldan vazgeçmesi gerektiğini söyler.
12. Çocuk ayıyı da dinlemeyerek yoluna devam eder.
13. Yedinci dağa varmak üzereyken dağlar sarsılmaya başlar ve çocuk dinlenmek için durduğunda pınar görür.
14. Pınarın dibine iner ve yaşlı adamın dediklerini sırasıyla yerine getirir.
15. Masalın başında kaleyi bekleyen olarak nitelendirilen ihtiyar kadınla çocuk arasında bir konuşma gerçekleşir.
16. Çocuk devle savaşır ve devi yener.
17. Geline yol geri dönülür ve çocuğun getirdiği suyu içen anne iyileşir (Yusuf, No:3/1974, s.110-112).

Masal 17: -Adsız Masal- (Prizren)

1. Gezmeyi seven bir padişah, vekilini yanına alarak gezemeye çıkar.
2. Vilayetinden dışarı çıkan padişah, vekiline nerede kalacaklarını sorar. Vekili nerede akşam olursa orada kalacaklarını söyler.
3. Bir değirmende akşam olur ve değirmenci onları misafir edeceğini söyleyerek evine yemek almaya gider.
4. Bir müddet dönmeyen değirmenciye padişah neden geç kaldığını sorar ve değirmenci yemek almaya gittiğinde dünyaya çocuğunun geldiğini bu nedenle geç kaldığını söyler.
5. Padişah, değirmenciden çocuğunu ister. Değirmenci çocuğunu verir.
6. Padişah ve vekili çocuğu da beraberine alarak yola devam eder ve bir köprüye gelirler.
7. Padişah, belinden bıçağını çıkarıp kundağa koyarak kundağı suya atar.
8. Dere kenarında bir kadın iş görmektedir. Kadının ineği su içmeye dere kenarına gider ve geri dönmez.
9. Kadın, ineğe bakmaya gittiğinde ineğin kundaktaki çocuğu emzirdiğini görür.
10. Kadın, kundağı da ineği de alarak evine döner. Aradan geçen zamandan sonra çocuk büyür, delikanlı olur ve annesine bıçağın kimin olduğunu sorar.
11. Annesi, bütün olanları anlatır. Bu durum karşısında çocuk bıçağa ayet yazdırmak istediğini söyleyerek, bıçağı bir bıçakçıya götürür.
12. Gezmeyi seven padişah, kasabayı gezerken kendi bıçağını bıçakçıda görür ve satın almak ister.
13. Bıçakçı, bıçağın kendisine ait olmadığını söylerken çocuk gelir ve padişah çocuğa kendisiyle gelmesini teklif eder. Çocuk, annesiyle konuşur ve padişahla gitmeyi bu konuşma sonunda kabul eder.
14. Padişah, cebinden bir kâğıt çıkararak çocuğun öldürülmesini yazar ve çocuğun eline vererek bu kâğıdı nöbetçilere götürmesini ister.
15. Nöbetçi, meclisin burada olmadığını söyleyerek çocuktan beklemesini ister. Çocuk, beklerken uykuya dalar.
16. Padişahın kızı, çocuğu görür ve yanına gelerek elindeki kâğıdı alarak okur ve başka bir kâğıda yazı yazarak çocuğun elindeki kâğıdı değiştirir.
17. Değişen kâğıtta çocuğun padişahın kızıyla evlendirilmesi yazmaktadır.
18. Gezmeden dönen padişah, kızını çocukla evli bulunca sinirlenir. Bunun nasıl olduğunu sorunca nöbetçiler kâğıdı padişaha uzatır. Padişah, kâğıdı okurken düşer ve ölür.
19. Çocuk padişah olur ve kızla ömür boyu mutlu yaşarlar (Yusuf, No:3/1974, s.113-114).
- 20.

Masal 21: Üce Kızle Üce Ana (Mitroviça)

1. Biri üvey biri öz iki kızı olan kadın, öz kızını yanından ayırmazken üvey kızını yalnız bırakmaktadır.
2. Üvey anne öz kızıyla gezmeye giderken üvey kızına kara yapagiy vererek bunu beyaz yapmasını eğer yapamazsa o evdeki son gecesi olduğunu söyler.
3. Evde yalnız kalan üvey kız ağlayarak ahıra ineği sağmaya gider.
4. İnekle aralarında bir konuşma gerçekleşir ve inek kıza yardım edeceğini söyler.
5. Eve gelen üvey anne, isteğinin yerine getirildiğini görünce sessiz kalır.
6. Ertesi gün olay tekrarlanır. Bu kez de siyah yapaginin beyaza döndürülmesi istenir.
7. Bu sıkıntıda ikinci kez inek tarafından giderilir.
8. Ertesi gün üvey anne gezmeye gitmeden önce bir çuval buğdayı odaya dökerek üvey kızının toplamasını eğer toplamazsa evden göndereceğini söyler.
9. Kız ağlayarak ahıra gidip inekten yardım ister. İnek, bu sefer kıza yardım edemeyeceğini ama komşuların tavuklarını alması takdirinde sorunun çözüleceğini söyler.
10. Kız, tavukları çağırır ve tavuklar buğdayları yer. Eve gelen üvey anne sessiz kalmak zorunda kalır.
11. Aradan zaman geçtikten sonra ineğin kesilmesine karar verilmesi üzerine kız sıkıntılı bir şekilde ahıra gider.
12. İnekle aralarında bir konuşma gerçekleşir. İnek, kızdan etini yememesini ve kemiklerini toplayıp eşiğin altına gömmesini bu şekilde kurtulabileceğini söyler.
13. Kız, ineğe yardım eder.
14. Geçen zamandan sonra kız, ineği görmeye gittiğinde ahırda inek yerine güzel bir oğlanla karşılaşır.
15. Oğlan, kendisinin insanken ineğe dönüştüğünü ve kesilmesi sonucu tekrar insan olduğunu söyler.
16. Kızla çocuk evlenir. Üvey anne ise hastalanır (Yusuf, No:4/1974, s.129-131).

Masal 26: Yetim Kızın Masali (Doburçan-Gilan)

1. Bir kızı olan adam, dul kalması üzerine yeniden evlenir. Evlendiği kadının da bir kızı bulunmaktadır.
2. Eve gelen kadın, adamın kızını sevmez.
3. Kadın, bir gün pide pişirerek kocasına verir ve kızı uzak bir dağa götürüp bırakmasını ister.
4. Adam, kızına acısa da evde üvey annesi tarafından çok eziyet gördüğünü düşünerek

kızını dağda bırakmaya karar verir.

5. Dağa ulaştıklarında adam, karısının dediklerini dinleyerek pideyi yuvarlar ve kızına pidenin düşeceği yerde bir pınar olduğunu kızının gidip orada pide yemesini sonra da pınardan su içip gelmesini ister.
6. Kız denileni yapar ama pidenin düştüğü yerde pınar bulunmamaktadır. Kız, pideyi yiyerek babasının olduğu yere döner ama babasını bulamaz.
7. Babasını ararken yorularak bir ağacın altına oturur ve orda ağlarken uykuya dalar.
8. Uyandığında karşısında ak saçlı bir kadın görür. Kadınla aralarında bir konuşma geçer ve kadın kızı alarak kendi kulübesine götürür.
9. Ertesi gün, kadın eline bir torba alarak dağa gider ve kulübede bıraktığı kızıdan hayvanlarına bakmasını ister.
10. Kız, sulu yemekler yapar ve tavuklara götürür ama tavuk yerine yılanlarla karşılaşarak korkar.
11. Bir zaman sonra yılanlara alışır ve yemeği yılanlara verir. Boynundaki gerdanlığı çıkararak, gerdanlığın her bir zincirini yılanların boynuna takar.
12. Kadın eve geldiğinde yılanlarla karşılaşır. Yılanlar kızın kendilerine gerdanlık taktığını söylerler.
13. Kuşluk vaktinden sonra kadın yanına kızı alarak dağa bir derenin kenarına götürür.
14. Kadın biraz uyuyacağını söyleyerek kızıdan dereye bakmasını kırmızı ve kara su geçtiğinde kendisini uyandırmamasını sarı su geçerse ise uyandırmasını ister.
15. Dere önce kırmızı sonra kara olur. Sular sarıya döndüğünde kız, kadını uyandırır.
16. Kadın, kızı üç kere suya batırır ve kızıdan her batırmada eline ne geçerse almasını ister.
17. Kızı yüksek bir tepeye çıkarır ve köyün yolunu gösterir.
18. Ak saçlı kadın dağın içinde kaybolur.
19. Kız eve geldiğinde babası ve üvey annesi şaşırır. Kıza neler olduğu sorulur ve kız başından geçenleri anlatır (Dindar, No:11, s.164-165).

Masal 36: Kırk Bir Anteri (Ohri)

1. Çocuğu olmayan padişah ve kadın bir gün gezmeye çıkar.
2. Ovada bir yılan ve yılanın arkasından koşan yilancığa rastlarlar ve bir evladımız olsun da isterse yılan olsun derler.
3. Dokuz ay sonra evlatları olur ama bu evlat yılan şeklindedir.
4. Yılan büyür ve evlenmek ister.
5. Padişah, adamlarını dört bir yana göndererek evladına eş aratır.
6. Başka bir yerde bir fukara adam ve kızı yaşamaktadır.

7. Fukara adam, kızını yılana vermek ister.
8. Padişah para vererek fukaranın kızını alır. Kendisinin yılana verildiğini duyan kız her gece ağlar.
9. Bir gece odasına evliya gelir ve kızla aralarında bir konuşma geçer.
10. Evliya, kızıdan babasından kırk bir tane anteri yapmasını istemesini söyleyerek yılanla bir odaya kapatıldığında anterisini çıkardığında yilandan da derisini çıkarmasını istemesini daha sonra bu derileri kırk fırında yakmasını ister.
11. Kız, babasından kırk bir anteri ister. Babası yapar.
12. Düğün yapılır ve kız padişahın evine gider.
13. Yılanla baş başa kalan kız, evliyanın dediğini yapar.
14. Yılan, kırkinci derisini çıkardığında güzel bir oğlana dönüşür.
15. Ertesi gün padişah ve beraberindekiler odadan yılanın çıkmasını beklerken odadan kız çıkar.
16. Kız, kırk fırın yakılmasını ister. Padişahın emir verir ve kırk fırın yakılır. Kız, bu kırk fırında derileri yakar.
17. Çocukla kız arasında bir konuşma gerçekleşir. Kız, padişahın sarayında yalnızca insanların yaşayabileceğini bu yüzden derileri yaktığını söyler.
18. Çocuk, başka bir vilayete gider ve karısını da ailesine emanet eder.
19. Çocuk, gittiği yerden karısına telgrafla haber gönderir ama bu haberler postacı tarafından değiştirilir.
20. Postacı, padişahın çocuğuna kendi kızını vermek istediğinden getirdiği haberlerde çocuğun, gelinin evden kovulmasını istediğini bildirir.
21. Gönderilen telgraflar üç kere postacı tarafından değiştirilir.
22. Gelin, para isteyerek evden kaçar.
23. Kocasının olduğu vilayete giderek, erkek gibi giyinir ve kocasını bulur.
24. Aralarında bir oyun oynanır. Bu oyunu kaybeden diğerine güzel bir kız getirecektir. Oyun sonunda gelin, babasının evine döner.
25. Padişahın oğlu, aradan geçen zamandan sonra ülkesine döner ve karısını sorar.
26. Masalın sonunda gerçekler ortaya çıkar ve herkes mutlu olur (Bayram, No:20, s.110-112).

Masal 37: Delikanlı (Dobruçan)

1. Padişahın, kızını kim bekleyebilirse onunla evlendireceğini söylemesi üzerine gelen gençlerin sonuca ulaşamaması sonucu padişah tarafından kelleri kesilir.
2. Annesiyle yaşayan bir delikanlı durumu öğrenir ve annesinin sözü üzerine kendisine

yardım etmek üzere babasının arkadaşını bulmak için yola çıkar.

3. Delikanlı, babasının arkadaşını bulur, durumu anlatır. Adam, kendisine yardım edeceğini söyleyerek çocuğa bir taç, posteci ve değnek verir. Tacı taktığında kimsenin onu göremeyeceğini, uçmak istediği zaman posteciye binmesini, tehlikeleri de değnekle vurarak uzaklaştırabileceğini söyler.
4. Delikanlı kendisine verilenleri alır ve tekrar yola düşerek evine döner. Annesiyle konuşur ve kralın kızını beklemek için saraya gider.
5. Kralla, delikanlı arasında bir konuşma gerçekleşir ve bu konuşma sonunda delikanlı kızı beklemeye başlar.
6. Kızla, delikanlı karşılaşır. Gece olur delikanlı başına tacı takarak yatağa girer. Delikanlı kızın ne yaptığını görmekte kızı delikanlıyı görmemektedir.
7. Kız süslenir ve kapıyı açarak evden çıkar. Delikanlı, kızı takip etmekte başındaki taç sayesinde kız tarafından görülmemektedir.
8. Kız, kuşa binip uçmaya başladığında delikanlı postecisiyle takibe devam eder. Kız otlak bir yere gelir ve orada başka bir çocukla oynamaya başlar.
9. Aradan geçen zamandan sonra kız tekrar kuşuna binerek evine döner.
10. Delikanlı, başındaki tacı çıkarıp görünür hale gelir ve kız tarafından uyuduğu düşünülür.
11. Delikanlıyı kesmek için biri çağrılır. Delikanlı, değneği çıkararak kendisini kesmeye gelene vurur.
12. Kralın yanına giden delikanlı, görevi yerine getirdiğini söyler. Kız, inkâr eder.
13. Delikanlı bütün olanları anlatır. Kral, kızını çocuğa vermeye karar verir.
14. Düğün yapılır ve delikanlıyla kız evlenir. Bir çocukları olur.
15. Aradan geçen zamandan sonra kız, delikanlıya tacı, posteciyi ve değneği sorar.
16. Delikanlı kaybolur. Kız, çocuğunu alarak babasının evine gider.
17. Delikanlı kaybolduğu yerde kırmızı elma bulur ve yemeye başlar. Kırmızı elmanın yenmesiyle delikanlının başında iki boynuz çıkar.
18. Bir müddet daha yol gidilir ve sarı elmalar görülür. Delikanlı sarı elmayı yer ve boynuzları kaybolur.
19. Kırmızı ve sarı elmalardan toparlanır ve yola devam edilir. Yolda delikanlı, koca karıya denk gelir. Delikanlı, koca karıya evine nasıl dönebileceğini sorar.
20. Koca karı, delikanlıya yardım eder ve çocuk evine döner. Koca karı ortadan kaybolur.
21. Delikanlı, annesine olup biteni anlatır ve kırmızı elmaları bir sepete koyarak kralın sarayına gider.

22. Kralın kızı, elmaları satın alır. Elmaları yiyen kral, karısı ve kızın boynuzları çıkar. Doktor aranır.
23. Delikanlı sarı elmaları alır ve saraya gelir. Delikanlı sayesinde kralın, karısının ve kızının sırasıyla boynuzları yok edilir. Delikanlı, kendisini tanımayan krala eski damadı olduğunu söyler.
24. Kral şaşırarak neden kızından ayrıldığını sorar delikanlı tüm olanları anlatır (Dindar, Ç.D., No:32/1981, s.124-126).

Masal 41: Caroyle Curo (Viçitırın)

1. Caroyle Curo adında evli çiftin bir kızı vardır ve onu genç yaşta evlendirirler.
2. Bir gün Caro, Curo'ya kızlarının nasıl yaşadığına gidip bakmalarını söyler.
3. Kızın evinde yanan lambanın yansıması cama vurmaktadır. Caro, Curo'ya kızlarının evi yaktığını söyler ve ellerine odun alarak evin camlarını kırarlar.
4. O gece kızlarında yatıya kalmaya karar verirler. Kızları yemek hazırlayarak sofraya kurar. Sofraya soğan, peynir, şülina, turşu ve bal koyar.
5. Sofrayı gören anne ve baba kendi aralarında konuşur. Ertesi sabah kalkıp komşuya giderek olacaksa bir kaşık olsun, derler.
6. Tavukları avluda bitli gören çift (Caro-Curo) bu kez de kızlarının tavuklara bakmadığını düşünerek kaynar su alıp tavukları suda haşlarlar.
7. Ertesi gün evlerine gitmek için yola çıkan çift bu kez yolda bir ağaca rastlarlar. Ağacın dalları rüzgârdan sallanmaktadır. Ağaca da müdahale ederek yola devam ederler.
8. Yolda bir çobana rastlarlar. Çobandan koyun alır ve eve dönerler.
9. Evde koyunu keserek yerler. Dişleri arasında et kalır.
10. Sokakta oynayan çocukları görür ve onlarla konuşurlar. Çocuklara dedikleri şey sonucunda çocuklar saçtan tavayı ve evdeki ekmeği alarak yerler.
11. Caroyle Curo dişlerini ayıklar ve yeniden acıkırlar. Bakarlar ki yemek yok ikisine de masalın başında bir kaşık olsun yeter dedikleri gibi bir kaşıklık yemeğin kalmasıyla masal biter (Orlat, Ç.D., No:41/1984, s.120-121).

Masal 43: Serçecik (Viçitırın)

1. Serçecik bir dala konar ve ayağına çalı batır.
2. Bir fırıncıya giderek çalıyı çıkarmasını ister. Fırıncı, çalıyı çıkarır. Serçe ertesi gün gelip çalıyı alacağını söyler.
3. Fırıncı fırını yakar ve çalıyla ekmekleri pişirir.
4. Serçe, çalıyı almaya geldiğinde fırıncının o çalıyla ekmek pişirdiğini anlar ve fırıncıda ya çalıyı vermesini ya da ekmek vermesini ister.

5. Ekmeği alan serçe yolda bir evin kapısına vurur. Kapıya bir kadın çıkar. Serçe ekmeği kadına verip ertesi gün almaya geleceğini söyler.
6. Birkaç gün sonra serçe gittiğinde ekmek bozulmaya başladığı için kadın tarafından ineğe atılmıştır. Serçe ya ekmek ya inek der ve ineği alarak yola devam eder.
7. Serçe yolda bir evin kapısına vurur ve ev sahibine ineği emanet eder.
8. Ev sahibi çocuğunu evlendirmektedir. Adam, ineği keser ve düğün yemeği yapar.
9. Serçe ineği almaya geldiğinde ev sahibi ineği kestiğini gelini aldığını söyler.
10. Serçe ya inek ya gelin der ve gelini alır. Masalın sonunda çalı verilmiş, ekmek alınmış, ekmek verilmiş inek alınmış, inek verilmiş gelin alınmıştır (Orlat, Ç.D., No:41/1984, s.123-124).

Masal 45: Açıl Kabagım Açıl (Vıçtırın)

1. Bir gün adam karısına akşam yemeği hazırlamasını, arkadaşlarını çağıracağını söyler.
2. Orada bulunan ve duruma şahit olan adamın arkadaşı, adama bir kabak vereceğini ve bu kabak içinde bütün yemeklerin bulunduğunu söyler.
3. Adam bütün arkadaşlarını çağırır, sofraya kurulur. Kadın, kabağı sofranın üstüne atar.
4. Kabağa “Açıl kabagım açıl” denilir ve kabağın içinden çeşitli yemekler çıkar.
5. Gecenin geç saatlerine kadar yemek yenilir ve yemekler bitince ev sahibini kabağa kapalı demesiyle kabak kapanır ve ev sahibi tarafından bir kenara kaldırılır.
6. Eve gelen müderris kabağı cübbesi altına koyarak çalar.
7. Durumu anlayan adam, arkadaşına giderek müderrisin kabağı çaldığını söyler.
8. Arkadaşı adama eşek verir ve bu eşeğe “tırt eşeğim tırt” dediğinde para kazanacağını söyler.
9. Ertesi gün adam eşeği ve beraberine başka bir arkadaşını alarak değirmene gider. Adam yolda muhabbet ederken eşeğin meziyetini anlatır.
10. Değirmenci unu hazırlarken adamın arkadaşı eşekleri değiştirir.
11. Eve döndüklerinde adam eşeğine “tırt eşeğim tırt” desede eşek altın vermez. Adam, eşeğinin değirmene gittiği arkadaş tarafından değiştirildiğini anlar.
12. Eşeği veren arkadaşına gider ve durumu anlatır. Arkadaşı bu kez adama çomak verir ve bu çomağın vur deyince vurduğunu dur deyince durduğunu söyler.
13. Eve döndüğünde karısı adama çomağı sorar. Kabağı ve eşeği çaldığı için sinirlenir. Adam, çomağa vur der ve çomak kadına vurmaya başlar. Kadın bağırmaya başlayınca adam çomağa dur der ve çomak durur.
14. Adam, müderrise giderek kabağını geri ister. Müderris kabağı almadığını iddia edince adam çomağına vur der. Bu sayede kabağını müderristen alır.

15. Adam bir başka gün değiştirilen eşeği ve omağı alarak eşeğini değiştiren arkadaşına gider ve kendi eşeğini ister. Adam, kabul etmeyince omak devreye sokulur ve adam eşeğini alarak evine dner (Orlat, .D., No:41/1984, s.125-126).

Masal 46: -Adsız Masal- (Vıçtırın)

1. Fukara bir koca kadın ve ocuk uzak bir memlekette kulübede yaşarlar.
2. ocuk annesinden helallik alır ve bir şeyler kazanmak için yola çıkar.
3. Aradan zaman geçer ve ocuk uzak bir vilayete gelir. Zengin bir ağanın yanında on sene çalışır.
4. Aradan geçen zamandan sonra ocuk, ağaya yaklaşır ve kötü bir rüya gördüğünü eve annesinin yanına döneceğini söyler.
5. Zengin ağa, çocuğa bir soru yöneltir. Soru şu şekildedir: “ yüz lira haram mı, üç lira helal mi?”
6. ocuk düşünür ve üç helali seçerek yola hazırlanır.
7. Yolda, makaya zarar veren çocuklara rastlar ve maçkayı kurtarmak için elindeki bir lirayı onlara verir. Yolun devamında maçka, çocuğun peşine takılır.
8. Yola devam eden ocuk, bu kez de köpeği değnekle dven çobanlara rastlar ve elinde kalan iki liradan birini de köpeği kurtarmak için çobanlara verir. Yola devam ederken çocuğu takip edenler arasına köpekte katılır.
9. Yolda bu kez de yılanı kovalayan çobanlara rastlar. Elinde kalan son bir lirayı da yılanı kurtarmak için harcar ve yolun geri kalanında yılanla çocuğun arkasına takılır.
10. Yolda giderken yılanla ocuk arasında bir konuşma gerçekleşir ve yılan, çocuğa yılanların padişahının oğlu olduğunu kendisini kurtardığı için babasının çocuğa yakut, cevahir, inci, altın verebileceğini ama çocuğun, yılanın babasından dilinin altındaki sihirli mührü istemesini söyler.
11. Bir mağaraya yaklaşırlar, mağaranın kapısında yılanlar durmaktadır. ocuk korkar. Yılan, ocuğa korkmamasını söyler ve ilerlerler.
12. Yılanların padişahı, yılancığa çocuğun kim olduğunu sorar. Yılancık durumu anlatır.
13. Padişah, ocuğa ne isterse vereceğini söyler ve ocuk sihirli mührü ister.
14. Padişah her şeyi verebileceğini ama mührü veremeyeceğini söyler. ocuk, durumu kabul eder ve ilerlemeye başlar. Yılancıkta ocuğun arkasına takılınca, padişah, yılancıkla arasında geçen konuşmadan sonra mührü verir.
15. Yılancıkla ocuk vedalaşırlar ve yılancık mağarada kalır. ocuk ise maçka ve köpekle yola devam eder.
16. ocuk, eve gelir ve annesini zayıf halde bulur. Annesi ne kazandığını sorar. ocuk,

- sihirli mührü çıkarır ve yalar ortaya bir cin çıkar. Cin, mührün esiridir ve ne istenirse yerine getireceğini söyler.
17. Çocuk bir ev, hizmetçiler ve annesine kıyafetler ister. Ne isterse yerine gelir. Zengin olurlar.
 18. Aradan geçen zamandan sonra çocuk, annesinden padişahın kızını istemesini söyler. Annesi ise padişahın kızını kendilerine vermeyeceğini söyler.
 19. Çocuk tekrar mührü yalar ve cin ortaya çıkar. Çocuk, cinden uçan bir at hazırlaması nı ve annesini padişahın sarayına rahatça götürmesini ister.
 20. Kadın, uçan atla saraya gelir. Durumu gören hizmetçiler şaşırırlar. Padişaha giderek gördüklerini anlatırlar.
 21. Padişahla anne arasında gerçekleşen konuşmadan sonra padişah, çocuk istediklerini yerine getirirse kızını vereceğini söyler.
 22. Bu istekler deniz üzerinde bir köprü, köprünün her iki tarafında asma, üç yüz zenci kızın elindeki sinilerin cevahirle dolması, üç yüz atlı ve evlerinin kendi sarayı gibi olmasıdır. Koca karı, eve dönerek bu şartları çocuğuna anlatır.
 23. Çocuk tekrar sihirli mührü yalar ve mührün esirinden padişahın şartlarını yerine getirmesini ister. Bütün istekler yerine gelir.
 24. Padişah bu duruma sinirlenir ama sözünden de dönemez ve kızını yanına çağırarak bu çocuğun sihirbaz olduğunu ve sırrını anlamasını ister. Sır ortaya çıktıktan sonra çocuğu yok edeceğini söyler.
 25. Düğün olur. Çocuk ve padişahın kızı evlenir. Çocuk uyuduğunda, padişahın kızı mührü alır ve gezintiye çıkar.
 26. Kız mührü yalar ve mührün esiri çıkarak isteğini sorar. Kız, padişahın sarayına gitmeyi ister. İsteği yerine gelir ve saraya gittiğinde babasına her şeyi anlatır.
 27. Padişah, mührün yardımıyla çocuğun saraylarını yıkar. Çocukla annesi uyandığında eski kulübedeki hayatlarına dönmüştür. Yanlarında ise mačka ve köpek durmaktadır.
 28. Mačka ve köpek dile gelir ve mührü çocuğa geri getireceklerini söylerler.
 29. Mačka ve köpek yola çıkar padişahın sarayına ulaşır ve yaptıkları planla mührü geri alırlar.
 30. Mühre ulaşan çocuk, mührü yalar ve esir ortaya çıkar. Çocuk, kaybettiği her şeye yeniden kavuşur (Abdurrahman, Ç.D., No:43/1984, s.112-115).

Masal 47: Çüy Agasi (Mamuşa)

1. Üç çocuğu olan zengin bir adam bir gece rüyasında köyünde cami yaptırdığını ve caminin duvarlarının mermer taşından olduğunu görmüş.

2. Bunun üzerine üç çocuğunu yanına çağırıp köye cami yaptıracığını söylemiş.
3. Köy ağası, daha sonra ise tüm köy halkına cami yaptıracığını duyurmuş. Köy halkı yardıma koşmuş ve cami yapılmış.
4. Bir gün köy ağası, telallari sokağa çıkararak caminin eksikliğini bildirene ne isterse vereceğini duyurmuş.
5. Köyde fukara bir adam yaşamakta ve bu adamın çocukları bulunmaktaymış.
6. Fukara adam, köy ağasının yanına giderek caminin çok güzel olduğunu ama öten bülbülünün olmadığını söylemiş. Bülbülü getirebilecek olanların ise yalnızca ağanın kendi evlatları olduğunu söylemiş.
7. Köy ağası, fukara adama altın dolu kese vermiş ve adamı yollamış.
8. Köy ağası çocuklarını yanına çağırarak camiye bülbül lazım olduğunu bülbülü kim bulup getirirse kendi yerini ona vereceğini söylemiş.
9. Üç kardeş yola düşmüşler. Yolda ilk yorulan büyük kardeş olmuş ve yorulduğu kasabada kalarak semerci olmuş.
10. Ortanca ve küçük kardeş yürümeye devam etmişler geçen zamandan sonra ortanca kardeşte yorularak geri dönmeleri için küçük kardeşe yalvarmış fakat küçük kardeş dinlememiş. Ortanca kardeşte bulunduğu kasabada nalbant olmuş.
11. Yola devam eden küçük kardeşin karşısına sakallı koca bir adam çıkmış. Küçük kardeş başından geçenleri ona anlatmış.
12. Sakallı koca adam, bülbüle ulaşmak için önce aslanlar, sonra yılanlar ülkesini geçmesini bülbüller ülkesine girince orda büyük bir ev olduğunu ve bülbülün orada olduğunu söylemiş. Kocam adam, çocuğa kendi torbasından biraz toprak ve su vermiş.
13. Sakallı koca adam, çocuktan toprağı aslanlar ülkesine dağıtmasını, suyu da yılanlar ülkesine dağıtmasını böylece bu ülkeden rahatça geçebileceğini söyleyerek kılavuzluk eder.
14. Sakallı koca adam, Bülbüllerin ülkesindeki en büyük evin önünde beygir ve aslan olduğunu ve aslanın önünde ot, beygirin önünde et olduğunu bu iki azığın yerini değiştirirse eve girebileceğini evin içinde kafeste olan bülbülü almak için kafesin yanında bulunan kanın bülbüle içirilmesi gerektiğini bülbül kanı içinde güzel bir kızın ortaya çıkıp ne istediğini soracağını söyler.
15. Çocuğa bülbül alınırken bülbülün gagasının da unutulmaması gerektiği hatırlatılır.
16. Küçük kardeş, sakallı koca adamın dediklerini yaparak bülbüle ulaşır. Uçan beygire biner ve geldiği yolu geri dönmeye başlar.
17. İlk ortanca kardeşin bulunduğu yere gelir ve aralarında geçen konuşmadan sonra

ortanca kardeşte dönüş yoluna katılır.

18. Büyük kardeşin kaldığı şehre geldiklerinde büyük kardeşte arada geçen konuşmadan sonra yola tekrar dahil olur.
19. Küçük kardeşten istenen büyük ve ortanca kardeşin yarı yolda vazgeçtiğini, köy ağasına söylememesidir.
20. Aradan geçen zamandan sonra bir dere kenarına otururlar. Büyük ve ortanca kardeş bir plan yaparak küçük kardeşi dereye atıp ondan kurtulmaya çalışırlar.
21. Büyük ve ortanca kardeş eve geldiklerinde köy ağası, bülbülü ve küçük kardeşlerini sorar.
22. Kardeşler, bülbülü kendilerinin aldıklarını küçük kardeşin ise yola dayanamadığını söylerler.
23. Ustalar gelir, bülbül camiye takılır ama bülbül ötmemektedir.
24. Küçük kardeş ise dereden kurtulmuş ve ölmemiştir. Bülbülün gagası küçük kardeştedir.
25. Aradan geçen zamanda küçük kardeş bir işte çalışmaya başlamış. Köy ağası, bülbülün neden ötmediğini bulana ne isterse vereceğini duyurtmuş.
26. Fukara adam, köy ağasının yanına getirilerek nedeni ona sorulmuş.
27. Fukara adam köyde bir oğlan olduğundan o ne vakit dereye su almaya gitse bülbülün öttüğünden bahsetmiş.
28. Köy ağası, o çocuğun yanına getirilmesi emrini vermiş.
29. Gelen çocuk, köy ağasına rüyasından başlayarak olup biten her şeyi anlatmış.
30. Köy ağası, bu oğlanın kendi küçük çocuğu olduğunu anlamış. Büyük ve ortanca çocuğunu kesmiş (Morina, Ç.D., No:47/1985, s.109-115).

Masal 49: Deli İbrahim (Mamuşa)

1. Uğursuz ve güçlü bir padişah, insanları kesmektedir. Padişahı duyan herkes ondan korkmaktadır.
2. Padişah bir gün askerlerine, insanları öldürmeleri, küçük olanları da alıp uzaklara götürmeleri için emir verir.
3. Köyde yaşayan bir kadın durumu öğrenir ve küçük çocuğu olan İbrahim'i düşman bulamasın diye saklar.
4. İbrahim'in babası güçlü, kılıç kullanmayı bilen, kimseden korkmayan ve beygiri olan bir kişi olmasına rağmen düşman tarafından öldürülür. İbrahim'in kız kardeşi ise alınarak götürülür.
5. Seneler geçip İbrahim büyüyünce babasından kalan beygiri ve kılıcı alarak meydana çıkar.

6. Köy halkı kendi aralarında Deli İbrahim'in padişahı korktuğunu konuşmaktadır.
7. Günler geçer ve İbrahim annesine beygiri hazırlamasını söyler.
8. İbrahim'in münafık bir dayısı bulunmaktadır. Annesi gitmesini istemese de İbrahim dinlemez, kılıcını alarak dayısının yolunu tutar.
9. İbrahim, dayısının evine gelir. Orada duyduklarından sonra ise beygirinden inmeden evine geri döner.
10. Annesi, İbrahim küçükken olanları babasına ve kız kardeşine neler olduğunu anlatır.
11. İbrahim, ikinci kez annesini dinlemeyerek kılıcını ve beygirini alıp kız kardeşini görmek üzere yola çıkar.
12. Padişahın sarayına gelir. Padişah avdadır, kız kardeşi padişahın karısı olmuştur. Kız kardeşi, İbrahim'i tanımaz ve onu sarhoş yaparak ellerini bağlar.
13. İbrahim, ellerindeki ipten kurtulur. Bu kez zincirlenir, zincirden de kurtularak ne ile bağlarsa bağlasınlar kurtulacağını söyler.
14. Kız kardeşinin, İbrahim'e neyin dayanacağını sorması üzerine İbrahim'in verdiği cevap doğrultusunda kız kendi saçlarıyla İbrahim'i bağlar.
15. İbrahim yedi gün bağlı kalır. Bu sürede atı da bodrumdadır.
16. Yedi gün sonra padişah eve döner. İbrahim'in kız kardeşi olup biteni anlatır.
17. İbrahim, padişahı meydana çıkmaya davet eder. Padişah, kabul eder ve İbrahim'in ellerinin çözülmesini emreder.
18. İbrahim beygirini aldığı anda beygir kızgındır. İbrahim olanları beygirine anlatınca beygir İbrahim'e padişahı yenmesi için nasihatte bulunur.
19. İbrahim, nasihatleri dinler ve padişahın kafasını keser. Kız kardeşinin kaçtığını görünce yakalar ve onun da başını keser.
20. Kesilen başları torbaya koyarak eve dönmek üzere yola çıkar.
21. Eve geldiğinde annesine olup biteni anlatır ve geri kalan hayatlarını rahatça yaşarlar (Morina, Ç.D., No:47/1985, s.119-122).

Masal 50: Kabadayinin Eşeğe Dönüşü (Prizren)

1. Bir kasabada yaşayan kabadayılardan başı, sabah erken kalkarak yola çıkar ve başka bir kasabaya gider. Yola çıkmadan önce karısıyla arasında bir tartışma geçer ve bu tartışma sonunda kasın, kabadayı olan kocasına beddua eder.
2. Kabadayı yola devam ederken karşısına ihtiyar bir adam çıkar. Kabadayı, ihtiyar adama vurur ve onu yere düşürür.
3. İhtiyar adam sinirlenir ve kabadayıyı eşeğe döndürerek kabadayılığına devam ederse onu boğazına kadar toprağa gömeceğini söyler. Eşek olan kabadayının üstüne binerek yola

devam eder.

4. Yolda bir oduncuyla karşılaşılır. İhtiyar adam, oduncuya bir haftalığına eşeğini vereceğini odunlarını bu sayede daha rahat taşıyabileceğini söyler.
5. Eşeğe dönüşen kabadayı korkudan oduncunun söylediklerini yapar. Aradan geçen bir haftadan sonra ihtiyar adam, oduncunun evine gider. Eşeği alır ve kabadayı olan eşeğin evine gider.
6. Kabadayının kapısına vurulur ve dışarı çıkan karısından yatacak yer ister. Kadın, kocasının evde olmadığını söyler. İhtiyar adam, eşek için bir yer isteyerek kendisinin hana gideceğini ve sabah eşeği almaya geleceğini söyler.
7. Kadın kabul eder. İhtiyar adam eşeği bırakırken bir de kadına bir not verir. Eğer eşek kabadayılık yaparsa kadının bu duayı okumasını ister.
8. Kadın, eşeğin kocası olduğundan habersiz onu direğe bağlar. Eşeğe dönen kabadayı, direktten kurtulur. Karısının odasının kapısına giderek bağarmaya başlar.
9. Kadın ve çocukları eline sopa alarak eşeğe vurmaya başlarlar ve eşek tekrar direğe bağlanır.
10. Sabah ihtiyar adam eşeği almaya gelir. Kadın, eşeği ihtiyara verirken gece olanları anlatır.
11. İhtiyar adam, kabadayı olan eşeği alarak onu eşek yaptığı yere götürür ve eşeği tekrar kabadayıya döndürür ve bir daha kabadayılık yaparsa tekrar eşek olacağını söyler.
12. Kabadayı, ihtiyardan ayrılarak evine döner. Karısına eve birinin gelip gelmediğini sorar ve kadın yaşananları anlatır.
13. Kabadayı, eve gelen o eşeğin kendisi olduğunu ve başından geçenleri karısına anlatır (Şaliyan, Ç.D., No:53/1986, s.139-143).

Masal 51: Dul Kari'nın Süzlerinden (Prizren)

1. Bir dul kadının on sekiz ve on dokuz yaşında iki çocuğu vardır.
2. Bu iki kardeş birkaç arkadaşını misafir etmek için evlerine götürürler. Odada sohbet etmeye başlarlar. Dul kadın, evin başka bir yerinden konuşulanları dinlemektedir.
3. Gelen misafirlerden biri iki kardeşe babalarını sorar. İki kardeş babalarının öldüğünü kendilerini annelerinin büyüttüğünü söylerler. Bu durum üzerine misafir büyük çocuğa annesine üç kere evlenip evlenmek istemediğini sormasını söylemiş.
4. Misafirler gidince dul kadın bacaya çıkıp “misafirin dediği, misafirin dediği” diye bağarmaya başlamış.
5. Büyük kardeş annesine evlenip evlenmek istemediğini sorar. Annesi başını sallayarak evlenmek istediğini belirtir.

6. Büyük kardeş birkaç kez çarşıya çıktığında başka arkadaşlarından ihtiyar bir adamın evlenmek istediğini duyar.
7. Büyük kardeş adamın evini bulur ve adama annesiyle evlenip evlenmeyeceğini sorar.
8. İhtiyar adam, dostlarından bir kadın yollayarak bu dul kadına bakmasını ister.
9. Dul kadın evlenmek için bir şart koşar ve ihtiyar adama durumun bildirmesini ister.
10. Dul kadın sık sık köyden kasabaya gitmeye başlar. Köyden kasabaya giderken bir kayığa biner. Bir gün kayıkta kimse yoktur ve kadın yalnız binmek zorunda kalır.
11. Dul kadın ve kayıkçı hakkında konuşulmaya başlanır. Dul kadın biraz düşünür ve insanların her türlü konuşacaklarını belirterek evlendi desinler der.
12. Masalın sonunda dul kadın kendini evlendirir (Şaliyan, Ç.D., No:53/1986, s.143-145).

Masal 62: -Adsız Masal- (Prizren)

1. Oğlu olmayan bir padişah bir gün sıkılır ve tedbirli kıyafetler giyerek dağa çıkmak ister. Giydiği kıyafetlerden dolayı kasabada kimse onu tanımaz.
2. Ovaya çıkarak ihtiyar bir adamla buluşur. Bu ihtiyar adam Hızır'dır.
3. Hızır, padişaha yaklaşıp selam verir. Padişah, ihtiyar adama kendisinin padişah olduğunu nerden anladığını sorar.
4. İhtiyar adama, padişaha çocuğunun olması için elma uzatır. Bu elmayı yemesini, elmanın kabuklarını da beygirlere atmasını çocuğu olduktan sonra ise ad koymak için kendisini beklemesini söyler.
5. Padişah, ihtiyar adamın dediklerini yapar ve çocuğu dünyaya gelir. Ahırda da bir atı yavrular.
6. Çocuk büyür ve mektebe başlar. Adı konulmadığından mektepteki çocuklar, padişahın çocuğuyla dalga geçerler. Padişahın çocuğu kendisiyle dalga geçenlerle kavga eder ve muallim padişahı mektebe çağırır.
7. Padişah, çocuğu hapse koydurur ve bir hoca bulur.
8. Bir gün çocuk pencereden içeri giren yansımayla kavga ederken hoca tarafından görülerek padişahın yanına götürülür.
9. Çocuğa koymak için ad ararlarken ihtiyar adam çıkıp gelir ve çocuğun adını Şah İsmail, atın yavrusunun ismini de Kamber koyar.
10. Şah İsmail, bir gün kasabada gezerken bir kız görür ve onu çok beğenir. Kızın ailesi çingenedir ve padişah durumu anlarsa başını keseceklerini düşünüp kaçarlar.
11. Şah İsmail durumu anlar ve kızın evinin orada gezerken üç taş görür. Taşların altında bir kâğıt bulur. Kızın, kendine not bıraktığını ve nerede olduğunu bildirdiğini yazılan nottan anlayan Şah İsmail atını alır ve yola çıkar.

12. Yolda ağaçlara Gülizar adında olan kızın nereden geçtiğini sorar. Dallar, buradan geçtiğini söyler.
13. Yolda, yüksek duvarlı bir ev görür. Evin içindeki kız ağlamaktadır. Şah İsmail, beygirine burayı atlayıp atlayamayacağını sorar. Şah İsmail, kıza neden ağladığını sorar. Kız, kardeşlerinin kendisi için devle savaştığını söyler.
14. Şah İsmail, devlerle savaşır ve onları yener. Kızın dört kardeşi ölmüş, beş kardeşi kalmıştır.
15. Beş kardeş, Şah İsmail'i bir gece evlerinde yatmak için çağırırlar.
16. Sabah uyandıklarında ufak kardeş, Şah İsmail'in kıza ulaşırken düşürdüğü kiremiti görür ve kardeşinin ahlaksızlık yaptığını düşünerek onu kesmek ister.
17. Şah İsmail, kiremitin nasıl düştüğünü anlatır. Beş kardeş, kız kardeşlerini Şah İsmail'e vermek ister. Şah İsmail, kabul etmeyerek Kamber'le yola devam eder.
18. Dağlara, Gülizar'ı sorar. Dağlar, Gülizar'ın buradan geçtiğini ama olduğu yerde Arapüzenci'nin olduğunu söylerler.
19. Arapüzenci yiğit bir kızdır. Eşyalarını giydiğinde onu kimse yenemez.
20. Şah İsmail ve Arapüzenci savaşır. Arapüzenci, Şah İsmail'in yiğitliğini görünce kendisini almasını ister.
21. Şah İsmail, Arapüzenci'nin teklifini reddederek Gülizar'ı sorar ve Arapüzenci de yola dahil olur.
22. Bir köye gelirler. Bu köydeki padişah, Gülizar'la evlenmek istemektedir. Gülizar bu sebeple odasına kimseyi sokmamaktadır. Şah İsmail, koca karıdan bunları öğrenir.
23. Şah İsmail, Gülizar'ın kasabadayken kendine verdiği yüzüğü koca karıya vererek Gülizar'a götürmesini ister.
24. Koca karı yüzüğü Gülizar'a götürür ve Şah İsmail'in arka bahçede kendini beklediğini söyler.
25. Şah İsmail ve Gülizar kaçarlardı. Padişah, durumu duyup askerlerini yollar. Şah İsmail ve Gülizar uyukdayken Arapüzenci askerleri öldürür.
26. Arapüzenci ve Gülizar uyuduğunda ise Şah İsmail bekler. Padişah yeniden asker yollar ve Şah İsmail bu askerleri öldürür.
27. Arapüzenci, padişaha mektup yollayarak evinin karşısına bir ev yaptırmasını ister.
28. Kasabaya geldiklerinde ev hazırdır. Birinci katta dokuz kardeşin motrası (kız kardeşi), ortada Arapüzenci, yukarı katta Gülizar, son katta da Şah İsmail oturmaktadır.
29. Kızların güzelliğini gören Şah İsmail'in annesi kocasına gidip durumu anlatır.
30. Şah İsmail'le babasının arasında bir oyun oynanır. Yenen, yenilenin gözlerini

çıkacaktır.

31. Şah İsmail, babasını üç kere yener ama gözlerini çıkarmaz. Babası ise bir kere yanlış oynaması sonucu Şah İsmail'in gözlerini çıkarır.
32. Babası Şah İsmail'i öldürmesi için Yahudi'ye teslim eder.
33. Şah İsmail, çeşmeye götürülmeyi ister. Çeşmeye Kumru gelir. Şah İsmail'in gözlerini yanlış takar ve şah İsmail şaşı olur.
34. Giderken tarlada bir adam görür. Karşılaştığı adamla konuşması sonucu onun oğlu olur.
35. Adam, çocuğu mektebe yollar. Çocuk, hocadan daha çok bildiği için mektebe gitmek istemez. Burada başka bir adın sahibi olur.
36. Bir kâğıt gelir ve bu kağıtta çocuğun padişahın askeri olması ve bir yiğitle harp etmesi yazılıdır. Adam, çocuğun yerine gitmek istese de çocuk kabul etmez.
37. Şah İsmail bir mektup yazar ve Kamber'i verirlerse yiğitle harp edeceğini bildirir. Bu sırada Arapzüenci'yle konuşur ve ona boğazını kesöyeceğini söyler.
38. Şah İsmail ve Arapüzenci çarpışır ve Şah İsmail Arapüzenci'yi yener.
39. Padişah, Arapüzenci'nin boğazının kesilmesini istesede Şah İsmail cemaate sormayı teklif eder. Arapüzenci'nin boğazı kesilmez.
40. Şah İsmail ve Gülizar beraber yaşar, Arapüzenci bir vezire, dokuz kardeşin kız kardeşini de başka vezire verirler. Şah İsmail, annesine de ölünceye dek bakar (Hafız, Ç.D., No:25, s.115-119).

Masal 66: Karabacak (Prizren)

1. Üç oğlu olan ve ölümü yaklaşan bir adam, üç oğlunu yanına çağırarak üç ok emanet eder.
2. Evlenmek istedikleri zaman bu okları atmalarını ve ok hangi evin önüne düşerse o evden kız almalarını tembihler.
3. Adam ölür. En büyük kardeş evlenmek ister. Aklına babasının dedikleri düşer. Oku atar ve ok padişahın evine düşer. Padişahın kızıyla evlenir.
4. Ortanca kardeş evlenmek ister ve oku atar. Ok, bir beyin evine düşer. Ortanca kardeş beyin kızıyla evlenir.
5. En küçük kardeş yalnız kaldıktan sonra evlenmeye karar verir, oku atar. Ok, sümüklüböceğin kabuğuna düşer. Küçük kardeş, nasibim buymuş diyerek kabuğu alır ve evine götürür.
6. Kabuğun içinde dünya güzeli bir kız vardır. Kız, her gün kabuğundan çıkıp evi temizlemekte, yemekler yapmaktadır.
7. En küçük kardeş bu durumu fark eder ve evde ne olduğunu anlamak için saklanır.

Kabuğun içinden kızın çıktığını görür.

8. Kızın kabuğunu yakalar ateşe atacakken kız, kabuğu atmaması için yalvarmaya başlar.
9. Aradan geçen zamandan sonra dünya güzeli kızları toplayan biri fukara gibi üç ayaklı Karabacak beygirine binerek gelip kapıyı vurur ve ekmek ister.
10. Kız, ekmeği verdiğinde yakalayıp kolundan Karabacak'a bindirir.
11. Küçük çocuk eve geldiğinde karısını bulamaz.
12. Komşular karısının ihtiyar bir adam tarafından yakalandığını söyler.
13. Çocuk, o evi bulur.
14. Karabacak, kızları yakalayıp konaklara götürmektedir. İki defa böyle yapılır. Üçüncüsünde karısından Karabacak'ın nasıl aldığını öğrenmesini ister.
15. Bir yerde kuyu olduğunu ve kuyuya üç kara koç atıldığını Karabacak'ın oradan çıktığı öğrenilir.
16. Karabacak'ın bir kardeşi bulunmaktadır. Kardeşi de bir kuyudadır. Oradan çıkarılması için dört koç götürülmesi gerektiği öğrenilir. Kardeşin adı Kamber Tayı'dır.
17. Dört koç alınıp o kuyuya götürülür. Kamber Tayı çıkar.
18. Kamber Tayı, Karabacak'a üstündekini fırlatmasını söyler.
Karabacak ve Kamber Tayı alınarak evde kırk gün kırk gece düğün yapılır (Hafız, Ç.D., No:25, s.124-125).

Masal 67: Maçkalar Masali (Prizren)

1. Bir kızı olan ve karısı ölen adam yeniden evlenir. Bu evlilikten de bir kız çocuğu dünyaya gelir.
2. Adamın yeni karısı üvey kızını sevmemekte ve her işi ona yaptırmaktadır.
3. Bir gün kocasına bu kızını bir yere götürüp bırakmasını ister.
4. Adam, kızına pogaça verip dağa gitmesini dağdan poğaçayı yuvarlamasını ve poğaçaya nereye giderse oraya gitmesini söyler.
5. Kız, denileni yapar. Gittiği yerde maçkalarla karşılaşır. Bir maçka yavrulmuş ve yavrularına süt vermeye çalışmaktadır. Kız yavru maçkaların annesinin memesini bulamadığını fark eder ve birer birer maçkaları memeye yerleştirir.
6. O anda odayı süpüren maçkayı görür ve maçkanın dinlenmesini kendisinin bu işi yapacağını söyler.
7. Bir odada ekmek yoğuran maçkayı görür ve ona yardım eder.
8. Aradan geçen zamandan sonra kız, maçkalara babasına gitmek istediğini söyler. Maçkalar üzülür.
9. Maçkalar, kıza yeni koferi (bavul) mi eski koferi mi diye sorar. Kız, yeni koferinin

onlara lazım olabileceğini söyleyerek eski olanı ister.

10. Kız, evine gider ve babasıyla kucaklaşır, üvey annesini elini öper. Üvey anne, kızın bavulunu açtığı anda altınlarla karşılaşır.
11. Üvey anne, bir plan yapar ve aynı yolla bu kez kendi kızını göndermek ister.
12. Olay, bu kez başa dönerek üvey annenin kızı için gerçekleşir.
13. Kız, maçkalarla kaldığı süre boyunca onlara yardım etmez, şikâyetinde bulunur.
14. Aradan geçen zamandan sonra bu kız da annesine gitmek istediğini söyler. Maçkalar sevinir. Eski kofer mi, yeni kofer mi sorusu bu kez üvey annenin kız için tekrarlanır.
15. Kız, eskiyi beğenmeyerek yeniyi ister.
16. Eve dönüş gerçekleşir. Kofer (bavul) altın bulmak ümidiyle açılır. Bavulun içinde büyüklü küçüklü yılanlar bulunmaktadır. Bu yılanlar kızı ve annesini yerler (Hafız, Ç.D., No:25, s.126-127).

Masal 71: Fatma (Prizren)

1. Fatma ve Yusuf adında iki kardeş beraber yaşarken komşu çocuğunun Fatma'ya aşık olması sonucu kardeşler kaçar.
2. Komşu çocuğu, kardeşlerin kaçtığını duyunca beygirine binerek onları takip etmeye başlar.
3. Fatma, komşu çocuğunun kendilerini takip ettiğini anlayınca kardeşinden tasmasını atmasını ister.
4. Yusuf, tasmayı atınca her yer buza döner ve komşu çocuğunun beygiri düşmeye başlar. Buzların erimesiyle ise komşu çocuğu takibe devam eder.
5. Fatma, düşmanı arkasında görünce bu kez kardeşinden bileği taşını bırakmasını ister. Bu kez her yer kayaya dönüşür.
6. Komşu çocuğunun beygiri gidemez ama kayaların da toprağa dönüşmesiyle komşu çocuğu kardeşlere yetişir.
7. Fatma, bu kez kardeşinden usturasını bırakmasını ister. Ustura bırakıldığında düşmanın beygirinin ayakları kesilir ve iki kardeş kaçmaya devam eder.
8. Kardeşler dağa ulaştıklarında bir çeşme görürler. Yusuf su içmek ister. Fatma, kardeşini durdurarak buradan bir kurdun su içtiğini kardeşi de içerse kurda dönüşeceğini söyler.
9. Yola devam ederler. Dinlenmek için durduklarında Yusuf bataklık görür ve su içmek ister. Fatma, buradan ayının su içtiğini söyleyerek kardeşine izin vermez.
10. Yürümeye devam ederler ve bir dağa ulaşırlar. Bu dağda da bataklık bulunmaktadır. Yusuf, su içmek ister. Fatma, bu bataklıktan geyiğin su içtiğini söyleyerek izin vermese de Yusuf dayanamaz, suyu içer ve geyiğe dönüşür.

11. Geyiğe dönüşen kardeş dağa karışırken kız yalnız kalır. Büyük bir ağaca çıkar.
12. Yusuf, Fatma'ya nerde olduğunu sorar. Fatma, ağacın üzerinde olduğunu söyler.
13. Geyiğe dönen Yusuf, her gece gelmekte ve ağacın altında Fatma'yı beklemektedir.
14. Bir gün bir bey beygirine su vermek için bataklığa gelir. Bataklıkta Fatma'nın gölgesini görür. Başını kaldırıp ağaca baktığında Fatma'yla aralarında konuşma gerçekleşir.
15. Bu bey, ırgat tutarak ağacın kesilmesini ister. Ağaç kesilmeye başlanır akşam olduğunda ırgatlar ara verir.
16. Geyik Yusuf akşam ağacın bulunduğu yere gelir. Fatma, durumu anlatır. Geyik Yusuf, ağacı yaladıkça ağacın kesilen yerleri kalınlaşır.
17. Ertesi gün gelen ırgatlar ağacın kalınlaşması karşısında şaşırır. Durum tekrarlanır.
18. Atlı beyle konuşan biri kızı oradan koca karının indireceğini söyler.
19. Koca karı, kibrit ve çıra alarak ağacın altına gider ve ateş yakar. Fatma, kadının görmediğini düşünerek ağacın tepesinden kadına ateşin öyle yakılmayacağını söyler.
20. Koca karı, Fatma'nın aşağıya inmesini ister. Sonuç alınmaz.
21. Koca karı, bu kez unu eleklerle elemeye çalışırken unların yere döküldüğünü gören Fatma, koca kadını uyarır. Koca karı, bu kez de unun içine su atar.
22. Fatma, koca karıya yardım için ağaçtan iner ve beyin adamları tarafından yakalanır.
23. Beyin karısı Fatma'yı görünce güzelliğini kıskanır. Fatma'dan kurtulmak için bir plan yapar.
24. Bu plan dahilinde beyden izin alınır ve denize gidilir. Fatma, hamiledir. Beyin karısı, Fatma'yı bırakarak eve döner.
25. Fatma, balığın karnında çocuğunu dünyaya getirir adını Süleyman koyar.
26. Yusuf, bir çeşmeden su içerek tekrar insan haline gelir.
27. Fatma kurtarılır. Bey her şeyi öğrenir. Beyin karısı ise cezalandırılır (Hafız, Ç.D., No:24/1979, s.128-131).

Masal 2 olarak listede yer alan Fatmacık'le Yusufçık adlı Vıçıtırın'dan derlenen masalda birikimli masal olmakla birlikte yukarıda epizotları verilen Fatma adlı masalın varyantıdır. İki masal birbirinden farklı başlar ama olay aynıdır. Masal 2, Fatma ve Yusuf'un annesinin ölmesi sonucu adamın yeniden evlenmesiyle başlar. Fukara olan bu adamın her gün karısına un almaktan ötürü yakınması sonucu üvey anne, çocukların kaybolması gerektiğini, yük olduklarını söyler. Adam, çocuklarını kaybedeceğini söylerken Yusuf bütün konuşmaları duyar ve Fatma'ya anlatır. Adam, ertesi gün çocukları odun toplamak için ormana götürmeye ve orada bırakmaya karar verir. Fatma ve Yusuf yanına kül alarak eve geri dönebilmek için yola iz bırakır ve bu sayede babaları onları ormanda bıraksa da eve dönerler. Ertesi gün adam

çocukları bırakmak için yeniden yola çıkarır. Fatma ve Yusuf yola kepek koyar. Kepeklerin kaybolması sonucu Fatma ve Yusuf'un yolculuğu başlar. Yolculuğun geri kalan kısmında olaylar aynı olmakla birlikte adlar ve nesneler değişmektedir. Masal 2'de kızı ağaçtan indirmeye giden koca karı yerini cadıya bırakır. Bu cadı kibrit yerine padişahın toprak tepsi ister. Fatma adlı masalda Fatma'dan kurtulmak isteyen beyin karısı Fatma'yı denize götürürken Masal 2'de hamama gidilmek üzere yola çıkılır ve Fatma dereye atılır. Masal 71'de Fatma, çocuğunu dünyaya balığın karnında getirirken masal 2'de derenin dibinde getirmektedir. Masal 2'de padişahın karısının eve dönünce Fatma'nın kıyafetlerini giydiği ve geyik eti istediği görülür. Padişah'a getirilen geyik ise Fatma'nın kardeşi Yusuf'tur. Yusuf, Padişahın izin ister ve Fatma'nın dereye olduğunu söyler. Fatma kurtarılır. Fatma'nın kılığına giren padişahın karısına ise geyik eti yerine köpek avlanarak onun eti götürülür. Masal 2'de padişahın karısının ismine de yer verilmektedir bu isim Ayşe'dir. Masalın sonunda padişahın karısı cezalandırılır (Tunuzlu, Ç.D., No:1/1973, s.118-122).

Masal 74: İçi Padişa (Prizren)

1. İki padişah vardır. Bu padişahların savaşı sonucu savaşı kazanan padişah, diğer padişahın üç kızını esir alarak hapse koyar.
2. Hapse konulan üç kız kardeş her gece kendi aralarında konuşmaktadır. Büyük kardeş, padişahla evlenirse bütün askerleri bir fırın ekmekle besleyeceğini, ortanca kardeş padişahla evlenirse bütün askerlere kıyafet diyeceğini en küçük kardeş ise padişahla evlenirse göğsünde ay altında yıldız iki çocuk doğuracağını söyler.
3. Konuşmayı dinleyen bekçiler padişaha haber verirler.
4. Padişah, küçük kardeşle evlenir. Büyük ve ortanca kardeş ise evdeki işleri görürler.
5. Küçük kardeşin göğsünde ay, altında yıldız olan çocuğu dünyaya gelir.
6. Büyük ve ortanca kardeş, çocuğu kundağa koyup bir sandıkla dereye atar çocuğun yerine ise köpek yavruları koyarak padişaha, kardeşlerinin köpek yavrudüğünü söylerler.
7. Padişah sinirlenerek karısını boğazına kadar gömer ve başına Arap bir nöbetçi koyar.
8. Dereye atılan çocuk, çocuğu olmayan balıkçı tarafından bulunur.
9. Balıkçının bir keçisi bulunmakta ve keçinin sütüyle beslenmektedirler.
10. Çocuklar büyüdükçe, balıkçı zengin olmaya başlar.
11. Çocuklar bir gün oynarken koca bir adam çıkar ve çocuklara her şeyi anlatarak kasabaya gitmelerini ne yapmaları gerektiğini söyleyeceğini bildirir.
12. Çocuklar yola çıkarlar. Balıkçı ve karısı arkalarından üzülür.
13. Kasabaya ulaştıklarında önlerine bir ev çıkar ama ev boştur. Tanınmamak için başlarına

takiya takarlar.

14. Padişah, bu çocukları duyarak erkek olanı evine çağırır ve üç isteği olduğunu eğer bunları yerine getiremezse başını keseceğini söyler.
15. Bu isteklerden ilki dünya çalgılarının kasabada çalması ama hiçbir komşuda duyulmamasıdır. İkinci istek bütün kasabada çeşmelerin akması ama hiçbir komşunun odasına su sızmamasıdır. Üçüncü istek ise huri kızının getirilmesidir.
16. Çocuk, her istekte kız kardeşine gider ve kız kardeşi onu koca adama yönlendirir.
17. Koca adam masala yeniden dahil olarak padişahın isteklerini yerine getirmede çocuğa yardımcı olur.
18. Çocuk, boğazına kadar gömülü olan annesini de annesi olduğunu bilmeden annesinin başında bekleyen Arap'ın başını keserek kurtarır.
19. Masalın sonunda çocukların takiyalarını çıkarmasıyla padişah, bu çocukların kendi çocuğu olduğunu anlar sevinç ve kahırdan ödü patlar. Çocuklar ise masalın geri kısmında Huri kızıyla yaşamaya devam ederler (Hafız, Ç.D., No:24/1979, s.135-137).

Masal 48: Çeloglan Em Abodada (Mamuşa)

Bi vakıtlarda, fukara bi karının içi çucugi vaymış. Bitenenin adı Abodada a içincisinin adı Çeloglan imiş. Bu fukara koca kari içi büle çucugilen ep bi yerde yaşaymışla. On onbeş kuyunlandan başka bişeyley yogimiş. Zavale fukara koca kari üle kocaymış çi, salte bük çucugi Abodada anası dünyada diri kalsın, paçlaymış, em ekmek verimiş yesın. Ep büle cünlerini ceçirimiş, anasını payçlaymış em bi çüşeye cütürümüş, onda utursun koymuş.

Fukara koca karının küçük çucugi Çeloglan bi çanta umuzuna alımış bi elinde toyagasi, obi elindesuraykasi (kaval) on, onbeş kuyuni ününe alımış em, er cün daga otlatırma cütürümüş, em cetirimiş. Büle ep biyerde yaşarçen cünleni ceçirimişla. Çeloglan ep büle ciderçen, celirçen bi cün canından osanmış. Em, Abodadasına demiş çi:

-O, Abodada ben gayri bu kuyunlalen, ercün cütürma cetırma osandım. Sen stersen kuyunlay al daga cütür otlatıra ben koca anamızı bakarım. Abodada, celoglanın çeyfini stememiş kırma.

-Olur be Çeloglan, ben kuyunlay daga otlatırma cütürim ema sen anay bakarsın isla. Demiş Abodada: Çeloglanda çok şenilmiş.

-İc tasalanma bre Abodada ben senden da isla var bakaym koca anamızı. Abodada da başka iç bişe sülemeden on, onbeş kuyuni ününe almış em daga otlatırma cütürmüş. Çeloglan üle şenilmiş çi çabuger bög bi kazan su doldurmuş, o kazan suyi üle ısıtmış çi sula açın kaynamışla koca anasını almış em o kazanın içine kuymuş. Zavale koca kari bu suyun isiliğine dayanamamış em birden ülmiş. Sora Çeloglan koca anasını kazandan çıkarmış em bi sobanın

çüşesine cütürmüş. Ema analari nice pişin cibi yerinde durmaymış. Çeloglanda düşünmüş, düşünmüş sora aklına bişe celmiş. Bi içi baski almış em anasının anlına molamış, anasını duvara yapıştırmış. Sora bı eline tauk kovşasi obi eline igi yapagi egırsin vermiş. Em Çeloglan anasını ratlatırmış, cendisi sokaga çıkmış. Abodada'sını dagdan celsın beklemiş. Çok ceçmemiş Abodada dagdan ceyri dünmiş em evine celmiş. Açın cürmiş Çeloglan'ı yolda çıkmış bekley, em sormış:

-Ha bre Çeloglan baktınmi anay isla!

-Senden da isla baktım, cit cür biçe, bi elen yey bi elen yapay egırı. Abodada kuyunlay avıra cütüri cütürmey biçeten sobaya koşmış anasını cürma. Ne cürsün Çeloglan analanı tepelemiş.

-A more Çeloglan tepelemisin anamızı. Abodada bağırmiş, bağırmiş ema içbi ayır yok analay ülmiş, citmiş. Abodada fazla süzi uzatmamış em çüregi sırtına almış...

-Bak bre Çeloglan ben anaya mezar açma cideym, a sen anay mezara cetırırsin.

-Ay bre Abodada sen iç tasalanma, cit aç mezari a ben cetırırım mezara. Çeloglan bi kuka yapmış, anasının bogazına ceçirmiş, jag çekerçen mezara cütürmüş. Açın cürmiş buni bi cenç çucuk şaşırmiş em durmuş.

-E more Çeloglan tepelemisin anani em bak nasıl ceçirmisin kukay bogazına jag çekeysın. Cüna deymi sana, içmi acımayısın anani.

-Zay seni tepeleyemeym. Çeloglan biçeten bıçagını çıkarmış, cenç çucugi biçeten tepelemiş. Em bağırma başlamış. Ooooo Abodada bir bir idi şini oldi içi. Açın duymuş Abodada, cendi cendisine a more çel ne yapacasın sen bize. Sora buna da bi kuka yapmış em içi bülesini jag çekma başlamış. Yolda ciderçen ününe bi kız çıkmış. Açın cürmiş o kız şaşırmiş.

-E more Çeloglan em tepelemisin anani em çekeysın jag iç mi acımayısın. Çeloglan bu kıza çok kızmış em biçeten bıçagi çıkarmış o kızı da tepelemiş. Cenek bağırırçen çağırma başlamış. Oooooo Abodada içi içi idila şini üç oldila. Cene Abodada cendi cendisine am ore Çeloglan sen bu milletlen bizi utandırdın, bizim yerimiz iç bi yerde gayri kalmadı. Abodada koşarçen Celoglanın yanına citmiş, üçbüle üliyi amişla em mezara cütürmişla. Cene Çeloglan'ın aklına bişe düşmüş...

-A more Abodada büleymisin ne yapaum, bu içi üliyi aşadan koycum, em anay buların üstüne ataum, bulay isla ezdırsın se bula beni sügdila. Abodada, Çeloglan'ın dedığını yapmış. Ceyri dünmişla em evlene citmişla. Cünle ceçmiş Abodada em Çeloglan ep biyerde yaşaymışla. Bi cün Abodaday düğün akşamlığına çağırmişla. Açın duymış buni Çeloglan çok şenilmiş em Abodada'nın yanına citmiş, yavaş yavaş...

-More Abodada düğüne bende celecem. Buna Abodada çok kızmış em kızgın, kızgın bağırmiş.

-İç olmaz Çeloglan seni düğüne almam se sen beni rahat komaysın. Utandırırısın düğün aukilen. Ama Çeloglan üle yovarmış ta cüzlerinden cüzyaşılak akmiş, açın cürmiş Abodada oldi bre Çeloglan senida alacam. Ema beni ep var dinleyesın, ne dersem ben sen oni yaparsın, ad eşini cit azır ol bakaum. Çeloglan üle şenilmiş çi başka içbişe sülemeden koşarçen azır olma citmiş. Yelişmiş düzülmüş azır olmuş koşarçen Abodada'nın yanına citmiş.

-Ade o Abodada ben azır oldum aycidaum da çabuk düğüne... Abodada Çeloglana üle kızmış çi...

-Bak Çeloglan açın cidersık üte bize ekmek yeyaum sofray kurarla, ben açın yapışırm sana sen da azer yersın anladınmi bre Çeloglan. İçbülesi yola çıkmışla em dayolanda düğün akşamlığına citmişla. Dayolay çok karşılamışla, selamlamışla. Akşam olmuş sofralay kurmişla, içi bülesini bi sofraya kurmişla, mancalay sofraya cetirmeden Çeloglan biçeten grujday (kepcey) kıstırmış eline. Açın mancay sofraya komışla Celoglan grujday sanın içine kuymış bi içiçet ütebeyri çevirmiş. Em biçeten deli cibi yema başlamış. Açın cürmiş Abodada buni biçeten Çeloglan'a yapışmış elilen. Çeloglan hızı hızı sofradan biçeten yukari dogri atılmış. Eval ben doydum demiş, em çenara çekilmiş. Buni açın cürmişla düğün üzmeçiley.

-Al more Çeloglan sen da başlamadın yema ne oka çabuk doydun, demişla. Düğün akşamlığı bitmiş, akşam olmuş. Abodaday em Çeloglani bi sobaya cütürmüşla em onda yatıtmışla uyusunla. Açın olmuş yarısı cece Çeloglan'ın yüregi üle açılmış çi açlıktan uyuki vela almaymış. Düşegından kaukmış em Abodada'sının yanına yaklamış, uyukidan kaldırmış. Kouk bre Abodada se çok açıldım gayri açlıktan uyumaym. Abodada uyanmış em çok kızmış Çeloglana.

-A more Çeloglan ne yaptın sen bana. Ade başımdan çekıl cit mutvaga niçvada yabişe olmasın bak em al ye. Çeloglan sobadan çıkmış em mutvaga citmiş. Niçvay açmış içinde salte bi tas amurdan başka içbişe yogemiş. Çeloglan da üteberi bakmış, açlıktan o tas amuri almış em yemiş. Ceyri dünmiş sobasına citmiş. Abodada'si sormış:

-A Çeloglan buludunmi yabişe yema. Çeloglan'ın agzından anlaşılmış. Amurdan dudaklay birbirine takılmış sülema vela edemeymiş.

-Bi tas amur başka bişe yogidi more Abodada, em düşegine cirmiş uzanmış. Uzanmış ema biceten yuregi ağırma başlamış. Biçeten düşeginden koukmış, em Abodada'nın yanına citmiş uyukidan kaldırmış.

-Kouk bre Abodada se çok ağırı yuregım. Abodada biçeten düşekten atılmış...

-Tu Çeloglan brek omayacasın uyuyam, embu düğün aukilen da utandıracasın. Ade cit

çenefe sora ceçer yureğın, demiş em cene uyuma başlamış Abodada. Çeloglan koşarçen çenefe citmiş, ne cürsün çenefe bi cilin cirmiş. Çeloglan da bişe sülemeden çenefte sülen doli çüpi almış em cilinin başına vurmuş em cilini tepelemiş. Ceyri dünmiş, koşarçen sobasına celmiş em Abodada'nın yanına yaklaşmış. Çenefte cilini ne tepelemiş Abodada'sına düvermiş. Açın duymış buni Abodada biçeten düşeginden atılmış.

-Tuuu Çeloglan bre ne yepmişimisin, çabuk kaçaum buradan se şini bizide bunda tepelerla. İçi bulesi ızı ızı düğün evinden çıkarçen, Abodada ilerden a Çeloglan ardısına. Abodada, Çeloglan'a kapiyi ardına çek bağırmiş. Çeloglan da süzi anlay anlamaya, kapiyi yerinden çıkari em sırtına ali cene Abodada ilerden, Çeloglan ardına yola çıkmışla. Yürümüşla, yürümüşla, korkidan iç başlani vela kaldırmamışla. Bi agaca dogri citmişla, üle yorolmuşla çi başka yürüme vela edememişla. Cecey onda ceçırma aramışla. Ema aydutla bulay üldürma cemesınla, o agaca binma em o cecey ceçırma düşünmüşla. Açın bakmış Oboda ceyri ne cürsün Çeloglan kapiyi sırtına almış. Abodada üle kızmış çi...

-A more Abodada ben çok yoroldum başka edemeym tutma kapiyi çüverecem. Abodada üle korkmuş çi, korkidan vela bi süz agzından çıkmamış. Sora zorle sülemeye bulmuş.

-Tuuu Çeloglan bre dabiraz bare dayan duguncile citsınla, se bizi parçe yaparla. Ema Çeloglan'ın gari küveti kalmamışem kapiyi çüvermiş. Uuuu bre Çeloglan ne yaptın teşinik, em seni em beni tepelerla. Ema o kapi ule bi potera yapmış çi bitivi düğün auki üle korkmuşla, korkidan episi kaçmışla. Salte cilin beycirlen ağacın yanında kalmış. Açın çürmüş buni Abodada cendi cüzlerine inanmamış, biçeten cüzleni silmiş. Çabuk çabuk ağaçtan enmiş, cilinin yanına citmiş, cilini beycirden endirmiş. Onun yerine Çeloglani cilin yapmış, süslemiş, telemiş em beycire bindirmiş. Em Çeloglani büle alıştırmış!

-Bak bana Çeloglan ta celır dugunciler iç yerinden tepişmeyesın, bunda beklersın. Em Abodada cilini almış, citmiş. Çeloglan yerinden vela aynamamış. Düğün auki ceyri dünmiş, celinin yanına celmişla. Ne cürsünla cilin yerinden vela tepişmemiş. Em episi biçeten bağırmişla.

-Yaşasın cilinımız bi zepımız korktuk, kaçtık a cilin yerinden vela tepişmemiş. Sora cilini almışla, yolona yürümüşla, yurümüşla bi vakıt evlene citmişla. Şenlikle yapmışla, davula çalmışla. Akşam olmuş, cüvegiyi kuymışla. Açın cürmüş buni Çeloglan kaçma aramış, düşünmüş taşınmış em sora bişe aklına celmiş. Cüvegiye büle demiş:

-Kocam benim cenefe araym çıkma. Yok bre karicigim korkaym kaçmayasın.

-Aman kocam benim, bütün düğüncile korktila kaçtila a ben salte iç korkmadım, kaçmadım şte sana celdim. Yanlarında bi ip vaymış.

-Asa tebu ipi al ayagıma bagla ben kaçmayaym senden. Cüvegi da o ipi almış em cilinin

ayagina baglamiş. Celoglan yavaş yavaş sobadan çıkmış em evıra çirmiş. Çendi ayagından ipi cüzmiş em bi keçiyin ayagina baglamiş. Çeloglan kaçmış, o adamın avlisında kovan sepetley vaymış em o sepetlerden bitenesine cirmiş, saklanmış. Cuvegi, beklemiş beklemiş sora ipi çekma başlamış. Açın, ipi çekmiş o keçi bağırma başlamış. Biçe çekmiş, içiçet çekmiş keçi daa ızı bağırma başlamış. Cüvegi da anasını çağırmiş.

-Oooo ana, cilin keçi cibi bagırırmi. Anasi da biçeten koşmış, çek anam çek ipi. Zavale cüvegi daa biçet içi ipi çekmiş cürmiş çi içbişe yok, sora dışari çıkmış. Avıra dogri citmiş, açın cürmiş ne cürsün cilin ipi keçiyin ayagina baglamiş em cendisi kaçmış. Açın duymışla aydutla çi bu adam düğün yapay cendisi şaşkindır biz yabişe yugularsık. Em o düğün yapay cendisi şaşkindır bi zyabişe yugularsık. Em o düğün evine citmişla. Sıralen kovan sepetleni kaldırma başlamışla, sıralen kovan sepetleni kaldırırçen açın celmişla Çeloglan ne cirmiş o sepede en ağır sepet o imiş em karar vermişla o sepedi alma. Em sepedi almişla bi cuvala kuymışla sora kaçmışla. Aydutla kaçmışla, kaçmışla bi vakit bi dere çenarına celmişla. O dere çenarında uturmuşla em sepedi çuvaldan çıkarmışla biraz bal yema aramışla. Ne cürsünla Çeloglan cilin olmuş em sepede cirmiş. Aydutla üle kızmışla çi.

-More Çeloglan bren sen ne aradın bunda cirma, şini biz sana ne yapaum.

-Ne stersenez yapın, benim cezam busoydi. Çeloglan, aydutlara sıralen ep ne olmuş anlatırmış. Tam o vakit bi aga çıkmış, çendi paytonile dere çenari dolaşımış. Açın cürmişla aydutla bu agay dolaşırçen, cilini (Çeloglani) ona satmışla. Aga da iç pazarlık yapmadan celinin paresini vermiş. Em cilini paytona atmış, dere cenarında paytonle dolaşırçen Çeloglan o agay yakalamış em dereye salmış. Sora paytoni almiş em evine citmiş. Em ondan sora gayri içbişe, yaramaylık yapmamak için yemin etmiş. Sora ta ülmiş çimseye bişe yapmamış, raat raat yaşamış. Masal ceyri biz ileyri ((Morina, Ç.D., No:47/1985, s.115-119).

3.3.1.4.4.2. Bitmemiş Masallar

Çevren’de tespit edilen 75 masaldan 2 tanesi zincirleme masal grubundan bitmemiş masal kategorisine girmektedir. Bu masallardan Mamuşa’da derlenen epizotlarına göre özetlenecek, Prizren’de derlenen epizotlarına ise örnek teşkil etmesi açısından orijinal metniyle verilecektir.

Masal 40: Çoban ile İmamın Akıllı Kızı (Mamuşa)

1. İyi huylu, merhametli olan bir çoban namaz kılmadığından ötürü köyde dinsiz lakabıyla çağrılmaktadır.
2. Köyün ileri gelenlerinin kurduğu dernekte namaz kılmayanın asılması üzerine karar

alınır.

3. Çoban bu durum karşısında ne yapacağını düşünür ve asılmaktan korktuğu için namaz kılmaya karar verir.
4. Geçen zamandan sonra çoban bir gün alınan kararı unutur.
5. Namazı kılmaya unuttuğu her Cuma koyunlarını dağda bırakarak köy camisine gelirken o cuma gelmemiş olmasından anlaşılr.
6. Meclis durumu anlayınca imamı asmaya karar verir.
7. Bir grup adam, dağa çobanı almaya gider.
8. Elleri bağlı olarak getirilen çoban üç gün sonra asılmaya karar verilir ve bu üç gün boyunca hapsedilir.
9. Köy imamının Elif adında güzel bir kızı vardır.
10. Elif, çobanı görür ve ona âşık olur. Babasına çobanın asılmaması için yalvarır ama onu ikna edemez.
11. Elif, akıllı bir kızdır çözüm bulur ve çobanla konuşup ne derse onu yapmasını ister.
12. Asılmadan önce çobana bir isteği olup olmadığı sorulur. Çoban, meşe ağacından güçlü bir sap ister.
13. Sapı, çobana verdiklerinde, imam asılmadan önce iki istek hakkı daha olduğunu söyler.
14. Çoban, on kiloluk bir çekiç ister.
15. Çekiç getirilir. Çoban, çekici meşe ağacının sapının üstüne koyar.

Son isteği sorulan çoban, imamın kafasına çekiçle üç kere vurmak istediğini söyler (Hanadan, No:40/1983, s.143-144).

Masal 68: Beyas Cüvercin (Prizren)

Ne varımiş ne yogımiş, varımiş bi padişâ. Onon bin azli kızı varımiş. O kızı bi kaç çeret çardakta oyalarını koymış. Haçın celimiş cenek oya yapma ya bi ignesi ya da bi oyasi kaybulımiş. Bi cün da demiş: “Cizlenecem.” Haçın cizlenmiş ne baksın havada içi cüvercin kırımzi a ortada bi beyas cüvercin uçaymış. O ortadan beyas cüvercin ayrılmış, çardaga enmiş hem bu kızın oya yumagını almış klungilen (gaga) hem uçmış. Bu kız koşmış anasına hem bütün bunlari düvermiş anasına. Demiş çi:

-Bunda bi hiçmet var.

Bi cün da bu kız hastalanmış. Bin bir doktor celmiş ema hiçbirisi bi ilaç bulamamış. Bi cün bi kacakari celmiş hem demiş babasına:

-Sen bu kızına bi hamam yaptır. Çim celirse celsın bu hamamda badiyava yıkansın, ema her celen birer cürdügünü, bildığını sülesın. Kız bunlari dinleye dinleye sag olur.

Padişâ da dinlemiş ve bük bi hamam yaptırmış. Çim celırsa birer şî anlatırmış. Bi cün,

bi çingene küçük bi çocogilen celmiş. Çingene b işi düvermiş, ema çocogi hiç bi şî bilmemiş düverma. O da demiş çi:

-Çıksın biras çarşıya onda bi şî cürsün hem bana düversın. Sora cirsın hamama, yıkansın. Çocuk ta citmiş. Bayagi ceçkalmiş. Haçın celmiş, demiş:

-Kasabadan dışarı çıktım, bi dere cürdüm. Derenin içinde bi kuti varidi. Kutinin üstünde içi kırmızı cüvercin ve bu kırmızı cüvercinin ortasında bi beyas cüvercin duridi.

Kız buni duydugilen birden kalkmış. Çocoga:

-Sizin olson hamam, demiş ve citmiş koşarçen dereye.

Haçın celmiş dereye say cürmiş çi o dereylen kuti yavaş yavaş cidey ve o kutinin üstünde o üç cüvercin otorî. Bu kız da dereye cirmiş. Haçın cürmiş beyas cüvercin çi kız dereye cirdi, uçmuş, celmiş kıza ve demiş:

-Sen derey ceç hem karşı yakada cizlen, sora ben celırım.

O da üle yapmış. Haçın bakmış havadan beyas cüvercin kurşum cibi aşā enmiş. Bi sıkınmış, put cüzel bi çocuk olmuş. Sora demiş kıza:

-Benim adım Yusuf'tur. Ben seni çok begendim ema ne yapaym çi beni periler yakaladi. Ema ben bi cün kaçacam. Onon için buraylen düz cit. Dağın ortasında bi ev var. O ev benim evımdır. İçerde benim için aglaya aglaya çor olan babam hem anam var. Onda bi motram da var. Sen kapiy vur. Çim çıkarse de çi "akşam tutti." Onlardan ara bi oda versınlar. Ben sora sana pencereden celırım.

Bu kız da üle yapmış. Onlar da çüvermişlar. O cece yatmış. Cüvercin Yusuf celmiş hem demiş çi:

-Sen yarın babama, anama düver çi ben sagım. O bunda bi furun yapsın. Ben filan cün celırım. Havada bi cüvercinlerlen dolaşırcen hepıms aşā enersık. O cüzel ısıtsın furuni. Kapasını açık koson. Ben tam yaklaşırim furuna yokari uçarım. Onlar ise şaşırırlar ve içine cırırlar. O zeman sizden birıms kapiy kapasın. Sora ben sizın olorum.

Bunlar konoşorçen motrasi b işi duymış:

-Mori ana demiş, bu kız ceceylen odada bi çimseylen konoştı.

Yarın saba çağırmişlar buni hem sormışlar cece çimınlen konoşmış. O Yusuf'un dediklerini sülemiş. Anası, babası, motrasi çok şenılmışlar. Birden başlamışlar yapma furuni. Furun olmuş. İçini kızdırmışlar. Haçın o cün celmiş, cüvercin Yusuf o içi kırmızı cüvercinlen havada uçaymışlar. Motrasilen bu kız fûrunun kapısını tutaymışlar. Haçın başlamışlar bu cüvercinler aşā uçma, bu beyas cüvercin tam yaklaşmış furun kapasına birden çevrilmiş yokariya (Hafız, Ç.D., No:25, s.127-128).

3.3.1.4.4.3. Sonsuz Masallar

Çevren’de tespit edilen 75 masaldan 3 tanesi zincirleme masallar altında değerlendirilen sonsuz masallar kategorisine girmektedir. Bu masallarda aynı olayın defalarca tekrarlandığı görülmektedir. Masal 18 olarak listede yer alan ve Mitroviça’da derlenen *Padişa Hem Üç Oğlu* adlı masalda gerçekleşen olaylar sonucunda padişahın istediği her istekte en küçük çocuğunun eve gidip ağlaması, karısının nedenini sorması ve çözüm için kendi evine yollayıp ne yapması gerektiğini söylemesi masal boyunca tekrarlanır. Masal 39 olarak listede yer alan ve Dobruça’nın kayıtlarına alınan *Çarıklar* adlı masalda ise yola çıkan ve çarıklardan başka bir şeyi olamayan kadının her köy değiştirmesinde akşam olduğunda veya yorulduğunda bir kapıyı çalarak gece orada kalması ve eve ne ile girdiyse onu orda bırakıp evden bıraktığından pahaca daha fazlasını alması anlatılır. Aynı olay defalarca tekrarlanmaktadır. Masal 54 olarak listede yer alan *Sinan Çoban Masalı*’nda ise Sinan adlı bir çobanın kasabasına padişahın gelmesiyle başlar. Padişah, kasabaya geleceği zaman hazırlıklar yapılmakta ve herkes evinin önüne hamur koymaktadır. Padişah, fili bırakmakta ve fil kimin kapısındaki hamurdan yerse padişah geceyi o evde geçirmektedir. Padişah, kasabaya geldiğinde bir tek Sinan Çoban’ın kapısında hamur yoktur ve fil onun kapısında durur. Aynı durum iki kez daha tekrarlanır ve filin her seferinde aynı kapıda durması üzerine padişahın, Sinan Çoban’ı buldurup onda kalması anlatılır. *Padişa Hem Üç Oğlu* adlı masalla *Çarıklar* adlı masalın epizotlara göre özetleri, *Sinan Çoban* adlı masalın ise örnek teşkil etmesi açısından orijinal metni aşağıda verilecektir.

Masal 18: Padişa Hem Üç Oğlu (Mitroviça)

1. Bir padişahın üç oğlu vardır. Padişah, bu üç oğlunu yanına çağırarak üç altın elma verir.
2. Bu elmaları atmalarını, elma nereye düşerse o evden kız alarak evlenmelerini ister.
3. En büyük çocuk elmayı atar ve elma bir beyin kapısına düşer. Büyük çocuk beyin kızıyla evlenir.
4. Ortanca çocuk elmayı atar ve elma bir ağanın kapısına düşer. Ortanca çocukta ağanın kızıyla evlenir.
5. En küçük çocuğun attığı elma kaplumbağanın olduğu yere düşer. Elma üç kere atılır ve üçünde de aynı yere düşünce küçük çocuk nasibim bu diyerek kaplumbağayı alır ve eve götürür.
6. Kaplumbağanın kabuğunda peri gibi güzel bir kız vardır. Bu kız evde kimse yokken kabuğundan çıkmakta ve evin tüm işlerini yapmaktadır.
7. Bu durumu fark eden küçük çocuk evde saklanır ve ne olduğunu anlamaya çalışır.

8. Küçük kardeş, kaplumbağanın kabuğundan peri gibi güzel bir kızın çıktığını görünce ortaya çıkarak kaplumbağanın kabuğunu alır ve ateşe atar. Kız, o kabuksuz yaşayamayacağını söylese de küçük kardeş ikna olmaz.
9. Padişah, bir akşam ziyafet hazırlatarak oğullarını ve gelinlerini çağırır.
10. Küçük çocuk, peri gibi güzel kızla gelince herkes şaşırır. Padişah, küçük çocuğunu öldürüp bu kızı kendisi almak ister.
11. O gece mızıklar çalınır. Padişah üç gelininin de oynamasını ister. Küçük gelin oynarken elinden altın, inci dökülmektedir.
12. Ziyafet bitip, herkes gittikten sonra padişah, küçük çocuğunu çağırır ve ondan bir karpuz bulmasını bu karpuzdan tüm askerlerinin yiyerek doymasını ve yine de bu karpuzdan kalmasını ister.
13. Küçük çocuk ağlayarak eve gider ve durumu karısına anlatır. Karısı, bunun kolay olduğunu çocuğun kendi evine gidip kapıyı açana karısının selamını söyleyip bahçedeki en küçük karpuzu vermesini ister. Denilen yapılır. Padişahın isteği yerine gelir.
14. Padişah, bu kez bir salkım üzüm isteyerek bu üzümde de tüm askerlerin yemesini yine de üzümün bitmemesini ister.
15. Küçük çocuk ağlayarak eve gider ve durumu karısına anlatır. Karısı, küçük çocuğu evine yollayarak kapıyı açana kendisinden selam söyleyip bahçedeki en ufak salkımı istemesini söyler. Denilen yapılır ve padişahın isteği yerine getirilmiş olur.
16. Padişah sinirlenerek bu kez küçük çocuğundan yeni doğmuş bir bebek bulmasını ve bu bebeğin gezip, söylemesini eğer bulamazsa başının kesileceğini söyler.
17. Çocuk ağlayarak eve gider ve durumu karısına anlatır. Karısı bu durumda kolay olduğunu çocuğun evine gitmesini ve kapıyı açana kendisinden selam söyleyerek çocuğu bugün için verilmesini istemesini söyler.
18. Çocuk, denileni yapar ve bebeği padişaha götürür. Padişah, bu kez demirden bir adam ister.
19. Çocuk ağlayarak eve gider ve karısına durumu anlatır.
20. Karısı, bu isteğin kolay olduğunu, kendi babasının demirden adam olduğunu çocuğun evine gidip kapıyı açana kendisinin selamını söyleyip babasını istemesini söyler.
21. Çocuk, denileni yapar. Dönüş yolunda demir adama her şeyi anlatır.
22. Demir adam, padişahı öldürür ve masalın sonunda küçük çocuk ve kıza düğün yapılır (Yusuf, Ç.D., No:4/1974, s.124-126).

Masal 39: Çarıklar (Dobruca)

1. Hiçbir şeyi olmayan kadın, nereye giderse gitsin beraberinde çarıkları taşımaktadır.

2. Bir gün bir köye gitmeye karar verir. Yolda akşam olur ve bir eve yaklaşarak kapısını vurur. Ev sahibine, burada kalmak istediğini söyler. Ev sahibi kabul eder.
3. Kadın, çarıklarını nereye bırakacağını sorar ev sahibi kapı yanına bırakmasını istese de kadın dinlemez ve koçağa bırakır.
4. Sabah olunca kadın, tavuğunun koçakta olduğunu söyler. Ev sahibi kadının tavuğu olmadığını söylese de kadını ikna edemez ve ona tavuk vermek zorunda kalır.
5. Tavuğu alan kadın yola devam eder. Başka bir köye gider ve bir evin kapısını çalarak orda kalmak istediğini söyler.
6. Kadın, tavuğunu nereye bırakacağını sorar ev sahibi koçak dese de kadın dinlemez ve keçilerin yanına bırakır.
7. Kadın, sabah uyandığında ev sahibine keçisinin nerede olduğunu sorar. Ev sahibi, kadının keçisinin olmadığını söylese de ikna edemez ve keçisini kadına vermek zorunda kalır.
8. Kadın, keçiyle yola devam ederken yorulur. Bir eve girer. Ev sahibinin de keçileri bulunmaktadır. Ev sahibi akşam olduğunda kadına, keçisinin kendi keçileriyle kalabileceğini söylese de kadın kabul etmez ve keçisini ineklerin yanına bırakır.
9. Kadın, sabah uyandığında ineğinin nerede olduğunu sorar. Ev sahibi, kadının ineği olmadığını söylese de kadını ikna edemez ve ineğini vermek zorunda kalır.
10. Kadın, ineği alarak başka bir köye gider. Karanlık çöker, kadın bir evin kapısını çalar ve orada kalmak istediğini söyler.
11. Ev sahibi kabul eder. Ev sahibinin öküzleri vardır ve kadının ineği ahıra bağlanır.
12. Kadın, sabah kalktığında bu kez öküzlerini sorar.
13. Ev sahibi, kadının inek getirdiğini ve öküzün kendisinin olduğunu söylese de kadını ikna edemez ve öküzünü vermek zorunda kalır.
14. Kadın, öküzü alır ve yola devam eder. Bir büyük araba alır.
15. Yolda giderken bir tilkiye rastlar. Tilki arabaya binmek ister. Kadın, kabul eder.
16. Yola devam edilir ve bu kez yabani hayvanlara rastlanır onlarda arabaya alınırlar.
17. Yolda araba bozulur. Yabani hayvanlar kadını kandırarak öküzün yanından uzaklaştırır ve öküzü yer.
18. Masalın sonunda kadının, öküzü de çarığı da yoktur (Dindar, Ç.D., No:32/1981, s.126-127).

Masal 54: Sinan Çoban Masalı

Bir varmış bir yokmuş. Çok ceçmişte bi çoban varmış. Adi da Sinan imiş. Bunun için da bütün kasaba SİNAN ÇOBAN çağırılmış.

Cit zaman, col zaman, bir cün Sinan Çoban'ın kasabasına padişanın colacagi duyulmuş. Padişayı beklemek için bük hazırlıklar yapılmış. Hazırlıklar yapıldıktan sora kasabaya padişa vezirler ile colmış. O zamanlardaçı adetlere cüre, padişa kasabaya colur colmaz kasabalılara emır verilmiş:

-Her ev saybi, kapisi ününe birer tekne hamur koyacak. Padişanın fili kasabayı cezecek, fil çmimin hamuruni yerse o padişayı misafir edecek.

Kasabadaçı bütün evsahiplari birer tekne hamur kapilari ününe komişlar. Sultan Sinan Çoban'ın kapisi ününde tekneyle hamur yokimiş.

Padişanın filni kasabaya kivermişlar ve fil bütün kasabadaki evlerin kapilari ününden birer birer ciçmiş. Kasabanın çenarında bulunan Sinan Çoban'ın evinin kapisi ününde durmış. Surlasiyle (hortumile) kapiya vurmuş. Buni cüren kasabanın devlet adami hem bi vezir koşarçen padişaya citmişlar ve filin çimin ev kapisi ününde durduguni anlamışlar. Padişa da:

-Bişe dil, demiş. Fili yeniden kasabaya kiverin. Bakalım içinci defa çimin kapisi ününde duracak, demiş.

Fili içinci çere kasabaya kivermişler. Belediye adami hem bi vezir filin nereye cidecegini, hanci kapida duracağını izlemişlar. Fil o hamuri, bu hamuri kokalamış ama hiçbir kapi ününde durmamış. Bi vakıtan sora cene Sinan Çoban'ın kapisi ününde durmuş. Buni cüren belediye devlet adami sinirlenmiş:

-Bu da mi olur Alahım, demiş. Bakın vezirim ne tekne var, ne hamur var. Fil ise şte içinci çere bu kapida duri. Sinan Çoban'ın ne karisi, ne çocuklari var. O padişayı bekleyemez (karşılayıp ağırılayamaz). Tek başına bi çoban. Buni daha bi defa padişaya bildirelim, demiş.

Belediye devlet adami ile vezir koşarak padişaya citmişlar. Filin cene Sinan Çoban'ın kapisi ününde durduguni padişaya sülemişlar.

Padişa buni duyunce:

-Daha bi defa deneyin, üçünci çere fili kasabaya kiverin, demiş.

Fili üçünci çere kasabaya kivermişlar, belediye devlet adami hem vezir cene filin arkasından citmişlar. Ne cürsünlar fil bu çere dogridan dogriya Sinan Çoban'ın evi kapisi ününde durmuş. Cene padişaya koşmışlar, divermişlar.

Padişa da bu sefer demiş:

-N'olurse olsun, ben Sinan Çoban'da bi cece kalacam.

O vakıt belediye devlet adami telaşa düşmüş. Kasaba etrafındaçı ovalari aramış taramış. Sinan Çoban'i eve koyinlariyle cetirmiş. Padişanın onda bir cece misafir olacağını Sinan Çoban'a sülemiş.

Sinan Çoban koyinlarını avliya koyduktan sora Padişa Sinan Çoban'ın evine yetmişmiş.

Sinan Çoban padişayı evine buyurmuş. Biraz oturduktan ve hal hatır soruşturdudan sonra Sinan Çoban padişaya sormuş:

-Padişam kuşluk için ne yapam isteysin?

-Senin ne karın var, ne çolugun çocukun, bana kuşluk çim yapacak, sormuş.

-Sen sıkılma şevçetlim, ben sana bi kızartma yaparım çi parmaklarını var yesin, demiş

Sinan Çoban.

Avlidaçi hayvanlara dünmiş:

-Kızıl Baş, Kızıl Baş buraya col koyinlara seslenmiş.

Başında yapagilari orda burda al olan koç süriden ayrılmış. Siann Çoban'ın yanına colmuş. Sinan Çoban'da:

-Kızıl Baş, bilimisin çi misafirimiz var. Bu cece bizde kalacak, demiş. Kuşluk için şevçetlimize kurban olacaksın. Yat, demiş.

Koç, Sinan Çoban'ın ayaklarına yatmış. Sinan Çoban'da "Bilmilahi" demiş, koçi çesmiş. Padişa buna çok şaşmış:

-Ala aşkın Sinan Çoban bu hayvani nasıl terbiye etin, sormuş.

-E şevçetlim, demiş. Bu koyinlar padişanın aşçerine benzemez. Bunlar Sinan Çoban'ın koyunlarıdır, demiş.

Padişa bi şey sülememiş. Bütün cün Sinan Çoban'ın evinden çıkmamış Padişa. Konuşmuşlar. Akşam haçan olmuş Sinan Çoban cene Padişaya sormuş:

-Akşamlık için ne isteysin yapam?

-Ne istersen yap, demiş. Başka bi şey sülememiş.

Sinan Çoban cene koyinlarına dünmiş:

-Kara Baş, burya col, koyunlara seslenmiş. Süriden Kara Baş ayrılmış. Sinan Çoban'a colmuş.

-Kara Baş, bilimisin çi misafirimiz var. Bu cece bizde kalacak. Sen da ona kurban olacaksın, yat, demiş.

Koç Sinan Çoban'ın ayaklari ününde yatmış. Sinan Çoban "Bismilahi" demiş. Koçi çesmiş. Padişa cene şaşırmiş cene sormuş.

-Ala aşkına bu hayvanlari nasıl büle terbiye etin? -E şevçetlim, demiş. Bu koyinlar padişanın aşçerine benzemez. Bu koyinlar Sinan Çoban'ın koyinlarıdır, demiş.

Cecenin bi vaktına kadar padişayle Sinan Çoban mabet etmişlar. Bi vakıt yatmışlar. Uyumuşlar.

Sinan Çoban her zamançi cibi erçen kalkmış. Padişaya çay pişirdikten sora, padişayı uykidan kaldırmış. Çay içmişlar. Sabalık vakti colunce:

-Bu saba sana bi çoban çorbasi yapacam şevçetlim demiş Sinan Çoban cene hayvanlara seslenmiş:

-Kıvrık Boynuzli, buraya col!

Bir, içi demeden Kıvrık Boynuzli süriden ayrılmış. Sinan Çoban'a yaklaşmış.

-Bilimisin çi şevçetlimiz bizim misafirmızdır. Sen ona bu sabah kurban olacaksın. Yat!

Koç Sinan Çoban'ın ayakları ününe yatmış. Sinan Çoban "Bismilahi" demiş, koçi çesmiş. Padişa cene şaşmış. Çendini alamamış üçüncü defa sormuş:

-Ala aşkına Sinan Çoban, bu hayvanlari nasıl terbiye etin?

-E şevçetlim demiş. Bu koyinlar padişanın aşçerine benzemez. Bunlar Sinan Çoban'ın koyinlaridir, demiş üçüncü çere ayni cevabi vermiş. O vakıt padişa biraz kızmış ama Sinan Çoban'a bi şey dememiş.

Sabalığı yemişler, padişa Sinan Çoban'a yaptığı saygi için teşekkür etmiş. Evden çıkarçen:

-Al bu pusulayi, demiş. İstanbul'a şayet bir cün celırsen bu pusulayle beni ara, demiş.

Cit zaman, col zaman aradan 15-20 sene seçmiş. Bir cün da Sinan Çoban İstanbul'a citmiş. İlç aradığı insan da padişa imiş. Saraya yaklaşmış. Saray nübetçileri saray etrafında dolaşan bir çobani cürünce birkaç defa saray etrafından kovmuşlar. Sinan Çoban cepinden padişanın verdiği pusulay çıkarmış, bi nübetçiye vermiş. Nübetçi şaşırılmış. Sinan Çoban nübetçiye, padişanın dosti olduguni anlatmış. Nöbetçi padişaya pusulayle koşmuş. Sinan Çoban adında bi adam sarayın kapıları ününde bekledığını ve padişayle cürüşmek istediğini söylemiş.

Padişa, nübetçiye Sinan Çoban'ı dayresine getirmesini emretmiş. Nübetçi Sinan Çoban'ı paşanın dayresine cetırmış. Padişa Sinan Çoban'a bir sobaya (odaya) yerleştirilmesini emretmiş. Sinan Çoban birkaç cün padişa cibi yaşamış. Cezmiş, dolaşmış, bikaç cünden sora başlamış usansın. Citmiş padişaya:

-Ben çok usanim, demiş. İsterdim bişe işleyem, demiş.

-İsla ne isteysin işleysin, sormuş padişa.

-E, ben ne isterdim işleyem, sen brakmasın demiş Sinan Çoban.

-Nasıl üle süleysin, bu hüçmete ne istersem yapabilırım. Asarım, çeserım.

-Yok padişam yok, sen bi şey yapamasın, sanın elinde zaten bişe yok demiş Sinan Çoban.

Buni duyan padişa çok kızmış. İsla be süle bakam ne isteysin, demiş.

-Müsade edersen, burda bi saray yapmak isterım. Bu saray da birkaç sene yapılacak. Çok bük, bundan daha cüzel bi saray olacak, tariye kalacak, anılacak demiş Sinan Çoban. Padişay inandırmış, yeni sarayın inşatına cırıışmış. İstanbul'un dışarisında uzun bir saray

yaptırmış. Dert sene cün cece işçiler işlemiş sarayı bitirmişler. Saray bıtikten sora, ordının bütün subaylari bu sarayı cürmeleri için davet etmiş.

Saray çok uzun imişse da salt üç kapisi varmış. Binanın başında bi kapi, ortasında bi kapi, bi kapi da hazır sonunda varmış.

Sinan Çoban her kapi ününde çendi insanlarını, dostlarını nübetçi komiş.

Subaylar birer birer başlamışlar colsunlar, sarayı cürsünler. Birinci kapıdaçi nübetçi:

-Hoş coldun, süzleriyle subayı karşılamış ve içeriye buyurun demiş.

Subaylar, saraya cirdikten sora, saraydaçi içinci kapiya celinceye kadar cezıntinin sol ve sag tarafındaçi odalari seyretmişler. Saray ortasındaçi içinci kapıda bulunan her subaya elindeçi haci cüsterilmiş:

-Hac taşıy mısın, soraymış.

Subayların bazilari var, çok azi da yok, taşımaym deymişler. Tac taşıyanlari sarayın sonunda üçüncü kapiya cünderilmiş nübetçi. Haci olmayan subayları bir sobaya (odaya) kapaymış.

Birkaç cün ziyareten sora, ordunun yari subaylari kaybolmuş. Ordida bük telaşlar kopmuş. Sarayı ziyaret eden subayların yarisından fazlasının yok olduğu sülentileri başlamış. Padişanın kulagina bu süzler yetişmiş. Bir cün padişa da sarayı ziyaret etmeye cider. Sarayın cırış kapısındaçi nübeçi padişaya:

-Hoş coldun, buyurun içeriye demiş.

Padişayı tanmamış. Çünçi padişa tebdil olmuş. Subay elbiseler ciymiş. Padişa saraya cirmiş. Saray'ın ortasındaçi içinci kapiya colmuş. Nübetçi aşçer:

-Bu var mi sormış.

Padişa çok hırslanmış, kızmış, nübetçiye:

-Türk askerine haç ne yarar, demiş.

O sırada padişa ve nübetçi asker arasında kyametler kopar. O arada da Sinan Çoban yetişir. Nübetçiyle kavga eden subayın padişa olduguni anlar. Beraber üçüncü kapiya dogrulurlar. Üçüncü kapıdaçi nübetçi, elindeçi kılıcile padişanın çelesini (kelesini) almak ister, Sinan Çoban nübetçi asker dostunun elinden kılıcını alır.

Sinan Çoban padişayle birlikte üçüncü kapıdan bük bir sobaya (odaya) cirmişler. Padişa ne cürsün yüzlerce subayın çelesi çesılmış. Padişa başlamış çıldırsın:

-Ne yapmışsın büle Sinan Çoban, sormış. Sinan Çoban'ın üzerine atılmış. Tabancasını çıkarmış, öldürmek istemiş. O sırada Sinan Çoban:

-Acele etme şevketlim demiş. Bu cürdüklerin bi şey dil. Henüz cüreceklerin olacak demiş. Yanındaçi nübetçi aşçerle birlikte öldürülen subaylari birer birer soymaya başlamış.

Padişa ne cürsün, bütün subaylar sünetsiz.

Padişa Sinan Çoban ve nübetçi aşçerle bitlikte, içinci kapi yanında nübetçinin kapamış olduğu subayları serbest bırakmışlar. Birlikte üçüncü kapi ardında sobada (odada) üldürülen subayların sünetsiz olduklarına bütün subaylar şahit olmuşlar.

O sırada, tüm subaylar Sinan Çoban'ı ardüyü casus subaylardan kurtardığı için teşekkür etmişler.

Çok çeşmeden, ordunun en bük (yüksek) makamı, Türk Orisini bu biçimde temizlediğinden ütüri Sinan Çoban'a Padişa ünvanını vermiş. İşte böyle Sinan Çoban, Sinan Padişa olmuş.

Masal eşege biz düşüğe (Dindar, Ç.D., No:32/1981, s.126-127).

3.3.2. Fıkra

Anlatmalık türlerden biri olan fıkra, kestirme bir yolla halkın tenkit ve hiciv ihtiyacını karşılayan ve diğer halk edebiyatı ürünleri gibi kendi başına bir sanat varlığı olarak ortaya çıkmayan, bir zevkten çok bir düşünceyi anlatmak için başvurulmuş bir türdür (Boratav, 2017: 303). Elçin, fıkrayı Kaşgarlı Mahmud'un küğ deyişi ile karşıladığını, Batı Türkçesinde ise hikâye, masal, kıssa, nükte, mizah, latife gibi adlarla anıldığını, Kırım, Kazan, Türkmenistan, Özbekistan ve Uygurların arasında fıkra için latife sözü yaygınken, Kazaklar'da fıkranın ertegi ve anız; Türkmenlerde yomak, değişme ve şorta gibi ifadelerde karşılık bulunduğunu kaydederek fıkrayı şu şekilde tanımlamıştır: *“Umumiyetle gerçek hayat hadiselerinden hareketle hisse kapmayı hedef tutan ve temelinde az-çok nükte, mizah, tenkid ve hiciv unsuru bulunan sözlü, kısa, mensur hikayelere fıkra adı verilir”* (Elçin, 1981:623). Türkçe Sözlük'te ise fıkra şu şekilde tanımlanmaktadır: *“Kısa ve özlü anlatımı olan, nükteli, güldürücü hikâye, anekdot”* (1998:778). Artun, fıkraların olaylar karşısındaki düşünce, tutum ve davranışı ortaya koyduğunu, halkın yaratma gücünden doğan fıkraların tarihin derinliklerinden geldiğini ve içinde ince bir mizah, keskin bir alay ya da hikmetli bir söz bulundurduğunu kaydeder. Fıkralar, tek olay üzerine kurulmakta merkeze insanla insan ilişkisini ya da insanla toplum ilişkisini almaktadır. Toplumun birbiriyle çeliştiği yerler, çatıştığı fikirler fıkralarda konuyu oluşturmaktadır. Fıkralarda bir tez ve karşı tezdən meydana gelmektedir (2021:188-190). *“Fıkra, zengin Türk kültürünün önemli, eğlenceli anlatılarından”* (Güzel, 2022:28). Fıkralar, güldürücü bir tavır takınarak bir durumu, bir olayı ve kişi ya da kişileri ustalıkla eleştirmektedir. Sözlü kültür ortamında vücut bulan fıkraları topluma aktaran dilde önem arz etmektedir. Boratav, fıkra anlatmanın büyük bir maharet ve sanat istediğini, anlatma sanatını

bilenlerin fıkraya hakiki bir değer verdiklerini ve fıkrayı asıl amacına ulaştırdıklarını ifade eder (2017:303). Fıkranın asıl özelliği ise az kelimeyle çok anlam barındırması ve bu anlamın örtülü bir şekilde okuyucuya sunulmasıdır (Boratav, 2022:96). Çeşitli araştırmacılar fıkrayla ilgili tanımlarda bulunmuş bu tanımlarda fıkranın kısa ama derin bir anlama sahip olduğu noktasında birleşmiştir. Fıkra denildiğinde gülme ve güldürme olguları da zihinlerde belirginleşen unsurlardan olmuştur. Güzel, fıkra tanımlarının genelinde fıkranın yapısı, içeriği, işlevi ve mizahla olan bağına yer verildiğini, karmaşık bir durumu ifade eden gülmenin ise fıkroda sınırlı sayıda sözcükle ortaya çıkarıldığını vurgulayarak fıkranın gülme ile olan kuvvetli bağına dikkat çekmiştir (2022: 30). Fıkralar, çeşitli konuları işlerken, konu edindikleri zümrelere göre de çeşitlenmiştir (Boratav, 2022:102). Fıkralar, karmaşık olan olayları bile zaman zaman akılda kalıcı, nükteli bir şekilde özetleme gücüne sahiptir. Fıkralarla ilgili çeşitli tasnifler de ortaya çıkmıştır. Boratav, fıkraları anlatı türü olarak iki başlık altında incelemiştir. Bu başlıklar şöyledir:

1. *Kişileri belli halk tipleri olan fıkralar*
 - 1.1. *Ünlü adlar taşıyan ve gerçekten tarihe mal olmuş sayılan kişiler (Bekri Mustafa, İncili Çavuş gibi)*
 - 1.2. *Özel adlarla anılmayıp bir toplum zümresini temsil eden kişiler (Bektaş, Tahtacı, Yörük gibi)*
2. *Belli bir toplumluk tip, ünlü bir kişi söz konusu olmaksızın, ortadan insanların güldürü maceralarını konu edinen fıkralar (2022: 96-97).*

Elçin, fıkraları konuları bakımından üç başlık altında incelemiştir. Bu başlıklar şöyledir:

1. *İdare edenlerle idare edilenler arasında,*
2. *İnançlarla dini adet ve merasimlerle yasaklara dair davranışlar üzerinde,*
3. *İçtimâî, iktisâdî ve siyasi görüş ayrılıklarından doğan çatışmalar (1981: 623-624).*

Artun ise bireysel ve ortak tipler üzerinden bir sınıflandırma ortaya koymuştur. Bireysel tipler, Nasrettin Hoca, İncili Çavuş, Bekri Mustafa vb. tanınmış tipler üzerine olan fıkralardır. Ortak tipler ise yedi başlık altında değerlendirilir. Bu başlıklar şu şekildedir:

1. *Dinsel Toplulukların Temsilcileri (Bektaş Fıkraları)*
2. *Azınlık Tipler (Yahudi, Rum tipleri)*
3. *Bölge ve Yöre Tipleri (Kayserili, Karadenizli, Konyalı, Çorumlu)*
4. *Günlük Fıkra Tipleri (Günlük yaşamda rastlanılan tipler)*
5. *Aile Bireyleriyle İlgili Tipler (karı-koca, kaynana)*
6. *Hastalıklı ve Kötü Tipler (deli, bencil, cimri, hırsız, dolandırıcı, eşkıya, yan kesici)*
7. *Sanat ve Meslekleri Temsil Eden Tipler (ressam, şair, doktor, hâkim) (2021:191-*

192).

Araştırmacıların derleme faaliyetlerine yoğunlaştığı bir dönemde bölgede derlenen fıkra sayısının Çevren'e yansımalarının az olması dikkat çekicidir. Derginin ilerleyen sayılarında inanç ve inanış bağlamında Bektaşî tekkelerinden bahsedilirken tekkelerin etrafında anlatılan Bektaşî fıkralarına da değinilmiştir. Fakat bu fıkralar derlenerek kayıt altına alınmadığından varlığıyla zamana meydan okuyamamıştır.

3.3.2.1. Fıkralarla İlgili Yayınlanan Tanıtma-Araştırma-İnceleme Yazıları

Çevren'in beşinci yılında (1977) yayınlanan on beşinci sayısında Süreyya Yusuf tarafından kaleme alınan "*Stevan Sremaç'in Nasrettin Hoca Fıkraları Derlemesi Üstüne*" adlı yazısı yayınlanır. Sremaç, Nasrettin Hocanın Sırp-Hırvat edebiyatında ilk olarak anıldığı zamanın kesin olarak bilinmemekle birlikte Türklerin Balkanlara gelmesiyle Nasrettin Hocaya ilişkin fıkraların yayılmaya başlamasının güçlü bir varsayım olduğunu ifade eder. Elde olan kanıtlara göre ise Nasrettin Hocaya ilişkin yazılan ilk kitap 1771 yılında İtalyanca bir derlemeye göre Nikola Palikuća tarafından Hırvatçaya çevrilmiştir. Bundan sonra Nasrettin Hoca fıkralarını içeren bütün yayınlar ise Türkçe olan derlemeler esas alınarak düzenlenmiştir. Sremaç'ın "Nasradin-hadza, njegove dosetle i budalastine" (Nasrettin Hoca Onun Sezgileri ve Budalalıkları) başlığı altında 1984'te Belgrad'da yayınlanmıştır. Yusuf'un ifadeleriyle kitabın önsözünden anlaşıldığına göre ünlü Sırp hikâye ve oyun yazarı Sremaç, bu derlemeyi kimi çeviri yoluyla kimi de Balkanlarda çıkan dergilerden ve halkın ağzından alarak yazmıştır. Mehmed Tevfik'in 1883'teki yayımına dayanan Müllendorf'un "Die Schwanke Des Nasreddin Und Buadem" Almanca çevirisini Sırpçaya çevirmiş, Tevfik'in derlemesinde olmayanları, Maksimoviç'in Bulgarcasından Sırpçaya aktarmış bunların dışında da burada çıkan kitap ve dergilerden almıştır. Ethem Mulabdiç'in derlediği ve Rukavjet Şale (Gülmeceler Tutamı) başlığı altında yayınladığı kitapçıktan ve Bosanska Vila Vojvodjanka, Starmoli gibi dergilerden almış ve Sırp halkının anlattıklarına göre de kendisi derleyip kaydetmiştir. Sremaç, önsözünde Nasrettin Hoca fıkralarının eski ve yeni varyantları arasında ayırım yaptığını bu yüzden kitabın iki bölümden oluştuğunu bildirmektedir. Yusuf, Sremaç'ın birinci bölümde ele aldığı fıkraların ona göre Nasrettin Hocanın gerçek fıkraları olduğunu buranın halkının bildiği fıkralar olduğunu buranın kaydetmiştir. Yusuf, Sremaç'ın Nasrettin Hocanın Balkanlarda yaşayan halklar arasında yayıldığını Türk-Sırp-Bulgar ve ötekilerin ortaklaşa Nasrettin Hocası olduğunu ileri sürdüğünü kaydetmiştir. Nasrettin Hoca yalnız Anadolu da değil Anadoluyu aşarak Bosna'da, Makedonya'da, Arnavutlukta'da yaşamaktadır. Yusuf, kitabın ikinci

bölümünde ise “Bu Adamın Fıkralarını” Sremaç’a göre Sırp halkında pek az bilinen ya da hiç bilinmeyen fıkralar olduğunu ve bulunulan yerde çeşitli varyantları olmadığını varyant yoksa bulunulan yere de ait olmadığını ileri sürmüştür. Bu yüzden de “Bu Adamın Fıkralarını” serbest bir çeviriye tabi tutmamış özgününde olduğu gibi çevirmeye çalışmıştır. Yusuf, Sremaç’ın Nasrettin Hoca’nın fıkralarının Sırp halkı arasında neden öyle çabuk yayıldığını ve bu ortamda benimsendiğini, yazdığı önsözde açıklamaya çalıştığını ifade eder. İki önemli etken vardır ve bunlar şu şekildedir:

1. Türk egemenliğinin süratli olarak genişlemesi ve Sırp milletinde bir bölümün İslamlaşması
2. Aynı zamanda bu tür fıkraların Sırp milletinde de aktarılması, korunması ve çoğalması için gereken havanın var olması.

Bu etkenler tarih ve toplumun yarattığı koşullardır. Fehim Bayraktareviç’in düşüncesine göre ise daha iyi bir açıklama yapılamamakla birlikte birinci etkenin ikinci bölümü üzerinde daha özenle ve genişçe durulması gerektiğidir. Çünkü Türkçeyi bilen ya da okuyan bura Müslümanlarının çoğu dindaşlarıyla, ırktaşlarının arasında her zaman genellikle bir kültür ilgisi kurmakta bu da fıkraların yayılmasına neden olmaktadır.

Nasrettin Hoca tarihi kişiliğiyle önemli bir noktada dururken Yusuf’un ifadelerine göre Sremaç tarafından halkın gülmece kahramanları olan Era, Çingene, Köse ve Şiyak’la ara sıra karıştırılmıştır. Halkın anlattıklarında da Nasrettin Hoca’nın fıkraları adı sayılan kahramanlara ilişkindir ya da bunların fıkraları Nasrettin’e atılmaktadır. Yusuf, Sremaç’a göre Nasrettin hoca’nın, gülmece kahramanı değil hep kötülöklere uğrayan fakat her zaman kendi iyimserliği, bilgeliği ve gönöl alçaklığıyla tüm bu kötölöklere aşmasını beceren gerçek bir insan örneği olduğunu ifade etmektedir. Kitap 312 fıkrayı kapsamaktadır. Birinci bölümde 195 Nasrettin Hoca fıkrası bulunurken ikinci bölümde 117 “Bu Adam Fıkraları” yer almaktadır. Nasrettin Hoca ve bu adam fıkraları arasındaki çeviri farkı rastlantı değildir. Sremaç, birinci bölümde Nasrettin Hoca’yı bir Anadoluludan çok Balkanlılaşmış bir Türk olarak görmektedir. Türkçeden ödünç sözcüklerin alındığını tespit eden Yusuf, İvan Şop’un savına göre karışık bir dil kullanılarak gülmece havasının yaratıldığını Türkçe sözcükler kullanmakla da Nasrettin Hoca’nın kişiliği plastik bir biçimde sunulmuş ve buranın okuyucusuna eski bir dost, bir tanıdık gibi sunulmuştur. Osmanlıların burada uzun süreler hakimiyet sürmesi kendisinden izler bırakmasına neden olmuş mevcut halk kendi içinde Türklerin kullandığı atasözleri ve deyimleri kullanarak diri tutmuş bu yüzden kitapta bu durum sırtmamıştır. Sırbistan’ın kimi yerlerinde Türklere karşı saldırılar olup, savaşlar yürütölse de Sırp halkı fesler taşımakta, çakşırlar giymekte, davul zurna çaldırmakta, köçekler oynamaktadır. Evlerinde Türk gelenek ve

göreneklerinden çoğu mevcut durumunu korumaktadır. Yusuf, Sremaç'ın yaşadığı dönemde Sırp'ların resmi siyasetinde de Türkçülük olduğunu ifade etmiştir. Türkçe-Sırpça dergiler yayınlanmakta, Askeri Akademi de Türk Dili okutulmakta kimi diplomatlar ise fes taşımaktadır. Buna karşılık olarak ise Sremaç'ın Sırpça çevirisinde kullandığı kimi Türkçe sözcükler artık Sırpçadaki Türk Dili etkisinin zayıflama dönemine denk gelmektedir. Sremaç'ın kullandığı Türkçe kelimeler Türk dilinin sözcük hazinesini iyi tanıdığını göstermektedir. Çünkü bu sözcükler Karaciç'in sözlüğünde bulunmaz. Bu kelimelerden bazıları şu şekildedir: abdest, kafir, kıyamet, minare, telal, mezar...

Yusuf, bu adam fıkralarının kesinlikle Türk ruhunun ürünü olduğunu düşünmektedir. Sremaç, Türkçenin sesleniş yapısına ve anlatım gücüne yaklaşık bir Sırpçaya çevirmeyi başarmıştır. Yusuf, bu adam fıkralarının Sırp halkına yeterince yayılmadığını ve yabancı kaldığını belirtir. Sremaç, Nasrettin Hoca'nın kimi davranışlarını budalalık olarak nitelendirse de Yusuf'a göre bu hoca'nın fıkralarına gösterdiği yakınlık ile ilgilidir. Gösterdiği ilgi gelişigüzel rastlantı bir ilgi değildir. Yusuf, hoca'nın çelişkili bir kişi olduğunu, bilgeliğinin yanı sıra toyluğuna da rastlandığını iyi yürekli fakat tembel olduğunu ileri sürmüştür. Geçirdiği sıkıntılı yaşamına karşın ise umudunu ve iyimserliğini hiçbir zaman yitirmemiştir. Hoca'nın kimi hareketlerinin ise anlaşılmasının güç olduğunu, bazı yanıtlarının yakışık olmadığını bu tür davranışlarının ise henüz incelenip açıklanmadığı kaydedilmiştir. Yusuf, Sremaç'ın yaptığı çeviri ile Sırp halkına Nasrettin Hoca'yı kazandırmışsa da şüphesiz Nasrettin Hoca'ya da Sırp halkını ve bu halkın ilgisini kazandırmıştır (Ç.D., No:15/1977, s.53-59).

Çevren'in yayınlanan aynı sayısının da ise fıkralarla ilgili kaleme alınan bir başka yazı yer almaktadır. "*Arnavutlar Arasında Nasrettin Hoca*" adını taşıyan bu yazının yazarı ise Şefket Plana'dır. Plana, yazısına Nasrettin Hoca'nın tarihi kişiliğine dikkat çekerek başlar. Birçok millet tarafından tanınan Nasrettin Hoca, geniş bir hoşgörüyle karşılanmakta ve saygı duyulan bir kimliği temsil etmektedir. Türk halk kültürü için Karagöz gibi Nasrettin Hoca'nın da önemli olduğunu vurgulayan Plana, hoca'nın Türk milletinin sınırını aşarak diğer ülkelerin sınırlarına da girerek dünya kültüründe silinmeyecek bir damga vurduğunu belirtir. Plana'ya göre hoca'nın alın yazısı da Arapların Coha'sı, Farsların Çuha'sı, İtalyanların Bertolda ve Cufo'su, Almanların Öylenşpigil'i, İngilizlerin Co Müler'i, Yugoslavların Ere'su, Kösesi, Petriça, Kerempuh'u ve ötekileriyle benzerdir. Hoca, Güney Slavlarda (özellikle Sırp, Hırvat, Boşnak, Bulgar, Makedon) Roman ve Yunanlarda değerli fıkraların sahibi olarak ele alınmakta ve kişiliğe duyulan derin bir saygının timsalini oluşturmaktadır. Plana, folklor arşivi ve enstitülerinde Arnavut halkının ağızından derlenen fıkra ve atasözlerine ulaşarak bir tespitte bulunur. Bu tespite göre Arnavutluk'ta yayınlanan, Arnavut halkının 689 fıkrasından 64'ü

hocaya aittir. Bu kitabın müellifi Yorge Panayoti'nin özsözünden bahseden Plana, Arnavutları, Nasrettin Hocaya bağlayan sorunlara da değinmektedir. Priştine'de yayınlanan bir diğer kitap olan *Arnavut Fıkraları* kitabında ise Kosova'ya bağlı Dreniça'da hocaya ait 46 fıkranın bulunduğunu okuyucuya bildirmektedir. Plana, kendisinin de Kosova, Makedonya ve Karadağ Arnavutları arasında derlediği 100'ün üzerinde bulunan hocaların fıkralarını yayınlamak niyetinde olduğunu okuyucuya duyurmaktadır. Elinde bulunduğu malzemeden çıkardığı sonuçta Arnavutların fıkralarında Nasrettin Hocaların önemli bir yeri teşkil ettiğini ifade eden Plana, hocaların yalnız akıllı bir kişiliği değil aynı zamanda mütevazı bir halk insanı da olduğunu vurgular. Halk tarafından adı sevildiği için bölgede adı kısaltılarak Nastro, Nastroya şeklinde hitap edilmektedir. Gündelik hayatta toplumu oluşturan ve toplumun içinde birey olarak temsil ettiği ortak ve bireysel niteliklerle bulunan insanın göstermesi gereken davranışları hoca, açığa vurmakta, bilmeceler yoluyla çıkışları göstererek benzer durumlarla karşılaşınca insanın ne yapması gerektiğini anlatılarla göstermektedir. Hoca daima olumlu olanın tarafındadır. Arnavut halkı hikayecileri, Arnavut halkına özgü mutlu çözümleri Hocaya bağlamaktadır. Bu durum hocaların farklı toplumlar tarafından ne denli benimsendiğini ortaya koyacak niteliktedir. Hocaların temsil ettiği tabaka yoksul kişilerin bulunduğu çileli halk tabakasıdır. Hoca, yoksul tabakanın demokratik anlayışını yansıtmaktadır. Onun gülmecesi toplumun olumsuz yanlarını eleştirmekte ve bu olumsuz yanlara karşı bir duruş sergilemektedir. Galip gelen bir kahramanı temsil eden hocaların fıkraları iyimserlikle nitelendirilmektedir. Hocaların, davasında kaybettiği zamanlarda bile eğitici görevine devam etmesi dikkat çekilen unsurlardandır. Plana, bu noktada Nasrettin Hocaların kapı önündeki fıkrasını okuyucuya hatırlatır. Kavgayı işiten hocaların üstünde yorganla kapıya çıkması sonucu, kavga edenlerin hocaların üstündeki yorganı almaları anlatılırken varılacak sonuç kişinin her durumda dikkatli olması gerektiğidir. Karısı, hocaya kapı önündeki gürültüyü sorduğunda hoca, hiç der. Ekler: “Bizim yorgan için kavga ediyorlarmış.”

Arnavut halkı hocayı öylesine benimsemiştir ki hocaların karşısına bir kahraman çıkarmaz. Hocayı kendilerinden bilmekte ve kendi kahramanları olarak kabul etmektedirler. Bu anlatılara da yansır. Hocaların, Arnavut elbiseleriyle gösterildiği fıkralar anlatılmaktadır. Hocaların, Arnavut beyaz keçesiyle her zaman gerçeği söylediği için keçesine vurula vurula başlığı kopmuştur. Anlatıya göre bir kadın hocaların hakikatleri söylediğinden keçesinin koptuğuna inanmamaktadır.

-Vallahi sana da hakikatleri söylersem başıma vura vura keçeyi koparırsın der, hoca. Kadının cevabı ise şu şekildedir:

-Ne münasebet vurmam. Hoca da:

-O vakit söyle dün akşam kocan arzunu yerine getirdi mi, keyfini yaptı mı, diye sorar. Kadının cevabı şu şekildedir:

-Tüh ayıplar olsun, kan fışkırsın vücudundan. Kadın elindeki sopayla hocanın başına vurur. Hocanın kadına dedikleri ise şu şekildedir:

-Gördün mü hakikatleri söylediğim için neler geldi başıma sen hatta sopayla vurdun. Onlar da hakikatleri söylediğim için vura vura kopardılar keçemi.

Arnavutlar, hocanın zekasına hayranlık duymaktadır. Öyle ki fıkralarında hocanın, Arnavut epik kahramanlarından üstün çıkmasını hoş görürler. Plana, epik Arnavut kahramanının hocadan daha kuvvetli olduğunu göstermek için önünde bulunan kiraz ağacının dalını tutup indirir ve dalın üstüne oturur oturmaz hocaya

-haydi bakalım sende böyle yapabilir misin, diye sormasını anlatır. Anlatının devamında hoca da kiraz dalını yakalayarak dalın üstüne oturmaktadır. Arnavut kahramanı dalı koyverir ve hoca karşıdaki fundalığa düşer. Fıkranın diğer kahramanları hocanın yanına koşarak gülmeye başladıklarında sordukları soru şu şekildedir:

-Hoca, neden dalda kalmadın, hocanın cevabı ise şu şekildedir:

-Kalmasına kalabilirdim ama fundalıktaki şu tavşanı gördüm de uçarak onu yakalamak istedim.

Arnavut kahramanları, hocanın kıvrak zekasına şaşırır. Bu şekilde kendilerinin tavşanı yakalayamayacağını bilmektedir. Plana, aile hayatıyla ilgili olarak da hocanın bir fıkrasına yer verir. Kocasına sende beşiği salla. Bu çocuk yalnız benim değildir ya senindir de diyen kadına hocanın verdiği cevap şu şekildedir:

-Sen senin çocuğunun yarısını salla bana ait olan yarısını bırak ağlasın.

Hocanın fıkralarında sevgi, hayat, aşk, ölümün ertelenmesi de işlenen konulardandır. Plana'nın yazısının sonundaki tespiti ise hocanın hala aramızda yaşadığı ve halkın yeni fıkralar yaratarak hocayı yaşattığıdır (Ç.D., No:15/1977, s.101-104).

Aynı sayının (No:15) 105-107 sayfalarında ise Necati Zekeriya tarafından yazılan *“Yugoslavya’daki Türkçe Çocuk Dergilerinde ve Okul Betiklerinde Nasrettin Hoca’nın Fıkraları”* adlı yazı yer almaktadır. Zekeriya, söze başlarken yabancılaştırmanın egemen olduğu dönemlerde insan için gülmenin önemini ifade ederken asıl vurgulamak istediği olgu her ulusun bir Nasrettin Hocaya gereksinim duymasıdır. Bunun nedenini hocanın evrensel dehasına bağlar. Doğruyu, iyiyi, güzeli ilke edinen hoca, güldürürken düşündürme rolünü üstlenmiştir. Çocukların gülmeyi Nasrettin Hocadan öğrendiğini ifade eden Zekeriya, her öğrencinin kendi dilinde eğitim görse de değişik dilleri de kullandığını, Nasrettin Hocanın fıkralarını ise benimsediklerini ve adeta onu bayraklaştırdıklarını ifade eder. Türk yazın

tarihinde güldürmecedeki düşünce erdeminin hocayla başladığı belirtilirken Bayrakteviç'in ve İvan Şop'un bu konuyla ilgili bilimsel yapıtları da anılır.

Zekeriya, Eski Yugoslavya'da Türkçe okullar olmadığını Nasrettin Hoca fıkralarının ise sözlü olarak anlatılarak dilden dile dolaştığı kaydedilir. Yugoslavya'da ki Türk çocukları, Türkçe okumakta ve onların Sevinç ve Tomurcuk adlı iki çocuk dergisi bulunmaktadır. Bu dergiler ilk sayıdan itibaren Nasrettin Hoca fıkraları yayınlanmıştır. Bu fıkralardan bazılarının isimleri şu şekildedir: Kavuk, Kedi Nerede, Eşeğin Sözü, Ayva İncir, İpe Un Sermiş.

Birlik gazetesinde Şen Alfabe ve Sevimli Kıraat ve okul betiklerinde de hocaların fıkraları yayınlanmıştır. Türk çocukları arasında Nasrettin'e karşı en büyük ilginin çocuk dergileri ve 1950 yılından sonra bütün ilköğretim öğrencilerinde başladığını ve bunun Türkçe okuma betikleriyle başladığı kaydedilir. 1954 yılında Sevinç adını taşıyan çocuk dergisinde hocaların yaşam öyküsü resimlerle anlatılır. Bu, çocuklarda büyük bir ilgi uyandırır. 1950'ler de Mustafa Karahasan tarafından yayınlanan *Nasrettin Hoca Fıkraları* adlı betik, o yıllarda Türk öğrencileri tarafından en çok okunan yapıt olur. Bu dönemde ilköğretimde başlamakla birlikte bütün Türkçe okuma kitaplarında Nasrettin Hoca ve fıkralarına yer verilmiş, hoca bütün kişilik özellikleriyle çocuklara tanıtılmıştır. Hocaların fıkraları ise Orhan Veli Kanık'ın *Nasrettin Hoca* adlı yapıtıyla, şiir yoluyla doğal bir anlatıma yakınlştırılmıştır. Bu yapıtta bulunan bütün fıkralar Sevinç ve Tomurcuk dergilerinde ayrıca Yaprak, Petek, Demet, Bahçe, Dal, Tutam ilk ve orta okul okuma kitaplarında da yayınlanır. Yayınlanan fıkraların çoğunluğu şunlardır: Kavuk, Fil Hikayesi, Alışveriş, Sana Ne, Doğuran Kazan, Kaybolan Heybe, Doksan Dokuz Olsun.

Zekeriya, son yıllarda Üsküp'te yayınlanan "Birlik" gazetesinin, "Çocuk Bahçesi" ve Priştine "Tan" gazetesinin "Boncuk" çocuk eklerinde sürekli olarak basıldığını ifade eder. Hocaların fıkralarının kimi Yugoslav Türk yazarlarını gülmece çocuk şiiri ve öyküsü yazmaya köruklediğini belirten Zekeriya, İlhami Emin'in Sevinç ve Tomurcuk dergilerinde, gazetelerin çocuk eklerinde yeni içerik ve yeni biçimlerle "Küçük Nasrettin" başlığı altında çocuk şiirleri yayımlandığını ifade eder. Aynı yazarın, Üsküp Halklar Tiyatrosu Türk Dramı tarafından "*Nasrettin*" adlı bir oyunu da sahnelenmiştir. Zekeriya, güldürmecenin çocuklarda süren etkisinin önemini ifade ederken öğrencilerin sokakta, okulda aralarından zeki, akıllı, doğruyu, gerçeği koruyan bilinçli çocuklara *Nasrettin* ya da *Bizim Nasrettin* diye sık sık lakap taktıklarını vurgular.

Zekeriya, yazısını bitirirken Nasrettin Hocaların yaşadığı dönemde fıkralarını bir tohum gibi yeryüzüne serptiğini günümüzde ise o fıkraların mutluluk, barış, özgürlük, kardeşlik dileyerek meyve verdiğini belirtir. Hoca, birçok yönüyle bütün insanların ve insanlığın ortak

mirasıdır. Zekeriya, hocanın çocukların bir dostu, kahramanı olduğunu ifade ederek bir elinde çocuk/bir elinde güvercin/yüreğinde dünya sözleriyle hocanın, gülün çocuklar gülün/gülerek insan olun diyerek evrensel bir türkü tutturduğunu zihinde çizdiği resimle tarif eder (Ç.D., No:15/1977, s.105-107).

Beraber yayınlanan 21-22. sayıda ise Tacide Hafız'ın kaleme aldığı “*Yugoslavya’da Nasrettin Hoca Fıkralarının Yayılması Üzerine Birkaç Söz*” adlı bildiri yazısı yer almaktadır. Hafız, kaleme aldığı yazısında Nasrettin Hocanın ve fıkralarının Yugoslavya’da benimsendiğini ve varyantlar halinde Slav, Arnavut, yerli Türk toplumu arasında ve Hristiyan olan Sırplar, Hırvatlar, Slovenler, Makedonlar; milliyet bakımından aynı fakat din bakımından Müslüman olan Boşnak, Hersekli, Karadağlılar ayrıca Arnavutlar ve Türkler arasında da yaşadığını kaydetmiştir. Etnik gruplar arasında hocanın yaşamasını bir sorun olarak değerlendiren Hafız bu durumla ilgili birkaç düşünceye değinir. Bu düşünceler şu şekildedir:

1. Yugoslav halkların kültürel gelişmesiyle ilgili olarak tercümeler ve benimsemelerin başlaması. İlk Nasrettin Hoca kitabının 1771 yılında Palikuça tarafından tercüme edilip yayınlanması devamında 1833 yılında D. Davidoviç sayesinde ikinci defa tercümenin yapılması ve yayılması. 1894 yılına gelindiğinde ise Yugoslav yazarı Stevan Sremats’ın önsözüyle birlikte Nasrettin Hoca kitabının yeni baskını ortaya koyması. 1903 yılında Novi Sal’da daha sonraları yayını Belgrat Sarayevo, Zagreb şehirlerinde yayınlaması.

2. Bosna Herseklilerin Nasrettin Hoca fıkralarını geçmişte yayınlamaya başlamış olsa da asıl neşriyatın Birinci Cihan Harbinde başlaması ve bu hususta zikredilen önemli kitaplar. İsmail Hakki Çauşeviç’in Ahmet Halit Yaşaroğlu’nun “Nasrettin Hocanın 220 Fıkrası” kitabını tercüme ederek yayınlaması. Reşad Kadiç tarafından “101 Nasrudin Hocina Şala” (Nasrettin Hocanın 101 Şakası) nın yayınlaması.

3. Yugoslavya’nın Kosova Sosyalist özerk bölgesinde ve Sosyalist Makedonya Cumhuriyet’i dahilinde Arnavut halkı arasında Nasrettin Hoca fıkralarının derlenip basılması.

4. İkinci Dünya Savaşından sonra Makedonya’da çıkan Türkçe süreli yayınlardan ayrı olarak kitap halinde de Mustafa Karahasan tarafından hocanın fıkralarının derlenip yayılması.

Bu bildiride bazı önemli kitapları zikreden Hafız, bunlar üzerindeki incelemeleri ise bir yana bıraktığını ifade eder (Ç.D., No: 21-22, s.103-105).

Yıl 1989’u gösterdiğinde Çevren’in yayımlanan 72. sayısında Altay Suray Recepoğlu tarafından kaleme alınan “*Yugoslavya’da Nasreddin Hocaya Ait Olan Fıkralar*” adlı yazı yer almaktadır. Bu yazı 15-17 Mayıs 1989’da Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı-Milli Folklor Araştırma Dairesince Ankara’da düzenlenen 1. Milletlerarası Nasreddin Hoca Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur. Recepoğlu, yazısına Nasreddin Hoca ile ilgili

Yugoslavya’da yayınlanan kitapları anarak başlar. Bu kitaplar diğer araştırma yazılarında da geçip adlarıyla birlikte yukarıda anıldığından burada tekrar değinilmeyecektir. Hocanın kişiliği ile ilgili çıkarımlarda bulunan Recepoğlu, onun doğduğu ve öldüğü zamanla ilgili verilen bilgilere kimi araştırmacıların şüphe ile baktığını ifade eder. Yugoslav milletleri arasında derlenmiş olan Nasreddin Hoca fıkraları incelendikten sonra bu fıkraların Türkiye’de Türkçe olarak yayımlanmış olan Nasreddin Hoca fıkraları ile karşılaştırıldığında Yugoslavya’da tespit edilen birçok fikranın Türkçe şekline rastlanmadığını kaydeden Recepoğlu, bu fıkraların Yugoslavya’da yaşayan milletler tarafından Nasreddin Hocaya mal edildiğini ifade eder. Bu durumu da fıkraların mizahından, biçiminden ve dile getirilen olaylardan saptadığını belirtir. Geçmişte 500 yıllık Türk egemenliği altında bulunan Yugoslavya’ya bu fıkraların Türkler tarafından bırakıldığı aşıkardır. Çeşitli nedenlerle Türkiye’de derlenip yayınlanmayan bu fıkralar Yugoslav milletleri tarafından korunmuştur. Recepoğlu, Sırpça-Hırvatça olarak halk arasından derlenip kayıt altına alınan bu fıkralardan altı tanesini Türkçe ’ye çevirerek yayımlar fakat herhangi bir sınıfa sokup fıkralarla ilgili açıklama yapmaz. Bu nedenle kayıt altına alınan bu fıkralar derleme fıkraların altında sınıflandırılacaktır.

Aynı sayıda (No:72) İrfan Ünver Nasrattinoğlu tarafından kaleme alınan “*Çin Halk Cumhuriyeti ve S.S.C.B’de Nasreddin Hoca İle İlgili Tebitler*” adlı yazı da yer almaktadır. Nasrattinoğlu, söze Nasreddin Hocanın bilgeliğine değinerek başlamakta ve çeşitli ulusların ona değişik adlar verse de Nasreddin Hocanın Türk milletinin hocası olduğunu ifade ederken hocanın, Atatürk’ten sonra dünyada en çok tanınan Türk olduğuna vurgu yapmaktadır. Hocaya Türkler kadar Çin Halk Cumhuriyeti ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği’nin de sahip çıktığını ifade eden Nasrattinoğlu, Çin’de hocanın “afandi” (efendi) adıyla bilindiğini ve hocanın uygur olduğunun vurgulandığını belirtmektedir. S.S.C.B’de ise Hoca, Özbek ve Buharalı yani Türk’tür. Nasrattinoğlu’nun Çin Halk Cumhuriyeti’nde hocayla ilgili yaptığı tespitler yapar. Bu tespitlere göre hocayla ilgili en geniş çalışmalar Çin Halk Cumhuriyeti’nde yapılmaktadır. Doğu Türkistan’dan Kanton Eyaleti’ne, Pekin’den Haynan Adasına kadar bu ülkede hocayı tanımayan yoktur. Sanat dalları için tükenmez bir hazine olan Nasreddin Hoca, sinema, tiyatro, resim, basın-yayın ve daha birçok alanda çalışan sanatçılar hocayı bir kaynak olarak görmektedir. Nasrattinoğlu, Çin Halk Cumhuriyeti’ne yaptığı seyahatte Urumçi’de Uygurca, Şanghay’da Çince nüshasını seyrettiği *Afandi (Nasreddin Hoca) Filmi*’nden bahseder. Bu film Sinacn Uygur Özerk Bölgesindeki, Uygur Film Stüdyosunda yapılmıştır. Teknik açısından oldukça başarılı olmakla birlikte hocanın fıkraları ayrı ayrı ama bir bütünü teşkil edecek şekilde sunulmaktadır. Ayrıca kültür açısından da önem arz etmektedir. Doğu Türkistan’ın doğal güzellikleri; Tanrı Dağları, Gökgöl, Kaşkar’da bulunan “Eyt Gah” ve

“Appak Hoca” camileri; Turfan’ın ünlü “Süleyman Minaresi” ; Urumçi yakınlarında ki Şelale; Uygur Halk Müziği, halk dansları, seyirlik oyunları, gelenek ve göreneklerle beraber Uygur mutfağı da sergilenmektedir. Bu filmde dini inançlara saygı duyulmakta hoca, zeki, halktan yana olarak gösterilmektedir. Hocanın acımasız tavrını takındığı anlar ise halkı sömürenlerin karşısında olduğu andır. Çin’de hoca çizgi filmler için de odak noktası olmuştur. Karton filmler, kukla filmler yapılmıştır. Hoca, müzik kasetlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Çin’de hakkında en çok müzik yapılan kişiliktir. Ayrıca bu müzikler sadece Çince olmayıp Çin’de yaşayan ulusların dillerine de çevrilmektedir. Nasrattinoğlu, elinde bulunan ve “Afandi Çin’de” adını taşıyan kasette özgün Çin Fon müziği eşliğinde hocanın fıkralarının anlatıldığını belirtir. Kasette anlatılan fıkralardan *Akıllı Efendi* ve *Efendi ve Zenginler* adlarını taşıyan iki fıkrayı Doç. Dr. Rukiye Hacı’nın yaptığı çevirisiyle okuyucuya sunar. Çin’de yaşayan Uygurlar’ın bizim *Aşık* ya da *Halk Ozanı* dediğimiz halk sanatçılarına *Halk Goşakçısı* dediklerini kaydeder. Halk goşakçılarının repertuvarında ise *Afandi Nahşası* (Nasreddin Hoca Türküsü) bulunmaktadır. Çin’de yayınlanan süreli yayınlarda mizah köşlerinde hocaya yer ayırmaktadır. Bu hoca yaşayan hocadır ve günlük yaşamın içindedir. Mizah yazarları demek istediklerini, toplumsal ve siyasal eleştirilerini hocanın ağzından söyler. Bunun nedeni ise Nasrattinoğlu’na göre hocanın dilinin düşündürücü olması ama düşündürürken kırmamasıdır. Yayınlanan dergilerde kimi zaman hocaya özel bölümlerin ayrıldığı da kayıt altına alınan bilgilerdendir. Hocayla ilgili kitaplarda mevcuttur. Bu kitaplar genellikle Çince veya Uygurca’dır. Doç. Dr. Abdüşşükur Turdi’nin yayına hazırladığı kitap anılır ve bu fıkraların bir kısmının Sincan Uygur Bölgesinden derlenmiş olduğu belirtilir. Bu fıkralardan örnekler verilir. Örnek verilen fıkraların adları şu şekildedir: Padişahın Dört Bacağı, Kaymakam ve Köpek, En İyi İbadet.

Çin’in en görkemli kenti olan Şanghay’daki Kültür Sarayı Galerisinde ise sergilenen işçi karikatürleri incelendiğinde Nasreddin Hocayla ilgili karikatürler de rastlandığı belirtilir. Bu karikatürlerden birinde hoca devenin üzerine bindirilmiş ve devenin hemen yanında da bir çocuk vardır. Nasrattinoğlu, esprilerin pek güçlü olmamakla birlikte genç karikatüristlerin yaşadığı şehrin pisliğini hocanın ağzıyla söyleterek yerel yönetimleri eleştirebildiğini ifade eder. “Tanrı Dağı’nın Güneyi ve Kuzeyi” adlı bir çalışmada ise birkaç kare içerisinde çeşitli konuların işlendiği bilgilendirmesi yapılır. Kazak Türklerine özgü Koyun Kapma Oyununa’da değinilir. Hoca, efsanevi bir kahramandır ve bütün memleketi gezer. Ressamlar ise onun yüzünü her seferinde farklı çizmektedir. Nasrattinoğlu, bunun nedenini Çin’deki ressamların ve karikatüristlerin hocayı belleğinde yaşattığı biçimde çizmesine bağlar. Geleneksel Çin Halk Sanatları içinde de kâğıt kesme sanatının önemli bir yeri vardır ve turistik ve ekonomik açıdan

da bu sanat önemlidir. Bu sanatı icra edenler tanınmış şahsiyetleri ve efsaneleşen kahramanları resmetmektedir. Bu şahısların içinde Nasreddin Hoca da yer almaktadır. Nasrattinoğlu, arşivinde bu örneklerin kayıtlarının olduğunu da okuyucuya bildirir.

15 Cumhuriyetten oluşan S.S.C.B’de ki tespitlerinde ise burada yaşayan 100’den fazla ulus tarafından Nasreddin hocanın bilindiğini kaydetmiştir. Nasrattinoğlu, bunun nedenini ise hoca ve hocanın fıkraları ile ilgili yayınlanan Rus kitaplara bağlar. Bu ülkede yaşayan insanların tümü Rusça bilmektedir. Bu da basılan kitapların okunmasına neden olmuştur. S.S.C.B’de yaşayanlar hocanın Özbek asıllı olduğunu iddia etmektedir. Sovyet Cumhuriyetleri arasında Nasreddin Hocayla en çok ilgilenen Özbekistan’dır. Nasreddin Hoca’yı konu alan sinema filmleri yapılmıştır. Nasrattinoğlu’nun sıraladığı film adları şunlardır: Nasreddin Hocand’da, Nasreddin Buhara’da, Hoca Nasreddin Sergüzeştleri ve Nasreddin’in On İki Mezarı. Ayrıca Buhara şehrinde Nasreddin Hocanın heykeli de bulunmaktadır. Bu heykel Honako Nadir Divan Bey Medresesi’nin karşısındadır. Bu heykeli Şapiro adlı Sovyet bir heykeltıraş yontmuştur. Bu heykelin resimlerinin kendisinde bulunduğunu ifade eden Nasrattinoğlu, yazısında bu görsellere yer vermez Özbekistan’da anlatılan hocanın bir fıkrasını verir. Azerbaycan’da ise hocaya *Molla Nasreddin* denilmektedir. Bu adın orada bir mizahı ifade ettiği belirtilir. Azerbaycan’da yayımlanan bir mecmuaya da bu ad verilmiştir. Bu dergi 1906-1918 yılları arasında Tiflis’te, 1920’ye kadar Tebriz’de 1922-1932 yılları arasında da Bakü’de okuyucuyla buluşmuştur. Çeyrek yüzyıllık bu yayın faaliyetinin Azerbaycan’da *Molla Nasreddinciler* adlı bir cereyana neden olduğu da kaydedilen veriler arasındadır. Yayın hayatına başlangıcının 80. Yıldönümünde hocayla ilgili törenler yapılmış , cereyanı konu alan araştırma kitapları yayınlanmıştır. Bu kitaplar şunlardır: Aziz Şerif-Molla Nasreddin Nece Yarandı ve Feridun Hüseyinov-Molla Nasreddin ve Molla Nasreddinciler. Molla Nasreddin Dergisinin tüm sayıları da kiril alfabesine çevrilerek de yayınlanmıştır. Azerbaycan’dan da altı fıkra örnek olarak verilmiştir.

Öteki Sovyet Cumhuriyetlerinde de Nasreddin Hoca ile ilgili çalışmaların yapıldığını kaydeden Nasrattinoğlu, Moldavya’da özellikle Gagavuz Türklerinin halk edebiyatında hocanın önemine dikkat çekerek yazısını noktalar. İki büyük ülkenin ele alındığı bu yazıda varılmak istenen nokta hocanın yadsınamaz kişiliği ve sınırları aşan kimliğidir (Ç.D., No:72/1989, s.114-127).

Çevren’in on yedinci yılında (1990) beraber yayınlanan 77-78. Sayısında Nimetullah Hafız tarafından kaleme alınan “*Yugoslavya’da Nasrettin Hoca*” adlı yazı yer almaktadır. Hafız’da söze Tacide Hafız gibi Nasrettin Hocanın Yugoslavya’da yaşayan Türk, Sırp, Hırvat, Arnavut, Makedon, Sloven Macar gibi ulus ve halklar arasında fıkralarının yayılmış olmasının

bazı önemli sorunlar oluşturduğuna değinerek başlar. Bu sorunlardan ilki zamandır. Bu noktada Hafız zihinlerde beliren şu soruyu sorar: “Nasrettin Hoca fıkraları Balkan Ulusları arasına ne zaman girmiştir?” Cevap ise şu şekildedir: Osmanlıların Balkanlarda yaşamasiyla buralarda sözlü anlatım yoluyla Türkler tarafından fıkralar anlatılmış burada mevcut bulunan halkların zihinlerinde muhafaza edilmiştir. Bir diğer sorun ise Yugoslavya’da yaşayan Nasrettin Hoca hikayelerinin Türk ve yabancı kaynakları sorunudur. Yugoslavya’da çeşitli dillerden toplanan fıkraların arasına elbette o dillerin kültüründen geçen fıkralarda mevcuttur. Bu durum da hocanın Türk kaynakları kadar yabancı kültür kaynaklarında da rastlanılan anlatıların üzerinde durmak gerekmektedir. Türkiye’de yayınlanan kaynaklar Sırpça-Hırvatça ’ya çevrilerek Yugoslavya’da da yayınlanmaktadır. Hafız, buna örnek olarak Türkiye’de Ahmet Halit Yaşaroğlu tarafından *Nasreddin Hoca Fıkraları* adıyla yayınlanan kitabın; Sarayevo’da 1953’te *Nasrudin-hadza price i dosjetki* adıyla Sırpça-Hırvatça’ya çevrilerek yayınlanması gösterilir. Adı geçen kitap aynı yıl içinde Sırpça-Hırvatçadan’da Arnavutçaya çevrilerek Priştine’de yayınlanmaya başlamıştır. Bu kitaplara alınan fıkralardan bir kısmı sözlü kaynaklara geçmiş ve bu halklar tarafından anlatılmaya başlanmıştır. Hafız, bu kitaplardan Sırpça-Hırvatça’ya, Meşa Selimoviç tarafından hazırlanan önsözün ise aynı şekilde Arnavutça yayına da alındığını kaydetmiştir. Ayrıca Rusça yayınlanan bir kitabında Sırp-Hırvatça’ya çevrilerek yayınlandığı da tespit edilen unsurlardandır. Çevrilen kitap ise Yugoslavya’da 1945’te Belgrat’da basılmıştır. *Ruşılaç Mito* (Sulhu Yıkan) adını taşıyan kitap Nikola Nikoliç tarafından Sırp-Hırvatça’ya çevrilmiştir. Bu kitabın özelliği ise fıkraların uzun masal karakteri göstermesidir. Hoca’nın fıkralarının ise hiçbirisi bunların arasında yoktur. Hafız, okuyucuya önemli bir bilgi sunar. Bu bilgi şudur: Olivera Yaşar’ın belirttiğine göre 1771 yılı Sırpça olarak yayınlanan ilk Nasrettin Hoca kitabı İtalyanca’dan çeviridir. Bu fıkralarda Nasrettin Hocaya izafe edilen fıkraların hepsi ise İtalyan Bartoldo’nun fıkralarıdır. Kitabı çeviren Nikola, Bartoldo’nun fıkralarını almış onları Nasrettin Hoca’nın fıkraları gibi göstererek çevirmiştir. Bu çeviri Hafız’ın ifadeleriyle iki önemli sorunu ortaya koyar. İlki İtalya’nın hikayeleri Nasrettin Hocaya mal edilerek yayınlandıysa Nasrettin Hoca 18. Yüzyılın ikinci yarısında Yugoslavya’da tanınmış bir isimdi. İkincisi ise Nasrettin Hoca diye bize sunulan ilk fıkralar aslında Bartoldo’nun fıkralarıydı. Hafız, sözlü kaynaklardaki fıkralar arasında ne kadarının Türkiye’de veya Türk kültüründe aktarıldığını ne kadarının ise Balkan uluslarının kendi kültüründe yaşatılarak hocaya mal edildiğini tespit etmenin zor olduğunu ifade eder. Bu konuda daha önceki araştırmacıların ise sınırlıda olsa örnekler verdiklerini belirtir. Fehim Bayraktareviç bu fıkralardan kimilerini *Nasrettin-hadzin Problem* adlı eserinde belirtmiştir. Aliya Nametak’ın da yayınladığı Sırpça-Hırvatça olarak yayınladığı kitapta görülmeyen

3.3.2.2.1. Bireysel Tipler

Çevren’de kayıt altına alınan fıkralarda bireysel tipin ön plana çıktığı 6 fıkra tespit edilmiştir. Tespit edilen fıkraların öne çıkan bireysel tipi ise Nasreddin Hoca’dır. Tespit edilen fıkralar aşağıda verilecektir.

Fıkra 9: Nasreddin ve Arkadaşları

Nasreddin evlendiği zaman, arkadaşı:

-Ne kadar çirkinsin, vay karına, demiş. Nasreddin Hoca bir iki demeden:

-Karımı görseydin, beni üç misli daha fazla acırdın, demiş.

Fıkra 10: Karnı Şiş Koşamaz

Nasreddin Hoca ormanda bir kayın ağacını keserken eşeğini kurt kapmış ve parçalamış. Bunu gören başka bir oduncu:

-Hoca! Hoca! Eşeğini kurt yedi, diye bağırmış.

-Sus, bağırma, kurtu korkutabilirsin. Oysa o karnı şiş yokuşu çıkamaz, demiş Nasreddin Hoca.

Fıkra 11: Sonradan Olcaklar

Nasreddin Hoca evini tamir ettikten sonra, evi önünde biraz toprak yığını kalmış. Konu komşu “Bu toprağı ne yapacaksın?” diye merakla sorunca:

-Evin önünde kuyu açıp bu topraklarla dolduracağım, diye cevap vermiş.

-Kazacağın kuyunun toprakları ne olacak, diye üstelemiş komşular.

-Ben öyle sonradan olacakları şimdiden düşünmem, cevabını vermiş Nasreddin Hoca.

Fıkra 12: Dünyanın Sonu

-Dünyada doğum ne zaman son bulacak ve tüm insanlar ne zaman vefat edecekler, diye sormuşlar Nasreddin Hoca’ya.

-Cehennem ve cennette yer kalmayınca, diye cevabını vermiş Nasreddin Hoca.

Fıkra 13: Havahi Tebdil

Günün birinde Nasreddin Hoca şehir dışında geziye çıkmışken yolda birkaç atlıyı görmüş. Korkudan üzerindeki cübbeyi atarak yakındaki bir mezarda gizlenmiş.

Atlılar:

-Orada ne yapıyorsun, diye sorunca Nasreddin Hoca hemen cevabı yapıştırmış:

-Ben merhumlardan biriyim, biraz havai tebdil yapıyorum, demiş.

Fıkra 14: Borç

Komşusu Nasreddin Hoca’dan dört ay vadeli yüz akçe borç istemiş. Nasreddin Hoca borç vermek istemediği için:

-Param yok ama vade istersen sekiz ay verebilirim, demiş.

3.3.2.2.2. Ortak Tipler

3.3.2.2.2.1. Bölge ve Yöre Tipleri

Fıkra 6: Param Yetmiyor (Mamuşa)

Mamuşa köyünde hayvancılık üretimi de mevcuttur. Yine de köylüler hayvanlardan ürettikleri sütleri, Prizren kentinin birçok pastahane dükkanlarında satmaktadırlar. Köylüler sütlerini, Prizren'e kadar eşek yükleriyle gerçekleştirmekteydiler. Prizren'e kadar 20 km mesafede yol yaptıkları için o gün çok yorgundu Mahir ile Memiş. Bir derin soluk aldıkları sırada hemen görülür.

Kent merkezinin bir pastahanesinde sütleri satmışlardı. Eşekleri bir ağaca bağhyara, susadıkları için başka bir pastahanede “boza içelim” dedi Mahir, Memiş'e. “İçelim” dedi Memiş, Mahir'e.

Birer bardak boza kana kana içtiler, paraları yetmediği kadar yüreklerine boza düşmemişti, birer bardak daha boza içemediler, paraları kalmamıştı. Böylece Mahir ile Memiş susadıkları için kent merkezinde durmadan akan çeşmelere gittiler, kana kana birkaç yudum su daha içtiler. Pastahanede çalışan Tevfik usta pencereden başını dışarı vererek “Mamuşalılar bozadan, neka keçi otluktan anlaylar” dedi. Mahir ile Memiş: “Paramız yetmiyor, parasız ver da bak nasıl anlarsık” yanıt verdiler.

3.3.2.2.2.2. Günlük Fıkra Tipleri

Fıkra 1: Koyşının Yüregine Sülediği (Prizren)

Birisi koyşosonda ceçmiş otorma. Haçın ceçmiş, koyşosonda onlari sofrada ekmek yerçen razcetirmiş. Buda, afiyet olson koyşom demiş. Koyşosida eyvala koyşom, buyrun demiş. Bu koyşida da çok yalvarma istemeymiş, birden sofraya yaklaşır. Ne ise tuzlusundan tatlisinayden nice yer, sofradan haçın kovkarlar koyşosi sigareda atar misafirina. Bu misafir koyşosi sigaresini içerçen yüregi başlar inlema (kırlama). Ne yapsın bu misafir, elinlen yüregine başlar vurma hem süler. Ne inleysin (kırlyaysın) tuzlusundan tatilisnayden yedin. Şimdi kavvenida cetirir, başka ne araysın. Bu ev saybi ne yapsın, cendi karısına cüz kıpay hem dey. Kari yapasın bi tatli kave onida ceceçi kavveden. Karisida anlay ne demek o ceceçi kavve. O ise çestene suyimiş. Karisida çestene suyuni isidir hem biraz şecerda içine atar, hem cütürür koyşosona. Koyşosi haçın içeri bi yutkum anlarçi çestene suyimiş. Buda ne yapsın, hayredersiniz kavenize, yüregimin maksadımı size iş açma. Şindi ise inlemegi (kırلاميği)

durdi. Busa koyşida gayri ceçsin yok. Da túbüle, utanmasen arama, utanmazlarda yaparlar.

Fıkra 4: Kavak Ağacı Aşa'dan Yukarıya Budanması (Mamuşa)

Kış mevsimi ardımıza kalmak üzere ilkyaz mevsimine doğru gitmekte bulunuyorduk. Köylüleri bu ilkyaz çok işler bekliyordu, köylüler göz kulak olmağa başlamışlardı bu nedenle işlere.

Metuş birçok işlerden başka kavak ağaçlarının daha çabuk boy vermeleri nedeniyle, Plandişte'lerdeki kavak ağaçlarının dallarını budamak niyetindeydi. Keskin baltasını alıp omuzuna silahi yerleştirmişti. Plandişte'lere vardı. Burada bulunan kavak ağaçlarına gözlerini gezdirdi ve kavak ağaçlarından en yüksek alanından dallarını kesmeye başlamıştı. Kavağın dallarını aşağıdan başlayarak yukarıya kadar kesti. Bitirince “ben aşağı nasıl inecem” dedi. Çünkü kavak ağaçların dalları budanması yukarıdan aşağı yapılır. Metuş ise tersine yapmıştı...

Fıkra 5: Toz Kaldırdınız (Mamuşa)

Bu zaman az da olsa, beş dakika ara vermişti işine Celil. O sırada, arabasını izini tutamıyan Müdür Mehmet, ortalığı toz etmişti. Bulutlar gibi ortalık kararmıştı. Tozların bir kısmını, soluk aldığı sırada içine alıyordu Celil. Buna çok hiddetlenmişti. O sırada, servisin yanında arabayı park ettirmişti Müdür Mehmet. Az sonra toz yerini buldu, ortalıktan kaybolmuştu. O sırada taş üstünde oturan Celil'i gördü Müdür Mehmet. Oturma vaktimi. Rahatsız etme beni Celil, dedi Müdür Mehmet. Kendisini tutamıyan Celil:

-Toz kaldırdın, sen de beni rahatsız ediyorsun, dedi Celil.

3.3.2.2.2.3. Aile Bireyleriyle İlgili Tipler

Fıkra 2: Bereçet Versin (Mamuşa)

O gün pazara lahana satmağa götürmüştü Metuş, ama usa ettiğinden daha az para kazanmıştı. Paraları sadece ekmek için yetmişti. Yol için borçlanmıştı bile. Pazardan eve dönmesini sabırsızlıkla bekliyorlardı Metuşu. O sırada göründü babasına Metuş.

Babası “Hoçceldin Metuş”.

“Hoş buldum” neden sonra dedi babasına Metuş.

Babası, pazar nasıl citti Metuş.

Bir tekrara babası “Pzar nasıl citti, Metuş”

Yeniden “Bereçet versin” dedi Metuş.

Birkaç defa “Bereçet” sözünü tekrarlardı babasına Metuş.

O sırada borçlulara borç, kalan Metuş, odaya girdiler, babasına dönerek, pazardaki borçlandığım, bu adamlara borcumu öde “Bereçet” versin pazarda ben isla cendim dedi Metuş.

Fıkra 3: Süte Su Kat (Mamuşa)

Mevlûde Hanım kızına:

-Kızım çoğalmasa için, süte su kat!

-Olmaz ana, neden?

-Üç aylara çirdik, ünümüzde ramazan ayı.

Ramazan ayına itaat ederek Mevlûde Hanım, bugün süte su katmadı.

Masal 7: Elli Dinar Değil Otuz Dinar (Mamuşa)

Bir gün pazara satmağa danasını götürmüştü Kaplan Amca. Babası yeter öğüt vermişti ve en sonunda “Otuz dinar danayı satarsın” demiş Kaplan Amca. “Öyle olsun” babasına dedi Kaplan.

Pazarın bir yerinde dikilir Kaplan. Danası semirmiş olduğu için, yularıyla bile zor tutuyordu. Soranlar çok oldular danayı. Otuz dinar tutuyordu danayı Kaplan Amca. Pazarda ucuz hem daha semermiş danalar yoktur. Satın alıcılardan biri, göz attı bu danaya. “Alacağım ama son fiyat” dedi. “Otuzdan daha aşağı olmaz” dedi Kaplan. “Aldım gitti” dedi alıcı.

Bıyıklarını uzun bırakmış biri daha başındaki takasını elleriyle doğrudan “Kaç para danan” sordular. “Otuz dinar satayım” dedi Kaplan Amca. Pazarlık kesildi mi, kesilmek üzere baştan yanıt verdi Kaplan. Basından takasını çekti köylü ve “Elli dinar var” dedi danaya. “Olmaz” dedi Kaplan Amca, “Otuz dinardan fazla pazarlığı değiştirilmez.” Öbürüne 30 dinar satar Kaplan Amca. Eve dönünce Kaplan Amca, babasına “Al otuz dinar parayı dananın.” Sakın bir hareketle “ya bişe daha verdiler mi danaya.” Elli dinar verdiler, ama otuz dinar dediğin, otuz dinar sattım...

Fıkra 8: İsmet ile Şengül (Mamuşa)

Bir gün İsmet ile Şengül bir alışveriş üzerine kente gitmişlerdi. İsmet ile Şengül kent sokaklarında dalgın dalgın gidiyorlardı. Bu sırada İsmet eşinin ne kadar kıskanç olduğunu anlamağa çalışıyordu. Kente dökülmüş nice kızlar vardır. Güzel mi güzel bu kızlar. Bunlardan birini görünce İsmet “Nasıl, cüzel değil mi?” dedi Şengül’e. Yüreğindeki acıyı dışarı atmadı Şengül. Birkaç metre daha uzaklaşarak, kent yolundan geçerek bir küme erkek çocuk gördü. “Ne cüzel erkekler” omuzlarıyla İsmet’e vurarak dedi Şengül. “Ne oluyor sana Şengül?” Yok aynı şey önce bana da işlenmişti, dedi. Hafif dudağını ısırarak İsmet. Artık bir söz olsun söylemedi. Şengül ile İsmet akşama kadar sakin pazarda kaldılar.

3.3.3. Efsane

Efsane kelimesi Türkçe Sözlük’te “Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü

varlıkları, olayları konu edinen hayali hikâye, söylence” şeklinde geçmektedir (1998:674). Anlatmalık türlerden biri olan efsane sözlü kültür ortamında kendine bir yer edinmiş ve inanışları kuvvetlendirici bir duruş sergilemiştir. Elçin, insanın tarih sahnesinde yerini aldığı ilk zamanlardan itibaren akıl yürütmeye başladığını akıl yürüten insanın, nereden gelip nereye gittiğini, tabiat hadiselerini, hayvan, toprak, bitki, orman, dağ, ateş gibi hadise ve maddelerin nasıl oluştuğunu merak ettiğini ifade eder. Bu merak insanı birtakım anlatılar meydana getirmeye sevk etmiştir (1981:312-313). İnanışlar, efsaneyi meydana getirirken, efsanenin anlattığı şeyler halk tarafından kabul edilmiş ve bu niteliğiyle efsane diğer türlerden ayrılmıştır. Masal ve destan gibi türlerle ortak özelliği ise olağanüstü olayları ve insanüstü güçleri anlatıda barındırmasıdır (Boratav, 2022:111). Boratav, efsanenin tanımını “*100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*” adlı eserinde şöyle yapmaktadır: “*Efsane, kendine özgü bir üslûbu, kalıplaşmış, kurallı biçimleri olmayan, düz konuşma dili ile bildirilen bir anlatı türüdür*” (2022:112). Ali Berat Alptekin, efsanenin Uygur Özerk Bölgesinde rivayet, epsane; Kazakistan’da anız, anız-engime, epsane, hikâyet; Karakalpakistan’da epsana, legenda, anız, anız-engime; Özbekistan’da efsane, rivayet; Türkmenistan’da apsana, rovayat; Azerbaycan’da esatir, mif, efsane; Başkurdistan’da rivayet, legenda; Kazan Türkleri’nde rivayet, legenda, ekiyet, beyt; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Balkan Türkleri ve Kırım Türkleri’nde de efsane şeklinde karşımıza çıktığını ifade etmiştir (2018:Giriş). Alptekin, efsaneyi ise şu şekilde tanımlamaktadır: “*Dinî, inandırıcı, kısa, nesir şeklindeki halk anlatımlarıdır*” (2018: Giriş). Efsaneler, şahıs, yer ve hâdiseler hakkında anlatılabilirler. Anlatılanın inandırıcılık vasfı vardır. Şahıs ve hadiseler tabiatüstü güçler gösterir. Efsanelerin belirli bir şekli olmamakla birlikte kısa ve konuşma diline yakın anlatımlardır (Sakaoğlu, 1980:5-6). Mitolojinin parçalanmasıyla türler ortaya çıkmış ve farklı adlarla adlandırılmaya başlamıştır. Efsane de mitolojinin parçalanmasıyla ortaya çıkmıştır. Efsaneleri oluşturan kaynaklar mitolojik, tarihi dini, hayali ve fantastik köklerdir (Artun, 2021:126). Bascom, “*Folklorun Dört İşlevi*” adlı yazısında efsane, masal ve mitlerden bahsetmiştir. Bascom’a göre efsanelerin işlevleri şu şekildedir:

1. *Eğlenme ve eğlendirme işlevi vardır. Gülme unsurunun altında derin anlamlar bulunmakla birlikte eğlence folklorun önemli işlevlerinden biridir.*
2. *Kültürün onaylanması ve ritüelleri gözlemleyen ve icra edenlerin ritüellerinin ve kurumlarının doğrulanmasıdır.*
3. *Okuma-yazma olmayan kültürlerde eğitim işidir.*
4. *Önemli fakat sıklıkla gözden kaçmış olan kabul edilmiş davranış örüntülerini sürdürme işlevidir* (2010:78-81).

Halk arasında anlatıla gelen efsaneler bir birikimi temsil ederken aynı zamanda hayatta

kalmak için evreni ve kendini tanımaya çalışan insan için sorduğu sorulara cevap veren, boşlukları dolduran bir yapı görevi görmüştür. “*Efsane anlatıcısında veya dinleyicisinde korku, kaygı veya endişe yaratan asıl durumlardan biri ve belki de en önemlisi olağanüstüyü meydana getirebilen gücün kendilerini terk etmesi durumudur*” (Güzel, 2016:13). Anlatı, inanış kavramı üzerine kurulu iken halk efsane sayesinde hem anlatıyı hem de anlatının barındırdığı akıl yürütmeyi diri tutmaktadır.

3.3.3.1. Efsanelerin Sınıflandırılması

Efsane üzerindeki ilk çalışmalar Grimm Kardeşler tarafından yapılmıştır. 1959 yılında kurulan ISFNR (Milletlerarası Halk Anlatısı Araştırma Kurumu) ise efsaneler için bir katalog hazırlama işine girişmiştir (Artun, 2021:128). Boratav, efsaneleri dört başlık altında sınıflandırmıştır. Bu başlıklar şu şekildedir:

1. *Yaradılış efsaneleri (Oluşum ve dönüşüm efsaneleri, Evrenin sonunu anlatan efsaneler)*
2. *Tarihlik efsaneler*
3. *Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler*
4. *Dinlik efsaneler* (2022:113).

1959 yılında Kiel’de başlayan efsane kongresi Anvers, Budapeşte’de de toplantılarla devam etmiştir. Budapeşte Kongresi’nin başkanı Kurt Ranke, Anvers’te hazırlanan raporları değerlendirmek ve efsaneleri milletlerarası çapta tasnif etmek için bir komite tayin etmiştir. Bütün üyelerin hazır bulunduğu toplantıda komitenin teklifi gözden geçirilmiş ve bazı değişiklikler yapılarak kabul edilmiştir. Komite tarafından kabul edilen tasnifte dört ana başlık bulunmaktadır. Boratav bu tasnifi Türklerin efsanelerine uygun hale getirmiştir. Boratav, tabiatüstü şahıslar ve varlıklar üzerine efsaneler grubunda bazı alt başlıkları birleştirmiştir. Komitenin yaptığı tasnifte bu grupta 13 alt başlık bulunurken Boratav bu alt başlıkları 9 maddeye indirmiştir. Kurul hazinelerle ilgili efsaneleri tabiatüstü varlıklar ve kuvvetlerde ele alırken; Boratav, tarihi efsanelerin içinde değerlendirmiştir (Sakaoğlu, 1980: 15-19). Boratav’ın sınıflandırması şu şekildedir:

1. *Yaratılış Efsaneleri*
2. *Tarihi Efsaneler*
 - A. *Adları Belli Yerler (dağ, göl vb.) üzerine anlatılanlar*
 - B. *İnsan Topluluklarının Oturdıkları Yerler (şehir, köy vb.) hakkında anlatılanlar*
 - C. *Ünlü büyük yapılar (kilise, cami, köprü vb.)*

- D. Tarihi sayılan kişilerden ya da uluslardan kaldığına inanılan defineler*
- E. Milletler, hükümdar soyları*
- F. Büyük afetler*
- G. Tarihlik niteliği olduğuna inanılan ünlü kişilerin savaştıkları olağanüstü güçlü yaratıklar*
- H. Savaşlar, fetihler, yayılışlar*
- İ. Yerleşmiş bir düzene baş kaldırmalar*
- J. Başkaca tarihlik önemli olaylar ya da sivrilmiş kişiler, bilginler, şairler, şeyhler, mürşitler*
- K. Sevda maceraları ile ün almış aşıklar; kişilerin aile içi çeşitli ilişkileri*
- L. Çeşitli başka olaylar içindeki yerleri ile bir toplumun tarihinde iz bırakmış önemsiz kişiler (örneğin çoban, hizmetçi)*
- 3. Olağanüstü Kişiler, Varlıklar ve Güçler Üzerine Efsaneler**
 - A. Alın yazısı*
 - B. Ölüm ve ötesi*
 - C. Tekin Olmayan Yerler*
 - D. Tabiatın Bir Parçası Olan Yerler (orman, göl vb.) ile hayvanların sahipleri (koruyucuları)*
 - E. Cinler, periler, ejderhalar vb. olağanüstü güçteki varlıklar*
 - F. Şeytan*
 - G. Hastalık ve sakatlık getiren varlıklar (albastı gibi)*
 - H. Olağanüstü güçleri olan kişiler (büyücü, üfürükçü, efsuncu gibi)*
 - İ. Mitik nitelikte hayvan ve bitkiler (adamotu gibi) üzerine anlatılanlar.*
- 4. Dinî Efsaneler (2022:113-118).**

Çevren’de derlenerek kayıt altına alınan 16 efsane bulunmaktadır. Türbeler çerçevesinde gelişen efsanelerin diğer efsanelere oranla sayıca fazla olduğu tespit edilmiştir. Derlenerek kayıt altına alınan efsaneler Boratav’ın tasnifine göre değerlendirilecektir.

Şekil 20. Kosova’da Efsanelere Konu Olan Türbelerin Bulunduğu Yerler

Şekil 21. Kuzey Makedonya’da Efsanelerin Derlendiği Bölgeler

3.3.3.1.1. Tarihi Efsaneler

3.3.3.1.1.1.Ünlü Büyük Yapılar (Kilise, Cami, Köprü vb.)

3.3.3.1.1.1.1. Kutsal Saynt (Seint) Efsanesi

Saynt, Hazreti İsa'nın havarilerinden biridir. Saynt, adına Kocacık'ta, Bireştani köyü ile Papranik köyü arasında, Bireştani Deresi içinde bir kilise yapılır ve kilisenin içi altınla doldurulur. Bu kiliseye *Kutsal Saynt Kilisesi* denmektedir. Efsanede kilisenin güzel ve kutsal olduğu vurgulanır. Kilisenin Hristiyanlık dünyası için önemli olduğu efsane de belirtilerek Hristiyanların yenilgiye ve hatta yok olmaya bile razı oldukları ancak kilisenin Türklerin eline geçmesine razı olmadıkları görülmektedir. Efsane de papa kilise için “Bu kilise bin utkuya (zafere) bedeldir” demektedir. O dönem Kocacık Kalesi'nin Arnavut Bey'i İskender Bey elinde olduğu, İskender Bey'in Türklerle yaptığı her savaşı kazandığı daha sonraları ise *Kocaceng Savaşı* diye anılacak olan son savaşı ise kaybettiği anlatılır. İskender Bey, kaybedeceğini anlayınca papaya haber göndererek durumu bildirir ve kilisenin Türkler eline geçmek üzere olduğunu ve kiliseyi yıkabileceğini bildirir. Papa, kilisenin yıkılmamasını bir gün yine buranın ele geçirileceğini ancak çevreden toprak taşıyarak kiliseyi toprağa gömmesini ve çevresine ağaçlar dikmesini İskender Bey'den ister. Denilen, İskender Bey ve askerleri tarafından gerçekleştirilir. Kilise büyük bir höyük haline gelir. Kiliseye daha sonraları yöre halkı *Kolibalar Kilisesi*, *Tumba Kilisesi* ve *Vapa Kilisesi* gibi değişik adların verildiği görülmektedir. Vapa Kilisesi ise başka bir kilisedir. Kilisenin üzerinde bir yer vardır ve güneşin ışıkları ilk kez oraya vurmakta o anda kilisenin içinde olan altınlar ışıltı ışıltı parlamaktadır. Efsaneye göre ancak burayı görebilenler altın paraları alabilecektir. Aradan geçen uzun yıllardan sonra kilisenin öyküsü Nemse Kralı'nın kulağına gider. Nemse Kral'ı, yakınlarını çağırarak onlardan bir araştırma yapmasını ve Kocacık'ta çiftin altın sabanla mı yoksa ağaç sabanla mı yapıldığını öğrenmelerini ister. Çünkü kilisedeki altınlar tüm Kocacık'ta bulunanlara altın sabanla çift sürdürecektir kadar çoktur. Araştırma sonunda Kocacık'ta bulunanların ağaç saban ile çift yaptıkları öğrenilir ve Nemse Kralına durum haber verilir. Kral, rahat bir nefes alarak kilise ve altınların yerinde durduğundan emin olur. Anlatıya göre o günden bugüne dek kilise ile içindeki altınlar kendisini gün ışığına çıkaracak gerçek sahibini beklemektedir (Kartal, Ç.D., No:77-78, s.106).

3.3.3.1.1.2. Başkaca Tarihi Önemli Olaylar Ya da Sivrilmiş Kişiler

3.3.3.1.1.2.1. Sarı Saltuk Efsanesi

Balkanlar'da XVIII. yüzyılın tanınmış İslam misyoneri Sarı Saltuk'la ilgili olarak oldukça fazla efsane de Balkanlar'da yaşayan halklar arasında yayılmıştır. Kosova'da ki anlatılara göre Sarı Saltuk papaz giysileri içinde yörede yaşayan Hristiyanlar arasında İslam dinini yaymaktadır. İpek'te Zeynel Ağa Ovası'nda Sarı Saltuk'un türbesi olduğu söylenen bir türbe mevcuttur. Bu türbe yöre halkı tarafından ziyaret edilmektedir. Yöre halkının anlatısına göre eski zamanlarda yaygın olan sarılık hastalığı yüzünden birçok insan acı çekmiştir. Uzaktan gelen bir yabancı bir dua okumuş ve bu halkı hastalıktan kurtarmıştır. Yaşanan bu durumdan sonra halk "sarıyı saldı" demiştir. Zamanla bu ifade değişerek *Sarı Saltuk* olmuş ve duayı okuyan yabancı da bu adla anılmaya başlamıştır.

Bir başka İpek anlatısına göre ise Sarı Saltuk Türkiye'de Sarıyer köyünde doğan dürüst, akıllı ve dindar biridir. Çevresinde yetiştirdiği öğrenciler vardır. Yedi bölgeden yedi öğrenci gelir ve her biri Sarı Saltuk'tan ders alarak kemal sahibi olur. Sarı Saltuk ölünce her biri cenazeyi kendi memleketine götürmek ister. Bu durum aralarında bir tartışma çıkmasına neden olur. Aynı gece Allah tarafından yedi öğrenci de aynı rüyayı görür. Rüyalarında Sarı Saltuk gelir ve öğrencilerin her birine birer tabut almalarını bu tabutlardan hangisinde beyaz çiçek varsa kendisinin o tabutta olacağını söyler. Çiçek kimin tabutundaysa, o tabutun sahibinin ülkesine götürülmesini söyler. Ertesi gün öğrenciler birer tabut alır ancak her bir tabutun yanında birer beyaz çiçek biter ve her tabutta Sarı Saltuk'un cenazesi yatmaktadır. Bu olayın üzerine yedisi de tabutlarını alarak kendi memleketlerine götürür. Bu yüzden Sarı Saltuk'un yedi mezarı olduğuna bölgede inanılmaktadır. Ayrıca Şefket Plana, Sarı Saltuk'la ilgili olarak Yakova'da, Ohri'de, Sv. Naum'da, Hersegovina'da Blagay'da ve Arnavutluk'ta, Dobruca'da Korfu'da da çeşitli efsanelerin olduğunu belirtir (Plana, Ç.D., No:49/1985, s.17-22).

3.3.3.1.1.3. Defineler

3.3.3.1.1.3.1. Namaziye Efsanesi

Kocacık Kalesi üzerinde bir kilise vardır ve anlatıya göre Arnavut Beyi İskender Bey döneminden kalma olduğu düşünülür. Ne zaman yapıldığı hakkında ise kimsenin bir bilgisi yoktur. Sonradan bu kiliseye *Sveti Jorju Kilisesi* denir. Kale Türklerin eline geçince Kocacıklılar, camiye çevirmiş ve adına da *Namaziye* (Namazgah) demiştir.

Camiye çevrilen kilisenin bir köşesinde de ulu bir ağaç bulunmaktadır. Kiliseden

camiiye çevrilen bu yapının henüz minaresi olmadığından halk ağaca çıkıp ezanı oradan okumaya karar verir. İçlerinden bilge olan, güzel ezan okuyan biri ağaca tırmanarak ezanı okur. Aşağıya inerken yere baktığında ağacın dibinden bir ışığın yükseldiğini, ay gibi parladığını ve ortalığın aydınlandığını görür. Heyecanla aşağı inerek orada bulunanlara gördüğünü anlatır. Daha yaşlı olanlar görülenin para olduğunu iddia ederler. Kazma küreklerle ağacın dibi kazılır. Bir arşın iki arşın derken küpün kenarı görülür. Herkesi bir heyecan alır. Küpün çevresini iyice kazarak küpü meydana çıkarır ve küpün ağzını açarlar. Küpün içindeki altınların kömür olduğunu görürler. Durumu gören yaşlılar:

-Para görmüşsün ama kimseye söylemeyecektin. Tılsımı bozulmuş, derler.

Sevinçle açtıkları küpü, üzüntüyle çıkarılan yere gömülür. Efsaneye göre yüzyıllar boyu bu kilise ibadet yeri olarak kullanılır. Daha sonraları kilise yıkılarak yeri düzlenir ve açık havada ibadet edilen bir yer haline gelir. Namaz kılınan yer anlamına gelen *Namaziye* (Namazgah) adı ise varlığını zaman içinde muhafaza etmiş ve değiştirilmemiştir.

Bir değişik söylenceye göre ise küpün içinde yılan görülmüştür. Büyükler:

-Tılsımı bozulmuş, paralar yılan olmuş diyerek ve küpün çıkarıldığı yere gömülmesini sağlamışlardır (Kartal, Ç.D., No:77-78, s.106-107).

3.3.3.1.1.3.2. Kaledaki Altınlar

Anlatı 1:

Efsaneye göre Kocacık Kalesi'nin içinde odalar bulunmaktadır ve bu odalar ağzına dek altınla doludur. İtalyan İmparatoru Aleksandır, kaçarken hazinesini götürememiş ve bu odalarda saklamıştır. Kalenin dış yüzünde ve batı yönünde de insanların rahatça girebileceği genişlikte oyuklar bulunmaktadır. Oyukların önüne gelindiğinde ise bir ses verilir ya da çıkarılırsa, ses uğultu halinde kalenin derinliklerine doğru yankı yaparak gitmektedir. Oyukların içi karanlık olduğundan dolayı kalenin içi görülmemektedir.

Yörede yaşayanların tümünün gözü bu altınlardadır ama kimse içeriye girecek gücü kendinde görmemektedir. Kocacık'ın Kırasta Mahallesi halkından Şerif Ruşit'in dedesi 16. yüzyılda ortaya çıkarak kaleye girebileceğini söyler. Kocacık'lıların girersin giremezsin sözleri arasında gerekli hazırlığı yapar. Yanına yeterince mum ve çıra alarak çuvalını omzuna atar ve oyuklardan içeri girer. Yürüyebildiği kadar yürür ve demir bir kapı ile karşı karşıya gelir. Kapıda iki koç bekçilik yapmaktadır. Koçlar yok olur, kapı açılır. Adam, içeriye girer. İçeride anlatıldığından daha çok altın bulunmaktadır ve adam bu duruma şaşırır. Çuvalını doldurmasına rağmen aldıklarını yeterli bulmaz ve kuşağına, koynuna da altın doldurarak

çuvalını omzuna atar. Tam kapıdan çıkacağı sırada, kapı, Kocacık'lıların deyimiyle “Drangg” deyip kapanır. Adamcağız ne etmişse yararı olmaz. Bunun üzerine adam:

-Aman Allah'ım vazgeçtim ben bu işten, der.

Çuvalındaki altınları boşaltır ama yine de kapı açılmaz. Koynunu, kuşağını boşaltır yine de kapı açılmaz. Neden, niçin derken çarıkları aklına gelir. Çarıklarını çözer ve çarığına baktığında içinde bir sarı lira görür. Onu da çıkardığında kapı açılır. Efsaneye göre kapı tılsımlıdır. Bu tılsım ise iki koçtur. Adam, tılsımı bozma olanağını bulamadığından eve eli boş döner. O günden sonra bu tılsımı bozan çıkmamıştır. Bu nedenle altınların hala kalede durduğuna inanılmaktadır (Kartal, Ç.D., No:77-78, s.108).

Anlatı 2:

Bir başka söylenceye göre de sözü edilen kişi gerekli hazırlığı yapar ve oyuklardan birinin içine girer. Gidebildiğince gider. Sonunda demir bir kapıya varır. Kapının rezesine dokunur ve kapı açılır. İçerisi anlatılamayacak kadar çok altınla doludur. Adam, çuvalını, koynunu, kuşağını altınlarla doldurur ve kapıdan dışarı çıkar. Çıkmasıyla birlikte iki koç belirir. Bu koçlar öyle iki koçtur ki boynuzları kıvrım kıvrımdır. Boyları kocaman bir kulaçtır. Gerilip gerilip adama toslarlar. Altınları alan sen misin, demeden adamı bir o duvara bir bu duvara çarpıp dururlar. Adam mosmor kesilip çürüğe çıkar.

Ne yapsın... Derken çuvalını omzundan indirerek içindekileri boşaltır. Ardından koynundakileri, kuşağındakileri boşaltır. Koçların toslamaları arasında oyuğun ağzına dek dayak yiye yiye gelir. Kendini dışarı zorla atar.

Tüm Kocacık'lılar başına toplanarak yöresel deyişle:

-Ayrola, ne oldu boyle be, diyerek durumu sorarlar. Adam da başından geçenleri anlatarak morlukları gösterir. Ama kimse ona inanmaz. Söz birliği etmişçesine:

-Kim bilir kiminle kavga ettin, dayak yedin, derler.

Adam:

-İspatlarım, der.

Dayak uğruna da olsa çarıkların içine soktuğu bir altını çıkarıp gösterir. Herkes bu işe şaşırır. Odalardaki altınların tılsımının iki koç olduğu böylece anlaşılır ama günümüze dek bu tılsımı bozmanın yolu bulunamaz. Bu nedenle altınlar kalede durduğu düşünülmektedir (Kartal, Ç.D., No:77-78, s.108).

3.3.3.1.1.4. Savaşlar, Fetihler, Yayıllar

3.3.3.1.1.4.1. Sarı Kızlar Efsanesi (Kocacık)

Anlatı 1:

Kocacık Kalesi, tarihte *Kocacık Hisarı* olarak anılmaktadır. Kale, Kocacıklıların deyimiyle kudretten (doğal yaşamdan) oluşmuştur. Değişik zamanlarda çeşitli ırk ve kültürden ulusların ordularında kuşatılmış, en sonunda Türklerin eline geçmiştir. Kale Kocacık Türkeri'nin eline geçmeden önce Arnavut Kralı İskender Bey'in elinde bulunmuştur. Efsaneye göre İskender Bey ve ordusu, Kocacık Kalesine gelirken geçtikleri yerleri yağmalar. Elde ettikleri koyun ve keçi türünden hayvanları sürüler halinde Kocacık yöresine getirerek bakımları için de Kocacık Yaylasına (Bara Yaylası) gönderirler. Kocacık Kalesi kuşatması günlerce sürer, Türkler kaleyi bir türlü İskender Bey'den alamamaktadır. Kuşatma çetin geçmekte iken öyle bir an gelir ki Kocacık Türkleri yenik düşer gibi olur. Bunun üzerine Kocacık Türkleri kendi aralarında toplanır ve savaşı kazanmak için aralarında tartışarak çözüm yolları ararlar. Asker sayısı, savaş araç ve gereci yönünden İskender Bey'le başa çıkamayacaklarını anlayarak umutsuz bir bekleyişe koyulurlar. Bu bekleyiş sırasında *Sarı Kızlar* adıyla anılan iki genç Türk kızı aralarında gizlice bir plan kurar. Planları gereğince ay yenisinin ay eskisine dönmesini beklerler. Bekledikleri gün gelir. O günlerde karanlık gecelerden birinde torbalarına binlerce mum koyarak Kocacık Yaylasına çıkarak keçi sürülerinin içine dalar. Keçilerin boynuzlarına binlerce mumu tek tek takıp ardından yakar ve keçilerin tümünü yayladan aşağıya kaleye doğru kovalarlar. Keçiler koşarcasına gelip kaleye tırmanmaya başlar. Gecenin karanlığında ortalığın birdenbire aydınlandığını gören Kocacık Türkleri, siperlerden çıkarak saldırıya geçtiğini sandıkları düşmana karşı koymak için karşı saldırı düzenlerler. Utkuyu (zaferi) nasıl olsa kazanırsın inancındaki İskender Bey'in askerleri ise gecenin eğlencesinde içtikleri şarabın da etkisiyle uyudukları yataklarından silah sesleriyle uyanır. Ortalığın gündüzü andıran aydınlığını görünce şaşırarak kalenin yandığını düşünerek can korkusuyla:

“Kala yandı mor,

Kala yandı mori,

Yandı mori...” diye bağırmaya başlarlar. Sonradan *Yanbori* (Yanboriya) sözcüğüne dönüşecek olan ve kalenin adı haline gelecek bulunan bu söz ve bağırtılar içinde canlarını kurtarmak ereğiyle kaçmaya koyulurlar.

Sarı Kızlar, kaçan İskender Bey'in ve ordusunun peşine düşer. Düşman kaçır. Sarı

Kızlar koşar. Bir ara düşman, Türkler 'in arkadan gelip gelmediğini anlamak için duraksama yapıp arkasına bakar. Baktıklarında gördükleri ise Sarı Kızların başları koltuk altlarında peşlerinden kanatlanmış kelebek gibi koştuklarıdır. Düşman bu tabloyu görünce daha hızlı kaçmaya başlar. Efsaneye göre Kocacık Türkleri tarihte *Kocaceng* diye anılan utkuyu (zaferi) böyle kazanır. Sarı Kızlar başlarını Kocaceng Savaşında yitirmiştir ama bunun karşılığında Tanrı onlara ermişlik vermiştir. Bu nedenle düşman peşinden koşan Sarı Kızlar, başlarını terk etmemiştir. Sarı Kızlar, düşmanın peşinden bir süre koştuktan sonra *Ermişlerin* (Büyük Şehitlik) altında, Kocacık Debre yolu üzerinde, Karakol mevki denilen yerde şehitliklerinin son demine ermiş ve nasıl yere düşmüşlerse öyle kalmışlardır. Başları kolları arasında bulunmuştur. Bulundukları yere küçük bir türbe yapılarak Sarı Kızlar türbenin içine gömülmüştür. Zamanla dilden dile ilden ile dolaşan ve kuşaktan kuşağa anlatılan bu efsane sayesinde Sarı Kızlar Türbesi bir adak yeri haline gelmiştir. Türbenin ön kısmında pencere gibi bir yer olduğu ve derdi olanlar burada adak adamaktadır. Adaklarını adayanlar önce mum yakmakta sonra da para koymaktadır. Mumun yakılma amacı niyetin olması para ise Kocacıklıların ifadesiyle ihtiyacı olanların bu parayı alıp ihtiyaçlarını karşılaması içindir. Parayı alan ise Sarı Kızlar'a dua (Fatiha) okumaktadır. Fatiha; dirinin ölüye rahmetidir şeklinde düşünce mevcuttur.

Türbeye her akşam bir leğen, bir su dolu ibrik bir de süpürge bırakılmaktadır. Türbeye sabah gelindiğinde ise türbenin süpürge ile süpürüldüğü, ibrikteki su ile abdest alındığı, abdest suyunun leğende bulunduğu görülmektedir. Bu durum halk arasında Sarı Kızlar'ın ermiş olmasına bağlanmaktadır. Sarı Kızlar, başını vermeyen birer şehittir ve kendileri için yapılan türbelerinde 1955'e dek yaşamışlardır. Türklerin göçünden sonra ise türbe 1955'de yıkılmıştır. Bugün türbenin bulunduğu yeri belirleyen küçük bir iz ve belirti bulunmamaktadır (Kartal, Ç.D., No:77-78, s.104-105).

Anlatı 2:

Sarı Kızlar Efsanesi, bir başka anlatıya göre ise şöyle meydana gelmiştir. Türk ordusu, Kocacık Yaylasının ardında bulunan Gariyer köyünde konaklar. Ordu kumandanı İsa Bey'in de sarı saçlı, mavi gözlü güzel bir kızı ile bunun tekir bir kedisi bulunmaktadır. Kız her gün kırlara çıkıp gezmektedir. Bir gün iki gün derken son çıkışının ardından geri dönmez. Anlatıya göre o gün Kocacık Kalesin'de otağ kurmuş olan düşman kralının askerlerine tutsak düşmüş ve askerler tarafından kaleye getirilmiştir.

Düşman Kralı, İskender Bey'in de bir kızı bulunmaktadır. Bu kız sarı saçlı, mavi gözlü güzel bir kız olarak nitelendirilmektedir. Kral, kızını Türk kumandanının kızının yanına arkadaş olsun diye koyar. Bu iki kız ayrı dilden aynı dindeniz düşüncesiyle kısa sürede

birbirlerinin dillerini öğrenip arkadaş olurlar. Arkadaşlığın ilerlediği günlerde, bir gece, Türk kumandanının kızı, bir kedi sesi duyar ve kapıyı açarak kediyi içeri alır. Girmesiyle de kızın boynuna sarılıp yüzünü gözünü yalamaya başlar.

Kız, kediyi tanıyarak eline kâğıt kalem alır ve Kocacık Kalesinin yapısını, kralın tutumunu, düşmanın durumunu yazar. Sonunu *“Babacığım, ben kafir elinde esirim ama merak edilecek bir şey yoktur, beni düşünme. Yalnız burası çok cebel bir yerdir, savaşmaya elverişli değildir. Savaş yoluyla zafer kazanmaya imkân yoktur. Bir başka yol bulmalısın. Bunun için keçilerin boynuzlarını mumla, gecenin karanlığında yak ve kaleye yolla”* sözleriyle bitirir. Mektubu muska gibi katlayarak, kedinin bacağına bağlar. Kediyi *“Görelim seni Tekirim”* diyerek babasına yollar.

Kedi, uçarcasına giderek mektubu Türk kumandanına iletir. Kumandan mektubu okur ve kızı ile ilgili meraktan kurtularak ne yapacağını anlar. Kızının öğütleri uyarınca bin keçinin boynuzlarını mumlar ve gecenin karanlığında mumları yakarak keçileri kaleye yollar. Ardından da ordusuyla gelip kale altındaki düzlükte savaş nizamını alır.

Keçiler kaleye tırmanırken ortalık gündüz gibi aydınlanmıştır. Düşman bu duruma şaşırarak kalenin yandığı düşüncesiyle kaçmaya başlar. Türk kumandanının kızı düşman ordusunun peşine düşer, Kralın kızı da ondan ayrılmamıştır. Çetin bir savaşın ardından Sarı Kızlar, başları koltuklarında düşman peşinde koşar. Sonunda Kocacık Debre yolu üzerinde Karakol mevkiinde düştükleri gibi kalırlar. Halkın ifadesiyle başları kollarında şehitliklerinin son demine ermişlerdir. Burada kendilerine bir türbe yapılır. Bu türbe 1955’de yıkılmıştır (Kartal, Ç.D., No:77-78, s.105).

3.3.3.1.1.4.2. İmparatorla Balık Efsanesi

Efsaneye göre Kocacık Kalesi, Türklerin, Balkanlar’a akınlara başladığı yıllarda İskender Bey’den önce İtalyan İmparatoru Aleksandr’ın elinde bulunmaktadır. İmparator, kalede otağ kurar ve eşini de yanına getirir. Koyunlarını çobanlarıyla birlikte Kocacık Yaylası’na (Bara Yaylası’na) gönderir. Çobanları aynı zamanda düşmanları gözetleme görevini yapmaktadır. Kalede su yoktur ve kalenin dibindeki çeşmeden elle su taşımakta zordur. Kocadağ’ın doğusunda bulunan Kocacık Yaylası’ndaki Büyük Doruk’tan kaleye dek muşamba oluk döşetilir ve bu şekilde kaleye suyu bu olukla getirtilir.

Bir sabah imparatorun eşi tavayı ateşe koyarak çevredeki sulardan yakalanan alabalıkları kızartmaya başlar. İmparator, sabah kahvaltısında alabalık yemeyi sevmektedir. Alabalıklar tavada kızarıırken Kocacık Yaylası’ndan çobanlarının kaval sesi yanık yanık

gelmektedir ve bu ses İmparator’a şöyle demektedir:

“Türk askeri geldi,
Baş köşemi kesti,
Çevirme yaptı...”

İmparator bu sesin geldiğinde uykudadır. Hanımı sesi duyar. Heyecanla İmparator’a koşarak İmparatoru uyandırıp, durumu anlatır. Ona:

“Kalk durma. Türk askeri geliyor. Onlar gelmeden vur boruyu, topla askerini. Gidelim buradan” demiş.

İmparator gülerek “Ne zaman balık tavadan çıkacak, o zaman Türk askeri burada olacak” diyerek hanımının sözleriyle alay eder.

Bu sırada Türkler’de Kocacık Yaylası’nda İmparator’un baş çobanının kafasını keser ve Kocacık Kalesi’ne gelen suyun içine atar. Çobanın kafası su sıra gelir. İmparator’un önünde çeşmenin teknesine düşer. O zaman imparator, Türklerin gelişinin gerçek olduğunu anlar. Alabalıkları tavada bırakır ve askerini toplayarak kendi ülkesinin yolunu tutar. Bu gidişte atı öyle bir şahlanır ki atın ayakları yere değer değmez o koca Kocacık Kalesi taşlarında nallarının izini bırakır.

İmparator, Kocacık Kale’sinde yaşadığı yıllarda kalenin dibinde bir çeşme yaptırmış. Her yanı al ve beyaz mermerden olan bu çeşmenin başucuna bir de yazıt yazdırmıştır. Bu yazıtta “İmparator Çeşmesi” yazmaktadır. Çeşmenin suyunun İmparator’un yediği alabalıkların gözyaşlarından oluştuğu düşünülmektedir. O günden bugüne dek ise çeşmenin akan suyu alabalıkların İmparator’dan kurtuluşunu mutlulukla haber vermektedir (Kartal, Ç.D., No:77-78, s.105-106).

3.3.3.1.1.5. Başka Olaylar İçindeki Yerleri ile Toplumun Tarihinde İz Bırakmış Önemli Kişiler

3.3.3.1.1.5.1. Ermiş Dede Efsanesi

Ermiş Dede, günümüzde İnegöl’ün Cerrah köyünde yaşayan Durdiye teyzenin dedesinin büyük dedesidir. Durdiye Teyzenin dedesinin 120 yıl ömür sürdüğü düşünülürse olayın üzerinden uzun bir zamanın geçtiği kolaylıkla anlaşılır.

Efsaneye göre, Ermiş Dede, Kocacık’ın Koçişta köyünde yaşamaktadır. Bir kış günü yiyecek biter, koyunları aç kalır. Ortalıkta bir tel ot, bir dirhem yem yoktur. Ermiş Dede, ne yapacağını düşünürken aklına çevredeki Hristiyan köyler gelir.

Bir gece sopasını eline alır ve bir Hristiyan köyüne varır. Önüne çıkan ilk ot yığının

sopasını daldırır. Koca ot yığınına sırtına vurduğu gibi evine gider. Ertesi sabah ot yığını harmana yığar. Oğlu, Yonus'la birlikte tartmaya koyulur. Nasıl olsa sahibi çıkar, o zaman parasını veririz diye düşünür. Aynı gün ot sahibi kalkar bakar ki ot yığını yok ama otun çalındığını belirten bir iz, bir kanıtta bulunmamaktadır. Adam şaşırır, oğlunu çağırır ve ona der ki:

-Oğlum durum bu. Git ara bakalım nasıl insandır bu? Otu almış ama bir iz belirti bırakmamış. Koca ot yığınına nasıl kaldırmış? Bu adamı bulasın ama parasını almayasın. Duası bize yeter.

Ot sahibinin oğlu yola düşer. Hem yakın hem de koyunculüğün geliştiği yer olan Kocacık'ın Koçişt köyüne gelir. Köye geldiğinde gördüğünde ise otu alanın oğlu Yonus Kahya ile otu tarttığıdır. Ot sahibinin oğlu selam verir, otu alan selamı alır.

Ermış Dede, karşısındaki kişinin otun sahibi olduğunu anlar. Helallik isteyerek, otun parasını fazlasıyla vermeye kalkışır. Karşısındaki kişi babasının öğüdüne uyar ve otun parasını almaz. Derin bir saygı içinde para değil dua ister.

Ot sahibinin oğlu evine gelerek babasına:

-Bir nur yüzlü adam, ak sakallı pîrifani. Bal akar dilinden. Helallığımızı almak için gönlümü hoşnut, cebimi hoşnut etmek istedi. Hakkımızdan fazlasını vermeyi, adalet terazisinden geçmeyi diledi. Belli ki ermiş bir kişi, Allah katında yücelmiş kişi, der.

O günden sonra Dede çok yaşamaz ve bu evrenden göçer. Zamanla gerçek adı unutulur ve adı *Ermış Dede* olarak kalır. Ermış Dede, halk arasında “Eskiden böyle insanlar vardı” denilerek günümüze dek anılır (Kartal, Ç.D., No:77-78, s.107).

3.3.3.1.2. Dini Efsaneler (Menkıbeler)

3.3.3.1.2.1. Rogaçitsa Türbesi

Gilan yakınlarındaki Rogaçitsa köyünde, Rogaçitsa Türbesi bulunmaktadır. Bu türbede Bağdat'tan gelen iki şehit yatmaktadır. Bu şehitler bir savaş sırasında bir yerde başları kesilerek öldürülmüşlerdir. Efsaneye göre kellelerini koltukları altına alan bu iki şehit Rogaçitsa'ya geldiklerinde burada yaşayan halk tarafından görülmüşlerdir. Halk, başsız insanın nasıl böyle yürüyebildiğine şaşırmıştır. Onların şaşkınlığını gören şehitler orada düşüp kalmışlar, halkta onlara saygı duyarak birer türbe yaptırmıştır. Etraflarına ördükleri duvarın üzerine bir de çatı yapmak isteyen halkın bu arzusu ise gerçekleşmemiştir. Gündüz inşa edilen çatı gece çökmektedir. Türbe çatısız ve dört duvardan ibaret olarak kalmıştır. Efsaneye göre bu iki şehit her gece kalkarak abdest alıp namaz kılmaktadır. Bu yüzden yöre halkı türbede sürekli olarak

bir ibrik su ve bir de peşkir bulundurur. Bu efsaneye benzer bir başka efsanede Yakova köylerinde olan Novakaz ve Cimnyari’da vardır. Bölgede bulunan yöre halkı türbeye her akşam abdest için bir leğen su koymaktadır. Sabahları ise leğendeki suyun bittiği görülür (Plana, Ç.D., No:49, s.19).

3.3.3.1.2.2. Şeyh Süleyman Türbesi

Vranya’da ki Şeyh türbesine ise her gece bir ibrik dolusu su, leğen ve sabun bırakılmaktadır. Efsaneye göre Şeyh Süleyman her gece bu su ile abdest almaktadır (Plana, Ç.D., No:49, s.19).

3.3.3.1.2.3. Ömer Baba Türbesi

Kosova’nın Prizren ilinde Ömer Baba Türbesi bulunmaktadır. Bu türbe Kesikbaş motifi açısından önemlidir. Ömer Baba’nın Prizren yakınlarındaki Şainova köyünde doğduğuna inanılmaktadır. Ömer Baba, gençliğinde çobanlık yapan keramet sahibi bir kişiliktir. Aynı anda iki farklı yerde onu savaşıırken görenler vardır. Bir gün Ömer Baba uyurken, düşmanları tarafından başı kesilerek öldürülür. Başını eline alarak Prizren’e kadar gelen Ömer Baba daha önceleri kendisi için kazdığı mezara yatar (Plana, Ç.D., No:49, s.19).

3.3.3.1.2.4. Gül Baba-Ali Dede Türbesi

Kosova’da anlatılan Ömer Baba efsanesine benzerlik gösteren bir diğer efsane de Gül Baba efsanesidir. Budinli Gül Baba I. Kosova Savaşında kanı Hristiyan kanıyla karışmasın diye ölünce kellesini koltuğunun altına alıp üç kilometre koşmuştur. Gül Baba, İslam kahramanı olarak da bilinmektedir. Bu türbe bugün Mitroviça’dadır. Bu türbenin içinde üzerine efsaneler anlatılan Ali Dede’de yatmaktadır. Dürüstlüğüyle bilinen Ali Dede, öldüğünde onu Gül Baba Türbesinin yakınlarında bir yere gömerler. Ertesi gün halk, mezarı Gül Baba Türbesi içinde bulur. Türbeyi yıkarak içeri giren cenaze, Gül Baba’nın yanında bir mezar yaparak oraya yatmıştır. Halk onu oradan kaldırarak yeniden eski mezarına koymuşsa da o yeniden Gül Baba’nın yanına gelmiştir. Anlatılana göre bu birkaç kez tekrarlanmıştır. En sonunda halk onu Gül Baba’nın yanında bir yere gömmüştür (Plana, Ç.D., No:49, s.19-20).

3.3.3.1.2.5. Şeyh Salih Efendi Türbesi

Şeyh Salih Efendi Türbesi ise Priştine’de bulunmaktadır. Şeyh Salih Efendi Türbesindeki dervişlerin zikir yaptıkları yerde bir gün gece yarısına doğru zikir yapılırken oğlu

Mahmud'un Priştine Sultan Murad camiinin minaresinden kendini atması malum olmuş ve bunu hemen çevresindeki dervişlere söylemiştir. Herkes şaşkınlıkla tekkeden camiye doğru koşmuş, Mahmud'u minareden düşmüş ve ölmek üzere bulmuşlardır. Şeyh Salih oğlunun üstüne dualar okumaya başlamış, elinden tutarak onu hayata döndürmüştür. Bu olaydan sonra Şeyh Salih'in kişiliği halkın gözünde yeri sarsılmayacak bir şekilde yücelmiştir (Plana, Ç.D., No:59, s.26).

3.3.3.1.2.6. Veli Baba Türbesi Efsanesi

Veli Baba Türbesi, Prizren'de bulunmaktadır. Prizren'in köy ve kasabalarında Veli Baba'nın İslamiyet'i yaymak için dolaştığı anlatılır. Prizren'de kaldığı sırada ona cami yanında bir tekkeden sürekli yemek getirilir. Bu görevi şehrin zenginlerinden Ahmed Nureddin Yemişçi'nin ataları yaptırmaktadır. Günün birinde Veli Baba'nın yemeği zamanında götürülmez. Nedeni ise bu ailenin çocuklarından birinin ölüm derecesinde hasta olmasıdır. Yemeği getirdiklerinde Veli Baba'ya çocuğun durumunu anlatarak kendilerini bağışlamasını isterler. Bunun üzerine Veli Baba onlara şöyle der: "Çocuk iyileşecek fakat ben ölmek zorundayım!" Bu cümleyi kurar kurmaz da ölür. Böylece kendi ölümüyle çocuğun kaderi değişmiş olur. Bu olaydan sonra Ahmed Nureddin'in, Veli Baba'ya bir türbe yaptırır (Plana, Ç.D., No:59, s.26).

3.3.3.1.2.7. Şeyh İbrahim Efsanesi

Acize Baba, İşkodra'nın Buşat köyündendir. Genç yaşında İstanbul'a gider ve efsaneye göre medresede okuyarak şeyhülislam olur. O sıralarda Şeyh İbrahim'de İstanbul'da, Şeyh İbrahim Sadi tarikatındadır. Fakirdir, Ayasofya'nın avlusunda uyumakta ve yaşamını dilenerek sürdürmektedir. Bu arada sultanın kızı hastalanır. Hekimler çağrılır ama derman bulunamaz. Sonra duruma şahit olan birinin aklına Şeyh İbrahim gelir. Bu düşüncesini sultana söyler. Sultanda bu durum üzerine Şeyh İbrahim'i sarayına çağırır. Şeyh İbrahim kızın yattığı odaya gelir ve uzaktan eliyle işaret ederek "çık mübarek!" diye bağırır. Bunu söyler söylemez kızın karnından bir yılan çıkar. Şeyh, onu tutup göğsüne sokar, kız iyileşir. Şeyhe para vermek isterler ama kabul etmez. Sultanı da görmek istemez. "Ben fakir biriyim sultanla ne işim olabilir ki" der. Ayasofya'ya avlusuna gelir. Şeyhülislam Acize Baba, bu haberi duyar ve şaşırır. Yardımcısı Abdüsselam'ı çağırır ve birlikte Ayasofya'ya şeyhi görmeye giderler. Ayasofya'ya geldikten sonra yatsı namazını kılarak şeyhi aramaya başlarlar. Bulduklarında, şeyh, onlara kendisini neden aradıklarını sorar. Onlarda müridi olmak istediklerini söylerler. Şeyh onların

zengin olduğunu, bu yüzden fakir birine mürid olamayacaklarını söylese de ısrarları karşısında “Benimle birlikte olmak istiyorsanız yarın gün doğmadan uzun bir yolculuğa çıkmaya hazır olun” der. Şeyhülislam ve yardımcısı hazırlanır, kemerlerine de altın yerleştirirler. Ertesi gün, gün doğmadan Ayasofya’ya gelirler. Şeyhi bulup birlikte Kumkapı’ya giderler. Denize geldiklerinde Şeyh, postakisini suya atıp üstüne oturur onları da çağırır. Onlar da oturmasıyla postaki suya batar. Bunun üzerine boğulmaktan korkarak yardım isterler. Fakat şeyh onlara “Üstünüzdeki yılanları (paraları) atınız. Onları kemerlerinizde taşıyorsunuz.” der. Bunun üzerine müritler altınları atar ve pöstekinin üzerine batmadan otururlar. Şeyh İbrahim bir gün onları yanına çağırır. Abdüsselam’a İstanbul’da bir tekke açmasını söyler. Süleyman Acize Baba’ya ise Yakova’ya gidip orada tekke açmasını emreder. Acize Baba, bu sözü dinleyerek Yakova’ya gelip tekkeyi kurar. Bugün Arnavutlar bu tekkeye “Tegja e Madhe” (Büyük Tekke) demektedir. Şeyh Süleyman Acize Baba’nın türbesi ise Prizren’de bulunmaktadır (Plana, Ç.D., No:49, s.21).

3.3.3.1.2.8. Tekke Efsanesi

Kocacık’ın fethi sırasında savaşta yiğitlik gösterenlerden biri ansızın kaybolur. Nereye gittiğini ne gören ne de duyan bulunmaktadır. Halk bu durum karşısında kaybolan kişiye *Ermış* adını verir.

Aradan bir süre geçtikten sonra savaştan çıkan halk, yavaş yavaş yerleşerek yöreyi yurt edinmeye başlar. Yurt edinilen yerlerden biri de Kocacık’ın sonradan Hamzaoglu Mahallesi adını alan yeridir. Halk, burada konutlarını kurarken şaşkınlık içinde mezar büyüklüğünde bir toprak parçasının yukarıya doğru kabardığını görür. Savaş sırasında yiten Ermış’ın buraya yattığı kanısına varılır ve toprağın kabardığı yere bir türbe yapılır. Buna yerel dille *Teke* (Tekke) denilmiştir.

Daha sonra bir adamın da çok sevdiği eşeği ölür. Adam, eşeğini bu türbenin yanına gömer. Yolu buraya düşen bir din adamı önce türbeye bir fatiha okuyarak, türbede yatanın ruhuna armağan eder. Sonra türbenin yanında var olan diğer mezarın başına geçer ve ona da bir fatiha okumaya başlar. O zaman türbede bekçilik yapan kişi:

-Aman Hoca Efendi, o insan değil eşektir, der.

Din adamı bu durum karşısında kızarak:

-Nerenin vardır tekkesi, hiç bitmez lekesi, diyerek çekip gider.

Hamzaoglu Mahallesi halkı da bu lekeden kurtulmak için mezarı kazar. Eşeğin kemiklerini mezardan çıkarıp atar. Yatırın bulunduğu tekkeyi, yani türbeyi küçük mesçite

çevirir. Bu mescit uzun zaman boyunca mescit olarak kullanılmaya devam etmiştir (Kartal, Ç.D., No:77-78, s.107-108).

3.3.4. Destan

Destan, Türkçe Sözlük 'teki tanıma göre tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan, koşma biçiminde ölçüsü on bir hece olan halk şiiridir (1998: 568). Destan, toplumu yansıtmaları bakımından üretildiği topluma tutulmuş bir ayna görevi görmektedir. Sözlü kültür döneminin mahsullerinden biri olan destanla ilgili farklı araştırmacılar tarafından tanımlar yapılmıştır.

Elçin, destanı şu şekilde tanımlar: “*Destan (epos), bir boy, ulus (kavim) veya millet hayatında tam estetik hüviyet kazanmamış eser sayılan efsanelerden sonra nazım şeklinde ortaya çıkan en eski halk edebiyatı mahsullerinden biridir*” (1981:71). Sözlü kültür ortamı, unutulmaması istenen mevcut bir durumu dilde ve zihinde kalması kolay, estetik bir bütün haline getirmiştir. Sözlü kültür ortamında bilginin depolandığı yer zihindir. Destan, sözlü kültür ortamında üretilmiş anlatımlık türlerdendir. “*Sözlü anlatım, yazısız da var olur, nitekim her sözlü dil yazılı değildir; ancak yazı sözlü anlatım olmaksızın hiçbir zaman varolmaz*” (Ong, 2020: 20). “*Destanlar, ulusların yazı-öncesi çağlarında oluşmuş, gelişmiş yapıtlardır. O çağlarda, hem yaratılış ve dönüşümlere, tanrılara ve çeşitli olağanüstü varlıklara, hem de toplumun geçmişine değgin bilgileri destanlar verirlerdi*” (Boratav, 2022:41). Destanlar, sözlü geleneğe bağlı mahsullerken, zaman ve mekân kavramları içinde toplum adına iradeyi elinde tutarak kahraman veya bilge olarak adlandırılan gücün hayatları etrafında meydana gelmiş didaktik hikayelerdir. Bir yönüyle tarihe bağlanırken bir yönüyle de tarihten bağımsızdır. Destanlar, ortak bir görüş sonucu oluşmuştur (Elçin, 1981:71). Ozan, ortak görüşü dil becerisi ve kobuzuyla bir bütün haline getirendir. “*Destan, tarihi gereklilik değildir, o manevi bir mirastır. Destancıya tarihi tekrar düzelterek anlattırmak yaşanmış destanı yaşamakla eşittir*” (İbrayev, 1998:143). Destan metinlerinde yalnızca anlatılanı değil toplumu da bir bütün halinde görmek mümkündür. Öne çıkan ve toplumdan olmasına rağmen toplumdan bazı özellikleriyle ayrılan kişiler bütünü temsil eder ve bütün adına iş görür. Destanın kahramanları soylu kişilerdir. Bireylerin ya da sınıfların ilişkileri değil toplumu yöneten ve baş olan ideal kişilerin dış güçlerle veya olağanüstü güçlerle mücadelesinin anlatıldığı destanlarda toplum adına iş gören kişiyi yüceltme anlamı güderken, toplum destanda anlatılanların gerçekte olmuş olduğunu varsaymaktadır (Boratav, 2022:42-43). Ahmet Talat Onay, “*Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev’i*” adlı eserinde destanın aslında dasitan olduğunu halk arasında destan ismini

aldığını ve cönklerle bu şekilde yazılıp telâffuz edildiğini kaydetmiştir (1996:135). Destanın oluşması için toplumun büyük olaylarla karşılaşmış ve topluluğun içinde bulunan ozanların yaşanan bu olayları epizotlar halinde dile getirmiş olması gerekir. Göçler sonrasında geçmişini epizotlardan öğrenen halk arasında anlatılar sözlü geleneğin bir özelliği olarak çeşitlenir. Yeni birtakım epizotlar oluşur. Menkabeler, bir kahraman çevresinde toplanır. Bu dağınık parçaların toplanması ve birbirine bağlanması destanın ortaya çıkmasına neden olur. Destan devri geçtikten sonra halk arasında yaşayan ve kayıt altına alınan parçalar birbirine birleştirilir (Artun, 2021:77). Anlatı, yazıya geçirilene kadar yeni unsurlar kazanabilir, değişikliklere uğrayabilir bu sözlü kültür ortamının özelliğidir. Anlatı yazıya geçirildiği anda kalıcılığını güvence altına almış olur. Bu noktada anlatının yeni unsurlar kazanması ve değişikliğe uğraması durur. “Ömrümüzü uzatmak için ölmemiz gerekmektedir” (Ong, 2020:28). Toplumun yaşayışını, kültürünü, düşünce yapısını destanlarda görmek mümkündür. Destanın oluştuğu toplum aynı zamanda çeşitli sebeplerle destanın meydana gelmesine olanak sağlayanıdır. “*Halk kültürü ürünleri içerisinde kültürün ürettiği her türlü anlam yaşar ve bu ürünler, kültürün ürettiği değerleri yeniden yaratmak suretiyle yaşatır*” (Güzel, 2021:580).

Destancı ise Türkçe Sözlük’te “*Destan yazan ve anlatan kimse*” şeklinde geçmektedir (1998:568). Çobanoğlu, Karakalpaklar arasında destan anlatıcılarına “jırav”, Altay Türkleri arasında “gayçı” ya da “kayçı”, Tatarlar arasında “çiçen, sasan, şeşen”, Başkurtlar arasında “susan” veya “sesen”, Kazaklar arasında “akın”, Türkmenler, Karakalpaklar ve Özbekler arasında “bahşı” denildiğini kaydetmiştir (2018:67-68). Destan anlatıcısı kendine has özellikleriyle toplumdan ayrılır. Anlattığı anlatı ise toplumu somut veya soyut olarak birleştirmek içindir. Türkler, destan kavramını kahramanlıkla ilgili anlatılar olarak ön plana çıkarmıştır.

“*Genel olarak, destancıların yetişme ve eğitimleri üç temel döneme ayrılmaktadır. Bunlar dinleme, özümseme, uygulama ve eleştirel bir dinleyici önünde icradır*” (Çobanoğlu, 2018:79). Anlatı, anlatıcı ve dinleyen birbirinden bağımsız düşünülemez. Anlatıcı, anlatıyı içinde bulunduğu topluma anlatırken bir tavır sahibidir. Destancı olmak isteyen genç, destancılar çalıp söylerken dikkatle onları dinler. Destancı olma isteğinin şuurunda olmasa bile dikkatle dinlediği görülmektedir. Dikkatli dinleme, yetişecek olana sanatçının kişilik temellerinin atıldığı dönemdir. Yetişen, destanların bu yolla temalarını öğrenirken içinde bulunduğu toplumda büyüklerin tartışmalarını da dinleyerek bilgi sahibi olur. İcra edilen destanların ritim ve müzikleri de kulakta kalarak öğrenilmektedir. Daha sonra aday, destan söylemek için ağzını açmaya başlar. Böylece destanı oluşturan sözlerin formu oluşmaya başlar. Geleneğin destancısını bekleyen problem ise enstrüman çalmayı öğrenmektir. Basit aletlerle

büyüklerinin çaldığı melodiyi, parmaklarını kullanmayı taklit ederek ya da biri tarafından gösterilmesi sonucu öğrenir. Burada öğrendiği ritim ve melodiler hayatının sonuna kadar kullanacağı ritim ve melodileri oluşturmaktadır. Çıraklık döneminde aday, tam ya da mısra parçalarını söylemeyi dener. Bununla beraber adayın, söylenenlere dikkati daha da artar ve duyduklarını zihninde tutmaya çalışır. Çırak öncelikle dinlemek üzere bir aday seçer. Bu aday babası, amcası ya da meşhur bir destancı olabilir. Okuma yazması varsa basılmış destanları okur. Usta ya da ustalarını takip ederek kopuz, dutar, bağlama gibi yöresel çalgı aletlerini öğrenir. Bu destancı yetişme geleneğinin ikinci evresidir. Destancı, çırağının baştan sona bir destanı eleştirel bir dinleyici topluluğu önünde icra etmesiyle ikinci evre biter (Çobanoğlu, 2018:79-82).

Destanla ilgili çeşitli araştırmacılar tarafından tasnifler yapılmıştır. Çobanoğlu, Türk epik destan geleneğini eski destanlar ve yeni destanlar olmak üzere ayırmış yeni destanları da kendi içinde üç başlık altında değerlendirmiştir. Bu üç başlık şu şekildedir: Arkaik Destanlar, Kahramanlık Destanları, Tarihi Destanlar (2018:54-60). Boratav, konuları bakımından destanları iki başlık altında toplamıştır. Bu başlıklar şu şekildedir:

1. *Kozmogoni ve Mitoloji Konuları: Evrenin ve yeryüzündeki varlıkların yaradılışları; Tanrılar, tanrımsı varlıklar (Tanrılarla insanların birleşmesinden doğmuş kimseler), dev, ejder vb. gibi şeytansı kötü güçleri cisimlendirmiş yaratıklar; bu çeşitli varlıkların kendi aralarında, ya da insanlarla alışverişleri, savaşları.*

2. *Ulusun geçmişindeki önemli olaylar, büyük önderlerin dışta ve içte, toplumun düşmanları ile savaşları, toplumu daha rahat bir yaşama ulaştırma çabaları* (2022:41-42).

3.3.4.1. Konuları Bakımından Destanlar

3.3.4.1.1. Savaş Destanları

3.3.4.1.1.1. Taarruz Destanları

3.3.4.1.1.1.1. Sedülbahir’de Sağ Cenahta Birinci Fıkranın Şehitler Sırtı Destanı

Hafız, Kosova Bölgesinde bulunan Prizren şehrinde Tarihi Anıtları Koruma Kurumu’nda çalışırken içerisinde destan, türkü ve ilahiler bulunduran bir defter gördüğünü kaydeder. Bu defterin içinde Çanakkale Savaşı üzerine yazılmış bir destanda yer almaktadır. Destanın kime ait olduğunun bilinmediğini tespit eden Hafız, Çanakkale Savaşı’ndaki alay 124, tabur 3, bölük 12’de bulunan Konya vilayetinin Koçhisar kazasından Solak Uşak Karyeli İbrahimioğlu Ömer’in destanı olduğu defterde yazmakta ise de Türkiye’de yayımlanmış olan

dergi ve kitapların elinde olmadığını bu yüzden bu aşık hakkında bilgi edinemediğini ifade eder. *Türk Destanları* kitabında tanınmış Konyalı Aşık Ömer'in adına rastlandığını ancak bu halk şairinin de yaşadığı zaman ile destanın yazıldığı Çanakkale Savaşı'nın tarihi arasında uygunluk görülmediğini belirtir (Ç.D., No:9/1976, s.141). Kayıt altına alınan destan metni 65 kıtadır ve destan şu şekilde başlamaktadır:

İstanbul'dan geldiydik pınar başına
 Tamam ki yerleştik dağın taşına
 Dendi bir gece silah başına
 Yeniden kaldırdık tepeden tabanı.

Yürüdük, yetiştik Çanakkale'ye
 Orada geçildi karşı yakaya
 İki gün sonra da girdik vak'aya
 Dinleyin edeyim size beyanı (Hafız, Ç.D., No:9, s.142).

Destanın devamında askerlerin savaşa düğün benzetmesiyle çağrıldığı ve annelerin çocuklarını bugün için doğurduğu belirtilmektedir. Destandan edinilen bilgilere göre 16 Haziran günü hareket edilmiştir. Menzile bir saat içinde varılmış ve taarruz emrinin zamanı gelmiştir. Menzilde olanlar arasında hocalar ve zabitler ön plana çıkarılarak telkin ve dualarda bulundukları kaydedilmiştir. Zabit, subay demekken askere motivasyon sağlamak için hoca ve zabitin cephede bir arada askerle konuşması destanda işlenmiştir. Topçular deresi bir mekân olarak öne çıkarken burada düşman ateşi her yeri sarmıştır. Ortalığın şehitle dolduğunun gün doğunca dökülen kandan anlaşıldığı ifade edilirken, düşmanla mücadelenin gece devam ettiği görülmektedir. 17-18 Haziran Trandafil yanında geçirilmiştir. 19 Haziran'da ikinci hücum emrinin verildiği ise şu mısralardan anlaşılmaktadır:

On dokuz haziran dedi zabitler
 İkinci hücum var haydiyin asker
 Bu vatan, bu millet bizden iş ister
 Bu yolda verelim baş ile canı (Hafız, Ç.D., No:9, s.143).

Trandafil cenub-i garbındaki yerin nasıl adlandırıldığı da destanda belirtilmektedir. O kadar çok şehit verilmiştir ki bölge artık şehitler sırtı olarak bilinmektedir.

Trandafil cenub-i garbındaki yer
 Şehidler yatağı oldu serteser
 Oraya şehidler sırtı dediler
 Böylece söylenir şimdi ünvanı (Hafız, Ç.D., No:9, s.144).

Çekilen zorluklar, uykusuzluk, susuzluk, yorgunluk, düşmanların durmayışı ve buhran içinde geçirilen günlerde destanda açıkça ifade edilmektedir. Destanda bazı isimler ön plana çıkmaktadır. Bu isimlerden bazıları hakkında destandan bilgi edinmek mümkündür. Onuncu Yüzbaşı Osman Efendi karşımıza çıkan ilk isimdir ve şehit düşmüştür. Mülazim Kasım Ağa ve Ekrem Efendi'de ismi verilenlerdendir ve ikisi de şehit düşmüştür. Cafer Bey, bulduğu çareyle destanda ön plana çıkmıştır. Cafer Tayyar Bey, askerlere yarenlik etmiş, cepheyi gezmiş, düşmanı keşfetmiş ve şanını göstermiş bir kahramandır. Kaymakam Şükrü Bey, alayın mert komutanıdır. Şerif Bey, binbaşısıdır ve aşık, destanda Şerif Bey'i yükselsin şanın şeklinde ki ifadesiyle dua ederek anar. Ahmed Onbaşı'da ismi verilenlerdendir ve yüzbaşının emriyle bombayı düşmanın üzerine attığı şu mısralarla ifade edilmiştir:

Bombalar yerinde verdi yüzbaşı
Ateşle bombayı Ahmed onbaşı
At, fırlat kırılın düşmanın başı
Duyulsun buradan ah u figanı (Hafız, Ç.D., No:9, s.146).

Destanda gelen paşaların gezip gördükleri ve kumandana verilen nişanda anlatılmaktadır. Kumdere, Trandafil, Zıbgın Deresi'nin birinci fırka cephesi olduğu ve öğrenilmesi gerektiği de destanda şu şekilde vurgulanmıştır:

Kumdere, Trandafil, Zıbgın deresi
Bu hattır birinci fırka cebhesi
Bilmeyen öğrensin o yer neresi
Vacibdir bizlere öğrenmek anı (Hafız, Ç.D., No:9, s.147).

Düşmanın cephanesi zengindir, hünerleri çoktur ama Türk'e bir süngünün bile yetebileceği ve Türk kanı taşıyanların ateşten, demirden yılmayacağı destanda ifade edilirken milliyetçiliğin ön plana çıkarıldığı görülmektedir.

Biliriz düşmanda vesait hüner
Pek çoktur velakin etmez hazer
Yalnız bir süngü bize hep yeter
Ateşten, demirden yılmaz Türk kanı (Hafız, Ç.D., No:9, s.148).

Düşmanlar, İngiliz ve Fransızlar'dır. Zafer Türklerin olmuştur ve bu tarihi olayda mısralarda kendine yer bulmuştur. Destanın sonunda aşık, destanı neden yazdığını ise şu mısralarla dile getirmektedir:

Bu vak'a, bu günler hep bir an
Bir zaman gelir ki olurlar nisyan
Dedim ki, yazayım böyle bir destan

Bilinsin fırkanın şöhet ü şanı (Hafız, Ç.D., No:9, s.151).

Bir savaş destanı olan ve taarruzu anlatan bu destanda tarihi bir olay işlenirken destanda adıyla zikredilen şahıslar ve yaşanan olay, bu olayın nerelerde gerçekleştiği ve tarihi hakkında bilgiler verilirken edebi bir dille yaşanan sıkıntılar, kayıplar ve mücadelenin hissettirdikleri de açıkça görülmektedir.

3.3.4.1.1.2. Din Uğruna Yapılan Savaşlar

Hafız, 1972 yılında özel ve devlet kütüphanelerindeki yazma eserleri araştırırken “Hıfzı” mahlaslı bir Türk halk şairinin *Aşuk ile Maşuk* adlı bir destanına rastlar. Daha sonları adı geçen şairin *Destan-ı Plevne Muharebesi* adlı destanıyla karşılaşır ve bu destanın son mısralarından şairin Sofya’lı olduğunu öğrenir. *Destan-ı Plevne Miharabesi*’nin ise Cahit Öztelli tarafından *Uyan Padişahım* adlı bir kitapta yayınlandığını kaydeden Hafız, kendisinin de bu destanı Eskişehir’de düzenlenen II. Uluslararası Halk Edebiyatı seminerinde sunduğunu kaydeder aynı yazı Kuzey Makedonya’da yayın hayatına devam eden *Sesler* dergisinde de yayınlanmıştır. Hafız daha sonraları Hıfzı’ya ait yayınlanmamış bir destan daha bulur ve Çevren’de okuyucunun dikkatine sunar (Ç.D., No:72/1989, s.23-29). Kayıt altına alınan bu destan din uğruna Bulgaristan’da yapılan bir savaşı anlatmaktadır. Destan hakkında bilgi aşağıda verilecektir.

3.3.4.1.1.2.1. Destan-ı Âşık Hıfzıyâ

Destan, 42 dörtlükten oluşmaktadır. Destanda, Rusya’nın kötü niyetlerle Bulgaristan’a komutanlarını göndermesi ve Bulgaristan’ın İslam dinini savunanlara zulmetmesi anlatılır. Bu nedenle destanın başlangıcında İslam dinine ait önemli unsurların vurgulandığı görülmektedir.

Ya celil’ul-Cebbar, Ya Rabb’ul-ahad

Kâf u un emrini evledi icra,

Var olmadan zîrruh yok iken bir ferd

Muhammed ismine uruldu imza (Hafız, Ç.D., No:72, s.25).

İns u cins yok idi felek-i eşyada

Server-i kâinatın sırrı Mevlâda,

Bir kandil içinde arş-ı alâda

Nur-i Muhammedi kıldı mahiya (Hafız, Ç.D., No:72, s.25).

Dört meleği halk etdi yaradan Kadir

Her birin bir ilim eyledi mahir,

Derç etdi bir yere çâr-ı anâsır

Zuhure getirirdi Adem u Havva (Hafız, Ç.D., No:72, s.25).

Destanda, insanların kiminin dünyayı cennet yaptığı kiminin ise cehenneme çevirdiği vurgulanır. Telmih yoluyla dört kitap ve kitapların indiği peygamberler hatırlatılarak nefesine yenilenlerin kötülük yaptığı belirtilir.

Dört kitap vahî edüp cahana

Vasıl olmak içün rah-ı Rahman'a.

Gâlib-i nefis olan uydu şeytana

Düşdü ara yere birden dava (Hafız, Ç.D., No:72, s.26).

Tevrat Musa'ya, Davud'a Zebur

İncil İsa'ya eyledi mestur

Muhammed'e Kur'an gönderdi Gaffâr

Rah-ı hakikata oldu rehnuma (Hafız, Ç.D., No:72, s.26).

Destanın devamında kafirlerin, Balkan'a girişi ve buradaki yapıları yıkışı anlatır.

Ehl-i iman olan canından bıktı

Meydan buldu kâfir, balkana çukdı,

Harab etdi nice haneler yıkdı

Ayaklar altında kaldı fukara (Hafız, Ç.D., No:72, s.27).

Osman Paşa'nın din uğruna verdiği mücadelenin işlendiği görülmektedir.

Devletin kahraman sadık bir eri

Vekil-i enbiya şîr ü perveri,

Bir din uğruna baş etdi seri

Vezir-i Âlişan ol Osman Paşa (Hafız, Ç.D., No:72, s.27).

Destanın sonunda aşık, tarih düşer ve mahlasını verir.

Sene bin iki yüz beyan etdi hal

Doksan beşde olundu tahrir-i ahval,

Nasihat babinden vasf etdi acmâl

Belde-i Sofya'dan Âşık Hifziyâ.

Hitam buldu (Hafız, Ç.D., No:72, s.29).

3.3.4.1.1.3. Tarihi Bir Savaşı ve Kişiliği Anlatan Destanlar

Hafız, eline geçen bir yazma eserde adı bilinmeyen bir Yugoslav aşığının İstiklal Savaşı ve Atatürk ile ilgili bir destan yazdığını fark eder. Her ne kadar yazmaya başlanmış olsa da bitirilememiş ve tekrarlamalar ile eserde kalmıştır. Bu yarım destan aşağıda verilecektir.

Yaşasın Mustafa Kemal ol Hoda'nın arslanı

Yıktı tasus eyledi Devlet-i Ala-i Osmanı

Anın şerefine yazdım iş bu destanı

Dinleyin nice mağlup etti Yunanistan'ı.

Yaşasın Kemal Paşa ol Hoda'nın arslanı

On beş gün zarfında mağlup etti Yunanistan'ı

Dünyada ukbada ne büyüktür, ne büyüktür şanı

Yiğidin tesisi eyledi Devlet-i Osmanı

İsm-i paki Mustafa veçhinde liman-i nur-i Mustafa

Destinde görünür şecaat-i Mürteza

Velhasıl ikanet yetse seza

Mademki bugün meydana koydu hükmi Kur'anı (Hafız, Ç.D, No:10, s.131).

3.3.4.1.1.4. Kuşatma Destanları

Hasan Kolcu, tarafından kayıt altına alınan ve kuşatmayı anlatan Destan-ı Vidin'İyye, Vidinli Şâh İsmâil tarafından yazılmıştır. Kolcu, söz konusu destanı Sarayevo Orijinalni Institut'de çalışırken bulmuştur. Destan altmış dört dörtlükten oluşmaktadır. Kolcu'nun ifadelerine göre bu destan hecenin on birlisi ile söylenmiş olsa da orijinal şekli elde bulunmamaktadır. Elde bulunan destan metni ise vezinsizdir. Bir kuşatma destanı olan Destan-ı Vidin'İyye'de elde edilen bilgilere göre şairin erkek kardeşi savaşta esir düşmüştür (Ç.D., No:67/1988, S.118-127). Destan metni hakkında aşağıda bilgi verilecektir.

3.3.4.1.1.4.1. Destan-ı Vidin'İyye

Destan, yaratıcıya hitapla ve peygambere atıf yapılarak devrin ahir zaman olduğu ve ümmetin Moskov düşmanına kahredeceğinin vurgulandığı mısralarla başlamaktadır.

Yokdan var eden ol geni-i sübhân

Fahr-ı kâinât hürmetine halk olmadı mı cihân?

Nebimiz buyurmadı mı bu devr-i âhir zamân?

Ümmetçe çok kahr edecektir Moskov düşmanı (Kolcu, Ç.D., No:67, s.119).

Fesadın, ortaya çıktığı belirtilerek devam eden destanda Osmanlı Devleti'nin, Rumeli'de şanının ve nişanının kalmadığı belirtilir. Bosna Hersek'e düşen ateş bütün cihanı yakmaktadır. Karadağ ve Sırp, fırsat beklerken Moskov kafirleri onlara yardım etmektedir. Karadağ ve Sırp, beraber olarak Bulgaristan'ı almak için ihtilale sebep olmuştur. Bu durum destanda şu mısralarla dile getirilmektedir:

Hersek ihtilâli bir sebep oldu

Memleketin Bulgaristan'a komite saldı

Karadağ ve Sırp beraber oldu

Dediler isteriz Bulgaristanı (Kolcu, Ç.D., No:67, s.120).

Sultan Hamid'in tahta çıkışı, dökülen kanlar destanda yer bulurken Karadağ ve Sırp alevlenmesi, Rusya'nın savaş meydanına çıkışı ve Osmanlı Devleti'nin bittiği hakkındaki söylemleri, İslam dinine mensup olanların çektiği sıkıntılar, dökülen kanlar, Bulgaristan'ın ele geçirilmesi ve bu durumun Plevne zaferine temel oluşturması destanda işlenmektedir. Bu olaydan sonra Sultan Hamid'in Plevne'yi tutmak üzere verdiği emir hatırlatılır. Osman Paşa'nın bu emir sonrası Plevne'ye tayin oluşu ise şu mısralarla dile getirilmektedir:

Osman Paşa Plevne'ye ta'yin olundu

Rusya ordusuna haber olundu

Asker yorgun iken hücum eyledi

Başladı atmağa kâfir topu havanı (Kolcu, Ç.D., No:67, s.121).

Rusya ile Osman Paşa komutasındaki ordu arasında çıkan savaşta Rusya komutanları Osman Paşa'nın teslim olmasını ister. Osman Paşa, teslim olmaz ve Plevne'de gazilik unvanı kazanır.

Rusya kumandanları dedi çıkılmaz başa

Muhâsara etmeden gayrı fen yokdur bu işe

Teslim ol gel gayrı ey Osman Paşa

Helal olsun sana gazilik şânı (Kolcu, Ç.D., No:67, s.122).

Gâzi Osman dedi: -Teslim olmam

Devlet ve millet namusunu yere vuramam

Ordu durdukça Plevne'yi veremem

Plevne'de kazandım gâzilik şânı (Kolcu, Ç.D., No:67, s.122).

Gazi Osman'ın esir düşüşü destanda şu şekilde ifade bulur:

Üç koldan ol gece döküldüler yola

Mutlaka ol günde oldu Kerbelâ

Mecrûh oldu Gâzi gitdi vâveylâ
Kâfir esir aldı Gâzi Osmân'ı (Kolcu, Ç.D., No:67, s.122).

İmdâd istedi imdâd vermediler
Kör olsun murtadlar çekemediler
Hıyânetlik belâsiyle cihânı batırdılar
Âkıbet esir oldu fâtihi-i sâni (Kolcu, Ç.D., No:67, s.123).

Plevne'nin alınışı, düşmanın Plevne'nin önemini anlayışı da destanda kendine bir yer bulmuştur:

Bî-çâre Gazi Osman ne yapsın bir kişi
Balkanlar gibi yıkdı kâfirin leşi
Plevne teslim olunca bitdi bu dünyanın işi
Ayastefonos'da kâfir dikdi nişânı.

Rusya dedi bunda gayrı iş bitdi
Burada verdiğim telefât canıma yetdi
Plevne teslim olunca Ayastefonos'a gitdi
Meğer Plevne tuta ise bütün cihânı (Kolcu, Ç.D., No:67, s.123).

Destanda Rusların, bu olay sonrasında takındığı tavır da ifade edilmektedir. Gazi Osman'dan Vidin'de bir yadigâr kalmıştır. Plevne'den ayrılan kafirler Vidin etrafına ordular kurar. Vidin'de teslim olmaları istenirken Vidin komutanı teslim olmaz. Gündüz ve gece harpler devam eder. Tahliye emri verilir. Vidin'in alınması sonucu Bulgar zamanı başladığı şu dizelerle ifade edilir:

Zâlim Bulgar artık tutdu fesâdı
Kimin kime geçer dâdı feryâdı
Dediler burada kalmasın İsâmların adı
Zira geldi şimdi Bulgar zamanı (Kolcu, Ç.D., No:67, s.125).

Bulgar zulmünden dolayı Vidin terk edilir. Vidin'den çıktıktan sonra duyulan hasret duygusu destanda kendine yer bulur.

Vidin'den hicretimizde Kalkan göründü
Benim ciğerime al kan yürüdü
Vidin'den çıkınca dünya hep zidan oldu
Mevla düşürmesin hicrete hiçbir insanı.

Bosna Saray'ına geldik üç kişi

Halimden soran yokdur bir kişi

İnsanın gurbetde betermiş işi

Mevlâ düşürmesün gurbete hiçbir insanı (Kolcu, Ç.D., No:67, s.125-126).

Aşık, Bosna'ya üç kişi geldiklerini kardeşinin Moskov eline esir düştüğünü destanda anlatır.

Bosna Saray'ında han köşelerinde Karan

Karandaşım esir kaldı Moskov elinde

Diyorlar Moskov çıkınca şubat ayında

Çıksın gözü kalmasın nâmı nişânı (Kolcu, Ç.D., No:67, s.126).

Diğer arkadaşının ise memurluk ümidiyle uzakta kaldığı ve Nemçe'ye esir düştüğü belirtilir.

Arkadaşımın yine biri bizden ayrıldı

Memurluk ümidiyle yabanda kaldı

Nihâyet Nemçe'ye esir oldu

İnsanın çektiği kendi vicdânı (Kolcu, Ç.D., No:67, s.126).

Nemçe, Bosna'yı alır. Aşığın ifadesiyle kara gün gelmiştir.

İslâhât nâmıyla Nemçe Bosna'yı aldı

Âhir Bosna bize karanlık oldu

Güzel kader bize burda za'y oldu

Yine Mevlâ gösterdi ol kara günü (Kolcu, Ç.D., No:67, s.126).

Aşık, destanın sonunda hakkın takdirinin bozulmadığını ifade eder ve destanı

Sene bin iki yüz doksan dört temmuz ayında

Vidin kal'ası söylenür halkın dilinde

Vidinli Şâh İsmâil gurbet elinde

Efkârla söyledi şu destânı (Kolcu, Ç.D., No:67, s.127) sözleriyle bitirir.

3.3.4.1.2. Vukû Bulan Bir Olayı Anlatan Destanlar

3.3.4.1.2.1. Destan-i Pürzerin Vakia (Aşık Ferki)

Destan-i Pürzerin Vakia'da, bir kızın satılmasından ötürü çıkan karışıklığın bazı insanların ölümüne neden olduğu anlatılmaktadır. Hafız, tarafından kayıt altına alınan ve Aşık Ferki'nin kaleme aldığı bu destanda olayda rolü olan kişilerin adlarının açıkça verildiği görülmektedir. (Ç.D., No:8/1975, s.58). Destan metni aşağıda verilecektir.

Yanında bulundu adem-i Haydar

Üç, beş lüver (tabanca) attı etmedi keder

O da şehid oldu el-hükm-i keder
Başladı cemaat ah u figâne.

Altı kişi mecruh göründü ayân
Şakir Ağa, Haydar ve Mumcu Niman
Said ide Demir, Ali, Kahraman
Gittiler evlerine ah u figâne

Dördü şehid oldu dar-ı fenâde
Said ile Timur mecruh dünyade
Alem baştan çıktı medden ziyâde
Dediler ki: Girelim bahr-i ummâne (Hafız, Ç.D., No:8, s.58-59).

3.3.4.1.2.2. Destan-i Pürzerin Vakı'a (Âşık Ferkiya)

Destan, 56 dörtlükten oluşmaktadır. Destan Pürzerin'in padişahı olan Salih Paşa'nın beldeyi hayranlıkla seyrederken sultan Hamid Han'a uyarak kendi akli gibi onun aklını bir tutması sonucu meydana gelenleri anlatır. Destanda Arapça kökenli kelimelerin sayısının oldukça fazla olduğu görülmektedir:

Ba emr-i padişahi o Salih Paşa
Geldi bu beldeyi kıldı temaşa
Bir azm komisyonu eyledi insan
Uydu bir na ehl mer-i Süfyana

Îrâde buyurdu sultan Hamid Han
Kâtîl maktûl sulh olsun hemen
Paşa arandi hanedan insan

Kendi akli gibi koydu mizana (Hafız, Ç.D., No:23, s.146).

Bir sene boyunca Pürzerin halkı sıkıntı ve üzüntüden uzak kalarak, rahat ve huzurlu olsa da kurulan komisyonun fermanıyla durum değişmeye başlamıştır:

Bir sene beldemiz oldu asude
Hayir doa ettik sirr-i mabude
Ol dem komisiyonu etti fermûde
Korkmayin şimdi gidim bunda her yana

Küşad eylediler tegziben bir bab

Cümlece ettiler keşr-i irtikâb

Çok gönül kayboldu misal-i kebeb

Düşürdüler halki nar-i süzane (Hafız, Ç.D., No:23, s.147).

İslam dinine mensup olanlara eziyet edildiği, Müslümanların başına felaketlerin geldiği de destanda ifade edilmektedir. Eşkiyalar tarafından zorla kız kaçırıldığı destanda görülmektedir:

Lumali çucuğu birkaç eşkiyâ

Cem etmiş yanına ol ulardi belâ

Nisl-ul leyide geldiler yektâ

Cebren kız aldı gitti dehkâne (Hafız, Ç.D., No:23, s.148).

Destanda ölen kişiler hatırlatılır:

Anında bir kızı Sabiye idi

Ecel şerbeti Hakdan nûş etti

Pazar idi ol gün cemaat gitti

İkindi üzere mezâristane (Hafız, Ç.D., No:23, s.150).

Destanın sonunda padişah övülmekte ve halktan padişaha dua istenmektedir:

Padişahımıza edelim dua

Ömrün efzun etsin Cenab-i Mevlâ

Pürzerin şehrinde Âşık Ferkiya

Hoş gör ehibba bu destani (Hafız, Ç.D., No:23, s.153).

3.3.4.1.2.3. Destan-i Mamuşa (Âşık Ferki)

Hafız tarafından kayıt altına alınan bu destanda Âşık Ferki'nin Mamuşa köyünde bir gelin alma sırasında iki köy arasında çıkan kavgayı anlattığı görülmektedir (Ç.D., No:8/1975, s.56). Destan, gelin almanın büyük bir çile olarak nitelendirilmesiyle başlar. Gelin alma sırasında ve sonrasında yaşananlar ikinci kıtadan itibaren anlatılmaya başlanır. Destan metni aşağıda verilecektir.

Gelinin köyüne varmışlar cümle

Bakalım sonradan işleri hele

Gelin almak büyük bir çile

Bâzı işler eder rezil, maskara.

Almışlar gelini atılmış tüfek

İmamın dediği çıkacak gerçek
Leşana köyünden birkaç pezevenk
Yolu kapatmışlar bak sen belâ.

Demişler ki: Dönün cümleniz geri
Zira biz terk ettik caniyle seri
Kolay mı gece ile almak bir karı
Sizi ey alçaklar rezil-ü rüsva.

Ol Mamuşa köyü eylemiş amân
Vallahi bu işten olduk pişîman
Hep kusur bizdedir dinleyin hemân
Zira İblis verdi bizlere igvâ.

Ol Leşena köyü eylemiş yemin
Koyvermeyiz şimdi bizimdir gelin
İbret alsın bütün şehr-i Pürzerin
Sizin köye gelmesinler bir daha.

Haslı gelini almışlar bizzat
Tutmuşlar nerede bilmem kaç sa'at
Arif olan bunu eder feraset
Elbet bâzı sözler olur iftira

Ateş ile barut durmaz bir yerde
Salar çok ademin başını derde
Şimdi sadık ademin emsali nerde
Bahsuz köylüler anlar mı ma'na.

Leşana imamı bağırıp çağırmış
Size lâik etmek değildir bu iş
Gelini tekrar anlara vermiş
Zaten Goralıdır korkak bir mula (Hafız, Ç.D., No:8, s.56-57).

3.3.4.1.3. Zanaât (Zenâat) Destanları

Çevren'in 1977 yılından yayımlanan 14. sayısında İsa Şimşek tarafından *Sanatlar Hakkında* adlı bir destan yayınlanır. Destanın mensur olarak yazıya geçirildiği görülmektedir. Aşık, zanaatlardan bahsettiği bu destanda kolay bir sanat arayarak işe başlar. Destanda bir ihtiyarın sözü üzerine çiftçi olduğu çift sürerken öküzü öldürdüğünü, sabanı tarlada kırdığını belirtir. İkinci bahsedilen zanaat berberliktir. Berberliğin de bir ilminin olduğu kesilen kulak yarısı ibaresiyle anlatılmaya çalışılır. Üçüncü zanaat dişçilik. Dişçilikte de çürük diş yerine sağlam diş çekilerek bir başarısızlık ifade edilir. Dördüncü zanaat dalgıçlık, beşinci zanaat hamamcılıktır. Altıncı zanaat terzilik olarak ifade edilirken ütülenirken yakılan kıyafet anlatılır. Aşık, bu zanaatlardan sonra zampara olur, hırsız olur. Hırsızlık ifade edilirken imam ve hükümet adamının boğazına geçirdiği urgan anlatılır. Aşık, selamete erip derviş olur tekkenin dervişleri dağılır. Aşık, şair olup eline sazı alır, sazın telleri kopar. Bir aşçının çırağı olur tabakları kırar. Yazıcı olur yazılanı bozar. Kebapçı olur etleri yakar. Mürekkep hokkası ve kamyş kalemelerin konulduğu yazı takımına divit denirken bu zanaatla uğraşanlara divitçi denmektedir. Aşık, divitçi olur, boyacı olur ve bu zanaatlarda da başarısızlığa uğrar. Aşık, sırasıyla simitçi, çırak, turşucu, bahçeci, sarraf, tütüncü, bekçi, zabıt, denizci, aktar, tüccar, pabuççu, kasap, bakkal, kalaycı, demirci, cerrah ve saka olur. Destanda her zanaatın bir ilmi olduğu ve bilmeyenin başarısız olacağı, kolay bir sanat bulunmadığı ifade edilmektedir. Destanın sonunda ise aşık, “*nihayet hocalıkta buldum kararı*” diyerek destanını bitirir (Şimşek, Ç.D., No:14, s.135-137).

Bu destana benzerlik gösteren bir başka destan ise Nimetullah Hafız tarafından Prizren’de tespit edilmiştir. Aşığı bilinmeyen *Destan-i San’at* adlı destan yukarıda ifade edilen destanla benzerlik göstermekte ise de bu destan kıtalarla oluşturulmuş ve bazı yerleri aşık tarafından değiştirilmiştir. Aşağıda verilecek olan ve 26 kıtası bulunan bu destan İstanbul’da *Türk Folklor Araştırmaları Dergi* ’sinde de yayımlanmıştır. Destan, aşığın pederinden mal kalması sonucu bu malları satarak vatani terk etmesiyle başlar.

Bir gün dinleyin bu hali

Pederimin haylica kalmıştı mali

Satip cümlesini ucuz, pahali

Ol zaman eyledim terk-i vatani (Hafız, Ç.D., No:12, s.127).

Yukarıda ifade edilmeye çalışılan destanda olduğu gibi kolay bir sanat aranır. Destan, yukarıda verilen zannatlarla devam eder. Yukarıdaki destandan ayrı olarak aşık, bu destanda dülger, meddah ve gemici de olmaktadır.

Gölger oldum yıktım yeni binayı
 Kovaç (demirci) oldum kömür buldu pahayı
 Medda oldum aldim elle asayı
 Bulamadım yakişikli yalani (Hafız, Ç.D., No:12, s.129).

Destan, şu şekilde bitmektedir:

Cera oldum dükanım doldu yaralı
 Her kimin yarasını sardımsa öldü
 Saka oldum bütün sular tutuldu
 Kalmadı o yerin ab-i revani (Hafız, Ç.D., No:12, s.131).

3.3.4.1.4. Yaş Destanları

Hafız, Yugoslavya'nın Kosova Özerk Bölgesinde bulunan İpek şehrine yaptığı bir ziyarette Türk destanlarını derlerken 85 yaşında olan Hamdi Dats adında bir hafızdan Aşık Mustafa'nın İpek'te doğup, yetişip, öldüğü bilgisine ulaşır. Dats'ın verdiği bilgilere göre Aşık Mustafa 1830-1900 yılları arasında yaşamış bir nalbanttır. Merasim ve düğünlerde bölgede sayısız türkü ve destanlar söylemiştir. Hafız, Prizren halk şairi Aşık Ferki'nin arasına İpek'li Aşık Mustafa'nın destanının karıştığını fark eder. Hafız, tarafından kayıt altına alınan Aşık Mustafa'ya ait olan destan aşağıda verilecektir (Ç.D., No:10/1976, s.132).

Tanrı bir kişiye evlad verince
 Yetişir bahçede, fidana benzer
 Kemaliyle bir yaşına girince
 Açılmış gonçe gül hem tane benzer

İkisinde derya sular bulanır
 Üç yaşında her nesneyi dolandır
 Dört yaşında boy verince sallandır
 Beş yaşında mahtaba benzer

Altısında beyan eder dişini
 Yedisinde yetiştirir dişini
 Sekizinde mühkem görür işini
 Dokuzunda kaş gözüne benzer

On yaşında gonca güldür açılır
 On birinde boy verince sevilir
 On ikisinde ab-ı hayat içilir
 On üçünde sim u şane benzer

On dördünde mahbupluğun çağıdır
 On beşinde gören aklı dağılır
 On altısında konuşacak çağıdır
 On yedisinde selvi revane benzer

On sekizinde artırır zararını
 On dokuzunda terk eylemiş arını
 Yiğirmisinde gezdir şikarını
 Yiğirmi birinde yırtıcı arslana benzer

Yiğirmi beşinde bıyıkları bürülür
 Otuzunda akan sular durulur
 Otuz beşinde şerikat evine girir
 Yaranlara karışır irfan olur

Kırkında kızıl düşer bağlara
 Kırk beşinde günahlarım ağlarım
 Ellisinde subhane bel bağlarım
 Elli beşinde sarı ayvaya benzer

Altmışında ettiklerin düşünür
 Altmış beşinde püryek gelir kış olur
 Yetmişinde bir yerlerde gümüş olur
 Yetmiş beşinde ömrü azade benzer

Sekseninde sızı iner dizine
 Seksen beşinde duman çöker yüzüne
 Doksanında kimse bakmaz yüzüne
 Doksan beşinde baykuş virana benzer

Doksan dokusunda mmkr ve nekir gelince

Der Mustafa hak ile yeriyle yeksan olur (Ç.D., No:10/1976, s.133-134).

3.3.4.1.5. Yemeklerle İlgili Destan

Çevren'in yayımlanan 14. sayısında İsa Şimşek tarafından kayıt altına alınan yemekler hakkında bir destan yer almaktadır. Bu destanın mensur bir şekilde kaleme alındığı görülmektedir. Destan hakkında bilinen bu destanı, Bekir Efendi'nin kendi eliyle yazmış olduğudur. Destan metni aşağıda verilecektir:

1. Sofra ortasında altın tabaklar, etrafına dizilse yağlı gevrekler, bildircin kebabiyle taze börekler, taze pişmiş üstüne duman olsun.
2. Tabaklar gelsin ifte ifte, şekerli reçelden idelim sefte, onun ardına ekşili köfte, dolma yerken gönlüm şad olsun.
3. Ocaklarımız tuğla taşı, baklava yemeklerin başı, bal helvası onun eşi, taze pişmiş üstüne duman olsun.
4. Sütlü pirinç hayat vermiş cane, bal koyup yesem kane kane, gla baklavası, makarna pilavi o da boğazıma kolayca revan olsun.
5. Koyun paçası sirke sarımsağıyla, kili balığı kızartılmış yeptn yağile, otorup başlasam dört parmağıyla, ben yerken görenler hayran kalsın.
6. Yasi kadaif canımın canı, tel kadaif gönlümün sultani, tatar breğı pek severim ani içinde kıyma ile soğan olsun.
7. Bu fakira pilaftan mezar kazınır, buzlu hoşaf ağızda kolay kolay ezilir, sofraya kurulunca dal kili yarılr, ballı lokma bir bir sayılır. Güvercin kızartmasına görenler bayılır, bunları yedikçe karnım şişman olsun.
8. Kayseri pastırması nam vermiş cihane, yumurta yağ ile pişp girse sahane, patlıcan musakasına olmaz behane, etli bamya derdime derman olsun.
9. Bir zaman cihande sağı olursam, İstanbul içinde mukim olursam, bu yemekleri her gün bulursam isterse altı ay ramazan olsun.
10. Aşık olan der ki çoktur işlerim, tavuk dolması sever dişlerim, kavurma ile cenge başlarım, yahni benimle imtihan olsun.

3.3.4.1.6. Tabiat Unsurları ve Olaylarıyla İlgili Destanlar

Çevren'de tabiat unsurları ve olaylarının anlatıldığı dört destan tespit edilmiştir. Bu

destanlardan ikisinin kayıtlı bir adı bulunmamakla beraber bu destanların Aşık Ferki tarafından oluşturulduğu görülmektedir. Diğer iki destanın ise Destan-ı Bahrin ve Destan-ı Şita adlarına sahip olduğu görülmektedir. Bu destanlar hakkında bilgi aşağıda verilecektir.

3.3.4.1.6.1. Destan-ı Bahrin

Hafız tarafından kayıt altına alınan ve aşığı bilinmeyen Destan-ı Bahrin derginin yayımlanan 12. sayısında yer almaktadır. Destan dörtlüklerden oluşmuştur ve 20 kıtaya sahiptir. Destan, Karadeniz ve Akdeniz'in kişiselleştirme yoluyla konuşturulması şeklindedir ve şu şekilde başlamaktadır:

İki deniz cenge durup evvelâ

Kara deniz der ki: Şiddet bendedir

Gürleyip meydana çıkıp müsemma

Akdeniz der ki: Uluhiyyet bendedir (Hafız, Ç.D., No:12, s.131).

İki destanın vasıflarının ifade edilmeye çalışıldığı bu destanda Akdeniz, kuvvetiyle, Karadeniz hırçınlığıyla ön plana çıkarılmaktadır. Akdeniz'in Karadeniz'den büyüklüğü destanda şu şekilde ifade edilmiştir:

Akdeniz der ki: Sen de bir kulak

Beni yutmak sana ne kadar ırak

Yanımda bir küçüksün cürmüne bak

Bulunmaz akranı gayret bendedir (Hafız, Ç.D., No:12, s.132).

Karadeniz der ki: Gösterip tufan

Gör be kıyamet koparıp heman

Kararıp celâle geldiği zaman

Bunca halka veren zahmet bendedir (Hafız, Ç.D., No:12, s.132).

Tabiat unsuru olarak denizlerin işlendiği bu destanın metni İstanbul'da *Türk Folklor Araştırmaları* dergisinde yayımlanmıştır.

3.3.4.1.6.2. Destan-i Şita (Aşık Ferki)

Destan-ı Şita, Aşık Ferki'ye aittir. Nimettullah hafız tarafından Çevren'in yayımlanan 8. sayısında bu destanın üç kıtasının yayınlandığı görülmektedir. Hafız, 23. sayıda ise destanın tamamıyla okurun karşısına çıkmaktadır. Destan 26 dörtlükten oluşmaktadır. Destanın tamamının yayınlandığı kanaati ise son dörtlükte aşığın mahlasının bulunmasından ötürü

oluşturmuştur. Aşığın mahlası son dördlükte “*Tigi teber etsin hallâk-ı âlem/Alem-ul enbiya şah-i mükerrerem/Sahib-i Zülfikar Hayder-i ümidem-Ferkiya anlara eyle imanı*” şeklinde geçmektedir (No:23, s.145). Destanda adeta bir manzara çizilerek kışın şiddetli geçtiği ve bu nedenle mekanların kapandığı görülmektedir.

Geçen senelerde danık hastalığı
Bâzı adem gitti kodu varlığı
İhtiyar halinde çeken tazeliği
Uğradı başın bilmez ne yanı.

Gelelim bu sene şiddet-i şita
Gönderdi on gün Cenab-i Mevlâ
Kapandı mekânlar soğuktan zira
Pürzerin şehrinin koptu tufanı.

Tarih-i bin üç yüz sekizde bir hâl
Erbain yetiştirdi hemen iş bu sâl
Fakir olanlara kalmadı mecâl
Mah-i iptidâ-i kânun-i sâni (Hafız, Ç.D., No:8, s.57-58).

Destanda kar yağışının fazla olduğu, dört taraftan kuvvetli bir rüzgârın estiği halkın telaşa düştüğü karın şiddetlenmesiyle odun fiyatlarındaki artış ve dağlardaki taze fidanlara kadar ağaçların kesildiği de ifade edilmektedir.

Kadd-i adem kadar haylı yağadı kar
Başladı dört taraftan sarp rüzgâr
İki camlı odalar itmedi bir kâr
Ne kadar koyar alenun süzanı

Her dem düştü alem büyük huruşa
Birden hatab (odun) çıktı on altı guruşa
Dehkân ademleri saldı dil guşe
Kestiler dağlarda taze fidanı (Hafız, Ç.D., No:23, s.143-144).

Destanda halkın içinde cömert olanların bulunduğu ve yardıma ihtiyacı olanlara yardım ettikleri de aşık tarafından vurgulanmaktadır.

Bu beldede çoktur ehali sehâvet
Etiler ahkâre türlü inayet

Böyle olur imiş sadk-ı sadakat
Cem oldu akçenin... (Hafız, Ç.D., No:23, s.144).

3.3.4.1.6.3. Başlıksız Destan (Âşık Ferki)

Başlığı olmayan bu destanda Hafız tarafından kayıt altına alınmıştır ve 36 dörtlükten oluşmaktadır. Destanda yaşanan bir sel felaketi anlatılır.

Çoktur bizde fena âmeller
Nihâyet uzatsam yazmaz kalemder
Pürzerin şehrinde koptu bir seller
Misal-i peygamber Nuh'un tufânı.

Bin üç yüz yirmi ikide rûmî
Haziran on dokuz mahi ma'lûmî
Allah Allah dedi âlem umumi
Halâs et rebbana sabî, sibyanı (Hafız, Ç.D., No:23, s.159).

Destanda bu sel felaketi sonucunda bir sokağın ismi belirtilerek o sokakta bulunanların gördükleri zarar ifade edilir.

Nurkolar sokağıdır bir mahal
Anlarda görmüştür nekadar zaval
Üç hane orada söyleyim mehal
Gördüler ne demek çok çok ziyânı (Hafız, Ç.D., No:23, s.159).

Çeşitli özel isimler vurgulanarak bu isimlerin başına gelenler hakkında bilgi verilir. Yusuf Sipahi'nin evi yıkılmıştır. Bakkal Selman Gaş'ın dükkânı sel karşısında zarar görmüştür.

Sonra Yusuf Sipahi ağlasın dilden
Hanesini yıktı tekmiil temelden
Komşusu Uko'ya yürüdü birden
Hele o bilir ne çekmiş canı (Hafız, Ç.D., No:23, s.159).

Rahlin civarında bir de Selman Gaş bakkal
Anin dükkânını mahv etti fîl-hâl
Bir kinat kapımı o tuttu halâl
Tutmuş verdi ben unutmam o canı (Hafız, Ç.D., No:23, s.160).

Yaşı büyük olanlara o güne kadar böyle bir sel görüp görmedikleri sorulduğu da kaydedilen

bilgilerdendir. Bu durum sonucunda aşık, böyle bir felaketin daha önce gelmediğini de kaydetmiştir.

Ebedi gelmemiş böyle bir dehşet
Nereden koptu bilmem bu da bir hikmet
Eğer uzadaydı daha bir saat
Pürzerin şehrinin kalmazdı şanı (Hafız, Ç.D., No:23, s.161).

Aşık, destanında Sultan Hamid'e dua etmektedir ve destanın son dörtlüğünden bu destanın istek üzerine söylendiği anlaşılmaktadır.

Ya Rabb halifemiz Sultan Hamid Han
Ömrün uzun etsin Cenab-i Yüzdan
Bu gidişle bizim halimiz yaman
Kahr esmasıyle kahr et düşmanı (Hafız, Ç.D., No:23, s.162).

Yine bu kâinatle fis-sabik
Vah kara yerlere olmuşuz lâik
Ferkiya bulundun sözde bir aşık
Kâtibin satın aldı iş bu destanı (Hafız, Ç.D., No:23, s.163).

3.3.4.1.6.4. Başlıksız Destan (Aşık Ferki)

Hafız tarafından kayıt altına alınan ve başlığı olmayan bu destanda ise Aşık Ferki, ay ve yıldızlardan bahsetmekte ve bir yıldızın düşeceğini belirtmektedir. Bu durum karşısında halkın içinden kimilerinin bu duruma inandığı kimilerinin ise inanmadığı kaydedilmiştir. Destan metni aşağıda verilecektir.

Bin üç yüz on dörtte meğer görmüşler
Herbir haberi de ilân etmişler
Gelecek on beşte mâhın bulmuşlar
Düşecek bir ahter semâdan kebir.

Dediler: Teşrin-i sâni on üçü
Ne bucağı vardır ne de bir ucu
Gerek sevap eden ve gerek suçu
Cümleten olacak herkes berhava.

Aleme verildi bu kaydi çekmek
 Kendini bilmeyen etti şübbeşek
 Kimi dedi düşmez, kimi düşecek
 Bir korku verildi gûna begûna (Hafız, Ç.D., No:8, s.59).

3.3.4.1.7. Öğüt Destanları

Nimetullah Hafız, tarafından tespit edilerek kayıt altına alınan 375 dörtlükten oluşmuş bir destan dikkat çekmektedir. Öğütün hâkim olduğu bu destanda İslam büyüklerine, kuvvetli din yanıyla bilinen toplumun saygı duyduğu, andığı kişilere telmihte bulunulmuştur. Destan metni hakkında bilgi aşağıda verilecektir.

3.3.4.1.7.1. Fasl-i İkbâl Aşık Ferkiya

Destan, kişinin kendini araması öğüdüyle başlar. Hazreti Muhammed, telmih yoluyla hatırlatılır ve hüner arayanların kahra düşeceği, derin fikrin terkedilmesi gerektiği vurgulanır.

Arama herbir hüneri
 Zira çekersin kahrı
 Senin için boş bu iş
 Terk et derin fikri (Hafız, Ç.D., No:21-22, s.176).

Destanda, telmih yoluyla zikredilen isimler bulunmaktadır. Bu isimler şu şekildedir: Yakup, Eyüb, Yusuf, Hamza, Hasan, Hüseyin, Ali, Abdülkadir Geylani, Hacı Bektaş-ı Veli, On iki imam, Veysel Karani. İsmi verilen bu kişilerin adlarının geçtiği dörtlüklerden bazıları örnek teşkil etmesi açısından aşağıda verilecektir:

Cemâln ya'kub gibi
 Örünürmüş hûb gibi
 Size çok sabırlar var
 Hazret-i Eyyub gibi (Hafız, Ç.D., No:21-22, s.177).

Din-i islâmsın kavı
 Teslim oldun bütevi
 Hasan Hüseyin aşkına
 Yanar gönünün evi (Hafız, Ç.D., No:21-22, s.178).

Asümanlar kevkebli

Bildin dinü mezhebi

Allah seni yaratmış

Veysel Karan meşrebi (Hafız, Ç.D., No:21-22, s.178).

Aslın neslin hânedan

Sütü pakın her zaman

Dünyada bir akrânın

Gerek Yusuf-i Ken'ân (Hafız, Ç.D., No:21-22, s.180).

Zâtın, cinsin ezeli

Bir pâkize güzeli

Kendin de bir kahraman

Şah-ı Hamza misâli (Hafız, Ç.D., No:21-22, s.185).

Buldun sırr-ı bürhânı

Vuslet ettin cânânı

Ber mürad etsin seni

Abdülkâdır Geylânî (Hafız, Ç.D., No:21-22, s.186).

Bir yola dedik beli

Himmet vermiş Şah'Ali

Saklar her bir hatadan

Haci Bekteş-i Veli (Hafız, Ç.D., No:21-22, s.191).

Destanın her bir dörtlüğünde bir nasihat bulunmaktadır. İyi ve doğru yolun tutulması gerektiği, yaratıcının insanların içinde olanlardan haberdar olduğu, efkara düşülmemesi, her insanın dost olarak bilinmemesi, fakir insanlara yardım edilmesi, haksız hududa girilmemesi, fitneden uzak durulması, sözün yerine getirilmesi, haram yenmemesi, kötü huyların terkedilmesi, mal ve mülkün boş yere harcanmaması, ölümün unutulmaması ve haksız yere insan öldürülmemesi, ariflerden güzel manalar öğrenilmesi, halkın ortadan kaldırılmaması, yalanın kötü olduğu ve ondan uzak durulması gerektiği, yarının kaygısının bugünün meselesi olmaması, büyüklere itaat edilmesi, yoldaşın iyi seçilmesi, her sırrın herkese söylenmemesi, sabrın önemi, dosta ikramda bulunmanın gerekliliği, herkesin aklına uyulmaması gerektiği ve halka ne olursa olsun kötü söz söylenmemesi gerektiği verilen nasihatlerdendir. Destanda ayrıca alkış (dua) ve kargış (beddua) içeren dörtlüklerde bulunmaktadır. Bu dörtlükler aşağıda

verilecektir.

Kargış (Beddua) İçerenler:

Sen bilmezsin yalanı

Zem etmezsin cihânı

Sana söz atan âdem

Bulsun kara zındânı (Hafız, Ç.D., No:21-22, s.180).

Hak belâsını versin

Sana bühâtan edeni

Yeter sen bir güzele

Yaktın aba gülbeni (Hafız, Ç.D., No:21-22, s.184).

Bırakma divit kalemi

Anlarındır keremi

Halt etsin laf atan

Sana düşman sitemi (Hafız, Ç.D., No:21-22, s.188).

Sana eden kem nazar

Kahr etsin anı Settar

Yine utanmaz gelir

Bazı nevalân azar (Hafız, Ç.D., No:21-22, s.192).

Ne derlerse desinler

Sana kemlik etsinler

Seni Allah korudur

Anlar nara yansınlar (Hafız, Ç.D., No:23, s.140).

Alkış (Dua) İçeren:

Allah'tan sana i'ta

Edesin zevk u safa

Ber mürad olsunlar hep

Evadların dâimâ

Destanda atasözlerinin bulunduğu dörtlüklerde mevcuttur. Örnek olarak şu dörtlük verilebilir:

Gönlün hep ne der ise

Korkma sana ol gelir

Darb-ı mesel demişler

Dağ dağıyle buluşur (Hafız, Ç.D., No:21-22, s.189).

Destanda eleştiriler de mevcuttur bu eleştiriler aynı zamanda bir uyarı niteliğindedir. Örnek olarak şu dörtlükler verilebilir:

Nerde eski gidişler

Yok o alış verişler

Elinde lokmayı kapan

Var yalancı dervişler (Hafız, Ç.D., No:23, s.141).

O gittiğin yere sen

Gönlün beğenememiş

Üç beş adam orada

Atmış laflar pişmemiş (Hafız, Ç.D., No:23, s.139).

Fikirsiz kurma ağı

Bulamazsın o bağı

Sonra düşer hissene

Tilki tavşan ayağı (Hafız, Ç.D., No:23, s.140).

Destanın sonunda ise iyi bir zanaat edinilmesi gerektiği vurgulanarak destan bitirilmektedir.

Git diyâr-ı gurbete

Gir iyi bir zanata

Senin yüzünde vardır

Gayet âlâ bir perde (Hafız, Ç.D., No:23, s.141).

3.3.4.1.8. Ahlakla İlgili Destanlar

3.3.4.1.8.1. Destan-i FERKİYA (Aşık Ferki)

Hafız tarafından kayıt altına alınan ve Çevren'in 8. sayısında dört kıtası, 23. sayısında tamamı yayımlanan bu destan Aşık Ferki'ye aittir ve 38 dörtlükten oluşmaktadır. Destanın ticaret ahlakı üzerine meydana gelmiş olduğu görülmektedir. Destanda, ticaretle uğraşan esnafların ürünleri ederinden fazlaya sattıkları ve tek düşüncenin para olmasına karşı bir eleştiri mevcuttur. Ahlakın bozulduğu fikri ön plana çıkarılmaktadır.

Bak alemde esnaf olarlar

Söylemekte nahak yere yalanlar
Ben tüccarım diye göğüz uranlar
Gördük nice müflisi hasır yakanı.

Gitsen dükkânına bir kez kemter
On guruş ise malı, otuz guruş ister
Yahudiler gidişi cümlesi gider
Kalktı alış veriş şöyreti, şânı.

Bütün esnaf oldu paraya yangın
Açar dîdelerin misal-i maymun
Şeker sair neval alırsın satın
Destin tanır, bilir eksik nizânı (Hafız, Ç.D., No:23, s.167).

Destanda rüşvet alanlar da aşığın eleştirisinden payını ağır bir dille almaktadır:

Taze öğrenmekte bazı işaretler
Anlara düşmüş küçük rüşvetler
Baba yiğitlere göt veren puştlar
Gezdirdiler yazık koç kahramanı (Hafız, Ç.D., No:23, s.166).

Din ve hükümet adamları da aşık tarafından eleştirinin merkezine koyulur:

Şimdiki dervişte ne marifet var
Cezer keşkûliyle dünyalık arar
Bab-i tarikatı bir pula satar
Böyle midir acep pirlere erkânı (Hafız, Ç.D., No:23, s.164).

Gitsen hükümete görünmez dava
Ne yapsın biçare fakir fukara
On iki yaşında kâtibler zira
Şeytan gibi halka söyler lisani (Hafız, Ç.D., No:23, s.166).

Aşık, destanda bozulan destanın ancak dünyanın sağlam bir temel üzerine tekrar kurulursa düzelebileceğini söyler:

Yeter çok söyledim geldikçe elden
Kendimde bulundum böyle amelden
Dünya kurulmadan tekrar temelden
Düzülmez çar köşe menzil meydânı (Hafız, Ç.D., No:23, s.167).

3.4. Âşıklık Geleneği ve Halk Şiiri

Ali Saraçoğlu, Çevren'in 29. sayısında *Halk Ozanlarında Bade İçme ve Âşıklığa Başlama Geleneği* adlı yazı kaleme almıştır. Âşık edebiyatında ve tasavvufta badeyi, bade içmeyi ele alan araştırmacı, âşık edebiyatında badenin, şiir söylemeye başlamadan önce Pir'in âşıklara sunduğu sunu anlamına geldiğini belirtir. Bade aynı zamanda içki ve şarap anlamına da gelmektedir. Âşık, seçilmiş kişidir. Hak katından âşıklık verilmiş kimseler bu yetiyi bir Pir'in elinden bade içerek alır. Saraçoğlu'na göre bu durum badenin sözlük ve tasavvuftaki anlamının dışında başka bir vücut bulduğu bir öze kavuştuğu yönündedir. Saraçoğlu'nun tespitlerine göre bu inancın dayanakları uyku, puta yada buta, su yada su başı, bade, pir ya da Hızır Nebi'dir. Sümmani'den ve Ümmi Sinan'dan okuyucuya sunduğu dizelerle âşıkların badeyi nasıl tarif ettiklerini kaydeder. Geleneğe göre pirin görevi Hak katından âşıklık verilmiş kişiye bade ya da dolu içirmektir. Badeyi içirmekle görevli olan el, kişiyi âşık kimliğine bürüten bir eldir, kut'dur.

Halkın inancına göre Pir (Hızır Nebi), yolda kalmış yolcuyu, zora düşmüş kulu, esir düşmüş olanı âşıklık verilen kişilere bade içirerek muratlandıran kuvvettir. Bu kuvvet halkın inancına göre Hızır (Nebi), Sofi inancına göre ise Veli'dir. Saraçoğlu, Sünni âşıklarda badeyi içiren ve imdada yetişici olan Hızır'ın yerini Şii ve Bektaşî âşıklarında Hazreti Ali'nin aldığını kaydeder. Bu inançta kıyamet günü geldiğinde aklananlara kevser şarabını Hazreti Ali'nin sunacağını söyleyen hadise dayanarak Hazreti Ali'yi, Mürşit anlamına *Bade Furuş* sayan görüşün etkisi vardır. Bu hadis tespit edilememiş olmakla birlikte ahirette kevser suyunu Hazreti Muhammed'in içireceği yönünde bir inançta mevcuttur. Bir inanca göre ise Hak katından âşıklık verilen kişiye bade'yi Hızır Nebi'nin yerine üç pirin bir arada sunduğu da görülmektedir. Saraçoğlu, bu görüşü Sümmani'nin dörtlüğüyle destekler. Dörtlük şu şekildedir:

Uyandım gafletten oldum perişan

Bir nur doğdu alem oldu ürüşan

Selâm verdi bana üç hob dervişan

Lisanları bir hoş sadası tek tek

Aynı zamanda Nihani'nin de badeyi üç pirden içtiği kendisine ait dizelerle kaydedilir.

Misk ü amber gibi geldi rayhası

Sundular üçü de (bir) dolu tası

Saraçoğlu, üçler olarak anılan üç pirin kimlikleri ile ilgili halk arasında değişik inançlar olduğundan bahseder. Ahlat ve Erciş yöresinde üçler, Ab-ı Hayat içerek ölümsüzlüğe kavuşan

Hızır Nebi, İlyas Nebi ve İdris Nebi'dir. Genel inanışa göre ise üçler, Hızır Nebi, İlyas Nebi, Kutb (Kutub)dur. Saraçoğlu, bu noktadan hareket ederek ölümsüzlük denildiğinde İsa Peygamberi'de anımsamak gerektiğini söyler. Dini inançta İsa Peygamber ölümsüzdür ancak ona ölümsüzlük bâde içerek değil direk Hak katından verilmiştir. Halk inancında İsa Peygamber ile İdris Nebi'nin cennette; Hızır Nebi ile İlyas Nebi'nin ise yeryüzünde yaşadığı düşünülmektedir. Üçüncü pir olan Kutb'u ise Nebi değil, Veli olarak sayan Saraçoğlu, İslami inançta kutub'luk'un bir mertebe olduğunu ifade eder. Sofilere göre Kutub derecesi manevi derecelerin en yükseğidir. Kutb, kendisine sığınıldığı zaman Gaus adını alır. Gaus'ı azam ise Abdülkadir Geylâni'dir. Saraçoğlu, her çağın bir hızırı olduğu gibi aynı zamanda bir de kutb'u olduğunu vurgular. İnanişâ göre pir, aşık etmek istediği kişiye su başında ya da uyurken uykusunda gelerek bir sevgili gösterip bâde içirmektedir. Pir'in içirdiği bâdenin sayısı kimi inanışta bir kiminde ise üçtür. Üç bâdenin biri erlik, biri pirlik, biri de aşk dolusudur. Bu üç bade, er dolusu, pir dolusu ve aşk dolusu olarak adlandırılır. Üç dolu bir arada sunulmaz. Bu doluların ifade ettiği anlamlar vardır. Er dolusu yiğitlikle sembolize olurken, pir dolusu uzun bir yaşamı simgelemekte, aşk dolusu ise tanrısal bir gizle onurlandırılmış görkemli bir aşkı belirtmektedir. Aşk dolusundan içenler kavuşamaz. Bu noktada Ercişli Emrah ve Âşık Kerem örnek verilir. Dolu içen âşıklar usta elinde yetişmeyen âşıktır. Maddeden manaya yükselmiştir. Aşk badesini içenler Hak Âşığı olarak uyanır. Bu aşık için yeni bir kimliktir. Halk inancının bâdeli âşıkları yanında sevdalı âşıkları da hak âşığı saydığı görülmektedir. Bâde inancına dayalı rüyalarda masal motiflerine de rastlanmaktadır.

Aşıklığa başlama geleneğinde tek ve önemli etken bâdedir. Bu bâdenin Pir'in ya da Hızır Nebi'nin elinden içilmiş olması gerekir. Aşık, bade ile birlikte Pir'den saz çalma ve şiir söyleme yeteneğini de öğrenir. Pir'in belirlediği süreye kadar aşık bâde içtiğini kimseye söylemez. Bu süre bittikten sonra ise âşık olduğunu açıklayabilir. Süre dolmadan bâde içtiğini açıklarsa başına olmayacak işler geleceği düşüncesi hakimdir. Sevdalı âşıklar da ise âşık, bir usta yanında yetişir. Çırak olarak başladığı yolda eğitim sürecinden geçen kişi, ustası tarafından aşıklık geleneğini tek başına sürdürebileceği kanaatine varılınca çıraklık dönemi biter. Ustası, aşığa bir mahlas bildirir ve icazet verir. Ustadan mahlasını alan çırak, ustasından ayrılarak yoluna devam eder (Ç.D., No:29/1981, s.59-79).

Kosova'daki Türk halk şiiri incelenirken buranın etnik yapısı, farklı ulusların bir arada yaşayışı ve yüzyıllar içinde durmadan değişip, dönüşen şartlar göz önünde bulundurulmalıdır. Asırlarca süren Osmanlı hakimiyeti, Balkanlarda Türklerin büyük izler bırakmasına sebep olurken anlatılar Türk kültürünün bölgeye yerleşmesine imkân tanımıştır. Bölgede sağlanan hakimiyet anlatılarla yalnız edebiyatı değil, aynı zamanda yapılan camiler, köprüler, çeşmeler,

hamamlar, saraylar ile burada Türklerin mimarisi de görülmektedir. Türk kültürü bölgede eserlerini meydana getirmiştir. Çevren’de tespit edilen bilgilere göre Türkler, Prizren’i, “ozanlar beşiği” olarak nitelendirmektedir. Aşık Ferki, Aşık Nazmi, Aşık Mevzuni, Aşık Pürderi, Aşık Şemsi, Aşık Saffet, Aşık Muradi, Aşık Fıkri, Aşık Fakiri, Aşık Fezai, Aşık Kedahi bölgede tespit edilen aşıklardandır (Ç.D., No:12/1976, s.17-20). Aşık Ferki ile ilgili dergide verilen bilgiler ise doğum tarihinin kesin olarak bilinmemekle birlikte 41 yaşında öldüğünün bilindiği ve bu tarih dikkate alındığında doğum tarihinin 1876 olduğudur. Prizren’de doğan Âşık Ferki’nin asıl adı İbrahim Sipahi’dir. Âşık olunca Ferki mahlasını kullanmaya başlamıştır. Aşık, küçük yaşta annesini kaybeder ve bir üvey anne tarafından yetiştirilir. Prizren ilkokulunu bitirdikten sonra belediyede kâtib olmuştur. Bir yıl belediyede çalıştıktan sonra babası tarafından işten çıkarılır. İşten çıkarılmasının temelinde babasının, Ferki’nin de diğer gençler gibi şalvar yerine alafranga elbise giymesi korkusudur. Ferki, bir müddet işsiz kalır ve kahvehanelerde vakit geçirmeye başlar. Bu süreçte kahvehanelerde ve düğünlerde türküler söyleyerek kendini yetiştirir. Bu yolla kazandığı paralarla kendine bir saz alır ve il il dolaşmaya başlar. 1887 yılında evlenir. 1894 ve 1900 yıllarında çocukları dünyaya gelir. Güzel şiir söyleme yeteneği ve hayat şartları Ferki’yi gurbete yöneltir. Kosova başta olmak üzere, Üsküp, Selanik ve İstanbul’da bulunur. Buralarda destanlarını söyler ve diğer halk şairlerinin dikkatini çekmeyi başarır. Başarısı bazı aşıklar tarafından kıskanılır ve meslektaşları olan ve Mittoviça’da bulunan Abdüselât, Ferki’ye bir şey yedirterek onu hasta eder. Süreçte babası ile anlaşmazlık yaşayan Ferki, babası tarafından hükümete şikâyet edilir ve hapis yatar. Hapiste hastalığı ağırlaşır ve 1908 yılında dünyadan ayrılır. Mezarı Terzimahalle mezarlığında bulunsada şehir hastanesinin inşaatı sırasında mezara sahip çıkılamamıştır. Âşık Ferki’nin tespit edilen martifalları da bulunmaktadır. Türk savaşları, Ferki’nin destanları arasında yer edinmiştir (Ç.D., No:8/1975, s.52-60). Âşık Ferki’nin destanlarının ise oğlu Kamil tarafından derlendiği tespit edilen bilgiler arasındadır (Ç.D., No:4/1974, s.118-119).

Çevren’de halk şiiriyle ilgili mevcut incelemeler Karacaoğlu, Yunus Emre, Aşık Veysel gibi halk aşıklarının hayatları ve sanatları olup, burada ele alınan şiirler günümüzde şiir antolojilerinde mevcuttur ve aşıklık geleneği ile ilgili verilen tanımlar, Türkiye’deki bilim adamlarının yazılarını referans almaktadır. Halk şiirindeki türler meselesinde konu bakımından İlhan Başgöz’ün tasnifi temsil görevi görürken, heceli ve aruzlu şekillerde Hikmet Dizdaroğlu’nun tanımlarıyla gidildiği görülmektedir. Bu nedenle burada halk şiiri ile ilgili tespit edilen bibliyografya verilerek geçilecektir. Aşıklık geleneği ve halk şiiriyle ilgili çevrende karşımıza çıkan yazılar şu şekildedir:

Raykoviç, Lubinka. “Saz Şairi Yazıcı’nın Bilinmeyen İki Şiiri”. Çevren Dergisi, Yıl 2/ No:4

(1974), 49-51.

Hafız, Nimetullah. “*Türk Halk Şairi Aşık Veysel*”. Çevren Dergisi, Yıl 2/ No:4 (1974), 55-62.

Hafız, Nimetullah. “*İbrahim Aşık Ferki*”. Çevren Dergisi, Yıl 2/ No:4 (1974), 118-119.

Plana, Şefket. “*Arnavut ve Güney Slav Halk Şiirinde Kosova Savaşı (1389)*”. Çevren Dergisi, Yıl 3/ No:8 (1975), 7-16.

Süla, Fazlı. “*Arnavut Halk Şiirinde Kaçaklar Olayı*”. Çevren Dergisi, Yıl 3/ No:8 (1975), 22-28.

Hafız, Nimetullah. “*Yugoslavya’da Bilinmeyen Bir Türk Halk Şairi Aşık Ferki ve Onun Destanları*”. Çevren Dergisi, Yıl 3/ No:8 (1975), 52-60.

Kaftancıoğlu, Ümit. “*Veysel Toplumu*”. Çevren Dergisi, Yıl 4/ No:11, 89-96.

Mollova, Riza. “*Bir Folklor Kitabı Hakkında Birkaç Söz*”. Çevren Dergisi, Yıl 4/ No:11, 153-156.

Plana, Şevket. “*Kosova Türk Halk Şiiri*”. Çevren Dergisi, Yıl 4/ No:12 (1976), 17-20.

Nasrattinoğlu, İrfan Ünver. “*Türk Halk Şiiri ve Geleneği Yaratan Ozanlar*”. Çevren Dergisi, No:18-19, 85-104.

Binyazar, Adnan. “*Kimi Bektaşî Şiirinin Toplumsal Değeri*”. Çevren Dergisi, No:25, 31-42.

Nasrattinoğlu, İrfan Ünver. “*Türk Halk Şiirinde Güzelleme*”. Çevren Dergisi, No:28, 67-74.

Saraçoğlu, Ali. “*Halk Ozanlarında Bade İçme ve Aşıkliğa Başlama Geleneği*”. Çevren Dergisi, No:29 (1981), 59-79.

Hacıosmanoğlu, Lamiya. “*Ümmihan Çuvidir 18.Yüzyılın İlk Kadın Ozanı*”. Çevren Dergisi, No:35 (1982), 29-36 (Çev. Reşit Hanadan).

Hasan, Hamdi. “*17. Yüzyıl Saz Şairlerinden Kayıkçı Kul Mustafa’nın Bilinmeyen Bir Şiiri*”. Çevren Dergisi, Yıl 15/ No:63 (1988), 9-14.

Hasan, Hamdi. “*Anonim Bir Şair Tarafından Prizren Hakkında Söylenmiş Bir Methiye*”. Çevren Dergisi, Yıl 15/ No:65 (1988), 14-18.

Hasan, Hamdi. “*Gevheri’nin Yayınlanmamış Şiirleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 16/ No:69 (1989), 15-22.

Kasapoğlu, Emir. “*Kerkük Halk Edebiyatı*”. Çevren Dergisi, Yıl 16/ No:71 (1989), 107-114.

Türkmen, Fikret. “*Türkiye Dışındaki Karacaoğlan*”. Çevren Dergisi, Yıl 16/ No:71 (1989), 127-135.

Sağlam, Feyyaz. “*Çağdaş Yunanistan (Batı Trakya) Türk Şiirinde Anadolu Halk Şairlerinin Etkileri Üzerinde*”. Çevren Dergisi, Yıl 17/ No:79-80 (1990), 45-50.

Tan, Nail. “*Karacaoğlan’ın Türk Sanat Müziği Türünde Bestelenmiş Şiirleri*”. Çevren Dergisi, Yıl 17/ No:79-80 (1990), 59-66.

Nasrettinoğlu, İrfan Ünver. “Batı Türkistan’da Aşıklar Geleneğinin Bugünkü Durumu”. Çevren Dergisi, Yıl 18/ No:83-84 (1991), 111-117.

Hasan, Hamdi. “Halk Edebiyatı ve Çocuk Şiirimizden İnciler”. Çevren Dergisi, Yıl 18/ No:85-86 (1991), 81-82.

Hafız, Nimetullah. “Yugoslavya’da Yunus Emre”. Çevren Dergisi, Yıl 19/ No:87-89 (1992), 103-110.

Şefikoğlu, İskender Muzbeğ. “Yugoslavya Türk Halkı Şiirinde Yunus Emre”. Çevren Dergisi, Yıl 19/ No:87-89 (1992), 132-138.

3.5. Halk İnançları ve İnanışları

İnanç ve inanış kavramı bir toplumun değer verdiği olguların tespit edilebilmesi açısından önem arz etmektedir. İnanç, Türkçe Sözlükte dört şekilde tanımlanır. Bu tanımlar şu şekildedir: “*bir düşünceye gönülden bağlı bulunma, Tanrı’ya bir dine inanma, iman, itikat, birine duyulan güven, inanılan şey, görüş, öğretisi*” (Türkçe Sözlük, 1998:1080). İnanış ise inanma, inanılan şey şeklinde tanımlanmıştır (Türkçe Sözlük, 1998:1080). İnanç, resmi bir din içindeki kural ve yasakları belirtirken inanışlar resmi dinin dışında kalmasına rağmen halkın zihninde güçlü bir şekilde yer edinen olguları temsil etmiştir. Canlılığını muhafaza etme bilinciyle hareket eden insan canlılığı tehlikeye sokan her durum karşısında anlayışlar geliştirmiş, bu anlayışlar çerçevesinde sınırlar belirlemiş ve yasaklar koymuştur. Halkın içinde kuvvetli bir şekilde yaşayan inanışlar zamanla inancın önüne geçen kabullere dönmüştür. Ahmet Hikmet Eroğlu, halk inanışlarının kapsamının geniş olduğunu batıl inanış ve boş inanış şeklinde de zaman zaman değerlendirmelere konu olduğunu ifade etmiş ve halk inanışını şu şekilde tanımlamıştır: “*Halk inanışı; tabiatüstü, insanüstü bir gücün, varlığın, varlıkların mevcudiyetine, bunlarla ilgili görev ve kaçınmaların bulunduğu, bunlara riayet edildiğinde yarar sağlanabileceğine, ihlal veya ihmâl edildiğinde zarar görüleceğine inanmadır*” (Eroğlu, 2020: 21). Boratav ise halk inanışı kavramının Fransızca ve Almanca karşılıkları olan superstition ve Aberglaube kelimelerinin Türkçeye çevrilirken batıl itikat, batıl inanış gibi anlamlara geldiğini ifade ederek yargı barındıran bu kelimelerin yersiz kullanılmasının sıkıntı doğuracağını belirtir. Halkbilimi eski dinlerden miras aldığı kendi yaşam şartlarına uygulayarak yaşattığı yeni dininde yaşam şartları doğrultusunda yeni biçim, içerik ve anlatış geliştirdiği inanışlarla ilgilenmiş bu inanışlara din ve ahlak kurallarındaki kesinliği karıştırmamıştır. İnanışların yere ve topluma göre değiştiği görülmektedir (Boratav, 2020:13).

Halk, kötü ruhların varlığına tarih boyunca inanmış ve bu kötü ruhlardan korunmak için

bir tavır takınmış, geliştirilen ve zihinlerde yaşayan inanışlara uygun davranmak için çaba harcamıştır. Tarih boyunca kültürle ilgili çeşitli tanımlar yapılmış yapılan tanımlar kültürün çok anlamlı bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir. İnanç ve inanışlarda kültür tanımlarının içinde yer almıştır. Bir halkın kültürü hakkında bilgi edinmek isteyen araştırmacılar araştırdıkları halkın inanç ve inanışlarına bakışlarını yöneltmişlerdir. Eroğlu, halk inanışlarının kırsal kesimlerde geniş kitleler tarafından kabul gördüğünü bazı inanışların dinle bütünleştiğini ve kültürdeki yansımaları ifade ettiğini vurgulayarak inanışın dini, sosyal, psikolojik ve kültürel yönlerinin bulunduğunu ve tek bakış açısıyla izah edilmeye çalışılan inanışların eksik kalacağını belirtmiştir (Eroğlu, 2020: 23-25). Halkbiliminin kadrolarından biri olan halk inanç ve inanışları araştırmacılar tarafından başta derleme faaliyetleri olmakla birlikte yapılan çeşitli araştırma ve incelemelerle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çobanoğlu, halkbiliminin normatif bir bilim olmadığını bu nedenle ele aldığı konular başta olmak üzere inanç ve inanış meselesinde de iyi-kötü, doğru-yanlış şeklinde nitelendirme yapmadığını vurgulamıştır (2021: 16). Yapılan araştırmaların amacı inanç ve inanışları bir kalıba sokmak değil tespit edip, ortaya koymak, halkın inanç ve inanış konusundaki tutumunu, bu tutumdan önem verdiği değerleri, nesneleri, zihninde yer edinmiş kavramları ve bu kavramlara yaklaşımı tespit etmektir. Kosova’da yayımlanan Çevren, yayınlandığı dönemde Balkanların sesi olmuş geniş halk edebiyatı ürünleri derlemesiyle karşımıza çıktığı gibi inanç ve inanış bakımından da yayınladığı çalışmalar sayesinde Balkanlar’daki inanışların tespit edilmesine, bu inanışların şekillendirdiği davranış ve uygulamaların değerlendirilmesine olanak sağlamıştır. Derginin farklı sayılarında Bektaşilik, Melamilik ve Mevlevilikle ilgili yazılar yer almıştır. Bu kavramlar zihinde inancı çağırırsa da kaleme alınan yazılarda tekkelere yer verilmesi ve tekkeler etrafında oluşan anlatıların meydana gelmiş olması bu kavramların inançla olan bağı zayıflatmıştır. Osmanlı Devleti, Balkanlara yerleşmesiyle birlikte burada kültürel bir inşaya başlamıştır. Sosyal yaşamın içinde törelerine, gelenek ve göreneklerine uygun yapılar inşa etmiş ve yaptıkları uygulamalarla da bu inşayı sağlamlaştırmıştır. Cami, hamam, köprü, çeşme, kervansaray, bedesten insanların sosyal yaşamı için önemli olurken, halk inançları doğrultusunda da çeşitli tekke ve dergahlar meydana getirmekten geri durmamıştır. Türbeler yapılmış ve bu türbeler etrafında anlatılar meydana gelmiştir.

Bektaşiliğin, Balkanlara yayılması 13. yüzyılda Dobruca’ya gelen ilk Selçuk kolonizasyonu ile ilgili anlatılan menkıbelerle (dinlik efsane) başlar (Ç.D., No:81-82/1991, s.29-35). Sarı Saltuk’la ilgili anlatılan menkıbeler burada ön plana çıkmaktadır. Efsaneler içinde ele alınıp incelenen bu menkıbeler tekrar burada verilmeyecektir. Bölgedeki anlatılara göre ise Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkanlara yayılışından epey önce bölgeye İslamiyet’i

yaymak için Sarı Saltuk'un gönderildiği şeklindedir. Sarı Saltuk, Bektaşiliğe mensuptur. Balkan milleti Sarı Saltuk'u sevmiş ve benimsemiş bu da çevrede birden fazla mezarının olduğu düşüncesine yol açmıştır. Yugoslavya'da Arnavut ve Türk halkı; İpek, Kruya, Prilep ve Parştrik Dağında Sarı Saltuk'un kabri olduğunu rivayet etmektedir. Ortodoksların söylentisine göre ise Sarı Saltuk'un mezarı Sen Spiridon ve Ohri'de bulunmaktadır. Sarı Saltuk'u bölgeye gönderenin Hacı Bektaşî Veli olduğu düşünülmektedir. Veli'nin "sarıyı saldı" demesinden ötürü Sarı Saltuk adının belirginleşmesi ise anlatılarda ön plana çıkmaktadır (Ç.D., No:11, s.57-67). Arnavutluk'ta Bektaşiliğin yayılmasının ikinci en büyük ve en güçlü nedeni ise Osmanlıların burayı tamamen işgal etmesi ve Yunanistan'da bulunan Bektaşî Baba aracılığıyla olmuştur. Çelebicilerce ileri sürüldüğü gibi Kadıncık Ana'dan doğduğu ve tekke yetiştirmesi olduğu kaynaklarla belgelenen Timurtaş'ın, Yunanistan'da ilk Bektaşî tekkesi kurmasıyla başlar. Seyid Ali Sultan (Timurtaş), Yunanistan'ın Dimatoka kentine yerleşerek orada kendi adıyla anılan bir dergâh kurar. Kızıl Deli adıyla da anılan Seyid Ali Sultan, bir Bektaşî misyoneri olarak Bulgaristan'da da tekke kurmuştur. Yunanistan'da Dimatoka kenti yakınlığında Kırca Ali köyünde kurduğu tekke en büyük Bektaşî merkezi olur. Bu tekkeye zamanla Balım Sultan, Vahdeti Dede, Seyid Mustafa Dede, Kara Ali Dede, Sadık Abdullah Baba ve diğer Bektaşî büyükleri de yerleşmiş, yetişmiş ve ondan sonra tüm Balkan Yarımadasına Bektaşiliği yaymakta görev almışlardır.

Fatih Sultan Mehmet'in gönderdiği Sırp prensi ve Seyid Ali Sultan'ın evlenmesiyle dünyaya gelen Balım Sultan bu Bektaşîlerin en büyüğüdür. Bu yüzden Balım Sultan ikinci Bektaşî piri sayılmaktadır. Balım Sultan'la Bektaşilik 15. yüzyılda büyük bir hızla genişlemeye başlamıştır. Bu tarikatlara Türklerden başka gelenekleri farklı olan uluslarda girmişlerdir. Bu ulusların arasında sayıca fazlalığı olan ulus Yunanistan'da, Yugoslavya'da ve Arnavutluk'ta yaşayan Arnavutlardır. Bektaşî tarikatının üyeleri zanaatlılar, küçük toprak sahipleri, tüccarlar ve beylerdir. Ayrıca Makedonya Cumhuriyeti ve Kosova'da da Arnavut ulusunun dini, siyasi ve kültür hayatında Bektaşiliğin önemli rolü vardır. Bektaşilik, Arnavutluk halkı arasında en çok sevilen ve yayılan tarikat olmuştur. Burada bir sürü tekke ve türbeler inşa edilmiştir. 1914 yılından sonra Arnavutluk'ta ortaya çıkan rejim, camilerle birlikte bir sürü tekkeyi de yok etmiştir. Bazı tekkelerin ise kapısına kilit vurularak buraların bir harabe haline geliş izlenmiştir. On dokuzuncu yüzyılın sonları yirminci yüzyılın başlarında ise büyük ve güçlü Osmanlı Devleti'nin, Rumeli topraklarından uzaklaşmasıyla buralarda yeni kurulan milliyetçi devletler fırsat bulmuş ve ellerinden geldiğinde buralardaki tekkeleri yıkmıştır (Ç.D., No:81-82/1991, s.29-35). Diğer Balkan devletlerine nazaran Yugoslavya'daki tarikat ve tekkeler açık kalmış ve faaliyetlerde bulunmaya devam etmişlerdir. Nakşibendi, Mevlevi, Melâmi, Rufai

gibi tarikatlar kendi tekkelerinde ayinlerini sürdürmüşlerdir. Bu tarikatlar arasında Bektaşî tarikatı da bulunmaktadır. Yugoslavya’da Türk hakimiyeti sırasında birçok Bektaşî tekkesi bulunmaktadır. Bu tekkeler çerçevesinde sayısız Bektaşî fıkraları da meydana gelmiş ama kayıt altına alınmadığından muhafaza edilememiştir. Zihinlerde muhafaza edilenler ise derlenebilecek olmasına rağmen derlenmemiştir. Bektaşîlik, Rumeli’de süratle yayılmıştır. Çeşitli tarihlerde meydana gelen ayaklanmalar ise Bektaşîlikte gerilemeye ve müritlerin azalmasına neden olmuştur. 1912 yılındaki Balkan Savaşı sonrası Türklerin bölgeden çekilmesi de Bektaşîliğin gerilemesini hızlandırmıştır (Ç.D., No:11, s.57-67).

Mevlevilik ise Türkiye ile sınırlı kalmayıp Balkanlar’da da geniş sınırlara ulaşmıştır. Zamanın keskin dışlerine yenilen olgular gibi Mevlevî Tekkeleri de zamanla Balkanlarda yok olmuştur. Yazma yapıtlarında yakılıp, gömülmesiyle Balkanlar’da Mevlevî tarikatlarının nasıl genişlediği bilgisine ulaşmak zorlaşmıştır (Ç.D., No:20, s.37-44).

Halk inanışları değerlendirildiğinde ise bölgede tabiat unsuruyla ilgili inanışlar, hayvanlarla ilgili inanışlar, merasimlerle ilgili inanışlar, insan uzuvlarıyla ilgili inanışlar, nesnelerin durumlarıyla ilgili inanışlar ve zaman kavramlarıyla ilgili inanışlar tespit edilmiştir. Tabiat unsurlarıyla ilgili inanışların içinde ateş kültüyle ilgili inanışlar, su kültüyle ilgili inanışlar, yağmur duası, mevsim bayramıyla ilgili inanışlar (Hıdırellez) ve gök cisimleriyle ilgili inanışlar mevcuttur.

Şamanizm Türkler ’in eski dinlerinden biridir. Şamanizm’de ateş kutsaldır. Ateşin kutsallığı ocak kültürünü de ortaya çıkarmıştır. Halk hekimliği uygulaması yapan kişiler ocak ya da ocaklı olarak adlandırılmış şifayı elinde tutan kişi olarak değerlendirilmiştir. Ateşin tedavilerde kullanıldığı da görülmektedir. Hazara Türklerinde ocağın üzerinden geçmek bile ocağa saygısızlık olarak değerlendirilmiştir. Ocağın su dökülerek söndürülmemesi de gereklidir (Kalafat, 2002:48). Karapapah Türkleri de yanan ocağın su ile söndürülmemesi gerektiğine inanır (Kalafat, 2005:52). Batı Trakya’ya dokuzuncu asırdan itibaren Türk halkları göç ederek bölgeye gelmiş ve buralara yerleşmiştir. Şamanizm’deki ateş kültürünün izleri Batı Trakya Türklerinin inanışlarında ve adetlerinde kendine bir yer edinmiştir. Karay Türklerindeki inanışa göre ateşe tükürülmez (Kalafat, 2002:157). Batı Trakya Türklerinin inanışına göre de ateşe tükürmek yasaktır. Ateşe tükürmek ayıplanır ve günah olarak nitelendirilir çünkü zihinde ateşin kendisi nurdur. Sigara ile tuvalete gidilmez. Bu inanışı benimseyen sigara tiryakileri tuvalette sigara içebilmek için kendilerine uzun ağızlıklar yaptırır. Bu ağızlıklar sayesinde sigaranın ateşi tuvaletin dışında tutulur. Ateşte soğan kapçığı yakılmaz. Ateş söndükten sonra saçağında kıvılcım kalmışsa o eve paranın geleceğine inanılır. Gagavuz Türklerinde, lohusa kadın hamur, yoğurt ve sirke gibi besinlere elini sürmez. Bu tür şeyler ve ateş akşam olduktan

sonra komşuya verilmez. Verilmesi sonucunda bereketin kaçacağı inancı vardır (Kalafat, 2002:253). Kırım Türkleri arasında da ateşin akşam vakti komşuya verilmeyeceği inancı vardır (Kalafat, 2002:345). Batı Trakya’da ise hamur, süt ve yoğurtun geceleri komşuya verilmediği görülmektedir. Eğer vermek durumunda kalınmışsa bu ürünlerin bulunduğu yere kızgın bir kor atılır. Bu şekilde ateşin kötü cinlerden koruyacağına inanılır. Gagavuz Türklerinde ateş koruyucu ruhu simgelediği için akşam verilmezken Batı Trakya’da akşam verilmemesi gereken besinler verilmek durumunda kalınmışsa korla verilmesi ateşin yine koruyucu ruh olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Lohusalık kadının doğa üstü güçlere karşı savunmasız hale geldiği bir dönemdir. Bu nedenle lohusa kadının tuvalete tek başına girmesine izin verilmez. Girmesi gerekirse ise tuvalete elinde ateşle gönderilir. Bu şekilde ateşin lohusa kadını koruyacağına inanılır.

İskeçe’nin Demircik köyünde yapılan bir derlemede ise tespit edilen bilgiler önem arz etmektedir. Adı verilen köyde yapılan bir adete göre her sene “Canlı Ateş” yakalanmaya çalışılır. Bunun nedeni ise etrafta mevcut hastalık varsa bunun önlenmesi içindir. İptidâ köy eşrafı toplanır. Canlı ateşin yapalım mı, yapmayalım mı diye bir karar verilme aşaması vardır. Bu aşamanın sonrasında yapılmasına karar verilir. Köyden kuvvetli iki ya da üç kişi seçilir, bu seçilen kişiler köyün dışında bulunan dereye giderler. Bulundukları yerde horoz sesi işitilmemelidir. Köyün hocası da bu kişilerin beraberinde bulunur. Ardıç ağacından iki kütük karşılıklı olmak suretiyle yere batırılır. Kütüğün yarım metresi toprağa gömülü olmak zorundadır. İki kütüğün arası bir buçuk, iki metre olur. Kütüklerin birbirine bakan iç taraflarının ortası oyulur. Bu oyuklara ardıçtan bir sopa konulur. Bu sopa iki kütüğün arasında bir köprü görevi görür. Ardıç sopasının ortasına uzun bir urgan dolanır. Dolanmış urganların kenarlarından iki kişi tutar. Karşılıklı duran bu iki kişi urganı kendi tarafına çekmeye çalışır. Çekme işlemi sırayla tekrarlanır. Urgan çekme sırasında sopada dönmektedir. Sopanın her dönüşünde oyuk yerler ısınır. Oyuk yerlerden duman çıkmaya başlar. Köyün hocası kav alır ve o kavı oyuk yerlere değdirir. Kav tutuşursa köye hastalık ya da bela gelmeyecek demektir. Eğer tutuşmazsa köye bir hastalık veya belanın geleceği düşünülür. Etrafta önceden toplanmış odunlar da vardır. O kavlanla (canlı ateş), odunlar ateşlenir. Bir kazana dereden su doldurulur. Köyün hocası kazanın içindeki suya 41 yasin okur. Aralarından bir kişi köye giderek, köy halkına canlı ateşin tutulduğunu bildirir. Haberi alan köylüler, evlerindeki bütün ateşleri söndürür fakat mevcut ateşler su ile söndürülmemelidir. Ateşi, su ile söndürmenin günah olduğu inancı vardır. Bütün köy ahalisi hayvanlarını da beraberlerine alarak köyün dışına çıkar. Kazanın olduğu yere gidilir ve daha sonra köye ateşle kazanın arasından geçilerek dönülür. Kazanla ateşin arasından geçildiği sırada hoca, kazandaki sudan alarak köy halkının

üzerine atar. Aynı zamanda da dua okunur. Köylüler geçerken ellerindeki çıraya canlı ateşten ateş alırlar. Alınan bu ateşle evlerdeki ocaklar tekrar yakılır. Canlı ateşten alınan ateşle tutuşturulan ocak, bir sonraki canlı ateş zamanına kadar söndürülmez.

Dağda kalmış hayvanların canavardan korunması için yapılan uygulamalarda da ateş ön plana çıkmaktadır. Bir kişinin dağa çıkan hayvanı (inek, keçi, koyun, eşek, sığır) gelmezse köylüler bir tas ve ocaktan bir kor alır. “Haydi hay hoy...hay hoy...haydi” diyerek tasla kızgın koru kapatır. Bir makas alınır ve makasın ağzı ipe bağlanır. Makasın ağzı hayvanın ağzını temsil etmektedir. Bu uygulama ile canavarın ağzının bağlandığına inanılmaktadır. Bu uygulamanın amacı ise dışarıda kalan hayvan yenmesin dıyedir. Bağlı makas tasın üstüne konulur. Tas, sabah açılır. Kapatılan kor kömür olmuşsa canavarın hayvanı yiyemediği anlamına gelir. Kor, kül olmuşsa hayvanın canavarlar tarafından yenildiğine inanılır. Tasta külü gören halk, hayvanı aramayı bırakır.

Ateşin, inanışta ayrıca temizlik ve arındırma gücünde vardır. Batı Trakya’da ölümler İslam töresine göre gömülmektedir. Ancak yine de bazı durumlarda ateşin temizleyici gücünden dolayı ölümlerin yakıldığı da görülmektedir. Ölen kişinin cenazesinden sonra eve gelindiğinde evde gürültülerin işitildiği bu gürültünün ölünün gelmesiyle bağlantılı olduğu inanışı vardır. Ölünün cin yoluna konulduğu düşünülür. Hoca okur ama bu okumalar fayda sağlamaz. Bu durumda ölünün mezarı açılır ve cesede bakılır. Ölünün tırnakları ve saçları uzamışsa muhakkak kötü cinler ya da kötü ruhların cesede girdiği düşünülür. Bu durumla karşılaşınca köyün ortasında büyük bir ateş yakılır. Bütün köylü odun toplar getirir be bu odunlar sırasıyla dizilir. Mezardan çıkarılan ölü düz odunların üstüne konulur ve ateşe verilir. Davul ve zillerle gürültü yapılarak ceset yakılır. Ceset yakıldıktan sonra kötü ruhlar evi terk eder.

Türkiye’de nazar karşısında kurşun dökülürken Batı Trakya’da nazara karşı kor atılır. Ateşin koruyucu gücü inanışı uygulamalara yansıtılır. Birçok bölgede Yunanlı Hristiyanlarla beraber yaşayan Batı Trakyalılar tarih boyunca Hristiyan cadılarından da korunmak için ateşi kullanmaktan geri durmamışlardır. Hristiyanların Paskalya dedikleri akşam kırmızı yumurta yaptıkları bilinmektedir. Bugünlerde Batı Trakya Türkleri de ateş yakmaktadır. Yakılan ateş üzerinden ev halkı “Gâvurun başı hamur/Türkün başı demir” diyerek kaymaktadır (Ç.D., No:9/1976, s.93-96). Ateşe, soğan kabuğu atılmaz (Ç.D., No:62/1987, s.119-128). Prizren halkı arasındaki inanışa göre bir dere ya da akarsuyu her zamankinden daha fazla ses çıkarıyorsa bu durum dere seslenmesi olarak adlandırılır ve havanın bozulacağına inanılır. Gece dünyanın kötü güçlere ait olduğu düşüncesi vardır. Gece dışarıya su dökmek bu güçlerin işine karışmak olarak nitelendirilir. Eğer karışılırsa kötü güçler (cinler, şeytanlar) tarafından cezalandırılma inanışı hakimdir. Cinlerin insanları cezalandırmasına cin çarpması denir. Gece

dışarı sıcak su dökmeme kuralına en çok kadınlar uymak zorundadır. Cinlerin, kadınlar arasında en çok çarptıkları çocuklar, kızlar, yeni gelinler ve yeni doğum yapmış olan kadınlardır. Gidenin arkasından su dökülürse gittiği yerden çabuk dönüleceğine inanılır (Ç.D., No:62/1987, s.119-128).

Toprak, insan için tarih boyunca önemli bir kavram olmuş, bilinç sahibi olan insanın zihninde konumlandırılmış ve önemini muhafaza etmiştir. Yurt edinilen yer olmasının yanı sıra geçimi sağlayan mahsullerinde toprakta yetişmesi toprağı korunması ve bakılması gereken bir kavram haline getirmiştir. *“İlkel insan için temel her faaliyet gibi, tarım da basit bir toprağı sürme tekniğı değildir. Yaşamla doğrudan ilgisi olan ve tohumda, ekili tarlada, yağmurda, bitki ruhlarında var olan yaşamın çoğalmasını sağlayan tarım, her şeyden önce bir ritüeldir”* (Eliade, 2017:359). Geçimini topraktan sağlayan insanlar için yağış büyük önem taşımış yağmurun yokluğu ve gereğinden fazla yağması bir tehdit olarak değerlendirilmiştir. Doğayı gözlemleyen ve bu gözlemler doğrultusunda hayatını idame ettirmeye çalışan insan, gözlerini göğe kaldırıp, bulutun hareketlerini takip etmeye başlamıştır. Doğanın kendi içindeki döngüsü ve bu döngünün insan ömrünün döngüsüne benzemesi doğada mevcut bulunan varlıklarla ilgili tapımların meydana gelmesine neden olmuştur. Eliade, tarım ve bereket tapımlarından bahsederken tarımın gelişmesinin tarihin yönünün belirlediğini, insanın bu keşifle aynı zamanda bir de zihniyet geliştirdiğini ifade etmiştir (2017:387). Doğa, kendisine verileni insana geri döndürecek bir mekanizma ile çalışmaktadır. Doğada var olan her şeyde denge esastır. Dengenin bozulması insan zihni için tehdit unsuru olarak algılanmaktadır. Yağmurun fazla yağması geçimini topraktan sağlayan insan için bir felaket olarak nitelendirilirken yağmurun yağmaması da felaket olarak algılanmakta ve kaygı yaratmaktadır. Yağmur yağmadığında kuraklık korkusuyla halkın üzüntüsü ve telaşı artmaktadır. Kaygıya kapılan halk, mevcut durumu değiştirecek çözümler aramaktadır. Yağmur duası halkın yağmur yağmadığı zamanlarda başvurduğu ilk çözüm yöntemlerinden biridir. *“Bitkilerle bağlantılı olarak özellikle de tarım törenlerinde gerçekleştirilen orjiler çok açıktır. Yer canlandırılmalıdır, kozmik kutsal evliliğin -yağmur- en iyi koşullarda gerçekleşmesi için, yani tahılların yetişmesi, meyvelerin çoğalması, kadınların oğullar doğurması, hayvanların üremesi, ölümlerin yaşam gücüyle dolması için gök uyarılmalıdır”* (Eliade, 2017:383). Ekonomik ve sosyal koşullar değişirken canlılığın olduğu yerlerde yağmur duaları unutulmaktan sıyrılmış, canlılığını yapılan uygulamalarla birlikte zihinlerde devam ettirmiştir. Boratav, kuraklığı önlemek için girişilen yağmur dualarının iki yönüyle incelenmesi gerektiğini belirtmiş ve bunların ilkini büyüklerin katıldığı yağmur duaları, ikincisini ise çocuk gelenekleri arasında yer alan oyunumsu törenler olarak değerlendirmekle beraber ikincisinin eski ciddi törenlerin kalıntıları

olduğunu ifade etmiştir (2020:158). Türkler, suyu bir kut olarak değerlendirirken, gökyüzünden yeryüzüne bereket getirdiğine inanılan yağmurun zihinde ve yaşayıpta kutsala yakınlaştırıldığı görülmektedir. “*Her ne kadar sık söylenmese de su yeryüzü gibi anadır. Ayrıca yağmur şeklinde içinden geldiği göğe bağlıdır*” (Roux, 2021:137).

Yağmur duası, yapılan toplum ve yapılan yere göre değişiklikler göstermektedir. Hazara Türkleri yağmur için yağmur namazı kılarlar. Bu namaz iki rekât olup açık havada ve yerleşim yerinden uzakta kılınmalıdır (Kalafat, 2002:50). Karay Türkleri de yağmur duasını açık alanda yapmaktadır. Dağ tepeleri, su başları, ulu türbeler, cami veya cami bahçeleri yağmur duası için seçilen mekanlardır. Dua cemaatle yapılır (Kalafat, 2002:173). Kuzey Makedonya’da bulunan Gostivar’da da yağmur duası cuma günleri caminin avlusunda veya önceden belirlenen bir açık alanda yapılır. Camide veya açık alanda toplanan halk, elbiselerini ters giyerek cübbesini ters giymiş bulunan hocaya eşlik eder. Tekbirsiz iki rekât namaz kılınır. Namaz dua olarak nitelendirilir ve bu duaya *istiska duası* denir. Duanın kabul edilmesi için halkın birbiriyle dargın olmaması gerekmektedir. Radoviş’in 22 kilometre batısında bulunan Konçe köyünde ise yağmur duası yapılmaya karar verildikten sonra dereden küçük taşlar toplanır. Dua bilenler bu taşları okur ve dilleriyle yalayarak sayar. Dua bilmeyenler, dua söyleyip sayılan taşları bir daha sayar. Sayılan taşlar torbalar içine doldurulur. Bu taşların sayısı 70.000 olmalıdır. Taşın olduğu torbalar ya da çuvalların ağzı iyice bağlanır ve suyun içine konulur. Suyun torbaları örtmesi gerekmektedir. Suya atılan torbalar yağmur yağıncaya kadar su da kalır. Duanın yapıldığı sırada elbiseler ters giyilmiş olmalıdır. Eller aşağı doğru çevrilerek havaya kaldırılır. Duanın kabul olması için halkın birbiriyle dargın olmaması gerekmektedir. Birbirine küskün olanlar varsa önceden barıştırılır. Küsler barıştıktan sonra duaya geçilir. İstrumiça’nın Bayrambosu köyünde yağışsız geçen yılların yaz aylarında 11-12 yaşlarındaki kız çocuklarından oluşmuş bir grup çocuk toplanır. Öksüz bir kız çocuğunun belden yukarısı soyulur ve derisi görünmeyecek biçimde yeşil dal, yaprak ve çiçeklerle süslenir. Bu gelene Bayrambosu köyünde *Dudule* derler. Dudule, geleneğe göre cuma günleri yapılır. Yaşlı kadınlardan biri camiye gidip cemaate Dudule’nin yapılacağını bildirir. Ve kendisi için cemaatin dua etmesini rica eder. Dudule, gizli bir yerde hazırlanır ve etrafındaki çocuklar refakatinde ev ev gezdirilir. Onu izleyen çocuklar bir ağızdan tekerleme biçiminde Dudule Türküsünü söylerler. Bu türkü şu şekildedir:

Tarlalarda çamur
Teknelerde amur
Allah versin yağmur yağsın
Ey dudule!

Dudule gezerken evlerin saçakları altında durdurulur. Ve ev sahipleri Dudule'nin başına su dökerler. Dudule (yağmur gelini) vücudunu silkeleyerek saçak altından çekilir. Ev sahipleri, Dudule'ye yiyecek yahut yemek yapılacak malzemeler verir. Bu maddeler genellikle un, şeker, yağ, yumurtadır. Çocuklar topladıkları erzaklarla bir sofraya hazırlayıp toplu olarak yemek yerler. Pirlepe'de bulunan Kanatlar köyünde ise bu gelenek değişiklikler göstermektedir. Kanatlar'da köy hocası kendi yakınlarını ve köyün ileri gelenlerini toplayıp ellerinde Kur'an'la ata binmektedir. Atın üzerinde köyün sınırları dolaşılırken hatim duası okunmaktadır. Hatim duası bittikten sonra köyün dışında bulunan yağmur taşına su dökülür. Aynı zamanda yukarıda ifade edilen Dudule'de zaman zaman bölgede başvuru yöntemlerdendir. Yağmurun yokluğu gibi fazlası da halkı endişelendirmektedir. Gerektiğinden fazla olan yağmur bitki örtüsüne zarar verir. Havadaki oksijen seviyesini etkiler. Güneş ışığına ihtiyaç duyan bitkiler bulutların güneş ışıklarını etkilemesi sonucunda fotosentez yapamaz. Fotosentez yapamayan bitkiler ölür. Mahsullü dallara vuran dolu, sebze ve meyvelerin zarar görmesine neden olur. Yağmurun yağması veya dolunun durdurulması istendiği zaman Kanatlar köyünde kadınlar mutfakta sacayağı tersine çevirerek bahçenin ortasına atarlar. Sacayağının etrafını çevreleyerek dua ederler. Bu gelenek düğünlerden önce de yapılmaktadır. Düğünün yapılacağı günlerde havanın güneşli olması için kadınlar baltayı ağzı yukarı gelecek şekilde dışarıda bırakır. Yağmurlu havada çocuklar toplanıp yağmurun durması için hep bir ağızdan türkü söylerler. Türkü şu şekildedir:

Dağda çamur

Teknede hamur

Gül hacı baba

Açılsın hava

Dog güneş dog

Hacı baba yok (Ç.D., No:45/1985, s.25-28).

Benzer uygulama Hazara Türkleri arasında da vardır. Hazara Türkleri yağmurun yağması için çocuklar arasından bir yetim bir çocuk seçer. Bu çocuğun boynuna kuşak bağlanır ve kuşağın bir ucunu çocuklardan biri tutar. Bu seçilen çocuk, fakir olarak nitelendirilir. Evde bulunanlar fakirin üstüne su atarlar (Kalafat, 2002:50).

Yağmur dualarına Çin Halkında, Akadlarda, Sami Dinlerinde, Müslümanlıkta, Slav ve Arnavut ulusları arasında da rastlanmaktadır. Türklerin yağmur dualarıyla ilgili uygulamaları İslamiyet'i kabul etmeden önceki devirlere dayanır. Türklerin yağmur taşı olarak kullandıkları bir taşı olmakla birlikte bu taş *yada* veya *cada* şeklinde adlandırılmaktadır. Konçe'de yağmur duaları yapılırken deredeki taşların toplanıp torbalara doldurulduğu üzerinin suyla örtülüşü

uygulanması Orta Asya Türkleri arasında yaygın olan yada taşının bu topraklardaki devamı olarak düşünülmüştür. Arap seyahatçisi Ebû Dulef İbni Muhalhel, Türk memleketlerini gezmiştir. Seyahatnamesinde Kuman Türklerinden bahsederken yağmur taşından da bahsetmektedir. Kaşgarlı Mahmut'ta Divan-ü Lügat-it Türk adlı eserinde yağmur taşına değinmiştir. Yugoslavya Türkleri'nin yağmur duaları ile ilgili derginin yayınladığı yıllarda derleme çalışmaları yok denecek kadar azdır. Yağmur dualarıyla ilgili kaleme alınan iki yazının olduğunu bildiren Hasan, bu iki yazınında Makedonya'da çıkarılarak okuruyla buluşan Sesler Dergisinde yayınlandığını ifade etmiştir. Liriye Selina tarafından kaleme alınan ilk yazının asıl amacı Prizren Türk ağzının özelliklerini göstermektir ama yazısında çocuklar arasında tekerleme biçiminde söylenen bir yağmur duası türküsüne de yer vermiştir. Bir diğer yazı ise Tacide Hafız tarafından kaleme alınmıştır. Orta Asya Türklerinde rastlanan yağmur duaları, Türklerin zamanla yeni coğrafyalara yayılmasıyla çeşitli etkilere ve değişikliklere maruz kalmıştır. Dudule bölgede dodole şeklinde de kullanılmaktadır. Dodole kelimesinin Sırp, Makedon ve Bulgar uluslarının yağmur duasında kullanılan bir kelime olduğunu Yugoslavya'daki Türk folkloruna yerleşmesi bu etkilerden biridir. Demir Dodole, Kosova Türkleri arasında da mazide Müslüman ahali arasında yaratılmış canlı bir kukla törenidir. Demir Dodole adını taşıyan kişi bir çingene (Rom) çocuğudur. Dodole, yağmuru getirsin diye söylenen türkü ise şu şekildedir:

Mutfakta hamur

Tarlada çamur

Allah versin yagsın yağmur

Demir Dodole

Yag olasan bal olson

Demir Dodole

İçi saman bi aşçere

Demir Dodole (Ç.D., No:46/1985, s.59-64).

Mevsim bayramı olarak değerlendirilen ve bahar bayramı olarak kutlanan hıdrellez, Türkler için önem arz etmektedir. Hıdrellez “*Müslüman inanışlarının efsanelik iki varlığı Hızır ve İlyas'ın adlarının halk ağzında aldığı biçimdir*” (2020:252-253). Boratav, halk inanışlarında Hızır'ın dünyada dolaştığını, gezdiği yerlerde kuru otları yeşerttiğini ve insanlar tarafından bereketi getiren el olduğuna inanılıp uğur olarak nitelendirildiğini, darda olanların yardımcısı görevini üstlendiğini kaydetmiştir (2020:253). Kimi inanışa göre Hızır ve İlyas iki kardeştir bunun aksine halk arasında Hızır ve İlyas'ın sevgili olduğu düşüncesi de mevcuttur ve Hıdrellez gecesi Hızır ile İlyas'ın dünya üstünde buluştuğu gece olarak değerlendirilmiştir

(Boratav: 2020:253). “*Anadolu halkının inancına göre ebedî hayat suyunu içmiş olan Hızır, bir peygamberdir ve bu günlerde yine kendisi gibi bir peygamber olan İlyas’la Hızır günlerinde buluşurlar. Hızır karaların, İlyas’da denizlerin hakimidir. İkisinin buluşması sonunda tabiat yeşerir ve canlanır. Hızır “toprak” İlyas “deniz, su” yu temsil etmektedir. Toprak suya kavuşunca canlanır ve yeşerir. Bir halk inancı da Hızır’ın gezdiği yerlerde çimenler bittiğini söyler*” (Seyidoğlu, 1990, 23-24).

Ali Osman Kurt ise “*Dinlerde Kutsal Zaman*” adlı yazısında Hıdırellez’e yer vermiş ve Hıdırellez’i şu şekilde tanımlamıştır: “*Büyük çoğunlukla Anadolu ve Balkan Türkleri arasında bilinen, eskiden Rûz-ı Hızır (Hızır günü) denilen hıdırellez, halk arasında yaygın inançlara göre, Hızır ve İlyas peygamberlerin bir araya geldikleri günün anısına kutlanan bir halk bayramıdır*” (Arık-Eroğlu, 2020:157). Kurt, Müslümanlarda ve Hristiyanlarda kutlanan hıdırellezin doğrudan olarak iki dinle de ilgisinin olmadığını Ortadoğu ve Balkanlar’da iki din tarafından da yaz bayramı olarak kutlandığını ifade etmiştir (Arık-Eroğlu, 2020:157).

Boratav, hıdırellezi, kadınların ve genç kızların bayramı olarak nitelendirerek hıdırellez törenlerini iki kesimde değerlendirmiştir. İlk kesimde 5 Mayıs, hıdırellez gecesi, gerçekleşmesi istenen dilekler için yapılan uygulamalar ikinci kesimde ise 6 Mayıs günü dilek ve niyet işlerinin sürdürülmesi ve aynı zamanda o günün tören havasında kutlanması yer almaktadır (2020:253).

Ahmet S. İgciler, tarafından kaleme alınan ve Çevren’de okurla buluşan yazı sayesinde Prizren yöresinde hıdırellez’in nasıl kutlandığı görülmektedir. Prizren yöre halkı hıdırellez’i şu şekilde tanımlar: Hıdırellez, Hızır ile İlyas adlarının türemesindendir. Hazreti İlyas’ın âb-ı hayat denilen ölmezlik suyundan içtiği düşünülür. İlyas’ın bastığı yerlerden sular fışkırır, ortalık yeşile bürünür. Bu yüzden yeşil anlamına gelen Hızır takma adını almıştır (Ç.D., No:85-86, s.106).

Hıdırellez, takvimlerde 6 Mayıs olarak kabul görmesine rağmen kışın sonu sayılan günden başlayıp Kasım ayının 8’ine kadar süren altı aylık bir dönemi kapsar. Prizren’deki insanlar bu yılı Hızır ile İlyas olarak ikiye ayırmışlardır. Mayısın 6’sında Hızır ile yaz dönemi başlar. 186 gün sürer. Yazın ilk günü sayılan Hızır’ın gelmesini halk eğlencelerle, şenliklerle kutlar. Hıdırellez kutlamaları 5 Mayıs’ta başlar. Bu kutlama Prizren’in eski mezarlığı civarında yapılır. 5 Mayıs’tan itibaren Prizren’in eski mezarlığı dolmaya başlar. Yalnız kentten değil dışarıdan da gelenler mevcuttur. Adağı olan kişiler “*Karabaş Baba*” türbesini ziyaret eder. Karabaş Baba türbesinin kapısı yılda bir kez ziyaretçilere açılmaktadır. Hıdırellez günü, bölgede bir türbenin ziyaret edilmesi ve kutlamaların burada sürmesi atalar kültü bağlamında değerlendirilebilir. “*Türkler kendilerine ata bildikleri şahıslar için büyük mezarlar yapmış*

veya temsili mağaraları ecdatlarının mezar yerleri olarak değerlendirmişlerdir” (Bayat, 2020:174). Halk, kutsal günlerde kutsal atfettikleri ruhlara yaklaşma eğilimi göstermektedir. Hıdrellez günü, Karabaş Baba türbesi insanlar tarafından toplu halde ziyaret edilir. 5 Mayıs’ta kentin yeni hastanesinin önünde toplanan halk sıcak günlerin gelişini türlü şenliklerle karşılar. Şarkılar, türküler söylenir. Ticaretle uğraşan insanlar o gün ayrı bir telaşa düşerler. Bu telaş, tezgahlarına yer seçme telaşıdır. Bu nedenle o günün erken saatlerinde eski mezarlıkta olurlar. Karabaş Baba’da her şey satılır. Çocuklar için oyuncaklar, yemişler, içkiler tezgahlarda yerini alır. Ayrıca bölgenin kendine has ürünü olan Gurabiesi’de tezgahlarda yerini alır. Bu Gurabie demir para büyüklüğünde boyalı gurabie’dir. İpliğe geçirilmiş bu gurabieler tezgâha yerleştirilir. Tezgâhın ortasına ise aynalı gurabie konur. Aynalı gurabie’yi almak isteyen çocuklar birbirlerine çalım atarlar. Tezgahlarda ayrıca düdüklerde bulunmakta ve satılmaktadır. Çocuklar, Karabaş Baba’dan evlerine düdüksüz dönmezler. Karabaş Baba’ya köylerden gelenler eski mezarlığın köşesinde ateş yakar, tavuk keser, yemek yapar, helva pişirirler. Çoğunlukla bu işleri köylüler yapsa da kentliler de bu işlerden uzak kalmaz. Uzak kalmamalarının nedeni ise bu işlerin adakların yerine gelmesi için bir gelenek haline gelmiş olmasıdır. Karabaş Baba’nın kalpleri birleştiren, sevgilileri bir araya getirip onları buluşturan bir özelliği olduğuna da inanılmaktadır. Burada yeni aşklar başlamakta, anneler oğullarına kız bakmaktadır. Bu da bölgede gelenek haline gelmiştir. Prizren’de *terlikte olmak* şeklinde belirginleşen bir cümle vardır. *Terlikte olmak*, Prizren’de mantoya girmiş, başına başlık atmış ve işi olmayınca evinden çıkmayan kız demektir. Prizren’de terlikte olan kızlar kendi benliklerini, varlıklarını Karabaş Baba’da gösterme fırsatına kavuşurlar. Bu kızlar 5 Mayıs’ın erken saatlerinde kalkar, ev işlerini tamamlar ve kadın aile üyeleriyle (anne, teyze, abla, hala) birlikte Karabaş Baba’ya giderler. O gün en yeni elbiseler giyilir, saçlar taranır. En güzel şekilde görünölmeye çalışılır. Eski mezarlık ile hastane arasındaki yolda bir yer seçer ve etrafı gözetirler. Bundan ötürü oğluna gelinlik kız seçmek isteyen anneleri telaş alır. Karabaş Baba’da ilk kez buluşanlar ise gezintiye çıkar. Bu çiftlerin yeni tanışmış oldukları uzaktan anlaşılır. Her iki tarafta az konuşmakta, kibar davranmakta ve nereye bastıklarına dikkat etmektedir. Güneş yıklmaya, gölgeler uzamaya başlayınca Karabaş Baba’yı ilk olarak köy halkı terk etmeye başlar. Köylerden gelenler için dönüş yolu uzundur. Köy halkının gitmesiyle Karabaş Baba’ya kentliler akın halinde gelmeye başlarlar. Bütün kent, akşam saatlerinde oradadır. Gençler gezer, kızlara beyit atılır. Henüz yapraklaşmaya başlamış ceviz ağaçlarının dallarından koparılır. İnsanlar yeşil ceviz ağaç dallarını koparıp evlerine taşırlar. Herkesin elinde birer tutam yeşil ceviz dalı bulunması bir gelenektir. Yeşil dalsız eve giden olmaz. Bu durumun ağaç kültü ile ilgili olması kuvvetle muhtemeldir. Türkler, İslamiyet’i kabul etmeden önce uzun süre

Şamanizm'i benimsemiştir. İnanç ve inanıştaki değişimler tarih sahnesinde yavaş seyrinde ilerlediğinden ötürü İslamiyet'ten sonra da Türklerde ağaç kültürüyle ilgili inançlar devam etmiştir (Çoruhlu, 2020:182). Ağaç, şamanlar için bir fazdan başka bir faza geçişi temsil etmektedir: “*Şamanlar ağacı gökyüzüne ulaşmak için bir merdiven gibi kullanıyorlardı*” (Çoruhlu, 2020:181). Ağaç, bir kutsalı temsil eder. Mircea Eliade, “*Dinler Tarihine Giriş*” adlı eserinde bitkiler üzerinde durur ve bitkilerin dinler tarihi içindeki önemini şu şekilde ifade eder: “*Aslında din tarihinde, halk inanışlarında, ilkel metafizikte ve mistisizmde, hatta ikonografide ve halk sanatlarında kutsal ağaçlara, bitkilerle ilgili ayinlere ve simgelere rastlarız*” (2017:295).

Eliade, ilkel dinsel inanışlarda ağacın gücü temsil ettiğini, ağacın kutsal mahiyet kazanmasının nedeninin özü ve biçimiyle doğrudan alakalı olduğunu ve bununda ağacın seçilmiş olarak nitelendirilmesine yol açtığını ancak ağacın kutsallığının yalnızca kendisi için değil kendi aracılığıyla ortaya konulan anlamlandırdığı ve simgelediği şey adına da bir tapıma sahip olduğunu kaydetmiştir (2017:298). Ağacın biçimi kadar biyolojik özellikleri de onu kutsala yakınlaştırır. Ağaç, kendini sürekli yenilemekte ölümü ve dirilişi simgelemektedir (Eliade, 2017:299). Eliade, ilkel zihniyette ağacın evren simgesi olarak karşımıza çıktığını daha sonraları gelişmiş uygarlıklarda da evren simgesi yerini muhafaza ettiğini belirtmiştir (2017:299). Hıdrellez, bir bahar kutlaması olarak belirirken yapılan uygulamalarda yeşil ceviz ağaçlarının koparılmasının bir gelenek haline gelmesi baharın gelişini ve tabiatın tekrar dirilişini kutsal olana yönelerek ifade ediş biçimidir.

Türklerin evreni anlamlandırma ve konumlandırma biçiminde toprak, su, ateş, hava ve tahta (ağaç) unsurları ön plana çıkmaktadır. “*İslamiyetten önceki dönemde Türkler arasındaki bahar ve yaz ayinlerinde, diğer uygulama ve edebi eserlerde çok önemli fonksiyona sahip olan su ve ağaç kültürü, etkisini Hıdrellez günü pratiklerinde de göstermektedir*” (Günay, 1990, 10-12). Ağaç kültürüyle ilgili ceviz ağaçlarının yapraklarının koparılıp taşınması örnek olarak gösterilebilirken ateş ve su ile ilgili uygulamalarda Prizren’de ki Hıdrellez uygulamalarında yerini muhafaza etmektedir. Geceleyin Karabaş Baba tenhalaşır. İnsanlar evine döner. Saticılar tezgahlarını toplarlar. Salıncaklar durur. 1960-1970’li yıllarda ise Prizren halkı Hıdrellez’in gelişini evlerde ve sokaklarda ayrı bir özenle beklemişlerdir. Evde ve sokakta yapılan şenlikler bir gelenek haline gelmiştir. Gece yarısına kadar kimse uyumaz. Büyük avlulu evlerde ve sokaklarda büyük ateşler yakılır. Ateşin etrafında şarkılar, türküler söylenir, halk oyunları oynanır. Ateş, Türk-Moğol topluluklarının inançlarında kutsal sayılmakta ve bir ruhu olduğuna inanılmaktadır (Çoruhlu, 2020:66). Ateş, ocak kültürüyle de ilgilidir. Halk inanç ve inanışları bağlamında yapılan halk hekimliği uygulamalarında ocak olarak nitelendirilen ve sağaltım

yapan kişinin kimi uygulamalarda ateşi kullandığı görülmektedir. Koruyucu özelliğiyle bilinen ateş Hıdrellez kutlamalarında da kutsala yakınlığı nedeniyle yer almaktadır. Çoruhlu, ateşin temizleyici, kötü ruhlardan ve hastalıklardan koruyucu bir unsur olarak kabul edildiğini belirtmiştir (2020:66). Hıdrellez, isteklerin ön plana çıktığı bir kutlama olarak belirirken, ölüm hakkında tecrübesi olmayan ve bilinmez bir olgu olan ölümden çekinen insan için sağlıklı bir ömür dileği, istekler arasında yer almaktadır. Canlılığı muhafaza eden her olguya kıymet veren insan ve dolayısıyla halk bunu güvence altına almak için inançları ve inanışları doğrultusunda kutsala yakınlaştırdığı her unsura hizmet etmiştir.

Prizren’de, Hıdrellez kutlamalarında öne çıkan bir diğer unsur ise sudur. Canlılığın devamını sağlayan su kutsal bir kabul olarak belirir ve Eliade’nin ifadesiyle “*bütün potansiyel ve üretken güçleri temsil eder*” (2017:216). Eliade, bir hayat kaynağı olarak beliren suyun, her türlü tarihsel başlangıç ve kozmik döngünün sonunda yer aldığını kaydeder (2017:216). Eliade, bitkileri temsil eden tasvirlerden bahsederken bazı bölgelerde yazı delikanlıların getirdiğini, erkek çocuklarının ormana giderek genç bir ağacı kesip dallarını budayarak süsleyip köye döndüğünü ve şarkılar söyleyerek ev ev dolaştıklarını ifade etmiştir (2017:346). Prizren’de bu uygulamaya benzer bir uygulama yapılmaktadır. Bölgede Hıdrellez kutlamalarında, gece yarısı her evin genci şenlikleri terk ederek Svilen Dağı’nın eteğinde bulunan Toçila çeşmesine gider. Herkesin yanında bir su kabı bulunması şarttır. Toçila çeşmesinden evlere su getirilir. Bu çeşme başında da şenlikler yapılmaktadır. Bu çeşmeye yalnız erkekler gitmektedir. On-on beş yaşında olan çocuklar sarmaşık dallarıyla sarılır ve evlerine bu şekilde döner. Prizren’de Toçila çeşmesinden alınan sular ve toplanan yeşil dallar eve getirilince daha büyük şenlikler yapılır. Yeşil yapraklar toçila suyu ile ıslanır. Uykuda olan ev hanesinin yüzlerine serpilir. “*Suyla temas etmek her zaman yenilenmeyi temsil eder*” (Eliade, 2017:217). Yeşil dallar evde bulunan tüm kapıların üzerine paylaştırılarak konulur. Bu dallardan sokak kapısının üstüne de asılır. Bahar, tabiatın yeniden canlanmasıdır. “*Bitkilerin tekrar ortaya çıkışı, yeni bir zaman döngüsünün başlangıcıdır; bitkiler, her baharda yeniden doğarlar*” (Eliade, 2017:344). Balıkesir’de uygulanan Hıdrellez geleneklerinde de hıdrellez günü insanların çeşitli bitkilerle kapılarını süsledikleri görülmektedir (Semerci, 2024, 46). Toçila suyu evdeki her insana verilir. Ayrıca evine Toçila suyu getiremeyen komşulara da dağıtılmaktadır. İnaniş’a göre bu su, insana tazelik, yeşillik ve uzun ömür vermektedir. Eliade, “*Dinler Tarihine Giriş*” adlı eserinde sular ve su simgelerinden bahsederken suyun bütün potansiyel güçleri kendinde topladığını, suyun toprağı, hayvanları ve kadınları dölediğini ve tüm imkanları kendisinde barındırdığını belirtir (2017:217). “*Kozmogoni simgesi ve tüm tohumların taşıyıcısı olan su, büyüsel bir maddedir ve her derde devadır; iyileştirir, gençleştirir ve yaşamı sonsuz kılar*”

(Eliade, 2017:221). Annelerin, Hıdırellez gecesi çocuklarını yıkarken genç kalmalarını dilemesi geleneği de bölgede mevcuttur ve suyun yenileyici gücüne hizmet eden bir uygulama olduğu görülmektedir.

6 Mayıs'ta güneş etrafı aydınlatmaya başladığında Hıdırellez hazırlıklarına başlanır. Bugün için özel yemekler yapılır. Bu özel yemek kızartılmış kuzu etidir. Ayrıca hıdırellez günü tatlısız sofrada olmaz. Hıdırellez gelmeden kuzu eti yenmez. Hıdırellez günü öğle yemeğinden sonra kadınlar bir evde toplanır ve martifal atılır. Martafal (mâni)'a Prizren'de martifal denmektedir. Gidilecek olan ev bir gün önceden kararlaştırılır. Kararlaştırılan eve bir küp getirilir ve küpün içine herkes bir eşya atar. Eşyalar atıldıktan sonra küp su ile doldurulup, kapatılır. Küpün kapağının üstüne ise bir gül konulmaktadır. Hıdırellez günü toplanan kadınlardan en genç olanı küpe elini daldırır. Küpün içinde cismi kavrayınca topluluktan birinin mâni söylemesi beklenir. Mâni söylendikten sonra küpteki cisim çıkarılır. Çıkan eşyaya bakıp kimin olduğu anlaşılır. Söylenen martifalda eşyanın sahibinindir. Maniler odada oturanlar arasında okunur. En iyi mâni okuyan kişiye rağbet olur. Hıdırellez günü salıncak yapma âdeti de vardır. Avlularda kalın gövdeli ağaçlara yapılan bu salıncaklarda genç kız ve kadınlar sallanır. Salıncak hangi avluda yapıldıysa kadın ve kızlar o evde toplanır. Salıncağa sırayla binilir ve sallanan kişinin etrafı çevrilir. Etrafı çevreleyen kişiler türkü söyler. Bu türkü zihinlere yerleşmiş ve Hıdırellez günü haricinde de sallanan kız çocuklarına, yaşı büyük kişiler tarafından söylenmeye devam edilmiştir. Türkünün sözleri şu şekildedir:

Hıdırellez ele cirmez
Kavun karpuz, reçel petmez
İbrişim ipek, tüylü çüpek
İp yandı, ibrişim oldi
Kocakarılar çişli posteçi

Karılar tezca, kızlara cercef
Adamlara düçan, çocuklara mitep
Üte beri, süpürce teli
Seversen beni dünersin ceri
En aşı dik aşı
Kır boynoni Maraşa

Görüldüğü gibi türkide hıdırellez aracılığıyla isteklerde bulunmaktadır. Türkünün son dizesinde yer alan Maraş ismi ise bir yer adı olması açısından önem arz etmektedir. İnaniş'a göre cemre düşünce havalar ısınmaya başlar. Prizren'e yakın Gora köy halkı ise buna

inanmamaktadır. Gora halkı için önemli olan tek şey hıdrellez'dir (Ç.D., No:85-86/1991, s.106-110). Bölgede yapılan uygulamalar bu geleneği bölgeye Türklerin getirdiğini açıkça göstermektedir. Abdulkadir Hayber tarafından hazırlanan *“Makedonya ve Kosova Türklerinin Edebiyatı”* adlı müstakil eserde ise İlgiler tarafından kaleme alınan *“Hıdrellez”* adlı hikâyeye dikkat çekmektedir. Bu hikâyede hıdrellez kutlamaları için *Karabaş Baba Türbesi*’ne varmak üzere yola çıkan Mehmet Ağa ve ailesi yer bulurken, yazar hikâyede bölgedeki hıdrellez geleneklerini ustalıkla işlemektedir. Hikâyede dede ile torun arasında geçen konuşmayla geleneklerin nesillere aktarılmasının önemi üzerinde durulmaktadır. (Hayber, 2001:443-453). 1991’de yayımlanan 85 ve 86’yı içeren sayıda yer bulan Hıdrellez gelenekleri, araştırmacı tarafından kayıt altına alınmış ve araştırmacı yazısını bitirmeden önce 1991 yılı için “bugün neler kendi özelliğini korumuştur” şeklinde bir soru yönelmiştir. O gün için Karabaş Baba’nın hıdrellez kutlamaları için kendi özelliğini korumayı başarsa da eski canlılığını kaybettiğini kaydetmiştir. Yeşil ağaç dalları ise hala evlere götürülmektedir (Ç.D., No:85-86, s. 109-110). Bugün ise Prizren’de Karabaş Baba Tekkesi kaybolmuştur. Karabaş Baba’nın türbesi ise Osmanlı mezarlığının içindedir ve türbe Hıdrellez günleri hala ziyaret edilmektedir. *“Gerek Türk kültüründe gerek başka kültürlerde yaşayan Bahar Bayramı geleneğinin temelinde tabiatın canlanması, kışın sona ermesi ve canlanan tabiatın sevinçle karşılanması yatmaktadır”* (Seyidoğlu, 1990, 23-24). Doğa, koruyucu, besleyici, şifa verici yönleriyle insan zihni için mühim bir olguyu temsil ederken doğada olan her dönüşümün yine doğa aracılığıyla kutlanması halkın yaşamında konumlandırılan inanç ve inanışların, yapılan uygulamalar üzerinde izler taşıdığını açıkça göstermektedir.

Hayatta kalmak isteyen insan doğayı ve doğadaki canlıları gözlemlemiştir. Gök cisimleri, cisimlerin yerleri, şekilleri değiştiğinde neler olduğu hakkında yaşam içinde tecrübeler edinmiş, inanışlar geliştirmiştir. Gökte yıldızların sık olduğunda havanın bozulacağına inanılmaktadır. Bu inanış Türklerde ise gökyüzünde çok yıldız olduğunda havanın güzel olacağı yönündedir. Hava kızmışsa her zamankinden daha fazla ısıtıyorsa da havanın bozacağına inanılmaktadır (Ç.D., No:62/1987, s.119-128).

Bölgede hayvanlarla ilgili inanışlar da mevcuttur. Prizren yöresinde havanın bozulacağını anlamının çeşitli yolları vardır. Günlük işlerini kimi zaman havaya göre ayarlayan halk, çeşitli inanışlar geliştirmiştir. Kedinin yüzünü yıkaması havanın bozulacağı anlamına gelir. Kedi ön ayağını diliyle ıslatarak yüzüne sürüyorsa halk, havanın bozulacağına inanır. Havanın kötüleşmesine karşı çeşitli önlemler alır. Örneğin yağmurda zarar görebilecek ekinler içeri alınır. Tavukların bitlenmesi de halk için yağmur istenmeyen bir mevsimde yağmur yağacağına işarettir. Bu durumla karşılaşınca halk yağmurun yağmasını önlemeye

çalışır. Tavuğun bitlendiği ise gagasının ucuyla bedenini gagalamasından anlaşılır. Çevredeki sineklerin çoğalması ve insanlara bulaşıp onları ısırma da havanın bozacağı anlamına gelir. Kargaların toplu olarak ötmesi kötüye yorumlanır. Kargalar bir evin üstünde ötüyorsa o hane üyelerinin başına bir uğursuzluk, felaket, kaza, acı haber geleceğine inanılır. Böyle zamanlarda bazı önlemler alınır. Bu önlemler şu şekildedir: uzun yola çıkılmaz, bir yere yalnız gidilmez, gece dışarı çıkılmaz, tehlikeli aletlerle (silah, bıçak) oynanmaz. Eğer horoz evin içine doğru ötüyorsa eve konuk geleceği düşünülür. Eğer horoz yola doğru ötüyorsa evden birinin yola çıkacağı inanışı vardır. Yatsıda öten horoz uğursuzluk olarak nitelendirilir. Prizren yöresinde Kukku'yu yenmek adlı bir inanış vardır. Kukku (Hukku), baharda gelen bir göçmen kuştur. Kukku geldi mi bahar geldi, havalar ısındı demektir. Kukkuyu yenmek, kuşun sesi ilk duyulduğunda aç olmamaktır. Bu kuş kukku, kukku diye bağırır. Adını sesinden almıştır. Kukku'ya yenilmemek için sabah kalkan herkes ilk iş olarak ağzına bir lokma ekmek atar. Daha sonra uyumaz ve işine gider. Kukku'ya yenilmek iyi karşılanmaz. Eğer yenilirse o yıl işlerin kötü gideceğine, bir uğursuzluk olacağına inanılmaktadır. Eğer Kukku yenilirse ise tüm işler yolunda gider. Köpeğin ulaması kötülüğe işarettir. Köpek ulayınca mahalleden ya da köyden birinin öleceğine inanılır. Köpeğin ulamasına bu nedenle engel olmaya çalışılır. Köpek olan eve meleklerin girmeyeceğine inanılır. Hazara Türkleri arasında da köpeğin ulumasının kötülük getireceği yönünde inanış vardır (Kalafat, 2002:36). Eve giren kelebek, o evi ziyarete gelen bir ölünün ruhu olduğu inanışı da yaygındır (Ç.D., No:62/1987, s.119-128). Halk, dayanışma duygusuyla sevinçli ve acılı anlarda bir araya gelerek çeşitli merasimler gerçekleştirmiştir. Bu merasimlerde yapılacak ve yapılmayacak davranışlar vardır. Bir araya gelen toplum ne yapılıp ne yapılmayacağına hakimdir. Balkanlar'da merasimle ilgili inanışlarında olduğu araştırmacıların kaleme aldığı yazılarda gözlemlenmektedir. Bölgede bulunan halk mevlid merasiminden haberdardır. Mevlid, doğuş anlamına gelen bir kelimedir. Peygamber Muhammed Mustafa (s.a.s)'nın dünyaya gelişi islam inancında Mevlid Kandili olarak kutlanmaktadır. Hz. Muhammed Mustafa'nın doğum gününü kutlamak için yazılan ve okunan eserlere Mevlid denir. Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i tanınan ve ön plana çıkan mevlitlerdendir. Mevlid'in Arapça, Arnavutça, Boşnakça, Rumca, Çerkezce ve İngilizce çevirileri de bulunmakta ve okunmaktadır. Kandil gecelerinde okunmasıyla ön plana çıkan mevlidler aynı zamanda hususi olarak aile içlerinde, belli bir çevrenin katıldığı merasimlerde de okunmaktadır. Burada ele alınacak özelliği doğum, ölüm, sünnet, evlenme, hacıların gidiş ve dönüşlerinde halkın mevlid okutma geleneği ve bu geleneğin inanış çerçevesinde şekillenmiş olmasıdır. Ev sahibi ya da iş sahibi olanların da mevlid okuttuğu görülmektedir. Ölümelerde, ölünün gömüldüğü gece okunan mevlid, ölen kişi toprağa verildikten sonraki

yedinci günde, kırkinci günde, elli ikinci günde ve sene devriyesinde okutulmaktadır. Ayrıca adak nedeniyle mevlüd okutulduğu da görülmektedir. Merasimler dışında mescitlerde, evlerde, tekkelerde ve camilerde de mevlidler okunabilir. Prizren ve yöresinde de hafızlar ve imamlar arasından meşhur mevlid okuyucular (Mevlidinhanlar) yetişmiştir. Bu kişilerin isimleri Beşkim Çabrat tarafından tespit edilmiştir ve şu şekildedir: Hızır Hafız, Hacı Fethi Hafız, Bekir Hafız, Hacı İsmail Hakkı Ustaibo, Hacı Abdullah Hafız, Şemsiddin Baymak, İsmail Tellâk, Abdürrahim, Çenan Tereçesi, Hacı Hamit Alemdar, Şaban Sülaçe. Görüldüğü gibi mevlid okuyanların büyük çoğunluğu hafız lakabına sahip kişilerdir. Prizren’de Mevlid’in kendine has tertibi vardır. mevlid’in okunmasına başlanmadan önce Hafız yada Hoca Kur’an’ı Kerim’den bir aşır okur. Prizren’de bu aşır genellikle “innallahe ve melaiketehu”dur. Daha sonra salavat getirilir ve mevlidin birinci bahrine girilir. Altı bahir vardır. birinci bahir tevhid-huda, ikinci bahir velad-i nebeviye, üçüncü bahir peygamberin doğumu, dördüncü bahir merhana bahri, beşinci bahir miraç bahri, altıncı bahir yailahi bahridir. Eski zamanlarda bahir aralarında ilahi ve kasideler okunur. Prizren’de ise 1992 yılında okunan mevlidlerde bahir arasında bir şey okunmamakla birlikte tüm bahirler tamamlandıktan sonra isteyenler varsa ilahi ya da kaside okumuştur (Ç.D., No:90-92/1992, s.48-51).

Yeryüzündeki canlılardan en kıymetlisi insandır. İnsanı diğer canlılardan üstün yapan bir usa sahip olmasıdır. Bilinç sahibi olan insanın uzuvları bütünü temsil etmektedir. Parçaya gelen zararın bütünü sıkıntıya sokacağı düşüncesi bilinç sahibi için tehdit unsuru olarak algılanmıştır. Prizren’de kesilen tırnakların üzerinden geçmek kötüye yorumlanır. Kesilen tırnaklar bir yerde toplanır. Kesilen tırnaklar bir kâğıt parçasına sarılarak taş altı, duvar deliği gibi insanın üzerinden geçmeyeceği yerlere konur. Eğer fark edilmeden tırnağın üzerinden geçilmişse farkına varıldığı an aynı yere geri dönülerek tırnak üzerinden tekrar geçilir. Tırnak üzerinden geçenin durumunun gerileyeceği, hasta olacağı, işlerinin rast gitmeyeceği şeklinde beliren bir inanış hakimdir. Ayrıca tırnak gece kesilmez. Kesilirse uğursuzluk olarak nitelendirilir (Ç.D., No:62/1987, s.119-128). Göz oynaması hakkında da bölgede inanış meydana gelmiştir. Göz oynaması gözün refleks olarak hareket etmesidir. Prizren’de göz oynaması, gözü oynayanın ailesinden ya da akrabalarından birinin öleceğine işarettir. Göz oynadığında, gelecek kötülüğü ortadan kaldırmak için gözü oynayan kişi, baş ve işaret parmaklarıyla oynayan gözünün kirpiklerinden tutarak karşıya doğru tükürür ve kötülüğün uzak yerlere, başka taraflara gitmesi anlamında “dereden karşıya, dereden karşıya” der. Bu yapılırca ölümün aileden, akrabalarından uzaklaştığına inanılır. Gözün dalması yolculuğa çıkılacağına işarettir (Ç.D., No:62/1987, s.119-128). Prizren’de tespit edilen gözle ilgili inanış Hazara Türkleri arasında da ufak farklılıklarla mevcuttur. Hazara Türkleri sağ göz kapağının

seğirmesini gelecek iyi bir habere, sol göz seğirmesini ise gelecek kötü bir haber olarak yorumlar (Kalafat, 2002:42). Prizren’de tespit edilen inanışa göre avuçların kaşınması para geleceğini ya da elden para çıkacağını düşündürür. Eğer sağ avuç içi kaşınıyorsa para gelecek demektir. Halk, bir kimseye para verirken sol eliyle verir. Birinden para alırken sağ eliyle alır. Ancak yardım için verilen paranın (sadaka) sağ elle verilme zorunluluğu vardır. Aynı inanış Hazara Türkleri arasında da yaygındır ayrıca Hazara Türkleri arasında sol elin kaşınmasının bir yere yolculuk yapılacağı yönünde bir inanış geliştirdiği de görülmektedir (Kalafat, 2002:42) (Ç.D., No:62/1987, s.119-128).

Halk, nesneler ve nesnelerin durumlarıyla ilgilide inanışlar geliştirmiştir. Zihinde bir anlama sahip olan nesneler somut olmaktan çıkarılarak soyut bir anlamın taşıyıcısı olarak çeşitli inanışların öznesi durumuna gelmiştir. Prizren’de yemek yenildiği sırada kaşık elden düşerse, eve bir misafirin geleceğine inanılır ve gelecek olan misafir için hazırlıklara başlanır. Yiyecek yemekler, misafirin yatması için yatacak yer belirlenir ve hazırlanır. Ev temizlenir, yıkanır, silinip süpürülür ve dağınık olan her şey bir düzene sokulur. Aynanın kırılması uğursuzluk sayılır. Hazara Türklerinin inanışlarında ayna, manevi sırları içermektedir. Aynanın cinleri topladığına inanılır. Gece aynaya bakılması hoş karşılanmaz (Kalafat, 2002:11). Bulgar Türklerinde de aynanın önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Ayna, doğum, ölüm ve düğünlerde yerini alır. Gerdek gecelerinde bulundurulur. Geceleri aynaya bakmanın günah olduğu yönünde inanışlar mevcuttur (Kalafat, 2002:211). Karay Türk halkı da aynanın kırılmasını iyi değerlendirmez (Kalafat, 2002:171).

Balkanlarda kapı eşiğinde oturmanın iyi olmadığına inanılır. Sabahın erken saatlerinde rızkın dağıtıldığı yönünde inanış yaygındır. Bu nedenle sabah saatlerinde evlerin kapısı açılır eğer kapı açılmamışsa o günün rızkının kaçırıldığı düşünülür. Ayrıca o gün işlerin rast gitmeyeceğine de inanılır. Kapıyı sabah kalkıp açmakla görevli olan kişi ise evin kızı ya da gelinidir. Kapının açılma vakti ise kuşların sabah ilk ötmeye başladıkları andır. Akşam vaktinden sonra kapılar açılmaz. Akşamla birlikte dünyayı kötü güçlerin kapladığı inanışı vardır. Evren gündüz insanların, gece cinlerindir. Eğer kapı açık kalırsa cinlerin ve şeytanların içeriye gireceği düşünülür. Kötü güçlerin içeri girmesi, uğursuzluğun, şanssızlığında içeri girmesi olarak değerlendirilir. Karşılıklı iki kapının açık olması ise çok tehlikelidir. Akşam kapılar birbirine baktırılmaz. Akşam kapıları açık bulundurmamak kız ve gelin için eksiklik sayılır. Kaynana, bunu bilmeyen geline kapıların birbirine bakmaması gerektiği gerektiğini sık sık tembihler. Kırım Türkleri arasında da eşikle ilgili inanışlar mevcuttur. Kırım Türkleri, kapı eşiğinde tokalaşmayı hoş karşılamaz. Eşikte konuşulmaması gerekir. Eşiğin üzerinden bir şey alınmaz ve eşiğin üzerinden bir şey verilmez (Kalafat, 2002:332). Karapapah Türkleri, gece

eşikten dışarı su dökülmemesi gerektiğine inanır (Kalafat, 2005:52). Türkmen olan Kerkükler ise evin eşiğine basılmaması gerektiğine inanır. Eşikte cin olduğu düşünülmektedir. Eşiğin önünde yatmak veya oturmak cinleri rahatsız etmek olarak değerlendirilir (Kalafat, 2005:271). Elden ele sabun verilmez. Elden ele verilen sabunun, iki kişi arasında anlaşmazlık çıkaracağı yönünde inanış yaygındır. Makasla oynamak, açıp-kapamak iyi olarak değerlendirilmez. Karı-koca arasında huzursuzluğa yol açtığına inanılır (Ç.D., No:62/1987, s.119-128). Gagauz Türkleri arasında da bıçağı ağızla yalayarak temizlenirse fakir olunacağı inanışı vardır. Bıçak ve benzeri aletler ağzı açıkken elden ele verilmez. Verilirse kavga çıkacağı düşünülür (Kalafat, 2002:269).

Zaman, insanın gün boyunca yapacaklarını planlamasına olanak tanır. Gece uyuyan insan için gündüz çalışma ve hayatını idame ettirecek gücü kazanmak içindir. Doğayı gözlemleyen insan güneşe ve aya bakmış, konumlarını değerlendirmiş ve bu konumlardayken dünyada ne olduğunu tespit etmiştir. Bu doğrultuda zamanla inanışlar gelişmiştir. İki bayram arası düğün yapılmaz. Yapılırsa uğursuzluk olarak nitelendirilir ve evliliğin iyi gitmeyeceği düşünülür. Gün alıp verirken uyumamak gerekir. İkinci ile akşam arası günü alıp vermesi diye adlandırılır. Günü alıp vermesi sırasında uyumak iyi değildir ve uyuyan kişinin de günün ömrünün bitmesi gibi uyuyanında ömrünün bittiğine inanılır. Gece ıslık çalmak, şeytanı çağırmak olarak nitelendirildiğinden iyi olarak değerlendirilmez (Ç.D., No:62/1987, s.119-128). Ayrıca sabah, kuşluk, ikindi, akşam ve yatsı vakitleri de doğadaki canlı ve cansız varlıklara bakılarak anlaşılır. Sabah vakti horozun ötmesi, sabah yıldızının doğması, tan yerinin ağarması ve ayın gökteki yerinden anlaşılır. Ayın gökteki yerinden sabahın ne zaman doğacağını anlaşılmaması yalnızca ayın bulunduğu gecelerde mümkündür. Ayın gökyüzünde nerede bulunduğuna bakılır. Evin bacasından ya da herhangi bir yerinden giren ışığın nereye vurduğu gözlemlenir. Bu uygulama yapılırken ayın her gün biraz daha geç doğduğu da göz önünde bulundurulur. Kuşluk vakti, güneşin belli bir yüksekliğe ulaşması ve sığırların acıkıp bağırdığı andır. Güneşin belli bir yüksekliğe ulaştığı anda tahmini bir ölçü alınır. Bir sırık boyu, bir ağaç boyu gibi. Güneş bu yüksekliğe geldiğinde zaman ölçülür, her gün aynı yere geldiğinde aynı zaman olmuş demektir. Hayvanlar, zamanı ölçmek bakımından insanlardan daha duyarlıdır. Yemleme saatleri geldiğinde hayvanlar bağırrır. Eğer sığırlar ahırda bağırmaya başlamışsa kuşluk vakti olmuş demektir. Güneşin belli bir yere gelmesi öğlen olduğunu gösterir. Kedinin gözü bu açıdan bir saat gibidir. Sabahları ve akşamları kedilerin gözlerindeki kara kısımlar çoğalır. Öğlenleri ise bu kara kısımlar azalır. Öğle vakti kedinin gözünün irisi en küçük şeklindedir. Bunun nedeni güneş ışınlarının geliş şeklidir. Öğlen, gölge en kısadır. Ağaçların ve yapıların gölgesi iki katına çıktığında ikindi olduğu düşünülür. Tavukların

tünemeside, halka ikindi olduğunu göstermektedir. Güneşin batması akşamın olduğunu gösterir. Akşam olunca, yonca kapakları birbiri üzerine kapanır. Ayın gökte belli bir yere gelmesi ve horozların ötmesi yatsı olduğunu göstermektedir. Horozun yatsıda ötmesi uğursuz olarak nitelendirilir. Yatsıda öten horoz saklanmaz. Yine de hava karardıktan sonra horoz ötüyorsa zamanın yatsı olduğuna inanılır (Ç.D., No:62/1987, s.119-128). Görüldüğü gibi bölgede tespit edilen inanışlar Türklerin inanışlarıyla benzerlik göstermektedir. Osmanlının bölgede asırlarca süren hakimiyetinin ve sonrasında Balkan topraklarında kalan Türklerin, bölgedeki halkların inanışlarını etkilediği ve bu topraklarda izler bıraktığı görülmektedir.

3.6. Geçiş Dönemleri

Geçiş dönemleri bir fazdan başka bir faza geçişi ifade etmektedir. İnsanlık boyunca eşik kavramı, sıkıntılı bir dönem olarak nitelendirilmiştir. Eşikten geçen insan için yeni bir dönem başlar. Doğum, evlilik, ölüm ve sünnet tanımlanan yeni bir kimliği ifade eder. Tarih boyunca halklar, adı verilen geçiş dönemlerinde kendi kültürlerine, yaşayış tarzlarına, inançlarına uygun törenler düzenlemiş, bu dönemlerde yapılan kabul görmüş gelenekleri eksiksiz yerine getirmeye çalışmıştır. Toplumu bir araya getiren acılı ve sevinçli durumlar çeşitli uygulamaları beraberinde getirirken toplumu oluşturan bireyler bu geçiş dönemlerinde çeşitli rolleri temsil etmiştir. Ulusun kimliğine göre geçiş dönemleri farklı uygulamalarla yerine getirilse de ulusların birbirlerinden etkilenmesi sonucu bazı uygulamalar ya değiştirilmeden ya da ödünç alan ulusun kendi kültür sistemine uygun hale getirilerek kullanılmıştır. Çevren’de geçiş dönemleriyle ilgili karşımıza üç araştırma-inceme yazısı çıkmaktadır. Doğum, sünnet ve evlilikle ilgili olan bu yazılar başlıklar altında değerlendirilecektir. Doğumla ilgili olan yazı Türkiye’nin illerinden olan Konya’da uygulanan bir geleneği incelemektedir. Çalışma, Türkiye’deki geleneği incelemiş olsa da Balkanlar’da okuyucunun dikkatine sunulmuş olması açısından ele alınacaktır. Balkanlar’da doğumla ilgili yapılan uygulamalar Çevren’de karşımıza çıkmamakla birlikte Türkiye’deki doğumla ilgili geleneğin bölgede okuyucuya sunulması, bölgede nasıl bir etki yarattı tespit edilemese de bölgede yaşayan Türk nüfusu dikkate alındığında önem arz etmektedir.

3.6.1. Doğum

Doğum, canlılığın kanıtıdır. Dünyaya gelen bilinç sahibi, bilinç sahibi olduğunu idrak edene kadar ebeveynleri tarafından gözetilir. Neslin devamını ifade eden doğum, halklarda kutsal olarak kabul edilmiştir. Anne rahmine, canlının düştüğü andan başlayarak doğum anına

kadar ve doğum anından sonra da çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Değişen şartlar ve dünyayla birlikte bu uygulamaların çeşitlendiği de görülmektedir. Burada bahsedilecek olan kütük dökme geleneği doğum sonrası yapılan adetlerden biridir. Ayrıca her yıl yapılan bir köy bayramı olarak da nitelendirilir. Konya'nın, Gözleve (Korualan) kasabasında ve çevresinde 1960 yılına kadar aralıksız devam etmiş bir gelenektir. Geleneğe göre kütük dökme, bir ailede doğan ilk erkek çocuk için düzenlenir. Erkek çocuk ailenin geleceğe güvencesi olarak düşünülmüştür. Bu nedende dünyaya gelen erkek çocuk, şenlik ve törenlerle kutlanır. Kütük dökme isminin verilmesi yeni bir insanın kütüğe geçmesi gibi düşünülse de durum böyle değildir. Kütük dökme geleneği, adını çocuk için yapılan törenlerde damdan aşağı atılan kütüklerden almaktadır. Bir yıl içinde çocukları doğan aileler bir araya gelerek köyde yapılacak olan ziyafet ve şenliklerin ağırlığını paylaşır. Tören ve eğlenceler iki gün sürmektedir. Aileler bu iki günde yapılacak olan işlerin sorumluluğunu paylaşır. Kütük dökme geleneği yerine getirilirken köy halkı arasında düşmanlık ve dargınlık istenmez. Birinci gün tören, doğan çocuğun evinin damında düzenlenir. Bu törende Çelen (Damkenarı) dolu bir testi dikilir. Bu testi kırma işi köylüler tarafından seçilen efelere bırakılır. Efelerin başında bir efe başı bulunur. Efe başı bekar delikanlılar arasından seçilmiş olmalıdır. Seçilen efe başı gelecek yılın damat adayıdır. Efe başının halk tarafından bilinmesi için silahına kırmızı bir mendil bağlanır. Efe başı ve gerisindeki efeler damın kenarında birkaç sefer tur atarak gövde gösterisi yapar. Efe başı, çelen (damkenarı) köşesindeki testi nişan alarak silahını ateşler. İlk ateşte testi kırması gerekmektedir. Kırılmaması köy halkı içinde başarısızlık ve utanılacak bir durum olarak değerlendirilir. Efeler için bu durum söz konusu değildir. Bu olaydan sonra damdaki halk, kucaklarındaki kütükleri damdan aşağı atar. Damda davul, zurna eşliğinde karşılıklı oyunlar oynanır, yemekler yenilir. Daha sonra bir hoca başkanlığında büyük bir kabile dünyaya gelen çocuk için dualar okur. Bu sırada köy içinde caddelerde ise ilahiler okunmaktadır. İkinci gün, kütük dökmeyi tertip eden aileler, köy meydanında davarlar keser, halka etli pilav verilir. Bu etli pilava köy halkı etli aş demektedir. Bu yemeğe çevre köylerde davetlidir. Yemekten sonra güreşler tertip edilir. Güreşçiler, şalvar giyerek karşılaşır. Belden yukarıları çıplaktır. Güreşte iddialı gençler boy ölçüşür. Üç kişiyi yenen kimse baş olur. Ve bu kişi için üçoldu tabiri kullanılır. Üç olan kimse, çocuk sahipleri tarafından ödüllendirilir ayrıca üç olan kimse önce babasının, sonra annesinin ve peşinden sırasıyla yakınlarının ellerini öper. Aile, toplum içinde evlatları göğüslerini kabarttıkları için evlatlarını ödüllendirir. Bu ödül tarla, bağ, bahçe öküz, at vs. olabilir. Bu durum köyler arasında iddialaşmaya da neden olur. Farklı köylerden gelenler de ortaya çağrılır böylece güreşler ayrı bir canlılık kazanır. Akşama doğru topluluğun geçiş yerinde üç güreşçi bir kazan içinde gölle pişirir. Gölle; buğday, mısır-çavdar, nohut'un

suda pişirilmesi sonucu ortaya çıkan bir yemektir. Geçiş yerinden geçen misafirlere gölle ikram edilir. Bu şekilde ziyaretçi, diğer köylere de bu köyün namını duyurur. Kütük dökme geleneği toplum içindeki bağları kuvvetlendiren bir gelenektir. Balkanlar'da Türk kültürüne ait birçok geleneğin havasını yansıtmaya açısından önemlidir (Ç.D., No:37/1983, s.159-161).

3.6.2. Sünnet

Sünnet, erkekler için bir geçiş dönemini temsil etmektedir. Bir ailenin erkek çocuğu 10-12 yaşına gelince aile sorumlusu, çocuğunu sünnet ettirme girişiminde bulunur. Sünnet için biriktirdiği parayla büyük bir ziyafet hazırlar. Tüm akraba, dost ve yakınlarını çağırır. Parası olmayanlar vakıf borcuna girer ve sünneti en iyi şekilde hazırlama işine girilir. Kosova'da sünnet adetlerinde zengin ailelerin kendi oğullarıyla birlikte tanıdıkları fakir çocuklarını da kendi çocuklarıyla birlikte sünnet ettirdiği görülmektedir. Hazırlanan düğününe sünnet olan diğer çocuğunda ailesi, eşi, dostu çağırılır (Ç.D., No:75/1990, s.37-40).

3.6.2.1. Sünnet Öncesi

Hazara Türklerinde sünnet düğününe yakın akraba ve komşuların sünnet olacak çocuğun evine toplandığı görülmektedir (Kalafat, 2002:15). Kosova'da da sünnet öncesinde, akraba ve dostlar aşçı kadın vasıtasıyla düğünden en az üç gün önce davet edilir. Davet edilen aşçı kadına bir miktar para verme adetleri vardır. Bazı aileler çağrılan davetlilerin hediye getirmesini istemez bundan ötürü düğün yerine mevlüd diyerek davet gönderilir çünkü mevlüd'e çağrılan kişinin hediye getirme adeti yoktur. Yardımcı olması için akrabaların kızları da önceden çağırılır. Çağrılan bu kızlar, kahve pişirir, pirinç döver, tatlılar, sebzeler hazırlar ve yemek yaparlar. Düğüne karar verildikten sonra tesbihler ele alınır ve çağrılacak misafirler teşbihle hesaplanır. Bu hesaba göre sofralar temin edilir. Eski zamanlarda ağaç çubuklarından örülmüş özel düğün sofraları kullanılırken sonraları ise aynı büyüklükte iki bölümlü tahtadan, üstü plastik veya naylonla sarılmış sofralar kullanılmıştır. Davet edilen aşçı kadın davet edilenlere göre ne kadar masraf olacağını ve ne kadar et, zarzavat, şeker gerektiğini hesaplar. Yakın akrabalarda düğüne yardımda bulunmaya hazırlanırlar. Kimi inek, koç, et kimisi de şeker, baklava, şekerpare getirir. Öküz, inek veya koç getiren yakınlar getirdikleri hayvanları çeşitli renkte boyalarla, tellerle süsler. Boynuzlarına portakal, elma takarak düğün yerine çalgılarla götürür. Tatlı tepsileri ise çiçeklerle süslenmiş olarak götürülmektedir. Düğün için iki hafta öncesinden bir konak temin edilir. Konak, sünnet olacak çocuğun evine yakın, bahçeli ve bol odalı olmalıdır. Çocuk, bu konakta sünnet olur. Erkekler için düğün bu konakta

hazırlanırken kadınlara ise çocuğun evinde öğlen ziyafet yapılır. Sünnet olacak çocuğa yeni çamaşırlar, uzun sünnetlik gömleği ve elbise satın alınır. Çocuk, sünnet olmadan bir gün önce banyo yaptırılır, yeni çamaşır ve elbiseleri giydirilir. Düğünün olacağı konakta yatağı hazırlanır. Bu yatak, yeni döşek, yeni yorgan ve yeni çarşafı serilir. Yatak veya karyola etrafı tellerle süslenir. Yatağın bulunduğu yerde bir iple tavandan top halinde süslü bir sarımsak indirilir. Bu sarımsak çocuğu nazara karşı korumak içindir. Sünnet olmadan bir gün önce mahalle ve akraba çocukları bir araya gelir ve birinin arabasıyla bütün şehir çocuklara gezdirilir. O gün çocuğun alnına bir parmakla kömür karası sürülür bu uygulamanın yapılma amacı çocuğu nazara karşı korumaktır. Kömür karası çocuğun alnında düğün sonuna kadar kalmalıdır. Düğünden bir hafta önce gelen yakınlar, çalgı çalar, şarkı-türkü söyler, eğlenirler. Bazıları çocuk sünnet olmadan önce mevlüd hazırlar, bazıları bu mevlüd'ü o akşam düzenler. Mevlüd'e gelenlere birkaç sofraya yemek ikram edilir (Ç.D., No:75/1990, s.37-40).

3.6.2.2. Sünnet Sırası

Sünnet ve düğün perşembe günlerinde ve öğleden sonra olmalıdır. Düğüne çağrılanlar ikindi namazından sonra konağa gelirler. Temin edilen çalgıcılarda gelir. Düğünde en çok davul, darbuka, def, keman ve klarnet çalınmaktadır. Başta imam olmak üzere gelenler konakta bir araya gelip yemek yerler. Düğünler için özel olarak bulundurulmuş sofraya bezi döşenir ve onun üstüne düğün sofrası konulur. Ayrıca sofraya etrafına havlu yerine sofraya peşkeri denen birkaç metre uzunluğunda olan bez açılır. Sofra kirlenmesin diye sofranın üstüne naylon serilir. Naylonun üstüne büyük bir tepsi konulur. Yemekler, büyük sahanlarla tepsi ortasına getirilir. Önceleri tahta kaşıklarla sahandan yemek yenilirken sonraları bu adet değişmiş herkesin önüne tabak konulmaya başlanmış ve herkes kendi tabağından yemeye başlamıştır. Yemeğe imamla birlikte besmele çekilerek (bismillah denilerek) başlanır. Düğünlerde ikram için paça, musaka, tava veya yahnî, sarma, baklava, tuzlu sütlaç hazırlanır. Yemek verildikten sonra cemaat ayağa kalkarak yarı çember şeklinde uzun bir çarşaf gerilir ve çocuğun getirilmesi beklenilir. Sünnetten korkan bazı çocuklar ortadan kaybolur. Gizlenen kimi çocuklar gece yarısı bulunur. Cemaatin bulunduğu odaya getirilen çocuğun kıyafetleri çıkarılıp üstüne uzun gömleği giydirilir. İmam, çocuğun babasının orada bulunmasına izin vermez. Sünnetçi, odanın ortasına döşediği bir metrelik bezin üzerinde alet ve ilaçlarını hazırlar. Yarı çember olarak hazırlanan özel yerin ortasında boylu, poslu, güçlü biri gömleğin aşağı kısmıyla çocuğun yüzünü örter. Başka biri de çocuğun ayaklarını tutmaktadır. Ayakları tutan kişiyi bir kişide arkasından sarılarak tutar. Böylece çocuk sünnet için hazırlanmış olur. Bu süre içinde daha önce sünnet

olmuş bir çocuğa, sünnet olacak çocuğun sünnet elbiseleri verilir. Elbiseleri alan çocuk bu elbiseleri sünnet çocuğunun annesine götürür. Anne, önceden hazırladığı gömlek, havlu veya parayı elbiseleri getiren çocuğa hediye olarak verir. Berber, sünnet olacak kısma ilaç sürdükten sonra imam dua etmeye başlar. Dua edilirken sünnet işlemi tamamlanır. Cemaat “kurtuldu, kurtuldu” diyerek çocuğu alkışlar. Bu anı bekleyen çalgıcılar çalgılarına vurur (Ç.D., No:75/1990, s.37-40).

3.6.2.3. Sünnet Sonrası

Sünnet işlemi bittikten sonra çocuk, yatağına yatırılır ve ağlamasın diye ağzına lokum sokulur. Yatağın üstündeki tavandan sarkıtılan sarımsağa elleriyle vura vura eğlenir. Berber kesilen parçayı kalfası yardımıyla çocuğun annesine gönderir. Böylece aileye sünnet işleminin bittiği, çocuğun kurtulduğu bildirilmiş olur. Çocuğun annesi, kesilen parçayı mendiline koyar ve kıymetli eşyalar sandığında saklar. Anne, önceden hazırladığı gömlek veya başka bir hediyeyi sünnet işlemini yapan berbere verir. Orada bulunan her kadın berberin tablasına istediği miktarda para atar. Berber bir ya da iki saat çocuğun başında kalır ve gerektiği zaman yaraya ilaç sürer. Sonrasında ise üç gün boyunca sabah ve akşam çocuğu ziyaret eder. Yarasına bakar, ilaç sürer. Düğün akşamlarına dingayreti’de denmektedir. Dingayretine gelenlere kahveden başka bir şey ikram edilmez. O gece sabaha kadar konak kapıları açık durur. İsteyen gelir, istediği kadar kalır ve oyunlara eşlik eder. Sonraları sünnet düğünleri de modernleşmiş, gündüz ya da akşam çocuk sünnet olduktan sonra *banket* diye adlandırılan bir ziyafet düzenlenmeye başlanmıştır.

Bu çeşit düğünlere karı-koca, yaşlı-genç gibi tüm akrabalar ve dostlar katılır. Düğüne gidenler, çocuğun anne ve babasına tepsi, tencere, çini, fincan, bardak gibi hediyeler götürmektedir. Bu modernleşen düğünde dingayreti gibi sabaha kadar sürer. Durumları iyi olanlar düğünü birkaç gün daha sürdürürler. Prizren’e yakın olan Dragaş ve etrafındaki köylerde sünnet düğünlerinde güreş düzenlenir. Yakın olanlar düğün evinde bir hafta daha kalır. Def çalarak, şarkı-türkü söyleyerek düğün zevki sürdürülür. Düğünün ertesi günü çocuk evine götürülür. O gün sünnet olan çocuk ziyaret edilmez. Düğünün ikinci gününden itibaren ziyaretler başlar. Ziyarete gelenler şeker, kahve, pirinç, oyuncak, tatlı veya para getirir. Düğün evinin kapısı üç gün açık kalır. Üç günün sonunda çocuğun babası, berbere ziyafet hazırlar. Berber o ziyafette son kez çocuğun yarasına bakar ve oradan ayrılır. Bu adetlerin uygulanması günden güne seyrekleşmiştir (Ç.D., No:75/1990, s.37-40). Annenin kesilen parçayı mendile koyup saklaması önem arz etmektedir. Karakalpak Türkleri de (Özbekistan) sünnetin parçasını

saklar veya bir meyve ağacının altına gömer (Kalafat, 2002:68). Nogay (Kuzey Kafkasya) Türklerinde de kesilen parça anne tarafından saklanmaktadır (Kalafat, 2002:134). Gagauz Türklerinde de göbek bağı, doğum eşi ve sünnet parçası ile ilgili inanışlar bulunmaktadır. Sünnet parçası kurutulur ve sünnet olan çocuk damat oluncaya kadar bekletilir (Kalafat, 2002:250).

3.6.3. Evlenme

Doğum ve ölüm gibi evlenme de bir fazdan başka faza geçmedir. Çevren’de Kosova’dan Türkiye’ye göç eden Türklerin evlenme ile ilgili devam ettirdikleri, değişen yaşam koşullarında devam ettirmeseler de bir dönem uyguladıkları ve akıllarında kalan adetler ve törenler İlker Alp tarafından tespit edilerek kayıt altına alınmıştır. Bir dönem evlilikler çocukların yaş sıralamasına göre yapılmıştır. Evlenme çağına gelmiş gençler, en büyüklerinden başlamak şartıyla küçüğe doğru giden sırayla evlenmişlerdir. Kızlarda 13-15 yaş, erkeklerde 15 ve üstü yaş evlilik vaktinin geldiğini bir dönem göstermiş olsa da yaşam şartlarının değişmesine paralel olarak eğitim düzeyinin değişmesiyle yaş durumu da değişmiştir. Evlenme adetlerine göre ilk olarak evlenme çağı gelen erkek için üç kız beğenilir ve bu kızlar erkek ailesi tarafından güzelliği veya yaş sırasına göre ailelerinden istenir. Bir aracı belirlenir ve aracı kızı istemek üzere kız evine gidince bir bardak su ister. Önünde mangal varsa korla külü karıştırır. Alp, su istenmesinin sözünün su gibi geçmesi, mangaldaki korla külün karıştırılmasının ise işin ateş gibi kızışması anlamına geldiğini belirtir. Sonrasında “Allah’ın emri peygamberin kavliyle...” gibi sözlerle kızı ister. Kız istendikten sonra kız tarafı “kader ise olur” cevabını verir. Asıl karar için birkaç gün, bir hafta ve bazen de üç hafta beklenir. Cevap olumluysa söz kesilip, nişan tarihi tespit edilir. Söz kesildiği zaman Gül Gelin Şerbeti ikram etme geleneği vardır. Gelinin rızasının olduğunu göstermek için damada bir işaret ve müjde olarak gelinin işlediği çevre veya mendillerden gönderilir. Söz kesmeyle atılan evliliğin temelleri atılmış olur. Söz kesildikten sonra yapılan nişan ise bir törendir. Bu törende takılan takılar ve hediye edilen kıymetli eşyalarda nişan olarak adlandırılır. Nişan kız evinde yapılır ve masraflarda kız tarafına aittir. Nişanda iki taraf birbirine yüzük takar. Güvey (damat) ve akrabaları geline ziynet eşya hediye eder. Gelin tarafı ise güveye bohça verir. Bohçanın içinde elbiselik kumaş, gömlek, kravat, pijama, çorap, iç çamaşır gibi eşyalar vardır. Bu eşyalar süslenmiş bir kumaşa sarılmış olarak verilir. Bu kumaşa bohça denmektedir. Kız tarafı bohçanın dışında güvey tarafına misafirlere ikram edilmek üzere gül şerbeti de verir. Nikah ise evliliğin duyurulduğu vakittir. Eskiden bir tek dini nikah yapılırken sonraları resmi nikahta

yapılmaya başlanmıştır. Yugoslavya'dan göç eden Türk aileleri kızları için başlık parası istememektedir. Nikahtan bir sene sonra düğün yapılarak evlenilir. Bu süre iki tarafında hazırlanabilmesi için konulmuştur. Damat tarafı bu süre içerisinde de kız tarafına bayram ve diğer vesilelerle çeşitli hediyeler göndermektedir. İki taraf düğün gününe karar verdikten sonra ise düğünden üç hafta önce elbise ve ayakkabı ölçüsü alınır. Ölçüden iki hafta sonra perşembe günü *gelin boyası* gider. Boyayı getirene boyacı denmektedir. Gelin, boyacıya bohçalık verir. Eskiden gelin boyadan bir hafta sonra perşembe günü alınırken zamanla bugün de değişmiş tatil olduğundan ötürü cumartesi ve Pazar günleri tercih edilmeye başlanmıştır. Gelin almanın ve düğünün pazar gününe rastlaması için gelin boyadan üç gün sonra alınmış olur.

Düğünün ertesi günü (pazartesi), baklavalar bükülür, pirinç ayıklanır. Misafirlerin pirinç temizlerken eğlenmeleri için pirinç arasına şekerler konur. Bu şekerler kızlar tarafından kapışılmaktadır. Salı günü öğleden sonra *Su Düğünü* olur. Bu eğlence yemeksiz olduğundan bu şekilde adlandırılmıştır. Çarşamba günü *Kına Gecesi* yapılır. Geline, kına kalabalık gittikten sonra yakılır. Yakın akrabalar da ellerine kına yakar. Kına, genç kızların parmak uçlarına ve küçük parmak üstüne, kadınların avuç içine ve saçına sürülür. Aynı gece güvey kendi evinde tıraş edilir. Davullar, zurnalar çalınarak eğlenceler tertip edilir. Gelin, perşembe günü alınır. Gelin alıcıları, kızın evine öğleden sonra gelir. Priştine göçmenlerinde ise gelin sabahın erken saatlerinde alınmaktadır. Erkekler konağa, kadınlar eve davet edilir. Kadınlara şerbet ikram edilir. Baş alıcı şerbeti içtikten sonra tabağa para koyar. Daha sonra sırasıyla şeker ve lokumlar ikram edilmeye başlanır. Şarkılar, türküler söylenir; alıcılar oyun oynamaya kaldırılır. Bu sırada gelin çıkartılır. Gelin herkesin elini sırasıyla öptükten sonra bir sandalyeye oturtulur. Gelin oturur oturmaz baş alıcı gelinin başına para koyar. Bir çocuk gelinin ayakkabılarını değiştirir. Gelin tarafının ayakkabıya koyduğu para gelin tarafından ayakkabıyı değiştiren çocuğa verilir. Ayakkabı değiştirildiği sırada gelin tarafından biri tekrar ayakkabıya para koyar. Bu adet Priştine, Prizren, Gilan, Ohri, Struga göçmenlerinde görülmektedir. Gelin, dışarı çıkarılır. Konaktan gelinin akrabaları çağrılır ve gelinle görüştürülür. Gelin el öperken akrabalar çeşitli hediyeler (bilezik, küpe, yüzük, para) verirler. Gelinin basacağı yere, damat tarafından getirilen bir kumaş serilir. Gelin kumaşın üstüne basarak geçer. Bu kumaş geline hizmet edenlerden birine verilir. Gelin, baba evinden ayrılırken arkasından su dökülür ve gelin gitmeden gelin gideceği eve Kur'an'ı Kerim ve ayna gönderilmektedir.

Gelin, arabadan indikten sonra kurban kesilir. Gelin kesilen kurbanın kanına basar. Damadın yakınları saçını atar. Saçı, Yugoslavya Türkleri dahil olmak üzere bütün Türklerde yaygındır. Saçıda pirinç, Ohri'den gelenlerde buğday, Mitroviça'dan gelenlerde leblebi, Priştine'den gelenlerde para, lokum, şeker saçılır. Saçılan para ve şekerler davetliler ve

çocuklar tarafından uğurlu olduğu düşüncesiyle kapışılır. Güveyin evine gelindiğinde gelini arabadan kaynata indirir. Kaynana tarafından hazırlanmış iki somun ekmek gelinin koltuk altlarına yerleştirilir. Gilanlılar ayrıca gelinin başına Kur'an'da koymaktadır. Gelinin ellerine yanan mum verilir. Dış kapının önüne güğüm veya bardakta şerbet konulur. Bu şerbet geline sağ ayağıyla döktürülür. Gelin ekmek sandığına götürülür ve koltukları altında tuttuğu ekmekleri oraya bırakır. Gelinin, güveyin evine girerken eşiğe basmaması gereklidir. Yanlışlıkla basma ihtimaline karşı eşik, halı veya kumaşla örtülür. Bir tek gelinin değil diğerlerinin de eşiğe basmaması gereklidir. Eşiğin kutsallığı Rumeli Türklerin'de de Anadolu Türklerinde olduğu kadar yaygındır. Gelin, gerdek odasında ocak varsa oraya yoksa ocaklı bir odaya götürülür ve eline verilen iki mum gelin tarafından ocak üstüne konur. Bir elinin avuç içine yağ, diğerine bal sürülür. Bu adet bolluk ve bereket içindir. Bunu takiben elleri ocağa konulur. Gelin eve ısınsın ve bağlansın diye başı ocağa üç defa vurulur. Ocak adetinden sonra gelinin ayakkabıları bir çocuk tarafından tekrar değiştirilerek sağ ayağı yıkanır. Gelinin dizine küçük bir erkek çocuğu oturtulur. Yaşlı bir kadın gelinin başında Yasin okur.

Konakta yemek yendikten sonra, erkekler çalgı çalarak, şarkı söyleyerek damadı eve getirir. Konaktan eve giden yol boyunca birçok yerde kül ve gaz yakılır. Bu ateşler konağın uzaklığına ve yakınlığına göre 3, 7 veya 9 yerde olur. Damadın bu ateşler üzerinden atlaması gerekmektedir. Damat eve gelince kısa bir süre çalgılar durur ve hoca dua eder. Damat yakınlarının ellerini öper. Gelin odasına giden yolun iki tarafına davetliler dizilir ve damat geçerken sırtına vururlar. Gerdek odasının içinde, kapının iki tarafında yanan mumlar bulunur. İçerde gelin ve damadın birer yakını beklemektedir. Bu kişiler yanan mumları kavuşturur ve “Allah muhabbet versin” diyerek oradan uzaklaşır. Mumlar kendileri sönünceye kadar yanmaya devam ederler. Güvey kapıyı kapar, gelini hoş getirir ve yüzünü açar. Görümlük diye nitelendirilen bir hediye vererek alnından öper. Sonra duvağının önünde iki rekât namaz kılar ve dua eder. İnanişâ göre gerdek gecesi edilen dualar kabul olmaktadır.

Cuma sabahı, şafak sökerken damadın arkadaşları çalgılarla eve gelir. “Sabah oldu uyansana” şarkısıyla damadı kaldırarak dışarıya çağırırlar. Damat üzerine bir mendil veya çevre gizler arkadaşları onu bulmaya çalışır. Çevreyi veya mendili bulan halayın başını çeker. Bu durum övünme sebebidir. Cuma öğle yemeğine yakın akrabalar davet edilir, onlara gelin çıkarılır ve sırayla tanıştırılır. Gilanlılar bu ilk cumaya *Gelinin Cuması* demektedir. Gelinin çeyizi odalara dizilir ve çeyizi görmeye gelen misafirler karşılanır. Priştineliler, misafir geldiği sürece “Divan durur” demektedir. Ohirililer ise bu durumu “Guvaylar” şeklinde nitelendirir. Alp, divan durmak ve guvaylemenin gelinin ayakta durarak ellerini göbeğinin önünde bağlamasıdır. Gelin sol elinin içinde bir mendil tutar ve sağ elini sol elinin üstünde tutması

olduğunu kaydeder. Gelin, çeyize gelen her misafiri ayakta karşılar ve ancak bir büyüğün oturmasıyla oturur. Gelinin babası, yedisinde geline bir tepsi baklava gönderir aynı zamanda yedisinde gelin hamur işine girilerek tatlı bükmetedir. Buna yedi tatlısı denmektedir. Evlendikten sonra damat, her hafta cuma günleri gelini annesine götürür. Üçüncü cumada gelin annesinde üç gece kalır. Üçüncü gece güvey ve ev halkı kız tarafının daveti üzerine akşam yemeğine çağrılır. Akşam yemeği yendikten sonra güvey tarafı gelini de alarak oradan ayrılır. Bundan sonra gelinin anne ve babası uygun bir vakitte tekrar gelini, damadı ve iki tarafın yakın akrabalarını yemeğe davet eder. Buna ilk yemek veya tanışma yemeği denmektedir. Priştineliler bu yemeğe içlik demektedir. İlk yemek küçük bir düğün gibidir. Bu yemek sayesinde bağlar güçlenir (Ç.D., No:66/1988, s.81-89). Gelinin perşembe günü alınması Karapapah (İran) Türklerin 'deki şu inanışla bağdaştırılabilir. Karapapah Türkleri, perşembe günleri ölü ruhlarının serbest kaldığına inanmaktadır. Bu ruhlar kendilerine ait evin damlarında oturur ve ev ahalisinin davranışlarını gözlemler. Eğer iyi bir kanaat geliştirirse geri gelir, geliştirmezse bir daha gelmez. Bu nedenle perşembe günleri iyi yemekler yapılır, iyi şeyler konuşulur, gıybet edilmez ve mutlu olunmaya çalışılır. Düğünler bu yüzden perşembe günleri yapılmaktadır (Kalafat, 2005:54). Geline ikram edilen şerbet Hazara Türkleri arasında da görülmektedir. Bu inanışın temeli yaşamın tatlı ve hayırlı olması içindir (Kalafat, 2002:29). Yukarıda anlatılan gelinin eve getirildiğinde ocağa ellerini koyması inanışı ise Hazara Türklerinde de mevcuttur. Gelin, damadın evine geldiğinde ocağın başına götürülmektedir (Kalafat, 2002:29). Gelin, baba evinden arkasından su dökülmesi ise Karapapah Türklerinde de görülmektedir. Karapapah Türklerinde gelin, baba evinden çıkarken arkasından gideceği yerde bahtı açık olsun diye su dökülür (Kalafat, 2002:93-94). Gelin, damadın evine geldiğinde kurban kesilmesi de Karapapah Türklerinde de mevcuttur. Karapapahlar, gelin eşikten girmeden ayağın önüne kurban keserler. Ayrıca gelinin eşikten girerken ayayla şerbet dolu testiye devirmesi şeklindeki uygulama Karapapah Türkleri tarafından eşikte su dolu bir çiniyi devirme şeklindedir (Kalafat, 2002:93). Kosova'dan göç eden Türklerde, evlenme adetleri içinde yukarıda bahsedilen gelin odasında kapıda yanan iki mum ise Gagauzlar da Güvey Tıraşı merasiminde öne çıkar. Güvey tıraşında, güvey aynası olur. Aynanın önüne bir kapla su konur ve su kabının iki tarafında yanan iki mum bulundurulur (Kalafat, 2002:267). Türkler, göçebe bir hayat yaşamıştır. Bu göçebe yaşam birçok toplumun yaşayışında etki yaratmış, izler bırakmıştır. Geçiş döneminde yapılan uygulamalar incelendiğinde oluşumlarının Orta Asya'ya dayandığı görülmektedir. Geçiş aşamasında yapılan uygulamalar bir tavrı ortaya koyarken inanışta bu tavrın içindedir. Kabuller, bir toplumun yaşamında, zihninde yer edindikten ve davranışa dönüştükten sonra tarih sahnesinde değişip yeniden yapılanması yavaş seyrinde

ilerlemektedir. Türklerin, Kosova’da bıraktığı izler açıkça görülmektedir. Balkanlar’daki uygulamalar, farklı Türk toplumlarından da verilen örneklerde görüldüğü gibi çoğunlukla birbiriyle aynı kalmış ya da ufak farklılıklar göstermiş ama etkisini kaybetmemiştir.

3.7. Giyim-Kuşam-Süs

Toplumlar, değişen dünyada değişen zamana ayak uydurmak ister. İnsan zihni çeşitli kültür ortamları içinde bulunmuş ve bulunduğu ortamın getirdiği gereklilikler doğrultusunda tecrübeler elde etmiştir. İnsan başta kendi tecrübeleri olmak üzere içinde bulunduğu, parçası olduğu toplumun tecrübelerinden de dersler çıkarmış, kazanımlar elde etmiştir. Mana taşıyan soyut kavramlar halkın ortak görüşü sonucu ortak kabule dönen değerler sistemi haline gelmiştir. Somut kavramlar ise yaşanan coğrafyadaki imkanlar doğrultusunda halkın yaşantısına bazen kendini fark ettirerek bazen de yavaş ve çok sonradan kendini fark ettirecek şekilde eklenmiştir. Giyim-kuşam-süs, maddi kültür unsurlarıdır. Bu unsurlar bireyin zihninde nesneyi çağrıştırarak resim çizmesi, dilde bir adla temsil olup anlam ifade eden bir objeye dönüşmesi açısından önemlidir. Halkın olduğu her yerde üretim ve tüketimden bahsetmek gerekir. Üretim ve tüketim dairesi, halkların maddi durumları, sosyal görüşleri, bulundukları coğrafyada gözlemledikleri, gözlemlerden çıkardıkları sonuçlarla gündelik bilgi elde etmeleri ve bu bilgiyi nerede kullandıkları açısından değer ifade etmektedir. Giyim, fiziksel olarak ilk dış görünüşü akla getirirse de temelde düşünceyi ve tabi olarak zihinde benimseneni ortaya koymaktadır. Maddi-kültür unsuru olarak değerlendirilen giyim, kıyafetin yapımında kullanılan malzemelerden ait olduğu halkın hangi maddelere yakın olduğunu, gözlemleriyle o maddeyi nasıl kullandığını tespit etmeye olanak tanımaktadır. Yaşamak için doğaya uyum sağlamak zorunda olan insanın doğanın imkanlarını nasıl kullandığını ortaya koymakta ve üretildiği dönemdeki yaşam şartları hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca kullanılan kıyafetler toplumun başka bir toplumdan etkilenip etkilenmediğinin belirlenmesi açısından da önem arz etmektedir.

Çevren’de giyim-kuşam-süsle ilgili olarak karşımıza iki araştırma yazısı çıkmaktadır. Bu yazılardan biri Nobırda’da yaşayanların giyim özelliklerini ele alırken diğeri Anadolu ve Prizren’deki geleneksel kadın giyimini ele almaktadır. Nobırda, Kosova’da bulunmaktadır. Priştine’ye 38 kilometre uzaklıktadır. Maden açısından zengin bir bölgedir. Tarih sahnesinde Türklerin egemenliğine geçmiş bir yerdir. Türkler, kentin adını değiştirmemiştir. Nobırda, Orta Çağ’da oldukça büyük bir kent ve önemli toplumsal, ekonomik, kültür ve yönetim merkezi olmuştur. Madencilik, ticaret ve sanat ile ön plana çıkmıştır. Nobırda’da kurşun, gümüş, çinko

ve altın en fazla çıkan madenlerdir. Seyahat yazarları Nobırda'yı ana kent veya gümüş ve altın kenti şeklinde nitelendirmektedir. Nobırda'da para basılan yerler, maden dökümhaneleri, basımevi ve başka tesislerde yapılmıştır. Kentte çeşitli milletlerin sakinleri yaşamıştır. Bu milletler şunlardır: Türkler, Germanlar, Sırplar, Arnavutlar, Dubrovnikliler, Yunanlılar, Yahudiler, Çingeneler. Kentin Türkler tarafından alınmasıyla bölgede Türk halkının sayısı giderek artmıştır. Nobırda, zengin bir halka sahip olup bu halk iyi giyimli, güzel ve düzgün evlere sahip, çiftlikleri olan, sanat ve ticaretle uğraşan bir halktır. Zengin bir bölge olduğu için bölgenin dolayısıyla halkın zenginliği yaşayışa ve tercih edilen maddelere de yansımıştır. Erkekler şalvar, belinde kırmızı kuşak mintan ya da kendi ifadeleriyle kollu fermene bunun altında zengin bir biçimde kırmızı, siyah ve sarı gaytanlarla süslenmiş yelek giymektedir. Başlara kırmızı fes takılıp, yün çoraplar ve yemeniler giyilmektedir. Serin ve soğuk günlerde yaşlı kişiler yanlarında gazaca denilen uzun palto taşımaktadır. Kadınlar özellikle genç kadınlar her zaman iyi ve görkemli giyinmektedir. Kadınlar, şalvar, bel kısmında ipekli kemer, ipekten yapılmış gömlek, çeşitli altın ya da gümüş nakışlarla süslenmiş kısa mintan giymektedir. Başlarına tasfes, boyunlarına, inci, beşli ve benzeri mücevherler takmaktadırlar. Elleri zengin ve kıymetli yüzük ve bileziklerle süslüdür. Ayrıca zengin aileler kadınlarının güzel giyinmeleri ve kıymetli mücevherler takmaları bakımından yarışma yapmaktadır. Dönem zihni, kadınların temel görevini, işten, avdan ya da eğlenceden dönen eşlerini karşılamak olarak düşünmüştür. Zamanla Nobırda'da önemini kaybetmiştir. 1976'da Nobırda'da 10 üyelik bir Türk ailesi yaşamaktadır (Ç.D., No:12/1976, s.21-28). Kosova, etnik bakımdan farklı ulusları bir arada barındırmıştır. Bu birbirinden farklı etnik gruplar kümelenğinde, inanç sistemleri, ekonomik durumları, düşünce tarzları bölgedeki ortak yaşamı nasıl etkiledi, farklı kümeler birbirinden ne denli etkilendi ya da etkilendi mi, bölgenin koşulları etnik grupların giyimlerinde ne ölçüde değişiklik yarattı gibi sorular ortaya çıkmakta ve bu sorulara verilen cevaplar kültür etkilenmesini tespit etmek ve ağır basan kültürün hangi etnik gruba ait olduğunu belirlemek açısından önemlidir. Prizren ve çevresindeki yerleşik kesim, kentle iletişim halinde olan tarımcı ve hayvancı topluluklardır. Tarımcılık ve hayvancılığın yaygın olduğu yerlerde dokumacılık belirginleşir. Köyde hayatını idame ettiren kesim, ihtiyaçlarını kentlerden sağlamaktadır. Kentler ve köylerdeki yaşam birbirinden farklıdır. Kent sınırları içerisine giren için kurallar başlar. Köyde yaşayan kesim bahçecilik ve bağcılık işleriyle uğraşır. Kentle ilişki içinde olan köy kesimi de kentte üretilenlerden yaşamına uygun olanı seçer. Bölgede kadın giyiminde kullanılan malzemelerin bir kısmının endüstri ürünü olduğu araştırmacılar tarafından tespit edilmiştir. Yurt dışında çalışan ve kentlerde bulunan erkeklerin de giyime etkisi vardır. Farklı ülkelere gidip oralarda bulunanlar toplumu gözlemlemiş, kendi ülkesine geldiğinde moda

kelimesinin arkasındaki düşünce sistemini de beraberinde getirmiştir. Modanın arkasında gizlenen düşünce yapısı bazen fark edilerek bazen de o an fark edilemese de varlığını çok sonra fark ettirecek şekilde toplumun yaşayış tarzında yerini almıştır. Bölgedeki yerleşik yörük köyleri hayvancılıkla uğraşmaktadır. Hayvanlardan elde ettikleri ürünler başta beslenme olmak üzere giyecek olarak da değerlendirilmiştir. Kırsal kesimlerde bulunan ve kentle sıkı ilişkisi bulunan köylerde kentten etkilenme daha fazlayken dağ köylerinde töre ve geleneklere bağlılık katı bir tutum sergilemekte ve etkileniş daha az görülmektedir. Kentte süren yaşam ise moda adı altında öne çıkan ve içinde etkilenme barındıran bir durum sergilerken etkilenmelerin yanı sıra her toplumun kendi gelenek ve göreneklerine de önem gösterdiği görülmektedir.

Prizren’de yaşayan Türklerde yaşlı kesimde geleneksel giyime rastlanmaktadır. Genç kızların çeyizlerinde geleneksel el işlemleri yer almaktadır. Düğünler, batı etkisi ve geleneksel olarak sürdürülmektedir. Giysilerde kullanılan el dokuma kumaşları, Prizren’de el tezgahlarında yaşlı kişiler tarafından yapılmaya devam etmektedir. Geleneksel gelin giysisinde başlıklar, gelinliğin beden kısmını oluşturan çityan-mintan, gömlek-bürümcük, yelek ve kemer gelmektedir. Gelinlerin saçları arkada toplanmakta, ön kısımlar yanda kabarıklık vermesi açısından ilave saçtan yapılmış dolgularla doldurulmaktadır. Süslemelerde başlıklar kullanılır. Bu başlıklar tasfes, tepelik, taç ve hotozdur. Tasfes üzeri sırma işlemeli bir başlıktır. Pırlanta denilen ince kumaştan yapılmış örtüler kullanılmaktadır. Bu örtülerin çevresinde büyük iğne oyaları bulunmaktadır. Örtüler ipekten olup toplanan saçların üzerine sarılmaktadır. Oyalar dışta bir buket görüntüsü vermekte, başın sol tarafından da bir demet gelin teli sarkıtılmaktadır. Gelinin yüzü yaldız ile motifler yapılarak süslenmektedir. Gelinin başına parlak taşlarla yapılmış taç ve buna ilaveten duvak takıldığı da görülmektedir. Gelinliğin beden kısmında ise çityan şalvar demek olup mintanda yelek anlamına gelmektedir. Bunların yapımında kullanılan kumaş kendinden desenli, beyaz renkli ve ipektir. Şalvar bol olup paçalıdır. Mintan, vücuda oturur ve üzerine kumaştan motifler yapılarak süslenmiştir. Kollar omuzdan büzgülü ve boldur. Gömlek vücutu sarmakta ve kol ağızları oyalarla süslenmektedir. Bele kadardır ve kolları boldur. Kemer gümüşten işlemeli olup bele sıkı bir biçimde takılmaktadır.

Bölgede yaşayan Türklerin ovadaki kadın giyimi ise günlük giyimdir. Şalvar ve bluz ön plana çıkmaktadır. Bol olan şalvar özel günlerde daha darı ise günlük yaşamda kullanılmaktadır. Genellikle şalvarda açık renk tercih edilmekle beraber yaşlı veya kocası ölmüş olanlar koyu renkleri tercih etmektedir. Şalvarın üzerine el dokuması önlükler kullanılmaktadır. Genç kızlar genellikle elbise giymektedir. Kentteki elbiselerden farklılık ise renk ve desenlerde belirginleşir. Ovadaki yaşamda elbise de parlak renkler kullanılmaktadır. Günlük yaşamda bürümcük gömlekler yerini bluzlara bırakmış, şalvar ve bluzlar da iklim

şartlarına göre değişiklik göstermiştir. Yazın serin tutan ince kumaşlar (basma, poplin), kışın ise daha kalın olan kumaşlar (divitin, viskon) almaktadır. Düğünlerde, genç kızlarda kent etkisi görülmektedir. Genç kadınlar ise düğünlerde gelirken giydiği giysileri giymektedir.

Mamuşa'da (Kosova) ise kadınlarda okuma oranı düşüktür. Ev işlerinde şalvar ve bluz giyip başlarına yemeni (mafe) örterler. Genç kızlar şalvarın daha dar olanını giymektedir. Bahçeye gittiklerinde üzerlerine giydikleri kalçaya kadar gelecek uzunluktadır. El dokuması olan siyah-beyaz, gri-beyaz kareli örtüyü başlarından bağlayıp yüz ve bedenlerini örterler. Bu durum kendini dışa karşı saklamaktır. Gelin giyiminde ise saçların arkadan toplandığı ve Türklerde yapıldığı gibi oyalı bir ipek örtü takıldığı ve yan taraftan sarkan bir demet gelin telinin olduğu görülmektedir. Buradaki tek fark yüzün tellenip, alın ve yanaklara suyla simi karıştırarak hazırlanan karışımla motif çizilmesidir. Ayrıca üzerine renkli pullarda yapıştırılır. Oyalı baş örtüsü ise yerini iğne oyasından yapılmış büyük çiçeklere bırakmaktadır. Beden kısmı ise Türklerin düğünlerde giydikleriyle aynıdır. Ayakkabı ise beyaz renk seçilir. Gelin alındığında kırmızı bir örtü ile örtülüp ata bindirilir. Eve gelene kadar örtü kapalı durur ve gelin konuşmaz. Dağ köylerindeki giyimde ise uğraşları hayvancılık olduğu için hayvanlardan elde ettikleri ürünleri kullanırlar. Yün iplik haline getirilir, halı, kilim, giyim eşyası olarak değerlendirilir. Genç kızlar bütün çeyizlerini kendileri yapar. Dış giyimde kullanılan ve kınafe diye adlandırılan önlükler elde ve kırmızı renk olarak dokunur. Dokumaların üzerine bitki motifleri işlerler. Aynı motif bir başkasında görülmez. Herkes kendine göre bir motif yaratır. Dağ köylerinde iğne oyası yerini boncuk oylarına bırakmıştır. Gömleklerin kol ve yakaları da boncuklarla işlenmektedir. Şalvar yerine giyilen kıyafet ise çok bol olmamakla birlikte don diye adlandırılır. Bele şal sarılır. Şalda bitkisel motifler yoğun olarak bulunmaktadır. Yelek sıрма işlemeli, başa bağlanan örtünün ise ortası beyaz ve uçları kırmızı dokumadır. Katolikler, başlık olarak ipekle pamuk karışımı olan ürünleri yazlık, yünlü dokumaları ise kışlık olarak kullanmaktadır. Uzun olan bu örtülerin orta ve uç kısımlarına çiçek ve geometrik motifler dokunmaktadır. Katoliklerin giyimi daha koyu renkleri barındırır. Kıyafetleri uzun, pamuk ve ipek karışımı, bej çizgilidir. Kıyafetlerinin kolları dirseğe kadardır. Ayaklarına koyu renkte terlikler giyerler.

Anadolu kadının giyim özellikleri ise İslam dininin kabulünden ve yerleşik hayat geçtikten sonra İslam dinine göre şekillenmiş ve yerleştikleri toprakların kültürlerine de büyük ölçüde sinerek, etkisi altına almıştır. Anadolu'da değişen siyasi ve sosyal durumlar zaman zaman değişikliklere neden olmuştur. Anadolu kadınlarının kullanmış olduğu saçtaki zülüfler Prizren ve çevresinde de kullanılmaktadır. Beden kıyafetlerinde benzerlikler görülmekte farklılıklar ise çoğunlukla renk ya da motif açısından olmaktadır (Ç.D., No:57, s.13-34).

3.8. Halk Mimarisi

Halk, sosyal hayatını devam ettirmek ve inançları-inanışları doğrultusunda hareket edebilmek için yapılar inşa eder. Bu inşa yalnız somut değerler olarak değil soyut değerlerin temsili olarak ele alınmalı ve incelenmelidir. Maddi-kültür unsuru olarak değerlendirilen bu yapılar, kültür tanımlarında yer alan, toplumun zihin yapısını yansıtan oluşumlardır. Bir mekânı kutsal yapan orayı mevcut düşünce sistemi dahilinde kutsala yakınlaştıracak girişimlerde bulunmaktır. Toplum, bu konuda mahirdir. Kutsallık atfettiği yeri, maddi kültür unsurlarını kullanarak kutsala yakınlaştırır. Bulunduğu yerde sosyal ve dini ihtiyaçlarını karşılayacak yapılar inşa eder ve toprak üzerindeki yerini sağlamlaştırmaya çalışır. Sınır çizdiği bölgede yapıtlarıyla kendi kültürel değerlerini işler, iz bırakır. Türkler, Balkanlarda sayısız dini ve sosyal yapı inşa ederek kültürel anlamda iz bırakmış bir millettir. Sözlü kültür ortamının en büyük parçası olan dili kullanarak anlatma yoluyla kültürel değerler bu topraklarda işlenirken, mimariyle de bu tutumun desteklendiği görülmektedir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda Türklerin bölgeye seçkin aileleri yerleştirdiği kanısına varmak mümkündür. Bir toprakta iz bırakmak isteyen toplumlar bunu kültürel değerleri dilde, yapıda, inançta belirginleştirebilecek insanlar aracılığıyla yapmaktadır. Türklerin, Balkan topraklarına gelmesiyle yalnız siyasal değişimler değil kültürel değişimlerin de bölgede baş gösterdiği açıkça görülmektedir. Halk, rastgele üretmez. Ürettikleri nesnelerde renkler tesadüfi değildir. Kullanılan motifler gelişigüzel bir seçimi değil düşünce ve inanç dünyasını temsil etmektedir. Mimari bir yapı, zaman zaman halkın sözlü yaratıcılığı sayesinde dilde de inşaya uğrayarak türküye, halk hikayesine, efsaneye konu olabilir. Var olan nesneleri, yapıları bir anlam dahilinde var eden halk, bu yapıları düşünce dünyasında işleyip sisteme katar. Yapılan yapılarda kimin yaptığından ziyade, üzerinde taşıdığı zihin yapısından, yaşayış tarzından ve inanç sisteminden ötürü yapılan önem ifade etmektedir.

3.8.1. Sosyal Yaşamla İlgili Anıtlar

3.8.1.1. Hamam

Prizren'in merkezinde eski hamam bulunmaktadır. Bu hamamın Tahir Paşa tarafından yaptırıldığı giriş kapısı üstünde belirtilmektedir. Hayrat sahibinin tarihçesi Arap harfleriyle taşta yazılmıştır. Bu hamam kurtuluştan sonra uzun bir süre harabe halinde kalmış daha sonra çevredeki dükkanlar ve evlerin planı doğrultusunda bölgede yıkım sağlanırken hamam meydana çıkmıştır. Müze olarak kullanılmaktadır (Ç.D., No:12/1976, s.135-138). Vıçırin'da

bulunan hamam ise 15. yüzyılın sonunda ya da 16. yüzyılın başlangıcında inşa edilmiştir. Halkın arasında ikinci Kosova Savaşından sonra Gazi Ali Bey tarafından inşa ettirildiği düşüncesi vardır. Hamamın girişi cadde tarafındadır. Hamamın soyunma yeri büyüktür ve bundan hariç iki küçük yere daha sahiptir. Küçük yerlerin arkasında su deposu bulunmaktadır. İpek'te tespit edilen hamamdan ise sadece kalıntılar mevcuttur. Bu hamamın erkek ve kadın bölümü bulunmaktadır. Priştine'de bulunan hamam ise Yürütüm Danıştay'ının yeni yapı temelleri için kazı yaptığı sırada ortaya çıkmıştır (Ç.D., No:3/1974, s.43-48).

3.8.1.2. Köprü

Çevren'de kayıt altına alınan verilerde Taş Köprü tespit edilmiştir. Taş köprü “Türk-Osmanlı mimari özelliğini taşıyan üç köprüden biridir” (Baymak, 2001:67). Bu köprü çemberlidir ve üç gözü bulunur. Turistler tarafından ziyaret edilmektedir. Osman Baymak, 18-19 Kasım 1979 tarihinde Prizren şehrinde meydana gelen selden ötürü Taş Köprü yıkılmıştır. 1982 yılında ise Prizren Belediye Meclisi tarafından yeniden inşasına karar verilmiştir. Köprü yeniden inşa edildikten sonra o zamana kadar köprünün kapalı olan sağ gözü tekrar açılmıştır (2001:67-68).

Şimdi adı verilecek köprülerin ise yapıtları değişse de adları değişmemiştir. Bu köprüler şunlardır: Nâlet Köprüsü, Demir Köprü adıyla bilinen eski belediye köprüsü, Yeni Köprü olarak nitelendirilen Arasta Köprüsü, Topaklı Köprüsü, Maraş köprüsü, eski tabakhane köprüsü, Büzagilik köprüsü (Ç.D., No:12/1976, s.135-138). Yakova'da Tabk Köprüsü, Terzi Köprüsü'de bölgedeki anıtlardandır (Ç.D., No:3/1974, s.43-48). Çevren'de Nâlet Köprüsü olarak geçen köprü, Baymak tarafından hazırlanan “*Kosova-Prizren'de Osmanlı Eserleri*” adını taşıyan müstakil eserde Köprüler bölümünde Nâle Köprüsü olarak ele alınmış ve bu köprüye bölgede Nâle veya Lamet Köprüsü denildiği kaydedilmiştir (2001:69). Köprünün yapılış tarihi ile ilgili bilgi bulunmamakla birlikte 1979 yılına kadar ahşap yapılı olan bu köprü yaşanan bir sel felaketi yüzünden yıkılmış, 1981 yılında ise yeniden inşa edilmiştir (Baymak, 2001:69). Baymak, bölgede köprü ile ilgili çeşitli efsanelerin anlatıldığını kaydetmiştir. Bu efsaneler halk arasında yaşamakta ve dilden dile anlatılmaktadır. Baymak, anlatılan üç efsane hakkında bilgi vermiştir. İlk efsaneye göre bir alim köprüden geçerken cahil bir kişi tarafından öldürülmüştür. Bu olay sonucunda yasa boğulan Prizren halkı köprüyü lanetlemiştir. İkinci efsane ise bir tarikatla bağdaştırılmıştır. Sinani tarikatına mensup dervişlerden biri köprüden geçerken şeytanla karşılaşmış ve şeytan tarafından dövülmüştür. Üçüncü efsaneye göre ise köprü inşa edilmeden önce köprünün yapılacağı yerin karşısında yaşayan zengin bir adamın

karısı gece dışarı çıkar ve eşinin dışarıya çıktığından haberi olmayan adam dışarıdaki sesi kötü değerlendirerek tüfeğiyle sesin geldiği yöne ateş açması sonucu eşini vurur. Zamanın kadısına giden adam istemeyerek işlemiş olduğu cinayeti anlatır ve bunun karşılığında ne yapılması gerektiğini kadıya sorar. Kadı, adamdan şehrin içinde bir hayrat yaptırmasını ister ve böylece köprü inşa edilir (Baymak, 2001:69-70).

Drina Köprüsü, Sokoloviç köyünde doğan Sadrazam Sokollu Mehmet Paşa tarafından yapılmıştır. Köprünün mimarı Rade Neimar'dır. Köprü taştan yapılmıştır. Sırbistan'a, Sırbistan'dan sonra da Türkiye Cumhuriyeti'nin İstanbul'a kadar uzanan diğer bölgelerini Bosna'ya bağlayan yol üzerindeki bağlantı yeridir. Drina'nın sol kıyısında doğan Hristiyan çocukları doğumlarının ilk haftasında vaftiz edilmek üzere kiliseye götürülürken, yaşamlarının başında bu köprüden geçmektedir. Nehrin sağ kıyısında doğan Müslüman çocuklar, çocukluk dönemlerini köprünün çevresinde geçirmektedir (Ç.D., No:52/1986, s.71-78). Bu köprü üzerine söylenen türkülerde mevcuttur. Halk, sebepsiz yere üretmez. Mimari bir yapının ayrıca dilde de bir inşa geçirdiği görülmektedir. Tespit edilen türküler halk edebiyatı unsurları incelenirken ele alınmıştır.

3.8.1.3. Saat Kulesi

Derlemeler sırasında kayıt altına alınan verilere göre Osmanlı ordularının Balkanları fethetmesiyle ve özellikle Prizren'in Türklerin eline geçmesiyle Topluca Deresinin sol ve sağ koluna kabileler yerleşmiştir. Kabilelerin ilk olarak Tokat ve daha sonra Ürgüp yöresinden geldikleri anlaşılmaktadır. Osmanlı bölgedeki son zamanlarında Mamuşa'da yaşayan halka ölümsüz bir eser bırakmak istemiştir. Mahmut Paşa bu nedenle bir saat kulesi yaptırır. Saat kulesi halkın isteği üzerine Kamber Bey Cami'nin avlusuna yapılır. Sözü edilen caminin yerinde 1980'de yapılan yeni bir cami yer almaktadır. Saat kulesinin yapımına Hicri 1230 yılında Ramazan ayında başlanır. Köy halkı bu kulenin inşası için komşu köylerden taş taşımışlardır. Mahmut Paşa Semendere kentinden yarım ton ağırlığında bir çan getirterek saat kulesine taktırmıştır. Söz konusu çanın sesinin 265 kilometre uzaklığa kadar işitildiği kaydedilen veriler arasındadır. Bu saat kulesi çok kez onarmalar görmüş en büyük hasara ise Sırp askerlerinin gelmesiyle uğramıştır. Sırp askerleri saatin çanını sökerek buradan götürmüşlerdir. Halk bu olaydan sonra saat kulesini yeniden canlandırmak için bir çan satın almış fakat bu çanın sesi eskisine kıyasla daha az çıkmaktadır. 1990'da bu saatin bakımını Aluş Kahveci ailesi yapmaktadır. Mamuşa saat kulesiyle ilgili olarak halkın arasında aşk hikayesi de yaşamaktadır. Saat zamanı alaturka olarak göstermektedir. Mamuşa'da bulunan bu saat

kulesi Türk kültürünü bölgede diri tutmuştur. Mamuşa saat kulesinin üstünde Osmanlı Türkçesiyle yazılmış beyitler bulunmaktadır. Çanın, Semendire'den geldiği de bu beyitlerden anlaşılmaktadır. Beyitler şu şekildedir: “Semenderenin nekûsi keferın/Mamud Paşa hem adli ganimet/Hayr’i niyetle yaptırmasına/Mamuşa için eyledi himmet” (Ç.D., No:79-80/1990, s.51-52).

3.8.1.4. Tabakhane

Prizren’de bulunan Prizren Tabkhanesi, kentin ekonomi, iktisadi ve ticari açıdan gelişimine etkisi olan bir yapıdır. Prizren’in eski ve önemli bir sanatı olan tabak ve deri işleme Balkan sanatlarının da temsilcisi olarak nitelendirilmiştir. Türklerin kendi kültürünü buraya yerleştirdiği de görülmektedir (Ç.D., No:3/1974, s.43-48).

3.8.2. Dini İnanışlarla İlgili Anıtlar

3.8.2.1. Camiler

1976’da Prizren’de Türk idaresi döneminde kalma 26 cami bulunmaktadır. Bu dönemde kimi camilerde namaz kılınırken kimilerinin yalnızca ismi anılmaktadır. 1976’da aktif olan bölgede aktif olan cami isimleri şunlardır: Mehmet Paşa’nın inşa ettirdiği Bayraklı Cami, Sinan Paşa’nın inşa ettirdiği Sinan Paşa Cami ve Seydi Beğ Cami, Kukli Beğ’in yaptırdığı İliyas Kuka Cami, Süzi Efendi’nin yaptırdığı Sozi Cami, Ahmet Bey’in yaptırdığı cami, Hacı Ramadan’ın yaptırdığı cami, Kâtip Sinan’ın yaptırdığı Levişa Cami, Emin Paşa’nın yaptırdığı Maraş Camisi, Dragoman Camisi ve Kurila Camisi. Kimin yaptırdığı belli olmayan camilerde mevcuttur bu camiler şunlardır: Terzi Mahalle Cami, Hacı Kasim Cami, Yeni Mahalle Cami, Saraçhane Cami. Mescit olarak faaliyet gösterenler ise Hoca Mahalle ve Lakuriç mescitleridir.

Bölgede çalışmayan camilerde mevcuttur. Beğzade Cami bu camilere örnektir. Derlemelerde kayıt altına alınan verilere göre bu cami Bulgar istilasında bomba ve cephaneyle yıkılan fakat güzelliğiyle bilinen bir camidir. 1976’da bu alanda futbol maç stadyumu bulunmaktadır. Mustafa Paşa Cami’sinden ise nişan kalmamıştır. Fırtınalı bir günde gök gürlemesi ve peşinden gelen depremle caminin minaresi yıkılmıştır. Caminin bulunduğu yer Prizren’in merkezidir. Caminin minaresi yıkıldıktan sonra bu alana piyasa yaptırılmıştır. Bu piyasa modern bir piyasadır. Baymak, Hacı Ömer Lütfi’nin Tevarih’inde kültür anıtlarından bahsederken şairin şiirlerinden bu anıtların kimler tarafından yaptırıldığını ve yapılış tarihlerini tespit etmiştir (2001:138). Tespit edilen camiler içinde Müderris Camii’de bulunmaktadır. Bu

camii 1581 yılında inşa edilmiş ilk olarak mescit şeklinde kullanılmış daha sonraları ise bir minare eklenerek camiye çevrilmiştir. 1975 yılında nedeni bilinmeyen bir yangın yüzünden cami hasar görmüş daha sonraları ise Prizren halkı tarafından tekrar onarılmıştır (Baymak, 2001:139). Çevren'deki kayıtlara göre ise Müderris Cami bir müddet mağaza olarak kullanılmış 1975'in sonlarında ise bir yangınla harabeye dönüşmüştür. Kırık Cami, taştan yapılmış bir camidir. Cami kullanılmasa da taştan bedeni durmaktadır. Sinan Paşa Cami, çalışan bir camiye de 1976'da müze olarak kullanılmak için restore edilmeye başlanmıştır. Arasta Camisi'nin de yalnızca minaresi durmaktadır. Troşan Mahallesinde, mescit olarak kullanılan yer ortadan kaldırılmıştır. Cuma Cami ise 1976'da ve öncesinde kilise olarak kullanılmıştır (Ç.D., No:12/1976, s.135-138). Sinan Paşa Camisi, Prizren şehrinin Şadırvan denen merkezinde kaleye doğru yükselmeye başlayan bir zemin üzerinde bulunmaktadır. On basamaklı bu zeminin sağ ve solunda iki cemaat yeri bulunmaktadır. Bu sofalar üzerinde iki oda bulunmakta ve bu odalar medrese olarak kullanılmaktadır. Cami duvarlarının alt kısımları, kapı ve pencerelerin çerçeveleri kesme taştan yapılmıştır. Duvarlar Türk tuğlalarıyla yapılmıştır. Türk tuğlası diye bahsedilen ise kuvvetli kireç, deve kılı ve az sayıda kumun karıştırılmasıyla elde edilmiştir. Şehir içindeki minarelerden daha ince olmak üzere 42 metre yüksekliğinde bir minareye sahiptir. Sinan Paşa Camisinin de dekorasyonu Barok şeklindedir. Barok sanatının Türkiye'den Rumeli'ye taşındığı görülmektedir. Türk sanatında en çok mavi renk kullanılmıştır. Kubbenin merkezi sarı renklidir. Kubbenin merkezinde altı yapraklı çiçek şeklinde taştan bir kabartma bulunmaktadır. Kabartmanın ortasından aşağı zincir sarkıtılmıştır. Kabartmadan kubbenin sarı, kırmızı ve mavi gülü de başlamaktadır. Güneşin ışınları gibi dağılan çizgiler ortada dilimlere ayrılır ve bu dilimlerin ortasında yıldız motifi karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'da belirginleşen penç ve rumi motiflerini görmek mümkündür. Bitki motifleri de bulunmaktadır. Sinan Paşa Cami, Türklerin izlerini taşıyan ve Türklerin sanatına ait olan bir yapıdır (Ç.D., No:16/1977, s.61-71).

Priştine'de Çarşı Camisi, Büyük Cami bulunmaktadır. Çarşı Camisinde, Osmanlı'nın mimarisi görülmektedir. Büyük Cami taştan yapılan bir camidir. Prinaz Camisi ise Priştine'nin Prinaz mahallesinde bulunur. Hayratçısının Piri Nazir olduğu düşünülmektedir. Yaşar Paşa Camisi (Priştine), eski çarşının merkez bölümünde bulunmaktadır. Cami etrafında bulunan objeler Türk döneminin objelerini temsil etmektedir. Viçitırın'da Gazi Ali Beg Camisi bulunmaktadır. İkinci Kosova Savaşından sonra Gazi Ali Beg tarafından yaptırılmıştır. Zamanla caminin içine ek inşaat yapılmış, cami değişikliklere uğramıştır. Caminin avlusunda medrese bulunmaktadır. Kukli Beyin Camisi ise Brodosavça'da köyün merkezinde bulunmaktadır. Cami, Türklerin izlerini taşımaktadır. Kukli Bey Camisi kaldırılana kadar

köylerin dini amaçlarına hizmet etmiştir. İnşaatı yıkılsa da dörtgen sütununun bir köşesinin kalıntıları kalmış ve bu kalıntılar muhafaza edilmiştir. Yerliler bu kalıntılara namazgah demiş ve bu durum eski bir dini obje olduğuna inanılması sonucu destanla anlatılmaya başlanmıştır. Yakova'da Hadum Camisi bulunmakta bu cami yapısı içerisinde kütüphane, mektep, mezarlık ve şadırvanıyla önem arz etmektedir. Bu cami Türklerin önem verdiği değerlerin mimaride bir araya getirilmesidir. Bu anıt Hadum Ağa Süleyman Efendi Bizehan tarafından kaldırılmıştır. Koçanik'te bulunan Sinan Paşa Camisi, çarşının merkezindedir. Majiç Camisi, Majiç köyünde mezar ve ek yapılarıyla Türklerden izler taşımaktadır. Türk kenti olan Trepçe'nin kalıntılarını temsil etmektedir. Türkler, uzun zaman bu maden ocağının hakimiyetini ellerinde tutmuşlardır. 17. yüzyılın sonlarında Avusturya ve Türkler arasında olan savaşta bu kent terkedilmiştir. İpek'te Defterdar Cami, Hamam Cami, Bayraklı Cami bulunmaktadır. Hamam Camisi, Türk dili üzerine kapısında bulundurduğu levha açısından önem arz etmektedir. Bayraklı Cami'ninse Türklerin ekonomisinin iyi olduğu bir dönemde inşa edildiği düşünülmektedir. Bu dönemde 15. yüzyılın ikinci yarısına tekabül etmektedir. Prizren'de bulunan Mehmet Paşa Camisi ise avlusunda, el yazıları ve basın kitaplarıyla oluşturulan bir kütüphane bulundurması açısından dikkat çekmektedir (Ç.D., No:2/1974, s.44-48).

Nobırda'da kilise, cami ve tekkeler bulunmakla birlikte yıl 1975'i gösterdiğinde burada yalnızca bir cami ve bir türbe kalmıştır. Cami, kentin merkezinde, çarşının ortasında bulunmaktadır. Bu nedenle Çarşı Camisi şeklinde adlandırılmıştır. Bu caminin tavanı işlemelidir. Caminin ön tarafında bir giriş yapılmış ve bu girişten kadınlar girmektedir. Caminin iç kısmında dört köşede pişirilmiş topraktan yapılmış küpler duvara yerleştirilmiş daha sonraları ise caminin onarımı sırasında bu küpler yerinden çıkarılmış ve bir daha yerleştirilmemiştir. Cami yarı çember şeklinde olmakla birlikte, girişi üzerindeki bulunan levha Türkçe yazılmıştır. Bu levhada yazılanlardan hareketle caminin Osman Efendi tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Derleme sırasında edinilen bilgilere göre Nobırda'da Osman Ağa mahallesi ve bu mahallede de aynı adla cami olduğu kayıt altına alınmış olsa da bu camiyle ilgili elde veri bulunmamaktadır. Mahallenin ismi ise zengin biri olup, cami yaptırabildiğini bu nedenle halk arasında mahallenin isminin onun adıyla anılması da olanaklıdır. Nobırda'da, araştırmacıların derleme sırasında elde ettikleri bilgilere göre 1466 yılında bir cami inşa edildiği ve bu caminin sanat bakımından önemli nitelikler taşıdığıdır. Caminin üstü kurşunla örtülüdür. Nobırda'da maden açısından zengin bir bölge olduğu için yapıya da bunun yansıması halkın elindeki mevcut maddeleri işlediğini göstermektedir. Nobırda'nın uğradığı felakette bu cami yıkılmıştır. Türklerin gelişinde sonra camiye çevrilen yapılarda mevcuttur. Daha önce de ifade edildiği gibi inanç sistemi doğrultusunda ele geçirilen yerler her toplumun kendi kutsalına

yakınlaştırılmaya çalışılmıştır (Ç.D., No:7/1975, s.34-41).

3.8.2.2. Türbeler-Tekkeler

1976'da Prizren'de ki türbelerin çoğu tekkelerin binalarında veya avlularında bir tarihi eser gibi durmaktadır. Saraşhane semtinde Halvetiler Tekkesinde türbe bulunmaktadır. Bu türbe birçok kublulardan oluşturulan bir türbedir. Hisar tekkesinde de büyük bir türbe bulunmaktadır. Bu tekke yıkılmıştır. Kurila semtinde bulunan Kaderiler tekkesinde de çok kublulu bir türbe bulunmaktadır. Aşağı tabakhanede bulunan Rufailer tekkesi türbesinde de birçok kubur bulunmaktadır. Levişa Cami'sinde de türbe mevcuttur. Yeni mahallede Ali Efendi türbesi, Tezcir Efendi türbesi, Kız türbesi; İslahane semtinde Kalender Baba türbesi; Kosova caddesinde evlerin arasında türbe; Muderis Camisinde'de bir türbe; Sözü Camisinin avlusunda Sozi Baba türbesi bulunmaktadır. Ayrıca evlerin avlularında, duvar diplerinde, kenar mahallelerde de tek halde bulunan mezarlar halk tarafından türbe olarak değerlendirilmiştir. Romlar mahallesinde bir taş bulunmakta ve halk bu taşı her zaman kireçli tutmaya çalışmaktadır. Karabaş Baba Türbesi ise daha önce inanışlarda bahsedilen ve mevsim bayramlarında ziyaret edilen türbe olarak değerlendirilmiştir. Bu türbe her yıl resmi olarak 5 Mayıs'a tekâmül eden günde kenttaşları ağırlamaktadır. Bölgede en çok ziyaret edilen türbedir. Bu türbeye para atılır, mumlar yakılır, kuş kesilir, pilavlar pişirilir ve böylece şenliklerle muratlar ifade edilmeye çalışılır (Ç.D., No:12/1976, s.135-138). Priştine'ye, 6 kilometre uzaklıkta Sultan Murat Türbesi bulunmaktadır. Türbe, Kosova Savaşından sonra kaldırılmıştır. I. Murat'ın vücudu ise Bursa'ya gönderilmiştir. Sultan Murat Türbesi, Türklerin barok şeklini uyguladığı bir anıttır. Giriş kapısının üstünde Türk diliyle yazılmış üç beyitli bir levha bulunmaktadır. Türbenin avlusunda çeşme ve adı bilinmeyen birkaç nişan taşı bulunmaktadır. Avluda bulunan iki nişan taşından bahsedilir. Bu taşlardan biri Sofya'da kral ordusu komutanı olan Rıfat Paşa'nın diğeri ise Kosova valisi Hafız Mehmed Paşa'ya aittir. Rahofça'da Halveti Tekkesi bulunmakta bu tekke kütüphane, divanhane, semhaneden oluşmaktadır. Yokova'da Şeyh Emin Tekkesi bulunmakta ve bu tekkenin de sonradan ortadan kaldırılan bir çeşmesi bulunmaktadır (Ç.D., No:3/1974, s.43-48). Nobırda'da, kentin merkezinde Mehmet Dede Türbesi bulunmaktadır. Bu türbe Nobırda'da meydana gelen depremde Çarşı Camisiyle birlikte yıkılmıştır. Yıkılanın yerine yeni bir türbe yapılmıştır. Yapılan bu türbe dört köşelidir. Türbenin avlusuna, Abdül Fetah adında bir kadında defnedilmiştir. Mermerden yapılan bir taşta nişanda bulunmaktadır. Derleme sırasında edinilen bilgilerin sunduğu verilere göre bu türbe fincancık oyununun oynanmasıyla kurulmuştur. Bu oyun halk oyunları başlığı altında

değerlendirilecektir.

Nobırda'da Koca Baba Türbesinden de bahsedilmekte, bu türbenin kentin içinde olmayıp Buçe Dağının tepesinde olduğu iddia edilmekte fakat türbenin ne zaman yıkıldığı ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Türbenin adı Koca Baba Türbesi olduğu için Türkler, bu dağa Koca Baba adını takmışlardır. Koca Baba, halk arasında, Türk ordusunda önemli bir şahsı temsil etmektedir. Koca Baba destanlara da konu olmuştur (Ç.D., No:7/1975, s.34-41).

3.9. Halk Sanatları ve Zanaatları

Halk kavramı bir bütünü temsil ederken bu bütünün yapı taşı olan insan, kendine has özellikleriyle toplumun ihtiyaçlarını karşılamak üzere belirginleşendir. Bütünden söz edilen yerde bütünü temsil eden parça önem kazanırken birbirinden farklı yetenekler doğrultusunda toplumun ihtiyaçları karşılanarak bütüne hizmet edildiği görülmektedir. Halk, üreten ve ürettiğini tüketendir. Üretim, ihtiyaç dahilinde oluşurken üretilenin toplumda bulunduğu karşılık yadsınamaz. Tarih boyunca tabiatı izleyen insan hayatta kalabilmek için tabiata uyumlu olmuş ve tabiatın sunduklarını işlemeyi öğrenmiştir. İhtiyacı karşılamaya yönelik üretilen bu ihtiyaçlar geleneklere bağlı olmakla birlikte ait olduğu toplumun izlerini ustalıkla üzerinde taşımaktadır. Zanaat, Türkçe Sözlükte, “İnsanların maddeye dayanan ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan, öğrenimle birlikte tecrübe, beceri ve ustalık gerektiren iş, sanat” şeklinde tanımlanmaktadır (1998:2497). Acıpayamlı, *Halkbilim Terimleri Sözlüğü* adlı eserinde halk zanaatı kelimesini demircilik, bakırcılık, kalaycılık gibi ileri düzey olarak nitelendirerek geleneksel olarak değerlendirmiş ve halk uğraşlarının her birini halk zanaatı olarak tanımlamıştır (1978: 56). Acıpayamlı, adı verilen eserde halk sanatını da değerlendirmeye alarak “halkın, doğal çevresiyle geleneksel kültürünün etkisi altında kalarak oluşturduğu ya da seçkin ve öteki kültürlerden alarak benimsediği, beğenisel yanı yararlı yanından daha çok olan ürünlerin tümü” şeklinde bir tanım ortaya koymuştur (1978:54). Çevren’de araştırmacılar tarafından kaleme alınan yazılar Türklerin, Avrupa’daki en büyük zanaat merkezlerinden biri olarak nitelendirdikleri Prizren’e dikkat çekmektedir. Kosova uzun yıllar Türklerin egemenliğinde kalmış bir bölgedir. Türklerin yoğun olarak bulunduğu yerlerde mimari ve edebi açıdan izler barındırdığı gibi zanaat açısından da Türklerin izleri bölgede belirginleşmektedir. Bölgede kalan Türkler ise bu zanaatları devam ettirerek zamana karşı kaybolmasını önleyici bir tavır sergilemiştir. Prizren’de bulunan Papas Çarşısı, Şadırvan, Kaçanık Çarşısı ve Mahacir Mahallesinde kuyumculuk, bıçakçılık, tüfekçilik zanaatleri ile ilgili dükkanlar karşımıza çıkarken Eski Saray Sokağı ve Kayalı Sokak’ta da meyhanecilik,

semercilik ve papuççuluk zanaatlerinin icra edildiği mekanlar bulunmaktadır (Ç.D., No:12/1976, s.137). Prizren'den sonra İpek ve Yakova ve 19. yüzyılda Dukacin (Metohiya) şehirlerinde de zanaatlar görülmektedir. Araştırmacılar, Prizren'de saraç, bıçakçı, kazancı, terzi, kuyumcu, tüfekçi, kılıççı, makasçı ve oymacıların bulunduğunu bunların yanı sıra eskicilerin ve aşçılarında olduğunu kaydetmiştir. Yakova'da eski ve yeni olmak üzere iki çarşı bulunduğu ve eski çarşıda güçlü zanaat olarak nitelendirilen terzi, abacı, kazancı, mintancı, tabakçı, kuyumcu, tüfekçi, makasçıların bulunduğunu yeni çarşı da ise çubukçu, arabacı ve bakkalların bulunduğu kayıt altına alınan verilerdendir. İpek'te ise diğer yerlerde de bulunduğu gibi kazancı, terzi, kuyumcu, tüfekçi, demircilerin bulunduğu ifade edilmektedir. Ayrıca İpek'te demirciler çarşısı da bulunduğu kaydedilmiştir. Dukacin'de (Metohiya) ise metallerin işlenmesi için kazancılar, çelenkçiler, çilingir, tüfekçi, namlucu, yatağancı, makasçı, vezneci, yatağancı, altıncı, ibrikçi, kandilciler, şamdancılar, bıçakçı, kalaycı, tenekeci, cezveci, haşermeci, kuyumcu, saatçı, fakçı, kılıççı, dökümcü, kantarcı ve nalbantçılar bulunmaktadır. Derilerin işlenmesi için tabakçı, çizmeci, çarıkçı, derici, saraç, pabuççu, kunduracı, yemenici, kürkçü ve kitapçılar bulunmaktadır. Tekstille ilgili olarak terzi, abacı, kazaz, gaytancı, keçeci, yorgancı, hallaç, yastıkçı, mafesçi, çadırcı, fesçi, koltukçu, oyacı, mutafçı, yapağıcı, bezci, bükmeçi, boyacı ve pamuklucu bulunmaktadır. İnşaatçılıklar ilgili olarak duvarcı, kiremitçi, kerpiçi, kaldırımcı, kumcu, gerizci, çeşmeci ve ocakçı; oymacılıkla ilgili olarak marangoz, kelefekçi, elekçi, semerci, arabacı, kalıpçı, çubukçu, kaşıkçı, nalıncı, olukçu, sofracı, sepetçi, sandıkçı, vagoncu; besinle ilgili olarak unla ilgili besinlerde ekmekçi, börekçi, simitçi, baklavacı, kadayıfçı, sütle ilgili besinlerde yoğurçu, peynirci, dondurmacı, kaymakçı, dondurmacı etle ilgili besinlerde kasap, kebabçı, bağırsakçı, bumbarcı, tahıllarla ilgili leblebici, yemeklerle ilgili çorbacı, muhallebici, içeceklerle ilgili olarak bozacı, meyhaneci bulunmaktadır. Bölgede çömlekçilikte yapılmakta bu zanaat içinde destici, künkçü ve lüleci vardır. Hizmet zanaatları içinde değirmenci ve berber; meslek zanaatlarında tellal, hamal, arabacı, kaytoncu, tarakçı, süpürgeci, masracı ve sınıflandırmaya alınmayan tütüncü, mumcu, sabuncu, hasırcı, resimci, hapçı, tamirci, kömürcülük gibi zanaatlarda kaydedilerek zamanda dondurulmuş verilerdendir. Açıkça görüldüğü gibi bölgede baş gösteren zanaatlar ihtiyaç doğrultusunda ortaya çıkan, ticaretle ilgili olan ve ekonomik olarak geçim sağlanmasına olanak tanıyan zanaatlardır. Bölgeye hangi zanaatın Türkler tarafından getirildiği tespit edilemese de Türklerin uzun yıllar burada yaşadıkları göz ardı edilmemelidir. Araştırmacı, tespit edilen bu zanaatlarla ilgili değerlendirmede bulunurken mevcut zanaatların 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun hakimiyeti sona ermek üzereyken de bölgede var olduğunu vurgulamaktadır (Ç.D., No:12/1976, s.37-46).

3.10. Halk Oyunları (Dansları)

Oyun kelimesi Türkçe Sözlük'te “*vakit geçirmeye yarayan, belli kuralları olan eğlence*” şeklinde geçmektedir (1998:1711). Acıpayamlı ise oyunu “*kökeninde ve gelişiminde, tarihsel, toplumsal, ekonomik vb. etkenlerden bazılarını taşıyan, kadın erkek bir arada ya da ayrı ayrı, tek tek ya da topluca, genellikle müzik eşliğinde yapılan uyumlu vücut devinimlerinden oluşan evrensel halk kültürü ürünü*” şeklinde tanımlamaktadır (1978:77). Kültürün birçok tanımının olduğu ve toplum içinde ön plana çıkarılmak istenen her olgunun kültürün içine eklemelendiği açıkça görülmektedir. Halkın ihtiyaç doğrultusunda üretim yaptığı, üretimde bir bilinç doğrultusunda hareket ettiği yahut bilincinde olmasa da tekrarlarla ortaya koyduğu olguyu diri tutmaya çalıştığı ve ortaya koyduğu her olgunun bir nedenle bağlantılı olduğu unutulmamalıdır. Oyun tek başına tanımlanırken bile kültürün içinde değerlendirildiği açıkça görülmektedir. Bu noktadan hareketle müstakil bir başlık olarak değerlendirilen halk oyunu ise şu şekilde tanımlanmaktadır: “*Halkın malı olan ya da halkın benimsediği oyun türü*” (Acıpayamlı, 1978:54). Belli kurallarla çerçevelenmiş bu oyunlarda toplum ne yapması gerektiğini bildiği kadar ne yapmaması gerektiğine de hakimdir. Kurallara hakimlik oyunun bir parçasıdır ve oyunun içinde kalmak isteyen toplum, bu bilinç doğrultusunda hareket eder. Kalıp hareketler, kalıp sözler de kimi zaman oyunun parçası olabilir. Müstakil bir başlık olarak değerlendirilen halk oyununun halk bilimini ilgilendiren kısmı ise nasıl bir oyun olduğundan çok bu oyunun toplum içinde nasıl karşılık bulduğu, toplum üyelerinin oynanan oyundan nasıl etkilendiği, günlük yaşamında oyunu nereye konumlandığı ve oyunun diğer kültür dairelerine nasıl bir etkide bulunduğuudur. Yapılan bir çalışmada Kosova'nın doğusunda bulunan Nobırda'da ki bir cami ve bir türbeden bahsedilirken türbenin oluşumuyla ilgili halk arasındaki anlatılarda fincancık oyunu ön plana çıkmaktadır. Nobırda'da eğlence çeşidi olarak oturmalar düzenlenmektedir ve bu oturmalara zengin yemekler, müzikler, türküler, oyunlar eşlik etmektedir. Fincancık oyunu da öne çıkan oyunlardandır. Bu oyunda bir tepsi ve dokuz fincan temin edilmektedir. Oyuncular iki gruba ayrılır ve bu gruplar kalabalık olabilir. Grubun herhangi bir üyesi tepsiye fincanları dizer ve bir fincanın altına herhangi bir şey saklar. Diğer grup temsilcileri saklanan ürünü ve nereye saklandığını görmemelidir. Tepsi grubun önüne getirilir ve saklanan nesnenin hangi fincanın altında olduğu bulunmaya çalışılır. Oyun çoğunlukla yirmi sayıya kadar sürmektedir. Oyunun kaçınıcı sayıya kadar süreceği oyun başlamadan önce gruplar arasında belirlenmektedir. Oyunun kurallarına göre fincan altındaki nesneyi en çok bulan grup oyunu kazanır ve fincanların dolayısıyla tepsinin sahibi olur. Oyuna katılmayanlar ise grupları destekler. Oyun iki ya da üç saat kadar sürmektedir. Bu süre içinde

grupların oyuna başlamadan önce kendi aralarında anlaştıkları yemekler hazırlanır. Oyunu kaybeden grup hazırlanan yemeklerin parasını öder. Gruplar yemeklerin hazırlanması için oyundan önce bir anlaşmada bulunmamışsa oyundan sonra yemekler hazırlanana kadar şarkılar söylenir, oyunlar oynanır. Oyunun ne zamandan beri oynandığı tespit edilemese de Kosova’da yaşayan Türk ve Arnavut halkı arasında yaygın olduğu görülmektedir. Bu oyunun türbe yakınlarında bulunan bir evde oynandığı gece, oynayan gruplardan birinde ihtiyar ve fakir bir adam bulunmaktadır. Halk arasında Mehmet Dede olarak bilinen bu kişi oyundan önce anlaşılan helvanın parasını içinde bulunduğu grubun yenilmesi sonucu ödemeye gider. Mehmet Dede’nin parası yoktur ve bu durum onu üzmektedir. Dışarıya çıkmak için izin ister ve tepsiyi alarak dışarı çıkar. Dışarıda kar yağmaktadır. Mehmet Dede, tepsiyi kar toplarıyla doldurarak tekrar içeriye girer. İçeriye girdiğinde kar toplarının helvaya dönüştüğü anlatılmaktadır. Tepsiyi bırakan Mehmet Dede tekrar dışarı çıkar. Grup, dedenin nereye gittiğini öğrenmek için peşinden giderler. Mehmet Dedeyi bulamaz fakat dedenin terliklerini bulurlar. Terliklerin bulunduğu yere Mehmet Dede için bir türbe yaptırılır (Ç.D., No:7/1975, s.39-40). Görüldüğü gibi halk arasında oyunlar anlatılara da temel oluşturabilmektedir. Bu anlatı bir efsanedir. Kutsalın inşası bir efsane üzerinden anlatılırken halk oyunu olan fincancık da efsanenin oluşmasına temel hazırlayan bir yapı taşı olmuştur. Bir kültürü güçlü bir zincir haline getiren o zincire eklenen halkalardır. Bir türbenin oluşumuyla ilgili anlatılan anlatılarda halk oyunun öne çıkması tesadüfi değildir. Diri tutulmak istenen olgu anlatıya eklemlenmiştir.

Üsküp’te 1984’te “Yeni Yol” adlı bir cemiyet bulunmakta ve bu cemiyette Türk kültürü ve güzel sanatları işlenmektedir. Bu cemiyetin kolları arasında şarkı ve oyun şubeleri de bulunmaktadır. 2 Ağustos ve 11 Ekim günleri bu cemiyet için önemlidir. 2 Ağustos merasimlerinden sonra 11 Ekim festivallerine muhtelif şarkılar ve eski zaman halk oyunları ile çıkılmaktadır. Türk halk oyunları yalnız bölgede bulunan Türk halkı tarafında değil diğer milletler arasında da heyecan uyandırmaktadır. Burada Türk halk oyunları üç gruba ayrılmıştır. Bu oyunlar birbirinden hareket, ritim ve dinamikleriyle ayrılmaktadır. İlk grupta ağır oyunlar oynanmaktadır. Ağır oyunların hareketleri ağır, temposu ise yavaş ve yorucudur. Bu grupta oynanan oyunlar Karabatak, Bülbülçe, Gırbaç, Tikveška, Nizamka, Kalayacık ve Osman Paşa’dır. İkinci grubu oluşturan orta ve son grup olan yenlikte ise oyunlar daha hızlı hareketlere sahiptir. Orta oyunlar arasında Köprüluka, Adanalı, Pembe, Prištinka, İbrahim Hoca, Yangın Var, Vranjali bulunurken yenlik oyunlar da Konyalı, Mendilim ve Maşaallah bulunmaktadır (Ç.D., No:41/1984, s.108-110).

3.11. Halk Müziği ve Müzik Araçları

Yugoslavya'daki Türk Halk ve Sanat Müziğinin kaynağı Osmanlı İmparatorluğuna dayanmaktadır. Türk halk ve sanat müziği bölgedeki halklara sözlü aktarım yoluyla aktarılmıştır. Priştine radyosu Türk Müziği sorumlusu ve prodüktörü olan Meseret Morina, bölgedeki müzik faaliyetlerinin İkinci Dünya Savaşına kadar ferdi ya da gruplar tarafından tek enstrümanla icra edilmesine karşın İkinci Dünya Savaşından sonra yeni Yugoslavya'nın kurulmasıyla oluşan yeni yaşam şartları içinde yeni derneklerin kurulması ve bir arada yaşayan farklı etnik kökenlere sahip halkların hoşgörü çerçevesinde birbirine yakınlaşması sonucu daha sistemli hale geldiğini vurgulamıştır. Yugoslavya'da Türk halk ve sanat müziği profesyonel ve amatör olmak üzere iki şekilde icra edilmektedir. Profesyonel icra yapanlar bu işi kendine meslek edinen ve Türk halk ve sanat müziğinin icra edildiği Priştine ve Üsküp radyolarının Türk halk ve sanat müziği orkestralarında kadrolu üyelerdir. Priştine radyosu her yıl "Kosova ve Akorları" adını taşıyan bir müzik festivali de düzenlemektedir. Bu festivalde icra edilen bestelerin müellifleri genellikle orkestranın kadrolu üyelerindendir. Morina, Priştine radyosunun temel görevlerini Türk halk ve sanat müziğinin bölgede daha kaliteli olması, yerel bestelerle zenginleşmesi, yerli türkülerin icra edilmesi ve öğrenci yetiştirmek olarak sıralar. Bölgede bulunan Üsküp Radyosu'nda profesyonel olarak bir orkestraya sahiptir. Üsküp radyosunun Türk müziği orkestrasının adı "Çalgii" dir. Bu orkestra Türk müziği icrasında özellikle Rumeli Türkülerine öncelik verir. Evlerde, düğünlerde, çeşitli tören ve kutlamalarda ise faaliyet gösteren amatör icradır. Prizren'de Doğru Yol derneği ülkede etkinlik gösterenler arasında en düzenli ve etkin dernektir. Bu dernek dışında amatör olarak Üsküp'te "Yeni Yol" ve "Orhan Veli", Priştine'de "Gerçek", Gostivar'da "Güven", Kalkandelen'de "Yeni Hayat", Ohri'de "Kardeşlik-Birlik", Struga'da "Gönül", Resne'de "Resne", Mitroviça'da "Boro ve Ramiz", Mamuşa'da "Aşık Ferki" dernekleri bulunmaktadır. Morina'nın Çevren'de karşımıza çıkan ve burada özetlemeye çalışılan bu yazı İstanbul'da düzenlenen IV. Milletlerarası Türkoloji Kongresin'de sunulmuştur (Ç.D., No:57/1987, s.114-117). Balkanlarda bulunan Arnavutlar sayıca üstünlüğü Kosova'da sağlamaktadır. Bu noktadan hareketle Arnavutların müzik folklorunu tespit etmek başta Türkler olmak üzere diğer uluslarla olan etkileşimi de ortaya koyar. Batı kültürüne doğunun yansımalarını saptamak için Çevren'de Akil Kotsi tarafından kaleme alınan bir yazı yayınlanır. Bu yazıda derlenerek kayıt altına alınan ve "Arnavud Müzik Folkloru" adıyla yayımlanan kitapta bulunan halk şarkılarına başvurulur. Başvurulan şarkılar şekil bakımından incelenir. İncelenen şarkıların adları "Ben Yanyım", "Ey Gelin" dir. Bu şarkılardan hareketle oryantal müziğin tüm Balkan uluslarına etkide bulunduğu

ifade edilir (Ç.D., No:63/1988, s.119-122).

Düğünlerde çalınan nevbet ise halk müzik aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Türklerinin Prizren'i ele geçirmesiyle Gora'da da İslamlaşma süreci başlamış ve Türk adetlerinin bölgede yayılmasıyla bir etkileşim süreci başlamıştır. Nevbetin Gora köylerinde yerleşmesi ise araştırmacılar tarafından bu zamana bağlanmaktadır. Nevbet, Osmanlılar zamanında önemli olayları halka bildirmek için kullanılan bir alettir. Devlet ve din törenlerinde Nevbet çalınırken sultanlar ayağa kalkmaktadır. Gora'da resmi bayramlar hariç düğünlerde Nevbet çalınmaktadır. Gora halkı Nevbet için çalma veya vurma terimlerini kullanmaktadır. Goralılar, Nevbetin bütün olarak gösterildiği zaman çalma şeklinde, bütün olmayanda ise vurma terimiyle anılması gerektiğini düşünmektedir. Köy düğünlerinde Nevbet belirli yer ve zaman içinde dört kere çalınmalıdır. İlk çalış damadın yakın akraba ve dostları içindir. Damadın ailesinin seçtiği yakın akraba ve dostlar çalgıcıları kiralamaktadır. Nevbet köy bayırında "Davul Taşı" denilen yerde öğle ile ikindi arasında 15 dakika çalınmalıdır. Davul sesi köy halkı tarafından işitildiğinde damat tarafından çağrılanlar toplanır ve çalgıcılarla birlikte dost ve akrabaları karşılamak için toplu halde köyün önünde durur. Nevbet ikinci kez 45 dakikalık bir süreyle çalınarak düğüncülere saygı dile getirilir. Bu nevbetler kısaltılarak çalınmakta ama kısaltılırken içindeki şarkı ve türküler orantılı bir şekilde kısaltılmaktadır. Köye girerken de Nevbet çalınmaktadır. Çoğunlukla köprü üstüneyken çalındığı için "Cezair Havası" veya "Köprü Şarkısı" çalınmakta ve 15 dakika sürmektedir. Daha sonra çalgıcılar dinlenmeye geçmektedir. Düğüncüler ise şarkılar söyleyip, oyunlar oynayarak damadın evine yönelir. Damadın evinde yatsıdan sonra özel bir oda seçerek iki saat daha Nevbet vurulmaktadır. Gece törenine damadın davetli konukları katılır ve hepsi önceden seçilmiş odaya sırayla girerler. Odanın sağ tarafında çalgıcılar dururken onların karşısında da damadın babası durmaktadır. Babanın sağ tarafında kendi akrabaları sol tarafında da karısının akrabaları durur. Arka sıralarda ise diğer davetliler durmaktadır. Nevbet çalan çalgılar davul ve zurnadan oluşmaktadır. Altı davulla on iki zurna görev alır. Çalgılar dört zurna ve iki davuldan az olamaz. Nevbet on beş şarkı ve türkünden oluşur. Her türkünün çalınış sırası bellidir. Nevbet vurulduğu zaman sessizlik sağlanır ve zurna ve davul sesi ayırt edilecek kadar dikkatle dinlenir. İlk olarak zurnalarla başlayan Nevbet'e on üçüncü şarkıyla beraber davul da eşlik eder. On üçüncü şarkı "Çakıcı Efe"dir. Nevbet bittiğinde çalgıcılar misafirlere dönerek "Allah kabul etsin" şeklinde bir dilekte bulunur. Misafirler bu dileğe "Eyvallah. İnşallah hepinize" cevabını vermektedir. Daha sonra çalgıcılara hediye verilir. Üç gün müzik yapmak için önceden çalgıcılara ücret verilmiş olsa da her bir Nevbetten sonra konuklar gönüllerinden geldiğince maddi imkanlarına göre çalgıcılara para verir. Nevbet içindeki şarkı ve türküler tek başlarında

da söylenebilir. Cezair Havası köy köprüsünde ve ikinci türkü olan hareket şarkısı da gelini almaya giderken söylenenlerdendir. Türkülerin söyleme sırası ise şu şekildedir: Eski Dağlar, Hareket Şarkısı, Feth Şarkısı, Cezair Hava Şarkısı ya da Köprü Şarkısı, Yemen Şarkısı, Ankara Şarkısı, Doktor Şarkısı, Ey Dağlarda Yalnız Kalan Mezar Şarkısı, Sabah Havası Şarkısı, Gaze Osman Paşa Şarkısı, Çanakkale Şarkısı, Çakıcı Efe Şarkısı, Ey Gaziler Şarkısı, Gelin Şarkısı ve Kırk Pınar Şarkısı (Ç.D., No:29/1981, s.93-96). Nevbetin bölgedeki işlevi değişmiş benimseyen ulusun kültür çerçevesi dairesinde değişmiştir. Söylenen şarkıların ise Türklere ait olduğu açıkça görülmektedir. Nevbet müzik aleti olduğu için burada değerlendirilse de Nevbetin kullanım yerin ve kullanım şekline bakıldığında geçiş dönemleri çerçevesinde yapılan uygulama karşımıza çıkmaktadır. Bir geçiş dönemi olan evlilikte Gora halkı arasında Nevbetin önemi açıkça görülmektedir.

SONUÇ

Toprak parçasını kıymetli bir olgu haline getiren halkın o toprağı kazanmak için verdiği mücadele ve o mücadele uğruna ödediğı bedeldir. Her millet tarih boyunca yalnız üzerinde yaşamak için değil aynı zamanda kendi kültürünü yaşatmak, yaymak ve mevcut değerlerini güçlü hale getirmek için mevcut toprağını muhafaza etmek istemiş ve toprağına toprak katmak için çetin mücadeleler vermekten geri durmamıştır. Toprakların genişlemesi güçlü bir kutu temsil ederken mevcut toprakların korunması ise motivasyon kaynağı olarak nitelendirilmiştir. Balkanlar, etnik açıdan birçok farklı kültürü bünyesinde barındırırken, Türklerin bu topraklarda asırlarca hüküm sürdüğü unutulmamalıdır. Toprağın üzerine yaşamın devamı için inşa edilen her yapı bir kültürün temsilidir. Türkler, bu coğrafyada hüküm sürerken toprağın üzerine diktikleri yapılarla bir kültürün inşasını başlatmış, yapıların içerisinde sürülen faaliyetlerle zanaatlarını bu topraklarda güçlendirmiş, sözlü kültür ortamına halk edebiyatı ürünlerini yerleştirmiş, inanç ve inanışları doğrultusunda bir yaşam alanı meydana getirerek kültürlerini bu topraklara katmayı başaramışlardır. Osmanlı Devleti'nin çöküşe geçmesi, Balkan topraklarının kaybedilmesi buralardaki Türk varlığını azaltsa da yok edememiştir. Bölge ile ilgili 2019 yılına kadar doğum verilerine ulaşılabilir. Ulaşılan veriler incelendiğinde annenin etnik kökenin verildiğı görülmekte ve etnik olarak Türk, Arnavut, Boşnak ve Sırp için özel başlıklar açılmış olup bu etnik kökenlerin dışındakilerin ise diğer başlığıyla değerlendirildiğı tespit edilmiştir. Bu durum bölgedeki Türk varlığını açıkça göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün, Türkler açısından Balkanlar'ın önemini konuşmalarında vurguladığı ve milli dış politikada Balkan topraklarına önem verdiği görülmektedir. Atatürk, Balkan milletlerinin farklı adlarla anılsa da ortak bir tarihi olduğunu ve bu tarihin elemli hatıraları varsa bu hatıralarında müşterek olduğunu ve Türklerin hissesine düşenin de daha az acı olmadığını belirtmiştir.

Sürelî yayınlar kültürün taşınması için önemli bir alanı temsil ederken kültür, yaşayan zihinlerde olanların gündelik hayata yansması olarak değerlendirilmektedir. Toplum yaptığı her şeyi temellendirirken bu temeli güçlü hale getiren halkın yaptıklarının canlılığını yitirmemesidir. Türkler, uzun yıllar hüküm sürdükleri Balkan topraklarına kültürünü işlemiştir. Bölgede bulunan farklı etnik kökenlerle etkileşim halinde olan Türkler, bu etkileşimle sözlü kültür ürünlerinin yerini de bölgede sağlamlaştırmıştır. Bu çalışmada 1973-1992 yılları arasında Kosova'da yayımlanan *Çevren Dergisi*, halk bilimi unsurları açısından incelenmiştir. Çevren, 1973-1992 yılları arasında bir dönemin düşünce yapısının fotoğrafını çekmiştir. 19 yıl yayın hayatına devam eden Çevren'de, dönem zihninin ne ile meşgul olduğu, bu dönem içinde

yapılan derleme faaliyetleri, bu derleme faaliyetleri sonucu kayıt altına alınan sözlü kültür ürünleri, derlemelerin yapıldığı yerler ve derleme faaliyetleriyle öne çıkan isimler tespit edilmiştir. Derleme faaliyetleri Türklerin yoğun olarak bulundukları bölgelerde sürdürülmüştür. Derleme faaliyetlerinin yapıldığı bölgeler incelendiğinde bazı bölgelerin ihmal edildiği açıkça görülmektedir. Çevren ismiyle tüm bölge kastedilirken ve dergi yayın hayatına başlarken Türk milliyetçiliğinin kalkınmasına katıldığı ifade edilmişken, Çevren’de ihmal edilen bölgeler için neden ihmal edildi sorusunu sormak mümkünse de bu soruya Çevren bünyesinde cevap vermek mümkün değildir. Kıyas yapabilmek adına aşağıda harita 22’de Kosova’da yürütülen derleme faaliyetlerinde Çevren nezdinde ihmal edilen bölgeler, harita 23’de ise Çevren bünyesinde Kosova’da derleme yapılan bölgeler taranarak verilmiştir.

Şekil 22. Kosova’da Derleme Faaliyetlerinde Çevren Nezdinde İhmal Edilen Bölgeler

Şekil 23. Kosova’da Çevren Dergisi Bünyesinde Derleme Yapılan Bölgeler

Haritada da görüldüğü üzere Çevren’de kayıt altına alınan veriler Kosova’da Prizren, Pristina, Vıçitrin, Mamuşa, İpek, Mitroviça ve Gilan’dır. Çevren’de, Kuzey Makedonya’da da yapılan derleme faaliyetleri sonucu kayıt altına alınan veriler yayımlanmıştır. Kuzey Makedonya’da öne çıkan bölgeler ise Pirlepe, Ohri, Kocacık, Gostivar, Koçana, Konçe ve Valandova’dır. Derleme faaliyetleri ile karşımıza çıkan isimler: Nimetullah HAFİZ, Süreyya YUSUF, Avni SALİH, Reşit HANADAN, İkbâl ORLAT, Cevahir HAYDAR, Mazrek SUPHİ, İkbâl TUNUZLU, Numan KARTAL, Enver BAKİ, Nuri RECEP, Vedat HASAN, Zeynel BEKSAÇ, Avni SALİH, Nuhi MAZREK, Muharrem SÜLEYMAN, Şükrü MAZREK, Recep ŞALİYAN, İsmail EREN, İrfan MORİNA, Hamdi HASAN, Musa DİNDAR, Esat BAYRAM, Kemal ABDURRAHMAN ve Cafer MORİNA’dır. Bu isimler derleme faaliyetlerini kendi doğdukları bölgeden başlayarak yürütmüşlerdir. Halk bilimi toplumun güçlü bir zincirini meydana getirirken bu zincire bağlı güçlü halkalar olan halk bilimi kadroları kapsamında Çevren’de halk edebiyatı, halk inançları ve inanışları, halk mimarisi, halk sanatları ve zanaatları, giyim-kuşam-süs, geçiş dönemleri, halk müziği ve müzik araçları, halk tiyatrosu ve

halk oyunlarına ait veriler bulunmaktadır. Halk edebiyatı içinde konuşmalık tür olarak değerlendirilen atasözü, deyim, bilmece, tekerleme, kargış; anlatmalık tür olarak değerlendirilen destan, efsane, masal, fıkra; söylemelik tür olarak değerlendirilen türkü, ninni ve mâniler tespit edilmiştir.

Halk edebiyatı başlığı altında konuşmalık türlerde 1625 atasözü, 671 deyim, 44 tekerleme, 312 bilmece tespit edilmiştir. Atasözleri konuları bakımından incelendiğinde insan ve değerlerle ilgili 651 atasözü, insan-cemiyet ile ilgili 526 atasözü, bilgi ve hakikatle ilgili 145 atasözü, dünya görüşü belirten 94 atasözü ve gruplandırılmayan 116 atasözü tespit edilmiştir. Atasözü olarak değerlendirilen ama deyim olan 91 söz varlığı da bulunmaktadır. İnsan ve değerlerde çıkarıcılık, insan ve cemiyette sosyal hiciv ön plana çıkmaktadır. Araştırma yazılarında da tespit edilen atasözleri bulunmakla birlikte bu atasözlerinin konuları bakımından sınıflandırılmadığı görülmüş ve bu atasözleri de ayrı başlıklar altında sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Deyimler biçimi bakımından incelendiğinde 130 deyim sözcük öbeği, 477 deyim ise tümce durumundadır. Deyimler anlamları bakımından da sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. 376 deyim gerçek anlamlı, 295 deyim ise gerçek anlamının dışında kullanılmıştır. Çevren’de kargışlarla (beddua) ile ilgili tek bir yazı tespit edilmiş olup bu yazı Doğan Kaya’ya aittir ve bu yazıda Türkiye’nin Sivas yöresindeki halk şairlerinin şiirlerindeki beddua incelenmektedir. Çevren bünyesinde alkış ve kargışların derlenmesinin ihmal edildiği görülmektedir. Tekerlemeler, yapıları bakımından incelendiğinde ise 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 20 ve 28 mısralı tekerlemeler tespit edilmiştir. Konuları bakımından incelenen tekerlemelerde ise 28 tekerleme ile oyun tekerlemeleri ön plana çıkmaktadır. Bilmeceler, yapıları bakımından incelendiğinde 75 mensur ve 243 manzum bilmecenin bulunduğu görülmektedir. Manzum bilmeceler içinde bulunan bilmecelerden 111’i ölçülü bilmecedir ve bu bilmeceler beyitlerle, üçlüklerle ve dörtlüklerle kurulmuştur. Bilmeceler konuları bakımından incelendiğinde ise 28 bilmecenin insan ve onun uzuvlarıyla ilgili, 34 bilmecenin hayvan ve onun uzuvlarıyla ilgili, 56 bilmecenin bitki ve onun uzuvlarıyla ilgili, 148 bilmecenin eşyalarla ilgili, 33 bilmecenin tabiat ve tabiat hadiseleriyle ilgili, 3 bilmecenin dini, manevi ve metafizik konusuyla ilgili, 3 bilmecenin giyim ve kuşama ilgili, 7 bilmecenin ise yiyecek ve içeceklerle ilgili olduğu görülmektedir. İnsan ve onun uzuvlarıyla ilgili bilmecelerde öne çıkan aranan cevap insan; hayvan ve onun uzuvlarıyla ilgili bilmecelerde yumurta; bitkiler ve onun uzuvlarıyla ilgili bilmecelerde lahana ve koz (ceviz) dur. Eşyalarla ilgili bilmeceler sayıca kalabalık grubu oluşturmakla birlikte değirmen, saat, kalem, ateş, ayna, süpürge, çeşme ve anahtar en çok aranan cevaplardır. Giyim-kuşam ve yiyecek-içeceklerle ilgili bilmeceler sayıca azdır. Bu nedenle en çok hangi cevabın arandığı sorusuna yanıt vermek zordur.

Söylemelik türlerde ise 50 ninni, 471 mâni, 243 türkü tespit edilmiştir. Ninniler, yapıları bakımından incelendiğinde büyük çoğunluğunda sözlü kültür dönemi ürünü olmasından kaynaklı hece bozuklukları görülmektedir. Bununla birlikte hece ölçüsü bozulmadan kayıt altına alınmış ninnilerde mevcuttur ve bu ninniler yedi hecelidir. Ninniler, mısralarına göre incelendiğinde ise 2 mısralı örneklerden başlayarak 17 mısralı örneklere kadar görebilmek mümkündür (10-13-14-15 mısralı hariç). Ninniler, konuları bakımından incelendiğinde ise sayıca üstünlüğün geleceğe dair hayallerin, arzuların, umutların, dileklerin ve ideallerin bulunduğu ninniler olduğu görülmektedir. Maniler, yapıları bakımından hece sayılarına göre incelendiğinde beş, yedi, sekiz ve on bir heceli maniler tespit edilmiştir. Mısra sayılarına göre incelendiğinde düz mâni ağırlıkta olmakla birlikte kesik ve yedekli manilerde mevcuttur. Maniler konuları bakımından incelendiğinde ise sayıca üstünlüğü elde tutan konu 348 mâni ile sevda manileridir. Bunun dışında 9 şehir, 3 cinsel, 3 ramazan, 12 mektup, 2 hayvan, 2 askerlik, 2 gelin kaynana, 4 öğüt, 51 sosyal, 2 felek, 5 isim, 5 gurbet, 6 anne, 1 nazar, 2 kardeş, 3 politik ve 1 fotoğraf arkası söylenmiş mâni tespit edilmiştir. Türküler ise vezinleri bakımından incelendiğinde yedi, sekiz, on, on bir, on iki, on beş ve on altı heceli türküler tespit edilmiş olup sayıca fazla olan yedili hece ölçüsüyle meydana gelmiş türkülerdir. Türküler, yapılarına göre incelendiğinde ise ana metni iki mısra olan 34 türkü, ana metni üç mısra olan 38 türkü, ana metni dört mısra olan 101 türkü, ana metni beş mısra olan 1 türkü mevcuttur. Bu türkülerin kendi içinde bağlantı mısraları olanları da mevcuttur ve uygun başlıklar altında değerlendirilmiştir. Çevren’de 8 tanede karşılıklı türkü tespit edilmiştir. Türküler, konuları bakımından sınıflandırıldığında ise 7 tabiat, 65 aşk, 4 yiğitlik, 28 düğün, 9 askerlik, 1 hayvanlar, 11 olay, 24 kişiler üzerine söylenmiş, 27 keder, dert ve hastalık, 14 gurbet ve hasret, 3 meslek ve iş, 1 eşkıya, 9 ağıt, 3 hapishane, 1 mizahi, 4 yergi, 2 öğretici ve öğüt verici, 2 uygunsuz içerik, 1 sorudan oluşan, 3 ninni ve çocuk türkülleri bulunmaktadır. 12 türkünün ise meydana gelişine neden olan hikâyenin verildiği görülmektedir.

Anlatmalık türler incelendiğinde ise Çevren’de 75 masal, 14 fıkra, 15 efsane ve 16 destan tespit edilmiştir. Tespit edilen masallardan 4 tanesi hayvan masalı, 38 asıl masal (6 olağanüstü masal-32 gerçekçi masal), 4 masal güldürücü özellik taşıyan şaka ve fıkralar, 28 tanesi ise zincirleme masaldır. Fıkralarla ilgili olarak halk inançları bağlamında Bektaşî tekkelerinden bahsederken Bektaşî fıkralarının buralarda anlatıldığı ifade edilmiş olmasına rağmen Çevren’de Bektaşî fıkralarına rastlanmamıştır. Çevren bünyesinde değerlendirildiğinde bölgede ihmal edilen türlerden biri de fıkralardır. Efsaneler incelendiğinde ise bir yapının oluşumunu anlatan, tarihi bir olayı ya da kişiyi anlatan, savaşları ve fetihleri anlatan, defineleri ve toplumda iz bırakan önemsiz kişileri anlatan efsaneler mevcuttur.

Bununla birlikte menkıbeler de mevcut ve sayıca üstündür. Tarihte sivrilmiş öne çıkan kişiler arasında Sarı Saltuk'la ilgili bir efsane de tespit edilmiştir. Destanlar konuları bakımından incelendiğinde ise savaş destanları, din uğruna yapılan savaşlar, tarihi bir kişiliği anlatan destanlar, kuşatma destanları, vuku bulan bir olayı anlatan destanlar, zanaat, yaş ve yemek destanları, tabiat unsuruyla ilgili destanlar, öğüt ve ahlakla ilgili destanlar kayıt altına alınmıştır.

Halk inançları ve inanışları bağlamında bölgede tabiat unsurları, hayvanlar, merasimler, insan uzuvları, nesnelerin durumu ve zaman kavramıyla ilgili inanışlar tespit edilmiştir. Tabiat unsurlarıyla ilgili inanışlar incelendiğinde ateş kültü, su kültü, yağmur duası, mevsim bayramları ve gök cisimleriyle ilgili inanışlar olduğu görülmekte ateş kültü ise bu grupta öne çıkmaktadır. Hayvanlar ile ilgili inanışlarda kedi, tavuk, karga, horoz, kukku (göçmen kuş) ve köpek gibi hayvanların durumlarının değerlendirildiği ve bu duruma göre halkın bir çıkarımında bulunduğu görülmektedir. Bir us sahibi olan insanla ilgili de inanışlar meydana gelmiştir. Parçanın zarar görmesi bütünü etkilerken tırnak, göz, avuç içlerinin durumuna göre meydana gelen inanışlar tespit edilmiştir. Kadim bir topluluk olan Türkler farklı inanç sistemlerini benimsemiştir. Animizm, nesnelerin bir ruhu olduğunu savunan görüş olarak belirirken eşyaların durumları hakkında inanışların olduğu görülmektedir. Çevren'de nesnelerin durumuna göre bir görüş bildiren inanışlar da kayıt altına alınarak yayımlanmıştır. Doğayı gözlemleyen insan zaman kavramıyla ilgili de inanışlar geliştirmiştir ve Çevren'de sabah, kuşluk, ikindi, akşam ve yatsı vakitleriyle ilgili çeşitli inanışların kayıt altına alındığı gözlemlenmiştir. Tespit edilen inanışlar farklı Türk topluluklarıyla karşılaştırıldığında aynı kalmış ya da ufak farklılıklarla değişmiştir. Bu inanışların Orta Asya'ya dayandığı ise açıkça görülmektedir.

Çevren Dergisin'deki geçiş dönemleri incelendiğinde ise doğum, sünnet ve evlenme ile ilgili verilere ulaşılmıştır. Ölüm sonrası bilinmeyen bir temsil olarak belirirken Çevren'de ölüm ve sonrasında yapılanlar hakkında herhangi bir bilgi bulunmaması dikkat çekicidir. Doğumla ilgili olan bilgiler ise Türkiye Cumhuriyeti'nin ilçelerinden biri olan Gözleve'de yapılan uygulamalardır. Bölge de doğum ve doğum sonrasında yapılanlar hakkında da bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti'nde yapılan uygulamanın bölge okuyucusuna sunulması önem ifade etmektedir. Erkek çocukları için bir geçiş temsil eden sünnet ile ilgili olarak ise Çevren'de sünnet öncesinde, sırasında ve sonrasında yapılanlar ayrıntılı olarak verilmiş ve başlıklar altında incelenmiştir.

Çevren'de giyim-kuşam-süsle ilgili olarak ise iki yazı tespit edilmiştir. Değişen dünyaya uyum sağlayan insanın içinde bulunduğu kültür ortamından etkilenişinin giyime

yansıdığı görülmektedir. Kırsal ve kentsel kesimin giyiminin değiştiği kente yakın köylerde kente yönelik dönüşümün daha hızlı olduğu tespit edilmiştir. Kosova'da Prizren bölgesinde yaşlı kesim geleneksel kıyafetlere bağlıdır.

Çevren'de halk mimarisi ile ilgili 12 yazı yayımlanmıştır. Bu yazılar incelendiğinde sosyal yaşamla ilgili anıtlar (hamam-köprü-saat kulesi-tabakhane), dini inanışlarla ilgili anıtlar (cami-türbe-tekke) hakkında bilgiler bulunmaktadır. Yapıların inanç ve inanışlar bağlamında meydana geldiği ise açıkça görülmektedir.

Halk sanatları ve zanaatları ile ilgili 6 yazı tespit edilmiştir. Bu yazılardan biri Pertev Naili Boratav'a aittir. Halk, gündelik ihtiyaçlarını karşılamak üzere yetenekleri doğrultusunda zanaatlar geliştirirken parçanın ürettiğinin bütün için olduğu görülmektedir. Yayımlanan yazılar incelendiğinde Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarına zanaat bilen insanları yerleştirdiği ve zanaat sahiplerinin de bu topraklara sanatını ustalıkla yerleştirdiği görülmektedir. Metallerin işlenmesi, derilerin işlenmesi, tekstille ilgili ürünlerin üretilmesi, inşaatçılıkla ilgili ürünlerin bulunduğu, besinle ilgili ürünlerin üretildiği, işlendiği ve üretilenin hizmet sektörüne sunulduğu hizmet zanaatları ve meslek zanaatları bölgede bulunmaktadır.

Halk oyunları (dansları) başlığı altında ise *fincancık oyunu* ön plana çıkmaktadır. Bu oyunun Nobırda'da bir cami ve türbenin oluşumuyla ilgili halk arasındaki anlatılarda ön plana çıktığı görülmektedir. Tespit edilen bir efsanenin içinde de bu oyuna yer verilmiştir.

Halk müziği ve müzik araçlarıyla ilgili Çevren'de 6 yazı yayımlanmıştır. Müzik araçlarıyla ilgili olarak düğünlerde çalınan nevbet ön plana çıkmaktadır.

Sonuç olarak; Balkanlar, Türkler açısından tarih boyunca önemli olmuş ve önemini muhafaza etmeyi başarmış bir bölgedir. Çevren'in bünyesinde incelenen halk bilimi unsurları ve bölgede tespit edilen veriler Anadolu'da ki unsurlarla benzerlik göstermektedir. Tespit edilen veriler yapıları ve konuları bakımından bilimsel olarak incelenmiştir. İncelenen veriler 1973-1992 yılları arasının bir dönem fotoğrafını çekmektedir. Bir toplumu güçlü kılan olgu o toplumun mevcut kültürüdür. Çevren'de Türk kültürünün Balkan topraklarındaki kültür inşası açıkça görülmektedir. Dergi yayın hayatına maddi yetersizliklerden dolayı son vermek zorunda kalsa da derginin ekibi 04.07.1994 tarihinde bir dergi çıkartmaya karar vermiştir. Derginin ilk sayısı Eylül 1994'te *Balkan Aydınları ve Yazarları (Bay)* adıyla yayımlanmıştır. Osman Baymak'ın sahibi olduğu dergide Çevren'de ki aydınların birçoğu yazın hayatlarına devam etmişlerdir. *Bay*'ın amacı *Çevren*'le aynıdır. Bu amaç Türk varlığını ortaya koymaktır. Bu çalışmayla birlikte Balkan Topraklarında Türklüğün fizyolojisinin Çevren'e yansıyan anatomisi ortaya konulmuştur. Bu topraklarda yaşamış olan ve yaşamaya devam eden Türklerin kültürlerinin incelenmesi kıymetli ve önemlidir. YÖK Tez Merkezinde bölgeyle ilgili

en çok araştırmayı yapan disiplinin Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın Türk halk bilimine nokta kadar bile olsa katkı sunması ve Türk halk bilimi açısından bölge ile ilgili daha fazla çalışmanın yapılması temenni edilmektedir.

KAYNAKÇA

Yararlanılan Kaynaklar

- Abrahams, R. D. (2010). Halkbiliminin Retorikal Teorisi İçin Giriş Sözleri. çev. Ayşe Yavuz-Nilgöl Aytuzlar-Emine Aydoğan. *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, s.97-110. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Acıpayamlı, O. (1978). *Halkbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (2013). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (Atasözleri Sözlüğü I)*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Alkan, N. (2007). “Yugoslavya’nın Dağılması”. *Balkanlar El Kitabı*. Ed. Osman Karatay-Bilgehan Atsız Gökdağ. Cilt II/21-43. Çorum/Ankara: KaraM&Vadi.
- Alptekin, A. B. (2018). *Efsane ve Motifleri Üzerine*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Amos, D. B. (2006). “Şartlar ve Çevre İçinde Folklorun Bir Tanımına Doğru”. çev. Metin Ekici. *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar I*, s.11-36. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Artun, E. (2007). “Osmanlı’nın İlk Dönemlerinde Türk ve Balkan Kültürlerinde Etkileşim”. *İkinci Uluslararası Balkan Türkolojisi Sempozyumu Bildirileri*. Ed. Nimetullah Hafız. 295-301. Ankara: BRC Basım.
- Artun, E. (2021). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Atatürk’ün Milli Dış Politikası (Millî Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) Cilt:2 (1994). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.
- Atsız, H. N. (2024). *Yolların Sonu*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bascom, W. R. (2010). “Folklorun Dört İşlevi” çev. Ferya Çalış, *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2* (ed. Oğuz, M. Öcal-Selcan Gürçayır), Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- BAY Dergisi (yazın ekibi) (1994). *Başlarken*. Yıl/1, S.1, s.2.
- Bayat, F. (2020). *Türk Mitolojik Sistemi (Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi I)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Baymak, O. (2001). *Kosova-Prizren’de Osmanlı Eserleri*. Prizren: Bay Yayınları.
- Bekki, S. (2004). *Baş Yastıkta Göz Yolda/Sivas Türküleri*. İstanbul: Kitabevi.
- Bekki, S. (2011). “Makedonya ve Anadolu’da Söylenen Bazı Türkülerin Benzerlikleri Üzerine”, *Kültürümüzde Türkü Sempozyumu (Sivas, 21-25 Ekim 2011) Bildirileri*. https://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/salahaddin_bekki_makedonya_anadolu_turku_benzerlik.pdf
- Beksaç, E. (2006). “Balkanlarda Tarih Öncesi ve Erken Uygarlıklar”. *Balkanlar El Kitabı*. Ed. Osman Karatay-Bilgehan Atsız Gökdağ. Cilt I/37. Çorum/Ankara: KaraM&Vadi.

- Boratav, P. N. (2020). *100 Soruda Türk Folkloru*. Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Boratav, P. N. (2022). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Boratav, P. N. (2017). *Folklor ve Edebiyat -II-*. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Boratav, P. N. (2017). *Folklor ve Edebiyat II*. Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Boratav, P. N. (1992). *Zaman Zaman İçinde*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Çelebioğlu, Â. (1982). *Türk Ninniler Hazinesi*. İstanbul: Ülker Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2018). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2021). *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2020). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dundes, A. (2006). “Halk Kimdir”. çev. Metin Ekici. *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar I*, s. 11-36. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Duymaz, A. (2002). *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Elçin, Ş. (1981). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Elçin, Ş. (1970). *Türk Bilmeceleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Elçin, Ş. (1990). *Türkiye Türkçesinde Maniler*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Eroğlu, A. H. (2020). “Halk İnanışlarına Giriş.”, *Halk İnanışları* (ed. Arık, Durmuş-Ali Hikmet Eroğlu. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Eliade, M. (2017). *Dinler Tarihine Giriş*. çev. Lale Arslan Özcan. İstanbul: ALFA.
- Gökdağ, B. A. (2007). “Kosova Türkleri”. *Balkanlar El Kitabı*. Ed. Osman Karatay-Bilgehan Atsız Gökdağ. Cilt II/103-118. Çorum/Ankara: KaraM&Vadi.
- Günay, U. (1990). “Ritüeller ve Hıdrellez”. *Milli Kültür* 72 (1990), 10-12.
- Güzel, C. (2021). “Başkurt Destanlarında İşlevsel Bir Nesne Kamçı”. *Prof. Dr. M. Fatih Köksal’a Armağan* (ed. Babaarslan, Giyasi-Meltem Yılmaz-Serpil Mutlu Kırılı Oğuzhan Kırılı). Ankara: DBY Yayınları.
- Güzel, C. (2016). “Kırşehir’den Derlenen Efsanelerin Retorik Analizi”. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Güzel, C. (2022). *Gülme Teorileri Bağlamında LETÂİYFÂT-I NASREDDİN HOCA’NIN PARİS YAZMASI*. Ankara: Fenomen Yayınları.
- Hamzaoglu, Y. (2010). *Balkan Türklüğü (Makedonya. Hırvatistan. Osmanlı Öncesi Balkan Müslümanlığı)*. I.Cilt. Üsküp: Logos-A.
- Hamzaoglu, Y. (2010). *Balkan Türklüğü (Osmanlı Öncesi, Osmanlı Dönemi ve Osmanlı Sonrası Sırbistan Türklüğü)*. III.Cilt. Üsküp: Logos-A.

- Hanedan, R. (1994). “bay” Okurlarına Merhaba. Bay Dergisi, S.1, s.3.
- Hayber, A. (2001). *Makedonya ve Kosova Türklerinin Edebiyatı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İbrayev, Ş. (1998). *Destanın Yapısı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- İslamoğlu, M. (1989). “Kıbrıs Türk Atasözlerinin Kerkük ve Kosova’daki Varyantları”. *Çevren Dergisi* S.69, 37-50.
- Jable, E.-Şanlı, C. (2020). *Priştine’de Türk Varlığı ve Türkçe*. Üsküp: Yeni Balkan Yayınevi.
- Kalafat, Y. (2002). *Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları -I-*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kalafat, Y. (2005). *Balkanlardan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları II*. Ankara: Babil Yayıncılık.
- Karatay, O. (2007). “Karadağ’daki Siyasi Gelişmeler”. *Balkanlar El Kitabı*. Ed. Osman Karatay-Bilgehan Atsız Gökdağ. Cilt II/63-78. Çorum/Ankara: Karam&Vadi.
- Karatay, O. (1998). *Kosova Kanlı Ova*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kaya, D. (2021). *Türk Dünyası Anonim Halk Şiiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Koka, Ş. (2007). “Sosyalist Yugoslavya Dönemi”. *Balkanlar El Kitabı*. Ed. Osman Karatay-Bilgehan Atsız Gökdağ. Cilt II/11-20. Çorum/Ankara: KaraM&Vadi.
- Kolcu, A. İ. (2018). *Cumhuriyet Edebiyatı I (Şiir)*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Kumartaşlıoğlu, S. (2022). “Zincirlemeli Masalların Tekerlemelerle Olan Yapısal Benzerliği Üzerine Bir Değerlendirme”. *Millî Folklor*. 17/135, 5-17.
- Kurt, A. O. (2020). “Dinlerde Kutsal Zaman”. *Halk İnanışları* (ed. Arık, Durmuş-Ali Hikmet Eroğlu. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Mirzaoglu, F. G. (2015). *Halk Türküleri (Konu-İcra-Yapı-Anlam-İşlev)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Oğuz, M. Ö. (2019). *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Onay, A. T. (1996). *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev’i*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ong, W. J. (2020). *Sözlü ve Yazılı Kültür. Çev. Sema Postacıoğlu Banon*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Oy, A. (1972). *Tarih Boyunca Türk Atasözleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Propp, V. (1985). *Masalın Biçimbilimi*. İstanbul: Kent Basımevi.
- Roux, J. P. (2021). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. çev. Aykut Kazancıgil. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

- Sakaoğlu, S. (2007). *Masal Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Semerci, A. E. (2024). *Balıkesir’de Hıdırellez’e Bağlı İnanış ve Uygulamalar*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Seyidoğlu, B. (1975). *Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar*. Ankara: Baylan Matbaası.
- Seyidoğlu, B. (1990). “Hıdırellez”. *Milli Kültür* S. 72, 23-24.
- Tan, N. (1980). “Ölçülü Sözler”. *Çevren Dergisi* S.27, 139-150.
- Türbedar, E. (2007). “Kosova Sorunu”. *Balkanlar El Kitabı*. Ed. Osman Karatay-Bilgehan Atsız Gökdağ. Cilt II/79-92. Çorum/Ankara: KaraM&Vadi.
- Türkçe Sözlük (I-II)* (1998). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Türkeş, M. (2007). “Yugoslav Devletinin Kuruluşu ve Krallık Dönemi”. *Balkanlar El Kitabı*. Ed. Osman Karatay-Bilgehan Atsız Gökdağ. Cilt II/4-9. Çorum/Ankara: KaraM&Vadi.
- Uydu Yücel, M. (2006). “Balkanlarda Peçenekler, Uzlar ve Kumanlar”. *Balkanlar El Kitabı*. Ed. Osman Karatay-Bilgehan Atsız Gökdağ. Cilt I/212. Çorum/Ankara: KaraM&Vadi.
- Uzgel, İ. (2007). “Yugoslav Federasyonu’ndan Sırbistan’a”. *Balkanlar El Kitabı*. Ed. Osman Karatay-Bilgehan Atsız Gökdağ. Cilt II/49-60. Çorum/Ankara: KaraM&Vadi.
- Yoder, D. (2010). “Halk Yaşamı”. çev. Ayça Yavuz. *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar* 2, s.26-32. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Yusuf, S. (1975). “Priştine’de Türk Atasözleri”. *Çevren Dergisi* S.8, 35-51.

İncelenen Kaynaklar (Dergiler)

- Çevren Dergisi, Yıl/1, No/1 (1973), Priştine.
- Çevren Dergisi, Yıl/2, No/2 (1974), Priştine.
- Çevren Dergisi, Yıl/2, No/3 (1974), Priştine.
- Çevren Dergisi, Yıl/2, No/4 (1974), Priştine.
- Çevren Dergisi, Yıl/3, No/5 (1975), Priştine.
- Çevren Dergisi, Yıl/3, No/6 (1975), Priştine.
- Çevren Dergisi, Yıl/3, No/7 (1975), Priştine.
- Çevren Dergisi, Yıl/3, No/8 (1975), Priştine.
- Çevren Dergisi, Yıl/4, No/9 (1976), Priştine.
- Çevren Dergisi, Yıl/4, No/10 (1976), Priştine.
- Çevren Dergisi, Yıl/4, No/11 (1976), Priştine.
- Çevren Dergisi, Yıl/4, No/12, Priştine.
- Çevren Dergisi, No/13, Priştine.
- Çevren Dergisi, No/14, Priştine.

Çevren Dergisi, No/15, Priştine.
 Çevren Dergisi, No/16, Priştine.
 Çevren Dergisi, No/17, Priştine.
 Çevren Dergisi, No/18-19, Priştine.
 Çevren Dergisi, No/20, Priştine.
 Çevren Dergisi, No/21-22, Priştine.
 Çevren Dergisi, No/23, Priştine.
 Çevren Dergisi, No/24, Priştine.
 Çevren Dergisi, No/25, Priştine.
 Çevren Dergisi, No/26, Priştine.
 Çevren Dergisi, No/27, Priştine.
 Çevren Dergisi, No/28, Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/8, No/29 (1981), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/8, No/30 (1981), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/8, No/31 (1981), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/8, No/32 (1981), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/9, No/33 (1982), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/9, No/34 (1982), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/9, No/35 (1982), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/9, No/36 (1982), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/10, No/37 (1983), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/10, No/38 (1983), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/10, No/39 (1983), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/10, No/40 (1983), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/11, No/41 (1984), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/11, No/42 (1984), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/11, No/43 (1984), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/11, No/44 (1984), Priştine.
 Çevren Dergisi, Özel Sayı, Mayıs 1984, Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/12, No/45 (1985), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/12, No/46 (1985), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/12, No/47 (1985), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/12, No/48 (1985), Priştine
 Çevren Dergisi, Yıl/12, No/49 (1985), Priştine.

Çevren Dergisi, Yıl/12, No/50 (1985), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/13, No/51 (1986), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/13, No/52 (1986), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/13, No/53 (1986), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/13, No/54 (1986), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/13, No/55 (1986), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/13, No/56 (1986), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/14, No/57 (1987), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/14, No/58 (1987), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/14, No/59 (1987), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/14, No/60 (1987), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/14, No/61 (1987), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/14, No/62 (1987), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/15, No/63 (1988), Priştine,
 Çevren Dergisi, Yıl/15, No/64 (1988), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/15, No/65 (1988), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/15, No/66 (1988), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/15 No/67 (1988), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/15, No/68 (1988), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/16, No/69 (1989), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/16, No/70 (1989), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/16, No/71 (1989), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/16, No/72 (1989), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/16, No/73 (1989), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/16, No/74 (1989), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/17, No/75 (1990), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/17, No/76 (1990), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/17, No/77-78 (1990), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/17, No/79-80 (1990), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/18, No/81-82 (1991), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/18, No/83-84 (1991), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/18, No/85-86 (1991), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/19, No/87-89 (1992), Priştine.
 Çevren Dergisi, Yıl/19, No/90-92 (1992), Priştine.

ELEKTRONİK KAYNAKÇA

<https://askapi.rks-gov.net/Custom/ab5ec825-e29a-4349-ae1a-2570aaac51e8.pdf>

(Kosova- 2013 yılında etnik köken ve cinsiyete göre ölümler, E.T. 24.05.2024).

<https://askapi.rks-gov.net/Custom/928733dc-658b-4d4e-a4e4-6a1119acd8c6.pdf> (2014

(Kosova-2014 Doğumlar-Annenin Etnik Kökeni, E.T. 24.05.2024).

<https://askapi.rks-gov.net/Custom/43a680d4-04ef-4700-9692-78aaaf967122.pdf>

(Kosova-2015 Ölümler, E.T. 24.05.2024).

<https://askapi.rks-gov.net/Custom/db7815b0-cab3-4601-8420-d523a42242d9.pdf>

(Kosova-2015 Doğumlar, E.T. 24.05.2024).

<https://askapi.rks-gov.net/Custom/0911cdf5-e8af-4f27-8055-ea8f5e83a640.pdf>

(Kosova-2016 Doğumlar, E.T. 24.05.2024).

<https://askapi.rks-gov.net/Custom/2837fba2-d21e-47b4-ac3f-d936b1bd2808.pdf>

(Kosova-2016 Ölümler, E.T. 24.05.2024).

<https://askapi.rks-gov.net/Custom/b8bddf8c-5fbb-4d3c-a2dc-85282930a398.pdf>

(Kosova-2017 Doğumlar, E.T. 24.05.2024).

<https://askapi.rks-gov.net/Custom/e645da90-fd09-4fc5-bf35-f47fdb43200.pdf>

(Kosova-2017 Ölümler, E.T. 24.05.2024).

<https://askapi.rks-gov.net/Custom/6e0f6d31-4f1a-43f1-968d-b34ealbacd09.pdf>

(Kosova-2018 Ölümler, E.T. 24.05.2024).

<https://askapi.rks-gov.net/Custom/29b5f371-0dd8-472c-bcea-568606467b33.pdf>

(Kosova-2018 Doğumlar, E.T. 24.05.2024).

<https://askapi.rks-gov.net/Custom/099d0ad8-8bb6-4e6e-a374-02da8c1ddc43.pdf>

(Kosova-2019 Doğumlar, E.T. 24.05.2024).

ÖZ GEÇMİŞ

Öğrenim Bilgisi

Yüksek Lisans Amasya Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
(Doç. Dr. Cavit GÜZEL)

Lisans Amasya Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Eserler

1. Amasya İli Merzifon/Gümüşhacıköy Yöreleri Şifa Ocakları, TUDOB 2023, Amasya Üniversitesi, Amasya.